ANTANAS RUBŠYS

RAKTAS Į SENĄJĮ TESTAMENTĄ

ANTROJI DALIS
PRANAŠAI IR KARALIAI

NIHIL OBSTAT
Vytautas Balčiūnas, CIIS, S.T.D.
Censor deputatus

IMPRIMI POTEST
Vincentas Brizgys
Episcopus tit. Bosanensis
in servitio pro Lituanis
extra Europam
Chicago, IL, die 25 aprilis 1983

KRIKŠČIONIS GYVENIME

KNYGŲ SERIJA Nr. 23

A KEY TO THE OLD TESTAMENT

PART TWO

PROPHETS AND KINGS

BY

ANTANAS L. RUBŠYS

Kalbą tikrino *Petras Balčiūnas*
Įrašus piešė *Paulius Jurkus*
Žemėlapius paruošė *S. A. Romano*
Meniškai apipavidalino *ses. Onutė Mikailaitė*
Nuotraukos *Antano Rubšio*
Išleido *Krikščionis Gyvenime*, 1983
Prel. Pranciškaus M. Juro, P.A., lėšomis
Spausdino *N. Pr. Marijos Seserys*
I. C. C., Putnam, CT 06260
Kaina $10.00

TURINYS

Abėcėlinis Šv. Rašto knygų ir jų santrumpų sąrašas

Abd	— Abdijo pranašystė	— ST
Ag	— Agėjo pranašystė	— ST
Am	— Amoso pranašystė	— ST
Apd	— Apaštalų darbai	— NT
Apr	— Apreiškimas Jonui	— NT
Bar	— Barucho pranašystė	— ST
Dan	— Danieliaus knyga (apokalipsė)	— ST
Ef	— Laiškas efeziečiams	— NT
Est	— Esteros knyga	— ST
Ez	— Ezechielio pranašystė	— ST
Ezd	— Ezdro knyga	— ST
Fil	— Laiškas filipiečiams	— NT
Fm	— Laiškas Filemonui	— NT
Gal	— Laiškas galatams	— NT
Gg	— Giesmių giesmė	— ST
Hab	— Habakuko pranašystė	— ST
Iš	— Išėjimo knyga	— ST
Išm	— Išminties knyga	— ST
Iz	— Izaijo pranašystė	— ST
Įst	— Pakartoto Įstatymo knyga	— ST
Jdt	— Juditos knyga	— ST
Jer	— Jeremijo pranašystė	— ST
Jl	— Joelio pranašystė	— ST
Jn	— Evangelija pagal Joną	— NT
1 Jn	— 1-sis Jono laiškas	— NT
2 Jn	— 2-sis Jono laiškas	— NT
3 Jn	— 3-sis Jono laiškas	— NT
Job	— Jobo knyga	— ST
Jok	— Jokūbo laiškas	— NT
Jon	— Jonos pranašystė	— ST
Joz	— Jozuės knyga	— ST
Jud	— Judo laiškas	— NT
1 Kar	— 1-oji Karalių knyga (pagal arkivysk. J. Skvirecko vertimą 3-oji Kar)	— ST
2 Kar	— 2-oji Karalių knyga (pagal arkivysk. J. Skvirecko vertimą 4-oji Kar)	— ST

Koh	— Koheleto (Ekleziasto) knyga	— ST
Kol	— Laiškas kolosiečiams	— NT
1 Kor	— 1-sis laiškas korintiečiams	— NT
2 Kor	— 2-sis laiškas korintiečiams	— NT
1 Kr	— 1-oji Kronikų knyga	— ST
2 Kr	— 2-oji Kronikų knyga	— ST
Lk	— Evangelija pagal Luką	— NT
1 Mak	— 1-oji Makabėjų knyga	— ST
2 Mak	— 2-oji Makabėjų knyga	— ST
Mal	— Malachijo pranašystė	— ST
Mch	— Michėjo pranašystė	— ST
Mk	— Evangelija pagal Morkų	— NT
Mt	— Evangelija pagal Matą	— NT
Nah	— Nahumo pranašystė	— ST
Neh	— Nehemijo knyga	— ST
Oz	— Ozėjo pranašystė	— ST
Pat	— Patarlių knyga	— ST
Pr	— Pradžios knyga	— ST
Ps	— Psalmių knyga	— ST
1 Pt	— 1-sis Petro laiškas	— NT
2 Pt	— 2-sis Petro laiškas	— NT
Rd	— Raudų knyga	— ST
Rom	— Laiškas romiečiams	— NT
Rut	— Rutos knyga	— ST
1 Sam	— 1-oji Samuelio knyga (pagal arkivysk. J. Skvirecką 1 Kar)	— ST
2 Sam	— 2-oji Samuelio knyga (pagal arkivysk. J. Skvirecką 2 Kar)	— ST
Sir	— Siracido (Ekleziastiko) knyga	— ST
Sk	— Skaičių knyga	— ST
Sof	— Sofonijo pranašystė	— ST
1 Tes	— 1-sis laiškas tesalonikiečiams	— NT
2 Tes	— 2-sis laiškas tesalonikiečiams	— NT
1 Tim	— 1-sis laiškas Timotiejui	— NT
2 Tim	— 2-sis laiškas Timotiejui	— NT
Tit	— Laiškas Titui	— NT
Tob	— Tobijo knyga	— ST
Ts	— Teisėjų knyga	— ST
Zch	— Zacharijo pranašystė	— ST
Žyd	— Laiškas Žydams	— NT

Skaitmenys po santrumpų žymi knygos ar laiško skyrius ir eilutes. Pavyzdžiui, Lk 1,47-55 — **Evangelija pagal Luką**, 1-sis skyrius, nuo 47 iki 55 eilutės; Pr 2,8; 5,5-6.10.13-15 — **Pradžios knyga**, 2-sis skyrius, 8-oji eilutė; 5-sis skyrius, 5-oji ir 6-oji eilutės, 10-oji eilutė, 13-oji iki 15-osios eilutės; Mt 1,21s.25ss — **Evangelija pagal Matą**, 1-sis skyrius, 21-oji ir sekančioji eilutė, 25-oji ir sekančios eilutės; Mk 2,2a — **Evangelija pagal Morkų**, 2-sis skyrius, 2-osios eilutės pirmoji pusė.
Psalmių knygos nuorodose be skliaustelių pateikiamas psalmės numeris pagal lotyniškąją, graikiškąją numeraciją, skliausteliuose gi — pagal hebrajiškąją.

Naudotos santrumpos:

a.	amžius
D	Deuteronomistas
E	Elohistas
gr.	graikiškai
J	Jahvistas
m. pr. Kr.	metai prieš Kristų
m. po Kr.	metai po Kristaus
mždg.	maždaug
NT	Naujasis Testamentas
P	Kunigiškasis (Penkiaknygės) autorius
p.	puslapis
pan.	panašiai
plg.	palygink
red.	redaktorius
ST	Senasis Testamentas
t.t.	taip toliau
vns.	vienaskaita
žr.	žiūrėk

AUTORIAUS ŽODIS

Rakto į Senąjį Testamentą yra trys dalys: Sandora ir Mesijas, Pranašai ir Karaliai, Tiltai ar Sienos? Ši yra antroji *Rakto* dalis: joje nagrinėjama du istoriniai veiksniai — Pranašai ir Karaliai Sandoros bendrijoje nuo Izraelio monarchijos suskilimo X a. iki tremties Babilonijoje VI a. prieš Kristų.

Iš mažumės įpratę matyti virš galvos žvaigždes, paprastai jų nebepastebime. Kartkartėmis jas laikome bereikšmiais žiburėliais akims pasiganyti. Taip yra ir su Šv. Raštu. Tačiau žvilgtelėjus į jį iš istorinių platumų, blankūs skaitiniai ir pasakojimai tampa prasmingi ir daugiasluoksniai. Mat Šv. Raštas rašo *apie tai, kas yra,* priartindamas *tai, kas buvo.*

Gyvenime ryšku du nenumaldomi poreikiai: gyventi ant dabarties lopo ir viltingai veržtis į ateities akiračio platumas. Šv. Raštas, įkvėptoji tikėjimo Knyga, priartindama dabarties lopui likiminius įvykius, įgalina gyventi Dievo ateities jėga dabartyje. Žmogaus gyvenime Dievo ateities jėga padaro dabarties lopą judančia prasmės ir laimės kryžkele.

Vėjai gamtoje kuria oro reiškinius. Istorijoje reiškiasi ekonominiai, kariniai ir politiniai veiksniai. Šv. Raštas yra tikėjimo istorija. Ši antroji *Rakto* dalis nagrinėja dvi savitas tikėjimo istorijos apraiškas: Pranašus ir Karalius. Karaliai rūpinosi betarpiška Sandoros bendrijos gerove — saugumu, o Pranašai — Sandoros bendrijos ateitimi,

kuri prasideda *dabar*. Karaliams būdinga trumparegiškumas; Pranašai atstovauja amžinam Dievo rūpesčiui Kūrinija ir žmogaus prasmės bei laimės regme. Pranašai yra asmenys, kurie kartą sutikti, lieka neužmirštami. Jie lieka su tavim ir tavyje, tu jauti juos greta, kad ir kur jie būtų gyvenę, tariesi su jais, bandai lygiuotis su jais.

Pirmoji *Rakto dalis* — Sandora ir Mesijas buvo sutikti su domesiu. Tai liudija teigiami aprašai periodikoje, gausūs asmeniški laiškai ir žodžiai. Mūsų visuomenės domesys Šv. Raštui skatina ir įpareigoja "vis geriau Šv. Raštą suprasti . . . , pašvęsti savo jėgas [jam] tyrinėti ir atskleisti . . . , aprūpinti Dievo tautą Raštų maistu, kuris apšviečia protą, stiprina valią, uždega žmonių širdyse meilę Dievui" (II Vatikano Susirinkimo dogminė konstitucija "Dieviškasis Apreiškimas", VI, 23). Dėkoju nuoširdžiai kiekvienam už teigiamą poveikį — atkreipimą dėmesio į tikėjimo Knygos Dievo žodį.

Pranašai ir Karaliai — antroji *Rakto* dalis yra plačios ir kūrybingos talkos kūrinys. Ilgametis pokalbis su Šv. Rašto tyrimu bei raštija ir studentais paskaitų salėje yra jo pagrindas ir šaltinis. Lituanistas Petras Balčiūnas su nuolat žvalia atida tikslino ir puošė jos kalbinę išraišką. Skyrių vinjetėmis knygą praturtino įtaigusis Paulius Jurkus. Šią dalį meniškai apipavidalino ses. Onutė Mikailaitė. Nekalto Marijos Prasidėjimo seserų spaustuvė — vedėja ses. M. Apolinara Urnikaitė ir personalas — ses. M. Consolata Paplauskaitė ir Vytautas Abromaitis — savo kantria išmone ir meistriškais įgūdžiais paruošė veikalą kelionei į skaitytojo rankas. O be uoliojo "Krikščionies Gyvenime" administratoriaus Juozo Vembrės skaitytojo ji taip ir nepasiektų. Visiems talkos bendrams reiškiu gilią ir nuoširdžią padėką. Džiugu, kad jūsų pastangų dėka malonu veikalą skaityti. Kaip visada, trūkumai ir spragos priklauso autoriui.

"Krikščionis Gyvenime" — knygų serija nebūtų įmanoma be jos iškilaus leidėjo ir puoselėtojo prel. dr. Vytauto Balčiūno. Jo dėka aibė padrikų siūlų sujungiama į darnią visumą. Viktoro Gidžiūno, OFM, pranciškoniškas "Skaitytojo žodis skaitytojui" atkreipia dėmesį į šv. Pranciškaus sūnų ryšius su tikėjimo Knyga ir Tėvyne.

Manhattan College
Šv. Pranciškaus šventė
1982 spalio 4

ŠVENTOJO RAŠTO ĮTAKA PRANCIŠKONIŠKAM GYVENIMUI IR APAŠTALAVIMUI

Pranciškoniškam gyvenimui ir apaštalavimui formuotis lemiamą įtaką turėjo Šv. Raštas. Šv. Pranciškus, pašauktas atnaujinti Bažnyčios, trejus metus po savo atsivertimo nežinojo tikrojo savo pašaukimo. Tik Porciunkulio bažnytėlėje Mišių metu išgirdęs Evangelijos žodžius apie apaštalų siuntimą: "Eikite ir skelbkite, jog prisiartino dangaus karalystė... Neįsigykite nei aukso, nei sidabro, nei variokų savo kapšuose, nei kelionmaišio, nei dviejų marškinių, nei kurpių, nei lazdos, nes darbininkas vertas savo valgio" (Mt 10,7.9-10), tarė: "Štai tas, ko aš noriu!" Ir tuoj nusiavė batus, numetė šalin lazdą ir pinigus ir, nusivilkęs eremito drabužius, apsivilko Umbrijos kaimiečio abitu, kurį susijuosė virve. Taip iš eremito tapęs minoritu, kitą dieną išėjo į Asyžių sakyti pamokslų, kuriuose skelbė taiką ir ragino daryti atgailą.

Evangelijoje suradęs sau pašaukimą, Pranciškus joje tikėjosi rasti pašaukimą ir savo būsimajai brolijai. Taip galvodamas, nuėjo su jais į šv. Mikalojaus bažnyčią. Atskleidęs mišiolą, rado tokius Evangelijos žodžius: "Jei nori būti tobulas, eik — parduok, ką turi, išdalyk vargšams... Tuomet ateik ir sek paskui mane" (Mt 19,21). Antrą kartą atskleidęs mišiolą, rado: "Paskui siuntė juos Dievo karalystės skelbti, sveikatos ligoniams teikti. Jis pasakė jiems: 'Nieko neimkite kelionei — nei lazdos, nei krepšio, nei duonos, nei pinigų. Neturėkite nė dviejų pa-

laidinių...’” (Lk 9,2-3). Trečią kartą atskleidęs, skaitė šiuos Kristaus žodžius: “Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, tepasiima savo kryžių ir teseka manimi” (Mt 16,24). Tada Pranciškus jiems tarė: “Eikite ir darykite tai, ką girdėjote”. Jie išdalijo savo turtus vargšams ir sekė Pranciškum.

Kai Pranciškaus sekėjų skaičius labai padidėjo ir broliai prašė jį parašyti jiems platesnę regulą — nurodyti, kaip jie turi gyventi, jis atsakė jiems: “Skaitykite Evangeliją, uoliai jos laikykitės — ir jums nereikės regulos”. Pagaliau priverstas rašyti regulą, jis pradėjo ją žodžiais: “Mažesniųjų Brolių regula ir gyvenimas yra tokie: jie vykdo šventą mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Evangeliją, būdami klusnūs, neturėdami nuosavybės ir skaisčiai gyvendami”.

Savo dvasiniam gyvenimui įkvėpimo ir pamokslams medžiagos Pranciškus ieškojo Šv. Rašte. Skaitant Evangelijas, jo paprastą sielą labiausiai traukdavo Kristaus žmogystė: Dievo Sūnaus gimimas žmogumi, jo neturtas ir kančia. Jis ir kitus mokė mylėti Kristų kaip mūsų kūno brolį. Tam jis ir Grečio atkrantėje inscenizavo Kristaus gimimą Betliejuje. Įsigilinęs į Kristaus meilę žmonėms, jo neturtą, kančią ir mirtį, vaikščiodamas laukuose jis graudžiai verkė, kad meilė nemylima.

Šv. Rašto skaitymas davė jam mintį ir įkvėpimą parašyti ir Saulės, arba Kūrinių, giesmę Kūrėjui, poezijos šedevrą italų kalba. Ligos metu, kai jis buvo beveik apakęs, broliai siūlėsi jam paskaityti kokią nors dvasinio turinio knygą, bet jis jiems atsakė: “Mano knyga yra Jėzus Kristus, pažintas Evangelijoje”. Prieš mirtį jis panoro inscenizuoti paskutinę Kristaus vakarienę. Sukvietęs brolius, jis laužė duoną ir ją dalindamas kiekvienam broliui suteikė palaiminimą. Paskui paprašė paskaityti šv. Jono aprašytą Kristaus kančios istoriją (Jn 18,1-42). Tada sau-

lei leidžiantis, papunkčiui su broliais giedojo 141 psalmę: "Aš šauktinai Dievo šaukiuosi. . ." Ir ištaręs: "Iš kalėjimo mane išvaduoki, ir aš tau širdingai dėkosiu. Sveikins apstoję mane geri žmonės, kad būsi man gera padaręs", mirė.

Šv. Rašto meilę iš šv. Pranciškaus paveldėjo ir jo dvasios vaikai, kurie jau nuo Pranciškaus laikų Šv. Žemėje saugo su Šv. Rašto įvykiais surištas vietas, o Jeruzalėje jie turi Biblijos institutą. Tuoj po šv. Pranciškaus mirties jie studijavo Šv. Raštą garsiuose Paryžiaus, Oksfordo ir kituose universitetuose. Gilindamiesi į Šv. Raštą, pranciškonai teologai—Aleksandras Alietis, šv. Bonaventūra, Jonas Duns Skotas ir kiti Katalikų Bažnyčiai davė serafiška meile persunktą savitą scholastinės teologijos mokslo sistemą. Garsieji pamokslininkai — šv. Antanas Paduvietis, evangelinis Bažnyčios daktaras, šv. Bernardinas Sienietis, šv. Jonas Kapistranietis, lietuvis Jurgis Ambroziejus Pabrėža ir daugybė kitų savo giliais, Šv. Raštu pagrįstais, pamokslais žavėjo minias ir visus traukė prie Dievo. Šv. Pranciškus atgaivino ir apaštalų laikų Evangelijos skelbimo būdą pagonims. Juk pranciškonai pirmieji mokė ir krikštijo lietuvius Mindaugo, Jogailos ir Vytauto laikais. Mažesniųjų Brolių ordinas Lietuvai davė ir pirmuosius Vilniaus vyskupus: Andrių Vasilių (1387-1398) ir Jokūbą Pilchtą (1398-1407). Dar pravartu priminti, kad šv. Pranciškaus dvasia besivadovaujančios vyrų ir moterų vienuolijos, kartu su pasauliniais pranciškonais tretininkais, Katalikų Bažnyčiai davė kelis šimtus kankinių, šventųjų bei palaimintųjų ir tūkstančius Dievo tarnų, kurių vardai užrašyti pranciškonų kankinių ir šventųjų kataloge. Pats šios knygos mecenatas a.a. prel. Pranciškus M. Juras, apaštalinis protonotaras, buvo šv. Pranciškaus dvasios sūnus, pasaulietis pranciškonas, už savo apaštalinę veiklą atžymėtas specialiu JAV tretininkų žymeniu ir Mažesnių-

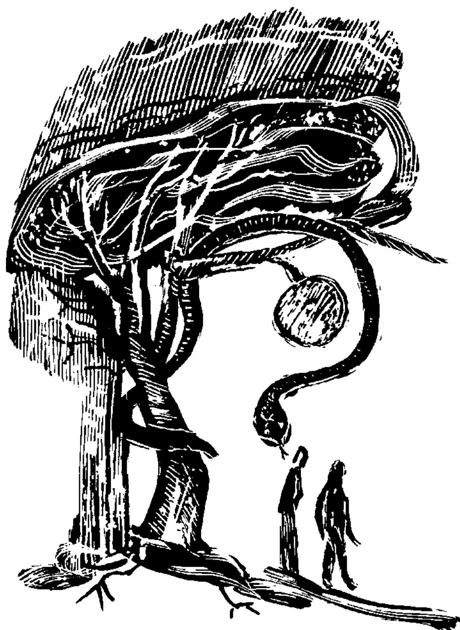
jų Brolių ordino generolo pakeltas garbės pranciškonu. Jis šalia daugelio kitų knygų buvo išleidęs arkivysk. J. Skvirecko išversto Naujojo Testamento dvi laidas — norėjo duoti lietuviams į rankas Amžinojo Gyvenimo Knygą.

Šis autoriaus kun. prof. Antano Rubšio Pranciškonams dedikuotas ir a.a. prel. Pranciškaus M. Juro paliktomis lėšomis išleistas *Raktas į Senąjį Testamentą* tebūna paskatinimas visiems lietuviams domėtis Šv. Raštu — skaityti ir pamilti jį bei šv. Pranciškaus pavyzdžiu pagrįsti juo savo gyvenimą.

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.

Pranciškonų ordino įsteigėjo
šv. Pranciškaus 800 metų
sukakčiai paminėti
šią Senojo Testamento Rakto
antrąją dalį —
Pranašai ir Karaliai —
skiriu
lietuvių pranciškonų
Šv. Kazimiero vikarijai

I SKYRIUS

JAHVISTAS: PIRMOJI RAŠYTINĖ IŠGANYMO ĮSTORIJA

Aš padarysiu,
kad tu ir moteris nekęsite vienas kito;
jos palikuoniai ir tavo palikuoniai
bus visuomet priešai;
jos palikuonis sutraiškys tavo galvą,
o tu įkąsi jam į kulnį (Pr 3,15)

Jungtinė Izraelio karalystė sudarė sąlygas užrašyti Sandoros bendrijos tikėjimo kraitį. Dovydo ir Saliamono laikotarpis — X a. prieš Kristų buvo Apšvietos amžius Senojo Testamento istorijoje. Sukūrus iškilų karaliaus dvarą, susidarė ne tik sąlygos, bet gimė ir noras užrašyti

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:

Pr 2-11 Išganymo istorijos priešistorė. Dviejų pasakojimų — Jahvistinio ir Kunigų šaltinio junginys.

Pr 12-50 Protėvių sakmė. Trijų pasakojimų — Jahvistinio, Elohistinio ir Kunigų šaltinio junginys.

Iš 6-15 Egipto rykštės ir Išėjimo įvykis. Trijų pasakojimų — Jahvistinio, Elohistinio ir Kunigų šaltinio junginys. Jahvistas įterpia Sinajaus įvykį į pasakojimą apie Išėjimą iš Egipto.

Sk 10-24 Kelionė nuo Sinajaus kalno iki Moabo lygumų. Užuominos apie Pažado Žemės užkariavimą.

Tikslesni Jahvisto išganymo istorijos metmenys duodami skyriaus užsklandoje.

praeities įvykius. Izraeliečių giminių bendrija jau didžiavosi politine ir ekonomine pažanga. Padrika Giminių lyga buvo tapusi stipria valstybe — pajėgia dalyvauti Artimųjų Rytų tautų varžybose. Kaip jau matėme,[1] politinė ir ekonominė didybė tapo šmaikščia pagunda Sandoros bendrijai. Ji skatino ir Sandoros bendrijos įkvėptą tikėjimo raštiją — literatūrinę veiklą. Penkiaknygė liudija, kad Jungtinės karalystės laikotarpio raštija yra svarbesnis ir patvaresnis palikimas, negu jo architektūriniai paminklai. Politinė ir ekonominė Dovydo ir Saliamono amžiaus gerovė buvo Apvaizdos paskata Jahvistui — vienam iš pirmųjų rašytinės Penkiaknygės autorių. Jahvistas yra įkvėptosios Senojo Testamento raštijos pirmūnas — istorikas ir teologas.[2]

Rašytinė Senojo Testamento pradžia. Ne visi šiuolaikiniai Senojo Testamento tyrėjai yra tos pačios nuomonės apie Senojo Testamento — Penkiaknygės rašytinę pradžią. Skandinavijos mokslininkai yra šiuo klausimu itin skirtingos pažiūros. Anot jų, Sandoros bendrija ėmėsi rašyti savo tikėjimo kraitį kur kas vėliau — tik VI a. prieš Kristų. Prieš šį amžių tikėjimo kraitis buvęs perduodamas žodžiu iš kartos į kartą. Raštas buvęs naudojamas tik gyvenimiškiems poreikiams: laiškams, sutartims, sąrašams, įrašams ir paskyrimams. Sandoros tikėjimo kraitis, anot skandinavų mokslininkų, buvo gyvybinės svarbos visai visuomenei. Negyvam raštui jį patikėti netiko. Tik Sandoros bendrijos atminčiai ėmus rambėti, — netenkant gyvastingumo, — pradėjo reikštis tikėjimo raštija. Perdavimas gyvojo žodžio rašytiniu tikėjimo kraičiu, teigia skandinavai mokslininkai, turėjo įvykti Izrae-

---

[1] Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* I dalies IX skyrių.

[2] Žr. P. Ellis, *The Yahwist* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1968), p. 16; 21-25.

lio nuosmukio metu, o ne tautinio gajumo amžiuje. Taigi įkvėptoji Senojo Testamento raštija, anot jų, prasidėjo po valstybės žlugimo, kada izraeliečiai jau buvo išrauti iš savo žemės ir išblaškyti Babilonijos tremtyje.[3]

Kaip vertinama skandinavų pažiūra? Skandinavų tikėjimo kraičio užrašymo pažiūra yra kraštutinė. Tačiau, svarstant šį klausimą iš esmės, ji yra vertinga keletu požiūrių.[4] Vienas jų yra kaip įspėjimas nežiūrėti į Senojo Testamento rašytinę pradžią nūdienio Vakarų žmogaus akimis. Šiandien neįmanoma apsieiti be knygų, be bibliotekų, be laikraščių, be užrašų ir elektroninių įrašų. Kadangi mes be jų neapsieiname, galvojame, kad ir senovės Artimųjų Rytų gyventojai negalėjo be jų apsieiti.

Vakarų žmogus yra rašto vergas. Tai, kas jam svarbu, jis patiki ne atminčiai, bet raštui. Tuo tarpu Artimųjų Rytų žmogus naudojosi ir dar tebesinaudoja atmintimi ir gyvu žodžiu. Mums raštas yra atminties kriukis, o rytietis puoselėja savo atmintį.

Žodinis tikėjimo kraičio perdavimas buvo Sandoros bendrijai svarbi priemonė ne tik amžiais prieš Dovydą, bet ir per visą Senojo Testamento istoriją. Tačiau tai nereiškia, kad Sandoros tikėjimo kraitis buvo perduodamas monarchijos amžiuje *vien tik* žodžiu, ir jo užrašymą sukėlė bei sąlygojo tautinis nuosmukis. Akstinas užrašyti išganymo istorijai gimė iškiliame Sandoros bendrijos amžiuje, kurio įvykiai užvedė ją ant istorijos scenos su valstybine savimone.

---

[3] Vienas įtakingiausių skandinavų pažiūros atstovų buvo I. Engnell, *A Rigid Scrutiny: Critical Essays on the Old Testament* (Nashville, TN: Vanderbilt University Press, 1969), p. 3-11; 50-67. Žr. ir E. Nielsen, *Oral Tradition* (Studies in Biblical Theology Nr. 11; Naperville, IL: Alec R. Allenson. 1954).

[4] Taip teigia W. E. Rast, *Tradition History and the Old Testament* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1972), p. 9-16.

Dovydo dvaro istorija. Dovydo dvaro istoriją sudaro ilgi 2 Sam 9-20 ir 1 Kar 1-2 skaitiniai. Senojo Testamento mokslininkų teigimu, ji buvo užrašyta Dovydui valdant ir yra vienas iškiliausių prozos rašinių hebrajų kalba.[5] Rašinio pasakojimas yra labai vaizdus. Nenuostabu, kad yra mokslininkų, kurie įkvėptą šių skyrių autorių laiko gyvu aprašomųjų įvykių liudininku — Dovydo dvariškį ir jį vadina "istorijos tėvu".[6] Taigi Senojo Testamento moksliškas tyrimas įgalina nūdienius istorikus teigti, kad istoriją rašyti pradėjo ne graikas Herodotas pustūkstantmečiu vėliau, bet bevardis Dovydo dvariškis.

Jahvistas ir išganymo istorija. Mūsų skaitoma Penkiaknygė yra sudėtinė — keleto įkvėptų autorių knyga.[7] Jahvistas yra Penkiaknygės įkvėptas autorius-pirmūnas. Apie Jahvistinį pasakojimą ir kitus Penkiaknygės šaltinius jau rašyta pirmojoje *Rakto* dalyje. Išganymo istoriją Jahvistas užrašė Jungtinės karalystės amžiuje. Ji yra neįkainojamas šaltinis Sandoros bendrijos tikėjimo kraičiui tirti. Mat Jahvistas nebuvo nepriklausomas autorius. Išganymo istorija jau buvo Sandoros bendrijos savimonės pagrindas nuo teisėjų amžiaus. Tik savo literatūrine ir teologine išraiška Jahvisto išganymo istorija priklauso Saliamono valdymo laikotarpiui.[8]

---

[5] Anot G. von Rad, trys stambūs rašiniai sekė vienas kitą Jungtinės monarchijos amžiuje: 1. Dovydo iškilimo istorija (1 Sam 16,14-2 Sam 5,12); 2. Dovydo įpėdinio istorija (2 Sam 6,12-1 Kar 2) ir 3. Jahvisto išganymo istorija. Žr. *Old Testament Theology* (Edinburgh: Oliver and Boyd, 1968), I, p. 49.

[6] R.H. Pfeiffer, *Introduction to the Old Testament* (New York, NY: Harper & Row, 1949), p. 356-359. G. von Rad teigia, kad Dovydo dvaro istorija savo "tikroviškumu" ir "pasaulietiškumu" atstovauja naujajai ir savitai istoriografijai, kuri Artimųjų Rytų aplinkoje neturi sau lygios. Žr. *op. cit.*, I, p. 321-317.

[7] Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* I dalies II skyrių.

[8] Žr. G. von Rad, *op. cit.*, p. 48-56; 115-128.

Jahvisto išganymo istorija yra Sandoros bendrijos tikėjimo epas. Įkvėptasis autorius, reikšmingų savo amžiaus įvykių skatinamas, sukūrė pasakojimą apie Dievo užmojį ir veiklą istorijoje. Pasakojimas žėri gilia įžvalga į žmogų ir žmoniją. Jis yra patrauklus ir savo išraiška. Saliamono apšvietos amžius stūmė Sandoros tikėjimo kraitį iš gyvenimo. Sinajaus Sandoros palikimas pradėjo trauktis rūdimis. Jahvistas vertino Saliamono apšvietos poslinkį ir juo didžiavosi. Tačiau jis sielojosi dėl poslinkio krypties. Savo išganymo istorija Jahvistas išėjo tikėjimo kraičio ginti. Tokiu būdu jis tapo Sandoros tikėjimo gynėju ir didžiųjų Senojo Testamento pranašų pirmtaku.

Kas buvo Jahvistas?[9] Jahvistas yra įkvėptas Penkiaknygės rašytojas, kurio vardas mums nėra žinomas. Nors ir bevardis, tačiau jis buvo iškilus Senojo Testamento istorikas-teologas. Jahvistas davė Senajam Testamentui pirmąjį tikėjimo pasakojimą apie nuodėmę ir išganymą, o žmonijai iškilų teologinį veikalą. Vien Jahvisto vaizdingas ir raiškus pasakojimas apie Rojų (Pr 2, 4b-3, 24) buvo paskata tūkstančiams autorių, o asmenys, aprašomi *Pradžios, Išėjimo* ir *Skaičių* knygose, tapo religinės kultūros ir išraiškos palikimu. Jahvistas yra Senojo Testamento Homeras.

Iškilųjį Senojo Testamento istoriką-teologą įprasta vadinti Jahvistu dėl jo pomėgio savo išganymo istorijoje vadinti Dievą Jahvės vardu.[10] Penkiaknygės tyrėjai spėlioja Jahvisto asmenį. Norėta jį sutapatinti su Natanu, Dovydo dvaro pranašu.[11] Natanas buvo Dovydo patarėjas

---

9 Žr. *ten pat*, p. 21-25.

10 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* I, p. 50-55.

11 Žr. E. Lewy, *The Growth of the Pentateuch* (New York, NY: Bookman Associates, 1955), p. 186ss.

ir rėmė Saliamoną, Dovydo įpėdinį (1 Kar 1). Kiti Penkiaknygės tyrėjai Jahvistu laikė Abiatarą (Abiatar), Dovydo amžiaus vyriausiąjį kunigą.[12] Abiataras, Sauliui žudant kunigiją Nobo (Nob) šventovėje, išsigelbėjo ir tarnavo Dovydui (1 Sam 22). Ilgainiui, Saliamonui tapus sosto įpėdiniu, jis buvo priverstas pasitraukti iš viešojo gyvenimo. Mat Abiataras rėmė Adoniją (Adonijah), vyresnįjį Dovydo sūnų, kaip sosto įpėdinį (1 Kar 1-2). Bandymas duoti Jahvistui veidą su vardu lieka spėliojimai. Įkvėptasis pirmosios išganymo istorijos rašytojas lieka bevardis.

UŽRAŠOMAS ŽODINIS TIKĖJIMO KRAITIS

Laikotarpis nuo Mozės — XIII a. iki Dovydo — X a. prieš Kristų buvo perdėm žodinio tikėjimo kraičio amžius. Jungtinės karalystės laikotarpis buvo Senojo Testamento rašytinė pradžia. Svarbu pabrėžti, kad žodinis tikėjimo kraičio perdavimas ir šį laikotarpį nebuvo pakeistas rašytiniu. Net po Jungtinės karalystės — Dovydo ir Saliamono amžiaus, žodinis Sandoros tikėjimo lobynas — pasakojimai apie likiminį Įvykį, psalmės ir pranašų žodis buvo perduodami ir gyvu žodžiu. Todėl nuoseklu galvoti, kad vaisinga užrašyto ir žodinio tikėjimo kraičio sąveika maitino judrią Sandoros bendrijos dabartį.

Artimųjų Rytų gyventojai pradėjo rašyti jau IV tūkstantmetį prieš Kristų. Mesopotamija rašė kyliaraščiu, o Egiptas — hieroglifais. Jų raštą liudija gausūs archeologiniai radiniai. Izraeliečiai ne tik žinojo apie raštą, bet ir naudojosi juo savo istorijoje.

Archeologija nesiliauja stebinti Senojo Testamento tyrėjus vis naujais radiniais, kurie duoda Šv. Rašto geografijai ir istorijai — vietovėms ir asmenims tikrovišku-

---

[12] Žr. P. F. Ellis, *ten pat*, p. 21.

mo ir dalykiškumo rėmus.[13] Turtingą Kanaano — Pažado Žemės gyventojų raštiją liudija Ras Šamros (Ras Šamra) piliakalnis iš XIV a. prieš Kristų. Pats Senasis Testamentas turi užuominų apie įvykių užrašymą (Iš 17,14; Joz 24,25-26). Labai galima, kad ateityje archeologiniai radiniai duos dar daugiau šviesos apie Sandoros bendrijos rašto naudojimą.

Senajame Testamente yra užuominų apie rašytus šaltinius, kurie nepasiekė mūsų laikų. Sk 21,14 užsimena apie Jahvės *Karų knygą*; Joz 10,13 — *Teisiųjų knygą*; *Teisiųjų knyga* yra šaltinis ir Dovydo raudai (2 Sam 1, 18), Sauliui ir Jonatanui žuvus mūšyje, ir galbūt Saliamono Šventyklos pašventinimo apeigoms aprašyti (1 Kar 8,13).[14]

Nėra abejonės, kad Artimieji Rytai ir izraeliečiai jau gilioje senovėje pažinojo raštą ir naudojosi raštu. Tačiau, apskritai kalbant, Senojo Testamento laikotarpis prieš monarchiją yra laikytinas žodiniu, o ne rašytiniu Sandoros bendrijos amžiumi. Poezija, patarlės ir pasakojimas apie likiminį Įvykį buvo užrašyti atmintyje, o ne knygose. Raštas, nors ir plačiai žinomas, nepirmavo. Jis buvo naudingesnis prekyboje ir buitiniuose poreikiuose.

Nūdien be rašto apsieiti yra neįmanoma. Raštu pasitikima ir raštui patikima tai, kas svarbu. Nūdienis šališkumas rašto naudai skiriasi nuo senovės žmogaus įgūdžio išmokti atmintinai tai, kas jam buvo svarbu. Senovėje žmogaus atmintis buvo ne tik vertinama, bet puoselėjama ir

---

[13] Žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose* (Putnam, CT: Krikščionis Gyvenime, 1982). Tell Mardikh, arba Ebla, piliakalnis Sirijoje yra vėliausiai atkastas Artimųjų Rytų praeities lobynas. Žr. G. Pettinato, *Ebla: impero inciso nell'argilla* (Milano: Mondadori, 1979).

[14] Septuaginta, graikiškasis Senojo Testamento vertimas, teigia, kad šios apeigos yra *Giesmių knygoje*. "Giesmė" hebraiškai yra *šir*, o "teisusis" — *jašar*. Labai galima, kad graikų vertėjas klaidingai suprato *Teisiųjų knygos* pavadinimą.

lavinama būti gera ir patikima. Homero *Odisėja* ir *Iliada* buvo perduodamos žodžiu iš atminties per kartų kartas. Žydų rabinai patikėjo *Mišnos* (Mišnah) lobyną atminčiai per ilgus amžius. Ir krikščionijos tikėjimo kraitis buvo perduotas gyvu žodžiu per dešimtmečius.[15] Ir nūdien pasitaiko sutikti musulmonų, kurie atmintinai moka savo šventąją knygą — *Koraną*—*Skaitymą*, o Indijos braminai žino savo *Rig Vedą* — *Žinojimą* iš atminties. Panašiai ir izraeliečiai nuo Mozės iki Dovydo išsaugojo ir apipavidalino tikėjimo kraitį ne knygų, bet atminties pagalba. Nuoseklu teigti, kad Sandoros bendrijos poetai ir dainiai, Dievo įkvėpti, dalyvavo tikėjimo kraičio perėmime didžiųjų švenčių proga ir bendrijos poreikiuose.

Žodinės tikėjimo kraičio formos. Antropologija, tirdama žodinį tautų lobyną, yra pasiekusi daug įžvalgumo. Šv. Rašto tyrėjai, juo pasinaudodami, atpažįsta ir Penkiaknygėje mažučius atminties vienetus su jiems būdinga išraiškos forma — žanru. Kiekvienas jų turi savo kilmę gyvenimo patirtyje — veiksme ar įvykyje. Miriamos (Miriam) giesmė *Išėjimo* knygoje yra puikus mažučio atminties vieneto pavyzdys (Iš 15,21; žr. Iš 15,1-21). Ir nūdien jį skaitydami, juntame proveržį pagarbinti Dievą už nuostabų išgelbėjimą.

Žodines tikėjimo kraičio formas aprašo įvadai į Senąjį Testamentą.[16] Tačiau ir mums pravartu turėti prieš akis jų glaustą apybraižą. Senajame Testamente — Penkiaknygėje yra gausu įvairių poetinių vienetų: darbo dainų (Sk 21,17-18: šulinio daina...); priešų pajuokos dainų (Ts 5: Deboros giesmė...); pagarbinimo giesmių (Iš

---

[15] Žr. A. Rubšys, *Raktas į Naująjį Testamentą* (Putnam, CT: Krikščionis Gyvenime, 1978), I, p. 107-145.

[16] Pavyzdžiui, O. Eissfeldt, *The Old Testament* (New York, NY: Harper & Row, 1965).

15,21: Miriamos giesmė...); raudų (2 Sam 1,17-27: Dovydo rauda Sauliui ir Jonatanui apraudoti...). Gausu įvairių poetinių posakių — aforizmų: posakis apie Sandoros Skrynios perkėlimą iš vietos į vietą (Sk 10,35-36); posakis apie žmogaus kraujo išliejimą (Pr 9,6); Lameko (Lamek) posakis apie kerštą (Pr 4,23-24); patarlė apie Saulių tarp pranašų (1 Sam 10,12); Samsono mįslė (Ts 14,14.18). Gausu ir įvairių pasakojimų: pasakojimai apie Kūrimą (Pr 1,1-2,25) ir hebrajų priešistorę (Pr 4-11), pasakojimai apie vietoves, papročius, giminių didvyrius ir tautų savitumus. Kartkartėmis pasakojimu paaiškinama kokio nors dalyko kilmė (Pr 3,1-11), norima užimti klausytojus ir išreikšti buitinę nuotaiką bei jausmus. Žodinės tikėjimo kraičio formos turi tautosakos bruožų. Jos yra margos ir turtingos, kaip margas ir turtingas yra pats gyvenimas.

Tautosakinė išraiška yra labai svarbi Penkiaknygėje ir padeda suprasti visą Senąjį Testamentą. Penkiaknygė atspindi izraeliečių tautos dainas ir sakmes. Kai kurie Penkiaknygės tyrėjai daro išvadą, kad daina ir sakmė nėra istoriškai patikima patirčiai perduoti priemonė. Norima tautosakinę atminties išraišką priešpastatyti istorijai — šiuolaikinei tiksliai ir dalykiškai istorijai. Žinoma, sakmei trūksta dalykiško tikslumo, kuris taip rūpi šiuolaikiniam istorikui. Nūdien istorikas nerašytų pasaulinės istorijos, pasakodamas apie Tvaną (Pr 6-9), apie Jokūbo sapną prie Betelio (Pr 28,10-22) ir Juozapo išgyvenimus Egipte (Pr 37-50). Penkiaknygės įvykių aprašas ir perdavimas turi požiūrį, kuris nėra svarbus nūdieniui istorikui. Mat šiandienis istorikas stengiasi tiksliai aprašyti karus, įvykius ir tarptautinius santykius. Tuo tarpu sakmei rūpi aprašyti ir perduoti istoriją kaip reikšmingą praeitį, — įvykių prasmę, kuri ne tik duoda kryptį bet ir kuria dabartį. Įvykių prasmė Šv. Rašte yra žmogaus santy-

kis su Dievu — tikėjimo istorija. Poezija ir sakmė yra raiškūs ir įtaigūs būdai užrašyti ir perduoti tikėjimo istoriją.[17]

Tikėjimo istorijos rašymas. Tikėjimo istorijos turinį sudaro trys dalys: 1. Likiminis įvykis — Išėjimas iš Egipto (Iš 1-15; 16-18; Sk 10-34); 2. Dievas ir jo Tauta (Pr 12-50); 3. Žmonija ir pasaulis (Pr 1-11). Daug žodinio tikėjimo kraičio pasakojimų — vienetų buvo Pažado Žemės užkariavimo amžiuje perimta iš kitų tautų. Tai liudija sakmės *Pradžios* knygoje. Labai galima, kad jos priklausė kanaaniečių šventovėms. Perimdami šventoves, izraeliečiai perėmė ir jų religines sakmes.[18] Sakmės nebuvo vien tik *pa*sisavintos perėmimu, bet ir *į*sisavintos, nes izraeliečiai persunkė jas savo tikėjimu Jahve — Sandoros Dievu.

Žodinė tikėjimo istorija neatsirado staiga. Ji buvo laipsniškos raidos kūrinys. Nėra abejonės, kad pats tikėjimas Jahve — Sandoros Dievu buvo vienas iš svarbiausių žodinės tikėjimo — išganymo istorijos kūrimo veiksnių.

---

[17] H. Gunkel, *The Legends of Genesis* (New York, NY: Schocken Books, 1964) yra svarbiausia ligšiolinė mokslinė studija šiuo klausimu. Žr. B. Vawter, *On Genesis: A New Reading* (Garden City, NY: Doubleday, 1977), p. 9-33. Žodis "legenda" lietuvių kalboje dažnai suprantamas kaip prasimanytas pasakojimas ir neįtikimas dalykas. Todėl žodis "saga", arba "sakmė", yra naudotinas legendos žodžio vietoje. Saga, arba sakmė, yra proginis ir poetinis pasakojimas su šaknimis tikrame įvykyje. Žr. ir M. Buber, "Saga and History", veikale *The Writings of Martin Buber* (New York, NY: Meridian, 1956); C. Westermann, *Genesis.* Biblisher Kommentar Altes Testament (Neukirchen-Vluyn: Neukirchner Verlag, 1974), p. 1-103.

[18] Pavyzdžiui, kai kurių Penkiaknygės tyrėjų nuomone, pasakojimai apie Abraomo sūnaus Izaoko auką (Pr 22) ir Jokūbo sapną prie Betelio šventovės (Pr 28) galėjo būti kanaaniečių sakmės. Kanaaniečių religiniame kontekste šie pasakojimai turėjo skirtingą prasmę ir paskirtį. Žr. B. Vawter, *op. cit.*, p. 255-256. Ypatingai vertinga šiuo klausimu yra W. E. Rast studija *Tradition History and the Old Testament,* p. 47-56.

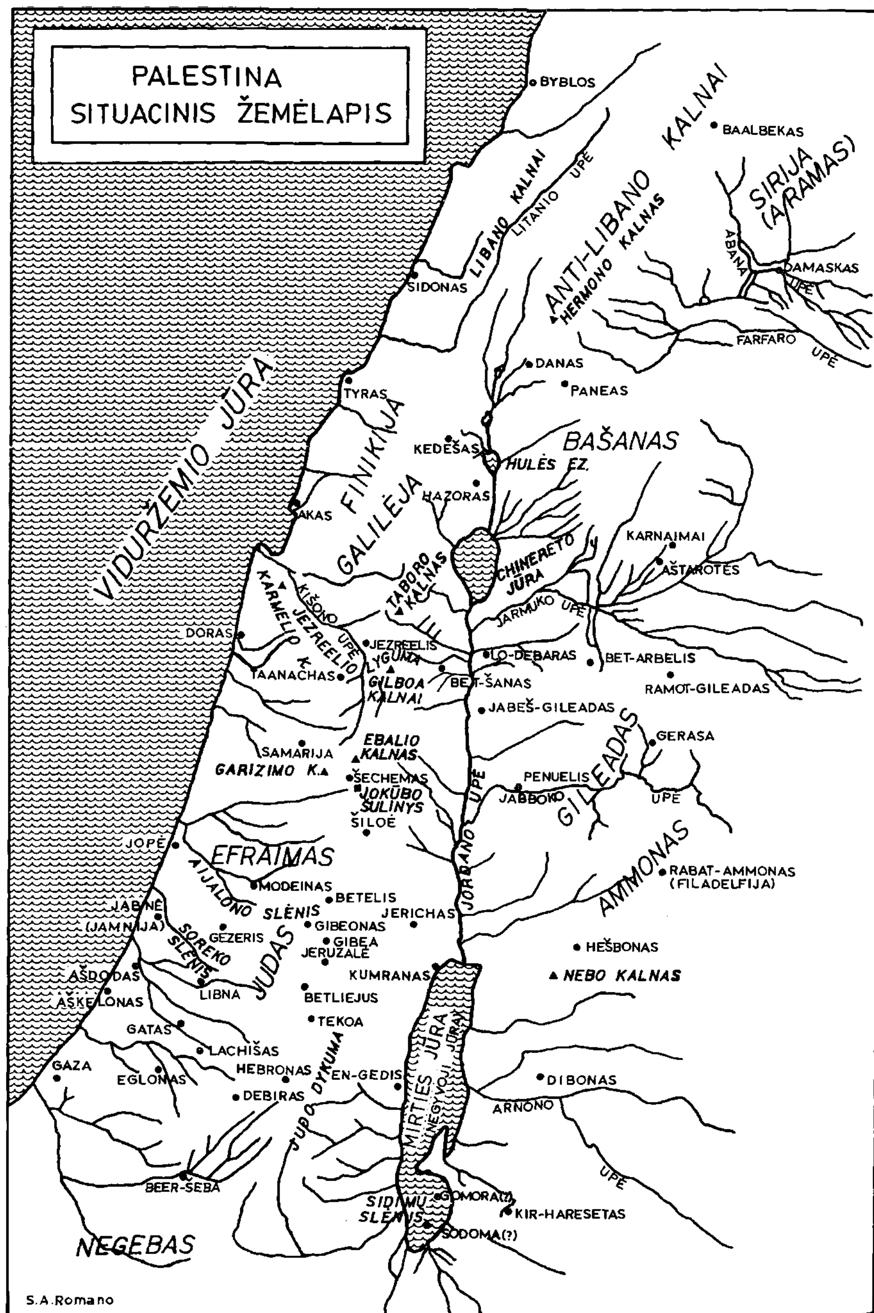
Giminių lyga buvo įkurta Šecheme — teritorijoje, kuri buvo buvusi per amžius kanaaniečių kultūros įtakoje. Izraeliečiai mokėsi iš kanaaniečių. Savaime suprantama, kad izraeliečiai, mokydamiesi iš kanaaniečių, perėmė jų kultūrinius turtus: žemdirbių papročius, religines sakmes, pasakojimus apie priešistorę, etiologinius[19] pasakojimus ir padavimus. Izraeliečiai nesitenkino vien tik perimti Pažado Žemės kultūrinį turtą. Jie šį turtą įsisavino, padarydami jį priemone savo Sandoros savimonei — tikėjimui išreikšti pagal naujas sąlygas ir naujus gyvenimo poreikius.

Izraeliečiai atėjo į Pažado Žemę su būdingai savita savimone — tikėjimu, branginusiu atmintį įvykių, kuriais Jahvė — Sandoros Dievas buvo išgelbėjęs juos iš Egipto nelaisvės ir parodęs jiems savo rūpestį bėgliais nesvetinguose tyruose. Tikėjimas Jahve, kuris išgelbėjo, reikalavo, kad perimtasis kultūrinis turtas būtų persunktas įžvalga, gimusia izraeliečių išganymo istorijos pradžioje. Pasitaikė, kad pakako mažučių pakeitimų, — kanaaniečių dievų vardo pakeitimo Sandoros Dievo vardu, — duoti perimtam pasakojimui vispusiškai naują paskirtį ir prasmę.

Prieš monarchijos amžių žodinė tikėjimo istorija nebuvo tik beformė, atsitiktinai sumesta pasakojimų kupeta. Pasakojimas apie tėviškus Dievo santykius su izraeliečiais jau ir šiame amžiuje turėjo ryškius metmenis. Ilgainiui jis gavo iškilų apipavidalinimą Senojo Testamento išganymo istorijoje, kurią užrašė įkvėptieji autoriai. Giminių lygos amžiuje paskiros giminės palengvėle audė tikėjimo kraičio vienetus į pasakojimų pynę — ciklus. Kiekviena-

---

19 Etiologija yra graikų kalbos žodis: *aitia* — "priežastis" ir *logia* — "aprašymas". Etiologiniu pasakojimu paaiškinama kokio nors dalyko ar papročio priežastis, arba kilmė. Pr 3,1-9 yra etiologinis pasakojimas apie nuodėmės kilmę.

PALESTINA
SITUACINIS ŽEMĖLAPIS
BYBLOS
BAALBEKAS
LIBANO KALNAI
LITANIO UPĖ
ANTI-LIBANO KALNAI
SIRIJA (ARAMAS)
HERMONO KALNAS
ABANA
DAMASKAS
UPĖ
SIDONAS
FARFARO UPĖ
VIDURŽEMIO JŪRA
DANAS
PANEAS
TYRAS
FINIKIJA
KEDEŠAS
BAŠANAS
HULĖS EŽ.
HAZORAS
AKAS
GALILĖJA
KARNAIMAI
CHINERETO JŪRA
AŠTAROTĖS
TABORO KALNAS
KARMELIO K.
KIŠONO UPĖ
JEZREELIO LYGUMA
JARMUKO UPĖ
DORAS
JEZREELIS
LO-DEBARAS
BET-ARBELIS
TAANACHAS
GILBOA KALNAI
BET-ŠANAS
RAMOT-GILEADAS
JABEŠ-GILEADAS
GILEADAS
GERASA
EBALIO KALNAS
SAMARIJA
GARIZIMO K.
ŠECHEMAS
PENUELIS
JOKŪBO ŠULINYS
JABBOKO
UPĖ
ŠILOĖ
JOPĖ
EFRAIMAS
JORDANO UPĖ
AMMONAS
RABAT-AMMONAS (FILADELFIJA)
AIJALONO SLĖNIS
MODEINAS
BETELIS
JABNĖ (JAMNIJA)
JERICHAS
SOREKO SLĖNIS
GEZERIS
GIBEONAS
GIBEA
JERUZALĖ
JUDAS
HEŠBONAS
AŠDODAS
KUMRANAS
NEBO KALNAS
AŠKELONAS
LIBNA
BETLIEJUS
TEKOA
GATAS
LACHIŠAS
JUDO DYKUMA
MIRTIES JŪRA (NEGYVOJI JŪRA)
GAZA
EGLONAS
HEBRONAS
EN-GEDIS
DIBONAS
DEBIRAS
ARNONO
UPĖ
BEER-SEBA
SIDIMŲ SLĖNIS
GOMORA(?)
KIR-HARESETAS
SODOMA(?)
NEGEBAS
S.A.Romano

me jų atsispindėjo savita giminių patirtis, nes pasakojimų pynė buvo padažyta giminių poreikiais. Be to, metinis Sandoros atnaujinimas, pradėtas švęsti Šecheme ir tęstas Giminių lygos šventovėje Šiloėje, tapo proga ne tik atnaujinti Sandoros įpareigojimų atmintį, bet ir atpasakoti įvykius, kuriais Jahvė susikūrė sau Izraelį — tikėjimo bendriją. Tokiu būdu pirmykštė Izraelio savimonės apybraiža — išganymo istorijos tematinė širdis palengva augo į išganymo istoriją su pasakojimu apie tikėjimo protėvių išgyvenimus, išgelbėjimą iš Egipto, klajones po dykumą, Įstatymo davimą prie Sinajaus kalno ir Pažado Žemės užkariavimą.[20] Izraelio tikėjimo kraitis, — Sandoros tikėjimo savimonė ir išraiška, — liturginių poreikių įtaka buvo jau pakankamai išryškėjęs ir sujungtas į vienumą žodiniu pasakojimu net prieš monarchijos amžių.[21]

Jungtinės karalystės — Dovydo ir Saliamono amžius buvo labai svarbus išganymo istorijai užrašyti. Iš viso, Jungtinės karalystės amžius įkvėptajai Senojo Testamento raštijai buvo aukso amžius. Jahvisto *įraštinta* išganymo istorija buvo pirmoji Sandoros savimonės rašytinė išraiška. Jungtinės monarchijos amžius buvo šio iškilaus įraštinimo istorinis fonas.

---

[20] Žr. Įst 26,5-10. Čia randame pirmykštę išganymo istorijos savimonę ir apybraižą. Ilgainiui ji tapo rėmais užrašytajai išganymo istorijai.

[21] Du Penkiaknygės tyrimo pirmūnai — Martin Noth ir Gerhard von Rad yra svarūs šio klausimo sprendėjai. M. Noth pabrėžia Giminių lygos laikotarpio įtaką tikėjimo kraičio apipavidalinimui. Žr. *A History of Pentateuchal Traditions* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1972). Šio veikalo pirmaraštis vokiečių kalba pasirodė jau 1948 metais. Tuo tarpu G. von Rad linksta pabrėžti Jahvisto, įkvėptojo Penkiaknygės istoriko-teologo, kūrybingumą Saliamono amžiuje. Žr. *Form-critical Problem of the Pentateuch and Other Essays* (New York, NY: McGraw-Hill, 1966), p. 1-78. Von Rad pažiūros santrauka yra jo veikale *Genesis* (Philadelphia, PA: Westminster, 1961), p. 13-30.

Monarchinė santvarka iš esmės pakeitė Sandoros bendriją ir jos visuomeninius poreikius. Prieš tai Sandoros bendrija rėmėsi Giminių lyga. Per šimtmetį su puse lygos santvarka davė bendrijos visuomenei vienybę ir tarpusavę užuovėją. Tačiau Giminių lyga nebuvo pajėgi spirtis prieš ankstyvojo geležies amžiaus poveikius. Monarchinė santvarka buvo nauja pradžia.

Dovydas ir Saliamonas pradėjo burti Sandoros bendriją apie naują ašį — karališką Jeruzalės miestą. Jeruzalėn buvo perkelta Sandoros Skrynia, o pati Pažado Žemė buvo padalinta į dvylika karaliui pavaldžių administracinių vienetų.

Ši permaina buvo didelė naujovė. Nenuostabu, kad ji buvo sutikta šnairomis tarp Giminių lygos puoselėtojų, linkusių palaikyti trūks plyš senus papročius ir seną santvarką. Tačiau permaina ėmė skverbtis ir į žodinį tikėjimo kraitį. Sandoros bendrija per keletą kartų jau buvo davusi jam nusistojusią išraišką. Perėjimas iš Giminių lygos į monarchiją palietė pačią Sandoros bendrijos santykio su Dievu sampratą. Šiloė, centrinė Giminių lygos šventovė, buvo pelenuose, — bendroji šventovė, kuri kasmet suburdavo izraeliečių gimines atnaujinti Sandorą su Jahve ir iš naujo išgirsti įpareigojamą pasakojimą apie nuostabius Dievo darbus, buvo dingusi. Su monarchija pradėjo keistis izraeliečių religinio gyvenimo poreikiai. Vietoje Giminių lygos šventovių atsirado monarchijos Šventykla Jeruzalėje. Sandoros bendrija buvo mokoma jaustis karališka valstybe su valstybine Šventykla. Tikėjimo savimonė buvo tarpduryje. Žengti per slenkstį į ateitį tik su Giminių lygos žodiniu tikėjimo kraičiu nebuvo pakankama. Ar gali senoji Sandoros savimonė sužėrėti prasme, tinkančia karališkos valstybės naujumui? Atsakymą

į šį klausimą davė įkvėptasis išganymo istorijos autorius Jahvistas.

Išganymo istorija: atsakymas naujovei. Peržengti slenkstį tarp žodinės ir rašytos išganymo istorijos ryžosi Jahvistas.[22] Kaip jau matėme, jo asmeniškas vardas nėra mums žinomas. Tačiau jo dalis Penkiaknygėje rodo jį buvus vienu iš kūrybingiausių įkvėptų Senojo Testamento autorių.

Dovydo amžius buvo iškilus. Tautinio Dovydo amžiaus iškilumo skatinamas, Jahvistas įžvalgiai parodė, kad izraeliečių tikėjimo kraitis turi likiminę reikšmę naujajai visuomenės santvarkai.[23] Pasinaudodamas žodiniu tikėjimo kraičiu — Sandoros bendrijos atminties lobynu, jis sukūrė išsamią rašytą išganymo istoriją. Lig šiol Sandoros bendrijos savimonė dar nebuvo turėjusi nuoseklaus pasakojimo raštu apie išganymą, jungiantį padriką medžiagą — didesnius ir mažesnius vienetus į rašytinį pasakojimą apie žmoniją bėdoje ir Dievo rūpestį žmonija nuo Kūrinijos pradžios iki įėjimo į Pažado Žemę.

Jahvistas buvo įkvėptas autorius. Svarbu neišleisti iš minties, kad jis buvo saistomas daugelio varžtų. Nūdienis autorius — poetas ar teologas naudojasi didele laisve — Jahvistas neturėjo laisvės sukurti izraeliečių tikėjimo turinio. Tikėjimo turinys pasiekė jį per izraeliečių tikėjimo kraitį, kuriuo buvo gyvenama. Pati tikėjimo kraičio šerdis buvo glaustai išreikšta taip vadinamuose trumpuose istoriniuose tikėjimo išpažinimuose (Įst 6,20-25; 26,5-9; Joz 24,2-13). Jahvistas juose atrado Dievo rūpesčio žmogumi apybraižą: įžanginį protėvių amžių, Išėjimo įvykį,

---

[22] Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* pirmąją dalį — II ir X skyrius.

[23] Šv. Knygų įkvėpimas nėra atsajus dalykas. Istoriniai veiksniai — lūžiai ir Dievo bendrijos poreikiai sudaro Šv. Rašto įkvėpimo istorinį foną.

vedimą per dykumą ir Kanaano žemės užkariavimą.[24] Šios pagrindinės izraeliečių savimonės gijos jau buvo suaustos į žodinę sakmę Giminių lygos amžiuje. Todėl Jahvistui nereikėjo pradėti iš naujo. Aišku, suprasdamas praeities įvykius naujų poreikių šviesoje, Jahvistas turėjo skaitytis ir su tikėjimo bendrijos savimone bei jos turiniu.[25]

Kaip Jahvistas rašė išganymo istoriją? Jahvisto amžiuje buvo daug pasakojimų apie praeitį: Išėjimą iš Egipto, Jahvę ir jo Tautą, Jahvę ir pasaulį. Vieni pasakojimai buvo savarankiški, o kiti priklausė pasakojimų ciklams. Kai kurie jų izraeliečių visuomenėje jau buvo vispusiškai namie, o kiti dar tebenešiojo skolinių bruožus. Sandoros tikėjimo šviesoje Jahvistas davė šiai medžiagai apie praeitį naujus literatūrinius ir teologinius rėmus. Jam nerūpėjo pasakojimus taisyti — pritaikyti savo teologinei galvosenai. Tiesą pasakius, jis nevengė palikti senovės bruožų pasakojimuose, kuriuos panaudojo savo išganymo istorijoje. Pavieniai pasakojimai, skaitomi atskirai, ir dabar tebeatspindi senovės bruožus. Pavyzdžiu galima imti pasakojimą apie Dievo sūnų vedybas (Pr 6,1-4) ir Babelio bokštą (Pr 11,1-9). Paties Jahvisto teologinė galvosena yra grakšti. Užuot taisęs praeities lobyną, jis ištikimai jį perduoda. Tačiau tai daro savo grakščiame teologiniame ir literatūriniame kontekste. Norint deramai suprasti Jahvisto kūrybiškumą ir gilumą, reikia susipažinti su jo išganymo istorijos rėmais — kontekstu. Tik tada pavieniai pasakojimai sužėri nauja reikšme, kurią jiems duoda grakštusis Jahvisto išganymo istorijos kontekstas.

---

[24] Plačiau rašo G. von Rad, *Genesis*, p. 13-31. Taip pat P. F. Ellis, *The Yahwist*..., p. 87-88.

[25] Žr. H. W. Wolff, "The Kerygma of the Yahwist", *Interpretation* 20(1966) 131-158.

Nuo pasaulio Kūrimo! Jahvisto išganymo istorija švyti negirdėtu naujumu. Jis buvo pirmasis Senojo Testamento įkvėptas autorius sujungti pasakojimą apie Išėjimą iš Egipto ir Sinajaus Sandorą su pasakojimais apie žmonijos priešistorę (Pr 2,4b-11,32). Vadinasi, jis pavaizduoja istorinį Dievo užmojo dramos vyksmą nuo pasaulio Kūrimo iki Kanaano žemės užkariavimo.

Palyginimo dėlei sugretinkime Jahvisto išganymo istoriją su tikėjimo išpažinimų apybraiža, kurią jau ne sykį minėjome: Įst 26,5-9. Jahvisto išganymo istorija yra plati ir išsami, o tikėjimo išpažinimų apybraiža trumputė. Joje glaustai atpasakojama praeitis nuo Išėjimo iš Egipto iki Kanaano žemės paveldėjimo. Tik prabėgomis teužsimenama apie protėvių laikotarpį: "Mano protėvis buvo klajoklis aramietis" (Įst 26,5) — užuomina apie Jokūbo ryšius su Aramu, arba Sirija. Tuo tarpu *Pradžios* knyga protėviams skiria 38 skyrius (Pr 12-50). Tikėjimo išpažinimų apybraižoje nieko nesakoma apie buvojimą prie Sinajaus (Horebo) kalno (Iš 19 - Sk 10). Nėra joje nė mažiausios užuominos apie Kūrimą, Rojų, Tvaną, Babelio bokštą (Pr 2,4b-11,32).[26] Lengva matyti didelį skirtumą tarp glaustai išreikštos Izraelio istorijos tikėjimo išpažinimuose ir išsamaus jos išplėtimo Penkiaknygėje, kurią nūdien skaitome. Daugiausia šis išsamus išganymo istorijos išvystymas yra įkvėptojo Jahvisto nuopelnas. Jo dėka seni pasakojimai, perimti iš praeities lobyno, ne tik išlaikė pirmaprades spalvas, bet ir sušvito reikšme dabarčiai. Tai Jahvistas padarė, nudulkindamas nuo pasakojimų klodus dulkių ir tik perleisdamas pasakojimus per tikėjimo prizmę naujų poreikių šviesoje.

---

26 Pr 1,1-2,4a skaitinys irgi pasakoja apie Kūrimą. Bendra Penkiaknygės tyrėjų nuomone, šis skaitinys priklauso Kunigų šaltiniui. Apie jį bus kalbama *Rakto į Senąjį Testamentą* trečioje dalyje, I skyriuje.

Jahvisto istorijos samprata. Jahvistas kūrė savo išganymo istoriją, eidamas iš dabarties atgal į praeitį. Jo dabartis buvo Jungtinės Izraelio karalystės amžius. Jahvistui rūpėjo atpažinti ir išreikšti istorinę patirtį, subūrusią izraeliečius į išganymo bendriją. Istorinėje patirtyje Jahvistas apčiuopė tris ryškius laikotarpius. Juos galima išryškinti brėžiniu:

Iš dabarties į praeitį:

TREČIASIS ŽINGSNIS Į PRAEITĮ:	**ANTRASIS ŽINGSNIS Į PRAEITĮ:**	**PIRMASIS ŽINGSNIS Į PRAEITĮ:**	**JAHVISTO ISTORINĖ DABARTIS:**
LIKIMINIO ĮVYKIO PRIEŠISTORĖ IR ŽMONIJA	ĮŽANGA Į LIKIMINĮ ĮVYKĮ — PROTĖVIAI	LIKIMINIS ĮVYKIS	SALIAMONO AMŽIUS
Pr 2-11	Pr 12-50	Iš 1-18 Sk 10-34	Numanu iš Jahvisto išganymo istorijos turinio ir išraiškos
Pasakojimai apie Kūrimą, Rojų, Nuodėmės ir Išganymo pradžią, Tvaną, Babelio bokštą	Pasakojimai apie Abraomą, Izaoką, Jokūbą ir Juozapą — Sandoros bendrijos protėvius istorinio Dievo užmojo staklėse	Sandoros bendrijos istorija nuo Išėjimo iš Egipto iki Pažado Žemės užkariavimo	

Jahvistas buvo įkvėptas rašyti išganymo istoriją Saliamono amžiuje. Norėdamas duoti dabarčiai tikėjimu paremtą kryptį, jis išryškino Išėjimo iš Egipto — likiminio Įvykio reikšmę. Tai padarė išsamiu Išėjimo įvykio atpasakojimu, skirdamas daug vietos klajonėms po dykumą, bėglių murmėjimui bei maištavimui ir kelionei į Pažado Žemę — Kanaaną.[27] Antruoju žingsniu į praeitį Jahvistas sudarė iš padrikų vienetų ir pasakojimo ciklų apie Abraomą, Izaoką, Jokūbą ir Juozapą vieną pasakojimą Pažado tema (Pr 12,1-4). Pažado tema jau bus buvusi ryški padrikuose pasakojimuose apie protėvius.[28] Jahvisto išganymo istorijoje protėvių amžius sudaro įžangą, — išankstinį ėjimą Pažado Žemėn ir protėvių vaidmenį išganymo plane, kuris apima visas tautas. Trečiuoju žingsniu į praeitį — pasakojimais apie žmonijos priešistorę Jahvistas duoda išganymo istorijai visuotinumo požiūrį. Taigi išganymo istorija liečia ne tik Izraelį — Sandoros tautą, bet ir visos žmonijos istorinę tragediją bei nuostabų pašaukimą.

Jahvistas švyti neįprastu kūrybingumu, o jo išganymo istorija — įraštintas pasakojimas apie žmogų bėdoje ir Dievą, kuris išgano žmogų, yra nepaprastas rašinys. Giminių lygai žlugus ir Saliamono apšvietai grasinant tikėjimo kraičiui, Jahvistas atskleidė tėvų tikėjimo prasmę ir reikšmę savo istorinei dabarčiai. Jahvisto išganymo istorijos sąrangoje Mozės amžius yra likiminis. Todėl įvykiai, susiję su išgelbėjimu iš Egipto, klajonėmis po dykumą ir Kanaano užkariavimu, sužėri pirmaprade

---

[27] Kai kurie Penkiaknygės tyrėjai teigia, kad pasakojimas apie Sinajaus Sandorą nebuvo pirmykščio pasakojimo dalis, bet buvo Jahvisto įjungtas į išganymo istoriją. Pvz. G. von Rad, *Genesis*, p. 13-24. Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* I, p. 195-197.

[28] Žr. *ten pat*, p. 96-104.

prasme ir reikšme. Nuostabių Jahvės darbų atpasakojimu, Jahvistas meta iššūkį Izraeliui būti Dievo Tauta — Sandoros bendrija ir atlikti savo vaidmenį jo žmonijos išganymo plane. Išeidamas iš šio taško, Jahvistas peržiūri visą Izraelio istoriją prieš monarchiją: izraeliečių kovas išlikti, pastangas tapti karališka valstybe, miglotą protėvių amžių ir hebrajų priešistorę nuo pat Kūrinijos pradžios iki Abraomo pašaukimo (Pr 2,4b-12,1-4). Likiminio įvykio — Išėjimo iš Egipto ir Sinajaus Sandoros šviesoje visa praeitis tampa kelionė į ateitį. Šios įžvalgos padedamas, Jahvistas duoda padrikiems pasakojimams apie praeitį jungtį ir dramišką išraišką raštu. Be abejo, Jahvisto išganymo istorija buvo stiprioje anuometinės izraeliečių tautinės savimonės įtakoje. Dovydas iškilia politine sėkme buvo vispusiškai apvaldęs Kanaaną — Pažado Žemę. Pavergdamas kanaaniečius, filistinus, moabiečius, ammoniečius, aramiečius (sirus), edomiečius[29] ir amalekiečius — tautas, vaidinusias didelį vaidmenį Jahvisto išganymo istorijoje (2 Sam 8,1-14), Dovydas padarė Kanaaną tikra izraeliečių Žeme. Pareikšdamas, kad Dievas žadėjo Abraomui: "Aš padarysiu iš tavęs didelę tautą. . ." (Pr 12,2), Jahvistas teigia, kad Dievo pažadas tikrai vyksta Dovydo ir Saliamono amžiuje. Nors Giminių lyga ir žlugo, — su ja dingo ir Sandoros bendrijos visuomeninis paprastumas, — Jahvistas rašo su įsitikinimu, kad Jahvė duos savo tautai garbingą ateitį. Ji, anot Jahvisto, jau dabar prasideda!

---

[29] Pr 27,39-40 skaitinys užsimena apie Edomo pavergimą ir jo vėlesnį sukilimą prieš izraeliečius. Pagal 2 Sam 8,12-14, Dovydas pavergė Edomą, bet Edomas sukilo prieš Izraelį Saliamonui valdant (1 Kar 11,14-22). Edomo pavergimas padeda datuoti Jahvisto išganymo istoriją Saliamono amžiuje. Jahvistas negali būti vėlesnis negu Saliamono amžius, nes nieku neužsimena apie Jungtinės karalystės suskilimą, kuris įvyko po Saliamono mirties 922 m. prieš Kristų. Žr. P. F. Ellis, *The Yahwist. . .*, p. 40-42.

Jahvisto išganymo istorija tapo norminiu veiksniu vėlesnei Dievo įkvėptai raštijai apie likiminį Įvykį. Ilgainiui ir kiti įkvėpti istorikai-teologai ryžosi iš naujo peraiškinti praeitį, norėdami padėti Sandoros bendrijai įsiminti Dievo užmojį ir savo vaidmenį naujų kartų poreikiuose. Jahvistu sekė Elohistas[30], rašydamas kitą išganymo istorijos pasakojimą su dėmesiu Izraelio — Šiaurinės karalystės poreikiams. Elohistinis pasakojimas yra nuotrupų lipinys ir neturi visuotinio požiūrio, kuris yra taip ryškus Jahvisto išganymo istorijoje. Tačiau abi išganymo istorijos — pasakojimai apie Dievo išganymo užmojį yra vienas kitam labai artimi. Kartkartėmis net neįmanoma juos vieną nuo kito atskirti. Todėl Penkiaknygės tyrėjai ne sykį ir kalba apie senąjį izraeliečių epą — sakmę: JE (Jahvistinį-Elohistinį). Dar vėliau, izraeliečių karališkai valstybei žlungant, įkvėptas Deuteronominis istorikas parašė kitą istorinį rašinį, paremtą *Pakartoto Įstatymo* knygos teologiniu požiūriu: klusnumas veda į gerovę — šalom, o neklusnumas — į bėdą (D). Deuteronominei išganymo istorijai buvo itin svarbu pabrėžti, kad Jahvė išgelbėjo savo Tautą iš Egipto nelaisvės ir sudarė su ja Sandorą prie Sinajaus kalno. Pagaliau, izraeliečių valstybei žlugus, Kunigiškasis Penkiaknygės autorius (P)[31] parašė dar vieną Dievo santykių su savo Tauta istoriją. Jis, kaip ir Jahvistas, pradėjo su Kūrimu (Pr 1,1-2,4a) ir įjungė į savo išsamią išganymo istoriją senąjį izraeliečių Jahvistinį-Elohistinį (JE) pasakojimą.

Būdinga, kad visi šie teologai-istorikai nenukrypsta nuo Jahvisto išganymo istorijos metmenų. Aišku, kad metmenys turi savo šaknis pačioje Sandoros tikėjimo šerdyje.

---

30 Žr. Žemiau.

31 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* pirmąją dalį, II skyrių.

Nenuostabu tad, kad teologinė Jahvisto įtaka ir yra taip ryški visoje Penkiaknygėje bei visame išganymo istorijos užrašyme.

JAHVISTO ISTORIJOS TEOLOGIJA

Jahvistui praeities įvykiai nėra vien tik įvykiai. Nūdienis istorikas ar archeologas tuo pirmiausia domisi. Jahvistui rūpi mesti iššūkį tikėti Dievą, kurio užmojį ir veiklą apreiškia Izraelio istorijos įvykiai. Imdamas Išėjimą iš Egipto savo išganymo istorijos atramos tašku, jis supynė į vieną rašytinį pasakojimą dalį pasakojimų, kuriuos dabar skaitome *Pradžios*, *Išėjimo* ir *Skaičių* knygose.[32]

Išėjimas iš Egipto Jahvisto išganymo istorijos sąrangoje apreiškia visos žmonijos istorijos prasmę. Jahvistui Jahvė-Dievas yra visos istorijos Viešpats. Savo įsitikinimą Jahvistas patvirtina teigimu, kad Enošas (Enoš), — Adomo vaikaitis, — pradėjo garbinti Jahvę pačioje istorijos pradžioje (Pr 4,26).[33]

Jahvisto istorijos teologiją išryškina jo išganymo istorijos tematinė jungtis. Ji patraukia dėmesį savo visuotinumu. Nuo išganymo istorijos pradžios iki galo ji pasakoja apie žmonijos patirtį ir jos gelmes su svarba dabarčiai. Jahvisto tematinė jungtis sunkte persunkia pavienius pasakojimus, surišdama juos į nuoseklų ir išsamų pasakojimą apie visuotinę žmonijos būklę — nuodėmę ir visuotinį Dievo rūpestį žmonija — išganymą. Jahvisto išganymo istorijos pasakojimai skaitytini su šia tematinės jungties mintimi.

---

32 Jahvisto išganymo istorijos apybraižą turi P. F. Ellis, *The Yahwist*..., p. 42-50. Be to, M. Noth *A History of the Pentateuchal Traditions*... papildyme, ir W. Harrelson, *Interpreting the Old Testament* (New York, Holt, Rinehart and Winston, 1964) priede.

33 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* pirmąją dalį, p. 138-143.

Penkiaknygės tyrėjai nesutaria vienbalsiai apie *Pradžios*, *Išėjimo* ir *Skaičių* knygų medžiagą, priklausančią Jahvisto išganymo istorijai. Tačiau Jahvisto tematinė jungtis — visuotinumo požiūris, surišdamas padrikus pasakojimus į nuoseklią ir išsamią istoriją, yra pakankamai ryškus ir įgalina ją skaityti kaip ištisinį pasakojimą.

JAHVISTO IŠGANYMO ISTORIJOS APYBRAIŽA[34]

Norint tiksliau įvertinti ir giliau įsiminti Jahvisto išganymo istoriją, pravartu turėti prieš akis jos apybraižą. Išganymo istorijos tematinė jungtis paaiškėja iš jos turinio ir išraiškos. Apskritai, ji pasakoja apie nuostabius Dievo darbus — užmojį ir veiklą Izraelio istorijoje. Pasakojimo turinys ir išraiška rodo, kad Jahvistas nori pamokyti savo skaitytoją apie Dievą, Istorijos Viešpatį, apie įvykių prasmę Sandoros bendrijai ir mesti iššūkį būti ištikimam Sandorai su Dievu.

Išganymo istorijos apybraiža turi tris ryškias dalis:

1. Priešistorę (Pr 2,4b-11,32).

2. Protėvių sakmę (Pr 12-50).

3. Likiminio įvykio — Išėjimo iš Egipto ir Sinajaus Sandoros istoriją (*Išėjimo* ir *Skaičių* knygų dalys).

Apybraiža norima atkreipti dėmesį į Jahvisto išganymo istorijos tematinę sąsają, vedamąją mintį ir pranašišką ženklumą ateičiai.

PIRMOJI DALIS: PRIEŠISTORĖ (PR 2,4b-11,32)

1. *Pasakojimas apie Kūrimą ir Rojų* (Pr 2,4b-25):
   Tematinė sąsaja:
   a. Jahvės gerumas žmonijai.
   b. Jahvė — derlingumo Viešpats.
   c. Jahvės sandora su žmonija.

---

[34] Ž. P. F. Ellis, *op. cit.*, p. 44-50.

2. *Pasakojimas apie Puolimą ir Nuodėmę* (Pr 3,1-24):
Tematinė sąsaja:
a. Nuodėmė, bausmė, atleidimas.
b. Jahvė, o ne žaltys, yra derlingumo Viešpats.
c. Jahvė pažada žmonijai pergalę prieš žaltį.
Ženklumas ateičiai: Pr 3,15
"Aš padarysiu,
kad tu ir moteris *nekęsite vienas kito*;
jos palikuoniai ir tavo palikuoniai
bus visuomet priešai;
jos palikuonis sutraiškins tau galvą,
o tu įkąsi jam į kulnį".

3. *Pasakojimas apie Kainą ir Abelį* (Pr 4,1-16):
Tematinė sąsaja:
a. Nuodėmės banga.
b. Nuodėmė, bausmė, atleidimas.
c. Jahvė yra derlingumo Viešpats.
Ženkli išraiška: Pr 4,11
Kainas "prakeiktas", t.y. nuodėmės "atitolintas" nuo Dievo.

4. *Dievo sūnų ir žmonių dukrų nuodėmė — Tvano priežastis* (Pr 6,1-9,29):
Tematinė sąsaja:
a. Nuodėmė, bausmės, atleidimas.
b. Jahvė yra derlingumo Viešpats.
c. Nuodėmės banga.
d. Jahvės sandora su Nojumi.
Ženklumas ateičiai: Pr 9,25-27
" 'Prakeikimas Kanaanui! Jis bus vergas savo broliams'. Jis pridėjo: '*Pagarbintas* Jahvė, Šemo Dievas! Tebūnie *Kanaanas* Šemo *vergas*!

Tepadaugina Dievas Jafetą, — tegyvena jo palikuoniai Šemo palapinėse, o *Kanaanas* tebūnie jo *vergas*!' "

5. *Dėmesys Šemo kilmei ir kartų sekai* (Pr 10,8-19. 21.24-30; 11,28-30):
Svarbieji vardai: Šemas ir Heberis (Pr 10,21.24-25); Tera, Abramas[35], Nahoras, Haranas (Pr 11, 28-30).

6. *Babelio bokštas ir Abramo pašaukimas* (Pr 11, 1-9; 12,1-3):
Tematinė sąsaja:
   a. Nuodėmė, bausmė, atleidimas.
   b. Pažadas Abraomui.
   c. Abraomo palikuonių išrinkimas.
Ženklumas ateičiai: Pr 12,2-3
"Aš padarysiu iš tavęs *didelę tautą*; laiminsiu tave ir *išaukštinsiu* — tu būsi *palaiminimas*. Aš *laiminsiu* tuos, kurie tave laimina; aš *prakeiksiu* tuos, kurie niekina tave. Visos žemės giminės laikys save laimingomis dėl tavęs".

---

[35]Vardas Abramas — *Ab ram* yra sudėtinis: *ab* — tėvas ir *ram* — garbingas, išaukštintas. Šiuo vardu pabrėžiama asmens orumas ir kilnumas. Abramas paženklina tikėjimo protėvį išganymo istorijos pradžioje (Pr 11, 26-17,4). Vėliau Abramo vardą pakeičia Abraomas. Vardo etimologinė prasmė paaiškinama Pr 17,4-5: Dievas, sudarydamas sutartį — sandorą su Abramu, jo — Abramo vardą pakeičia į Abraomą — "Tėvą daugelio tautų". Taigi Abraomo vardas liudija visuotinį Dievo išganymo pažado bruožą. Tačiau filologiškai Abraomo vardo aiškinimas nėra tikslus. Jahvistas baigia išganymo istorijos priešistorę su išganymo pažadu per Abramą. Be Abramo pašaukimo — nuodėmės-bausmės-atleidimo sąsaja pasakojime apie Babelio bokštą lieka neišbaigta. Abramo pašaukimas duoda išganymo požiūrį antrajai išganymo istorijos daliai.

1. *Abramas pastato pavojun Pažadą* (Pr 12,4a.6-20):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis.
   Ženklumas ateičiai: Pr 12,7
   "Tavo *palikuoniams* aš duosiu šią *Žemę*".

2. *Abramas daro pavojų Pažadui, leisdamas Lotui rinktis Žemę* (Pr 13,1-5.7-10.13-18):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis.
   Ženklumas ateičiai: Pr 13,14-17
   "Visą *Žemę*, kurią tik užmatai, aš duosiu tau ir tavo *palikuoniams* amžinai".

3. *Melchizedekas palaimina Abramą* (Pr 14,1-24):
   Tematinė sąsaja:
   Jeruzalė įteisinama kaip Dievo miestas.
   Ženkli išraiška: Pr 14,20
   "Palaimintas".

4. *Sandora su Abramu* (Pr 15,1-2a.3b-4.6-12.17-21):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė patvirtina savo Pažadą sandoromis.
   Ženklumas ateičiai: Pr 15,18
   "Tavo *palikuoniams* aš duosiu šią Žemę".

5. *Išmaelis, Hagaros sūnus, nėra Pažado vaikas* (Pr 16,1-2.4-14):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis.
   Ženklumas ateičiai: Pr 16,11-12

6. *Saros senatvė nekliūtis Pažadui vykdyti* (Pr 18, 1-18):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis.

7. *Abraomo užtarimas negali išgelbėti sodomiečių, kurie garbina derlingumo dievus* (Pr 18,16-19, 29):
   Tematinė sąsaja:
   Derlingumo religijos pasmerkimas. Abraomas, o ne derlingumo religijos sekėjai, yra palaiminimas tautoms.
   Ženklumas ateičiai: Pr 18,18
   "Argi aš slėpsiu nuo Abraomo tai, ką darysiu, žinodamas, kad Abraomas taps *didele tauta*, ir tautos laikys save laimingomis dėl jo?".

8. *Moabiečių ir ammoniečių kilmė* (Pr 19,20-38):
   Tematinė sąsaja:
   Derlingumo religijos pasmerkimas.

9. *Izaoko, Pažado vaiko, auka* (Pr 22,1-19):
   Tematinė sąsaja:
   Bandymas Abraomo tikėjimui. Ar Jahvė yra pajėgus nugalėti visas kliūtis savo užmojui išganyti?
   Ženklumas ateičiai: Pr 22,17-18
   "Aš apipilsiu tave palaima ir padarysiu tavo *palikuonius* gausius kaip dangaus žvaigždes. . . Visos žemės tautos *laikys* save *laimingomis*, nes tu buvai klusnus".

10. *Izaoko ir Rebekos vedybos* (Pr 24,1-67):
   Tematinė sąsaja:
   Derlingumo religijos pasmerkimas.
   Izaokas negali vesti kanaanietės.

11. *Jokūbas — Pažado vaikas* (Pr 25,1-6.11b.18.21-34):
Tematinė sąsaja:
a. Jahvė nugali kliūtį: bevaisė Rebeka pagimdo dvynius.
b. Antragimio išrinkimas.
Ženklumas ateičiai: Pr 25,23
"Dvi tautos yra tavo įsčiose, — tavo vaikai bus dvi varžovės *tautos*. Viena tauta *valdys* kitą, — *vyresnysis* tarnaus *jaunesniajam*".

12. *Izaokas sudaro pavojų Rebekai ir Pažadui* (Pr 26,1-14):
Tematinė sąsaja:
Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti.
Ženklumas ateičiai: Pr 26,2-5
"...tau ir tavo *palikuoniams*... aš duosiu visas šias žemes...; ir visos pasaulio *tautos* laikys save laimingomis dėl tavo palikuonių..."

13. *Pažado atnaujinimas Izaokui prie Beeršebos* (Pr 26,15-33):
Tematinė sąsaja:
Izaoko palikuonio išrinkimas.
Ženklumas ateičiai: Pr 26,24
"...aš tave *laiminsiu* ir padauginsiu tavo palikuonius".

14. *Jokūbas gauna palaiminimą* (Pr 27,1-45):
Tematinė sąsaja:
a. Antragimio išrinkimas.
b. Palaiminimas ir prakeikimas.
Ženklumas ateičiai: Pr 27,29.40
"*Tetarnauja* tau tautos... Būk savo brolių *val-*

dovas... Tebūnie *prakeiktas* tas, kuris tave keikia; tebūnie *palaimintas* tas, kuris tave *laimina!*"
"Gyvenime neapsieisi be kardo ir *tarnausi* savo broliui. Kai atgausi laisvę, nusikratysi jo jungą nuo savo sprando".

15. *Pažadas Jokūbui atnaujinamas prie Betelio* (Pr 28,10-22):
Tematinė sąsaja:
Jokūbo palikuonio išrinkimas.
Ženklumas ateičiai: Pr 28,13-14
"...aš duosiu tau ir tavo *palikuoniams* Žemę".

16. *Jokūbo žmonos ir dvylika sūnų Harane* (Pr 29,1-31,54):
Tematinė sąsaja:
a. Jahvė yra derlingumo Viešpats.
b. Jahvė įvykdo savo pažadus.

17. *Jokūbas, neatsižvelgdamas į Esau priešiškumą, grįžta Pažado Žemėn* (Pr 32,4-33,18a):
Tematinė sąsaja:
Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti.
Ženklumas ateičiai: Pr 32,28-29
"Tavo vardas nebus nuo šiol Jokūbas, bet Izraelis; kadangi buvai stiprus prieš Dievą, nugalėsi žmones".

18. *Dinos išprievartavimas ir Simeono, Levio ir Reubeno nusikaltimas* (Pr 34,1-31; 35,21-22):
Tematinė sąsaja:
Paruošiama Judo, ketvirtagimio Jokūbo sūnaus, išrinkimui vietoje pirmagimio Reubeno, antragimio Simeono ir trečiagimio Levio (žr. Pr 49, 2-12).

19. *Judas ir Tamara* (Pr 38,1-30):
Tematinė sąsaja:
a. Derlingumo—gamtos religijos pasmerkimas.
b. Genealoginis Dovydo dinastijos įteisinimas.
c. Antragimio Judo sūnaus, gimusio iš Tamaros, išrinkimas.

20. *Juozapo sakmė* (Pr 37-50):
Tematinė sąsaja:
a. Nuodėmė, bausmė, atleidimas. (Juozapo broliai).
b. Jahvė yra Istorijos Viešpats. (Tai šen, tai ten, bet ypatingai Pr 45,5-8).
c. Palaima tautoms — Egiptui. (Pr 47,13-26).
d. Antragimio išrinkimas. (Pr 48,8-22; 49,2-12).
e. Genealoginis Dovydo dinastijos įteisinimas (Pr 49,8-12).

Ženklumas ateičiai: Pr 37,5-11; 45,7; 48,21; 49, 8-12

"[Mačiau sapne] jūsų gubos apsupo mano gubą ir nusilenkimu pagerbė manąją gubą. . . [Kitame sapne mačiau] saulę, mėnulį ir vienuolika žvaigždžių nusilenkimu pagerbiančius mane".

"Dievas pasiuntė mane pirm jūsų [į Egiptą] užtikrinti jums ateitį [likutį] ir *išgelbėti jūsų gyvybę neįprastu būdu*".

"Tada Izraelis [Jokūbas] pareiškė Juozapui: 'Štai, kaip matai, aš esu prie mirties. Bet Dievas bus su tavimi ir *parves* tave į tavo tėvų Žemę".

"Judai, tavo broliai didžiuosis tavimi . . . Skeptras nepereis iš Judo rankų . . . iki ateis *Tas, Kuriam* jis priklauso, — *Kuriam* paklus tautos. . ."

1. *Priespauda Egipte* (Iš 1,8-12.22).
2. *Pirmieji Mozės, išgelbėtojo, gyvenimo metai* (Iš 2,1-23).
3. *Mozės pašaukimas* (Iš 3,1-4,31):
   Dievas įvykdo savo Pažadą.
   Ženklumas ateičiai: Iš 3,8.17-22
   "Aš noriu *išgelbėti* juos iš egiptiečių rankų ir *išvesti* juos iš anos žemės į Žemę . . ."
4. *Mozė pas Faraoną* (Iš 5,1-6,1):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti.
5. *Egipto nelaimės — Dievo rykštės* (Iš 7,4-11,8):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė yra Istorijos Viešpats.
6. *Praėjimo šventės auka* (Iš 12,21-23).
7. *Dešimtoji nelaimė, Išėjimas iš Egipto, perėjimas per Jūrą* (Iš 12,29-39; 13,20-22; 14,5-7.10-14. 19-21.24-25.27.30-31; 15,1-8):
   Tematinė sąsaja:
   a. Jahvė yra Istorijos Viešpats.
   b. Jahvė įvykdo savo Pažadą.
8. *Nuo Jūros iki Sinajaus kalno* (Iš 15,22-25a; 16, 4-5.28-31.35; 17,1-16; 19,2):
   Tematinė sąsaja:
   Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti.
9. *Jahvės Sandora su Izraeliu ant Sinajaus kalno* (Iš 19,10-20; 24,12-15a; 34,1-5.10.14-28):
   Tematinė sąsaja:
   Izraelio išrinkimas.
   Jahvė įvykdo savo Pažadą.

10. *Nuo Sinajaus kalno link Kadešo oazės* (Sk 10,29-16,34 skaitiniuose tai šen, tai ten):
Tematinė sąsaja:
   a. Izraelis teikia palaimą (pasakojimas apie Hobabą — žr. Sk 10,29-32).
   b. Nuodėmė, bausmė, atleidimas: pasakojimai liudija Izraelio nepajėgumą pasitikėti Jahve (Sk 11,1-3: maištas prie Taberah — vietovėje, vardu "Gaisras"; Sk 11,4-34: maištas prie Kibrot-Hattaavah — vietovėje, vardu "Troškimų kapinės"; Sk 12,1-16: Miriamos ir Aarono maištas prieš Mozę; Sk 13,17-33; 14,1.4.11-25.39-45: maištas Pažado Žemės pasienyje; Sk 16,1b-2.12-15.25-34: Datano ir Abiramo maištas prieš Mozę).

11. *Nuo Kadešo oazės link Moabo lygumų* (Sk 20,1b.14-21; 21,1-3.4b-9.12-35):
Tematinė sąsaja:
   a. Nuodėmė, bausmė, atleidimas (Sk 21,4b-9: maištas pakeliui į Nendrių jūrą).
   b. Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti (pergalės prieš Arado karalių — žr. Sk 21,1-3 ir prieš Transjordanijos karalius — žr. Sk 21,12-35).

12. *Balaamo pranašystės* (Sk 22,1-3; 24,1-25):
Tematinė sąsaja:
   a. Jahvė nugali visas kliūtis savo užmojui išganyti.
   b. Izraelio prakeikti neįmanoma; reikia Izraelį laiminti.
   c. Dovydo dinastijos įteisinimas.
Ženklumas ateičiai: Sk 24,7-9; 24,17-19
"Jie turės lietaus gausą ir sės drėgnuose lau-

kuose; jo *karalius* bus iškilesnis už Agagą ir *viešpataus* visur . . . Prigludo šuoliui, tykojo *lyg liūtas*, lyg liūtė; kas išdrįs jį suerzinti? Tebūnie *palaiminti* tie, kurie laimina tave, ir tebūnie *prakeikti* tie, kurie tave keikia".

"Aš matau jį — bet nedabartyje, aš stebiu jį — bet ne iš arti: *žvaigždė* iš Jokūbo ima vadovauti, skeptras kyla iš Izraelio . . ."

Jahvisto sąsaja ir ženklumas ateičiai. Mūsų skaitoma Penkiaknygė yra keleto rašytų šaltinių sampyna.[36] Jahvisto išganymo istorija skiriasi nuo kitų savo tematine sąsaja ir ženklumu ateičiai. Užtat ji yra skaitytina, kaip ištisinis pasakojimas apie žmoniją bėdoje ir rūpesčiu švytintį Dievo užmojį išgelbėti žmoniją iš bėdos.

Likiminis Senojo Testamento Įvykis — Išėjimas iš Egipto ir Sinajaus Sandora jau nagrinėti išsamiai.[37] Susipažinta ir su įvadu į likiminį Įvykį.[38] Dabar visa atida kreiptina į Senojo Testamento priešistorę ir jos svarbesniuosius pasakojimus apie pasaulio ir žmonijos pradžią. Pasakojimai dramiški, nes vyras ir moteris, iškiliausi Dievo kūriniai, ieškodami gyvenimo prasmės Kūrinijoje, pasimetė joje ir pateko į bėdą.

---

36 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* pirmąją dalį, p. 49-77.

37 Žr. *ten pat*, p. 119-182.

38 Žr. *ten pat*, p. 79-115.

II SKYRIUS

PRIEŠISTORĖ: JAHVĖ IR ŽMONIJA

*Jahvė Dievas sukūrė Žmogų
iš žemės dulkių ir įkvėpė jį
gyvybės alsavimu.
Tokiu būdu Žmogus tapo
gyvūnu (Pr 2,7)*

Kūrybiškas įkvėptojo Jahvisto įnašas į Penkiaknygę yra jo priešistorė. Pradėdamas išganymo istoriją pasakojimu apie hebrajų priešistorę, Jahvistas duoda protėvių gyvenimui ir izraeliečių likiminiam Įvykiui visuotinį pobūdį ir foną. Per juos Dievas apreiškia savo išganymo užmojį ir veiklą visai žmonijai.

Elohistas, vėlesnis įkvėptas Penkiaknygės istorikas-teologas, pradeda tik Abraomu.[39] Jam stinga Jahvisto išganymo istorijos plataus akiračio ir gilios įžvalgos. Jahvisto priešistorė žėri įsitikinimu, kad Jahvė — Dievas,

Skaitymai iš Šv. Rašto:

Pr 2,4b-4,26; 5,29; 6,1-8; 7,1-5.7-10.12.16b.17b.22-23; 8,2b-3a.6-12.13b.20-22; 9,18-27; 10,8-19.21.24-30; 11,1-9.28-30.

Jahvisto išganymo istorijos priešistorė.

[39] Žr. P. F. Ellis, *The Men and the Message of the Old Testament* (Collegeville, MN: Liturgical Press, ³1976), p. 59. Pr 15,1-21 yra Jahvistinio ir Elohistinio Penkiaknygės šaltinių junginys.

kuris išgelbėjo izraeliečius iš Egipto priespaudos, yra visos žmonijos Viešpats. Savo plačiu akiračiu ir gilia įžvalga jis savo pasakojimą apie Dievo rūpestį izraeliečiais įrėmuoja į visuotinės istorijos foną — Kūrėjo rūpestį žmonija nuo pat Kūrimo pradžios.

Savo išganymo istorijos priešistorei Jahvistas perėmė tiesioginiu ar netiesioginiu būdu daug Derlingojo pusmėnulio — Mesopotamijos ir Kanaano pasakojimų — tautosakos.[40] Pasakojimai apie Kūrimą bei Rojų (Pr 2-3) ir pasakojimai apie prieštvaninius ir potvaninius žmonijos protėvius liudija, kad Jahvistui buvo prieinama, tiesiogiai ar netiesiogiai, kaimynų raštija.[41] Kūrimo, rojaus, tvano ir žmonijos išgelbėjimo iš sunaikinimo temos buvo įvairiopai išreikštos senovės Derlingojo pusmėnulio kraštų mituose ir legendose. Penkiaknygės tyrėjus labiausiai stebina *Gilgamešo epas*. Jame pasakojama apie legendinį karalių, ieškojusį nemirtingumo paslapties pas Utnapištimą, tvano didvyrį. *Gilgamešo epas* turi dvylika kyliaraščiu rašytų molio plokštelių. Vienuoliktoji apima gyvą Utnapištimo pasakojimą apie dievus ir jų užgaidą tvanu sunaikinti žmoniją. Esą žmonės per daug triukšmavo, kai dievai savo rūmuose valiūkavo. Tačiau Ea, išminties dievas, ryžosi patarti Utnapištimui statyti didelį laivą ir priglausti jame visų gyvūnų atstovus. Greitu laiku ėmė siautėti tvanas baisiu įtūžimu. Net patys dievai "raitėsi iš baimės kaip šunys", glausdamiesi prie dangaus sienų, ir su ašaromis apgailestavo savo užgaidą sunaikinti žmoniją. Septintą dieną tvano tūžimas atslūgo. Utnapištimo laivas užplaukė ant Nisiro kalno viršūnės. Praėjus dar septynetai dienų, Utnapištimas išleido iš laivo balandį ir

---

40 Žr. P. F. Ellis, *The Yahwist...*, p. 87.

41 Du pasakojimai yra itin svarbūs: *Gilgamešo epas* ir *Enuma eliš* — Pasakojimas apie Kūrimą. Žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, p. 108-114.

kregždę, o vėliau, — balandžiui ir kregždei neradus sausos vietos nutūpti, — varną. Jis rado sausą vietą nutūpti. Pagaliau Utnapištimas išlipo iš laivo ir, užkopęs ant kalno viršūnės, paaukojo dievams labai kvapių atnašų. Atnašų kvapo viliojami, dievai, "lyg musės, spietėsi" apie kalną.[42] Ir *Pradžios* knygoje rašoma, kad "Jahvė užuodė meilų [aukų] kvapą" (Pr 8,21). *Gilgamešo epo* panašumas į šventraštinį pasakojimą rodo, kad Jahvistas nevengė —tiesiogiai ar netiesiogiai — perimti iš Derlingojo pusmėnulio kaimynų tautosakos. Jis nesitenkino tik perėmimu tautosakinio kaimynų kraičio, bet perimtą kaimynų kraitį persunkė savo tikėjimo požiūriu.

Išganymo istorijos priešistorė nėra dalykiškas pasakojimas apie praeitį. Jahvisto priešistorės pasakojimai yra priemonė perduoti istorijos prasmei.[43] Perduodamas istorijos prasmę, Jahvistas nesiremia perimtu kaimynų kraičiu, bet tikėjimu Jahve — Dievu, kurį Sandoros bendrija pažino likiminiame Įvykyje Mozės amžiuje. Jahvistas rašo vaizdais. Jo pasakojimas apie išganymo istorijos priešistorę yra vaizdinis, nes žmogaus gyvenimo prasmė geografiniais bei chronologiniais duomenimis neišreiškiama.

Kūrimas ir Nuodėmės proveržis (Pr 2,4b-4,26). Priešistorę sudaro pirmieji vienuolika *Pradžios* knygos skyrių (Pr 1-11). Šių skyrių turinys yra Senojo Testamento požiūris į žmoniją ir pasaulį. Todėl jie yra ne tik Senojo Testamento pradžia, bet ir viso Šventraščio uvertiūra. Visa, kas mokoma priešistorėje apie Dievo užmojį

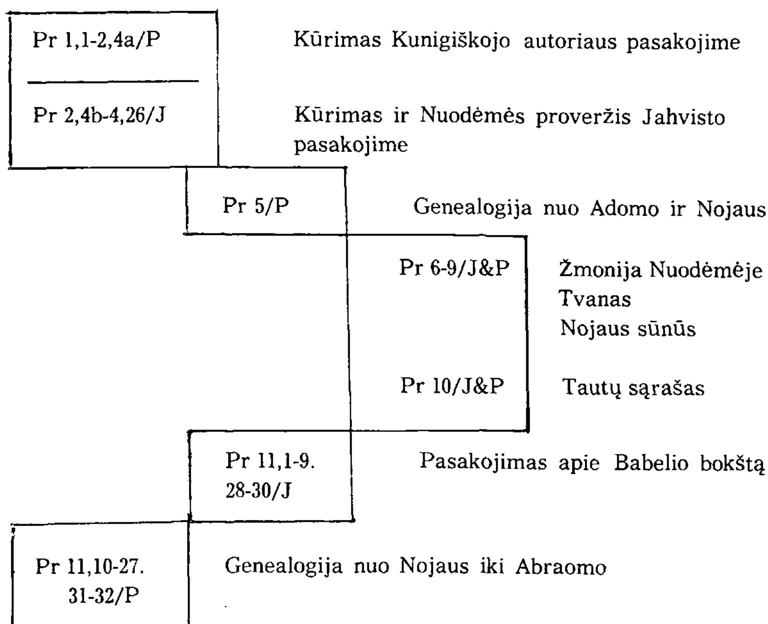
---

[42] Žr. J.B. Pritchard (red.), *Ancient Near Eastern Texts* (Princeton, NJ: Princeton University Press, [3]1969), p. 93-97.

[43] B. Vawter, "Understanding Genesis" C. Luke Salm redaguotame veikale *Studies in Salvation History* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1964), p. 57-67.

ir veiklą, yra siejama su visos žmonijos ir viso pasaulio istorija. Priešistorė (Pr 1-11) rodo į išganymo istorijos baigmę Naujojo Testamento *Apreiškimo Jonui* knygoje. Ir čia Dievo Tautos istorija siejama su visuotine žmonijos ir pasaulio istorija.

Priešistorė (Pr 1-11) nūdien skaitomoje Penkiaknygėje nėra vientisinis Jahvisto pasakojimas. Joje ryški vėlesnio įkvėpto redaktoriaus ranka. Penkiaknygės redaktorius priešistorėje suaudė į vieną pasakojimą du rašytus šaltinius: Jahvistinį (J) ir Kunigiškąjį (P). Pravartu brėžiniu išryškinti šiuos du šaltinius:

Teminė sąsaja — raiškus kelias iš priešistorės į protėvių sakmę veda per triskart pakartotą genealogiją (Pr 5; 10; 11). Dėmesys genealogijai — Dievo staklėms istorijoje yra ryškus abiejų įkvėptųjų Penkiaknygės autorių — Jahvisto (Pr 10) ir Kunigiškojo (Pr 5; 10) — skaitiniuose. Jahvistui būdinga vaizdinis pasakojimas.

Pasakojimas apie Rojų: Kūrimas (Pr 2,4b-3,24). Vaizdinis Jahvisto rašymo būdas[44] itin ryškus jo pasakojime apie Rojų. Čia vaizdas lipa vaizdui ant kulnų. Gyvybės medis ir suktas žaltys yra savas ir senovinei Derlingojo pusmėnulio tautų liaudies kūrybai. Atrodo, kad pasakojimas buvo naudojamas liaudies pasakorių atsakyti į keletą klausimų: kodėl vyras ir moteris vienas kitu domisi ir linksta į vienas kitą? kodėl visuomenė padorumo vardu reikalauja apsirengti drabužiu? kodėl moteris kenčia gimdydama? kodėl darbas vargina? kodėl žmonės nekenčia žalčio ir prisibijo jo? Šie ir kiti į juos panašūs klausimai buvo atsakomi liaudies pasakorių tautosakos pasakojimais. Tiesa, Jahvisto išganymo istorijos rėmuose pasakojimas tebeturi tautosakos bruožus, bet jis panaudojamas atsakyti į žmogaus gyvenimo prasmės klausimą. Jis yra gilesnis už tautosakos klausimus. Jahvisto išganymo istorijos klausimą galima šitaip išreikšti: kodėl vyras ir moteris, būdami Dievo kūriniai, atsisako pripažinti savo Kūrėjo visagalį užmojį ir veiklą gyvenime? Jahvistui šis klausimas yra pagrindinis. Žmonija, būdama Dievo "gyvybės alsavimu" (Pr 2,7), traukiasi nuo Dievo ir kuria tragišką istoriją, nutolusi nuo Dievo. Žmonija drįsta pjauti šaką, ant kurios sėdi.

Jahvisto klausimas ir požiūris remiasi Sandoros

---

44 Kunigiškojo autoriaus pasakojimas apie Kūrimą (Pr 1,1-2,4a) bus nagrinėjamas *Rakto į Senąjį Testamentą* trečioje dalyje.

bendrijos savimone. Sandoros tikėjimu, Jahvė yra visagalis Viešpats. Izraeliečiai vispusiškai priklauso nuo Jahvės ir yra jam pavaldūs. Izraeliečiai savo priklausomumą ir pavaldumą išgyveno, patirdami Jahvės malonę ir gerumą išganymo įvykyje — Išėjime iš Egipto ir Sinajaus Sandoroje. Ši yra pirmoji Jahvisto požiūrio pusė. Ir antroji Jahvisto klausimo ir požiūrio pusė turi šaknis istorinėje izraeliečių patirtyje. Jahvistui buvo gerai žinoma iš savo tautos istorijos, kaip noriai izraeliečiai šaipėsi iš visagalio Jahvės, murmėdami ir maištaudami prieš jį bei toldami nuo jo gyvenimo poreikiuose. Tai jie darė, norėdami gyventi pagal savo troškimus ir užmačias. Jahvistas giliai jautė Jahvės "pavydumą", išreikštą pirmuoju Dekalogo įsakymu (Iš 20,3; Įst 5,7). Anot Jahvisto, Jahvės šventumas — rūpesčiu žėrįs Dievo atskirumas negali pakęsti izraeliečių puikavimo ir neištikimumo. Pagal Jahvistą, Dievo gerumas ir izraeliečių neištikimumas buvo jo amžiaus turinys ir išraiška. Todėl pasakojime apie Rojų Jahvistas ir teigia, kad ta pati sąsaja — Dievo gerumas žmonijai ir žmonijos neištikimumas Dievui yra visos žmonijos raizgios istorijos turinys ir išraiška.

Pirmieji *Pradžios* knygos skyriai telkia dėmesį ne į izraeliečius, ne į hebrajus, — Abraomas buvo pirmasis hebrajus, — bet į žmones — žmoniją. Hebraiškasis žodis *'Adam* — žmogus reiškia žmoniją.

Lietuvių kalboje dažnai žodį "žmogus" ar "žmonės" naudojame bendra prasme. Sakome, kad visi žmonės yra sukurti lygūs, nes kiekvienas asmuo — vyras ar moteris — yra gyva ir mąstanti visuomeninė būtybė. Bet mes "žmogaus" žodį naudojame ir vyrui atskirti nuo moteries. Hebrajų kalba turi atskirus žodžius "vyrui" ir "moteriai" paženklinti: *'iš* — vyras ir *'išša*(h) — moteris (*'iššah* tariama *'išša*, nes galinė *h* yra nebylė — netariama). Šis

skirtumas yra ryškus Pr 2,23-25: "Žmogus ['Adam] tarė: 'Ši tikrai yra kaulas [tvirtumas] iš mano kaulų [tvirtumo] ir kūnas [trapumas] iš mano kūno [trapumo]! Ši bus vadinama Moterimi ['išša], nes paimta iš Vyro ['iš]..." (Pr 2,23). Žodžiai *'iš* ir *'išša* sukuria sąskambio žaismą, kurio neįmanoma atkurti žodžiais "vyras" ir "moteris".

Hebraiškasis žodis *'Adam*, kaip jau užsiminta, ženklina bendrai visą žmoniją. Jahvistas juo paženklino pirmąjį Žmogų (Pr 2,7). Vėlesnis įkvėptas Penkiaknygės Kunigų šaltinio autorius moko, kad Dievas sukūrė *'Adam*'ą "pagal savo paveikslą ir panašumą" (Pr 1,27) ir paaiškina, kad "sukūrė *juodu* vyriškį ir moteriškę" (Pr 1, 27).

Jahvisto pasakojimas apie *'Adam*'ą — žmonijos kūrimą apima du laikotarpius: vyro (Pr 2,7) ir moters (Pr 2,21-24). Jame Jahvistas išryškina, vyrui ir moteriai tapus gyvenimo bendrininkais, žmonijos kūrimo pabaigą. Kunigų šaltinio autorius savo pasakojimu nori atsakyti į klausimą, "Kur yra pradžia viso to, kas yra?" O Jahvistui labai rūpi gyvenimiškas klausimas: "Kodėl žmogus — vyras ir moteris — nori būti toks, koks yra, arba tokia, kokia yra?" Žmogus pasimeta klystkeliuose, ieško sau vargo ir kerta šaką, ant kurios sėdi! Atsakymą duoda vaizdiniu pasakojimu. Dievas kuria *vyrą*, kaip puodžius lipdo puodą, o *moterį* — kaip chirurgas (Pr 2,7.21-23). Vaizdinis pasakojimas nėra moksliškas, bet religinis. Juo norima pasakyti, kad *'Adam* ir *'Išša* yra Dievo kūriniai. Taigi pasakojimu nemokoma, *kaip* buvo žmonija sukurta, bet *kas* yra žmonija. Pasakojimą galima padalinti šiuo brėžiniu:

'Adam-Žmogaus kūrimas	Pr 2,4b-7			
'Išša-Moters — Žmogaus bendro kūrimas	Pr 2,18-25	→	Drabužiai	Pr 3,20-22
Sodas/Rojus	Pr 2,8-9. 15-17	→	Išvarymas	Pr 3,23-24

Gundymas ir Nuodėmė	Pr 3,1-7
Kryžminė apklausa	Pr 3,8-13
Bausmė	Pr 3,14-19

Jahvistas pasakoja apie Žmogų. Kunigiškasis autorius domisi dangaus ir žemės — pasaulio kilme (Pr 1,1-2,4a). Jahvistui kur kas svarbiau Žmogus — žmonija — *'Adam* (Pr 2,4b-25), nes jis savo išganymo istoriją pradeda ne pasaulio — visatos — kūrimu, bet Žmogaus pasaulėliu — aplinka. Pasakojimas apie Žmogaus ir jo pasaulėlio kūrimą yra apčiuopiamas ir buitiniai vaizdus. Savo pasaulėjauta Jahvistas yra kaip namie — senovinėje Derlingojo pusmėnulio aplinkoje: upės, sodas, vaisius, gyvybės medis, žaltys... Žmogaus pasaulėlis prie namo durų. Tačiau Jahvisto pasaulėžiūra neturi nieko bendro su Derlingojo pusmėnulio kraštų pasaulėžiūra. Savo pasaulėžiūros poslinkiu Jahvistas iš esmės skiriasi nuo Sandoros bendrijos kaimynų. Išėjimas iš Egipto Jahvisto išganymo istorijoje yra ne vien tik geografinis, bet ir pasaulėžiūrinis.

Žmogus Jahvisto pasakojime yra centras, apie kurį

Dievas kuria pasaulį.[45] Be to, čia kūrimas neveda chaosą į darnią visatą — kosmosą (Pr 1,1-2,4a), bet daro sausą dykynę oaze — drėgme kuria dirvas. Jahvisto požiūris yra antropocentrinis, — žmogus yra Rojaus centre. Jahvistas Rojaus pasakojimu aprašo Žmogaus padėtį ir jo ryšius su pasauliu — Dievo sodu, gyvūnija, moteria — kita lytimi.

Žmogaus-vyro kūrimas (Pr 2,7). Jahvistas nemoko, *kaip* buvo sukurtas žmogus-vyras, bet *kas* yra žmogus-vyras. Žmogus yra *trapus*, nes iš žemės dulkių; žmogus yra *didingas*, nes "Jahvė-Dievas įkvėpė jį gyvybės alsavimu". Ir čia Jahvistas žaidžia hebrajų kalbos žodžių sąskambiu: *'Adam*, — iš *'adamah* ('adama), t.y. *Žeminis* — iš *žemės*.[46] Žemė yra žmogaus gyvenimo scena. Mat žmogus yra žemdirbys. Mirtis grąžina žmogų į žemę. Tačiau žmogus yra savitas gyvūnas savo Dievo įkvėptu "gyvybės alsavimu". Todėl jis gali prijaukinti kūriniją, duodamas jai vardą ir galėdamas jai viešpatauti (Pr 2,18-20). Žmogus yra ypatingas Dievo kūrinys, nes Dievo įkvėptas "alsavimas" duoda žemės dulkėms gyvybę — padaro jas gyvas (Pr 2,7).[47]

Gyvūnas-žmogus negali būti vienas. Jo visa būtis reikalauja ir liudija ryšį su Kūrėju-Dievu, su gamta, su moteria — kitos lyties bendru. Būdamas Dievo "alsavimu" ir patirdamas būtinį poreikį būti ryšyje bei santykiauti su Kūrėju, kūrinija ir moteria, žmogus švyti laisve rinktis ir

---

[45] Tuo tarpu Kunigų šaltinio autoriui žmogus — vyriškis ir moteriškė — yra visatos piramidės viršūnė (Pr 1,26-27). Abu *Pradžios* knygos pasakojimai (Pr 1,1-2,4a; 2,4b-25) vienas kitą papildo.

[46] Žodis *'adamah* (*'adama*) ženklina rusvą žemę — molį. Todėl ir žodis *'Adam* reiškia rusvą žeminį — molinį, nes iš rusvos žemės — molio.

[47] Pr 2,7 skaitiniu išsakoma Šv. Rašto žmogaus samprata. Anot jos, žmogus — *'Adam* yra ne dvi sudėtinės dalys — trapus kūnas ir nemirtinga siela, bet vienas "aš" — psichosomatinė vienybė.

apsispręsti. Laisvė yra iškiliausias "gyvybės alsavimo" bruožas ir Kūrėjo dovana. Dievas gali "gyvybės alsavimu" įgalintą žmogų prašnekinti, įpareigoti jį "dirbti ir rūpintis sodu" (Pr 2,15) — sudaro jam sąlygas, kuriomis jis turi rinktis ir apsispręsti. Pagal šią žmogaus sampratą gyvenimas yra pokalbis tarp "Aš ir Tu" — santykiavimas su Dievu ir bendravimas su artimu.[48] Pasakojimas atspindi gyvenimą ne koks jis buvo žmonijos pradžioje, bet koks jis yra dabar — Jahvisto rašymo amžiuje. Jahvės gerumas žmogui ryškus. Smagus Rojaus sodas yra Jahvės žmogui skirtas pasaulėlis.

Žmogaus-gyvūnijos-moters seka (Pr 2,7-24). Jahvisto pasakojimo apie žmogaus ir moters kūrimą išraiška yra labai vaizdi ir drąsi. Žmogaus-vyro kūrėjas Dievas vaizduojamas puodžiumi (Pr 2,7), o žmogaus-moteries kūrėjas — chirurgas (Pr 2,21-22). Vyrui kurti medžiaga yra žemės dulkės. Tik įkvėptu "gyvybės alsavimu" žemės dulkės tampa "gyvūnu". Jahvistui nerūpi klausimas, "*Kaip* buvo žmogus sukurtas?" Šis klausimas dabar mūsų amžiaus mokslui yra svarbus. O Jahvistui rūpi atsakyti religinį klausimą, "*Kas* yra žmogus?" Atsakymas yra vaizdus. Žmogus yra Dievo kūrinys: *trapus*, nes iš žemės dulkių; *iškilus* ir *didingas*, nes paties Dievo alsavimu yra gyvūnas. Žmogus iš esmės priklauso medžiaginei kūrinijai. Tarp *'Adam* — Žmogaus ir *'adamah* — Žemės yra gilus ryšys. Čia slypi žmonijos bendravimo su žeme pagrindas. Nuodėmės nesudarkytame Sode darbo tikslas buvo užbaigti Kūrėjo darbą, o ne vien tik užsidirbti pragyvenimui.

---

48 M. Buber, *I and Thou* (New York, NY: Scribner's Sons, ^{2}1958). Šis veikalas yra patraukliai įžvalgus į Šv. Rašto žmogaus sampratą. Žr. taip pat P. Tillich, *Biblical Reality and the Search for Ultimate Reality* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1955), p. 21-62.

Jahvisto pasakojimas apie Žmogaus kūrimą turi buitinį žemdirbių gyvenimo atspalvį ir foną. Tačiau pasakojimo prasmė yra taip plati, kaip plati žmonija, ir apima visą žmonijos būtį ir veiklą. Gyventi žmogiškai, vadinasi, yra būti kūrėjėliu Dievo-Kūrėjo sode — pasaulyje.

Moteries kūrimą nuo vyro kūrimo skiria gyvūnijos kūrimas. Pasakojimo seka yra neįprasta: žmogus-vyras — gyvūnija — žmona-moteris. Ji krinta dėmesin ir kelia klausimą "Kodėl taip?" Atsakymą duoda pats Jahvistas pasakojimo apie kūrimą atomazgoje (Pr 2,24). Lytis yra sukurta savybė, o ne dievybės apraiška.

Moteries kūrimas yra paskiausia ir paslaptingiausia Jahvės dovana žmogui-vyrui. Dievas jam skiria "panašų į jį".[49] Moteris yra jam tolygios prigimties, bet nėra tapačios su juo lyties. Todėl ji yra žmogaus-vyro antrininkas ir papildymas. Žmogus randa gyvūnijoje daug pagalbininkų, bet gyvūnija nėra žmogui tolygi.

Moteries kūrimas yra neįprastai paslaptingas. Ji kuriama iš paties žmogaus. Tuo pabrėžiama, kad ji skirtinga nuo gyvūnijos ir vispusiška žmogaus antrininkė. Žmogus tuojau pat pripažįsta ją sau tolygią ir sveikina ją kaip savo antrininkę.

Jahvistas paaiškina lyčių — vyro ir moteries nenumaldomą veržimąsi į vienas kitą, iki jiedvi tampa "viena prigimtimi" kūdikyje. Moteries prigimties tapatumas išreiškiamas kūrimu iš žmogaus. Būdami tos pačios prigimties su skirtinga lytimi, juodu jaučia potraukį tapti viena. Taip Jahvistas įvaizdina žmogiškoje prigimtyje meilės aistrą — *erosą*. Jis teigia, kad lytinis patraukimas vyre ir moteryje yra paties Kūrėjo įdiegtas (Pr 2,24-25).

---

[49] Hebraiškas žodis *negdo* reiškia "atitinkamą į jį" (Pr 2,20-21), t.y. žmogaus-vyro antrininką ir papildymą. R.D. Freedman, "Woman, A Power Equal to Man", *Biblical Archaeology Review* IX (1:1983) 56-58.

Ta pati prigimtis ir lytinė skirtis daro vyrą ir moterį vienas kito antrininku ir papildu. Jahvistui vyro ir moteries santykis yra orus, didžiausias Kūrimo stebuklas ir paslaptis.

Pasakojimas baigiasi džiugia žmogaus-vyro pagava — supratimu. Drauge išryškėja neįprasta Kūrimo pasakojimo — "žmogaus-vyro — gyvūnijos — žmonos-moteries" sekos prasmė. Pasakotojui rūpi išaiškinti, kad moterystės ryšio sukūrimas apvainikuoja Kūrėjo gerumą žmonijai.

Jahvistas gina moters orumą. Įkvėptasis Penkiaknygės autorius naudojasi savo pasakojime chirurgo įvaizdžiu apie moteries kūrimą. Aišku, kad jis moko apie moteries orumą vaizdine kalba. Užtat pasakojimas nėra dalykiškas. Jahvistui rūpi išreikšti, *kas* yra moteris Sandoros tikėjimo šviesoje, o ne papasakoti, *kaip* buvo moteris sukurta. Moteries kūrimo metu žmogus-vyras vaizduojamas giliame miege. Moteris nėra paimama iš žemės dulkių, kaip žmogus-vyras, bet iš paties žmogaus-vyro. Šiuo vaizdžiu moteries kūrimo aprašymu pabrėžiama Kūrėjo mintis sukurti ypatingą bendrumą tarp vyro ir moteries.

Žmogus-vyras turi daug bendrumo su žeme. Jis yra iš žemės dulkių sukurtas. Žmogus-vyras turi daug bendrumo ir su gyvūnija. Jis gali gyvūniją prisijaukinti, duodamas jai vardus. Bendrumas tarp vyro ir moteries turi ypatingą atspalvį, nes žymi kūrinijos viršūnę. Žmogus-vyras, stebėdamas nuostabią kūrinių rikiuotę (Pr 2,20), liūdnai įžvelgia, kad nė vienas ju nėra pajėgus būti jo antrininkas — dalintis jo uždaviniu Sode. Įkvėptajam autoriui rūpi žmogus savo būties vienišume. Mat jam žmogus nėra nepriklausoma ir pernelyg savarankiška sala, bet asmuo su nenumaldomu poreikiu bendrauti su Kūrėju, kitu žmogišku asmeniu — moterimi. Užsidaryti savyje

žmogui reiškia sudžiūti savo kiaute ir nužmogėti. Nenuostabu tad, kad žmogus-vyras (ar žmogus-moteris) jaučia ir patiria daugiausia bendrumo su kitu asmeniu.

Žmogui-vyrui pabudus iš pagavos miego, Dievas atveda pas jį naująjį kūrinį — moterį. Jis tuojau pat įspėja, kad ji yra visos jo būties bendras: "Ši pagaliau yra kaulas iš mano kaulų [tvirta prigimtis iš mano tvirtos prigimties] ir kūnas iš mano kūno [trapi prigimtis iš mano trapios prigimties]" (Pr 2,23). Moterystė — lyčių jungtis Jahvistui yra labai ženklus dalykas — pradinės kūrinijos sakramentas (Pr 2,24). Bendrumas, kurį vyras ir moteris išgyvena moterystėje, yra Kūrėjo įdiegtas kūrinijos vienybės ir darnos ženklas. Todėl lytis — lytinė meilė moterystėje, moko įkvėptasis autorius, nėra nei blogis, nei pasimetimas akimirkos svaigulyje, bet iškiliu orumu žėrintis atsakas Kūrėjo meilei, kuri šaukia kūriniją į būtį.

Būdinga, kad semitinėje pasaulėžiūroje moteris buvo vergė ir dievė vyrui. Būdama dievė, moteris savo lytimi dalyvavo metiniame apeiginiame gamtos ciklo atnaujinime. Būdama vergė, moteris buvo vyro nuosavybė. Įkvėptasis autorius gina moteries orumą. Jahvistas įamžina Šv. Rašto tikėjimo poslinkį suvokti moteryje vyrui lygų asmenį ir pripažinti ją kūrinijos vispusišku vyro bendru. Derlingojo pusmėnulio pasaulėžiūros fone lyties nudievinimas padarė tikėjimo savimonę ypatingai savitą.

Gundymas, Nuodėmė ir padariniai (Pr 3,1-24). Jahvistas gina moterį ir išryškina tai, kas yra bendra vyrui ir moteriai (Pr 2,4b-25). Savo įkvėptame pasakojime jis iškelia teigiamas vyro ir moteries — moterystės santykio teigiamas savybes. Jahvistas ne aklas ir perdėm tikroviškas pasakotojas. Jis žino, kad ženklusis vyro ir moteries santykio — moterystės idealas nebuvo įgyvendintas už Rojaus ribų net Sandoros bendrijoje. Tikrovė ir čia sky-

rėsi nuo idealo. Jahvisto amžiuje izraeliečių tarpe vyravo poligamija — daugpatystė. Abraomas buvo daugiapatis — turėjo dvi žmonas, Jokūbas — keturias, Dovydas ir Saliamonas didžiavosi gausiu haremu. Mozės Įstatymas pripažino skyrybas kaip nemalonią, bet neišvengiamą tikrovę (Įst 24,1-4). Tiesa, moteris Sandoros bendrijoje buvo nepalyginti labiau gerbiama negu moteris kaimyninėse tautose, bet ir čia tikroviškoji moteries padėtis vargu ar kada prilygo idealui, kurį aprašo Pr 2,4b-25. X įsakymas senesniajame Dekaloge įjungia moterį į vyro nuosavybę (Iš 20,17).[50] Draudimas svetimauti remiamas teiginiu, kad svetimavimas pažeidžia *vyro* nuosavybės teises į moterį-žmoną. Atrodo, kad Sandoros bendrija laikė moterį lygią su vyru prieš Dievą, bet ne visuomeninėje tikrovėje.

Pasakojimo apie Rojų visuma (Pr 2,4b-3,24) rodo, kad įkvėptasis autorius nori išryškinti žmonijos nuodėmės ir nutolimo nuo Dievo padarinius. Būdama daugiapusiame ryšyje su Kūrėju ir kūrinija, žmonija, atitoldama nuo Kūrėjo per nuodėmę, suardo darną visoje kūrinijoje. Anot Jahvisto, žmonija savo žygiais ir darbais rašo istoriją — palieka pėdsakus, kurių neįmanoma nematyti ar ištrinti. Kūrinio sukilimas prieš Kūrėją ir nuosprendis elgtis nepriklausomai pasakojime išreiškiamas užginto medžio vaisiumi (Pr 2,17; 3,3-7). Žmonija su įžūliu godumu veržiasi jo linkui. Jahvisto pasakojime tai yra valingas kūrinio nuosprendis sukilti prieš Kūrėją ir elgtis nepriklausomai. Nuosprendžio šaknys sukilti prieš Kūrėją yra godi žmogaus savimeilė — noras būti "kaip Dievas" (Pr 3,5). Godi savimeilė daro žmogų įžūlų. Įžūlaus noro vedamas, žmogus prieina liepto galą ir peržengia ribas, kurios nenumaldomai saisto visą jo trapų gyvenimą.

---

[50] Žr. A. Rubšys, "Dešimt Dievo įsakymų: žmonijos nuojauta ir Apreiškimas", *Aidai* (6:1980) 340-344.

Įkvėptasis autorius laiko nuodėme žmogaus atsisakymą "Dievą pripažinti Dievu" ir nuosprendį elgtis "kaip Dievas" Kūrėjo sąskaita, tarsi Dievo įsakymas — įsakmi valia neturėtų likiminės reikšmės. Iš pasakojimo darosi aišku, kad žmogaus įžūlumas Dievo sąskaita baigiasi nesmagiu kaltės jausmu ir sąmyšį keliančiu netikrumu: "[Jie] suprato, kad buvo nuogi" (Pr 3,7).[51] Įkvėptasis autorius kaltės ir netikrumo jausmą išreiškia gėdos jausmu. Anot jo, gėdos jausmas žmoguje kyla su nuodėme ir yra jos padarinys. Be nuodėmės vyras ir moteris neturi ko slėpti vienas nuo kito. Nusidėję, vyras ir moteris išgyvena vidinį netikrumą — sumišimą ir rausta iš gėdos. Pastangos pasislėpti nuo Dievo taip pat liudija kaltę ir netikrumą (Pr 3,8-10). Tą patį liudija ir pastangos teisintis, apkaltinant kitą — vyras moterį, kurią jam Dievas davė, o moteris — žaltį.[52] Pasakotojui ir moteries gimdymo skausmai, ir vyro prakaitas sunkiame laukų darbe, ir Sodo palaimos praradimas yra nuodėmės pasekmės (Pr 3,16-19).

Šv. Rašto pasakojimo bruožai turi daug panašumo su graikų tragedija. Ir čia žmogaus įžūlumas — *hybris* gundo jį sukilti prieš nenumaldomą *Moira* — Likimą; ir čia neišvengiamai žmogaus įžūlumą seka Nemezidė (*Nemesis*) — Atpildas. Tačiau Šv. Rašto pasakojime žmogaus įžūlumas iš esmės skiriasi nuo žmogaus įžūlumo graikų tragedijoje. Mat žmogus čia sukyla ne prieš aklą, neasme-

---

[51] O Pr 2,25 teigia, kad "abudu [vyras ir moteris] buvo nuogi... ir nesigėdijo". Žr. E.H. Maly, "Genesis, veikale *The Jerome Biblical Commentary*, kurį suredagavo R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1968) 2:27. Toliau šio veikalo vardas bus trumpinamas *JBC*.

[52] Derlingojo pusmėnulio tautų religijose žaltys — dievas buvo garbinamas kaip apvaisinanti jėga. Šventraštiniame pasakojime žaltys neturi jokių dieviškų savybių. Jis tėra tik vienas iš Dievo sukurtų "žemės gyvulių" (Pr 3,1), šiurpios išminties ir gudrus.

nišką likimą, bet prieš asmenišką Dievą ir jo visavaldę valią.

Įkvėptasis autorius su malonumu vaizdžiu pasakojimu išryškina asmeniško ir visavaldžio Dievo ryšį ir elgesį su žmonija — vyru ir moterimi savo Sode.[53] Žmogus — vyras ir moteris yra kūriniai. Jų likimas siejamas su žeme ir atsakomybe už žemę prieš Dievą. Tai yra žmonijai Dievo duota dalia. Todėl sukilimas prieš Dievą yra sukilimas ir prieš save — žmogiškąją prigimtį. Jahvistui aišku, kad šis žmogaus įžūlumas yra savižudiškas ir reikalauja Dievo teismo. Bausmė už įžūlų sukilimą yra nuodėmės padarinys: gyvenimas toli nuo Dievo — gyvenimo šaltinio. Gyventi toli nuo Dievo — gyvenimo šaltinio yra gyvenimas bėdoje su nerimu, kančia ir nuolatine mirties grėsme.

NUODĖMĖ IR ŽMONIJA

Jahvisto pasakojime (Pr 3,1-24) galima įžvelgti dvejopą požiūrį į žmonijos padėtį:

1. *Pirmykštę*: vyras ir moteris jaukioje draugystėje su Dievu.

2. *Nuodėmėje*: vyras ir moteris, įžūliai atsisakę būti ryšyje su Kūrėju, — bėdoje.

Nuodėmės samprata. Pirmykštė žmonijos padėtis švyti teisumu, orumu ir nemirtingumu,[54] nes žmogus yra

---

[53] Jahvistui yra būdinga antropomorfinė kalba. Aprašydamas Dievą, jis naudoja žodyną ir vaizdus, kurie Dievą sužmogina. Dievas jo pasakojime, "popietinei vėsai prasidėjus, vaikščiojo Sode" (Pr 3,8).

[54] Jahvistas, rašydamas X — Saliamono amžiuje, puikiai iš patirties žinojo, kad žmonės miršta. Todėl mirtis jo pasakojime nėra atsajai suprantama, bet tik patiriama. Mirti jaukioje draugystėje su Dievu nebaugu, o mirtis įžūliame nutolime nuo Dievo kelia baimę ir nerimą. Mirties baimė yra Dievo baimė. Žr. P.F. Ellis, *The Men and the Message...*, p. 98-99.

arti "Gyvybės medžio" (Pr 2,9). "Gyvybės medis" yra mėgiamas Mesopotamijos raštijos įvaizdis.[55] Kas kita su "Gero ir pikto pažinimo medžiu" (Pr 2,17; 3,3).[56] Šv. Raštas, "gero ir pikto" sugretinimu, retkarčiais paženklina visa ko žinojimą (Sk 24,13; 2 Sam 13,22; 14,17.20). Žaltys padeda Jahvistui įvaizdinti tai, kas yra pikta — blogį. Mat kanaaniečių religija naudojo žalčio įvaizdį savo apeiginėje magijoje, kaip gyvybės ir apvaisinimo veiksnį. Įkvėptasis pasakojimo autorius pasmerkia savo kaimynų religiją ir gamtos garbinimą. Pasinaudodamas visuomenėje pažįstamais įvaizdžiais, jis piešte nupiešia žmonijos pradžią. Pasakojimas yra drąsus ir švyti raiškiu paprastumu. Ir vaikas, ir išminčius pajėgia jį suprasti ir atpažinti pikto — nuodėmės raidą. Būdinga, kad pasakojimas nenaudoja žodžių nuodėmei išreikšti, bet pačiu savo turiniu išreiškia, *kas* yra nuodėmė ir *kaip* ji reiškiasi žmogaus gyvenime. Nuodėmė yra ne tik psichologiškai galima, bet ji yra ir tikroviška žmogaus patirtis.

Kokia buvo Adomo ir Ievos nuodėmė? Įkvėptasis autorius nežinojo, kokia nuodėme pirmieji žmonijos tėvai

---

[55] "Gyvybės medis", vienokia ar kitokia prasme, yra ryškus Babilonijos raštijoje. Mardukas (Marduk), Babilonijos vyriausias dievas, šlovinamas kaip "*gyvybės augalo viešpats*". Viename asiriškame laiške rašoma: "Mes buvome padvėsę šunys, tačiau mano viešpats karalius suteikė mums gyvybę, dovanodamas mums *gyvybės augalą*". Asirijos karalius Esarhaddonas (Esarhaddon) pareiškia: "Mano karalystė neš atgimimą žmonėms kaip *gyvybės augalas*". Ir *Gilgamešo epe* Gilgamešas, ieškodamas nemirtingumo, nusilaužia *gyvybės augalo* — eržkėtrožės šakelę, tačiau žaltys ją pavagia. Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 97. Taigi Jahvistas naudojo pažįstamą įvaizdį.

[56] Mesopotamijos raštija "Gero ir pikto pažinimo medžio", kaip tokio, nemini. Tačiau minima "tiesos medis" — *Niu-giš-zi-da*, t.y. "Viešpats tiesos medžio". Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 40; 41; 51; 337; 341. Šv. Rašto pasakojime (Pr 2,17; 3,3), "Gero ir pikto pažinimo medis" yra visažinio patyrimo įvaizdis. Šv. Rašte "gera ir pikta" sugretinimas reiškia visa ko žinojimą.

prarado savo pirmykštį orumą ir pateko į bėdą. Tos nuodėmės nežinome nei mes. Viena aišku, kad ji reiškė žmogaus godų įžūlumą ir nepaklusnumą.

Pirmąją nuodėmę aiškinti uždraustos lyties pasitenkinimu neleidžia platesnis skaitinio kontekstas. Skaitinys apie nuodėmės pradžią (Pr 3,1-11) seka iškilų lyties poreikių pripažinimą žmogaus gyvenime (Pr 2,18-25).

Skaitinys apie nuodėmės pradžią nemini jokio "obuolio". Užgintas medis ir vaisius nėra įvardinti, bet yra tik įvaizdi priemonė.[57] Obuolį imta kaltinti nešventraštinėje tautosakoje. Žydų tautosaka kalba ir apie vynuoges, alyvas ir net kviečius. Graikiškai rašiusieji Bendrijos Tėvai kalba apie figą, o lotyniškai rašiusieji — apie obuolį.[58]

Nuodėmės psichologija. Įkvėptajam autoriui nerūpi įvaizdis — obuolys. Jam svarbu išryškinti nuodėmės psichologiją. Pasakojimu jis sugretina palaipsnį slinkimą nuodėmėn su asmenišku žmogaus godžiu įžūlumu Dievo sąskaita. Įkvėptojo autoriaus sąžiningumas stebina nūdienį skaitytoją. Atrodo, kad Jahvistas turėjo gilų nuodėmės supratimą, nes jis apie nuodėmę kalba labai taikliai. Pravartu iš arčiau susipažinti su Jahvisto nuodėmės psichologija.

---

57 "Obuolio" apkaltinimas yra nesusipratimas. Jis kilo iš blogai suprasto *Giesmių giesmės* knygos teksto (Gg 8,5).

58 Gg 8,5: "Po *obele* pažadinau tave,
vietoje, kur tu gimei".

Lotyniškai *malum* yra ir obelis ir blogis. Todėl kai kurie Bendrijos Tėvai ir kalba apie obuolį.

Slinkimas į nuodėmę:	Skaitiniai (Pr 3,1-10):
1. Kyla pagunda — noras turėti tai, kas priklauso kitam	Žaltys kreipiasi į moterį: "Ar tikrai Dievas įsakė jums nevalgyti vaisiaus nuo jokio medžio Rojuje?"
2. Nudelsiama imti tai, kas priklauso kitam	Moteris atsako žalčiui: "Mums leista valgyti nuo bet kokio medžio Rojuje, išskyrus tik medį jo viduryje. Dievas įsakė mums ne tik nevalgyti to medžio vaisiaus, bet ir jo neliesti, kad nemirtume".
3. Įtariama, kad klusnumas yra kvailystė, — verta gudragalviauti	Žaltys atsako moteriai: "Tai ne tiesa! Jūs nemirsite! Dievas tai įsakė, nes žino, kad, suvalgę jo, tapsite kaip Dievas, ir žinosite, kas yra gera ir pikta".
4. Gimsta noras turėti tai, kas priklauso kitam	Moteris stebisi, koks gražus yra anas medis, koks gardus turėtų būti jo vaisius, ir svajoja, kaip būtų smagu būti "kaip Dievas" ir "žinoti, kas yra gera ir pikta".
5. Noras veda į veiksmą	Ji paima užgintą vaisių ir suvalgo. Po to dalinasi su savo vyru. Ir jis valgo.
6. Pajuntama padariniai	Suvalgius užgintą vaisių, atsidaro abiejų akys, ir jiedu supranta, kad yra nuogi. Supynę figos lapus, pasidaro sau prijuostes.
7. Pajuntamas nerimas ir netikrumas	Tą vakarą, išgirdę Jahvės Dievo balsą, jiedu pasislepia tarp medžių.
8. Nerimas ir netikrumas veda į įtampą (sąžinės balsas)	Jahvė Dievas šaukia žmogų ir klausia: "Kur tu esi?" ("Ką tu čia užtaisei?"). Žmogus atsiliepia: "Išgirdau tave esant Sode ir nusigandau, nes esu nuogas. Užtat ir pasislėpiau"...
. . .	. . .

Įkvėptojo autoriaus pasakojimas švyti psichologine įžvalga ir šmaikščia ironija. Jame ryšku šviesa ir šešėliai, veiksmas ir lūkuriavimas. Visa pasakyta labai taupiai: pasakojimas turi tik dvyliką eilučių! Brūkšniai tampa vaizdais. Apie nuodėmę kalbama netiesiogiai, tačiau skaitytojas pajunta, kad pasakojimo turinys jį giliai paliečia. Visa perkeliama į žmogaus — vyro ir moters buitinį patyrimą. Žaltys turi žmogiškas savybes. Ir Dievas vaizduojamas žmogiškai. Žmogui pasijutus pagautam ir veltui ieškant slaptynės tarp medžių, Dievas kreipiasi į jį, kaip tėvas į savo vaiką: "Kur gi esi?" Pasakojimo rėmuose Dievo kreipinys reiškia: "Nugi dabar! Sakyk, ką tu užtaisei?!" Hebrajų kalba Dievo kreipinys turi tik vieną žodį: *'ajjekhah* ('ajjeka!). Bet jo prasmės nesutalpina net storiausios knygos. Jahvistui šis žodelytis bėdoje sudabartina žmoniją — Saliamono amžių.

Įkvėptajam autoriui rūpi kur kas daugiau negu pasakojimu atkurti psichologinę nuodėmės raidą. Jo širdyje yra visa Sandoros bendrija — Saliamono amžiaus izraeliečių įžūlumas Dievui. Sandoros bendriją sudaro pavieniai asmenys, o jie savo ruožtu turi protėvių grandinę iki pat Pirmosios Poros.[59]

Jahvistas kreipia savo skaitytojo dėmesį į aną pirmykštį įvykį, kuris turi likiminę įtaką Saliamono amžiui — visai žmonijai. Iš pasakojimo aišku, kad du paslaptingi poreikiai vyrauja žmonijos savimonėje: 1. būti "kaip Dievas" ir 2. pažinti "gera ir pikta" — pažinti visa.[60] Žmogus elgiasi "kaip Dievas", kai jis pradeda įtarti, kad Dievas, žmogui pavydėdamas, jį apgaudinėja. Pagal Jah-

---

[59] Žr. E.A. Speiser, *Genesis* (The Anchor Bible, Nr. 1; Garden City, NY: Doubleday, 1964), p. 21-28.

[60] Žr. G. Quell, "Die Sünde im Alten Testament", veikale *Thelogisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, kurį redagavo G. Kittel (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1933), I, p. 267-288.

vistą čia ir glūdi nuodėmės šaknys, — gimsta žmoguje savimonė, kad jis pats gali būti ir yra savo gyvenimo Viešpats ir Dievas.[61]

Nuodėmė plinta. Jahvisto pasakojimas apie nuodėmę yra vaizdus ir tikroviškas. Apskritai, Senasis Testamentas nekalba apie atsają nuodėmę, bet apie nusidėjėlius ir nuodėmes. Jahvistas yra savitas. Jis kalba apie Nuodėmės proveržį į žmonijos istoriją. Todėl jis yra svarus Senojo Testamento įkvėptas autorius savo nuodėmės istorija (Pr 3-11). Nuodėmė, kartą prasiveržusi į žmogaus buitį, lyg nenumaldoma kalnų griūtis veržiasi į žmonijos istorijos slėnius.

Jahvistui svarbu pasekti kelią, kuriuo ėjo žmonija, ir padarinius, kurie lydėjo žmoniją, jai vis labiau ir labiau nutolstant nuo savo Kūrėjo — Dievo. Pr 3-11 aprašyme skirtini du dalykai:

1. Žmonijos santykio su Dievu istorija, ir

2. Spalvingi padriki pasakojimai — priemonė aprašyti žmonijos santykio su Dievu istoriją: pasakojimas apie Kainą ir Abelį (Pr 4,1-16), apie Tvaną (Pr 6-9), apie Babelio bokštą (Pr 11,1-9).

Žmonijos santykio su Dievu istorija yra įkvėptojo autoriaus įžvalga. Padrikųjų pasakojimų kilmė yra mitologinėje Mesopotamijos tautosakoje. Jie perduoda žmogaus pastangas ir įžvalgą, kaip būti darnoje su savimi ir su pasauliu, kuriame gyvenama. Įkvėptasis autorius suburia šiuos padrikus pasakojimus į nuoseklų junginį. Patys pasakojimai lieka kone nepaliesti, tačiau įkvėptojo autoriaus nuosekliame junginyje jie ima tarnauti išganymo istorijos poreikiams — Jahvisto teologiniam požiūriui.

---

61 Žr. E.H. Maly, "Genesis", *JBC* 2:26-27.

Jahvisto išganymo istorija moko, kad pirmykštis žmonijos santykis su Dievu buvo suardytas nuodėmės drama. Pr 3-11 — priešistorės apybraiža ir nuodėmės drama yra gausios įžvalgų. Jas reikia svarstyti ne vienu, bet trimis požiūriais: teologiniu, kultūriniu ir antropologiniu.[62]

PASAKOJIMAS APIE KAINĄ IR ABELĮ (PR 4,1-16)

Jahvisto priešistorės apybraiža yra dramiška nuodėmės istorija. Ji prasideda išvarymu iš Rojaus (Pr 3,23-24) ir pasakojimu apie žemdirbį Adomą. Jame ryšku teologinis požiūris. Norėdamas būti "kaip Dievas" Kūrėjo - Dievo sąskaita, kūrinys - žmogus atsisakė paklusti savo Kūrėjui. Nepaklusdamas atsidūrė bėdoje. Vietoje jaukaus Sodo arti Dievo, žmogui tenka gyventi toli nuo Dievo. Pasakojime apie Rojų ir jo netekimą žemdirbiška buitis yra perdėm aiški: triūsas su prakaitu ir rūpesčiais, grumtynės su gamta ir mirties baimė.

Pasakojimas apie Kainą ir Abelį (Pr 4,1-16) turi dar ankstyvesnį foną. Atrodo, kad šis pasakojimas kadaise bus perdavęs priešiškumą tarp žemdirbių ir klajoklių - piemenų. Dievui labiau patiko klajoklis Abelis, aukojąs Jahvei bandos pirmienas, negu žemdirbys Kainas su laukų aukomis.[63] Pasakojimas atspindi jau pažengusią kultūrą su skirtingomis Dievo garbinimo formomis. Reikia daryti išvadą, kad nepasakojama apie betarpius Adomo

---

62 Teologija suprantama kaip tikėjimo pastangos suprasti tai, ką tikima, t.y. galvojimą tikėjimu. Antropologija — žmonijos savipratos ir savimonės istorija. O kultūra — aplinkos prijaukinimas ir palenkimas žmogui ir jo poreikiams. Žr. G. von Rad, *Old Testament Theology...*, I, p. 154-160.

63 Jaunesnysis sūnus yra labiau mėgiamas negu vyresnysis. Ši tema yra ryški Šv. Rašte. Abelio ir Kaino atveji seka kiti *Pradžios* knygos atvejai: Izaokas ir Išmaelis, Jokūbas ir Esau, Rachelė ir Lea. Jaunesniojo pamėgimas apreiškia Dievo laisvę rinktis, žmogiško masto nepaisant, ir palankumą varguoliams.

ir Ievos vaikus, bet kainitų eponiminį[64] prosenolį. Jahvistas ne tik perima pasakojimą iš savo kaimynų, bet ir perkelia jį savo priešistorėje į žmonijos pradžią.[65] Tokiu būdu pasakojimas apie žemdirbių ir klajoklių-piemenų priešiškumą gauna naujus visuotinumo rėmus. Jahvisto nuodėmės dramai svarbu vaizdu išreikšti pagrindinę išganymo istorijos įžvalgą: žmonijos padėtis tampa tragiškesnė, nes sukilimas prieš Dievą veda į karą su kitu žmogumi.[66] Nutolimas nuo Dievo baigiasi brolžudyste! Kaip *Dvaro istorijoje* nuodėmė nesiliauja reikštis Dovydo sūnų gyvenime, taip šiuo atveju tėvų nuodėmė ardo šeimos gyvenimą (2 Sam 9-1 Kar 2). Kainas lengvai pasiduoda nuodėmei — blogam skatuliui, kuris sergi prie durų lyg plėšrus gyvulys, laukdamas progos įkąsti (Pr 4,6-7).

Dievas sukūrė žmoniją būti bendruomene. Tačiau Dievo užmojo iškraipymas darosi ryškus Kaino klausime: "Bene aš esu savo brolio sargas?" (Pr 4,9). Dievas yra palankus varguoliams. Pasakojimas primena, kad žemė (*'adamah*) kenčia prakeikimą dėl žmogaus, nes iš žemės Abelio kraujas šaukiasi Dievo atpildo (Pr 4,11; žr. 3,17-19).

Naujasis Testamentas rašys, kad "Per vieną žmogų nuodėmė įėjo į pasaulį" (Rom 5,12). Pasakojimas apie Kainą ir Abelį yra gyva šios tikėjimo įžvalgos iliustracija.

Pasakojimo kultūrinis ir antropologinis požiūris. Kaino ir Abelio aprašyme rūpestingas skaitytojas pastebės keletą keistų dalykų. Kainas skundžiasi, kad "kiek-

---

64 *Epi+onoma*, t.y. *ant+vardas*="antvardis", yra graikų ka'bos žodis, kuriuo paženklinamas asmuo, davęs vardą šeimai, miestui, tautai, rasei. *Eponiminis* yra būdvardis.

65 Klausimas, kaip galėjo Kainas rasti sau žmoną, būdamas Pirmosios Poros sūnumi, kyla tik dėl to, kad skaitinys imamas raidiškai.

66 Prieš abu šiuos blogius Sandoros įstatymas duoda du įsakymus: mylėk Dievą ir artimą. Žr. Mt 22,34-40.

vienas, kuris jį sutiks, norės jį užmušti" (Pr 4,14). Kainui nuraminti, Dievas jį pažymi genties ženklu: kas tik drįstų užgauti Kainą, turės nukentėti genties kerštą. Galima klausti: "Kodėl Kainas bijojo? Juk daugiau žmonių nebuvo! Tik Adomas su Ieva!" Arba vėl kitas klausimas. "Ką paėmė Kainas sau už žmoną" Kaino žmona turėjo būti jo sesuo, nes nebuvo jokios kitos moteries. Pravartu palyginti Pr 4,2 su Pr 9,20. Kas buvo pirmasis žemdirbys? Nojus ar Kainas? Pr 4 fonas miestietiškas gyvenimo būdas. Klajokliai, aviganiai, muzika, metaliniai — žalvario ir geležies įrankiai jau minimi. Tuo tarpu Artimuosiuose Rytuose žalvario amžių liudija tik 3000 m. pr. Kr., o geležies — 1200 m. pr. Kr.[67] Taigi pasakojime atpažįstame daug siūlių ir klausimų. Visa liudija, kad Kainas ir Abelis yra Pirmojo vyro ir Pirmosios moteries sūnūs ta pačia prasme, kaip ir mes — netiesiogiai. Pasakojimas apie Kainą ir Abelį priklauso jau toli pažengusiai žmonijos istorijai.

Aišku, kad įkvėptasis autorius turi po ranka tik skiautes atminimų apie žmonijos praeitį. Jų nieku būdu nebūtų pakakę atkurti visai kultūrinei ir antropologinei žmonijos istorijai. Be to, įkvėptasis autorius to nė nesiekė. Jam rūpėjo parodyti nuodėmės nešamą nedarną ir žmogaus sukilimu prieš Dievą atneštą netvarką kūrinijoje.

Įdomu, kad įkvėptojo autoriaus požiūriu pirmąjį miestą pastatė Kainas — brolžudys (Pr 4,17). Anot Jahvisto, kultūra turėjo blogą pradžią. Jahvistui yra gerai pažįstami amatai ir technologinė pažanga. Jis primena užuomina, kad muzikų tėvas buvo vienas iš Kaino palikuonių, vardu Jubalis, o metalus — žalvarį ir geležį pradėjo apdirbinėti Tubalkainas, kitas Kaino palikuonis (Pr 4,21-22). Archeologija liudija, kad metalai suvaidino di-

[67] Skaičiai yra apvalūs.

delį vaidmenį II prieškristinio tūkstantmečio raidoje. Tačiau kultūrinę pažangą lydėjo įžūli jėga artimo sąskaiton — gobšumas, nežabotos aistros, — pikto atoveikis, lyg sunki grandinė ant žmonijos kaklo, gramzdino žmogų į vis didesnį ir išradingesnį ištvirkimą.

Dievo sūnų vedybos (Pr 6,1-4). Pikčiausias blogio lašas, pagal Jahvistą, buvo Dievo sūnų — dangiškų būtybių — vedybos su žmonių dukromis-gražuolėmis. Šis pasakojimas yra neįprasta ir paslaptinga išganymo istorijos skiautė. Peršasi išvada, kad Jahvistas ją panaudoja ne dėl to, kad tikėtų jos turiniu, bet dėl to, kad ji padeda vaizduoti augantį ir įžūlų ištvirkimą bei plintančią poligamiją — daugpatystę.

Pasakojimo "Dievo sūnūs" buvo antžmogiai. Jie ėmė sau žmonas iš mirtingųjų tarpo. Jų vaikai, panašūs į graikų titanus, buvo kūno milžinai, bet doros jautrumu — nykštukai. Senovės mitas padeda įkvėptajam autoriui tęsti pasakojimą apie nuodėmę. Nuodėmė darė žmones doriniais neūžaugomis ir trumpino žmogaus gyvenimo trukmę. "Nuo dabar jo amžius bus neilgesnis kaip 120 metų" (Pr 6,3).[68] Tai aišku ir iš Dievo gailėjimosi:

> *Jahvė, matydamas koks didelis buvo žmonių piktumas žemėje ir kokia kieta nuolat buvo jų širdis,*[69] *gailėjosi, kad juos sukūrė ir apgyvendino žemėje. Širdgėlos apimtas, jis sakė: "Sunaikinsiu žmones, kuriuos sukūriau, — kartu su gyvuliais ir paukščiais, nes gailiuosi juos sukūręs. . ."* (Pr 6,5-7).

---

68 Apie žmogaus gyvenimo trukmę ir neįprastus žmonijos protėvių amžius bus kalbama vėliau. Judaizmas ir krikščionijos teologijos pirmūnai —Bendrijos Tėvai — "Dievo sūnus" tapatino su puolusiais angelais. Tačiau IV a. po Kristaus, angelų prigimtį suprantant labiau dvasiškai, imta teigti, kad "Dievo sūnūs" buvo Seto palikuoniai, o "žmonių dukros" — Kaino. Žr. Arkivysk. J. Skvireckas, *Šventasis Raštas Senojo Testamento*, I, p. 34-35.

69 "Širdis" Šv. Rašte yra žmogaus minties ir nuosprendžio vieta. Žr. Jer 17,9.

Tell Mardikh miestelis Sirijoje didžiuojasi III prieškristinio tūkstantmečio Eblos karalystės likučiais — piliakalniu. Ženklas paplentėje.

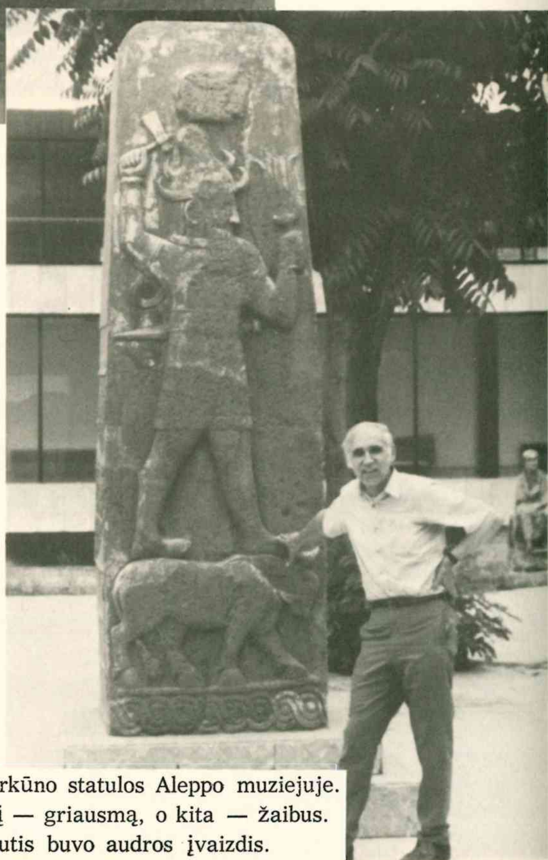
Nūdienė Ebla — Tell Mardikh yra kuklus miestelis apie 50 km į pietus nuo Aleppo. Avilio pavidalo namukai yra tipiški šiaurinėje Sirijoje.

Senovės Ebla yra milžiniškas piliakalnis su avių kaimenėmis atšlaitėse. Spėliojama, kad kadaise Ebla turėjo 250.000 gyventojų.

Archeologai, atkasdami Eblos karalystės piliakalnį, rado ne tik sostinės mūrus, bet ir vartus.

Eblos piliakalnyje rasta gausi raštija kyliaraščiu — Karalių archyvas su 15.000-20.000 molinių plokštelių. Jų turinys yra pakvitavimai, sutartys, žodynai, atlasai ir religiniai raštai.

Autorius prie audros dievaičio Perkūno statulos Aleppo muziejuje. Perkūnas viena ranka laiko kūjelį — griausmą, o kita — žaibus. Jis stovi ant jaučio — Hadad. Jautis buvo audros įvaizdis.

Karkemišo piliakalnis — paskutinė asirų tvirtovė palei Eufratą, Sirijos-Turkijos pasienyje. Čia 605 m. prieš Kristų babilonietis Nebuchadnezzaras pribaigė Asirijos imperiją.

Nūdien ant Karkemišo piliakalnio yra Turkijos pasienio užtvara. Dešinėje teka Eufratas. Kur kadaise grūmėsi Artimųjų Rytų milžinai, dabar auga smilgos.

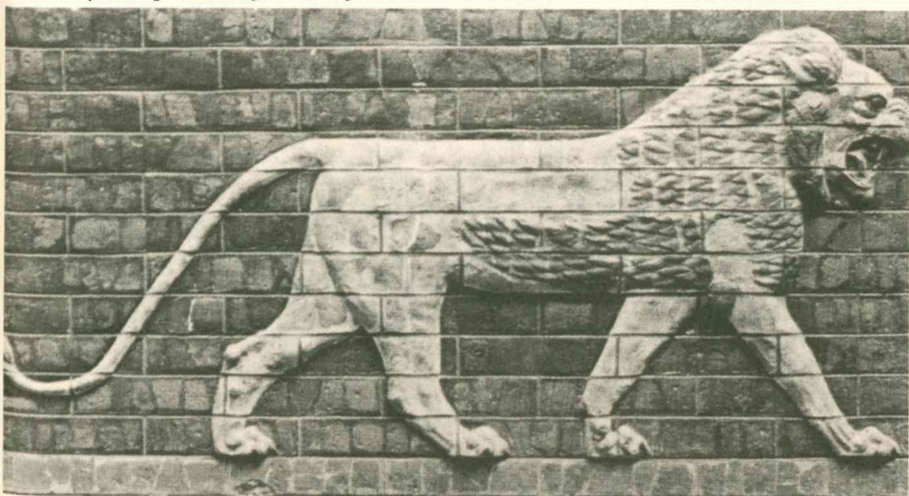
Šventoji gatvė Babilono griuvėsiuose.

Ninmah — Žemės-motinos šventovė Babilone su Enki — Vandens dievaičio šuliniu asloje. Babilonijos kunigija stebėdavo Enki atbudimą pavasarį.

Emalio įvaizdžiai Šventosios gatvės sienose Babilone.

Emalio liūtas Ištaros vartuose Babilone iš Nebuchadnezzaro amžiaus (VI a. pr. Kristų). Liūto įvaizdžiu save išreiškė asirai ir babiloniečiai.

Labai galima, kad pasakojimu apie "Dievo sūnus" ir "žmonių dukras" Jahvistas nori pailiustruoti svarbią gyvenimišką įžvalgą. "Dievo sūnūs" yra gėrio įvaizdis, o "žmonių dukros" — blogio. Pasaulis, moko įkvėptasis autorius, yra gėrio ir blogio vedybos. Pasaulyje gėris ir blogis yra neišskiriamai susipainioję. Sakytume, branduolinė energija gali būti pakinkyta dykumai paversti sodu. Bet ji gali būti panaudota ir Žemei sunaikinti. Anuomet ir nūdien žmonės pasidaro milžinais, prieš kuriuos dreba tautos. Jie save laiko didvyriais. Tačiau Dievas vertina žmonių siekius ir laimėjimus ne pagal žmonių ūgį, svorį ir vardą, bet pagal jų širdį. Todėl Jahvė, — žmogiškai išsireiškia įkvėptasis autorius, — "gailėjosi" — išgyveno širdgėlą.

TVANAS (PR 6,5-9,29)

Daugelis tautų savo tautosakoje turi pasakojimą apie didelį tvaną.[70] Įprasta teigti, kad šiuo pasakojimu žmonija prisimena visuotinę katastrofą, kurios metu jūros lygis pakilo taip, kad užtvindė visus žemynus. Šiuolaikiniai moksliški tyrinėjimai šios išvados nepatvirtina, bet rodo, kad Artimuosiuose Rytuose,[71] priešistorei tampant istorija, Persijos įlankos vandenys buvo aptvindę pietinę Mesopotamijos slėnio dalį.

Šv. Rašto pasakojimas apie Tvaną Jahvisto išganymo istorijoje yra kur kas daugiau negu priešistorinis žmonijos atsiminimas ar legendinė tautosaka. Čia pasakojimas

[70] C.A. Simpson, "The Book of Genesis" veikale, kurį redagavo G.A. Buttrick *et al.*, *The Interpreter's Bible* (New York, NY: Abingdon, 1952), I, p. 536-537; J.H. Marks, "Flood (Genesis)" veikale *The Interpreter's Dictionary of the Bible,* kurį redagavo G.A. Buttrick *et al.* (Nashville, TN: Abingdon, 1962), II, p. 278-184 (ypač p. 283-284).

[71] Raštas yra slenkstis tarp priešistorės ir istorijos. Mesopotamijos gyventojai pradėjo naudotis raštu — kyliaraščiu apie 3200 m. pr. Kr.

apie Tvaną yra pasakojimas su pamokymu. Jis nėra tik gamtos nelaimė. Įkvėptasis autorius panaudojo senovės liaudies atsiminimą kaip priemonę Sandoros tikėjimui išreikšti: Dievas teisia žmoniją istorijoje. Dievo atoveikis į žmogaus nuodėmę išryškina pasaulyje vispusišką ir veiksmingą Dievo — Kūrėjo priešiškumą žmogaus jėgai, kuri stoja piestu prieš Dievą — Kūrėją su iššūkiu: "Netarnausiu!" Pasakojime apie Tvaną Dievas nesielgia kaip despotas su įnoriu bausti bejėgį žmogaus pasaulį, bet veikia su "širdgėla", kuri nuplauna žmogaus įžūlumo sudarkytą kūriniją. Nuodėmės tvanui sutvardyti Dievas panaudoja vandens tvaną.

Senovinė Mesopotamijos raštija turi keletą pasakojimų apie tvaną sąnašinėje Tigro-Eufrato lygumoje.[72] Vienas iš labiausiai išgarsėjusių yra *Gilgamešo epas*, arba *legenda*, atrasta Ninevėje, Asirijos sostinės griuvėsiuose. Tarp Šv. Rašto pasakojimo apie Tvaną ir *Gilgamešo epo* yra didelis detalių panašumas. Abiejuose yra ir arka, ir varnas, ir balandis.[73] Tačiau pasakojimai skiriasi iš esmės savo požiūriu. Detalės, kurias Jahvistas perima tiesiogiai ar netiesiogiai iš savo kultūrinės aplinkos, nieku neužgožia jo požiūrio. Pagal jį, Jahvė, vienintelis ir teisus Dievas, reiškiasi žmonijos istorijoje savo teisiu užmoju. O pagal *Gilgamešo epą*, Mesopotamijos dievai, įnorių vedami, tvanu tenkina savo užgaidas žmonių sąskaita. Šv. Rašte Tvano priežastis yra nuodėmė, o Mesopotamijos raš-

---

[72] Žr. E.A. Speiser, *Genesis*..., p. 54-56.

[73] *Gilgamešo epą* anglų kalba galima rasti knygoje, kurią suredagavo J.B. Pritchard, *ten pat*, p. 72-99. XI epo plokštelė pasakoja apie tvaną, žr. p. 93-97. Be to, pasakojimas apie "The Deluge" (apie Tvaną), *ten pat*, p. 42-44. Pravartu nepamiršti ir A. Heidel *Gilgamesh Epic and the Old Testament* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1951), p. 224-289 bei S.N. Kramer *From the Tablets of Sumer*, p. 176ss.

tijoje — triukšmas, kurį sukėlė žmonės dievų būstinės palangėje.[74]

Pasakojimas apie Tvaną *Pradžios* knygoje nėra vientisas, bet yra suaustas iš dviejų savarankiškos kilmės pasakojimų: būtent iš Jahvistinio (J) ir Kunigiškojo autoriaus (P) pasakojimų. Suaudimą pravartu išryškinti brėžiniu:[75]

---

74 "Atrahasis" t.y. "Be galo išmintingas", žr. J.B. Pritchard, *ten pat*, p. 104.

75 Žr. E.H. Maly, "Genesis", *JBC* 2:37-42; P. Ellis, *The Men and the Message of the Old Testament*, p. 58-59.

Jahvistinis pasakojimas (J)	Kunigiškasis pasakojimas (P)
Įvadas:	Įvadas:
Didėjanti praraja tarp Dievo ir žmonijos (Pr 6,1-4)	Pasakojimas apie Nojų (Pr 6,9-12)
Dievas apsisprendžia / Nojus—geras žmogus (Pr 6,5-8)	Dievo sandora su Nojumi ir įsakymas statytis arką (Pr 6,13-22)

T V A N A S

J:	Pr 7,1-5		7-10		12		16b		17b		
P:	Pr	7,6		11		13-16a		17a		18	21

J:	22-23		8,2b-3a			6-12		13b	
P:		24 - 8,1-2a		3b	5		13a		14

J:		20	22
P:	19		

Tvanas: Pr 7,1-5.7-10.12. 16b.17b.22-23	Tvanas: 7,6.11.13-16a. 17a.18-21.24
Tvanas baigiasi: 8,2b.3a.6-12.13b	Tvanas baigiasi: 8,1-2a.3b-5.13a. 14-19
Nojaus auka ir Dievo pažadas: 8,20-22	
Pabaiga:	Pabaiga:
Nojaus sūnūs (Pr 9,18-27)	Palaiminimas ir įsakymas (Pr 9,1-7)
	Sandora su Nojumi (Pr 9,8-17)
	Nojaus amžius ir mirtis (Pr 9,28-29)

Pasakojime apie Tvaną pastebime siūlę. Į ją atkreipia dėmesį pasakojimo nelygumai ir prieštaravimai. Pats Dievo vardo kaitaliojimas — Jahvė (Viešpats Pr 6,5) ir Elohimas (Dievas Pr 6,22) — yra ypatingai ryškus. Be to, dažni pasikartojimai irgi rodo į pasakojimo siūlę (pvz.: įsakymas eiti į arką Pr 6,18 ir 7,1). Viename pasakojime kalbama apie porą visų gyvulių (Pr 6,19s.; 7, 15s.), o kitame apie septynias poras visų nešvarių[76] ir dvi poras visų švarių gyvulių (Pr 7,2). Pagal Jahvistą, Tvanas truko 61 dieną (Pr 7,4), o pagal Kunigiškąjį autorių — ištisus metus ir dešimt dienų (Pr 8,13). Mat pagal Jahvistinį pasakojimą, lijo 40 dienų ir 40 naktų (Pr 7,12), o vanduo nuslūgo per 21 dieną (Pr 8,6-8.12.13). Tuo tarpu, anot Kunigiškojo autoriaus, Tvanas prasidėjo "Šešišimtaisiais Nojaus amžiaus metais, antrą mėnesį, septynioliktą mėnesio dieną" (Pr 7,11), o žemė vėl išdžiūvo "šeši šimtai pirmaisiais metais . . . antrą mėnesį, dvidešimt septintą mėnesio dieną" (Pr 8,13.14). Taigi Tvanas užtruko ištisus metus ir dešimt dienų. Sugretinę abu pasakojimus ir atpažinę krūvon suaudimo siūlę, galime daryti išvadą, kad turime du savarankiškus Dievo teisumo ir gailestingumo liudininkus. Pasakojimai, tiesa, skirtingi, bet abu turi tą patį tikėjimo požiūrį: baisioji gamtos nelaimė švyti didybe—teisaus Dievo elgesiu prieš žmogaus nuodėmę. Nuodėmės tvardymas ir darnos palaikymas pasaulyje yra Dievo gerumo stebuklas. Šios abi įžvalgos yra ypatingai ryškios Jahvisto Tvano pasakojimo įvade ir pabaigoje. Įvade žmogaus polinkis į pikta (Pr 6,5) yra laikomas Dievo žmonijos sunaikinimo nuosprendžio priežastimi. Bet pasakojimo pabaigoje šis žmogaus polinkis yra laikomas pagrindu Dievo nuosprendžio —

---

76 "Švari" ir "nešvari" gyvūnija turėjo ryšį su izraeliečių kasdiene buitimi ir apeiginiais poreikiais. Žr. G. von Rad, *Old Testament Theology*, I, p. 272-279.

niekuomet nebebausti žmonijos Tvanu (Pr 8,21). Atrodo, kad šios įžvalgos ne tik prieštarauja viena kitai, bet ir viena kitą paneigia. Tačiau Jahvistui jos abi yra brangios, nes ženkliai sugretina Kūrėją ir kūrinį, Dievą ir žmogų.[77]

Jahvistas pasakojimą apie Tvaną baigia Dievo pažadu, kuris apima visą žmoniją: "Kolei žemė bus, nesiliaus būti sėja ir pjūtis, šaltis ir šiluma, vasara ir žiema, diena ir naktis" (Pr 8,22).

Iš Jahvisto Tvano pasakojimo aišku, kad Dievo teismas tvanu reiškia gilų Jahvės rūpestį žmogumi. Šis bruožas jau buvo pastebėtas ir pasakojime apie Rojų. Ir ten Jahvės teismą seka jo rūpestis žmogumi, — kailiniai apdarai duodami Pirmajai Porai (Pr 3,21). Tas pat bruožas ryškus ir pasakojime apie Kainą, — Jahvės teismas sušvelninamas žyme ant jo kaktos, saugančia jį nuo keršto (Pr 4,15). Tvano pasakojime Nojus patiria Jahvės gerumą ir rūpestį. Arka, kurion Nojus paima savo šeimą ir gyvūniją, buvo ženklas, kad Jahvė išgelbės žmoniją ir kūrinijos likutį šviežiai pradžiai istorijoje. Jahvisto priešistorės pasakojimas palengvėle vis labiau įtempia savo teologinę spyruoklę, o pasakojami įvykiai palengvėle susilydo į vis glaudesnę žmogaus nuodėmės ir Dievo gerumo spiralę.

ŽMONIJOS PAGUNDA APSIEITI BE DIEVO

Jahvistui būdinga Dievo ir žmogaus santykį nagrinėti žmogaus nuodėmės ir Dievo gerumo fone. Jam istorija — įvykiai yra žmonių nuodėmės sukurti raizgynai. Dievas savo teisiu Tvano teismu kuria naują padėtį iš žmonių sukurtų raizgynų. Tačiau net Tvano teismas nesustabdo žmogaus širdies skatulio į pikta. Gera ir pikta — abu

---

[77] Ilgainiui Šv. Rašto įkvėpti autoriai šią ženklią įtampą išlygins Dievo atleidimu. Žr. Oz 11,8-9.

skatuliai ne tik slypi, bet ir reiškiasi kiekvieno žmogaus širdyje. Ir pati kultūra, anot įkvėptojo autoriaus, būdama žmogaus kūrinys ir išraiška, yra persunkta piktu. Šį bruožą Jahvistas išryškina dviem pasakojimais: vienas yra apie Nojaus pasigėrimą (Pr 9,18-27), o kitas — apie Babelio bokšto statymą (Pr 11,1-9).

Nojus ir vynuogynas (Pr 9,18-27). Anot Šv. Rašto pasakojimo, Nojus buvo pirmasis žemdirbys. Dirbdamas žemę, jis užsiveisė ir vynuogyną. Vynuogynas buvo Kanaano žemdirbių kultūros išraiška. Žemdirbio Nojaus rankose vynuogės tapo vynu. Gaminti vyną, bet jo negerti būtų nenuoseklu. Taip žemdirbys Nojus tapo pasigėrusiu Nojumi.

Girtas tėvas sukėlė pasibjaurėjimą vienam savo sūnų — Hamui, Kanaano tėvui (Pr 9,18; 10,6). Savo pasibjaurėjimą jis išreiškė patyčiomis (Pr 9,22-23).

Įprasta pasakojime apie Nojaus pasigėrimą įžiūrėti rasinę neapykantą. Pagal šį aiškinimą, Nojus prakeikė Hamą — juodosios rasės tautų tėvą ir pasmerkė juodąją rasę būti kitų rasių tarnu. Tačiau šis aiškinimas nesiderina su įkvėptojo autoriaus tikslu. Jahvistui rūpi pasmerkti *Kanaaną* — žemdirbių kraštą, vaizduojamą asmeniu, už nedorą elgesį. Žemdirbių kultūra, priešingai dykumos klajoklių kultūrai, buvo apsėsta lytinės technikos poreikiais žemei ir jos derlingumui apvaldyti.[78] Nojaus amžiuje, anot Jahvisto, Dievas nuėmė prakeikimą nuo žemės (Pr 5,29; taip pat 3,17-19). Todėl Nojui ir sekėsi būti žemdirbiu. O Kainui kadaise nesisekė, nes dėl žmogaus nuodėmės žemė buvo prakeikta (Pr 4,11-12). Bet ir Nojus, pasakoja įkvėptasis autorius, nebuvo pajėgus deramai pasinaudoti Kanaano žemdirbių kultūra. Matydamas, kad

[78] Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 309-330.

jų kultūros pasiekimai jį nugirdė, Nojus prakeikė Kanaaną.

Babelio bokšto statyba (Pr 11,1-9). Po Tvano, rašoma *Pradžios* knygoje, žemė buvo apgyventa trijų Nojaus palikuonių: Semo (Šem), Hamo (Ham) ir Jafeto (Jafet). Nojaus sūnūs buvo laikomi tautų protėviais. Pasakojimas apie Babelio bokšto statybą yra Jahvisto išganymo istorijos priešistorės užsklanda (Pr 11,1-9). Atrodo, kad šis pasakojimas, prieš tapdamas Jahvisto išganymo istorijos dalimi, buvo nepriklausomas ir naudojamas tautų ir kalbų kilmei aiškinti. Šį pasakojimo pobūdį galima pažinti, sugretinant pasakojimą apie Babelio bokšto statybą (Pr 11,1-9) su kitu Jahvisto skaitiniu — Nojaus palikuonių genealogija — Tautų sąrašu (Pr 10,1-32).[79] Tautų sąraše jau yra pripažįstama tautų įvairovė. Nors ir su įvairove, Jahvistas pasakojimą perėmė ir panaudojo jį išganymo istorijos priešistorėje savo teologiniam požiūriui išryškinti.[80]

---

[79] Diduma Tautų sąrašo medžiagos priklauso Kunigiškajam Penkiaknygės autoriui: Pr 10,1-7.20.22-23.31-32. Jahvistinis šaltinis savo medžiaga Kunigiškąjį papildo: Pr 10,8-19.21.24-30. Tautų sąrašo pagrindinis domesys yra tautų išsiskirstymas tuolaikiniame pasaulyje. Sąraše ryškios trys tautų grupės, kilusios iš trijų Nojaus sūnų, t.y. Šemo, Hamo ir Jafeto — semitai, hamitai ir jafetitai. Šiuolaikinis tautų ženklinimas semitinėmis ir hamitinėmis turi kilmę šiame Šv. Rašto Tautų sąraše. Tačiau tikrovėje semitinės ir hamitinės tautos tik iš dalies tesutampa su Tautų sąraše minimomis tautomis. Atrodo, kad Tautų sąrašo pagrindas yra ne tautos, bet geografiniai ir istoriniai tuolaikinės žmonijos tarpusavio ryšiai.

[80] Bendram Šv. Rašto pažinimui, svarbu neišleisti iš akių, kad Tautų sąrašas (Pr 10,1-32) pabrėžia ir visuotinumą. Dievas, išsirinkdamas savo užmojui vieną tautą iš tautų tarpo (Pr 12), išsirinktajai tautai duoda pažadą, kuriuo kreipiasi į visas tautas (Pr 12,3). Taigi Dievo užmojis išganyti apima visą žmoniją. Dievo užmojo visuotinumas yra ryškus pranašų knygose (Iz 13-21; Jer 46-51), Kenčiančiojo Tarno giesmėse (Iz 42,1-4; 49,1-6; 50, 4-9; 52,13-53,12) ir Tautų apaštalo Pauliaus pasiuntinybėje (Apd 9-28; Gal ir Rom).

Pasakojimas apie Babelio bokšto statybą (Pr 11,1-9) nukelia į Babiloniją (Šinar). Čia klajokliai, slinkdami iš rytinių žemių kalnų, užtiko lygumą ir tapo sėslūs. Sėslus gyvenimo būdas ir sėsliųjų kultūra padarė Babiloniją garsią. Norėdami sukurti vienybę — net vienybę prieš patį Dievą, naujieji gyventojai pradėjo statyti miestą ir bokštą. Bokštas yra užuomina apie zigguratą (ziggurat) — daugiaaukštę šventovę-bokštą. Garsiausias Babilonijos ziguratas, vardu Etemenanki, buvo Babilono mieste.[81] Jahvisto išganymo istorijoje pasakojimas apie Babelio bokštą yra raiškiausias liudijimas apie žmonijos įžūlumą Dievo sąskaita. Įžūlumo vedama, žmonija sukyla prieš Dievą. Žmonės teigia, kad jie gali apsieiti be jo savo didybe ir jėgomis. Įkvėptojo autoriaus požiūriu, Derlingojo pusmėnulio kraštų kultūra, išreikšta Babelio bokšto statyba, yra persunkta įžūlumu, nes šių kraštų tautos tariasi galinčios "būti garsios" be Dievo.

Kadaise Jahvė teisė žmoniją Tvanu. Dabar Jahvė aplanko žemę teismu, sumaišydamas žmonių kalbą. Dėl to sustoja bokšto statyba. Hebrajų kalbos žodžio žaismu,[82] miesto vardas *Bab El* — "Dievo vartai" yra siejamas su veiksmažodžiu *balal* — "sumaišyti". Iškilusis Babilono miestas ir jo sunaikinimas tampa įkvėptajam autoriui įvaizdžiu išreikšti žmonijos sukilimui prieš Dievą ir suki-

---

81 Herodotas, graikų istorikas ir turistas, įdomiai aprašo zigguratą — kalną į dievybę savo knygoje *Persų karai*, I, 181-182. Žr. taip pat R. de Vaux, *Ancient Israel: Its Life and Institutions* (New York, NY: McGraw-Hill, 1961), p. 281-282. Ziguratas buvo dirbtinis kalnas su laiptais. Užtat zigguratą galima vadinti kalnu į dievybę. Pamaldų dalyviai *susitikdavo* su dievybe užlipdami ir nulipdami.

82 Pr 11,9. Pasakojime apie Babelio bokšto statybą tautų išdidus įžūlumas yra "niekšas". Pasakojimu siekiama paaiškinti nuodėmės pasekmes. Nuodėmė gimdo nesantaiką ir nedarną, — skaldo visuomenę ir tautas. Pasakojimo prasmė nėra svetima ir mūsų patirčiai. Gyvename amžiuje su Jungtinėmis Tautomis Stiklo rūmuose New York'e. Išdidus įžūlumas kitų sąskaita gimdo nesantaiką ir skaldo žmoniją į blokus.

limo padarinius. Dievui sumaišius bendrą kalbą, žmonės-tautos nebepajėgė suprasti viena kitos. Nebegalėdami susikalbėti, žmonės pasidalino į skirtingas tautas žemėje. Pirmosios Poros įžūlumas Dievui vedė į brolio įžūlumą broliui ir tautų įžūlumą — kaimynams.[83]

Išganymo priešistorė, pagal įkvėptąjį istoriką-teologą Jahvistą, baigiasi liūdnai. Žmonija nebepajėgė pasiekti laimės — gyvenimo pilnatvės, nesurado Dievo ir nesukūrė bendrijos. Nuo Adomo iki Babelio bokšto žmogaus gyvenimas darėsi vis tragiškesnis, nors ir kultūrinė pažanga vis didėjo. Žmonija ėjo pirmyn. Pažanga buvo persunkta skatuliu į pikta. Savanaudis žmogaus įžūlumas žalojo Dievo kūriniją, nes atskyrė žmogų ir tautas nuo Kūrėjo ir nuo kito žmogaus ir kitų tautų. Pasakojimas yra perdėm tamsus ir pesimistiškas.

Tamsi ir pesimistiška išganymo priešistorė (Pr 2,4b-12,4a) yra tik dalis Jahvisto išganymo istorijoje. Ji yra įvadas į Protėvių sakmę — Abraomo pašaukimą išeiti iš žmogaus susikurto nuodėmės skurdo ir eiti ateitin, kurią žada ir kuria Jahvė — Istorijos Viešpats (Pr 12,1-4a).

GENEALOGIJA: DIEVO STAKLĖS ISTORIJOJE

Priešistorė ir Protėvių sakmė (Pr 12-50) *Pradžios* knygoje turi būdingą sąrangą — genealogiją. Kiekviena priešistorės ir Protėvių sakmės padala prasideda su "Ši yra. . . kilmė".[84]

---

83 Apd 2 — Naujasis Testamentas yra priešprieša Babelio bokšto pasakojimui. Ir čia pasakojama apie žmonijos kalbas. Tačiau Apd 2 pripažįsta milžinišką skirtumą — paslaptingą jėgą, Šventąją Dvasią, kuri įgalina suprasti kalbas.

84 Hebraiškai *'elleh toledot* ('elle toledot). Žodis *toledot* yra kone tolygus žodžiui "kilmė", arba *istorija. Pradžios* knyga turi keletą *kilmės* aprašymų: 1. "Dangaus ir Žemės", t.y. pasaulio (Pr 2,4a); 2. Adomo (Pr 5,1); 3. Nojaus (Pr 6,9) ir jo sūnų (Pr 10,1.32); 4. Semo (Pr 11,10) ir Teros (Terah — Pr 11,27); 5. Išmaelio (Pr 25,12) ir Izaoko (Pr 25,19); 6. Esau (Pr 36,1.9) ir Jokūbo (Pr 37,2).

Pasakojimas apie Babelio bokštą (Pr 11,1-9) dalina Tautų sąrašą į dvi dalis (Pr 10,1-32; 11,10-32). Pirmoji Tautų sąrašo dalis turi visuotinį pobūdį, o antroji yra sąrašas šeimų, iš kurių kilo Tera (Terah) — Abraomo tėvas ir jo palikuoniai.

Pasakojimas apie Tvaną (Pr 6,1-9,29) dalina pačią priešistorę į du laiko tarpsnius: laikmetį prieš Tvaną ir laikmetį po Tvano. Prieštvaninį laikmetį nuo Adomo iki Nojaus — pirmojo Žmogaus ir Tvano suriša krūvon dvi genealogijos: Jahvistinė (Pr 4,17-26) ir Kunigiškojo autoriaus (Pr 5,1-32).

Jahvistui rūpi pikto tvanas žmonijoje. Anot jo, medžiaginė pažanga — kultūra ir gerovė kenkia žmonijos religiniam gyvenimui, nes daro žmogų grubų ir įžūlų artimui ir Dievui. Jahvisto genealogiją reikia laikyti Kaino palikuonių — kainitų istorija. Kainas laikomas pirmojo miesto statytoju (Pr 4,17), Lamekas — Kaino palikuonis — poligamijos — daugpatystės pradininku (Pr 4,18-22). Kaino palikuonių sąrašas baigiasi baisiu keršto riksmu (Pr 4,23-24). Pagal įkvėptąjį Jahvistą, žmonija nėra visiškai nutolusi nuo Dievo. Adomas turėjo ir kitą palikuonį, vardu Setą (Set), kurio sūnus Enošas (Enoš) "šaukėsi Jahvės vardo" (Pr 4,26). Todėl Kaino palikuonių sąrašas baigiamas ne vien Lameko keršto riksmu (Pr 4,23-24), bet ir Seto sūnaus Enošo malda (Pr 4,26).

Kunigiškasis autorius turi dešimt kartų savo genealogijoje (Pr 5,1-32). Ta pati dešimties kartų sąranga tęsiama ir potvaniniame laikmetyje (Pr 10,1-32; 11,10-32).[85] Aišku, kad šia sąranga stengiamasi sujungti visą priešistorę. Išganymo istorija yra linijinė, o ne cikliška.

Kartų seka — genalogija istorijos trukmei išreikšti,

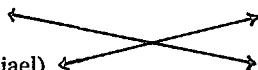
---

[85] Pr 10,1-32; 11,10-32 yra sudėtinis skaitinys: Jahvistas ir Kunigiškasis autorius yra suausti krūvon vėlesnio įkvėpto redaktoriaus.

priešistorėje panaudota religiniam tikslui, buvo gerai pažįstama Mesopotamijoje. Tai lengva suprasti. Mat kartų seka — genealogija padėjo suglaustai išreikšti ryšį su tolimiausia praeities karta ir duoti dabarties kartai ateities viltį. Babilonijos Karalių sąrašas[86] turi dešimt vardų prieš Tvaną, kaip ir Šv. Rašto Kunigiškojo autoriaus priešistorėje; Tvano didvyris yra ir Karalių sąraše ir priešistorėje; septintasis karalius buvo dievų pasiimtas, kaip ir Šv. Rašto Enochas. Visi Karalių sąrašo karaliai turi neįprastai ilgą amžių, trukusį ne šimtus, bet tūkstančius metų.

Jahvistinė ir Kunigiškojo autoriaus genealogija — kilmės istorija rodo, kad naudotasi labai panašiu šaltiniu:[87]

Pr 4,17-26/J	Pr 5,1-32/P
Adomas ('Adam)	Adomas ('Adam)
[Setas (Set)	Setas (Set)
Enošas (Enoš)]	Enošas (Enoš)
Kainas (Kain)	Kenanas (Kenan)
Enochas (Enoch)	Mahalalelis (Mahalalel)
Iradas (Irad)	Jaredas (Jared)
Mehujaelis (Mehujael)	Enochas (Enoch)
Metusaelis (Metusael)	Metusela (Metuselah)
Lamekas (Lamek)	Lamekas (Lamek)
[Nojus (Noah)]	Nojus (Noah)

Kilmės istorijoje nesunku pastebėti panašumus ir skirtumus. Tačiau, atrodo, kad turėta iš esmės tas pat dešimties prieštvaniniu protėvių sąrašas.

Jahvistas praleido Seto ir Enošo vardus, nes norėjo savo kilmės istoriją pradėti Kainu. Mat jam rūpėjo tęsti

86 Žr. E.H. Maly, "Genesis", *JBC* 2:33-36; A. Clamer, *La Genèse* (La Sainte Bible Pirot-Clamer; Paris, 1953), p. 172-175.

87 Žr. B. Vawter, *On Genesis...*, p. 103-104.

pasakojimą apie nuodėmės-pikto plitimą išplėstu pasakojimu apie Kaino kartą (Pr 4,1-16). Praleistieji Seto ir Enošo vardai po išplėsto pasakojimo apie Lameko kartą tapo atskira kilmės istorija (Pr 4,25-26). Jahvistinė kilmės istorija savo pirmykštėje sąrangoje bus turėjusi ir Nojaus vardą, bet jos ryšys su paskutine prieštvanine karta bus buvęs užgožtas Penkiaknygės redaktorių.

Kunigiškasis autorius, savo požiūrio vedamas, sukeitė Enochą su Mahalaleliu. Jam rūpėjo duoti Enochui septintą vietą savo dešimties sąrašo sąrangoje. Šiaip abi genealogijos turi tuos pačius vardus ar tų pačių vardų variantus ir tą pačią seką. Todėl eina kalba apie dešimt prieštvaninių kartų.

Kilmės istorijos — genealogijos šaltinis. Tikslus kilmės istorijos—genealogijos šaltinis nėra žinomas. Bet yra vertingų užuominų, kurios padeda ją suprasti ir vertinti. Svarbiausia užuomina yra III prieškristinio amžiaus Babilonijos kunigas, vardu Berossos. Jo raštai įgalina spręsti, kad babiloniečiai skaičiavo dešimt kartų nuo Kūrimo iki Tvano. Pagal Berossos užuominas, šios kartos nebuvo mirtingi žmonės, bet dinastijos karalių, kurie "nužengė iš dangaus". Pravartu turėti prieš akis Berossos Karalių sąrašą ir pasakišką jų amžiaus trukmę:

Aloros iš Babilono	36.000
Alaporos, Aloros sūnus	10.000
Amelon iš Pantibibla	46.800
Ammenon iš Pantibibla	43.200
Megaloros iš Pantibibla	64.800
Daomos, piemuo iš Pantibibla	36.000
Evedoranchos iš Pantibibla	64.800
Amempsinos iš Laracha	36.000
Otiartes iš Laracha	28.000
Xisoutros, Otiartes sūnus	64.800
	432.000!

Pirmu žvilgsniu, atrodo, kad šis perdėm svetimų vardų graikų kalba sąrašas nieku nepadeda suprasti Šv. Rašto priešistorės genealogijos. Tačiau graikiškieji vardai senovės tyrinėtojų spėjimu slepia babiloniečių vardus.[88] Pavyzdžiui, *Amelon*, tretysis karalius, reiškia *amelu* — "žmogus" babiloniečių kalba. O Šv. Rašto genealogija kalba apie *Enoš* — "žmogų" hebrajų kalba (Pr 5,6-11). *Ammenon*, ketvirtasis karalius, gali reikšti babiloniečių kalba *aminamu / ummanu*, t.y. "amatininką". Šv. Rašto genealogija kalba apie *Kainą*, arba *Kenan* — kalvį (Pr 4,1; 5,9-12). Po *Evendoranchos*, septintojo karaliaus vardo, slypi Mesopotamijos senovės didvyris *Enmeduranki*, kuris, pasak tautosakos, žinojo visas dievų paslaptis ir įsteigė *baru* — kunigus, t.y. žynius su įtakingu vaidmeniu visuomenėje.[89] Hebraiškasis Šv. Rašto prieštvaninių protėvių sąrašas septintoje vietoje turi *Enochą*, kuris "vaikščiojo su Dievu" (Pr 5,22). Labai galima, kad *Amempsinos* yra babiloniečių *Amel-Sin* — Sin-Žmogus. *Sin* buvo Mesopotamijos dievo Mėnulio vardas. Taigi *Amempsinos* gali atspindėti ir Kunigiškojo autoriaus *Metusela* (mutu-Šelah, t.y. Šelą — kanaaniečių Požemio dievą) ir Jahvisto *Metusaelį* (mutu-ša-el, t.y. Dievo žmogų). *Otiartes* varde įžiūrima *Ubartutu* iš *Gilgamešo epo*. *Ubartutu* babiloniečių raštijoje yra tėvas tvano didvyrio, kuris vadinamas ir Atrahasis ir Utnapištimas, o sumeriškai — *Ziusudra*. Berossos Karalių sąrašo *Xisoutros* akims ir ausims primena sumeriškąjį *Ziusudra*. Šv. Rašto Tvano didvyris yra *Noah* — Nojus (Pr 5,28-31).

Mokslininkų bandymai susieti Karalių sąrašą graikų kalba su sąrašais babiloniečių kalba praplėtė įžvalgos

---

88 B. Vawter primena Hermann Gunkel ir jo įžvalgą. Žr. *ten pat*, p. 104-105.

89 Taip teigia H. Gunkel. Žr. B. Vawter, *ten pat*, p. 104-105.

akiračius. Tam ypatingai padėjo kyliaraščio raštijos iššifravimas,[90] nes jis susiejo pradinę įžvalgą su Berossos šaltiniais. Pasirodė, kad Karalių sąrašo vardai yra sumeriški. Todėl sąrašo kilmė sietina su seniausia, dar priešsemitine, Mesopotamijos kultūra.

Kyliaraščio raštija patvirtina Berossos Karalių sąrašą ir skiriasi nuo jo.[91] Palyginus Berossos ir sumerų Karalių sąrašus su *Pradžios* knygos prieštvaninių protėvių sąrašu (Pr 5,1-32: P), aiškėja, kad tarp jų nėra tiesioginio ryšio. Be to, šis palyginimas verčia abejoti, kad Mesopotamijos raštija jau žinojo tarp Kūrimo ir Tvano nusistojusį dešimties kartų skaičių. Pravartu turėti prieš akis III prieškristinio tūkstantmečio sąrašus:[92]

Alulim iš Eridu	28.000	Alulim iš Subaru	67.200
Alalgar iš Eridu	36.000	Alalgar iš Subaru	72.000
Enmenluanna iš Badtibiros	43.000	...-kidunnu iš Larsos	72.000
Enmengalanna iš Badtibiros	28.800	...-alimma iš Larsos	21.600
Dumuzi, piemuo iš Badtibiros	36.000	Dumuzi, piemuo iš Badtibiros	28.800
		Enmenluanna iš Badtibiros	21.600
Ensibzianna iš Larako	28.800	Ensibzianna iš Larako	36.000
Enmenduranna iš Sipparo	21.000	Enmenduranna iš Sipparo	72.000
Ubartutu iš Šuruppako	18.600	Ubartutu iš Šuruppako	28.800
		Ziusudra iš Šuruppako	36.000
	241.200!		456.000!

Nėra abejonės, kad įvairios įtaigos — politinės ir visuomeninės sąlygojo šių sąrašų perdavimą iš kartos į

90 Žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, skyrius apie Iraką.

91 J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 105.

92 Žr. B. Vawter, *ten pat*, p. 105. Šios kyliaraščio raštijos plokštelės yra Anglijoje (Ashmolean Museum Oxford).

kartą. Ne atsitiktinumas, kad Berossos, babiloniečių kunigo, Karalių sąraše yra minimas Babilono miestas, o ne Eridu ar Subaru. Turimi duomenys nėra pakankami tiksliai nustatyti senojo Babilonijos karalių sąrašo kartų skaičių: aštuonios ar dešimt? aštuonios išplėstos į dešimt? aštuonios ir dešimt greta viena kitos nuo pat pradžios skirtinguose sąrašo variantuose? Tik darant prielaidą, kad būta dešimties kartų nuo pat pradžios, galima teigti, kad įkvėptieji Penkiaknygės autoriai turėjo pavyzdžiu Babilonijos Karalių sąrašo dešimties kartų sąrangą prieš ir po Tvano.[93] Perdėtai padidinta prieštvaninių protėvių amžiaus trukmė turi pavyzdį Mesopotamijos karalių sąrašuose. Anot jų, aštuoni karaliai viešpatavo prieš Tvaną nuo to laiko, "kada karaliaus valdžia buvo nuleista iš dangaus" — iki "kol tvanas nušlavė" žemę. Jungtinė jų amžiaus trukmė apima 241.000 metus! Kiekvienam karaliui tenka daugiau negu 30.000 vidurkis. Vėlesnis to sąrašo variantas, — kunigo Berossos pritaikytas Babilonijos poreikiams, — turi dešimt karalių (kaip ir *Pradžios* knygoje!), o jų viešpatavimo trukmė dar labiau išpūsta: visai dešimčiai — 432.000 metų, o pavieniui, išvedus vidurkį, 43.200 metų!

Šv. Rašto genealogija — kilmės istorija savita. Seto genealogija (Pr 5,1-32) yra iš Kunigų šaltinio ir yra vienintelė Kunigiškojo autoriaus pasakojimo jungtis tarp Kūrimo ir Tvano. Ji yra monotoniška. Pirmiausia duodama amžius, kuriame protėvis tapo pirmusyk naujos kartos tėvu, o po to jo amžiaus trukmė tapus tėvu, ir pagaliau visas jo amžius. Sudėjus visų dešimties protėvių tapimo naujos kartos tėvu metus, gaunama laikmečio trukmė nuo Kūrimo iki Tvano. Be to, verta atkreipti dėmesį, kad protėvių amžiaus trukmė mąžta abiejuose — prieštvaniniame

[93] Žr. B. Vawter, *ten pat*, p. 106.

ir potvaniniame dešimtukuose: Adomas gyveno 930 metų (Pr 5,5: P), o žmogus prieš Tvaną tik 120 metų (Pr 6, 3: J); Nojus gyveno 950 metų (Pr 9,29: P), o Tera, Abraomo tėvas, tik 205 metus! (Pr 11,32: P). Pasitikėdamas skaitytojo kantrybe ir smalsumu, drįstu atkreipti dėmesį į tris Šv. Rašto liudininkus: hebraiškąjį Senąjį Testamentą,[94] samariečių Penkiaknygę[95] ir graikiškąjį Senąjį Testamentą — Septuagintą, Pravartu pastebėti įvairovę:

VARDAS	AMŽIAUS TRUKMĖ					
	TANAKAS		SAMARIEČIŲ PENKIAKNYGĖ		SEPTUAGINTA	
1. Adomas	130	930	130	930	230	930
2. Setas	105	912	105	912	205	912
3. Enošas	90	905	90	905	190	905
4. Kenanas	70	910	70	910	170	910
5. Mahalalelis	65	895	65	895	165	895
6. Jaredas	162	962	62	847	162	962
7. Enochas	65	365	65	365	165	365
8. Metusela	187	969	67	720	167	969
9. Lamekas	182	777	53	653	188	753
10. Nojus	500		500		500	
	100	950	100	950	100	950
	1.656		1.307		2.242	

Ką sako skaičiai? Skirtumai tuojau pat krinta į akis. Samariečių Penkiaknygė, atrodo, bandė kai kuriuos skaičius mažinti, norėdama juos padaryti labiau įtikimu. Samariečių Penkiaknygės ir Septuagintos pagrindas yra

94 Įprastinį, arba norminį, Tanaką, vadinamą masoretiniu tekstu.

95 Samariečiai ir izraeliečiai tapo vieni kitiems priešiški ir galutinai išsiskyrė potremtiniame laikotarpyje. Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą* trečiąją dalį. Samariečių Penkiaknygė yra savita, nes išvengė masoretų — teksto kraičio rinkėjų peržiūros.

Tanakas. Todėl skirtumai nuo Tanako rodo polinkį skirtis ir kelia klausimą apie skirtumo prasmę — teologinį požiūrį.

Atidžiau panagrinėjus hebraiškojo Tanako gyvenimo trukmę, krinta dėmesin įdomus požiūris. Nojus gimė 1056-taisiais Pasaulio metais, — jis buvo pirmasis žmogus, gimęs po Adomo mirties 930-aisiais Pasaulio metais. Atrodo, norima pabrėžti naują žmonijos pradžią, nes pabrėžiama pradžia naujutėlės kartos, kuri gyveno po Tvano. Ši įžvalga patvirtinama ilgiausiai gyvenusio prieštvaninio protėvio Metuselos mirtimi pačioje Tvano pradžioje. Tuo pareiškiama, kad prieštvaninės žmonijos kartos nebeturi vaidmens. Tvanas yra nauja pradžia! Ir po Tvano yra dešimties kartų seka. Ja vaizduojama palaipsnis gyvenimo trukmės mažėjimas: tarp Semo — Nojaus sūnaus ir Teros — Abraomo tėvo žmogaus amžiaus vidurkis yra 333 metai; nuo Abraomo iki Mozės — 147 metai. O Dovydo laikais 70 metų buvo laikoma "gera senatve, dienų pilnatve" (1 Kr 29,28).

Ir Mesopotamijos Karalių sąraše, ir Šv. Rašte žmogaus gyvenimo trukmė po Tvano mąžta. Taigi Tvanas pasirodo lemtinga takoskyra žmonijos priešistorėje. Šią takoskyrą Šv. Raštas ima įvadu į išganymo istoriją. Įkvėptieji autoriai, nuostabos vedami, pasinaudojo Artimųjų Rytų atminties kraičiu — sukūrė pasakojimą apie Dievo ir žmogaus santykį prieš likiminį Įvykį — išganymo istorijos pradžią. Milžiniškoji gyvenimo trukmė mąžta ir tampa tikroviškesnė, nes pasakojimas priveda prie įvykių, kurie nėra įkvėptųjų autorių atkurti, bet Sandoros bendrijos atsiminti (Pr 12-50).[96]

---

[96] Žr. J. Finegan, *Light from the Ancient Past* (Princeton, NJ: Princeton University Press, ²1959), p. 29-31.

Dideli skaičiai daro didelį įspūdį ir nūdien. Ir didieji skaičiai gyvenimo trukmei išreikšti Šv. Rašto pasakojime duoda pasakojimui svorio. Skaitydami, pavyzdžiui, kad Enmenduranna, Babilonijos karalius, viešpatavo 72.000 metų, stebimės. Skaitydami, kad Adomas gyveno 930, o Nojus net 950 metų, nemažiau stebimės. Klausiame, ką norėjo — ką nori — įkvėptieji autoriai pasakyti? Išpūstieji skaičiai padeda užpildyti laiko spragą tarp Adomo ir Tvano. Be to, palaipsniui mažėjanti žmogaus gyvenimo trukmė padeda įtaigiai mokyti, kad, norint ilgai gyventi, reikia būti arti Dievo, nes nutolimas nuo Dievo nutolina nuo gyvybės alsavimo — trumpina gyvenimą. Kuo daugiau nuodėmės, tuo mažiau — trumpiau gyvenama! Senovės hebrajų įsitikinimu, gyvenimas žemėje buvo žmogaus idealas, o ilgą amžių žemėje lėmė žmogaus santykis su Dievu. Atsiskyrus nuo Dievo ir nutolus nuo gyvybės šaltinio — Davėjo, ilga gyvenimo trukmė nebuvo įmanoma. Šis ir yra teologinis kilmės istorijos — genealogijos požiūris.

Labai galima, kad ir metai, skiriami atskiram protėviui, kadaise turėjo ne tik skaičių, bet ir skaičiaus teologinę prasmę. Nūdien ji mums nėra žinoma. Pavyzdžiui, Enocho, septintojo prieštvaninio protėvio, gyvenimo trukmė turi itin paslaptingą prasmę. Mat jis gyveno 365 metus! Šis skaičius atitinka saule paremto kalendoriaus metų dienų skaičių. Be abejo, šiuo skaičiumi norima mokyti, kad Enochas visus metus — *nuolat* "vaikščiojo su Dievu" (Pr 5,18-24). Todėl Dievas jį ir *pasiėmė* pas save.

Priešistorė naudoja skaičius gyvenimo trukmei išreikšti mums neįprastu būdu. Nūdienė įžvalga į jų prasmę nieku būdu nesigiria esanti baigmine ar paskutiniu aiškinimo žodžiu.

Įkvėptieji priešistorės autoriai. Šiame skyriuje kalbėjome apie tris ikvėptus Penkiaknygės autorius: Jahvistą, Kunigiškąjį ir baigminį redaktorių. Nors šis skyrius ir yra apie Jahvisto išganymo istoriją, negalėjome apsieiti ir be Kunigiškojo autoriaus įnašo į jo priešistorę. Kartkartėmis teko užsiminti ir trečiąją ranką — įkvėptą redaktorių priešistorės puslapiuose. Jis suaudė į viena Jahvistinę ir Kunigiškojo autoriaus priešistorę.[97]

Kunigiškasis autorius moko apie Dievą — Kūrėją, apie Kūrinijos esminį gerumą ir Žmogų — vyrą ir moterį, švytinčius Dievo paveikslu ir panašumu (Pr 1,1-2, 4a). Tuo tarpu Jahvistas savo pasakojimu apie Kūrimą moko įkvėptu pasakojimu apie pikto kilmę ir plėtrą gerojo Dievo — Kūrėjo pasaulyje. Piktas nekilo iš Dievo — Kūrėjo, bet iš žmogaus — kūrinio (Pr 2,4b-3,24). Sekanti priešistorės dalis (Pr 4,1-11,32: J ir P) yra nuodėmės tvano istorija. Nuodėme žmonija nutolsta nuo Dievo; nuodėmės skurde žmonija išgyvena vis didėjantį kerštą ir nedarną. Adomo ir Ievos nuodėmę (Pr 3) seka Kaino nuodėmė — brolio Abelio nužudymas (Pr 4), "Dievo sūnų" ir "žmonių dukrų" paslaptingos vedybos (Pr 6), visuomeninė nuodėmė prie Babelio bokšto (Pr 11).

Perskaičius nuodėmės tvano istoriją (Pr 3-11), pajuntama, kad nuodėmė auga nepaprastai sparčiai, ir žmonijos skurdas darosi nebepakeliamas. Šio įspūdžio kaip tik ir siekia įkvėptieji autoriai. Giliame žmonijos skurdo fone jie pristato Abraomą — "Dievo draugą" ir protėvius, kurie, Dievo prašnekinti, ryžtasi kelionei pas Dievą per paties Dievo istorijoje kuriamą ateitį.

---

97 Plačiau *Rakto į Senąjį Testamentą* trečioje dalyje.

Perėjimas iš priešistorės, — atkurtos žmonijos istorijos į Protėvių sakmę — į dalinai atsimintą istorinę praeitį yra labai ryškus *Pradžios* knygoje. Priešistorė pasakoja apie žmoniją, remdamasi įžvalga į žmogaus padėtį. Pasakojama pavyzdžiais. Skaitytojas pajunta, kad pasakojimai neturi datų ir vietų. Chronologija ir geografija — du nenumaldomi istorijos poreikiai, priešistorės autoriams nėra svarbūs. Visuotinė tragiška žmonijos padėtis — būti nuodėmėje, t.y. nutolime nuo Dievo, yra pagrindinis priešistorės domesys. Protėvių sakmė iš esmės skiriasi nuo priešistorės. Ėmus skaityti Protėvių sakmę (Pr 12-50), tuojau pat pajuntama, kad esama II prieškristinio tūkstantmečio Derlingojo pusmėnulio kraštų istorijoje. Mat Protėvių sakmės veikėjai turi veidus, o datos ir vietovės turi tikrovinį pagrindą.[98] Nūdien ir istorikas ir archeologas skaitosi su *Pradžios* knygos pasakojimu apie protėvius.[99]

XX a. istorijos samprata skiriasi nuo Jahvisto istorijos sampratos. Mat Jahvisto istorijos sampratą galima suprasti tik iš jo teologinio požiūrio. Jam rūpi aprašyti žmonijos padėtį visuotinumo fone, — keblią padėtį tautų, nedarnoje ir nesantaikoje, nes toli nuo Dievo. Išganymo istorijos širdis yra ypatingas Izraelio — Sandoros bendrijos vaidmuo visuotiniame ir istoriniame Dievo užmojyje ir veikloje.

Dievo pažadas Abraomui. Jahvisto išganymo istorijos drama užsimezga su Dievo pažadu Abraomui (Pr 12, 1-4a). Po Babelio bokšto tragedijos (Pr 11,1-9) žmonija subiro į tautas, — tautos pasklido žemėje su įžūlumu vie-

---

98 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 79-115.

99 Žr. R. de Vaux, *The Early History of Israel* (Philadelphia, PA: Westminster, 1978).

na kitai. Jahvė išsirenka iš jų tarpo vieną asmenį — Abraomą, kviečia jį palikti savo tėviškę ir keliauti į Tėvynę, kurią jis pažada:

Jahvė kreipėsi į Abramą: "Išeik iš savo žemės, palik savo giminę ir tėviškę; eik į žemę, kurią aš tau parodysiu. Aš padarysiu iš tavęs didelę tautą, laiminsiu tave ir išaukštinsiu — tu būsi palaiminimas. Aš laiminsiu tuos, kurie laimins tave, o tą, kuris keiks tave, aš keiksiu; tavimi save laimins visos žemės tautos" (Pr 12,1-3).

Priešistorė dramatiškai nupiešia žmonijos *nutolimą* nuo Dievo (Pr 3-11). Nuodėmė po nuodėmės žmonija vis labiau ir labiau tolo nuo pirmykščio gerumo, kuriame buvo sukurti pirmieji žmonės. Įkvėptieji autoriai pabrėžia, kad tuo pačiu žmonija tolo nuo Kūrėjo — Dievo. Brolis nebepakentė brolio, o tauta — tautos. Įkvėptieji autoriai atkreipia nutolusios nuo Dievo žmonijos dėmesį į Dievo ilgesį. Žmonija ilgisi išganymo ir išgyvena savo skurdą. Jahvistui svarbu atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką: žmonių bejėgiškumą save pačius išgelbėti. Jie vis labiau ir labiau grimzdo į pikta. Ar bėra bent vienas žmogus, kuris atlieptų Dievui tikėjimu?

Šiame dramatiškame bejėgiškumo išgyvenime pats Dievas — Kūrėjas įsiterpia nepaprastu keliu į žmonijos nuodėmės raizgyną su pažadu Abraomui. Pažadas turi trigubas gijas: turėti savo žemę, tapti didele tauta ir būti palaiminimu visoms žemės tautoms (Pr 12,1-3). Su Abraomo atliepimu Dievo pažadui gimė tikėjimo istorija.

Jahvisto požiūriu, pasakojimas apie Abraomą pradeda vispusiškai naują Dievo ir žmogaus santykio istoriją. Jahvė — Dievas kuria sau Tautą — Izraelį. Per savo Tautą Dievas palaimins visą žmoniją. Taip platus pasakojimo apie Rojų įkvėptojo autoriaus akiratis susiaurėja

ir sutelkia visą dėmesį į vienišą Abraomo asmenį — protėvį tautos, kurią Jahvė — Dievas išsirinko ypatingam uždaviniui — savo istoriniam išganymo užmojui.[100] Pasakojimas apie Dievo pažadą Abraomui seka įkandin pasakojimą apie Babelio bokštą (Pr 11,1-9). Slogų Dievo teismo vaizdą seka šviesos proveržis su viltimi ateičiai. Babelio bokšto statytojai norėjo išgarsėti savo įžūlumu. Dievas žada padaryti Abraomą garsų (Pr 12,2; žr. 11,4). Izraelio didybė nebus jo paties sukurta, bet įgalinta Dievo, kuris apvaldo žmonijos nedarną ir nesantaiką — nuodėmę, kuri taip tragiškai vaizduojama priešistorėje.

Jahvistas Protėvių sakmėje (Pr 12-50) pažado temai plėsti suaudžia krūvon pasakojimus, kurių kilmė ir paskirtis bus kadaise turėjusios visiškai skirtingą prasmę. Iš jo pasakojimo nūdien sunku tiksliai pasakyti, koks iš tikrųjų buvo Abraomas, Izaokas, Jokūbas ir Juozapas. Mat atsiminimų kraitis apie juos, prieš pasiekdamas įkvėptąjį autorių, perėjo per kartų kartas gyvu žodžiu. Tačiau turimi duomenys leidžia daryti išvadą, kad Abraomas buvo glaudžiame ryšyje su šventove prie Hebrono, Izaokas su šventove prie Beeršebos, Jokūbas su "Dievo namais" — *Bet'El* prie Betelio, o Juozapas su faraono dvaru Egipte. Trys šventovės, reikšmingos Abraomui, Izaokui ir Jokūbui, buvo buvusios kanaaniečių maldos vieta. Izraeliečiai jas perėmė iš kanaaniečių. Todėl labai galima, kad ir kai kurie pasakojimai apie protėvius turi kanaanietišką kilmę.[101]

---

100 Tas pats teologinis požiūris yra ir Kunigiškajame Penkiaknygės šaltinyje (P). Ir čia, priešistorėje, genealogijų pagalba, išreiškiama poslinkis nuo visuotinio į dalinį: Kūrimas — Adomas — Nojus — Semas (semitų protėvis). Išsamiau apie Kunigiškąjį šaltinį trečiajame *Rakto* tome.

101 Žr. W. E. Rast, *Tradition History*, p. 19-56; G. von Rad, *Old Testament Theology*, I. p. 165-175.

Protėvių sakmės (Pr 12-50) pasakojimai apie protėvius nėra biografiniai. Ši įžvalga yra svarbi, nes atkreipia dėmesį į Protėvių sakmės prasmę. Ja nesiekiama perduoti tai, kas nutiko praeityje, bet tai, kuo praeitis yra raiški ir įtaigi. Kiekvienas protėvis, o ypatingai Abraomas, Izaokas ir Juozapas, yra sudėtinės asmenybės. Jose Izraelis — Sandoros bendrija įasmenino, arba įkūnijo, savo pačios istoriją. Todėl protėvius galima laikyti trisluoksnėmis asmenybėmis:

1. *Istorinėmis*, t.y. tikrai gyvenusiais asmenimis. Abraomas, Izaokas, Jokūbas ir Juozapas yra istoriški asmenys.

2. *Bendrijinėmis*, nes Izraelis — Sandoros tauta protėviuose įamžino savo ilgaamžę patirtį su Dievu ir įžvalgą į Dievo užmojį.

3. *Visuotinėmis*, nes kiekvienas žmogus atpažįsta save Abraomo tikėjime, Jokūbo gudragalviavime ir Juozapo išmintyje.[102]

Bendrijinis Izraelio savęs įasmeninimas yra itin ryškus Jokūbo ir Esau atveju (Pr 25,22-26). Izraeliečiai, kaip ir protėvis Jokūbas, gudragalviauja. Tačiau jis yra ryškus ir ryšyje su Abraomu. Šv. Rašte Abraomas yra kur kas daugiau negu pavienis asmuo. Jis yra perdėm sudėtinė — bendrijinė ir visuotinė asmenybė ir atstovau-

---

102 Pasakojimas apie Abraomą įasmenina bendrijinę ir visuotinę Senojo Testamento savimonę, tikėjimą Dievu ir kelionę su Dievu į žadamą, bet nepažįstamą, ateitį. Vakarų žmogus save įamžino dviem visuotiniais asmenimis: šventraštiniu Abraomu (žr. Rom 4; Gal 3) ir graikiškuoju Odiséju. Abraomas atspindi tikinčiojo — žydo, krikščionio ir musulmono odisėją — kelionę ateitin, kuri yra Dievo pažadėta, bet lieka žmogui nežinoma. Tuo tarpu Odisėjas atspindi žmogaus odisėją — grįžimą į namus — Itaką. Šv. Rašto istorijos samprata yra linijinė, o graikiškoji ratinė — cikliška.

ja Tautai, kurią Dievas sukūrė sau dykumoje ir padarė savo istorinio žmonijai išganyti užmojo talkininke.[103]

Atsiminimai apie protėvius buvo suausti į ištisą pasakojimą apie vieną šeimą tėvo ir sūnaus ryšiu — Abraomo, Izaoko, Jokūbo, Juozapo — jau prieš Jahvisto amžių. Taigi izraeliečių pasakotojai apie praeitį davė šiokią tokią jungtį atsiminimams apie protėvius. Tačiau Jahvistas buvo perdėm savitas. Jo išganymo istorijoje protėviai ir protėvių laikotarpis yra įžanga į Izraelio — Sandoros bendrijos istoriją.[104] Iš Abraomo palikuonių, tiesiogine kartų seka per Izaoką ir Jokūbą, kilo dvylika Izraelio giminių. Įkvėptajam autoriui svarbu atkreipti dėmesį, kad protėvių religija jau nėra kanaaniečių dievu garbinimas. Tiesa, protėviai lanko kanaaniečių šventoves — *El Olam* — Amžinojo šventovę Beeršeboje (Pr 21,33), *Baal Berit* — Sandoros Viešpaties šventovę Šecheme (Ts 8,33; 9,4. 46) ir *El Betel* Betelyje (Pr 35,7). Protėviai garbina Jahvę — Dievą Abraomo, Izaoko ir Jokūbo. Pats Jahvė — "Tėvų Dievas" apsireiškia kiekvienam protėviui ir atnaujina pažadą, duotą kadaise Abraomui. O Abraomo pažadas kaip tik ir buvo, kad jo palikuoniai nebus vien tik padrikas žmonių būrys — tautelė, arba *'am*, bet didelė tauta — valstybė, arba *goj*.[105] Taigi įkvėptasis autorius davė Sandoros tikėjimo istorijai tautiškumo atspalvį. Šį atspalvį jis pats gavo iš Dovydo karalystės laikotarpio.

---

103 Krikščionys ir musulmonai Abraomą laiko "tikėjimo tėvu". Žr. Naująjį Testamentą: Rom 4; Gal 3 ir Koraną: II, 124-198. Koraną anglų kalba, vardu *The Glorious Qur'an*, išleido Mecca Al-Muharramah, Saudi Arabia: Muslim World League-Rabita, 1977.

104 Šis požiūris yra itin ryškus Pr 15,13-16. Čia yra užuominų apie vergijos trukmę Egipte ir Išėjimą iš Egipto.

105 Prieš Dovydo amžių, Izraelis buvo "Jahvės būrys [tautelė]" (Ts 5,11b), saistomas šeimos ir religinių ryšių. Žr. E.A. Speiser "'People' and 'Nation' of Israel", *Journal of Biblical Literature* 79(1960) 157-163.

Todėl, anot Jahvisto, ligšiolinė Sandoros tikėjimo istorija buvo Jahvės staklės Dovydo karalystei austi.

Tikėjimo kelionė. Išganymo istorijos autoriui protėviai buvo pakeleiviai į jiems Jahvės pažadėtą, bet nežinomą, ateitį. Protėvių istorija — klajoklių odisėja nuo pažado iki įvykdymo. Jų kelionė nebuvo tik betikslis ieškojimas ganyklų savo bandoms, bet veržimasis į Pažado Žemę. Tačiau gyvenimas, keliaujant nuo pažado į jo įvykdymą, nebuvo lengvas. Protėviai dažnai susidurdavo su padėtimi be išeities, — apčiuopiamai išgyveno, kad pažadas yra neįtikimas. Pasitikėjimas Dievo pažadu dažnai tapo skaudžiu bandymu, — bejėgiškumas vedė į beviltiškumą. Protėviai turėjo gyventi viltimi, neturėdami jokios vilties.[106] Jahvisto pasakojimai yra vaizdūs piešiniai. Piešinys po piešinio jis sukuria dramatišką įtampą, kuri atveria netikėtus pažado ir įvykdymo akiračius. Jahvė išryškina savo išganymo užmojį lemtingu momentu. Kada tik atrodydavo, kad, žmogišku mastu, prieita liepto galas ir praraja, tada Jahvė apreikšdavo naujus galimumus, atnaujindamas savo pažadą.[107]

Abraomas ir tikėjimas (Pr 12,1-25,19). Abraomas yra "tikėjimo tėvas" — Šv. Rašto tikėjimo tėvas. Jis yra vienas iš iškiliausių tikėjimo pavyzdžių. Jo tikėjimo esmė — pasitikėjimas Dievo pažadu. Skaitome, kad Abraomas, pasitikėdamas Dievo pažadu, iškeliavo iš Mesopotamijos ir atkeliavo į Šechemą, kanaaniečių žemės centrą. Čia, prie šventojo ąžuolo, jam apsireiškė Jahvė ir atnaujino

---

[106] Apaštalas Paulius tai taikliai išreiškia: "Nesant jokios vilties, Abraomas patikėjo viltimi..." (Rom 4,18), o *Laiškas žydams*: "Tikėdamas Abraomas paklausė liepimo keliauti į šalį, kurią turėjo paveldėti, ir išvyko, nežinodamas kur einąs" (Žyd 11,8).

[107] Žr. P. F. Ellis, *The Yahwist...*, p. 113-146. Čia išsamiai aprašoma literatūrinis Jahvisto išganymo istorijos rašymo meistriškumas.

savo pažadą duoti Kanaano žemę jo palikuoniams (Pr 12, 6-7). Tačiau Abraomas neilgai gyveno Kanaano žemėje. Bado verčiamas, turėjo ją palikti ir keliauti į Egiptą. Egipte, savo kailį gelbėdamas, įsiteikia faraonui su melu apie savo žmoną Sarą (Pr 12,10-20). Atrodo, grėsė badas. Norint išlikti gyvam, reikėjo ką nors daryti. Aklai pasitikėti Jahvės apvaizda atrodė nepakankama. Tačiau Abraomo elgesys buvo tolygus Dievo pažado laidotuvėms. Tiesa, savo melagingu elgesiu Abraomas praturtėjo, bet, Sarai — Izraelio senolei atsidūrus faraono hareme, Abraomo giminei nebeliko jokios vilties turėti palikuonių ateityje. Pačiu laiku įsikiša Jahvė ir išgelbsti. Iš savo paties melu sukurto raizgyno išgelbėtas, Abraomas iškeliauja iš Egipto turtingas (Pr 12,10-13,12). Grįžta į Betelį Kanaano žemėje ir "šaukiasi Jahvės vardo" (Pr 13, 4). Abraomas buvo šaukęsis Jahvės vardo Betelyje ir prieš kelionę į Egiptą (Pr 12,8-9).

Sekanti įtampi padėtis susidarė, kai Abraomo ir Loto kerdžiai ėmė peštis dėl ganyklų bandoms (Pr 13,5-18). Abraomas buvo Loto dėdė (Pr 11,31; 12,4). Peštynės vertė giminaičius skirtis ir eiti savais keliais. Abraomas savo didžiadvasišku elgesiu duoda Lotui laisvę rinktis, kur eiti ir kur apsigyventi (Pr 13). Ir čia Izraelio ateitis pakibo ore, nes priklausė nuo Loto nuosprendžio. Apvaizdos lėmimu, Lotas nepasirinko Pažado Žemės — Kanaano, bet Jordano slėnį. Jo pasirinktoje žemėje vėliau kilo dvi naujos tautos — Moabas ir Ammonas (Pr 19,30-38). O nedori slėnio miestai, jų tarpe Sodoma ir Gomora, buvo vėliau Jahvės sunaikinti ugniakalnio išsiveržimu (Pr 13,3-13). Jahvė vėl atnaujina savo pažadą Abraomui (Pr 13,14-18).

Vaizdūs Jahvisto piešiniai sugretina du išganymo istorijos veikėjus: Dievą ir žmogų. Abraomas-žmogus stengiasi užsitikrinti sau gerovę, ir Jahvė-Dievas rūpinasi

Abraomu-žmogumi. Abraomo pastangos yra trumparegės ir per savo pastangas jis įstringa savo sukurtame raizgyne. Jahvės apvaizda atveria netikėtus naujus galimumus ir drąsina Abraomą eiti link Dievo kuriamos ateities akiračio.

Abraomo tikėjimą Dievu išbandė dar didesnė kliūtis. Abraomas ir Sara neturi sūnaus — palikuonio. Ši kliūtis uždaro duris į Dievo kuriamą ateitį. Vienintelis Abraomo palikuonis-įpėdinis yra šeimos vergas — Eliezeris (Eliezer). Viltis Dievo kuriama ateitimi yra neįmanoma. Tačiau ir dabar Jahvė atnaujina savo ateities pažadą, primygtinai žadėdamas palikuonių gausą ir Žemės paveldėjimą. Šį kartą pažadas užantspaudojamas sandora (Pr 15). Sandoros apeigos dvelkia senoviškumu.[108] Šis bruožas liudija, kad atsiminimai, pasakotojo panaudoti, yra labai seni. Pasakojimas apie Abraomo sandorą su Dievu Jahvisto išganymo istorijos sąrangoje paankstina Jahvės Sandorą su izraeliečiais prie Sinajaus kalno.

Izaokas — "jis [Dievas] juokėsi" (Pr 21,1-28,9). Ir pasakojimas apie Izaoką išryškina, kad buvo sunku tikėti, jog Abraomas susilauks palikuonio — sūnaus. Mat Sara buvo bevaisė — negalėjo turėti vaikų. Tikėti Dievo žadama ateitimi buvo beprasmiška. Tikėjimui reikėjo raiškaus ir įtaigaus liudijimo. Šį kartą Sara ima skatinti Abraomą ieškoti palikuonio — sūnaus per šeimos vergę egiptietę Hagarą (Hagar).[109] Hagarai tapus nėščiai, Sara apsigalvoja ir pavydžiu niurnėjimu priverčia ją išeiti iš namų. Įtampa pasidaro dar raiškesnė ir įtaigesnė, kai Hagara, netekusi vilties, gauna iš Dievo užtikrinimą, kad

---

108 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 200-203.

109 Sara elgėsi pagal anuolaikinius Nuzi miesto-valstybės Mesopotamijoje šeimos poreikius ir papročius. Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 93.

ji pagimdys Abraomui sūnų Išmaelį (Išmael).[110] Anot pažado, Išmaelis taps smarkuoliu — klajokliu, "vyru, panašiu į laukinį asilą" (Pr 16,12).

Išmaelis buvo pradėtas, kada tikėjimas Dievu priėjo liepto galą. Todėl jis negali būti pažado sūnus, nors Jahvė ir parodo gilų rūpestį Hagara ir jos sūnumi (Pr 16). Vėliau Jahvė apsireiškia Abraomui prie Mamrės (Mamrė) šventovės šalia Hebrono (Pr 18,18) ir pažada, kad gims Abraomui sūnus iš Saros. Ši, slaptomis klausydamasi Abraomo pokalbio su dievišku svečiu, leipo iš juoko, žinodama, kad dėl senatvės negali kūdikio nei pradėti, nei gimdyti. Jai neįtikima, kad Dievui — Jahvei nėra negalimų dalykų (žr. Lk 1,37-38).

Saros juokas, Jahvisto pasakojimu, padeda aiškinti Izaoko vardą. Hebraiškasis *titzhaq* — "ji juokėsi", sąskambio žaismu, yra artimas *jitzhaq* — Izaokas, t.y. "jis [Dievas] juokėsi" (Pr 18,12-15).

Abraomas ir Sara susilaukė savo senatvėje Izaoko. Apie jo gimimą Jahvistas pasakoja Pr 21,1-7. Tarp Izaoko pažado ir gimimo jis įterpia pasakojimą apie Sodomą ir Gomorą (Pr 18,17-19,38). Ir šio pasakojimo įvade pakartojama pažado tema: "Abraomas taps didele ir galinga tauta; visos žemės tautos laimins save jo vardu" (Pr 18,18). Abraomas turi vaidmenį Dievo išganymo užmojyje. Todėl Jahvė pasisako jam, ką darysiąs su Sodoma ir Gomora už jų nuodėmę. Jahvė net į širdį ima Abraomo užtarimą. Sodoma ir Gomora nubaudžiamos, nes jose nėra net dešimties teisių žmonių. Sodomos ir Gomoros teismas išryškina Izraelio pašaukimą būti visuotinės palaimos nešėju.

Pasakojimas apie Abraomo bandymą (Pr 22,1-14), nors ir turi Elohistinio šaltinio bruožų, yra svarbi Jahvis-

---

110 Išmaelis, musulmonų tikėjimu, yra arabų protėvis.

to išganymo istorijos dalis. Pasak pasakojimo, Dievas įsako Abraomui paaukoti savo mylimą sūnų — pažado vaiką, kuris buvo jo vienintelis ryšys su ateitimi. Paklusdamas Abraomas ryžtasi padėti ant aukos altoriaus pačią Dievo tautos ateitį. Bet Dievas vėl įsikiša. Jam pakanka ryžtingo Abraomo klusnumo. Abraomui pakėlus peilį pažado vaikui paaukoti, Dievas nukreipia jo akis į krūme įstrigusį aviną. Vietoje sūnaus Abraomas paaukoja aviną. Po aukos Dievas atnaujina savo pažadą (Pr 22,15-18). Įkvėptasis autorius raiškiai ir įtaigiai moko apie gilų tikėjimo išgyvenimą: tas, kuris rizikuoja tai, kas brangiausia, gauna "pažado vaiką".

Ir pasakojime apie žmonos parinkimą Izaokui (Pr 24) įkvėptasis autorius sukuria raiškią ir įtaigią dramą. Izaokui neleidžiama vesti žmonos iš kanaaniečių merginų: mišrios vedybos suterštų Abraomo giminę ir niekais paverstų Dievo pažadą. Todėl Abraomo tarnas siunčiamas į protėvių žemę Mesopotamijoje — į Haraną, kad ten surastų nuotaką iš saviškių ir ją atgabentų į Pažado Žemę. Ar Abraomo tarnas suras tinkamą merginą? Ar surasta mergina sutiks keliauti iš tėvų namų į Izaoko žemę? Pasakojimas švyti įsitikinimu, kad Jahvė vadovauja tarno kelionei, nors pats tarnas yra netikras, ar tas žygis pavyks. Viskas įvyksta taip, kaip Jahvė planuoja. Niekas neįvyksta atsitiktinai.

Jokūbas ir gudragalviavimas (Pr 25,19-35,29). Abraomas Šv. Rašte yra tikėjimo pavyzdys, o Jokūbas — žmogaus-gudragalvio. Pasakojimas apie Jokūbą yra drama apie žmogaus suktą gudravimą. Izaokas protėvių sakmėje yra nustelbiamas savo tėvo Abraomo iškiliu tikėjimu ir sūnaus Jokūbo suktumu. Jis atrodo lyg bespalvis (Pr 26). Rebeka, Izaoko žmona, kaip ir uošvė Sara, yra bė-

doje, nes — bevaisė. Ji duoda Izaokui sūnų tik dėl Jahvės ypatingo gerumo.

Pasakojimas apie Jokūbą atkreipia dėmesį į neįprastai keblią, bet raiškią painiavą, kuri kone užgožia Jahvės pažadą. Mat Rebeka pagimdė dvynukus: Esau — edomiečių protėvį ir Jokūbą — izraeliečių protėvį. Dar įsčiose jiedu ėmė grumtis vienas su kitu, panašiai kaip grūmėsi edomiečiai ir izraeliečiai įkvėptojo autoriaus amžiuje. Esau laimėjo pirmąjį grumtynių ratą, nes gimė pirmasis — tuo įgijo teisę būti tėvo paveldėtoju — pirmgimiu (Pr 25,21-26). Tačiau Jokūbas suktu gudravimu nusiperka brolio pirmgimystės teisę (Pr 25,27-34), o vėliau, irgi suktumu, perima iš tėvo pirmgimiui skirtą palaiminimą (Pr 27).

Pagal senovinį įsitikinimą, palaiminimo žodžiai davė palaimą ir buvo tikroviškai veiksmingi.[111] Žodžiai — palaiminimo ar prakeikimo — turėjo jėgą atnešti norimą pasekmę. Palaiminimo ir prakeikimo žodžiai buvo laikomi iššauta strėle. Iššautos strėlės atšaukti nebeįmanoma. Jokūbui, suktu gudravimu išgavusiam iš tėvo pirmgimio palaiminimą, buvo suteikta pirmumo teisė prieš anksčiau gimusį dvynuką — vyresnįjį brolį Esau. Taip įkvėptojo autoriaus amžiuje Izraelis elgėsi su Edomu.

Jokūbui sukčiauti sekėsi. Nežiūrint sėkmės, jį įkyriai vargino baimė ir netikrumas. Kas jam iš pirmgimystės, jeigu, bijodamas Esau keršto, jis turi kaip bėglys nešdintis į Haraną ir būti tremtinys toli nuo žemės, kurioje bus įvykdytas pažadas?

Jokūbo bėgimas į Haraną sudaro Jahvistui progą įterpti išganymo istorijon pasakojimų puokštę (Pr 29,1-32,21), kuri bus buvusi prieš tai savaranki. Tai pasako-

---

[111] Pavyzdžiui, Balaamo palaiminimo žodžiai Sk 22-24. Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 258-259.

jimai apie Jokūbo nuotykius Labano, Sirijos (Aram) protėvio, žemėje. Įkvėptasis autorius įterpia šią pasakojimų puokštę, pakabindamas ją lyg tiltą tarp dviejų atramos stulpų.[112] Iš vieno šono šis tiltas yra pritvirtintas prie pasakojimo apie Jokūbo sapną prie Betelio (Pr 28,10-22), o iš kito šono — prie pasakojimo apie Jokūbo imtynes su paslaptingu vyru Jabboko (Jabbok) paupyje (Pr 32,22-32). Pirmajame pasakojime ryšku Jokūbo baimė ir netikrumas, — jis yra kankinamas nevilties. Per sapną Jahvė atnaujina Jokūbui kadaise jo seneliui Abraomui duotą pažadą (Pr 28,13-15):

1. Duoti šią žemę Izraeliui.
2. Padaryti Izraelį didele ir gausinga tauta.
3. Izraelyje save laimins visos žemės tautos.

Jahvės užtikrintas, Jokūbas iškeliauja į Haraną pas giminaičius su viltimi grįžti į Pažado Žemę. Jahvė yra su juo! Todėl jis turi drąsos eiti į ateitį, — nežinomą, bet pažadėtą ateitį. Harane, Jahvės apvaizda ir savo apsukrumu, Jokūbas tampa labai turtingas: veda dvi žmonas — Leą (Leah) ir Rachelę (Rachel), gauna dvi žmonų tarnaites už suguloves,[113] įsigyja daugybę tarnų ir perima savo uošvio Labano bandų dalį (Pr 29,16-30,31). Nors turtų suraišiotas, jis pajėgia išsinarplioti iš savo uošvio, sukto nemažiau už jį patį, nagų. Be to, dosniomis dovanomis Jokūbas laimi brolio Esau palankumą (Pr 32,1-21).

Šioje išganymo istorijos vietoje yra antrasis Jahvisto tilto, apimančio Jokūbo-Labano pasakojimų puokštę, atramos stulpas (Pr 32,23-32). Pirmu atveju, Jahvė apsireiš-

---

112 Žr. B. W. Anderson, *Understanding the Old Testament*, p. 222-223.

113 Izraeliečiai išganymo istorijos pradžioje buvo daugiapačiai ir jų visuomeninė sąranga buvo poligamija. Ilgainiui, Dievo apreiškimo vedami, jie taps vienapačiai ir ims gyventi monogamija — vienpatyste.

kė Jokūbui nakties sapne. Jo nuotaika buvo neviltis — baimė ir netikrumas. Dabar Jahvė apsireiškia kaip nakties svečias Jokūbui palankiomis aplinkybėmis. Jokūbui buvo likusi vienui viena kliūtis kelionei į Pažado Žemę — užsitikrinti užgauto brolio Esau palankumą. Su paslaptinguoju nakties svečiu Jokūbui tenka imtis iki pat aušros. Tik tada jis gauna jo palaiminimą. Dabar Jokūbas supranta, su kuo jis grūmėsi. Imtynės nebuvo su žmogumi, bet su Dievu. Atsikvošėjęs, Jokūbas prašo: "Pasakyk man savo vardą" (Pr 32,29).

Imtynių išdava buvo Jokūbo vardo pakeitimas. *Jokūbas* hebrajų kalba reiškia "Praslinkęs pro [brolio] kulnį", t.y. sukčiavimu, norėdamas gimti pirmiau už dvynuką brolį. Dabar Jokūbas gauna naują vardą: *Izraelio* vardą. *Israel* hebrajų kalba, atrodo, reiškia "Tevaldo El", t.y. "Tevaldo Dievas".

Jokūbas po imtynių su Dievu tapo šlubas. Netrukus susitaikė su broliu Esau ir įėjo į Pažado Žemę (Pr 33). Jis, kaip ir Abraomas, yra sudėtinė Šv. Rašto asmenybė: 1. *istorinė*, t.y. tikrai gyvenęs asmuo, vardu Jokūbas, 2. *bendrijinė* — izraeliečių visuomeninė savimonė, ir 3. *visuotinė* — kiekvienas žmogus gali Jokūbo asmenyje atpažinti save, savo suktą gudravimą.

Juozapas ir išmintis (Pr 37-50). Pasakojimas apie Juozapą turi didelį vaidmenį Penkiaknygės sąrangoje, nes suriša protėvių klajones Kanaane su Egiptu ir Išėjimo įvykiu. Pasakojimu atsakoma į klausimą: "Kokiu būdu protėviai pateko į Egiptą? Kaip atsirado Jokūbas Egipte?" Dalis atsakymo yra gyvenimiškas: "Jokūbas atėjo į Egiptą, nes Kanaane siautė badas". Tačiau pasakojimas apie protėvį Juozapą duoda kur kas įžvalgesnį atsakymą, — atsakymą su tikėjimo įžvalga: "Jauniausias Jokūbo sūnus buvo brolių parduotas į Egiptą. Čia jis tapo svarbiu

asmeniu. Apvaizda sukūrė padėtį savo išganymo užmojui".

Pasakojimas apie Juozapą atspindi II prieškristinio tūkstantmečio istorines aplinkybes.[114] Hiksų dinastijų metu semitų kilmės asmenys turėjo didelį vaidmenį ir įtaką faraono dvare. Be to, pasakojimas apie Juozapą taip tiksliai atspindi papročius, įstatymus ir išraiškos būdą, vyravusius egiptiečių visuomenėje prieš Mozės amžių, kad nuoseklu daryti išvadą, jog pasakojimas savo kilme priklauso žmonėms, kurie puikiai pažino istorinę padėtį tuometinėje Nilo deltoje.[115]

Nūdien mūsų skaitomas pasakojimas apie Juozapą turi daug pridėtinių puošmenų. Pavyzdžiui, Juozapo nuotykio su Putiparo žmona aprašymas (Pr 39,7-20) turi daug bendro su egiptiečių "Pasakojimu apie du brolius". Ir čia yra ta pati tema.[116] Įkvėptasis autorius jungia istorinę patirtį ir liaudies puošmenas į raiškų ir įtaigų pasakojimą. Juo norima pabrėžti žmonių santykiuose akimis neįžiūrimas, bet tikroviškai veiksmingas, Dievo užmojis. Šis požiūris yra išreiškiamas su nuostaba kilniaširdžio Juozapo žodžiais:

Tiesa, jūs norėjote man pikta, bet Dievas pavertė tai į gera, — išgelbėti daugelį tautų, kaip dabar matote (Pr 50,20; žr. 45,5-7:E).

Pasakojimu apie Juozapą Egipte stengiamasi mokyti, kad žmogaus gyvenimą ir žmonių santykius valdo ne vien

---

114 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*. I, p. 104-115.

115 Išsamiau R. de Vaux veikale *The Early History of Israel*, p. 311-320. Žr. taip pat J. Vergote, *Joseph en Egypte* (Louvain: Université de Louvain, 1959).

116 Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 23-25. Egiptiečių "Pasakojimas apie du brolius" aprašo kaip vienas vyras atsisako turėti lytinius santykius su savo brolio žmona. Jis, neteisingai kerštingos moteries apskųstas, nukenčia už tariamą nusikaltimą.

tik žmonių nuosprendžiai ir medžiaginiai sunkumai — badas, kuris atvedė Jokūbą su šeima į Egiptą. Visa valdo Dievas. Savo visagale Apvaizda, Dievas panaudoja net piktą žmonių nuosprendį savo istoriniam išganymo užmojui.

Pasakojimas apie Juozapą, lyginant jį su pasakojimais apie kitus tikėjimo protėvius, atrodo yra gana savarankiškas. Įkvėptasis Jahvistas jį įjungia į savo išganymo istoriją kaip Protėvių sakmės užsklandą ir Išėjimo įvykio pradžią. Keistoka, kad Jahvisto pasakojime apie Juozapą nėra apibrėžtų Abraomui pažado gijų, kurių pagalba Jahvistas suriša Protėvių sakmėje visus padrikus pasakojimus[117] į viena. Atrodo, įkvėptasis autorius turėjo nuovoką, kad nebuvo reikalo padažyti pasakojimą pažado tema. Mat pasakojimas apie Juozapą, būdamas tarp pasakojimų apie Abraomą, Izaoką ir Jokūbą, iš vienos pusės, ir pasakojimo apie Išėjimo įvykį, iš kitos pusės, jau buvo sunkte persunktas pažado tema. Tai ryšku nūdieniame Penkiaknygės fone. Pasakojimas pakankamai išryškina pagrindinį Jahvisto išganymo istorijos požiūrį. Jau savo dramatišku fonu pasakojimas apie Juozapą liudija, kad pažadas Abraomui tampa tikrove. Per Izraelį save laimins visos tautos! Mat Juozapas, tapdamas Egipto ministru pirmininku, išgelbėjo Egiptą iš bado ir sukūrė ten gerovę.

NAUJI TIKĖJIMO AKIRAČIAI

Jahvisto išganymo istorija veda skaitytoją nuo Protėvių sakmės per *Išėjimo* ir *Skaičių* knygas[118] prie Abraomui duoto pažado (Pr 12,1-3) įvykdymo. Pačioje *Išėjimo* knygos pradžioje, pažadas atrodo kone išblėsęs,

---

117 Penkiaknygės šaltinių tyrėjai teigia, kad J ir E kraitis yra glaustai suaustas mūsų skaitomame pasakojime apie Juozapą. Pažadas Abraomui užsimenamas tik pačiame Elohistinio pasakojimo gale (Pr 50,24).

118 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 117-182.

nes izraeliečiai yra užgožti lažo neviltyje. Viltis ateičiai vos berusena, nes jie tėra tik pastumdėliai faraono vergijoje. Į šį tamsų aklagatvį vėl įžengia Dievas — Jahvė, "Dievas Abraomo, Dievas Izaoko ir Dievas Jokūbo", apsireikšdamas Mozei su užtikrinimu, kad jis tuojau nuves savo tautą į "žemę, tekančią pienu ir medumi" (Iš 3,7-8). Beviltiška izraeliečių padėtis duoda išganymo istorijai dramišką foną. Išganymo istorija sparčiai veda į pažado Abraomui įvykdymą — Pažado Žemės paveldėjimą ir izraeliečių tapimą tauta-valstybe.

Svarbu turėti mintyje įkvėptojo autoriaus teologinį požiūrį. Moderniam istorikui labiau rūpi Protėvių sakmės ir Išėjimo įvykio istoriškumas. O tuo tarpu Jahvistui kur kas svarbiau išryškinti įvykių reikšmę. Įvykiai gali būti daugiaprasmiški. Jahvistui svarbu mokyti apie įvykių prasmę Sandoros bendrijai Jungtinės monarchijos laikotarpį. Jis vaizduoja izraeliečių dalyvavimą Jahvės istoriniame žmonijos ir pasaulio išganymo užmojyje. Todėl jis vaizduoja izraeliečių santykio su Dievu istoriją — istoriją, kuri, Dievo pažado vedama, veržėsi į ateitį; istoriją, kuri izraeliečių kasdienoje atspindi Dievo teismus ir gerumą; istoriją, kurioje Dievas teisia, kad išganytų, ir išgano teisdamas. Todėl *Pradžios* knygos sakmės apie protėvius ir yra lyg veidrodžiai, kurie atspindi vidinius tikėjimo bendrijos raiškius ir įtaigius išgyvenimus: neviltį, nes Dievo kelias grįstas paslaptimis; pagundą labiau pasikliauti savo pastangomis, negu Dievo apvaizda; tikėjimą, kuris ne sykį sukiužo gyvenimo raizgyne, ir netikėjimą, kuris paslaptingai vedė į tikėjimą.

Patirties vingiuose — kilime ir kritime, kurie yra taip ryškūs ir įtaigūs išganymo istorijoje, Jahvės pažadas yra negęstanti šviesa tamsoje. Jahvė yra Istorijos Viešpats. Jo išganymo užmojis riša įvykius į nuostaba žėrinčią vi-

sumą — ateitį. Istorija veržiasi į Dievo tikslą — išganymą.

Naujasis akiratis, kurį apreiškia Izraelis — Sandoros bendrija savo istorija Jahvistui, yra nepaprastas. Įsitikinimas, kad Izraelis yra Jahvės Tauta, o Jahvė yra Izraelio Dievas, buvo Jahvistui nenaujas dalykas. Šį įsitikinimą jis paveldėjo iš Sandoros bendrijos — tikėjimo kraičio, jau anksčiau išreikšto poezija-giesme ir pasakojimu (Ts 4-5). Bet jis Izraelio santykio su Jahve samprata buvo savitas. Jahvisto Izraelio santykio su Jahve samprata yra stebinanti, nes ja atpažįstama vis raiškesnis ir visuotinis Jahvės užmojis. Sandoros bendrijos santykis su Dievu apima visas žemės tautas. Čia slypi naujasis išganymo istorijos akiratis. Sandoros bendrija — Izraelis turi užduotį būti palaimos veiksniu. Jahvė palaimins visas žemės tautas per Izraelį, nes pažadas Abraomui apima visą žmoniją, o Izraelis yra išrinktas tarnauti visuotiniam Dievo užmojui.

Amžius, kuriame įkvėptasis Jahvistas rašė išganymo istoriją, padėjo atpažinti ir išreikšti šią istorinę regmę. Mat Dovydo ir Saliamono laikmetį Izraelio tauta-valstybė prasiveržė iš siauro akiračio ir atsigrežė visu veidu pasaulio įtakoms. Savitasis Izraelio tikėjimas buvo pavojuje pasimesti naujų akiračių svaigulyje. Įkvėptasis autorius peraiškino tikėjimo kraitį, padarydamas jį raiškų ir įtaigų naujųjų akiračių Sandoros bendrijai — Izraeliui. Įkvėptajam autoriui rūpėjo aptarti ypatingąjį Sandoros bendrijos — Izraelio vaidmenį labiau išryškėjančiame ir visas žemės tautas apimančiame Jahvės užmojyje. Šis teologinis požiūris ilgą laiką Senajame Testamente neturės sau lygaus. Tik amžius vėliau, pranašiškas poetas, sekdamas Jahvisto išganymo istoriją Babilonijos tremtyje, pareikš Dievo vardu, kad Izraelio užduotis Dievo užmojyje yra būti šviesa tautoms (Iz 40-55).

III SKYRIUS

PRANAŠAI: SANDOROS TAUTOS SĄŽINĖ

[Elijas] įėjo į olą nakties praleisti. Staiga Jahvė kreipėsi į jį: "Elijau, ką čia veiki?" Jis atsakė: "Jahve, visagalis Dieve, tau visuomet tarnavau — tik tau vienam. Bet Izraelio tauta sulaužė Sandorą su tavimi, nugriovė tavo altorius ir išžudė visus tavo pranašus. Aš išlikau vienui vienas — jie ieško ir mane nužudyti. . ." (1 Kar 19,9-10)

Nūdien žodis *pranašas* ir *pranašystė* turi daug prasmių. Pranašaujama apie orą, apie įvykius, apie visuomeninius poreikius. Senojo Testamento pranašai nebuvo prašmatnūs būrėjai, kurie iš stiklo dubenio ar iš rankos būrė ateitį. Liaudies supratimu, Šv. Rašto pranašas įdėmiai spoksojo į paslaptingą Dievo krištolą ir bylojo apie ateitį. Ši pažiūra mūsuose dažna. Ji liudija, kaip apgailėtinai mažai tepažįstame Senojo Testamento pranašus. Per mažai juos pažindami, nebranginame jų nuostabaus vaidmens bei dvasinio palikimo.

Senajame Testamente yra keturios knygos — Ankstyvesnieji pranašai apie pranašų ir karalių sąveiką: 1

Skaitymai iš Šv. Rašto:
1 Kar 12 iki 2 Kar 8.

Ypatingas dėmesys skirtinas pasakojimui apie pranašą Eliją.

Sam, 2 Sam, 1 Kar ir 2 Kar.[119] Su Jungtine Izraelio — izraeliečių karalyste ir jos karaliais — Sauliumi, Dovydu, Saliamonu — jau susipažinta pirmoje *Rakto* dalyje.[120] Šiame skyriuje nagrinėsime karalių ir pranašų sąveiką audringų įvykių fone. Jie sekė Saliamono mirtį (922 m. pr. Kr.) ir suskaldė Jungtinę karalystę į dvi: Judo, arba Pietinę, ir Izraelio, arba Šiaurinę. Skyriaus domesio šaltinis yra Ankstyvesnieji pranašai — 1-2 Kar knygų dalis. Jo domesį galima išryškinti brėžiniu:

1 Sam 1 Samuelis 25

1 Sam 9 Saulius 31

1 Sam 16 Dovydas 31

2 Sam 1 Dovydas 24

1 Kar 1 Saliamonas 11

[1 Kar 12 Abiejų karalysčių 2 Kar 8]* 17
istorija

2 Kar 18 Judo karalystės istorija 25

*Šiame skyriuje nagrinėjamos knygos.

Kas yra Šv. Rašto pranašas? Lietuvių kalba *pranašas, -ė* — yra ateities numatytojas, skelbėjas, o religijoje —

---

119 Arkivysk. J. Skvireckas seka lotyniškojo vertimo — Vulgatos Šv. Rašto knygų padalinimais. Todėl jo vertime 1 Sam yra 1 Kar, 2 Sam — 2 Kar, 1 Kar — 3 Kar, o 2 Kar — 4 Kar.

120 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 363-425.

Dievo (ar dievų) valios skelbėjas, aiškintojas.[121] Pranešimas gali reikšti žinią ar naujieną, būsimus ar nežinomus dalykus. Pranašu ar pranaše yra "Dievo siųstas, įkvėptas asmuo, kuris aiškina Dievo valią, skelbia būsimus dalykus".[122]

Daugumas šiuolaikinių kalbų *pranašo* žodį kildina iš graikų kalbos žodžio *profetes*. Juo paženklinama "tas, kuris kalba už kitą — kito vardu", o ypatingai asmuo, kuris kalba už dievus — dievų vardu. Senojo Testamento pirminė kalba buvo hebraiška. Todėl ir žodis, kuriuo paženklinamas pranašas, turi savo hebraišką atspalvį. Hebraiškasis žodis pranašui paženklinti yra *nabi'* ir reiškia tą, kuris praneša Dievo valią, t.y. asmenį, kuris ragina apsispręsti *dabar* pagal Dievo valios iššūkį.[123]

Du *Išėjimo* knygos skaitiniai (Iš 4,14-16; 7,1-2) padeda tiksliau nuvokti pranašo vaidmenį senajame Izraelyje — Senajame Testamente. Skaitinių kalbinė išraiška turi perkeltinę prasmę. Mozė turėjo būti Aaronui tarsi "Dievas" o Aaronas turėjo būti Mozės *nabi'* — pranašas. Taigi Mozė sakė Aaronui tai, ką reikėjo sakyti, o Aaronas kalbėjo Mozės vardu faraonui. Aišku, kad pranašu buvo laikomas asmuo, per kurį Dievas kalbėjo savo Tautai — Sandoros bendrijai. Pašauktas būti Dievo pranešėju, pranašas

---

121 Žr. J. Kruopas *et al.*, *Lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Leidykla "Mokslas", 1976), X, p. 533-534; taip pat *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, redaguotas Redakcinės kolegijos (Vilnius: Leidykla "Mintis", 1972), p. 594.

122 *Ten pat.*

123 Atrodo, kad hebraiškasis daiktavardis *nabi'* — "pranašas" yra sietinas su akadų kalbos veiksmažodžiu *nabu*, kuris reiškia "šaukti", "pranešti", "paskelbti". Tačiau nėra pakankamai aišku, kuria rūšimi — veikiamąja: "šaukėjas", "pranešėjas", "skelbėjas" ar neveikiamąja: "tas, kuris šaukiamas", arba "pašauktas šaukti, pranešti, paskelbti"—reikia jį suprasti. Abiem atvejais, žodis *nabi'* pabrėžia pranašo vaidmenį: Dievo pranešėjas ir pasiuntinys.

rėmėsi pažadu, kad Dievo "žodžiai" bus jo lūpose (Jer 1,9).

Pranašas: pranešėjas ir pasiuntinys. Pranašų saviprata ir kalba rodo, kad pranašai naudojo "pasiuntinio stilių", plačiai žinomą tuometiniame pasaulyje.[124] Imkime pavyzdžiu Jokūbo, grįžtančio Pažado Žemėn, pasiuntinius. Norėdamas įsiteikti broliui Esau ir išlyginti tarpusavio santykius, jis siuntė pasiuntinius:

> [*Jokūbas*] *siuntė pasiuntinius pirm savęs. . ., nurodydamas jiems: Taip kalbėsite mano viešpačiui Esau: 'Taip sako tavo tarnas Jokūbas, 'Gyvenau pas Labaną. . .'"* (Pr 32,3-4).

Nesunku atpažinti stebinantį panašumą tarp pasiuntinio stiliaus ir pranašų kalbos jų pranešimuose iš Dievo. Pranašai save laikė *siųstais.* Mat jie buvo gavę įgaliojimą iš Dievo: "Eik ir kalbėk mano tautai. . ." Todėl pranašiškas pranešimas Dievo vardu dažnai ir prasideda: "Taip sako Jahvė: '...'" ir užsklendžiamas su "Pranešimas iš Dievo" ar "Jahvė sako!" (Am 1,3-5; Jer 2,1-3; Iz 45,11-13). Tai rodo, kad pranašai save suprato kaip Dievo siųstus *pasiuntinius* — pranešti žmonėms žodį iš Dievo. Įsakmus pranašų vaidmuo nesirėmė jais pačiais — jų religine patirtimi, pažiūromis, šventumu, bet Dievu, kuris buvo juos siuntęs.[125] Todėl jų "Taip sako Jahvė" buvo įsakmiai svarus — prašnekino ir drebino tautas.

Šv. Raštas turi daug pranašysčių. Dievas, kalbėdamas per savo pranašus, nepranešė būsimųjų ateities įvykių datų. Žinoma, pranašai dažnai kalbėjo apie ateitį. Jų

---

124 Žr. C. Westermann, *The Prophetic Speech* (Philadelphia, PA: Westminster Press, 1967), p. 90-128.

125 Žr. J. Lindblom, *Prophecy in Ancient Israel* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1967), p. 29-46; A.J. Heschel, *The Prophets* (New York, NY: Harper & Row, 1962), p. 447-473.

savimone, Dievas rutuliojo įvykius pagal savo užmojį istorijai. Tačiau šios pranašystės buvo susietos su betarpiška ateitimi. Lygiai kaip gydytojo pramatymas, kad ligoniui liko tik trumpas laikas gyventi, padaro ligonio dabarties akimirkas brangesnes ir aitresnes, taip ir pranašo žodis apie Dievo užmojį dėjo kirtį ant aitraus dabarties žaizdro. Ateitis gimsta dabartyje! Pranašams rūpėjo pirmoje vietoje dabartis. Jų uždavinys buvo — pranešti Dievo žodį dabarčiai ir šaukti žmones apsispręsti *šiandien.*[126]

Senojo Testamento istorijos raidoje yra labai ryškus pranašiškas veiksnys — pranašai. Ne visi jie mums pažįstami — tik kai kurių vardai ir pranašystės tepasiekė mus. Ankstyvųjų pranašų knygos — 1 Sam, 2 Sam, 1 Kar, 2 Kar — įamžina jų gilų ir nuostabų žodį iš Dievo.

Pranašystės pradžia Sandoros bendrijoje buvo kukli. Plačia prasme pranašystė kilo ryšium su Dievo apreiškimu per Išėjimo įvykius.[127] Mozė buvo pranašas (Įst 18, 18; Oz 12,13). Tas pat sakytina apie Jahvistą. Jo išganymo istorija raiškiai ir įtaigiai praneša Izraelio istorijos prasmę Dievo vardu. Tačiau Samuelio amžiuje susiduriame su pranašyste siauresne prasme. Žodis *nabi'* — žmogus Dievo pašauktas šaukti jo vardu į nuosprendį *dabar* — pradėjo ženklinti ypatingus asmenis izraeliečių visuomenėje. Šie asmenys buvo betarpiška didžiųjų pranašų — Elijo, Elizėjaus, Amoso, Ozėjo, Izaijo, Jeremijo, Ezechielio. . . — aušra. Elijas buvo iškiliausias didžiųjų pranašų aušros pavyzdys.

---

126 Žr. A.J. Heschel, *ten pat,* p. 3-26; 159-186.

127 Šv. Rašto istorijai yra būdingi du veiksniai: įvykiai ir Dievo įkvėpti aiškintojai. Pavyzdžiui, Egipto nelaimės ir Mozė. Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 143-177.

Pirmąsyk skaitome apie pranašų draugiją ryšium su filistinų proveržiu į izraeliečių žemes (1 Sam 10,5-13). Filistinų proveržis buvo lemtingas laikmetis Giminių lygai. Pats izraeliečių likimas kabojo ant siūlo. Šiloė, Giminių lygos šventovė, buvo pelenuose, o žmonės neviltyje. Samuelis, paskutinis Giminių lygos teisėjas, stengėsi suburti izraeliečius kovingu atsidavimu Dievui — Jahvei, kaip kadaise buvo dariusi teisėja Debora Megido mūšyje (Ts 4-5). Jį rėmė pranašų draugija, kuri, savaime aišku, izraeliečiams jau seniai buvo žinoma. Samuelis, patepęs Saulių karaliumi Giminių lygos vardu, išvardina ženklus, kurie paliudys, kad Sauliaus parinkimas yra paties Dievo valia. Vienas iš ženklų kaip tik ir buvo Sauliaus susitikimas su pranašų būriu prie "Dievo kalvos", religinės šventovės, arti vienos filistinų saugos. Samuelis nurodė Sauliui:

> *Ir atsitiks, įeinant į miestą, sutiksi pranašų būrį. Jie lips nuo kalvos, lydimi arpos, fleitos ir lyros, ir pranašaus. Tada Jahvės dvasia nužengs galingai ant tavęs [nukris ant tavęs], tu pranašausi su jais ir tapsi kitokiu vyru...* (1 Sam 10,5-6; 10,10-13; 19,18-24).

Pranašai: žmonės ekstazėje. Mūsų kalboje pranašas yra asmuo, kuris praneša. Pranašystė siejama su žodžiais — pranešimu. Hebraiškasis žodis *pranašauti* turi raiškesnę prasmę negu mūsiškis žodis *pranešti*, nes turi ryšį su veikla — ekstaze — giliu džiugesiu ir dvasios pagava. Ekstazėje jausminis išgyvenimas yra toks stiprus, kad savitvarda tampa neįmanoma.[128] Pranašų patyrimu, ekstazė

[128] *Ekstazė* yra graikiškas žodis sudėtas iš *ek+stasis*, t.y. *iš+stojimas* (iš+ėjimas) iš savęs, arba buvimas šalia savęs.

nesiremia jausminiu žavesiu, bet Jahvės — Dievo dvasia — *ruah Jahveh*, kuri apima žmogų, perima jo pačią širdį ir padaro jį dieviškos valios įrankiu. Tad nenuostabu, kad Samuelis ir pažadėjo Sauliui, jog jis taps "kitokiu vyru", — nebus vien tik Saulius, Kišo (Kiš) sūnus, bet Saulius, *apimtas* Jahvės dvasios. Kartkartėmis, Jahvės dvasios pagauti, šie pranašai elgėsi neįprastai. Pasakojama, kad Saulius, patirdamas pranašišką ekstazę, apsinuogino ir išgulėjo apglušęs ant žemės visą dieną ir visą naktį (1 Sam 19,19-24). Šis pasakojimas apie Saulių padeda suprasti ir pirmųjų krikščionių išgyvenimą Sekminių dieną Jeruzalėje. Jie atrodė lyg "girti nuo Dvasios" (Apd 2, 1-13). Tas pats bruožas ryškus ir Jahvės dvasia apimtuose izraeliečių Giminių lygos kareiviuose.

Pasakojimai apie pranašus 1 *Samuelio* knygoje aprašo ekstazinę pranašystę. Todėl reikia prileisti, kad monarchijos pradžioje ji bus buvusi gaji. Jos kilmė turėjo būti ankstesnė už monarchijos kilmę. Kur ieškotina ekstazinio pranašų sąjūdžio pradžia? *Skaičių* knygoje yra labai įdomus skaitinys apie Mozės dvasią, kuri buvo perkelta į dykumos izraeliečių seniūnus ir įgalino juos ekstazėje pranašauti (Sk 11,24-29). Ir jie veikė Jahvės dvasios jėga kaip pranašai. Bet abejojama, kad šis įvykis tikrai priklauso Mozės amžiui.[129] Atrodo, kad izraeliečiai susipažino su ekstazine pranašyste pirmąsyk Kanaane. Mat ekstazė turėjo ryšių su gamtos — Baalo ir Aštartės religija. Religinėj Egipto raštijoj yra pasakojimas apie kažkokį Wen Amoną (Wen Amon), egiptiečių pasiuntinį Byblos mieste, Finikijoje. Pamaldų metu "dievas apėmė vieną iš jaunuolių ir jį apsėdo", jaunuolis pateko į eksta-

[129] Daugumas Penkiaknygės tyrėjų šį skaitinį laiko anachronistiniu, t.y. pasakojimu, kuris aprašo Mozės amžių vėlesnio amžiaus kalbine išraiška ir patirtimi.

zę.[130] Amžius vėliau, Baalo pranašai, įvežti į Izraelį iš Finikijos, patys save privedė prie ekstazinio pamišimo ant Karmelio kalno. Jie tai darė, šokdami apie altorių, čaižydami save peiliais ir įvairiais apeiginiais klyksmais (1 Kar 18,20-29). Panašus jausminis pranašystės išgyvenimas buvo žinomas ir Mažojoje Azijoje. Iš čia, atrodo, jis plito į Viduržemio jūros kraštus ir tapo senovės graikų ir romėnų vyno ir linksmybės dievo Dionizo — romėnų Bacho — orgija. Ekstazė tapo ištisai dirbtinė ir juslinė.

Labai galima, kad izraeliečiai ekstazinę pranašystę skolinosi iš kanaaniečių aplinkos. Izraeliečiai daug ką skolinosi iš savo kaimynų. Tačiau tą ekstazinę pranašystę jie vispusiškai perkeitė. Žinoma, monarchijos pradžioje buvo išorinių panašumų tarp Baalo pranašų ant Karmelio (1 Kar 18,20-29) ir izraeliečių ekstazinių pranašų (1 Sam 10,5-6; 10,10-13; 19,18-24). Ir izraeliečių pranašai bastėsi po kraštą, duodami įkvėptą nuorodą tiems, kurie ieškojo Dievo sprendimo. Muzikos ir šokių skatinama, ekstazinė pranašystė buvo įtaigi — net užkrečianti.[131] Kartkartėmis, Dievo dvasios įtakojamas, žmogus atlikdavo neįprastus žygius. Pavyzdžiu galima imti Eliją. Pasakojama, kad jis, Dievo dvasios galia — antžmogiška jėga (1 Kar 18,46) pajėgė bėgti pirm karaliaus eiklaus vežimo. Tačiau panašumai tarp Baalo ir izraeliečių pranašų buvo tik paviršutiniški. Tikras skirtumas tarp jų buvo izraeliečių pranašų žodis iš Jahvės. Kalbėdami Jahvės vardu, jie aiškino istorijos raidoje Sandoros pažadus ir reikalavimus.

---

[130] J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 25-29. Žr. *Naujojo Testamento* pasakojimą apie apaštalą Paulių Filipuose (Apd 16,16-18). Pasakojimas apie Wen Amoną yra iš XI a. prieš Kristų.

[131] 2 Kar 3,15 pasakoja apie Elizėjų, kuris, prašomas žodžio iš Jahvės, pirmiausiai pasikvietė muzikantą ir "jam grojant, Jahvės dvasia apėmė [Elizėjų]".

Daug šių ankstyvųjų Sandoros bendrijos pranašų priklausė brolijoms, kurios buvo žinomos kaip "pranašų sūnų" draugijos. Vyresniojo pranašo vadovybėje jie gyveno kartu. Vyresnysis pranašas buvo laikomas draugijos tėvu. Elijas ir Elizėjus vadovavo "pranašų sūnų" draugijoms prie Betelio, Jericho ir Gilgalo (2 Kar 2,3; 4,38). Brolijos nebuvo surištos su vieta, bet laisvai klajojo po apylinkę ir pagal reikalą *pranešdavo* Dievo žodį — valią.

Pranašai šventovėse. Klajojančių su dvasios pagava pranašų, atrodo, buvo ir didesnėse izraeliečių šventovėse. Pavyzdžiui, Betelio ir Jeruzalės šventoviu personalą sudarė ne tik kunigai, bet ir pranašai.[132] Šventovių pranašai turėjo ypatingą vaidmenį ir liturginėse apeigose. Kadangi jie buvo laikomi maldos žinovais, — ypatingai užtarėjais pas Dievą, — todėl dažnai būdavo įpareigojami perduoti žmonių prašymų maldas Jahvei. Be to, būdami Jahvės pasiuntiniai, jie pranešdavo ir jo atsakymą į jų maldų prašymą. Kartais jie nurodydavo, ar Dievas priėmė, ar ne žmogaus auką. Didžiųjų švenčių proga, — pavyzdžiui, per metinį Sandoros atnaujinimą, — pranašų pareiga buvo paskelbti Sandoros reikalavimus ir pažadus.

Šventovės pranašai, nors ir žinomi, lieka mums žmonės be vardo. Nors nūdien ir bevardžiai, jie anuomet turėjo tikėjimo kraičiui milžinišką įtaką. Vėlesni didieji pranašai panaudojo šių bevardžių Jahvės pasiuntinių kalbinę išraišką Dievo iššūkiui į nuosprendį. Šventovės pranašų kalbinė išraiška, sukurta apeiginių poreikių fone, tapo vėlesnės rašytinės pranašystės priemone. Be to, ir kai kurios psalmės mūsų naudojamame *Psalmyne* atspindi izraeliečių Dievo garbinime šventovės pranašų vaid-

---

[132] Žr. R.E. Clements, *Prophecy and Covenant* (Studies in Biblical Theology, Nr. 43; Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1965), p. 11-34; J. Lindblom, *op. cit.*, II skyrius.

menį (pvz.: Ps 81/82/, 5b-16). Tautiniuose lūžiuose ir pervartose, Izraeliui kenčiant dėl savo neištikimumo Dievo Sandorai ir drebant nuo išorinių pavojų, šie bevardžiai šventovės pranašai buvo nuoširdūs ir aistringi Sandoros tarp Izraelio ir Dievo aiškintojai.

Pranašai ir visuomeninė veikla. Senojo Testamento istorijoje pranašai turėjo, jau pačioje savo kilmės pradžioje, glaudų ryšį su visuomeniniais poreikiais — Sandoros bendrijos politika. Anot 1 *Samuelio* knygos pasakojimo, pranašų sūnų brolija būriavosi arti filistinų saugos (1 Sam 10,5-13). Jų tikslas buvo aitrinti izraelięčius į mūšį šventajame Giminių lygos kare prieš filistinus. Tai buvo daroma karo dainomis ir šokiais, kurstant izraeliečių drąsą ryžtingai kovai už Pažado Žemę. Ir nūdien Artimuosiuose Rytuose susiduriama su panašiu reiškiniu. Dervišai[133] šokiu ir daina aitrina savuosius aukotis už tautą ir jos gerovę. Sandoros bendrijos istorija rodo, kad taip darė pranašai. Kaip kadaise Jahvės dvasia įgalinti teisėjai, taip dabar karalių laikotarpyje pranašai reiškėsi visuomeniniame gyvenime—politikoje lyg girti nuo entuziazmo.[134] Elijas ir Elizėjus buvo Dievo įkvėpti—girti nuo Dievo, arba girti entuziazmu, Sandoros poreikiams ginti. Todėl jiedu buvo net pravardę gavę: "Izraelio vežimai [artilerija] ir raiteliai [kavalerija]" (2Kar 2,12; 13,14).

Pirmieji bevardžiai pranašai, atrodo, buvo aistringi šventojo karo šalininkai. Pranašų pašaukime būti Dievo pasiuntiniais pagrindinį vaidmenį vaidino Dievo *žodis* kuriuo nors ypatingu reikalu.

133 *Darviš* — dervišas yra persų kalbos žodis, kuris reiškia "tą, kuris ateina prie durų [elgetauti]".

134 *Entuziazmas* yra žodis iš graikų kalbos ir reiškia "[būti] Dievuje", t.y. "žėrėti Dievu" (*en-theos* — Dievuje). Apie entuziazmą taikliai rašo A.J. Heschel, *op. cit.*, p. 326-327. Jis skiria ekstazę nuo entuziazmo.

Dievo žodis reiškė jo valią. Dievo valiai atpažinti Senajame Testamente buvo naudojama trys įprastiniai keliai: sapnai (ypatingai turėti šventoje vietoje), kunigų Urimas ir Tumimas (Urim ir Tummim) — šventųjų kauliukų metimas ir pranašystė — pranešimas iš Dievo per jo pasiuntinį (1 Sam 28,6.15). Pavyzdžiui, Saulius, būdamas beviltiškoje padėtyje, bandė sužinoti Dievo valią visais trimis keliais, bet negavo atsakymo (1 Sam 28,6). Urimas ir Tumimas buvo daiktas. Iš asmeniškųjų kelių — pranašiško ir kunigiško — į Dievo valią pranašas politinės ar visuomeninės pervartos metu buvo patikimesnis kalbėti Dievo vardu. Mat kunigui buvo patikėta vadovauti pamaldų apeigoms šventovėje, mokyti liaudį apie praeities kraitį ir mesti šventuosius kauliukus — Urimą ir Tumimą atsakyti į klausimus "Taip" ar "Ne". O pranašas reiškėsi Dievo dvasios įkvėpimu. Todėl jis nesitenkino praeities kraičio pakartojimu, bet galėjo paaiškinti dabarties įvykių prasmę Sandoros tikėjimo šviesoje ir pranešti Dievo valią su reikšme ateičiai, kuri prasideda *dabar.*

"Pranašų sūnų" brolijos *pranašavo* savo entuziazmu Dievo valios reikmę. Ilgainiui vis labiau ir labiau iškilo pavieniai pranašai iš "pranašų sūnų" brolijų, kartais net pasitraukdami iš jų, su pranešimu iš Dievo, — Dievo valios žodžiu ypatingo visuomeninio lūžio metu. Jau net Dovydo amžiuje — X a. prieš Kristų — reiškiasi pavienis pranašas, vardu Natanas, su didele įtaka karaliaus dvare (2 Sam 7; 12). Natano pranašystė apie Jahvės sandorą su Dovydu yra Senojo Testamento mesijinės vilties pradžia ir turi didelį vaidmenį (2 Sam 7,8-16).[135] Įdomu, kad Natanas nepabūgo pašaukti Dovydo, piktnaudojusio karaliaus valdžią, į Dievo teismą ir *pranešti* jam Dievo žodį — nuosprendį.

---

[135] Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 438-442.

Sauliaus karaliavimo metu atsidavimas Jahvei, įžiebtas aistringo pranašų entuziazmo, buvo izraeliečių vienybės ir stiprybės ryšys. Pranašystė buvo labai svarbus ramstis to meto lūžiams.

Pranašystė: amatas ir pragyvenimo šaltinis. Pranašas kalbėjo Dievo vardu. Atsirado pranašų, kurie tarėsi kalbą Dievo vardu. Pranašystė tapo ne tik žalinga, bet ir pavojinga. Vietoj Jahvės dvasios ir aistros tarnauti Sandoros bendrijai gimė noras pasipelnyti. Be to, ir karaliai, norėdami pajungti pranašus savo tikslui ir užmačioms, stengėsi "pranašų sūnus" palenkti savo valdžiai.

Karaliai tikrųjų pranašų nepakentė. Kunigiją jie sėkmingai pririšo prie valstybinės šventovės, o nutildyti pranašus jiems buvo sunku, nors ir labai svarbu. Karaliai, pajungdami pranašus savo tarnybai, padarė juos ir jų pranašystę tautiškumo tarnais. Šie pranašai jau nebepranešinėjo Dievo žodžio, bet tik tai, ko pageidavo karalius ir reikalavo liaudis. Didieji Senojo Testamento pranašai ne sykį kirtosi su šiais pranašais "amatininkais". Pavyzdžiui, Amosas nieku būdu nesutiko būti tapatinamas su jais (Am 7,14). Kad ir labai stengėsi karaliai nutildyti pranašišką žodį, po Saliamono mirties (922 m. pr. Kr.) jis ėmė aidėti aiškiau ir garsiau.

Pranašų kilmė ir istorija. Pranašystė yra tolygi ugniakalnio išsiveržimui gamtoje. Pranašiškas žodis iš Dievo galima sieti su ketvertu Senojo Testamento istorinių veiksnių:

1. *Sandoros religija — jahvizmas ėmė išsigimti.* Izraeliečiai, tapdami žemdirbiais Kanaane — Pažado Žemėje, atmiešė tikėjimo kraitį su kanaaniečių religija. Saliamono amžius buvo itin dideliame atmiešimo poveikyje.

2. *Sandoros bendrija — izraeliečiai suvalstybėjo.* Izraeliečiai, tapdami karalyste, pradėjo jaustis, kad gali apsieiti be Jahvės globos. Ginklu ir politinėmis sutartimis karaliai ėmė jaustis savavaldžiai.

3. *Ekonominė ir visuomeninė raida.* Karaliai, apdėdami mokesčiais ir pajungdami gyventojus viešiesiems darbams, sunaikino pirmykštę Giminių lygos visuomeninę sąrangą. Be to, miestai pradėjo gožti kaimus, o miestiečiai užvaldyti kaimiečius. Kaimietis, mokesčių naštos slegiamas, tapo savo žemėje vargšu ir belaisviu. Jo laisvę ir teisę į nuosavybę vis labiau ir labiau užgožė guvesni miestiečiai (Iz 5,8; Mch 2,1-11).

4. *Politiniai poslinkiai Derlingajame pusmėnulyje.* Šis veiksnys tapo itin svarbus didžiųjų pranašų amžiuje. Mat Asirijos imperija, politinis Derlingojo pusmėnulio milžinas, pasiekė savo galios viršūnę ir grasino izraeliečiams Palestinoje.

Izraeliečiai pajėgė užkariauti Kanaaną ir jame įsikurti, nes tuo metu didžiosios imperijos kentėjo nuosmukį. Apie IX a. prieš Kristų asirai ėmė judėti į vakarus.[136] O VIII a. prieš Kristų, Tiglat-pileseras (Tiglat-pileser) III ėmė veržtis ir į Palestiną. Šis amžius gi buvo ir didžiųjų pranašų—Amoso, Ozėjo ir Izaijo amžius. Tiglat-pileseras 733 m. prieš Kristų užėmė šiaurines Izraelio karalystės dalis. Jo įpėdiniai 721 metais sunaikino Samariją, Izraelio karalystės sostinę (2 Kar 15,29; 17,5). Ta proga visa Šiaurinė karalystė buvo įjungta kaip provincija į Asirijos imperiją. Ir Judo karalystė pietuose neišvengė Asirijos

---

136 Asirija tapo didele politine jėga Derlingajame pusmėnulyje jau prieš IX a. pr. Kr. Pirmasis Asirijos proveržis buvo karaliaus Tukulti Ninurta I valdymo metu (1235-1198 m. pr. Kr.). Tačiau jį lydėjo nesėkmė ir stiprus Asirijos nuosmukis. Žr. G. von Rad, *Old Testament Theology*, I, p. 65.

letenos. Asirų karalius Sennacheribas (Sennacherib) įsiveržė į Judo karalystę 701 m. prieš Kristų, nuniokojo jos miestus ir apgulė sostinę Jeruzalę (2 Kar 18,13-19,37). Ašurbanipalas (Aššurbanipal) nuvedė Asirijos kariuomenę į Tebus, Aukštutinio Egipto sostinę, 664 m. prieš Kristų. Visai nelauktas staigus Asirijos nuosmukis VII a. prie Kristų izraeliečių padėties nelengvino, nes kilo kita, ne mažiau nuožmi ir pergalinga imperija — Neobabilonija, arba Kaldėja. Nebuchadnezzaro (Nebuchadnezzar) vedami, jie sunaikino Judo — Pietinės karalystės likučius. Tai buvo pranašų Sofonijo, Habakuko, Jeremijo ir Ezechielio amžius.

Istorijos raizgyne pranašai kreipėsi į Sandoros bendriją, smerkdami jos pasimetimą kanaaniečių religijoje — suvalstybėjimą, žmonių išnaudojimą. Pranašai nesiliovė kreiptis Dievo vardu į Sandoros bendriją vis labiau painesniame istorijos raizgyne.

DEUTERONOMINIO ISTORIKO POŽIŪRIS

Pranašai reiškėsi politiniame ir visuomeniniame Sandoros bendrijos gyvenime. Todėl reikalinga susipažinti su įvykiais po Saliamono mirties. Labai svarbu kreipti dėmesį į laikmetį tarp Jungtinės karalystės suskilimo 922 m. pr. Kr. ir Jehu perversmo Šiaurinėje karalystėje — Izraelyje 842 m. pr. Kr. Taigi kalbama apie aštuonis dešimtmečius.

Iš laikmečio tarp Jungtinės karalystės suskilimo ir Jehu perversmo Senajame Testamente nėra jokios įkvėptos pranašo knygos. Sandoros bendrijos atsiminimai apie pranašus yra suausti su pasakojimu apie 1 ir 2 *Karalių* knygų įvykius. Pasakojimas yra plačios apimties. Jis supažindina su Sandoros bendrijos istorija nuo Dovydo karaliavimo užsklandos iki tragiško karalystės žlugimo 587 metais.

1 ir 2 *Karalių* knygos yra Deuteronominės istorijos pabaiga.[137] Deuteronominei istorijai būdinga savitas požiūris. Įkvėptasis Deuteronominis istorikas aiškina visą Sandoros bendrijos istoriją pagal bendrijinį tikėjimo požiūrį: Jahvės palaiminimas lydi tuos, kurie yra jam klusnūs, o Jahvės teismas lydi tuos, kurie negyvena pagal jo apreikštą įstatymą. Todėl jis šaukia Sandoros bendriją mylėti Jahvę visa širdimi, gyvenimu ir jėgomis (Įst 6,5). Kiekvienas, kuris nusideda stabmeldyste — tikėjimo kraičio atmiešimu neturi vietos Sandoros bendrijos gyvenime. Norėdamas palaikyti visuomeninį Sandoros bendrijos gyvenimą nesuterštą ir neatmieštą kaimynų religija, įkvėptasis autorius reikalavo, kad Dievo garbinimo centrinė vieta būtų Šventykla Jeruzalėje. Todėl jis reikalavo, kad visos šventovės šalia Jeruzalės, — šventovės "aukštumose", arba "ant kalvų", — būtų uždarytos, nes jose tarpo izraeliečių tikėjimo atmiešimas ir stabmeldystė.

Nenuostabu, kad Deuteronominis istorikas nerado gero žodžio pirmajam Šiaurinės — Izraelio karalystės karaliui. Jo vardas buvo Jeroboamas I (Jeroboam). Anot įkvėptojo istoriko, Jeroboamo *nuodėmė* buvo Šventyklai Jeruzalėje varžovių įsteigimas Šiaurinėje — Izraelio karalystėje. Jis tai padarė po Jungtinės karalystės suskilimo. Viena šventovė buvo įsteigta Betelyje (Betel), pietuose, netoli Jeruzalės, o kita Dane (Dan), šiauriniame karalystės pasienyje. Pagal įkvėptąjį autorių, visi karaliai, palaikę šias šventoves, nusikalto Jeroboamo *nuodėme*, nors ir daug gero būtų padarę.

Įkvėptasis Deuteronominis autorius puoselėjo mesijinę Judo — Pietinės karalystės viltį, pabrėždamas, kad

---

137 Apie Deuteronominę istoriją plačiau rašoma *Rakte į Senąjį Testamentą*, I, p. 314-317. Deuteronominį požiūrį teigia 2 Kar 14,6. Palygink šį skaitinį su Įst 24,16.

Jahvė sudarė su Dovydu amžiną sandorą ir išsirinko Zioną — Jeruzalę savo nuolatine buveine. Deuteronominio istoriko požiūris yra itin ryškus jo istorijos santraukoje — 2 Kar 17,7-41 skaitinyje. Skaitinys apima istorijos įvykių peržiūrą nuo pat monarchijos įsteigimo.[138]

Kiekvienas karalius, ar tai Pietinės — Judo, ar tai Šiaurinės — Izraelio karalystės, yra vertinamas pagal Deuteronominio klusnumo Sandorai matuoklį. Panašiai kaip ir teisėjų istorijoje, Deuteronominis autorius seka tą pačią apybraižą, kuri savo matmenimis mažai kuo skiriasi pavienio Judo ar Izraelio karaliaus vertinime.[139]

DEUTERONOMINIO ISTORIKO APYBRAIŽA

Judo karaliai:	**Izraelio karaliai:**
1. [Tokiais ir tokiais, tokio ir tokio Izraelio karaliaus valdymo metais], [toks ir toks] Judo karalius pradėjo karaliauti.	1. [Tokiais ir tokiais, tokio ir tokio Judo karaliaus valdymo metais], [toks ir toks] Izraelio karalius tapo karaliumi.
2. Duomenys apie karaliaus amžių, karaliavimo trukmę, vardą ir karalienę-motiną.	2. Duomenys apie karaliavimo trukmę ir sostinės vardas.

---

138 Žr. F.M. Cross, "The Themes of the Book of Kings and the Structure of the Deuteronomistic History", veikale *Canaanite Myth and Hebrew Epic* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1973), p. 278-285.

139 Vardas *Izraelis*, kuris iki šiol turėjo iš esmės religinį turinį ir paženklino izraeliečių gimines Sandoros vienybėje, dabar įgauna ir politinę prasmę, nes ima ženklinti politinį vienetą — Šiaurinę izraeliečių karalystę. O Judas (Judah) yra vardas Pietinės izraeliečių karalystės, kurią valdė Dovydo palikuoniai — dinastija. Tačiau net ir po karalystės padalinimo, *Izraelio* vardas buvo dažnai naudojamas paženklinti tikrąją visų izraeliečių giminių vienybę Sandoroje.

3. Karaliaus pažiūrų ir laikysenos karaliavimo metu vertinimas ryšium su "Dovydu, jo tėvu".

4. "Kas *gi* dar *sakytina* apie [tokį ir tokį karalių] ir visa, ką jis padarė, — argi tai neaprašyta Judo karalių **Metraščiuose**?"

5. Baigminis pareiškimas, kad [karalius] užmigo [mirė] su savo tėvais ir [toks ir toks] tapo karaliumi jo vietoje.

3. Papeikimas už tai, kad "jis darė tai, kas pikta Jahvės akivaizdoje ir ėjo Jeroboamo nuodėmės keliu".

4. "Kas *gi* dar *sakytina* apie [tokį ir tokį karalių] ir visa, ką jis darė, — argi tai neaprašyta Izraelio karalių **Metraščiuose**?"

5. Baigminis pareiškimas, kad [karalius] užmigo [mirė] su savo tėvais ir [toks ir toks] tapo karaliumi jo vietoje.

Įkvėptasis autorius sako savo skaitytojams, kad, norint daugiau sužinoti apie jo aprašytus karalius, reikia eiti į Judo ir Izraelio karališkuosius archyvus ir skaityti *Karalių metraščius*. Jam pačiam rūpėjo perduoti savo laikui pamoką — įžvalgas iš praeities, kad jo skaitytojai suprastų dabarties raizgyną ir nežūtų jos lūžiuose. Anot jo, įvykiai nėra atsitiktinumo užgaida, bet Dievo veikla. Dievo veikla apreiškia jo užmojį. Įkvėptajam autoriui Dievo užmojis ir veikla yra raiškūs Izraelio istorijoje nuo Dovydo karalystės suskilimo iki šiol — paties autoriaus laikotarpio. Dievas baudžia savo neištikimą tautą — leidžia jai patirti savo neištikimo elgesio padarinius. Įkvėptasis istorikas stebisi, kad Izraelis liko kietasprandis ir užsikimšo ausis, kad negirdėtų pranašų įspėjimo ir šaukimo grįžti iš blogo kelio (2 Kar 17,13).

Įkvėptasis istorikas pereina karalių sąrašą, imdamas pavieniui Šiaurinės — Izraelio karalystės karalių ir datuodamas jo karaliavimą su Pietinės — Judo karalystės karaliumi. Po to jis atsigręžia į Judo karalystę su karaliaujančio Izraelio karaliaus data. Nūdienį skaitytoją tai

trukdo, bet įkvėptasis autorius kitaip nemokėjo rašyti. Mat jo amžiuje dar nebuvo visiems bendro kalendoriaus.

Būdinga, kad visi Izraelio — Šiaurinės karalystės karaliai, be išimties, yra Deuteronominio istoriko blogųjų sąraše. Jis nesidrovi griežtokai pasmerkti ir Judo — Pietinės karalystės Dovydo dinastijos karalių. Tik pora Dovydo dinastijos karalių — Hezekijas (Hezekijah) ir Jošijas (Jošijahu) — gauna iš įkvėptojo istoriko labai gerą pažymį; šešetas karalių gauna tik vos "išlaikė egzaminus", nes jie nesunaikino šventųjų "aukštumų" — šventovių "ant kalvų"; dešimt karalių gauna "neišlaikė egzaminų", nes jie "elgėsi blogai Jahvės akivaizdoje".

Laimė, kad įkvėptasis Deuteronominis istorikas nevisuomet pasitenkina tik istorijos skeletu, bet padaro jį apčiuopiamą gyvenimišku pasakojimu ir atsiminimais iš įvairių šaltinių. Aprašydamas Saliamoną, jis naudojosi Karaliaus archyvų *Saliamono darbų* knyga ir, labai galima, Šventyklos archyvais. Padalintos karalystės istorijoje jis dažnai užsimena apie dar du šaltinius: Izraelio ir Judo *Karalių metraščius*. Šiedu šaltiniai šalia Šv. Rašto nėra palikę jokių kitų pėdsakų. Jie dingo labai seniai. Deuteronominė istorija, atrodo, išsaugojo tik jų skiautes. Be pasakojimų ir atsiminimų iš istoriškų šaltinių, įkvėptasis istorikas įjungė į savo rašinį ir padavimų, kuriuos jis paėmė iš liaudies pasakojimų. Pavyzdžiui, pasakojimai apie pranašus Eliją ir Elizėjų priklauso liaudies kraičiui. Juose dar nėra Deuteronominio požiūrio pėdsakų.

SANDOROS BENDRIJA IR PADALINTA KARALYSTĖ

Jungtinės karalystės laikotarpiu yra laikomas trijų *viso* Izraelio karalių — Sauliaus, Dovydo ir Saliamono amžius. Saliamonui mirus, Jungtinė karalystė suskilo, — prasidėjo Padalintos karalystės laikotarpis.

Pasakojimas apie Padalintą karalystę prasideda 1 Kar 12. Pasakojama, kad Rehoboamas (Rehoboam), Saliamono sūnus, nukeliavo į šiaurinę karalystės dalį, kad būtų įsodintas į sostą kaip "Izraelio karalius". Mat Jeruzalėje jis jau buvo pripažintas karaliumi. Todėl titule "Izraelio karaliumi" vardas "Izraelis" paženklina šiaurinių izraeliečių giminių dešimtuką, o ne plačiąją vieningą valstybę, kurią buvo sukūręs Dovydas iš Sauliaus karalystės likučių ir savo Judo giminės. Be abejo, spraga tarp pietų — Judo giminės ir Izraelio — šiaurinių giminių, taip ryški Giminių lygos amžiuje, dar nebuvo užpildyta, o tik pridengta. Būdinga, kad susirinkimas Rehoboamui vainikuoti vyko Šecheme — vietovėje, kuri buvo pašventinta brangiais atsiminimais. Kadaise Šecheme, netoli šventojo ąžuolo, Abraomas buvo pastatęs altorių Jahvės garbei (Pr 12,6-7). Be to, pagal Elohistinį pasakojimą, kuris buvo branginamas šiaurinių giminių, Šecheme Jokūbas pirko pirmąjį žemės sklypą Kanaane (Pr 33,18-20). O svarbiausia — Šechemas buvo vieta, kur buvo įsteigta Giminių lyga po Pažado Žemės užkariavimo (Joz 24). Nuoseklu, kad čia, šioje šventoje izraeliečių giminių vietovėje, šiaurinės giminės, norėdamos pareikšti savo nepriklausomybę, susirinko apvainikuoti Rehoboamo "Izraelio karaliumi".

Šiaurinės giminės, Saliamono botago įskaudintos, reikalavo, kad Jeruzalės — Dovydo dinastijos jungas būtų palengvintas.[140] Saliamono valdžios letena slėgė šiauri-

[140] Saliamonas buvo apkrovęs šiaurines gimines mokesčiais ir darbo prievole. Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 399-425. Anot kai kurių Senojo Testamento tyrėjų, šiauriečiai norėjo, kad Rehoboamas palengvintų ir teologinį jungą. Negalėdami priimti mesijinės sandoros teologijos (2 Sam 7,8-16), jie reikalavo, kad karaliaus valdžia šiaurinėms giminėms būtų ribojama pagal jų Mozės Sandoros teologiją. Žr. M. Newman, *The People of the Covenant: A Study of Israel from Moses to the Monarchy* (New York, NY: Abingdon Press, 1962), p. 177.

nes gimines labiau, negu Judo — paties Saliamono giminę. Saliamono įpėdinis — Rehoboamas, nepaisydamas senesnių patarėjų ir "pažangiųjų" jaunų bendrų įtikintas, atsakė į šiauriečių reikalavimus su pareiškimu, kad jo tėvas plakė juos botagais, o jis pats plaksiąs juos dygliuotais rimbais.

Rehoboamo pareiškimo užteko, kad šiaurinės giminės ryžtųsi perversmui. Vėl nuaidėjo šaukimas į perversmą, kaip kadaise Dovydo amžiuje Absalomo ir Šebos (Šeba) sukilimo metu. Šaukime į perversmą buvo ryškus ir įtaigus Giminių lygos savivaldos ilgesys:

Ar yra mums dalis Dovyde?
Mums nėra paveldo Jišajo sūnuje!
Izraeli, į savo palapines!
Dovyde, rūpinkis savo paties namais. . .!
(1 Kar 12,16).

Rehoboamas elgėsi grubiai. Jis pasiuntė Adoniramą (Adoniram), lažo darbų užvaizdą, kad sutvarkytų neklaužadas šiauriečius. Šiauriečiai Adoniramą užmušė akmenimis. Pats Rehoboamas įšoko į savo vežimą ir išskubėjo Jeruzalėn (1 Kar 12,18-20). Tik pranašo Šemaijo (Šemaijah) žodžiai Dievo vardu (1 Kar 12,22-24) sulaikė Rehoboamą nuo kerštingo karo prieš šiaurines gimines.

Jeroboamas I — šiaurės karalius. Šiaurės giminių sąjūdį skirtis nuo Jungtinės karalystės aitrino Jeroboamas, Nebato (Nebat) sūnus. Jis "pakėlė ranką prieš karalių" (1 Kar 11,26). Jeroboamas buvo šiaurietis — iš Efraimo giminės. Kadaise jis buvo buvęs Saliamono priverčiamųjų darbų užvaizdas šiaurėje (1 Kar 11,26-28). Svarbu atkreipti dėmesį, kad ir pranašas Ahijas (Ahijah), kilimo iš Šiloės — buvusios Giminių lygos šventovės, buvo vienas iš pagrindinių sąmokslo bendrų. Jo pranašystė, kad Jahvė tuoj pat atplėš dešimt šiaurinių giminių nuo Salia-

mono ir atiduos jas Jeroboamui (1 Kar 11,29-30), pakurstė sąmokslininkų aistrą. Saliamonui nuslopinus pirmąsias sukilimo apraiškas, Jeroboamas pabėgo į Egiptą, kur faraonas Šišakas (Šišak) jį mielai priglaudė, nes jam knietėjo susidoroti su Saliamonu (1 Kar 11,29-40). Saliamonui mirus, atsirado paranki proga. Jeroboamas grįžo į Palestiną ir buvo paskelbtas karaliumi (maždaug 922 m. pr. Kr.). Nuo to laiko šiaurines gimines imta vadinti *Izraeliu*, skiriant jį nuo *Judo* — kartu su Benjamino gimine — likusiu ištikimu Dovydo dinastijai.[141]

Tuolaikinė politinė padėtis Derlingajame pusmėnulyje buvo palanki šiaurinėms giminėms ir jų sąjūdžiui atsiskirti nuo Judo karalystės. Stebina, kad Saliamono imperija, apginkluota geriausiais anų laikų ginklais ir prižiūrima akylų valdininkų, subiro kone per vieną naktį. Nėra abejonės, kad Rehoboamas turėjo karinę jėgą sąmokslui ir sukilimui užgožti jo pradžioje. Žinoma, būtų laimėjęs, jeigu nebūtų delsęs. Atrodo, kad Rehoboamas delsė ir nesiryžo ginklu užgožti sukilimo, nes bijojo Egipto ir buvo priverstas nukreipti savo karines jėgas pietinėms ir vakarinėms krašto sienoms apsaugoti. *Kronikų* knygos užsimena, kad Rehoboamas statė tvirtoves ant pietinės karalystės sienos, nes jį gąsdino Egipto proveržis (2 Kr 11,5-12; 12,2-4).

Egiptas šiuo metu ėmė kusti iš politinio apsnūdimo, kuris jį buvo lydėjęs trejetą šimtmečių — nuo faraono Mernepto (Merneptah) mirties (1211 m. pr. Kr.). Naujasis faraonas — Šišakas (mždg. 935-914 m. pr. Kr.) užvaldė Egipto sostą jėga ir davė pradžią XXII dinastijai. Svajodamas grąžinti Egiptui pirmykštį iškilumą Derlingajame pusmėnulyje, jis ėmė kištis ir į Palestinos vidaus

141 Kartkartėmis Senajame Testamente Izraelis — Šiaurinė karalystė vadinama ir Efraimu. Mat Jeroboamas buvo iš Efraimo giminės.

reikalus. Saliamonui karaliaujant, jis priglausdavo politinius bėglius, norėdamas juos panaudoti savo užmačioms. Be Jeroboamo iš Saliamono karalystės, jis buvo priglaudęs ir Hadadą (Hadad) iš Edomo. Pagal veiksmingą politinį dėsnį "skaldyk ir valdyk!", Saliamono mirtis sudarė Šišakui progą rengti sąmokslą prieš Izraelį. Šišakas noriai rėmė Jeroboamą, kiršino jį aitrinti šiaurinių giminių sąjūdį atsiskirti nuo Judo karalystės, o pats ruošėsi žygiui Palestinai užkariauti.

Tikrovėje Šišakas neturėjo geros akies ne tik Rehoboamui, bet ir Jeroboamui. Penketu metų vėliau (918 m. pr. Kr.), jis nuniokojo ne tik Edomą, Filistiją ir Judo karalystę, bet ir patį Izraelį — Šiaurinę karalystę. Apie Šišako proveržį į Palestiną trumpai užsimena įkvėptasis istorikas (1 Kar 14,25-28). Be to, archeologija atpažino Egipte, iškiliojoje Karnako (Karnak) šventovėje prie Luxoro (Luxor), Azijos kraštų sąrašą su užuominomis apie Palestiną.[142]

Jeroboamo I naujovės. Rehoboamas, Judo karalius, pramatė Šišako proveržį į Palestiną ir ruošėsi karui, stiprindamas pietinio pasienio tvirtoves.[143] Tuo tarpu Jeroboamas I stiprino viduje savo Šiaurinę karalystę — Izraelį. Įkvėptasis istorikas laiko Jeroboamą I Izraelio *nuodėmės* — įžūlumo Dievo sąskaita įvaizdžiu. Todėl ir apie jo karaliavimą mažai terašo. Didumą savo pasakojimo skiria Jeroboamui I pasmerkti už piktinantį poslinkį — dviejų šventovių, Jeruzalės Šventyklos varžovių, pastatymą Šiaurinėje karalystėje. Du ištisi 1 *Karalių* knygos skyriai — Jeroboamo I pasmerkimas (1 Kar 13-14). Likusios pasa-

142 Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 242-243; 263-264.

143 Autoriui teko dalyvauti vienos iš jų, vardu Tell el-Hesi, archeologiniuose atkasinėjimuose.

kojimo skiautės apie Jeroboamą I padeda teigiamiau vertinti jo karaliavimą istoriniame fone (1 Kar 12,25-33).

Pagal Jeroboamo karaliavimo užuominas skiautėse, jis pirm visko ėmė stiprinti karalystės sostinę Šechemą ir Penuelio (Penuel) tvirtovę rytiniame Jordano upės šone. Kadangi abi šios vietovės vaidina ypatingą vaidmenį šventajame tikėjimo kraityje ir turi glaudžius ryšius su šiaurinėms giminėms brangiu protėviu Jokūbu, nuoseklu daryti išvadą, kad Jeroboamas I stengėsi panaudoti jų religinę reikšmę savo politiniams tikslams. Tai ypač ryšku Šechemo — pirmojo Giminių lygos religinio centro atveju. Atrodo, kad Jeroboamas I vadovavosi nuojauta, jog žmonių pasitikėjimui ir jų suvienijimui karinės pajėgos neužtenka. Jeruzalė, Saliamono Šventyklos buveinė, jau turėjo traukos jėgą. Ji galėjo niekais paversti Jeroboamo I politinius siekius ir Šiaurinės karalystės nepriklausomybę. Užtat Jeroboamas I, sekdamas Dovydo pavyzdžiu, statė naująją karalystę ant religinių pagrindų. Kadaise Dovydas perkėlė Sandoros Skrynią į savo sostinę Jeruzalę. Dabar Jeroboamas I įsteigė dvi šventoves naujajai karalystei — vieną Dane šiaurėje, o kitą prie Betelio pietuose palei Judo karalystės sieną. Abi šventovės jau turėjo garbingą vardą tarp izraeliečių giminių ir patraukdavo maldininkus. Jeroboamas I įsteigė ir kunigystę, kuri savo kilme turėjo šaknis Mozės amžiuje. Be to, jis įvedė ir metinę Rudens šventę — Derliaus, arba Padėkos, šventę, panašią į tą, kuri buvo švenčiama Judo karalystėje skirtingu metų laiku.

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ 1:[144]

PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA	FINIKIJA	MESO-POTAMIJA
		Jungtinė karalystė:		
1000	Nuosmukis	Dovydas (mždg. 1000-961)	Hiramas I (mždg. 969-936)	Asirijos nuosmukis
GELEŽIES AMŽIUS	XXII dinastija	Saliamonas (mždg. 961-922)		
	Šišakas I (mždg. 935-914)	Karalystės skilimas, Saliamonui mirus (mždg. 922)		
		Padalinta karalystė:		
900		Judo, arba Pietinė, karalystė	Izraelio, arba Šiaurinė karalystė	
		Dovydo dinastija:		
		Rehoboamas (mždg. 922-915)	Jeroboamas I (mždg. 922-901)	
		Abijas (Abijamas) (mždg. 915-913)		
		Asa (mždg. 913-873)	Nadabas (mždg. 901-900)	

[144] Žr. B.W. Anderson, *ten pat*, p. 236.

Įkvėptasis Deuteronominis istorikas labai išgyveno Jeroboamo I naujoves. Viena jų įkvėptąjį autorių trenkte pritrenkė — vertė bjaurėtis. Tai buvo Jeroboamo I auksiniai veršiai, pastatyti Dano ir Betelio šventovėse. Užtat Jeroboamas I pakartotinai pasmerkiamas kaip "žmogus, kuris įvedė Izraelį į nuodėmę". Galvosena, kurią įkvėptasis autorius priskiria Jeroboamui I, ataidi pasakojimą apie Auksinį veršį dykumoje:[145] "Užtenka jums eiti į Jeruzalę. Štai jūsų dievai, izraeliečiai, kurie išvedė jus iš Egipto" (I Kar 12,28; Iš 32,4.8). Atrodo, kad įkvėptasis autorius iškreipia Jeroboamo I naujovės požiūrį. Labai galima, kad, būdamas istorikas iš Judo karalystės, jis pasidavė prieššiaurinei laikysenai ir "Štai jūsų *Dievas*" iškreipė į "Štai jūsų *dievai*". Vargu ar Jeroboamas būtų išdrįsęs įvesti daugdievystę — politeizmą į Izraelį. Istoriko akimis žiūrint, Jeroboamas I neturėjo to pikto tikslo, kurį jam priskiria įkvėptasis istorikas. Priešingai, Jeroboamas I norėjo grąžinti izraeliečius į pirmykštį Giminių lygos tikėjimo kraitį, pagal kurį Jahvė, tapatinamas su El — Dievu, buvo vaizduojamas stovįs nematomai ant jauno jaučio nugaros. Šiuolaikiniai Senojo Testamento istorikai, Jeroboamo I gynėjai, teigia, kad šis "[veršių] panaudojimas Jahvei įvaizdinti nebuvo labiau stabmeldiškas negu panašus vaizdavimas Jeruzalės Šventykloje Jahvės, kaip nematomo Artumo, pasodinto cherubinų soste."[146] Jeroboamas siekė, — kaip pats Deuteronominis istorikas tylomis pripažįsta, — susieti savo naujos karalystės religiją su Mozės tikėjimu. Pagrindinis Mozės tikėjimo turinys buvo Išėjimas iš Egipto. Giminių lygos tikėjimo kraitis, ka-

[145] Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 219-221.

[146] W.F. Albright, *The Biblical Period from Abraham to Ezra* (Pittsburgh, PA: Biblical Colloquium, 1950), p. 31; F.M. Cross, "Yahweh and 'El", *op.* cit., p. 73-75. Kitaip Jeroboamo I reformas vertina T.J. Meek, *Hebrew Origins* (New York, NY: Harper & Row, 1950), V skyrius.

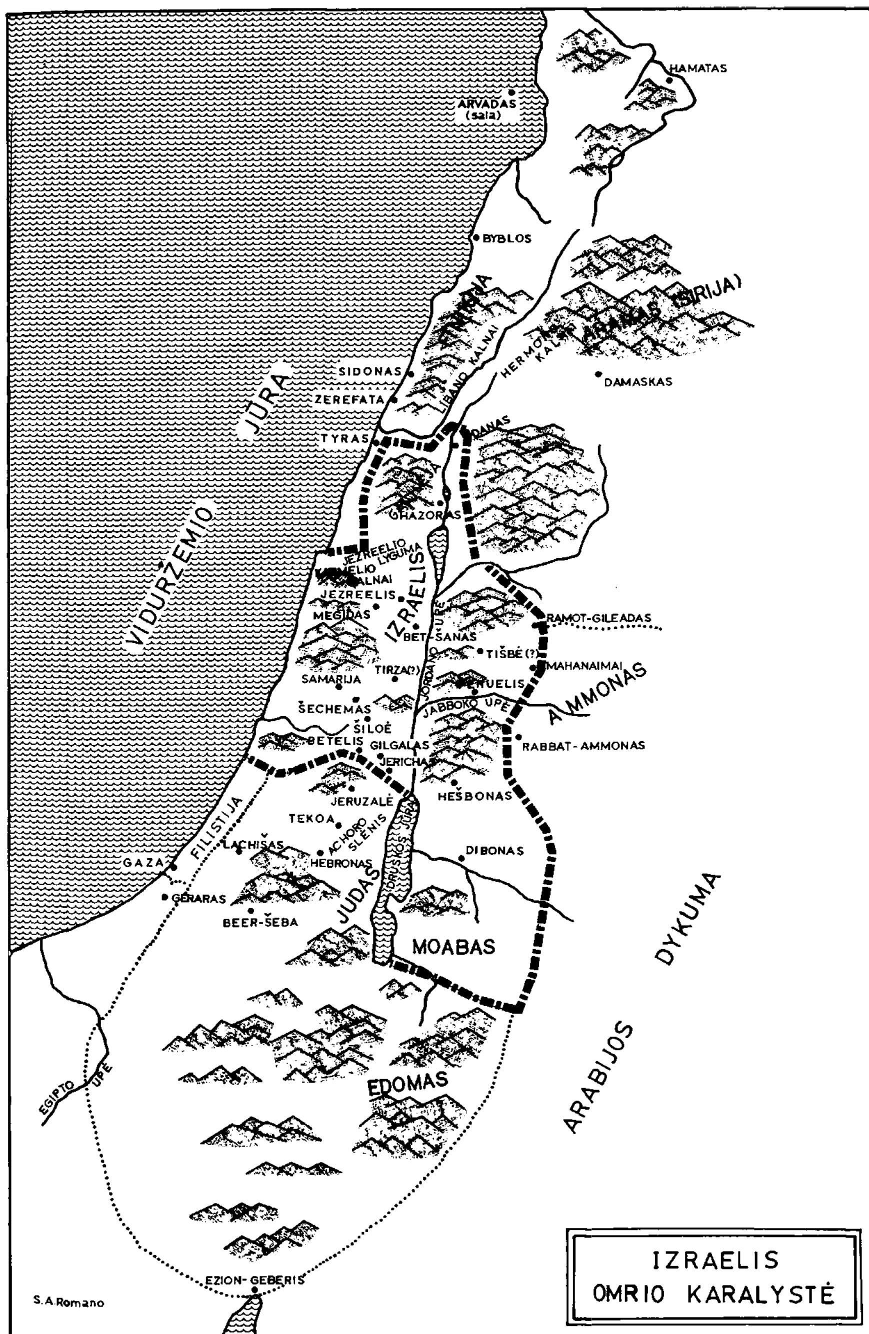
daise iškilmingai perimtas Šecheme — vietovėje, kurią Jeroboamas pasirinko sostine, — buvo labiau branginamas šiaurėje, negu pietuose — Dovydo dinastijos karalystėje. Be to, Jeroboamo I valdymo metu šiaurinis — Elohistinis šventosios istorijos atpasakojimas buvo įraštintas tuo pačiu tikslu, — siekiant išreikšti nepriklausomos valstybės tautinį savitumą.[147]

Nuoseklu daryti išvadą, kad Jeroboamas I nesiekė įvesti naujų *dievų* garbinimo į Izraelį, o tik atnaujinti atsidavimą Sandoros Dievui. Kad ir kilnūs siekiai, bet auksinių veršių įvedimas buvo pavojingas kanaaniečių religijos fone, nes jie buvo apčiuopiamai patrauklūs izraelięčiams. Raš Šamros (Ras Šamra) raštija sieja jautį ne vien tik su didžiuoju panteono dievu Eliu (El), bet ir su Baalu (Baal), vyriškuoju gamtos — audros ir derlingumo dievu. Galbūt net netyčiomis Jeroboamas I padrąsino Izraelio tikėjimo ir Baalo — kanaaniečių religijos suliejimą į viena. Vėliau ne istorikas iš pietų, bet pranašas iš Šiaurinės karalystės įžiūrės auksiniuose veršiuose pagundą — viliojančią stabmeldystę, kuri nesiliovė teršti Izraelio tikėjimo nuo pat atėjimo į Kanaano žemę. Anot pranašo, Jahvė priešinasi su pasibjaurėjimu ir įniršiu "Samarijos veršiui", Šiaurinės karalystės Dievo garbinimo įvaizdžiui (Oz 8,5-6; 10,5-6).

Omrio (Omri) dinastijos pradžia. Pabaigęs pasakojimą apie Jeroboamą I, įkvėptasis istorikas grįžta prie dviejų Judo — Pietinės karalystės karalių: Rehoboamo ir Abijo, arba Abijamo (Abijah, arba Abijam). Jie buvo Jeroboamo I amžininkai. Neturėdamas nieko gero apie

---

[147] Taip teigia W.J. Harrelson, *Interpreting the Old Testament* (New York, NY: Holt, Rinehart and Winston, 1964), p. 165; 199-200. Anot jo, atpasakodamas *tikrą* Jahvės išganymo istoriją, Elohistas dažnai perduoda senesnį atsiminimą negu Jahvistas.

HAMATAS
ARVADAS
(sala)
BYBLOS
FINIKIJA
ARAMAS (SIRIJA)
HERMONO KALNAI
LIBANO KALNAI
SIDONAS
DAMASKAS
ZEREFATA
JŪRA
TYRAS
DANAS
HAZORAS
VIDURŽEMIO
JEZREELIO LYGUMA
KARMELIO KALNAI
IZRAELIS
JEZREELIS
MEGIDAS
RAMOT-GILEADAS
BET-ŠANAS
JORDANO UPĖ
TIŠBĖ (?)
MAHANAIMAI
TIRZA(?)
SAMARIJA
PENUELIS
AMMONAS
ŠECHEMAS
JABBOKO UPĖ
ŠILOĖ
BETELIS
GILGALAS
RABBAT-AMMONAS
JERICHA
JERUZALĖ
HEŠBONAS
TEKOA
ACHORO SLĖNIS
FILISTIJA
LACHIŠAS
DIBONAS
GAZA
HEBRONAS
DRUSKOS JŪRA
JUDAS
GERARAS
BEER-ŠEBA
DYKUMA
MOABAS
ARABIJOS
EGIPTO UPĖ
EDOMAS
EZION-GEBERIS
S.A.Romano
IZRAELIS
OMRIO KARALYSTĖ

juos pasakyti, jis pasitenkina sau būdingais aprašais (1 Kar 14,21-15,8). Be to, jis perima ištrauką iš Judo *Karalių metraščių* apie Šišako proveržį į Judo žemes, nes egiptiečių proveržis, anot jo, rodo, kad Jahvė nubaudė Rehoboamą už jo nuodėmes (1 Kar 14,22-27).

Po to įkvėptasis autorius aprašo Asos (Asa), Judo karaliaus, valdymą. Asa ir Jeroboamas I buvo iš dalies amžininkai (1 Kar 15,9-24). Asos valdymas davė įkvėptajam autoriui ilgą laiko trukmę — apie keturiasdešimt metų. Net penki Izraelio karaliai buvo Asos amžininkai: Nadabas (Nadab), Baaša, Ela (Elah), Omris (Omri) ir Ahabas (Ahab). Pasakojimas apie juos šykštus (1 Kar 15, 25-16,34). Tokiu būdu Deuteronominis autorius prieina prie karaliaus Ahabo valdymo aprašo su ilgu intarpu apie pranašą Eliją (Elijah) (1 Kar 17,1-2 Kar 2,24).

Šiuo metu politinė padėtis Palestinoje tempėsi ir aštrėjo. Penkiasdešimt metų — nuo Saliamono karalystės suskilimo — truko pilietinis karas tarp Izraelio ir Judo karalysčių. Egiptas nesiliovė kurstyti tarpusavio kivirčų. Be to, abi izraeliečių karalystės juto augantį pavojų Derlingojo pusmėnulio šiaurėje. Ten buvo Sirija. Izraeliečių istorinės varžybos su Sirija yra raiškiai pavaizduojamos *Pradžios* knygos pasakojime apie Jokūbą ir Labaną (Pr 29-31). Kadaise Sirija tarnavo Izraeliui — Dovydo ir Saliamono amžiuje. Dabar Sirija, pasinaudodama savo pranašesne padėtimi ant Derlingojo pusmėnulio prekybos kelių sankryžos, ėmė grasinti Palestinai. Sirijos karaliai godžiai žvelgė į Izraelio teritoriją, o ypač į žemes Transjordanijoje, šiek tiek į pietus nuo Damasko. Šiaurės rytuose nuo Sirijos palengvėle telkėsi dar nuožmesnis pavojus, kuris ilgainiui taps grėsme ir Sirijai, ir Izraeliui, ir Judui, ir visoms Derlingojo pusmėnulio tautoms. Pavojaus vardas — Asirija. Asirijos liūtas ėmė neramiai riau-

muoti ir risčia daužytis po savo aptvarą Mesopotamijoje. Maždaug 870 m. prieš Kristų, Ašur-nasir-apalas (Assšur-nasir-apal; 884-860 m. pr. Kr.) pažadino Asiriją po šimtmetinio snaudulio savo didybės regme ir nuniokojo šiaurinę Siriją bei užėmė Finikijos dalis.

Sirija užpuola Šiaurinę karalystę. Vargai su Sirija prasidėjo Judo karaliaus Asos valdymo metu (mždg. 913 - 873 m. pr. Kr.). Asai rūpėjo religinė reforma. Įkvėptasis istorikas giria jį už geranoriškumą. Matyt, Asos reforma pristabdė poslinkį į religinį atmiešimą — Sandoros tikėjimo ir kanaaniečių religijos suliejimo krūvon. Šis poslinkis buvo madoje Saliamono ir jo betarpiškų įpėdinių amžiuje. Pabrėžiama, kad Asa išsilaisvino iš savo motinos įtakos, atimdamas jai Karalienės-Motinos, arba Gebiros (Gebira), vardą ir uždrausdamas Ašeros (Ašerah), kanaaniečių Motinos-dievės garbinimą, kurį rėmė Karalienė-Motina (1 Kar 15,13). Asai rūpėjo ir kiti reikalai, kurie neturėjo nieko bendro su religine reforma. Izraelis, su kuriuo Judo karalystė buvo kariavusi protarpiais nuo monarchijos suskilimo, tapo taip galingas, kad jo karalius Baaša pajėgė uždaryti visus šiaurinius kelius į Jeruzalę. Asa, Judo karalius, pasijuto troškinamas. Todėl jautėsi priverstas daryti lemtingą žingsnį — siųsti pasiuntinius Sirijos karaliui Benhadadui (Ben Hadad) su maldavimu dėtis į sąjungą prieš Izraelį. Benhadadui tokia sąjunga buvo labai paranki. Paslaugos vardu jis užpuolė ir nuniokojo Galilėją, Izraelio karalystės šiaurę. Tuo pačiu jis galėjo įgyvendinti Sirijos politines užmačias (mždg. 878 m. pr. Kr.).

Sirijos proveržis į Izraelį sukėlė jame netvarką. Perversmas sekė perversmą, o karalius sekė karalių — žudymu, savižudybe ir intrigomis. Vienas karalių, vardu Zimri, nužudęs savo pirmtaką, tesėdėjo soste vos septynetą

dienų (1 Kar 16,8-15). Netvarkai vyraujant, Izraelio kariuomenės vadas Omris (Omri) prasimušė į valdžios viršūnę — jis pasiekė sostą perversmu.

Įkvėptasis Deuteronominis istorikas vertina Omrį neįprastai kritiškai. Jis teigia, kad Omris "elgėsi pikčiau už visus karalius, kurie buvo prieš jį" (1 Kar 16,25). Pasakojimas apie Omrį yra trumpas, vos šešių eilučių (1 Kar 16,23-28). Kone visos yra Deuteronominiam istorikui būdingi pareiškimai. Jeigu mums būtų prieinama Izraelio karalių *Metraščių* knyga, apie kurią įkvėptasis autorius tik užsimena, nėra abejonės, kad atrastume svarbų Senojo Testamento politinį asmenį. Omriui pasisekė sukurti Izraelyje — Šiaurinėje karalystėje dinastiją su svoriu Derlingajame pusmėnulyje. Net Asirijos karaliai ėmė vadinti Šiaurinę karalystę "Omrio namų [dinastijos] šalimi". Šis vardas taip prigijo, kad jis buvo naudojamas ne tik po Omrio mirties, bet ir daugelį metų po jo dinastijos žlugimo. To iki šiol nebuvo pasiekęs joks kitas Šiaurinės karalystės karalius.

Omris pradėjo bendradarbiauti su Pietine — Judo karalyste. Vėliau šį bendradarbiavimą sustiprino vedybos su Jeruzalės dovydiškuoju įpėdiniu. Archeologija duoda mums kur kas daugiau duomenų iš Omrio laikmečio, negu šykštus įkvėptojo autoriaus pasakojimas 1 *Karalių* knygoje. Louvro muziejus Paryžiuje turi moabiečių Akmenį, Moabo karaliaus Mešos (Meša) paminklą, su įrašu apie Omrio dinastiją (žr. taip pat 2 Kar 3,4). Girdamasis savo iškiliais pasiekimais, Meša sako:

> *Apie Omrį, Izraelio karalių,* [*reikia sakyti*], *kad jis žemino Moabą daug metų, nes Chemošas* [*t.y. Moabo dievas*] *buvo piktas ant savo krašto. Ir jo sūnus* [*vaikaitis?*] *sekė juo ir jis sakė: "Nužeminsiu Moabą". Mano amžiuje jis* [*taip*] *kalbėjo, bet aš nu-*

galėjau jį ir jo namus [dinastiją], kai Izraelis žuvo amžinai.[147a]

Mešos Akmuo liudija, kad Omris pajėgė sutvardyti moabiečius Transjordanijoje. O 1 *Karalių* knyga teigia, kad jis susidorojo ir su sirais. Tačiau sirai privertė Omrį užleisti jiems dalį savo teritorijos Transjordanijoje ir duoti prekybinių lengvatų savo sostinėje Samarijoje (1 Kar 20,34).

Omris valdė Šiaurinę karalystę — Izraelį stipria ranka. O Izraelio kaimynams jis nedavė laisvos rankos ne tik karalystės viduje, bet ir pasieniuose. Jo stipri ranka tapo dar stipresnė dėl glaudžios sąjungos su Finikija. Santykiuose su šiauriniu kaimynu Omris sekė Jungtinės karalystės valdovų — Dovydo ir Saliamono pavyzdžiu. Izraelio ir Finikijos politinė sąjunga buvo geranoriškai išreikšta Omrio sūnaus Ahabo (Ahab) ir Finikijos karaliaus dukters Jezebelės (Jizebel) vedybomis (1 Kar 16,31). Izraelio ir Finikijos politinė vienybė siekė užgožti Sirijos užmačias. Ir čia Omris sekė Saliamono pavyzdžiu — vedybas politiniais sumetimais. Vėliau matysime, kad Ahabo ir Jezebelės vedybos buvo lemtingai kenksmingos Sandoros bendrijai.

Nežiūrint 1 *Karalių* knygos tylos apie Omrio valdymą, turima pakankamai duomenų teigti, kad jo politinio sumanumo dėka Izraelis tapo stipria ir turtinga karalyste. Dvylika metų Izraelio politinė jėga veržėsi į vakarus — Viduržemio pajūrį ir į rytus — Transjordaniją. Politinį veržlumą lydėjo ūkinė gerovė ir neišvengiama spraga tarp "turtuolių" ir "beturčių". Toji spraga ne tik išliko, bet tapo pranašo Amoso laikotarpyje praraja.

Samarija, naujoji Izraelio sostinė, buvo Omrio politinio meistriškumo paminklas. Ji buvo pradėta statyti

---

147a J.B. Pritchard, *ten pat*, p. 320-321.

ant vieno iškilaus kauburio karalystės centre (1 Kar 16, 24).[148] Samarijos statybą užbaigė Omrio sūnus Ahabas.

Naujoji sostinė buvo labai gražioje ir saugioje vietoje. Stačios kauburio atšlaitės pajėgiai ją saugojo ir gynė nuo priešų. Be to, būdama ant pagrindinio šiaurės-pietų kelio, ji įgalino laiku pastebėti bet kokį proveržį iš Judo karalystės ir palaikyti ryšius su Finikija, pagrindine Izraelio sąjungininke.

Samarija buvo jau pačių izraeliečių pasistatytas miestas. Archeologija liudija, kad ji buvo prabangą mėgstanti ir prašmatni sostinė. Iškilūs akmens — mūriniai įtvirtinimai, Omrio bei Ahabo rūmai, dramblio kaulu inkrustuoti baldai ir sienos nūdien tebeliudija Izraelio — Šiaurinės karalystės pomėgį prabangai (1 Kar 22,39; Am 3,15; 6,4). Statybai Omris kvietėsi meistrus iš Finikijos. Archeologiniai atkasinėjimai rodo, kad Samarijos architektūra ir menas turi daug bendro su Finikija. Nuo Omrio valdymo laikų Samarija tapo Šiaurinės karalystės įvaizdžiu ir pravarde, kaip Jeruzalė buvo Pietinės karalystės įvaizdžiu ir pravarde.

Israelis tarpo ir Ahabo, Omrio sūnaus, valdymo metu. Medžiaginė gerovė ir ūkinė pažanga nesiliovė didinti spragos visuomenėje. Įkvėptasis autorius — Deuteronominis istorikas ir Ahabą aštriai pasmerkia. Ahabui valdant, ėmė niauktis tarptautinė padėtis. Tiesa, Egiptas vėl buvo nuosmukyje. Tačiau Sirija buvo tapusi veržli ir plėtėsi Transjordanijoje Izraelio karalystės sąskaita. Sirija apgulė net Samariją (1 Kar 20).

---

[148] Prieš tai Izraelio sostinė buvo Tirza (Tirzah). Tai liudija nūdienio Tell el-Far'ah piliakalnio atkasinėjimai. Piliakalnį atkasė garsusis katalikų Šv. Rašto tyrėjas dominikonas Roland de Vaux. Omrio pirmtakas Jeroboamas I dėl mums nežinomų aplinkybių perkėlė Izraelio sostinę iš Šechemo į Tirzą (1 Kar 14,17; 15,33).

Judo karalius Jehošafatas (Jehošafat) pakeitė savo pirmtako priešišką elgesį su Izraeliu ir padėjo Ahabui kariauti su sirais Transjordanijoje. Bendromis jėgomis atkariavo Ramot-gileadą (Ramot-gilead). Šiame mūšyje, pagal įkvėptąjį istoriką, žuvo Ahabas (1 Kar 22).

Asirijos grėsmė Palestinai. Keletą metų prieš Ahabo mirtį, Izraelis ir Sirija buvo tapusios draugiškesnės. Draugystėn jas vedė Asirijos grėsmė. Asirai, norėdami žūt būt pasiekti Viduržemio jūrą, pradėjo užpuldinėti Siriją ir Palestinos karalystes. Sirija, būdama arčiausiai prie Asirijos sienų, pirmoji patyrė Asirijos grėsmę ir proveržį į vakarus. Asirijos karalius Šalmaneseras (Šalmaneser; mždg. 859-825 m. pr. Kr.), laikydamas karalystes už vakarų sienos patraukliu grobiu, pajudėjo prieš jas 853 metais. Qarqaro (Qarqar) vietovėje, prie Hamatos (Hamat) miesto, šiaurėje nuo Damasko, jis susirėmė su vakarų karalysčių sąjungine kariuomene. Sirijos karalius Benhadadas buvo jas sėkmingai sujungęs pastoti Asirijos proveržiui kelią į vakarus. Sąjungininkų tarpe buvo ir Benhadado priešas Ahabas — Izraelio karalystė. Šalmanesero metraščiai[149] turi daug duomenų apie Qarqaro mūšį. "Ahabas izraelietis", sakoma, "atvedė 10.000 pėstininkų ir 2.000 karo vežimų", — didžiausią visų sąjungininkų karo vežimų skaičių. Sirija ir Hamato karalystė irgi turėjo stiprias kariuomenes. Asirietis karalius giriasi, kad visus juos sutraiškęs nepaprasta pergale. Girtis yra įprasta visiems kariaujantiems. Nūdieniai ir anuometiniai fronto pranešimai švyti pagyromis. Atrodo, kad iš tikrųjų asirų pergalė nebuvo tokia triuškinanti, nes Šalmaneseras turėjo trauktis atgal į rytus ir Mesopotamijos aptvare bent keliolika metų gydyti savo žaizdas. Tačiau Qarqaro mū-

149 Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat,* p. 278-279.

šis (853 m. pr. Kr.) kreipė dėmesį į ateitį. Dabar jau buvo aišku, kad Asirija nori užvaldyti Derlingąjį pusmėnulį. Todėl Palestinos — Izraelio ir Judo karalysčių politinis akiratis niaukėsi. Šiaurėje telkėsi baisus audros debesis.

Asirijos grėsmės fone kilo pranašas po pranašo. Jie Dievo vardu tęsė Mozės ir Samuelio vaidmenį Sandoros bendrijoje, reikalaudami atnaujinti tikėjimą Sandoros Dievu. Kai kurie jų tik užsimenami. Pavyzdžiui, Ahijas (Ahijah) iš Šiloės, kuris vadovavo sukilimui prieš Saliamoną (1 Kar 11,29-39), ir Jehu ben-Hananis (Jehu ben-Hanan, t.y. Jehu Hananio sūnus), kuris pranašavo kruviną galą Izraelio karaliui Baašai (1 Kar 16,1-4). Trys raiškūs ir įtaigūs pranašai reiškėsi Omrio laikotarpyje: Mikajas (Mihajah), Elijas (Elijah) ir Elizėjus (Eliša). Jų žodžiai Dievo vardu padeda suprasti Senojo Testamento pranašiškąjį pradą — ateities regmę. Ateities regmė reiškėsi gyvenimiškoje karalių ir pranašų sąveikoje.

Mikajas: vienas pranašas prieš 400! Senasis Testamentas pažįsta du pranašus su labai panašiu vardu: Mikają, Imlos (Imlah) sūnų, ir Miką (Mikah), arba Michėją.

Mikajas, Imlos sūnus, yra vienas iš spalvingiausių pranašų istorijos asmenų. Jis buvo Elijo amžininkas ir Ahabo karaliavimo užsklandoje kalbėjo Izraelyje Dievo vardu. Pasakojimas apie Mikają yra įdomus ir tuo, kad liudija "pranašų sūnų" brolijų suvalstybinimą jau šį ankstyvąjį išganymo istorijos laikotarpį.

Du 1 *Karalių* knygos skyriai supažindina su pranašu Mikaju: 1 Kar 22 ir 1 Kar 20. 1 Kar 22 skaitinį, atrodo, Deuteronominis istorikas perėmė iš šaltinio apie Ahabo karus. Įkvėptasis autorius, įjungdamas jį į savo istoriją, norėjo išryškinti, kaip Dievo bausmė pagaliau pasivijo Ahabą, vieną iš karalių, Deuteronominio istoriko sukčių

sąraše. Pasakodamas apie Ahabo karus, įkvėptasis autorius vaizdžiai papasakoja ir apie suvalstybintą "pranašų sūnų" brolijos veiklą (1 Kar 22,5-23). Mikajas, suvalstybintos 400 pranašų brolijos fone, pasirodo esąs tikras Dievo pasiuntinys su tikru pranešimu iš Dievo.

1 Kar 20 skaitinys grąžina į laikotarpį prieš Qarqaro mūšį (853 m. pr. Kr.). Nors sirai ir apgulė Ahabo sostinę Samariją, jam pasisekė sudoroti sirus Afeko (Afek) mūšyje. Po šio mūšio Ahabas privertė sirus grąžinti jam kadaise Omrio jiems užleistus miestus Transjordanijoje ir duoti jam prekybinių lengvatų jų sostinėje Damaske (1 Kar 20,26-34). Ahabo geraširdiškas elgesys su Sirijos karaliumi nebuvo prie širdies vienam iš "pranašų sūnų" brolijos. Mat jis buvo už kietaširdį šventąjį karą — *herem*, t.y. visišką priešų sunaikinimą (1 Kar 20, 35-43). Vėlesni įvykiai parodė, kad Ahabas elgėsi gudriai, sudarydamas sutartį su Benhadadu, nes greitu laiku paaiškėjo, jog mažosios karalystės vakaruose turi eiti į sąjungą Asirijos proveržiui atremti.

Įkvėptasis istorikas apeina Qarqaro mūšį (853 m. pr. Kr.) santūriai patylomis, nes jame neįžiūri nieko, kas galėtų tarnauti jo teologiniam požiūriui. Izraelio ir Sirijos karinė sąjunga prieš Asiriją sukūrė paliaubas tarp buvusių priešų (1 Kar 22,1). Tačiau naujoji draugystė pasibaigė, kai tik pasibaigė pavojus. Po Qarqaro mūšio, asirams pasitraukus į Mesopotamijos aptvarą ir užsiėmus bėdomis krašto viduje, Izraelis ir Sirija vėl šokosi į nuožmų kivirčą. Kivirčo širdimi buvo Ramot-gileado (Ramot-gilead) miestas Transjordanijoje. Kadaise Omris buvo šį miestą ir dalį Transjordanijos užleidęs sirams, norėdamas juos sau prisigerinti. Dabar, pagal sutartį po Afeko mūšio, Benhadadas turėjo užleistą teritoriją grąžinti Ahabui. Tačiau jis išdavikiškai atsimetė nuo sutarties. Ahabui Ramot -gileadas buvo svarbus, nes užėmė raktinę vietą ant pre-

kybai ir karui svarbaus kelio — nuo šiaurės į pietus per visą Transjordaniją.

I Kar 22 skaitinio pradžioje pasakojama apie dviejų karalių pasitarimą: Izraelio Ahabas ir Judo Jehošofatas tariasi dėl bendro žygio prieš Siriją. Vienas iš Omrio dinastijos pasiekimų ir buvo Šiaurinės karalystės suėjimas į taikingą sąlytį su Pietine karalyste. Kaip jau anksčiau užsiminta, šis sąlytis buvo užantspaudotas net vedybomis tarp dviejų karališkų šeimų. Atrodo, kad Judo Jehošafatas galingesnės ir turtingesnės Izraelio karalystės paunksnėje jautėsi tik vasalu.

Jehošafatas negaišuodamas pasitarime stropiai pareiškia, kad sutinka su bet kokiu Ahabo planu prieš Siriją. Tačiau elgiasi labai gudriai. Jis suktai viliasi, kad žodis iš Jahvės padės jam išvengti žygio prieš sirus. Todėl pagal paprotį sprendimuose apie svarbius karo žygius pakiša mintį, kad reikia "klausti visų pirma, koks yra Jahvės žodis" (1 Kar 22,5). Ahabas sutinka ir sukviečia 400 pranašų. 1 Kar 22,10-12 vaizdžiai aprašo šiuos pranašus — dervišus, beaitrinančius save dviejų soste sėdinčių karalių akivaizdoje, į pagavos įniršį. Veiksmažodis "pranašavo" (10-je eilutėje) reiškia "pranašavo ekstazės įniršyje". Tuo tarpu pranašų brolijos vadeiva, vardu Zedekijas (Zedekijah), įvaizdiniu veiksmu pažada neabejotiną pergalę prieš sirus: "[Zedekijas] pasidarė sau geležinius ragus ir tarė: 'Štai ką sako Jahvė: 'Tais vėtysi Siriją, kolei ją sunaikinsi'" (1 Kar 22,11). "Pranašų sūnūs" kalbėjo "viena burna" — vienbalsiai sutarė (1 Kar 22,13). 400 pranašų buvo karaliaus palaižūnai ir šunuodegautojai. Jų žodis aiškus: Jahvės ir karaliaus Ahabo užmojis sutampa! Jų manymu, nėra jokios abojenės, kad karo žygis prieš sirus Ramot-gileade bus sėkmingas.

Pasakojimas tuo nesibaigia. Judo karalius Jehošafatas ieško naujo kelio iš keblios padėties: mat jis "prana-

šų sūnų" žodžiu nepasitiki! Jehošafatas klausia Ahabą ar jau kalbėjo visi pranašai. Pasirodo, kad dar esama vieno pranašo — Mikajo ben-Imlos, kuris nebuvo Ahabo pašauktas. Anot Ahabo, "Aš jo nepakenčiu, nes jis niekuomet nepranašauja man gera, o tik pikta" (1 Kar 22,8). Mikajas nėra suvalstybintas! Čia ir yra priežastis, kodėl Ahabas jo nemėgsta. Vis dėlto Mikajas yra atitempiamas prie karalių sosto po grasaus pareiškimo, kad visi "pranašų sūnūs" vienbalsiai pasisakė už žygį prieš sirus (1 Kar 22,13-14).

Mikajas, atitemptas prieš karalius, kandžiai pamėgdžioja ir išjuokia sėkmingą 400 pranašų žodį (1 Kar 22, 15). Ahabas jaučia, kad Mikajas vaidina. Todėl jis prisaikdina Mikają pranešti tiesą Jahvės vardu (1 Kar 22, 16). Mikajas atsako Ahabui dviem pranašystėmis. Pirmoji buvo reginys apie Izraelį sąmyšyje ir netekusį vado: "...išblaškytą kalnuose, kaip avis, kurios neturi piemens" (1 Kar 22,17). Šia pranašyste Mikajas pranešė Dievo vardu apie Izraelio karaliaus žuvimą ir visišką nesėkmę žygio prieš sirus. Antroji pranašystė buvo regėjimas, kuriame Mikajas matė Jahvę, sėdintį ant savo sosto dangiškajame dvare ir įgaliojantį "melagę dvasią" pripildyti pranašus melo ekstaze (1 Kar 22,19-23). Mikajo pranašystės nemalonios, bet Ahabo širdies jos nepaliečia. Atoveikis į Mikajo žodį iš Dievo — Zedekijo antausis ir Ahabo įsakymas "uždaryti šį vyrioką kalėjiman" (1 Kar 22,24-27).

Pasakojimas apie karo žygį prieš sirus tęsiamas (1 Kar 22,28-38). Mikajo pranašystė pasitvirtino. Nors Ahabas ir persirengė, bet vienas siras "įtempė savo lanką ir paleido strėlę spėtinai" (1 Kar 22,34). Strėlė pataikė į Ahabą. Mirtinai sužeistas karalius turėjo palikti mūšio lauką. Taip tariamai atsitiktiniu įvykiu Jahvės žodis, duotas per Mikają, įvyko. Šv. Rašto požiūriu, istoriją valdo Apvaizda, o ne atsitiktinumas.

1 Kar 22 skaitinys prabėgomis parodo Senojo Testamento pranašų veiklos pereinamąjį tarpsnį. Mikajas davė priesaiką, kad "kalbėsiu tai, ką man sako Jahvė" (1 Kar 22,14), nors jo pranešimas iš Dievo ir buvo vispusiškai priešingas karaliaus norui ir "pranašų sūnų" brolijai. Jis paskelbė Dievo vardu teismą *prieš* tautą, — davė pranešimą iš Dievo apie pražūtį. Ilgainiui šis bruožas pranašų veikloje tapo tikro pranašo požymiu (Jer 28,8-11). Su Mikaju pranašystės liovėsi būti tautiškumo poreikių aidu bei tarnauti karaliaus ir liaudies pomėgiams. Jame turime aiškų lūžį tarp tikro pranašo ir "amatininkų" pranašų, — lūžį, kuris taps dar ryškesnis Amoso pranašystėje. Amosas neigė bet kokį savo ryšį su "pranašų sūnumis" (Am 7,14).

Mikajas ir į jį panašūs pranašai buvo jautresni tikrajam Senojo Testamento tikėjimo kraičiui, negu pranašai ekstazėje. Per juos Mozės tikėjimas ir Sandoros kraitis atgijo dabartyje nauja prasme ir jėga. Šis atgijimas yra itin ryškus didžiausiajame IX prieškristinio amžiaus pranaše — vardu Elijas. Apie 850 m. pr. Kr. jis prašnekino Šiaurinę karalystę pranešimu iš Dievo.

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ 2:[150]

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA		MESOPOTAMIJA	
900		Padalinta karalystė JUDAS	IZRAELIS	SIRIJA	ASIRIJA
		Asa (mždg. 913-873)	Baaša (mždg. 900-877)		Atgimimas
			Ela (mždg. 877-876)		Adad-niraris II (mždg. 912-892)
			Zimri (mždg. 876) 7dienas!	Benhadadas (mždg. 880-842)	Ašur-nasirapalas II (mždg. 884-860)
			OMRIO dinastija		
			Omris (mždg. 876-869)		
		Jehošafatas (mždg. 873-849)	Ahabas (mždg. 869-850)		Šalmaneseras III (mždg. 859-825)
	Nuosmukyje	Jehoramas (mždg. 849-842)	ELIJAS (apie 850)		QARQARO MŪŠIS (853)
		Ahazijas (mždg. 842)	Ahazijas (mždg. 850-849)		
850			Jehoramas (mždg. 849-842)	Hazaelis (mždg. 842-806)	

[150] Žr. B.W. Anderson, *ten pat*, p. 247.

ELIJAS: PRANAŠAS IŠ GILEADO

(1 Kar 17-19 ;21)

1 Kar 20 ir 22 skaitiniai pasakoja apie Ahabo karaliavimo užsklandą. Pasakojimas apie pranašą Eliją grąžina į Ahabo karaliavimo pradžios lemtingus įvykius. Mūsų šaltiniu šiam istorijos laikotarpiui yra liaudies padavimai apie Eliją 1 Kar 17-19 ir 21-ajame skyriuje.[151] Šis pasakojimų ciklas yra perdėm savarankus ir nepriklausomas. Įkvėptasis Deuteronominis autorius jį tik įjungė į savo istoriją. Būdinga, kad pasakojimai nėra padažyti šiam įkvėptajam autoriui būdingu stiliumi. Jame nėra nei "deuteronominio" susirūpinimo dėl altorių "aukštumose", arba "ant kalvų". Pats Elijas pastatė altorių ant Karmelio kalno.[152] Elijui netgi nepriekaištaujama, kad jis nepasmerkė auksinio veršio garbinimo Betelyje. Įkvėptasis autorius bus gavęs padavimus apie Eliją iš pačios pranašo brolijos, su kuria, matyt, turėjo glaudžius santykius (2 Kar 2,1-18).

Nūdienio istoriko akimis, pasakojimai apie Eliją nepasižymi dalykiškumu ir noru perduoti praeities įvykius. Jie yra pasakojamosios tautosakos kūrinys. Pasakojimuose kalbama apie Eliją ir nepaprastus įvykius, susijusius su Elijo asmeniu. Jie atspindi Sandoros bendrijos tikėjimą ir vaizduotę, — su prisiminimu ir pritaikymu buvo perduodama gyvu žodžiu su Eliju susijusių įvykių prasmė. Pasakojamieji įvykiai turi pagrindą istorinėje tikrovėje. Tačiau pirmoje vietoje pasakojimai atspindi ne

---

151 Senasis Testamentas graikų kalba — Septuaginta deda 1 Kar 21 tuojau pat po 1 Kar 17-19, t.y. 1 Kar 20-ąjį skyrių perkelia po 21-ojo skyriaus. Todėl, pagal Septuagintą, visi keturi skyriai kadaise sudarė glaudų vienetą.

152 Deuteronominis autorius smerkia aukštumų altorius. Anot jo, tik Jeruzalėje tėra vienui vienintelė teisėta vieta — Šventykla su altoriumi Jahvės garbei.

įvykius, bet Sandoros tikėjimo patirtį to lemtingo lūžio metu. Dievo vyras — pranašas Elijas paliko Senajame Testamente stebėtinai gilų įspūdį. Be to, jo vaidmuo palietė jautriausias Izraelio istorijos stygas, — susitikimą su Dievu politiniame ir kultūriniame dabarties žaizdre. Politinį ir kultūrinį žaizdrą įžiebė Jezebelės, Ahabo žmonos, įžūlus elgesys.

Sakoma, kad Kleopatros nosis kadaise pasuko visą Vakarų istoriją nelaukta kryptimi. Galima sakyti, kad ir Izraelio — Šiaurinės karalystės istorijos raida buvo giliai paliesta vieno asmens savotiškumo. Šio asmens vardas — Jezebelė. Verta prisiminti, kad Omris, siekdamas stiprinti Izraelio santykius su Finikija, sutuokė savo sūnų Ahabą su Et-Baalo (Et-Baal), Tyro karaliaus, dukra. Jeigu Ahabas būtų paėmęs sau žmona kokią kitą moterį, visa Izraelio istorija būtų buvusi visai skirtinga. Įkvėptasis autorius — Deuteronominis istorikas šias vedybas itin giliai išgyvena. Anot jo, Ahabas, imdamas sau žmona Jezebelę, padarė didesnę nuodėmę už patį Jeroboamą I (1 Kar 16,31)!

Ahabas padėjo Jezebelei įžiebti politinį ir kultūrinį žaizdrą Izraelyje. Tai daryti jis negaišavo. Mat norėjo padėti savo finikietei žmonai jaustis kaip namie. Kaip anksčiau minėta, Omris statė naują miestą — Samariją — sostinę Izraeliui. Ahabas tęsė tėvo pradėtą sostinės statybą. Lygiai kaip Saliamonas kadaise statė šventoves savo svetimšalių žmonų dievams Jeruzalėje, taip dabar Ahabas pastatė "šventovę Baalui" su altoriumi ir Ašeros (Ašerah), Motinos-dievės, statula (1 Kar 16,32-33). Baalas buvo Baal-Melkartas (Baal-Melkart), Tyro karalystės dievas-gynėjas — kanaaniečių gamtos religijos atmaina Finikijoje.

Finikiečių gamtos religija yra nūdien gerai pažįstama iš Ras Šamros (Ras Šamra) raštijos. Nuo pat izraelie-

čių atėjimo į Kanaaną, gamtos religija beveik nepastebimai sunkėsi į Sandoros tikėjimą per žemdirbių poreikius. Dabar gamtos religija — baalizmas tapo politine ir kultūrine jėga, — iš Finikijos skverbėsi į kaimyninius kraštus. Mat Finikija Viduržemio jūros kraštuose buvo pasiekusi politinės ir kultūrinės jėgos viršūnę. O tuomet kurios nors tautos politinis ir kultūrinis pranašumas buvo pripažįstamas jos religijos priėmimu.

Tiesa, neatrodo, kad Ahabas norėjo atmesti Izraelio Dievą — Jahvę, nors įkvėptasis autorius jį tuo ir kaltina (1 Kar 16,31). Savo vaikus jis pavadino vardais su Dievo *Jah* pradu: Atali*jah*, Ahazi*jah*, *Jeh*oram. Be to, kaip jau pastebėjome pasakojime apie Mikają, jis savo karaliavimo užsklandoje tarėsi su Jahvės pranašais. Matyt, kad norėjo būti pakantus ir duoti savo svetimšalei žmonai religijos laisvę, kaip tai buvo daręs Saliamonas su savo svetimšalėmis žmonomis. Tačiau Jezebelė tuo nepasitenkino. Ji buvo išdidi Tyro princesė ir labai paveiki moteris. Atrodo, kad ji pasitikėjo savimi: žinojo, ko nori ir trūks plyš siekė savo tikslo. Jausdamasi savo — finikiečių religijos skelbėja, ji neišvengiamai susikirto su Jahvės pranašais. Ir tie buvo nemažiau aistringi savo — Sandoros tikėjimo gynėjai. Jezebelė atsigabeno iš Finikijos daug Baalo pranašų ir juos išlaikė karalystės iždo lėšomis (1 Kar 18,19). Be to, ji pradėjo atkaklų žygį sunaikinti Jahvės pranašus (1 Kar 18,13). Pasinaudodama nerūpestingu liaudies pakantumu ir lengvatikiu tikėjimo atmiešimu—sinkretizmu, Jezebelė stengėsi iš paskutiniųjų išrauti iš karalystės gyvenimo savitąjį Sandoros tikėjimą. Jahvės altoriai buvo nugriauti, pranašai išžudyti, o ištikimieji Sandoros tikėjimui žmonės priversti slapstytis. Šio lemtingo lūžio metu Izraelyje pasirodė pranašas Elijas ir su neįprasta aistra pranešė "Viešpaties žodį". Trys pasakojimai padeda pažinti Elijo vaidmenį.

1. *Rungtynės su Baalu ant Karmelio* (1 Kar 17-18). Pirmojo pasakojimo fonas yra sausra, kuri buvo paralyžiavusi visą kraštą. Sausra Palestinoje nesvetima.

Pasakojimas yra padavimas. Juo atsimenama ir perimama ne tiek įvykis, kiek patirtis — prasmė ir svarba. Per padavimo skraistę Elijas pasirodo staiga. Jis yra pranašas su žodžiu iš Dievo. Pranašo gimtinė — Tišbės (Tišbeh) vietovė Transjordanijoje.

Staigus ir draminis Elijo pasirodymas pasakojime reiškia, kad jis buvo padaręs neįprastai didelį įspūdį savo amžininkams (1 Kar 17,1). Tišbėje, anapus Jordano, jis buvo žinomas kaip keistuolis — pusiauklajoklis dykumos pakraščio atsiskyrėlis. Ir Izraelio visuomenė matė jame keistuolį, "apsirengusį drabužiu iš gaurų, susijuosusį šikšnine juosta" ir nepaprastai stiprų (2 Kar 1,8). Elijo kilnojimasis iš vietos į vietą vedė karaliaus Ahabo tarną Obadiją (Obadijah) iš proto (1 Kar 18,1-15). Anot jo, Jahvės "vėjas" — dvasia nešiojo jį nežinia kur (1 Kar 18, 12). Atrodo, kad Elijui buvo būdinga ateiti iš nežinia kur ir nustebinti žmones. Pasak padavimo, ir jo iškeliavimas iš šio pasaulio buvo lygiai paslaptingas, kaip ir jo staigus pasirodymas Izraelyje. Jį paėmė "ugninis vežimas" kelionei į dangų (2 Kar 2,11-12).

Grįžkime prie pasakojimo apie rungtynes su Baalu ant Karmelio kalno. Elijas Jahvės vardu praneša, kad ateina ilga sausra (1 Kar 17,1). Savo pirmuoju pranešimu iš Dievo, Elijas meta iššūkį Baalui dėl jo, derlingumo dievo, veiklos. Be lietaus neauga žolė ir nedygsta grūdas. 1 Kar 17 skaitinį sudaro vaizdai, kurie piešte nupiešia bado aštrumą ir Elijo stebuklus. Pasakojimai apie stebuklus imtini ne dalykiškai, nes yra dalis tautosakos, kuria liaudis išreiškė Dievo žodžio, duoto per Eliją, prasmę ir svarbą (žr. 2 Kar 1-2). Pasakojimais išreiškiama vispusiška Jahvės galia duoti žemei derlių ir teigiama, kad žmogaus

gyvenimas yra jo rankoje. Viena svarbiausių skaitinio vietų yra pareiškimas, kad Jahvė valdo žemės derlingumą ne tik Palestinoje, bet ir Finikijoje — Baal-Melkarto krašte. Elijas išgelbsti nuo bado vieną našlę finikiečių žemėje, Zareftos (Zareftah) miestelyje.[153].

1 Kar 18 skaitinyje pasakojama apie Elijo susitikimą su Ahabu. Susitikus, pirmieji karaliaus žodžiai pranašui buvo: "Ar tai tu esi, kuris vargini Izraelį?" (1 Kar 18,17). Karalius turėjo mintyje vargą, kurį šis pranašiškas keistuolis buvo sukėlęs savo sausros pranašyste. Sausra jau buvo nualinusi Samariją tiek, kad karalius ir jo ūkvedys turėjo lakstyti po kaimus, ieškodami pašaro dvaro arkliams. Elijas atsuko Ahabo žodžius prieš jį patį, primindamas karaliui, kad vargas prasidėjo su jo parama kanaaniečių dievams — "Baalams" garbinti (1 Kar 18, 18). Baalai buvo laikomi vietinėmis finikiečių Baalo, dangaus skliauto, apraiškomis.

Elijas paskelbia, kad Jahvė, o ne Baalas, valdo žemės derlingumą. Tuo pačiu jis meta iššūkį "keturiems šimtams ir penkiasdešimčiai Baalo pranašų ir keturiems šimtams Ašeros pranašų" susitikti rungtynėms ant Karmelio kalno iškyšulio, palei Viduržemio jūrą (1 Kar 18, 19).

Rungtynių tarp Baalo-Ašeros pranašų ir vienui vieno Jahvės pranašo aprašymas yra labai dramatiškas, raiškus ir įžvalgus. Elijas apkaltina izraeliečius už jų "šlubavimą su dviem skirtingomis pažiūromis" — jungimą Jahvės garbinimo su tarnavimu stabams. Hebrajų kalba "šlubavimas" yra daugiareikšmis žodis. Iš turinio aišku, kad jis aprašyme reiškia svyravimą. Atrodo, kad Elijo

---

153 Apie šį badą yra užuomina žydų istoriko Juozapo Flavijaus veikale *Antiquitates Iudaicae*, VIII, 13,2. Užuominos pagrindas Menanderio Efeziečio teigimas, kad Etbaalio, Jezebelės tėvo, valdymo metu, buvo badas Izraelyje. Žr. B.W. Anderson, *ten pat*, p. 251.

kaltinimas ir iššūkis buvo: "Kaip ilgai jūs šlubuosite neryžtingai ant sankryžos?" Sankryža yra pavojinga vieta šlubuoti.[154] Pagal kitą pažiūrą, Elijas kaltina izraeliečius klausimu: "Kaip ilgai jūs šokčiosite. . .?" Už klausimo slypi vaizdas paukščio, kuris šokčioja šaka, pasiekia dvišakę vietą ir mano, kad gali pirmyn šokčioti, dėdamas vieną kojukę ant vienos šakos, o kitą ant kitos. Anot pranašo, izraeliečiai yra ant dvišakės savo gyvenime. Jie šokčioja tai viena, tai kita koja. Jie nori laikyti vieną koją Sandoros tikėjime, o kitą gamtos — Baalo religijoje. Ši šokčiojimo laikysena jau turėjo ilgą istoriją ir buvo paskatinta Jeroboamo I naujovių. Tačiau Jezebelės atkaklus Baalo religijos skleidimas šokčiojimo laikyseną privedė prie liepto galo. Mat izraeliečiai pagaliau atšokčiojo prie sankryžos, kur kelias išsišakoja. Dabar jau reikėjo apsispręsti "Arba-Arba": arba Jahvė — Sandoros Dievas, arba Baalas — žemės derlingumo dievas. Pranašas Elijas nekalbėjo atsajaus Dievo vardu. Jam nerūpėjo atsajus, teoretinis monoteizmas — vienadievystė, bet tikrasis, vienas ir vienintelis Sandoros Dievas kasdienos gyvenime, ir besąlyginis, ištikimas atsidavimas jam. "Jeigu Jahvė yra jūsų Dievas, sekite jį; bet jeigu Baalas, — sekite jį" (1 Kar 18,21). Senajame Testamente dievybė turi vispusišką teisę į žmogaus ištikimą atsidavimą. Dievas Elijui yra Tas, Kuriam žmogus tarnauja širdimi, gyvenimu ir visomis būties išgalėmis.

Pranašo Elijo asmenyje suvokiame naujai išryškintą Mozės tikėjimą: Jahvė yra *pavydus* Dievas, kuris nepakenčia jokio daikto, nors žmogus ir laiko daiktą savo dievu. Jau pats Elijo vardas hebrajų kalba — *'El-i-Jah* reiš-

---

154 Žr. 1 Kar 18,21: "'ad mataj atem poshim 'al štej hase'fim", t.y. "Kaip ilgai jūs svyruosite", arba "žirgliuosite" (vykdysite dviveidę politiką / būsite be ryžto / svyruosite ant dviejų. . .).

kia "Jah[vė yra] mano Dievas" — labai tiko tikėjimo aistra švytinčiam tikėjimo pranašui.

Rungtynės tarp Elijo ir Baalo bei Ašeros pranašų siekė vaizdžiai parodyti, kas yra Viešpats, kuris valdo dangaus lietų ir žemės derlingumą. Todėl abu rungtynių dalyviai — vienišas Elijas ir šimtai Baalo-Ašeros pranašų sutaria paruošti auką savo dievybei. "Dievas, kuris išklausys ugnimi" yra tikrasis Dievas (1 Kar 18,24). Baalo pranašai, čaižydami save botagais, šūkauja ir šokinėja aplink savo altorių iki pasiutimo (1 Kar 18,25-29). Tačiau Baalas ugnimi iš dangaus neatsako. Pasakojimas turi ir sąmojaus atspalvį. Elijas piešiamas švytįs giedriu pasitikėjimu, traukiąs per dantį Baalą kaip bereikšmį prasimanymą, besityčiojąs iš Baalo pranašų šmaikščia pašaipa. Gal, sako, jūsų dievas neatsiliepia, nes paėjėjo "nusilengvinti,"[155] gal keliauja kur nors su reikalu, gal yra užsisvajojęs, o gal net snūduriuoja... (1 Kar 18,27). Nežiūrint čaižymų ir šokinėjimų, Baalo pranašai nepajėgia prikviesti Baalo atsakyti ugnimi. "Nesigirdėjo jokio balso; niekas neatsakė, niekas neišklausė maldos" (1 Kar 18,29).

Elijas pakyla aukoti savo auką Jahvei. Visų pirma atstato sugriautą Jahvės altorių (1 Kar 18,32a).[156] Savo veiksmu Elijas išreiškė drąsų reikalavimą, kad Karmelis būtų grąžintas Izraelio Dievui. Elijo apeiginis elgesys pasakojime mums atrodo keistokas, nes neįprastas (1 Kar 18,32b-35). Kodėl Elijas pila vandenį ant malkų? Juk jis

---

155 "Paėjėti į pakelę" yra eufemizmas, t.y. posakis šiurkščiam žodžiui pakeisti.

156 A. Alt, "Das Gottesurteil auf dem Karmel", veikale *Kleine Schriften des Volkes Israel* (München, 1953), p. 135-149, teigia, kad Karmelio kalnas buvo patekęs į finikiečių rankas ir buvo naudojamas kaip Baalo šventovė. Taigi Karmelio kalno rungtynės turėjo ir politinį atspalvį. Elijo pergalė prieš Baalą buvo ir teritorijos atsiėmimas Izraelio Dievo vardu. Žr. taip pat H.H. Rowley, "Elijah on Mount Carmel", *Bulletin of the John Rylands Library* 43(1960-1961) 190-210.

tiki, kad Jahvė sudegins jas ugnimi? Elijo apeiginį elgesį pasakojime reikia suprasti tuolaikiniame fone, t.y. iššaukti lietų simpatine magija, pamėgdžiojant lietų. Trigubu vandens pylimu ant malkų, Elijas pripildė griovelį aplink altorių.

Pasakojimas pabrėžia nuostabias Elijo apeiginio elgesio pasekmes (1 Kar 18,36-40). Žaibas — antgamtinė ugnis krito iš dangaus ir šlapias altorius kaip bematant sudegė.[157] Rungtynių stebėtojai, pagarbios baimės apimti, pareiškia: "Jahvė, *jis* yra Dievas!" (1 Kar 18,39). Baalo pranašai buvo pasmerkti *herem* — šventojo karo papročiu sunaikinimui.

Rungtynių tarp Elijo ir gamtos religijos pranašų atomazga pagal pasakojimą yra 1 Kar 18,41-46 skaitinys. Mat čia pasakojama apie rungtynių tikslą: kieno dievybė nugalės sausrą, duodama lietų? Elijas praneša Ahabui, kad "atūžia smarkus lietus" (1 Kar 18,41). Jis siunčia savo tarną septynis kartus pažiūrėti Viduržemio jūros linkui.[158] Tuo tarpu Elijas meldžiasi kniūbščias. Maldą baigia su pranešimu, kad tuojau prasidės liūtis, nes "mažas debesėlis, kaip žmogaus delna" (1 Kar 18,44) ateina iš jūros.

Audrai besibaudžiant ir pirmiems lietaus lašams krintant, Ahabas skuba per Jezreelio slėnį namo, nes baiminasi, kad vežimo tekiniai vėliau klimps į purvą. O pranašas Elijas, nuostabiame pagavos spurte, bėga prieš Ahabo eiklius žirgus.

---

157 Praeityje būta labai išradingų "paaiškinimų". Pavyzdžiui, "vanduo" buvęs žibalas iš netolimo geizerio. Šie "paaiškinimai" nėra reikalingi, nes pasakojimas nesiekia perduoti nuogo praeities įvykio, bet Elijo vaidmens kovoje su gamtos religija. Pravartu turėti mintyje, kad pasakojimas remiasi tautosaka.

158 Palestinoje lietus ateina iš vakarų — Viduržemio jūros pusės. Debesys iš rytų paprastai neša sausrą, o debesys iš vakarų neša drėgmę.

Pasakojimas apie sausrą priklauso Senojo Testamento tikėjimo poezijai. Užtat jį reikia skaityti kaip poetinį skaitinį.

Senajame Testamente ugnies įvaizdis yra dažnas. Juo paženklinama Dievo atėjimas — apsireiškimas. Tą patį ugnies įvaizdį — Degantį krūmą naudoja ir Penkiaknygė (Iš 3,1-14). Tiek istorija, tiek poezija yra kalbinės ir literatūrinės priemonės patirčiai perduoti ir tiesai išreikšti. Pasakotojai — liaudies ir Deuteronominis istorikas savo pasakojimu apie rungtynes ant Karmelio kalno norėjo perduoti tikėjimu išgyventus įvykius, — raiškų ir įtaigų Artumą Dievo, kuris kalbėjo per pranašą aname lemtingajame istoriniame įvykyje. Pasakojimas yra padavimas. Tačiau pasakojimo vaizdai tiksliai atspindi anuometinę padėtį, o pats pasakojimas padeda suprasti Sandoros bendriją pranašų tikėjimo žaizdre.

2. *Elijas bėga prie Sinajaus kalno* (1 Kar 19). Pasakojimas apie rungtynes ant Karmelio kalno sudaro įspūdį, kad "visas Izraelis" (1 Kar 18,19-20) jas stebėjo ir vienbalsiai išpažino Jahvę savo Dievu, pasmerkdami Baalo pranašus mirčiai. Šis įspūdis gali vesti prie klaidingos išvados, būtent, kad gamtos religija — baalizmas buvo raute išrautas iš Sandoros bendrijos visiems amžiams. Tikrovėje, atrodo, Elijo pergalė nebuvo tokia įspūdinga. Mat, vos keletą metų vėliau, dar buvo pakankamai Baalo garbintojų jo šventovei pripildyti (2 Kar 10,21). Pergalė prieš Baalą ant Karmelio kalno buvo tik vienas laimėtas mūšis, o ne karo pabaiga prieš gamtos religiją. Elijas tai patyrė ant savo kailio, išgyvendamas Jezebelės kerštą ir persekiojimą.

Pasakojimą apie rungtynes ant Karmelio seka padavimas apie Elijo pabėgimą iš Ahabo ir Jezebelės karalystės į Judo karalystės dykynes, dienos kelionės nuotolyje

nuo Beeršebos. Skaitome, kad čia jis sukrito iš nuovargio ir alkio bei troškulio po nuošaliu kadugiu. Tikėti ir gyventi tikėjimu net pranašui yra sunku; ir pranašo tikėjimui nėra svetima nerimo ir nevilties skraistė (1 Kar 19, 4). Jahvė nėra joks Viešpats, nes Jezebelės galia ne tik nemažėja, bet didėja! Pasakojimas yra pastabus ir raiškus. Elijas — pranašas nerime ir neviltyje, — palaužtas ir nukamuotas žmogus, — bėga, norėdamas išlikti gyvas; nori mirti, nes jo pastangos pasipriešinti priespaudai ir stabų garbinimui baigėsi nesėkmingai. Pasakojimas įterpia skaitinį apie duonos ir vandens stebuklą (1 Kar 19,5-8). Juo siekiama priminti, kad Jahvė nepalieka savo pranašo jo nerime ir neviltyje, bet rūpinasi juo, duodamas jėgų ilgai kelionei į naują ir gilesnį Dievo visagališkumo išgyvenimą ir supratimą.

Pasakojimas apie Elijo bėgimą prie Sinajaus kalno primena, kad pranašas truko "keturiasdešimt dienų ir keturiasdešimt naktų" (1 Kar 19,8) — labai ilgai, kol pasiekė Horebą — Sinajaus kalną, šventąją Sandoros vietą. Kadaise čia Jahvė kalbėjo Mozei ir davė Izraeliui Įstatymą (Iš 3,1-14; 20,1-17; Įst 5,6-21). Pasakotojui rūpi ano likiminio Jahvės apsireiškimo fonas. Pranašas Elijas atbėga prie Horebo-Sinajaus kalno ieškoti šaknų ir drąsos tikėjimui dabarties žaizdre. Ola, kurioje Elijas apsistoja, primena uoloje plyšį, kuriame kadaise Mozė buvo radęs užuovėją, Jahvei "praeinant pro šalį" su Dievo didybės žėresiu (Iš 33,18-34,8). Pasakojimas apie Eliją ir kalba apie Jahvės "praėjimą pro šalį" su žemės drebėjimu, vėtra, ugnimi — gamtos reiškiniais, kuriais įprasta aprašyti Jahvės apsireiškimas ant šventojo kalno (Iš 19).

Pasakojimu pabrėžiama, kad pranašas atsinaujino prie Sandoros tikėjimo šaknų. Būdinga, kad pasakojimas apie Jahvės apsireiškimą turi perdėm skirtingą atspalvį, kuris yra kone priešingas ankstyvesniems Dievo apsireiš-

kimo pasakojimams. Sakoma, kad Jahvė *nebuvo* nei žemės drebėjime, nei vėtroje, nei ugnyje, *bet tyloje*, kuri sekė audrą (1 Kar 19,11-12). Jahvė yra audros Viešpats (1 Kar 18), bet jis iš esmės skiriasi nuo Baal-Melkarto, finikiečių dievo. Jahvė yra Istorijos Viešpats, o ne gamtos dievas. Tuo tarpu Baal-Melkartas, dangaus skliauto dievas, nėra joks viešpats, o tik gamtos reiškinys. Hebraiškasis žodis, kuris verčiamas "tylus oro šlamėjimas" iš tikrųjų reiškia "balsas švelnios tylos,"[159] t.y. iškalbi tyla. Dievo Artumas apreiškiamas Elijui šia iškalbia, pagarbią baimę keliančia, tyla. "Balsą švelnios tylos" paaiškino Elijui atsiminimai įvykių, kurie pašventino šį šventąjį kalną. Elijas, išgirdęs "švelnios tylos balsą", kalbantį į jį per išganymo istoriją, prisiartina prie angos oloje (1 Kar 19,13).

Pokalbis tarp Dievo ir Elijo olos angoje švyti nauja reikšme. Dievo klausimas: "Ką čia veiki, Elijau?" (1 Kar 19,13) duoda suprasti, kad pranašui ne vieta būti kalno užuovėjoje, bėgliu nuo dabarties žaizdro — įvykių, kurie gimdo istoriją. Elijas teisinasi, kad jis degąs uolia aistra dėl Jahvės užmojo dabarties žaizdre ir Sandoros tikėjimo kraičio, nors izraeliečiai Jezebelės įtakoje ir "paliko tavo Sandorą, nuvertė tavo altorius ir nužudė tavo pranašus kardu" (1 Kar 19,14).

Elijas buvo pranašas dabarties žaizdre. Jis giliai išgyveno savo vienišumą ir pavojų gyvybei. Jis gyvai pajuto ir Dievo užmojį dabarties žaizdre. Elijas grįžo į visuomenę su Dievo liepimų iššūkiu. Du Dievo liepimai siejosi su politinių perversmų kurstymu (1 Kar 19,15-18). Juos įvykdė Elizėjus, pranašiškas Elijo įpėdinis. Būdinga, kad apie politinių perversmų kurstymą kalbama Dievo —

---

159 Hebrajų kalba "kol demamah dakkah", t.y. "balsas tylos, kuri kalba švelniai".

"švelnios tylos balso" fone. Atrodo, kad tuo norima pabrėžti, jog Sandoros tikėjimas išreiškiamas labiau gyvenimu, negu mistiniu išgyvenimu. Kaip kadaise Mozė prie Degančio krūmo (Iš 3,1-14), taip dabar Elijas iš naujo supranta, kad Jahvės išganymo užmojis reiškiasi per įvykius ir kad jis šaukia savo pranašą dalyvauti įvykių žaizdre. Jis turi grįžti į Izraelį ir sukurstyti perversmą (1 Kar 19,15-17). Elijui pasakoma, kad perversmas šluote nušluos Omrio dinastiją ir jos rėmėjus. Tačiau Jahvė apsaugos sau ištikimą *likutį* — "septynis tūkstančius Izraelyje, kurie nesiklaupė prieš Baalą" (1 Kar 19,18). Per juos Jahvė tęs savo užmojį istorijoje.

Pasakojimas apie Elijo bėgimą prie Sinajaus kalno švyti įtaigia reikšme. Mat savo esme visas pranašų sąjūdis buvo kelionė prie Sinajaus, Sandoros bendrijos šaknų. Elijas buvo raiškus ir įtaigus pavyzdys. Pranašai nebuvo naujovių nešėjai. Jie neatėjo su nauju Dievu, bet su gilesne įžvalga į Sandoros Dievą ir jo išganymo užmojį. Pranašų įžvalga šaukė izraeliečius neįstrigti į politinę ir kultūrinę plotmę, bet būti šviesiu žiburiu kultūrai. Pranašai reikalavo Dievo vardu, kad izraeliečiai grįžtų visa širdimi prie ištikimumo Sandorai.

Istorija liudija, kad pranašai atnaujino Sandoros bendriją, tvirtai atsistodami ant senojo Sinajaus kalno. Tačiau pranašų sąjūdis nesitenkino senovės savimone — bailiu atliepimu kultūrinei ir visuomeninei dabarčiai, pasitraukiant į saugią praeitį. Pranašų žodyje Sandoros bendrijos kraitis sušvito dabarties žaizdre šviežiu gajumu ir įtaigia reikšme. Tikėjimo sėkla Mozės kraityje palengvėle augo į tikėjimo medį pranašų sąjūdyje. Sandoros bendrija darėsi įžvalgesnė į visuomeninius reikalus.

3. *Elijas ir visuomeninė skriauda* (1 Kar 21). Trečiasis pasakojimas apie Eliją, atrodo, aprašo įvykį, kuris

buvo keletu metų vėliau. Ahabas užsigeidė pirkti Naboto (Nabot) vynuogyną. Jis buvo palei karaliaus rūmus antroje Izraelio karalių sostinėje Jezreelyje (Jezreel). Mat norėjo turėti daugiau žemės. Siūloma kaina buvo gana patraukli, bet Nabotas nesutiko parduoti, nes žemė buvo ilgaamžė šeimos nuosavybė. Tiesą sakant, žemė nebuvo Naboto "asmeniška nuosavybė". Žemė priklausė visai šeimai, arba giminei, iš kartos į kartą kaip šventas paveldas. Todėl Nabotas negalėjo elgtis su šeimos nuosavybe pagal savo norą. Tai ryšku jo atsakyme karaliui: "Gink, Jahve, kad aš atiduočiau tau savo tėvų paveldą!" (1 Kar 21,3). Naboto atsakymas karaliui pabrėžia būdingą izraeliečių visuomenės laikyseną dėl žemės. Ji rėmėsi pažiūra, kad pats Jahvė — Dievas yra žemės savininkas. Būdamas ištikimas savo Pažadui, Jahvė apgyvendino izraeliečius šiame krašte ir padalino žemę dvylikai giminių. Izraeliečiai buvo Jahvės nuosavybės ūkvedžiai ir valdė ją visos Sandoros bendrijos gerovei. Todėl žemę užgrobti ir ja prekiauti, stengiantis lengvai pasipelnyti, negalėjo turėti vietos izraeliečių visuomenėje. Nabotas, atsisakydamas parduoti karaliui Ahabui šeimos paveldą, elgėsi pagal izraeliečių žemės valdymo teisę. Jis gerai žinojo, kad prekiauti tėvų paveldu nebuvo jo galioje.[160]

Ir Ahabui nebuvo svetima Naboto laikysena. Jis turėjo skaitytis su ja. Todėl jis vaikščiojo paniuręs ir elgėsi, kaip mažas vaikas (1 Kar 21,4). Tuo tarpu Jezebelė, išauginta skirtingame Finikijos pasaulyje, turėjo visiškai skirtingą nuosavybės sampratą. Pagal ją, Baalo religija karališkos valdžios nieku nevaržė. Tai ryšku iš jos šaipaus klausimo Ahabui: "Ar ne tu valdai Izraelį?" (1 Kar 21,

---

160 Žr. R. de Vaux, *Ancient Israel: Its Life and Institutions* (New York, NY: McGraw-Hill, 1961), p. 164-167; W. Eichrodt, "Revelation and Responsibility", *Interpretation* (1949) 393-394.

7). Jezebelė nuramino Ahabą, pažadėdama jam gauti Naboto vynuogyną. Žinoma, savo keliu. Jezebelės patvarkymu, du sukčiai apkaltino Nabotą, kad jis "keikė Dievą ir karalių" (1 Kar 21,10) — piktžodžiavimu ir išdavyste. Tokių baisių kaltinimų akivaizdoje niekas neišdrįso ginti Naboto. Jis buvo užmuštas akmenimis kartu su savo sūnumis (1 Kar 21,13-14; 2 Kar 9,26). Žmogžudystei buvo panaudota teisėtumo priedanga. Atrodo, kad jos pakako sąžinėms tų, kurie buvo prikišę rankas prie visuomeninės skriaudos. Ir pats Ahabas jautėsi galįs tapti Naboto vynuogyno savininku.

Ahabo laukė aukščiausias teismas, nes "Jahvės žodis atėjo Elijui Tišbiečiui" (1 Kar 21,17). Pranašas atrado karalių, apžiūrintį savo naująją nuosavybę — Naboto vynuogyną. Akis į akį susitiko Dievo pranašas su Izraelio karaliumi (1 Kar 21,17-26). Kaino ir Abelio istorija kartojosi net Sandoros bendrijoje (Pr 4,1-16). Žemė, sutepta nekaltu krauju, šaukiasi Dievo, reikalaudama atpildo, — pranašas grasina Dievo teismu. Ahabas, keistuolio pranašo įgeltas, pajėgia tik niurnėti: "Vis dėlto sučiupai mane, mano priešininke!" (1 Kar 21,20). Karaliaus niurnėjimas primena pirmąjį jo susitikimą su pranašu (1 Kar 18,17).

Pasakojimas apie visuomeninę skriaudą ir Eliją užsklendžiamas vaizdžiu Ahabo atgailos aprašymu. Ahabo atgaila primena Dovydo gailestį po jo susitikimo su pranašu Natanu (2 Sam 12,1-15; 1 Kar 21,27-29).

Pasakojimas apie Naboto vynuogyną yra puikus įvadas į vėlesnių pranašų iššūkį Izraelio visuomenei. Čia nesunku atpažinti gamtos religijos — baalizmo ir Sandoros tikėjimo — jahvizmo esminį priešiškumą visuomeniniuose santykiuose. Senojo Testamento pranašai gynė Sinajaus Sandoros įpareigojimus istorijos raidoje. Šaukimas paklusti Sandoros įpareigojimams buvo grindžiamas dėkin-

gumu už nuostabų išgelbėjimą iš priespaudos. Jahvė, išgelbėdamas bejėgius vergus iš priespaudos ir sukurdamas iš jų Sandoros bendriją, padarė kiekvieną asmenį, — vyrą ar moterį, — koks tik jis bebūtų, turtuolis ar vargšas, karalius ar pilietis, lygų. Sandoros bendrija buvo atsakinga visagalei Jahvės valiai, išreikštai įsakmiu Įstatymu, turinčiu šaknis likiminiame Įvykyje ir išryškintu Pažado Žemės teisėtvarka. Kada tik Izraelio ar Judo galiūnai imdavo žeisti vargšų teises, Jahvė įsikišdavo per pranašus ginti bejėgių ir prislėgtųjų teises bei atstatyti Sandoros bendrijos darną ir tarpusavio rūpestį.

Gamtos religija — baalizmas nejautė visuomeninių skriaudų. Ji rūpinosi palaikyti esamą padėtį. Turtingieji — aristokratija buvo visuomenės viršūnėje, o vargingoji liaudis — apačioje. Tikėjimas, kuriuo gyveno Sandoros bendrija, anot Senojo Testamento pranašų, davė įžvalgą ir jėgų kovoti prieš tai, kas pikta, ir reikalauti to, kas gera visuomeniniam gyvenimui.

OMRIO DINASTIJOS UŽSKLANDA

2 *Karalių* knyga skiria daug vietos Elizėjui, pranašo Elijo įpėdiniui (2 Kar 2-9; 13,14-21). Elizėjui teko Elijo apsiaustas (2 Kar 2,13-14). Pasakojimai apie Elizėjų skiriasi nuo pasakojimų apie Eliją stebuklų pradu: stebuklingas Jordano upės sustabdymas (2 Kar 2,13-14), stebuklingas druskingo šaltinio pasaldymas (2 Kar 2,19-22), stebuklingas moabiečių sustabdymas "raudonu kaip kraujas" vandeniu (2 Kar 3,21-23), stebuklingas našlės iš Šunamo (Šunam) vaiko prikėlimas iš mirties (2 Kar 4,1-37), stebuklingas kirvio plūduriavimas upėje (2 Kar 6,1-7) ir t.t. Nėra abejonės, kad šie pasakojimai, prieš būdami įjungti įkvėptojo autoriaus į 2 *Karalių* knygą, džiugino izraeliečių liaudį ir ėjo iš lūpų į lūpas pranašų brolijoje, su kuria Elizėjus buvo glaudžiai bendravęs. Jie

yra įmantriai spalvingi ir vaizdžiai rodo, kad Elizėjus buvo Dievo pranašas, kuris labai rūpinosi žmonių bėdomis. Be to, jie įamžina Senajame Testamente įsitikinimą tų, kurie suvokė, kad Elizėjaus veikloje "Jahvės žodis [buvo] su juo" (2 Kar 3,12).

Pasakojimai apie Elizėjų savo istoriniu fonu turi politinius įvykius, kurie vargino Šiaurinę karalystę Omrio dinastijos užsklandoje, o ypatingai Jehoramo (Jehoram) valdymo metu (mždg. 849-842 m. pr. Kr.). Moabas (Moab) sukilo. Sukilimą liudija ir archeologija.[161] Karaliaus Mešos Akmuo įamžino moabiečių karaliaus gyriaus pareiškimą. Meša sakosi sunaikinęs izraeliečius šventuoju karu — *herem* dievo Chemošo (Chemoš) garbei. Anot Akmens iš Moabo, "Izraelis žuvo amžinai."[162]

2 *Karaliaus* knygos skaitiniai apie Elizėjų, nors ir įmantriai spalvingi, atspindi istorinius įvykius. Ir teigimas, kad moabiečių karalius kruvina sūnaus auka dievui Chemošui ant savo miesto mūrų tikėjosi laimėti karą prieš izraeliečius, yra panašus į tiesą (2 Kar 3,4-27).

Daugumas pasakojimų apie Omrio dinastijos užsklandą atspindi ilgus karus tarp Sirijos ir Šiaurinės karalystės — Izraelio. Puiki ir vaizdi iliustracija yra žavus pasakojimas apie sirų kariuomenės vadą Naamaną (Naaman; 2 Kar 5,1-27). Jis sirgo raupsų liga. Vieno karo žygio metu į Izraelį sirų nelaisvėn pateko jaunutė izraelietė. Būdama Naamano šeimos vergė, ji pakišo savo šeimininkui mintį keliauti pas Izraelio pranašą Elizėjų ieškoti išgijimo. Naamanas išgijo ir įtikėjo, kad "nėra kito Dievo visoje žemėje, kaip tik Izraelyje" (2 Kar 5,15). Pasakojimas yra iškili izraeliečių tikėjimo išraiška. Tačiau jis

161 Žr. Išnašą 147a.

162 *Ten pat.* Moabo akmens įraše "sūnus" turbūt reiškia Omrio "vaikaitį" Jehoramą. Moabas sukilo Jehoramui, o ne Ahabui, valdant.

yra labai būdingas, nes liudija, kad izraeliečiai pripažino net nuožmiomis karo aplinkybėmis, jog Jahvė rūpinasi net Sandoros bendrijos priešu.

ELIZĖJUS IR DU PERVERSMAI

Pasak 2 Kar 8,7-15 skaitinio, Elizėjus nukeliavo į Damaską, Sirijos sostinę. Ten karalius Benhadadas atsiuntė pas jį savo karininką, vardu Hazaelį (Hazael). Mat karalius sunkiai sirgo ir norėjo sužinoti iš pranašo, ar jis pagis, ar ne. Ekstazėj, Elizėjus pranešė Hazaeliui, kad jis bus sekantis Sirijos karalius ir jo karai labai nuvargins Izraelį.

Sekančią dieną, pranašo žodžio įtakojamas, Hazaelis nužudė Benhadadą. Tuo Elizėjus įvykdė vieną iš perversmų, kurį turėjo sukurstyti Elijas (1 Kar 19,15-16).

Antrasis perversmas prasidėjo, kai Elizėjus pasiuntė vieną iš "pranašų sūnų" patepti Jehu Izraelio — Šiaurinės karalystės karaliumi (2 Kar 9,1-13). Jehu tapus karaliumi, Omrio dinastija per žudynes buvo nušluota. Izraelio istorijoje prasidėjo naujas laikotarpis.

IV SKYRIUS

AMOSAS: “TEISUMAS KAIP TEKANTI UPĖ”

Ateina laikas, kada aš siųsiu badą
į Žemę. Žmonės alks, bet ne duonos;
trokš, bet ne vandens.
Jie alks ir trokš žodžio iš Jahvės...
Jie ieškos visur Jahvės žodžio,
bet neras. Tą dieną net sveiki jauni
vyrai ir moterys palūš
iš troškulio...

(Am 8,11-13)

Iš mažumės įpratę matyti virš galvos žvaigždes, daugelis paprastai jų nebepastebi. Kartkartėmis jos laikomos tik bereikšmiais žiburėliais akims paganyti. Gal taip yra ir su Šv. Raštu. Tačiau užtenka į jį žvilgtelėti iš istorinių platumų, ir blankus skaitinys bei neprašnekinanti tėkmė tampa prasmingesni ir daugiasluoksniai. Svarbu skaityti įkvėptą Knygą per jos sluoksnius ir per raštinių sąnašų klodus. Šv. Raštas kalba apie tai, kas yra, priartindamas tai, kas buvo. Pranašų laikas sutampa su istoriniu dabarties žaizdru.

Nūdien Vakaruose daug kalbama ir rašoma apie pakantą. Atrodo, kad dažnai tuo ginama abejingumas pras-

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:

2 Kar 9-17.

Amoso pranašystė.

mingam ir daugiasluoksniui religijos išgyvenimui. Numanu, kad daugumai yra arti širdies Saliamono platumos, atitrūkusios nuo Sandoros tikėjimo poreikių, ir Ahabo kartos laikysena, bekrypuojanti Dievo išgyvenime nuo vienos kojos į kitą.

Nūdien Rytų žmogus tariasi laikąs pakantą žmonijos sukiužimo veiksniu. Šiuo atveju, Rytų žmogus ne sykį grubiai šaunasi būti šiuolaikinis ateities regmės kelrodis.[163]

Senojo Testamento pranašai su aštria aistra kovojo prieš pakantą savo amžiaus visuomenėje, — jie nepakentė religijos atmiešimo — sinkretizmo ir reikalavo aiškaus atsidavimo Sandoros Dievui — Jahvei. Įdomu, kad religinis nepakantumas nebuvo būdingas senovės Artimųjų Rytų tautoms, bet pranašų dėka tapo būdingu Izraelio — Sandoros bendrijos bruožu.[164] Pranašų aistra, įžiebta prie Sandoros tikėjimo šaknų, tapo gaja ugnimi kaip tik tuo laiku, kada izraeliečių valstybė buvo rimtame pavojuje nuskęsti kanaaniečių kultūroje.

Šiaurinė karalystė — Izraelis gerove ir politine jėga nustelbė Pietinę karalystę — Judą. Tiesa, Jehošafatui, Omrio bendraamžiui, valdant, ir Judas didžiavosi gerove ir politine jėga. Mat taikus bendravimas, užantspaudotas dviejų karališkų šeimų tarpusavio vedybomis, padėjo Judo karalystei atsigauti po karų, kurie nuo pat Jungtinės karalystės suskilimo alino jėgas. Vis tiek Judo karalystė savo sesers gerovės ir politinės jėgos nepavijo, — liko silpnesnė.

Šiame skyriuje apie pranašą Amosą dėmesio centre yra Izraelio karalystės Jehu dinastijos laikotarpis. Jos

163 Komunizmas turi ateities regmę. Jis yra pranašiška pseudoreligija, kuri negali pakęsti jokių varžovų.

164 Žr. T.J. Meek, *Hebrew Origins* (New York, NY: Harper Torchbooks, 1960), I skyrius.

užsklandoje Izraelio karalystė išgyveno gerovės ir politinės jėgos vidudienį. Po to Izraelis, lyg deganti žvaigždė, dingo užmirštyje.

Pranašo Amoso veiklą padeda pažinti du Šv. Rašto šaltiniai ir archeologija. 2 *Karalių* knyga (2 Kar 9-17) ir paties pranašo knyga — *Amoso* pranašystė yra Šv. Rašto šaltiniai. Mikajas, Elijas ir Elizėjus, IX a. prieš Kristų, aistringai šaukė Šiaurinę karalystę grįžti prie jos tikėjimo istorinių šaknų—Sinajaus Sandoros. VIII a. prieš Kristų pranašai — Amosas, Ozėjas ir Izaijas tęs ir stiprins savo pirmūnų iššūkį *šiandien* apsispręsti už Dievo užmojį istorijoje. Izaijas pranašavo Pietinėje — Judo karalystėje.

KRUVINAS JEHU PERVERSMAS

Pietinė Judo karalystė buvo valdoma tos pačios dinastijos nuo Dovydo iki pat savo tragiško galo VI a. prieš Kristų. Todėl ji buvo gana pastovi. O Šiaurinės Izraelio karalystės valdovų istorija buvo labai marga.[165]

Politinė suirutė ir intrigos sutrukdė Jeroboamą I ir Baašą sukurti dinastijas. O Omrio dinastija teturėjo vos ketvertą karalių. Ją pakeitė Jehu dinastija su penketu karalių. Po Jehu dinastijos vėl grįžo suirutė ir intrigos, kurios truko iki Šiaurinės karalystės žlugimo 721 metais pr. Kristų.

Izraelio ir Judo karalystės buvo giminingos, bet jų pažiūros į Sandoros bendrijos teologinį pagrindą buvo skirtingos ir reiškėsi skirtinga savimone. Judo karalystėje Dovydo dinastijos tąsa buvo pagrįsta mesijine teologija. Anot jos, Jahvė sudarė sandorą su Dovydu ir pažadėjo *amžinai* išlaikyti Dovydo sostą (2 Sam 7,8-16). Šis teologinis požiūris padarė Judo karalystę pastovią. Mesijinė karaliaus ir karalystės prasmė buvo pastovumo pagrindas

---

165 9 dinastijos su 19 karalių nuo 922-721 m. pr. Kr.

ir ateities viltis.[166] Izraelio karalystėje buvo visiškai skirtinga padėtis. Čia vis tebevyravo senovinė Giminių lygos teologinė savimonė, pagrįsta Sinajaus Sandora. Anot šiauriečių, Jahvės dvasia buvo išliejama ant asmens, o ne ant dinastijos. Toks teologinis požiūris skatino dažnus perversmus. Užtat Šiaurinėje karalystėje buvo gana dažnos suirutės.

Jehu dinastijos istorija. 2 Kar 9 skaitinys pradeda Jehu dinastijos istoriją. Elijas, kaip jau užsiminta, davė pradžią poslinkiui, kuris ilgainiui užgožė Omrio dinastiją kruvinu perversmu. Skaitome, kad Elizėjus įgaliojo vieną iš savo pranašų brolijos surasti Jehu karo lauke ir patepti jį Izraelio karaliumi. Jehu buvo kariuomenės vadas. Tuo metu jis vadovavo žygiui atkariauti Ramot-gileadą Transjordanijoje iš sirų rankų. Įdomu, kad siųstasis "pranašų sūnus" hebrajų kalba yra vadinamas *mešuga'* (2 Kar 9, 11) — "pamišėliu".[167] Jahvės žodis per šį pamišėlį pranašą buvo lyg degtukas uždegti perversmo ugniai. Jehu, palankių kariuomenės dalinių remiamas, iškiliai pasiskelbė Izraelio karaliumi (2 Kar 9,13).

Jehu valdo Izraelį. Jehu ilgai nedelsė. Finikiečių įtaka, įsigyvenusi Jezebelės pastangomis, jam nebuvo prie širdies. Valymas buvo vispusiškai žiaurus. Įkvėptasis Deuteronominis istorikas perduoda šių kruvinų įvykių atsiminimą su būdingais paaiškinimais (2 Kar 9,9-10a). Ir vėlesnę kartą ėmė drebulys, apie juos prisiminus (Oz 1,2-5). Mat su šiurpą keliančiu įtūžimu, Jehu ūmai atidulkėjo karo vežime prie Jezreelio (2 Kar 9,16-22). Čia Joramas (Joram), Ahabo sūnus ir Izraelio karalius, gydėsi

---

166 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 393-399.

167 Pagal arkivysk. J. Skvirecko vertimą "bepročiu". *Mešuga'* yra fanatikas.

žaizdas po mūšio su sirais. Taiklia strėle Jehu pataikė į Joramo širdį (2 Kar 9,24).

Jehu, valdydamas Izraelį, elgėsi su grubiu žiaurumu. Nužudęs Joramą, įsakė jo lavoną pamesti Naboto vynuogyne (2 Kar 9,25-26). Tai darė, norėdamas įsiteikti vietos gyventojams. Omrio dinastijai valdant, kaip jau anksčiau minėta, Izraelio gyventojai buvo turtuolių išnaudojami. Jehu nepasitenkino krauju nuplauti tik Izraelio karalystę. Jis nužudė ir Judo karalių Ahaziją (Ahazijah), kuris Jezreelyje lankė savo sužeistą dėdę Joramą (2 Kar 9, 27-29). Ir Jezebelės laukė šiurpus galas. Tačiau ji iki pat mirties elgėsi kaip dera išdidžiai Finikijos princesei. Išgirdusi apie Jehu žudynes, ji išsidažė, susigarbiniavo plaukus ir atsisėdo ant aukštų rūmų palangės (2 Kar 9, 30-31). Jehu paliepė jos tarnams išstumti ją ant grindinio — Jezebelė buvo sumindyta arklių kanopomis (2 Kar 9,32-37).

Karališkoji Ahabo šeima buvo gausi — ją sudarė net 70 sūnų (2 Kar 10,1-11). Jehu nepaliko nė vieno jų gyvo, nes nenorėjo turėti varžovų į Izraelio karaliaus sostą. Net Ahazijo, Judo karaliaus, gimines žiauriai išžudė (2 Kar 10,12-17).

Religinė perversmo pusė. Jehu siautėjo lyg *mešuga'* — pamišėlis. Šiurpas apėmė Sandoros bendriją. Jautresni izraeliečiai gūžėsi dėl žiauraus ir beširdžio Jehu elgesio. O jis po kruvinų žudynių "valgė ir gėrė" (2 Kar 9, 34). Pranašas Ozėjas atspindi jautresniųjų izraeliečių šiurpu persunktą nuotaiką (Oz 1,2-5).

Pats Jehu, atrodo, nuoširdžiai tikėjo, kad vykdo religinį perversmą — valymą, kurio reikalavo Jahvės pranašai. Tačiau Ahabo šeimos sunaikinimą skatino Jehu politinės užmačios. Jis apsukriai išnaudojo religinį bruzdėjimą tarp kareivių ir gyventojų savo tikslams. Jo po-

žiūriu, pikto votis — Ahabo ir Jezebelės šeima turėjo patirti šventojo karo — *herem* reikalą, nes karalystė buvo užteršta. Jehu elgėsi panašiai kaip Jozuė su Achano (Achan) šeima (Joz 7,24-26). Juk ir pranašas Elijas po rungtynių su Baalo pranašais ant Karmelio panašiai pasielgė.[168]

Jehu perversmas buvo dalinai ir religinė raida. Tai liudija Jehu patepimas Izraelio karaliumi. Pranašas Elizėjus siuntė tam tikslui "pranašų sūnų" (2 Kar 9,1-10). Be to, tą patį liudija ir paraštė apie Rekabo sūnų Jehonadabą (Jehonadab) 2 *Karalių* knygoje (2 Kar 10,15-17). Jehonadabas buvo galva šeimos, kuri garsėjo iš Sinajaus dykumos savo aistra ir atsidavimu Sandoros kraičiui, priešindamasi žemdirbių poreikiams Kanaane. Savo kilme, Jehonadabo šeima turėjo ryšį su Midiano (Midian) kenitais — klajoklių gimine, turėjusia didelę įtaką ir Sinajaus dykumoje davusia Mozei daug paramos.[169] Saistomi įžado, jie negėrė vyno, neveisė vynuogynų, nestatė namų ir nedirbo žemės. Gyvendami palapinėse, kaip kadaise jų proseniai klajonėse, jie gyveno pagal pirmykštį gyvenimo būdą dykumoje. Kanaano žemdirbių gyvenimo būdas, anot jų, suteršė dykumos tikėjimą.

Jehu pasikvietė Jehonadabą padėti jam išvalyti izraeliečių tikėjimą. "Eikš su manim", sakė jam Jehu, "ir pasižiūrėk į mano uolumą dėl Jahvės" (2 Kar 10,16). Jehu išreiškė savo uolumą dėl Jahvės, — pagal pranašo

---

168 "Sunaikinimas Dievo vardu" užgauna nūdienį skaitytoją. Nejaugi Dievas yra toks žiaurus? Labai svarbu skirti Dievą ir žmonių Dievo sampratą. Net įkvėptųjų autorių Dievo samprata yra žmogiška. Senojo Testamento Dievas yra tas pats Kūrėjas ir rūpestingas Tėvas. Tačiau žmonių požiūris keitėsi. Ta pati saulė yra skirtinga ryto metą, vidudieni ir vakare, nes mūsų požiūris yra skirtingas.

169 Ir vėlesni Jehonadabo palikuoniai, žinomi kaip rekabiečiai *Jeremijo* knygoje (Jer 35), tebesididžiavo savo prosenių atsidavimu dykumos idealui.

Elijo žodį (2 Kar 10,17), — išžudydamas Ahabo ir Jezebelės šeimos likučius. Jehonadabas, būdamas priešingas naujovėms ir didžiuodamasis dykumos kraičiu, parėmė kruviną izraeliečių religijos valymą. Jis važiavo šalia Jehu karo vežime.

Pats Jehonadabas savo kruvinu uolumu Jahvei puikiai tiko Jehui į porą. Abu klasta sunaikino daugelį Baalo garbintojų (2 Kar 10,18-27). Klasta pridengtu pašiepimu Jehu paskelbė, kad jis nori duoti auką finikiečių dievui Baal-Melkartui. Tačiau jo tikslas buvo "pašvęsti" Baalo garbintojus — pranašus, kunigus ir tarnus šventajam sunaikinimo — *herem* įstatymui (2 Kar 10,18-19). Baalo garbintojams susirinkus į šventovę, Jehu ir Jehonadabas baigė "auką" Baal-Melkarto šventovės sunaikinimu ir žudynėmis. Anot pasakojimo, nuo to laiko Baal-Melkarto šventovė buvo paversta "išviete" (2 Kar 10,20-26).

Atrodo, kad įkvėptasis Deuteronominis autorius kruvinojo Jehu uolumo Jahvei nesmerkia, — jis net nerodo pasipiktinimo dėl Ahabo šeimos ir Baalo garbintojų žudynių. Įkvėptasis autorius smerkia Jehu, kad jis nesunaikino auksinių veršių šventovių, kurias buvo pastatęs Jeroboamas I Dane ir Betelyje (2 Kar 10,28-29).

Jehu perversmas ir Judo karalystė. Jehu perversmas giliai sukrėtė Pietinę karalystę. Mat Jehu nužudytojo Judo karaliaus Ahazijo motina buvo Atalija (Atalijah), Ahabo ir Jezebelės duktė. Nors ir turėdama vardą *Atalijah*—"Jahvė parodė savo didybę", ji buvo aistringa Baal-Melkarto garbintoja. Kaip jos motina Jezebelė Izraelio karalystėje, taip Atalija Judo karalystėje uoliai plėtė savo dievo garbinimą (2 Kr 24,7). Išgirdusi apie sūnaus Ahazijo mirtį, Atalija išžudė visus Dovydo kilmės palikuonius ir užgrobė Dovydo sostą. Tačiau vienas Dovydo kilmės berniukas liko nenužudytas. Kunigija išgelbėjo kū-

dikį Joašą (Joaš, arba Jehoašą — Jehoaš) iš mirties ir paslėpė jį Saliamono Šventykloje (2 Kar 11,1-3).

Įdomu, kad Šiaurinėje karalystėje perversmą prieš finikiečių Baalą pradėjo pranašai, o Pietinėje jį suplanavo Šventyklos kunigai ir "žemdirbiai" — naujovėms priešingi Judo karalystės žemvaldžiai. Joašui ūgtelėjus, buvo atnaujinta ir Sandora tarp Jahvės ir tautos bei tautos ir jaunučio karaliaus Joašo (2 Kar 11,4-17). Baalo šventovė Jeruzalėje buvo nugriauta, o Atalija ir Baalo kunigas Matanas (Mattan) nužudyti. Tokiu būdu Joašas tapo vienas iš karalių, kurie apvalė Judo karalystę nuo stabų ir gavo santūrų pagyrimą iš įkvėptojo Deuteronominio istoriko (2 Kar 12,1-3).

Jehu bėdos su kaimynais. Perversmo aistrai ir žudynėms aprimus, Jehu turėjo skaitytis ir grumtis su kaimynais. Mat Judo karalystė vėl tapo Izraelio karalystės priešu dėl žiauraus Jehu elgesio su karaliumi Ahaziju ir jo broliais. O Finikija širdo dėl Jezebelės ir savo dievo Baal-Melkarto garbintojų žudynių. Omrio dinastija buvo tarpusi tarpusavio santykių su šiais dviem kaimynais dėka. Dabar Jehu Izraelio karalystė buvo vieniša ir viliojantis grobis Sirijai. Karalius Hazaelis negaišavo pasinaudoti proga ir užimti Šiaurinės karalystės žemes Transjordanijoje (2 Kar 10,32-33). Jehu buvo bėdoje. Norėdamas išgelbėti krauju pašventintą sostą bet kokia kaina, jis didele dovana prašė Asirijos karalių Šalmaneserą III apsaugoti jį nuo Sirijos. Asirija šiuo metu jau buvo apgydžiusi savo Qarqaro mūšio žaizdas ir vėl žvalgėsi į Derlingojo pusmėnulio vakarus. Šv. Rašto istorija nesako nieko apie šį politinį įvykį, bet apie jį kalba Juodasis Šalmanesero III obeliskas. Obeliske iškaltas Jehu klūpo prieš "galingąjį karalių, viso pasaulio karalių, karaliu be varžovo, visų keturių pasaulio šalių stipruolį", pagal

kuklų Šalmanesero III aprašą. Įrašas paminkle pažymi "Jehu, Omrio sūnaus", duoklę.[170]

Asirijos proveržis į vakarus privertė Siriją bent laikinai liautis varginti Izraelį. Ilgainiui Asirijos vidaus sunkumai sustabdė Asirijos siekius vakaruose bent vienai kartai. Sirijos Hazaeliui sekėsi — jo kariuomenė žaibo smūgiais vėl ėmė varginti Izraelį (po 837 m. pr. Kr.). Apie tai užsimena pranašas Amosas (Am 1,3). Jehu sūnui Jehoachazui (Jehoachaz) valdant, Izraelis buvo tik "dulkės klojime", nes, anot įkvėptojo autoriaus, Sirijos karalius pajėgė slėgti Šiaurinę karalystę (2 Kar 13,7).

Ir Judo karalystė neišvengė Sirijos proveržių. Joašui, Jechoachazo bendraamžiui, valdant ji nuniokojo filistinų kraštą palei Viduržemio pajūrį ir grasino užpulti Judo sostinę Jeruzalę. Joašas išsipirko nuo Sirijos nuniokojimo savo ir Šventyklos iždo turtais (2 Kar 12,17-18).

805 metais įvykių kryptis pasikeitė. Įkvėptasis Deuteronominis istorikas tvirtina, kad "Sirijos karalius Hazaelis vargino Izraelį visą Jehoachazo amžių. Tačiau Jahvė buvo gailestingas ir parodė jiems savo rūpestį" (2 Kar 13,22-23). Apvaizdos rūpesčiu, naujam Sirijos karaliui Hazaelio sūnui Benhadadui valdant, Izraelio karalius Jehoašas (Jehoaš)[171] atkariavo iš sirų anksčiau prarastus miestus (2 Kar 13,22-25). Naująją įvykių kryptį sukūrė Asirijos atsigavimas ir proveržiai į Siriją. Mat 805 metais naujas karalius Adadniraris (Adad-nirari) III išėjo į karą prieš Siriją. Trumpu laiku Sirija buvo paklupdyta. Ir pati Asirija liko šio karo stipriai nualinta. Taip Palestina,

---

170 Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 280. Asirai, neatsižvelgdami į Jehu perversmą, ir toliau vadino izraeliečių karalius Omrio vardu. Žr. taip pat A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, p. 79.

171 Judo karaliaus, bendraamžio Pietinės karalystės Dovydo įpėdinio, bendravardis.

o ypatingai Izraelio karalystė, penkiasdešimt metų liko saugioje užuovėjoje.

Nualinta Asirija vargo Mesopotamijoje su bėdomis. Sirija vos ne vos laikėsi savivaldžia karalyste. Tuo tarpu Izraelio karalius Jehoašas turėjo palankiausią padėtį visoje karalystės istorijoje. Vien tik Judo karalystė stabdė jo politinius siekius. Judo karalystė šiuo metu buvo valdoma Amazijo (Amazijah). Amazijas jautėsi pergalingas — mat buvo susidorojęs su Edomu (2 Kar 14,10). Tik jam knietėjo suvesti senas sąskaitas su Jehu dinastija (2 Kar 14,8). Anot pasakos apie usnį ir kedrą (2 Kar 14,8-10), jo drąsa buvo neprotinga. Jehoašas talžyte sutalžė Judo karalystę, apribojo jos nepriklausomybę ir paruošė kelią didžiajam Jeroboamui II, iškiliajam Jehu dinastijos karaliui.

IŠKILUSIS JEROBOAMAS II

Ikvėptasis istorikas Jeroboamo II valdymą aprašo tik prabėgomis. Jam teskiria vos septynis sakinius (2 Kar 14,23-29). Be to, jie yra apipavidalinti jo teologiniu požiūriu ir žodynu. Jis parinko iš Izraelio karalių *Metraščių* ištrauką su apžvalgine pastaba, kad Jeroboamas II "sugrąžino Izraelio sienas nuo perėjos į Hamatą (Hamat) iki pat Arabos (Arabah) jūros" (2 Kar 14,25). "Perėja į Hamatą" buvo šiaurinė Saliamono karalystės siena (1 Kar 8,65). Ja ženklinamas tarpeklis tarp Libano ir Hermono kalnų.[172] Pietinė Jeroboamo II karalystės siena siekė Arabos jūrą. Šiuo vardu paženklinama Negyvoji, arba Mirties, jūra. Araba yra dykynės vardas. Juo buvo vadinama žema ir nyki lyguma, kuri pratęsia Jordano slėnį iki pat Aqabos (Aqabah) įlankos. Taigi Jeroboamas II išplėtė savo karalystę šiaurėje iki pat Hamato ir Sirijos, o pie-

---

172 Šią kalnų perėją lengva surasti ant žemėlapio. Užtenka nubrėžti tiesią liniją nuo Damasko į Sidoną.

tuose iki pat Edomo.[173] Pirmusyk istorijoje Izraelio karalystės teritorija buvo tokia plati. Ir šį kartą Izraelio tautinis atgimimas buvo įkvėptas pranašo, kuris mums pažįstamas kaip Amitajo (Amittai) sūnus Jona. Jo vardu vėlesniame Sandoros bendrijos amžiuje bus parašyta pranašiška knyga — *Jonos* pranašystė.[174]

Deuteronominis istorikas kone tylomis praeina Jeroboamo II bendraamžį Judo karalystės karalių Azariją-Uziją (Azarijah, arba Uzzijah) ir jo karaliavimą (2 Kar 14,21-22; 15,1-7). Tai stebina nūdienius istorikus. Mat, Azarijui valdant, Judo karalystė išgyveno tautinį atgimimą, apie kurį išsamiai pasakoja 2 *Kronikų* knyga (2 Kr 26). Sukūręs šaunią kariuomenę, Azarijas abiejuose Jordano upės šonuose didino savo karalystę. Savo karalystei pavergė ir filistinų lygumos ir Transjordanijos miestus. Be to, įjungė į Judo karalystę ir Negebą — Pietų dykumą. Tai įgalino jį pasistatyti netoli Ezion-geberio (Ezion-geber), Elato (Elat) uostą ir atverti duris prekybai su Arabijos pasauliu. Praeityje taip buvo daręs Saliamonas.

Nuoseklu daryti išvadą, kad Jeroboamo II ir Azarijo karaliavimo amžiuje izraeliečių karalystė — Izraelis ir Judas vėl valdė kone visą Saliamono imperiją "nuo Hamato perėjos iki Egipto upės" (1 Kar 8,65). Judo karalystė pasiekė savo politinės ir ekonominės gerovės viršūnę vėliau, — Izraelio karalystei susilpnėjus po Jeroboamo II mirties. Apie Judo karalystę bus kalbama išsamiau vėlesniuose skyriuose. Šiame ir sekančiame skyriuje susipažinsime su paskutiniu ir iškiliausiu Izraelio karalystės istorijos tarpsniu. Jis yra svarbus Sandoros bendrijai pažinti, nes jame kilo įkvėpta Šv. Rašto pranašų raštija — *Amoso* ir *Ozėjo* knygos.

---

173 2 Kar 14,28 pastaba, kad Jeroboamas II sugrąžino Izraeliui Damaską ir Hamatą, kurie kadaise priklausė Judui, yra labai miglota.

174 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, trečioji dalis.

ŠV. RAŠTO PRANAŠŲ ĮKVĖPTA RAŠTIJA:[175]

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	IZRAELIS Šiaurinė karalystė	JUDAS Pietinė karalystė
VIII		
	Amosas (mždg. 750)	
Vidurys ir užsklanda	Ozėjas (mždg. 745)	Izaijas (mždg. 742-700)
		Michėjas (mždg. 722-701)
VII Užsklanda		Zefanijas, arba Sofonijas (mždg. 628-622)
		Jeremijas (mždg. 626-587)
		Nahumas (mždg. 612)
		Habakukas (mždg. 605)
VI		Ezechielis (mždg. 593-571)
		Abdijas (mždg. po 587)
Po tremties Babilonijoje: Tiltai ar sienos?		*Antrasis Izaijas (apie 540)
		Agėjas (mždg. 520-515)
		Zacharijas (mždg. 520-515)
		Joelis (mždg. 500-350)
		Malachijas (mždg. 500-450)
		Jona

*Žr. Iz 40-55(66?)

Klestėjimo ir gerovės tarpsnis. Nors įkvėptasis Deuteronominis istorikas ir praeina kone tylomis pro Jeroboamo II karaliavimą, apie jį išsamiau kalba du pranašai

[175] Įkvėptos pranašų raštijos apybraiža duoda visumos vaizdą ir padeda susipažinti su istorine pranašų seka. Pranašystės — įkvėptos pranašų knygos pasiekė mus per pranašų mokinius ir pranašų knygų (įkvėptus) redaktorius. Išsamiau apie paskiras pranašystes — pranašų knygas savo vietoje.

— Amosas ir Ozėjas bei archeologija. Archeologinis Izraelio miestų atkasinėjimas rodo klestėjimą ir gerovę.[176] Samarija yra itin turtinga likučių iš šio tarpsnio. Būdama Izraelio sostinė, ji didžiavosi kultūriniais pasiekimais, kurie įteigė VIII a. pr. Kr. pranašą Amosą pasmerkti tuos, "kurie pasitiki Samarijos kalnu" (Am 6,1). Prašmatnūs dramblio kaulo išdirbiniai, prabangūs rūmai ir vasarnamiai (Am 3,15), įspūdingos tvirtovės ir prekyvietės vedė pranašą į pasibjaurėjimą ir vertė jį skelbti, kad Jahvė bjaurisi Samarijos gerove:

Jahvė Dievas prisiekė savimi
(sako Jahvė, galybių Dievas):
"Aš bjauriuosiu Jokūbo išpuikimu
ir nekenčiu jo tvirtovių;
aš atiduosiu priešams miestą
ir visa tai, kas jame" (Am 6,8).

Amoso ir *Ozėjo* knygos — pranašystės sudaro aiškų vaizdą apie visuomenines skriaudas, kurios sekė Izraelio glaudžius ryšius su Finikijos pirkliais. Jeroboamui II valdant, Finikija buvo pasiekusi Viduržemio jūros kraštuose prekybos ir nausėdijų kūrimo žydėjimą. Izraelio karalystė dalinosi su Finikija prekybos ir nausėdijų tinklo pelnu. Be to, Jeroboamo II užkariautieji Transjordanijos miestai[177] įgalino jį turėti savo rankose prekybos kelius ne tik iš Sirijos, bet ir iš Arabijos kraštų į Viduržemio jūros

---

[176] Pavyzdžiui, Megido ir Samarijos miestų archeologija. Žr. K. Kenyon, *Archaeology of the Holy Land* (New York, NY: Praeger, 1960), XI skyrius; H.T. Frank, *Discovering the Biblical World* (New York, NY: Harper & Row, 1975), p. 115-118; J.H. Negenman, *New Atlas of the Bible* (Garden City, NY: Doubleday, 1969), p. 79-86.

[177] Pranašas Amosas užsimena apie du iš jų: Lodebarą (Lo-debar) ir Karnaimus (Karnaim). Žr. Am 6,14. Arkivysk. J. Skvireckas vietovardžius *sulietuvina*: "Nes jūs džiaugiatės *nieku* (Lo-debar), jūs, kurie sakote: 'Argi ne savo stiprumu mes įsigijome sau *ragus* (Karnaim)?'"

kraštus. Užtat sostinė Samarija tarpo ir buvo turtų telkinys.

Izraelio klestėjimo ir gerovės kaina buvo nemažiau įspūdinga. Nejučiomis visuomenė užmiršo Sandoros poreikius. Ne visi izraeliečiai naudojosi klestėjimu ir gerove. Užmiršus Sandoros įpareigojimus, atsirado piramidinė visuomenės sąranga su dvarponiais ir prekybininkais viršūnėje, o skurdžia liaudimi apačioje. Vieni valiūkavo, o kiti buvo priversti dejuoti. Anas šlykštusis Ahabo nusikaltimas prieš Nabotą tapo kasdienos reiškiniu. Turtingieji dvarponiai ir prekybininkai, kyšiais valdydami teisėjus (Am 5,10-13), "pirko vargingus valstiečius už sidabrą ir vargšus už apavą" (Am 8,6; žr. taip pat 2,6). Amosas smerkė šias visuomenines skriaudas ir jomis bjaurėjosi, nes jos sukrėtė ir vertė bjaurėtis net Izraelio kaimynus:

Skelbkite tiems, kurie gyvena Ašdodo[178] *rūmuose,*
ir tiems, kurie gyvena Egipto žemės rūmuose,
sakydami:
"Susirinkite ant kalvų prie Samarijos
ir pamatykite didžiąją netvarką joje
ir skriaudas jos visuomenėje".
"Jie nemoka elgtis teisingai", sako Jahvė,
"tie, kurie pripildo savo rūmus turtais
smurtu ir plėšikavimu . . ." (Am 3,9-10).

Amoso ir *Ozėjo* pranašystės — knygos nupiešia gyvą anuometinį religijos vaizdą izraeliečių visuomenėje. Jos paremia įkvėptojo istoriko pažiūrą, kad religija Jeroboamas II nieku nesiskyrė nuo Jeroboamo I. Gamtos religija — baalizmas buvo įaugęs ir įsisenėjęs Šiaurinėje ka-

---

178 "Ašdodas" yra Tanako — hebraiškojo teksto vietovardis, o Septuaginta — graikiškajame tekste "Asirija".

ralystėje. Be to, kultūriniai Derlingojo pusmėnulio poslinkiai nuolat sąlygojo Sandoros bendrijos buitį. Net beatodairiškai žiaurių Jehu priemonių nepakako išrauti Baalo religijai iš izraeliečių buities. Sekančiame skyriuje matysime kaip Ozėjas, kone Amoso bendraamžis, kaltino Izraelį už galvoseną, kad klestėjimą ir gerovę teikia Baalo garbinimas. Anot Ozėjo, izraeliečių liaudis buvo įsitikinusi, kad *baalai* — vietiniai kanaaniečių audros dievo Baalo atstovai teikia žemdirbiams palaimą (Oz 2,2-13). Jis tyčiojosi iš Baalo švenčių (Oz 2,13), religinės paleistuvystės (Oz 4,14),[179] aukų "aukštumų" šventovėse (Oz 4, 13) ir auksinių veršių garbinimo (Oz 13,1-2). Ozėjas dusyk aštriai pasmerkia Auksinį veršį, kurio garbinimą Jeroboamas I buvo įvedęs į karalystės šventoves kaip Jahvės Artumo įvaizdį (Oz 8,5; 10,5).

Sandoros kraitis Šiaurinėje karalystėje. Tikėjimas Jahve dalyvavo dabarties žaizdre Šiaurinėje karalystėje. Šventovėse Sandoros kraitis buvo perimamas iš kartos į kartą ir sąlygojo visuomenę per Sandoros atnaujinimo pamaldas, panašias į Jozuės Sandoros atnaujinimą prie Sechemo (Joz 24). Kaimuose levitai —kunigai-mokytojai skelbė ir aiškino Sandoros kraičio tiesas. Todėl Šiaurinės karalystės pranašai, kreipdamiesi į izraeliečius Dievo vardu, turėjo su jais bendrą Sandoros kraitį. Iš tikrųjų, nė vienas iš pranašų nesikreipė į Izraelio visuomenę su neva nauju apreiškimu, kurio jie būtų nepažinoję. Pranašai laikė savo jiems duotu Dievo uždaviniu grąžinti Izraelio visuomenę prie likiminių Apreiškimo įvykių, kuriuos jie buvo primiršę, ir prie Sandoros poreikių, kurių jie nepaisė, nors jie ir buvo Jahvės Tautos pagrindas.

---

179 Religinė paleistuvystė — prostitucija buvo simpatinė, arba pamėgdžiojanti, magija, t.y. gamtos religijos technika užsukti dievus lytiniu veiksmu naujam metinio derliaus ratui.

Šiuolaikinis Damaskas yra modernus didmiestis ir Sirijos sostinė. Vartai į Tarptautinės parodos aikštę.

Praeitis ir dabartis Damasko gatvėse.

Jaunas siras ant dviračio seniausio Žemės miesto gatvėje. Damaskas jau buvo senas miestas Abraomui keliaujant į Pažado Žemę.

Nuo 636 m. po Kristaus Damaskas yra bemaž arabiškas miestas.

Prie Omejadų mečetės slenksčio. Musulmonai, eidami į savo šventovę, nusiima batus.

Omejadų mečetės vidus.

El Tekkieh as-Suleimanieh mečetė ir Mekos maldininkų užeigos namai Damaske.

Dengta rytietiška turgavietė — bazaaras.

Jaunoji Damasko karta domisi svečiu, kuris domisi senove.

Archeologinis Palmyra, arba Tadmor, žemėlapis.
Nūdien Palmyros oazė Sirijos dykumoje.

Palmyros griuvėsiai iš klestėjimo laikotarpio — I-III a. po Kristaus.
Imperatorė Zenobija (266-272 m. po Kr.) padarė miestą labai iškilų.

Pagrindinė Palmyros gatvė iš Zenobijos amžiaus.

Palmyros griuvėsiai byloja apie daugiasluoksnę praeitį.

Gamtos dievo Baalo šventovė Palmyroje.
Keturių pilonų paminklas Palmyros centre su paslaugiais siriukais.

Elohistas ir Elohistinis pasakojimas. Šiaurinės karalystės Sandoros kraitis buvo išreikštas Izraelio šventąja istorija, kuri yra vadinama Elohisto, arba Elohistiniu, pasakojimu.[180] Kaip jau rašyta pirmoje *Rakto* dalyje, daugelio Penkiaknygės tyrėjų nuomone, ši šventoji istorija buvo užrašyta arba Jeroboamui I valdant (922-901 m. pr. Kr.), arba Elijo amžiuje, kovojant su gamtos religija — baalizmu (apie 850 m. pr. Kr.). Mat ja norėta išreikšti naujosios karalystės tautinė savimonė.[181] Nėra jokios abejonės, kad Elohistinės šventosios istorijos šaknys yra žodiniame Sandoros kraityje, kuris vyravo Giminių lygos amžiuje. Tikėjimo kraitis tada buvo atpasakojamas pagrindinėje šventovėje gyvu žodžiu Sandorai atnaujinti pamaldose. Šiaurinės giminės paženklino žodinį tikėjimo kraitį sau būdingu savitumu, panašiai kaip Jahvistas padarė su tikėjimo kraičiu Saliamono amžiuje. Amoso ir Ozėjo veiklos metu — VIII a. pr. Kr., šis pasakojimas apie likiminius išganymo įvykius buvo Šiaurinės karalystės Sandoros bendrijos savimonė.

Elohistinė tikėjimo kraičio sruoga yra ženklinama raide E, nes jis naudoja žodį *'Elohim* — Dievas, vietoj žodžio *Jahvė*, pasakojime apie protėvius. Tik, Dievui apreiškus save kaip Jahvę, Mozės amžiuje imama naudoti *Jahvės* vardas (Iš 3,1-14).[182] O Jahvistas naudoja Jahvės vardą Dievui paženklinti nuo pat savo pasakojimo pradžios — priešistorėje ir Protėvių sakmėje.

---

180 Žr. *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 52-55.

181 Šventoji Elohistinė išganymo istorija yra vienas iš Penkiaknygės rašytų šaltinių, t.y. *Pradžios*, *Išėjimo* ir *Skaičių* knygų sudėtinė dalis. Ji mus pasiekė tik per Penkiaknygę. Nuoseklu prileisti, kad turime jos tik skiautes. Mat įkvėptas Penkiaknygės redaktorius suaudė į viena keletą rašytų šaltinių.

182 Plačiau *Rakte į Senąjį Testamentą*, I, žr. "Elohistas" ir "Elohistinis pasakojimas" Rodyklėje.

Elohistinė išganymo istorija turi užuominų apie savo rašytinę kilmę Šiaurinėje karalystėje. Joje yra rodoma didelė pagarba šiaurinių giminių garsiems asmenims: protėviui Juozapui, jo motinai Rachelei ir Juozapo sūnui Efraimui (Pr 48,20). Be to, čia rodomas didesnis domesys šiaurinėms izraeliečių šventovėms negu Jeruzalei; Betelis (Pr 28,17-22) ir Šechemas — šiaurinės šventovės iš protėvių bei Giminių lygos laikų — yra itin branginami. Ir išganymo istorijos žodynas turi savitumų: Elohistas naudoja "Horebo" vardą šventajam kalnui Sinajui (Jahvistas naudoja "Sinajų"); Elohistas Kanaano gyventojus vadina "amoriečiais" (Jahvistas — "kanaaniečiais").

Penkiaknygėje nūdien pirmauja Jahvisto išganymo istorija (J). Todėl dažnai yra sunku atkurti Elohistinę šventąją istoriją kaip ištisinį pasakojimą. Įkvėptieji redaktoriai, atrodo, buvo iš Judo karalystės. Todėl, ausdami į viena šiaurinį ir pietinį tikėjimo kraitį po Šiaurinės karalystės žlugimo apie 721 metus, paprastai davė pirmumą Jahvistui. Daugelyje atvejų taip glaudžiai abu pasakojimus suaudė į viena, kad nūdien neįmanoma juos vieną nuo kito atskirti. Todėl galima kalbėti tik apie senąjį Sandoros bendrijos tikėjimo kraitį: JE. Tačiau, nežiūrint šio glaudaus suaudimo, Elohistinė šventoji istorija turi pakankamai savitumo ir savitų bruožų, kurie daug kur yra lengvai atpažįstami.[183]

Elohistinei šventajai istorijai nėra būdingas visuotinis požiūris. Trūksta jai ir dramatiško pobūdžio. O Jahvisto išganymo istorija švyti ir visuotinumu, ir dramatiškumu. Tai ryšku ir priešistorėje ir Izraelio išrinkime būti palaimos nešėju tautoms. Elohistas savo šventąją istoriją pradeda tik su protėviais, — Abraomo pašaukimu, o ne

---

[183] Žr. H.W. Wolff, "The Elohistic Fragments in the Pentateuch", *Interpretation* 26(1972) 158-173.

pasaulio Kūrimu. Pradėjęs Protėvių sakme, Elohistas seka Jahvisto metmenis per *Pradžios, Išėjimo* ir *Skaičių* knygas. Aplamai Jahvisto teologinės platumos ir gelmės jam neina į širdį.

Ir Elohistinė šventoji istorija kartkartėmis sušvyti nuostaba. Pavyzdžiu galime imti pasakojimą apie Abraomą ir jo sūnaus Izaoko auką Dievui (Pr 22).[184] Šis pasakojimas skaitytoją jaudina. Negi Dievas gali reikalauti kruvinos Abraomo sūnaus aukos?! Pasakojimu norima parodyti, kad Dievas bando savo išrinktąjį. Skaitytojas žingsnis po žingsnio eina paskui tikėjimo pirmūną keliu, kurį jam rodo klusnumas, ir kartu giliai išgyvena tikėjimo bandymą — drąsą. Abraomas pasitiki Dievu, nes Dievas žino, ką daro. Kas svarbiau: dovana ar Davėjas? Kuriuo keliu eiti: tikint dovana — Pažado kūdikiu? Ar tikint Pažado kūdikio Davėju?

Lemtingas žodis pasigirsta pasakojimo atomazgoje. Čia atsileidžia įtampa. "Neliesk berniuko ir nieko jam nedaryk! Dabar žinau, kad esi klusnus Dievui!" (Pr 22, 12). Pasakotojas meistriškai pakeičia pasakojimo žodžius: "*'Elohim jireh*", t.y. "Dievas parūpins" (Pr 22,8) į "*jere 'Elohim*", t.y. "tas, kuris paklusta Dievui" (Pr 22,12). *Jere* reiškia ir klusnumą Dievui ir Dievo baimę — baimę ne fizine, bet religine prasme. Pasakotojas žodžių žaismu išryškina pagrindinę šventosios istorijos mintį: klusnumas Dievui, arba Dievo baimė, yra "klusnumas, kuris atiduoda Dievui ir tai, kas yra brangiausia, jeigu to pareikalauja Dievas, ir paveda Dievui net tą ateitį, kurią pažadėjo pats Dievas."[185]

---

184 Pr 22 yra glaudžiai suaustas iš J ir E. Įkvėptasis redaktorius išryškino Elohistinio autoriaus bruožus ir Jahvisto išganymo istorijos įtampą. Žr. Aukščiau, p. 114-115.

185 H.W. Wolff, *ten pat*, p. 163. Žr. taip pat G. von Rad, *Genesis* (Philadelphia, PA: Westminster Press, 1961), p. 232-241. Soren Kierke-

Pasakojimas apie Abraomo auką yra įtaigus iššūkis gyventi klusnumu Dievui — Dievo baime — pasitikint, kad Izraelio Dievas yra ateities Viešpats. Dievas pasirūpins! Pasakojimas švyti pranašo Elijo iššūkiu Izraeliui.

Elohistinė šventoji istorija turi glaudesnį ryšį su Giminių lygos kraičiu negu Jahvisto išganymo istorija. Giminių lygos kraičio santrauka yra *Pakartoto Įstatymo* knygos tikėjimo išpažinimas (Įst 26,5-9). Esmiškai Elohistinėj šventojoj istorijoj yra išvystytos šios svarbiausios tikėjimo santraukos temos:

1. Izraelio pašaukimas.
2. Išgelbėjimas iš Egipto.
3. Klajonės dykumoje.
4. Žemės paveldėjimas.

Visos keturios temos rodyte rodo į Jahvės apsireiškimą Mozės amžiuje (Iš 3,1-14) ir patį Mozę apgaubia aureole. Mozė Elohistui yra ypatingas pranašas — pranašas be sau lygaus. Paprastiems pranašams Jahvė apsireiškė netiesioginiu būdu per sapną ir regmę. Kas kita su Moze: "Su juo kalbu burna iš burnos — aiškiai, o ne miglotai, jis mato Jahvės išvaizdą" (Sk 12,7-8).

Ypatingoji Mozės padėtis prieš Dievą išryškina ir kitą dėmesio vertą bruožą Elohisto šventojoje istorijoje. Jau pirmu žvilgsniu pajuntama, kad jis pabrėžia atstumą tarp Dievo ir žmogaus. Tuo tarpu Jahvisto išganymo istorija pabrėžia Dievo artumą žmogui. Elohistas yra teologiškai atsargesnis, jis vengia rodyti Dievą betarpiškame ryšyje su pasauliu. Todėl jo pasakojime, dieną "Dievo angelas [malak 'Elohim]" kreipiasi iš dangaus (Pr 21,17;22,11.

---

gaard rašo apie Abraomo "tikėjimo šuolį" savo knygoje *Fear and Trembling* (Garden City, NJ: Doubleday, 1954); E. Auerbach, *Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature* (Garden City, NY: Doubleday, 1957), p. 5-20.

15[186]), o naktį — Dievas apsireiškia per mįslingus regėjimus ar sapną, kuriam reikalingas aiškintojas: Abimeleko sapnas (Pr 20,3.6), Jokūbo sapnas (Pr 28,13), Juozapo sapnai (Pr 37,5-11; 40,1-19; 41,1-36). Taigi, pagal Elohistą, Dievas ėjo į žmoniją netiesiogiu keliu — per tarpininką.

Pakartoto Įstatymo knygos gale aprašoma ypatinga Mozės vieta tarp pranašų. Atrodo, kad šiame skaitinyje galima atpažinti Elohisto Mozės sampratą.

> *Neiškilo nuo tada Izraelyje pranašas toks kaip Mozė, kurį Jahvė būtų pažinęs veidas į veidą; joks kitas kaip jis dėl visų ženklų ir stebuklų, kurių atlikti Jahvė siuntė jį į Egipto žemę*" (Įst 34,10-12).

Ozėjo požiūris visiškai derinasi su šia pažiūra. Ir, anot Ozėjo, "Jahvė per pranašą išvedė Izraelį iš Egipto ir per pranašą jis buvo globojamas" (Oz 12,13).

Elohisto pasakojimas atkartoja Izraelio šventąją istoriją, ypatingai išryškindamas Dievo apsireiškimą Mozei ir iššūkį paklusti tikėjimu — bijoti Dievo. Ir Elohistas ir Jahvistas turi savitų bruožų. Tačiau abu įkvėptieji autoriai sutinka, kad Jahvės garbinimas yra bendras ir esminis pagrindas, kuris jungia dvi seseris — Šiaurinę ir Pietinę izraeliečių karalystes.

Amosas buvo iš Pietinės karalystės. Būdamas tų pačių įsitikinimų, pranašas iš pietų atkeliauja į šiauriečių Betelio šventovę pareikšti Dievo vardu pasibjaurėjimo dėl Sandoros įpareigojimų nesilaikymo. Pietietis pranašas ateina šaukti Šiaurinės karalystės prie Dievo, kuris apsireiškė Mozės amžiuje.

---

186 Pr 22,11.15 naudoja "malak Jahveh".

PIEMUO IŠ TEKOA

Pranašas Amosas mums yra paslaptingas — apie jo asmenį mažai težinome. *Amoso* knygos pranašystė labiau domisi "Jahvės žodžiu", duotu per pranašą, negu žiniomis apie pranašo asmenį ir gyvenimą. Knygos antraštė (Am 1,1), pridėta vėlesnio įkvėpto redaktoriaus-leidėjo, sako, kad Amosas buvo "vienas iš Tekoa piemenų". Tekoa yra kaimas keleto kilometrų į pietus nuo Betliejaus. Pati knygos antraštė sako, kad pranašas Amosas kalbėjo Dievo vardu dviejų bendraamžių karalių — Izraelio Jeroboamo II ir Judo Azarijo (Uzijo) valdymo metu. Be to, užsimenama ir tikslesnė laiko nuoroda Amoso pranašiškai veiklai datuoti, būtent, "dvejus metus prieš žemės drebėjimą" (žr. taip pat Zch 14,5). Tačiau ši laiko nuoroda, nors ir apčiuopiama, mums pasako nedaug, nes jos prasmė nėra aiški. Viena yra aišku, kad Amosas pranašavo Šiaurinėje izraeliečių karalystėje iškiliausiu Jeroboamo II valdymo metu, prieš jo mirtį — 746 m. prieš Kristų. Todėl *Amoso* pranašystė atspindi VIII a. pr. Kr. vidurio aplinkybes.[187]

Su Amoso asmeniu mus gerai supažindina vienas *Amoso* knygos skaitinys (Am 7,10-15). Čia pasakojama apie įtampų susirėmimą tarp pranašo Amoso ir Betelio šventovės vyriausio kunigo Amatsijo (Amatsjah). Betelis, kaip jau dažnai minėta, buvo karališka Izraelio šventovė, įsteigta Jeroboamo I po Jungtinės karalystės žlugimo. Iš skaitinio aiškėja, kad Amosas yra iš Judo karalystės. Be to, jis save vadina "piemeniu ir šilkmedžio vaisių brandintoju" (Am 7,14).[188]

Pietiečio pranašo pasirodymas Šiaurinėje karalystė-

---

187 Žr. J. Bright, *A History of Israel*, p. 257-266; 269-276.

188 "Šilkmedžio vaisių brandintojo" užsiėmimas buvo tik sezoninis. Vaisiams nokstant, brandintojas tik pradurdavo vaisius ir tokiu būdu sunaikindavo vabzdžių vikšrus. Šilkmedžio vaisius yra panašus į figos vaisius.

je leidžia spręsti, kad siena tarp dviejų karalysčių buvo daugiau politinė negu religinė. Tikrovėje abi karalystės jautėsi esančios dalis *vienos* Sandoros tautos su abiejų bendru tikėjimo kraičiu. Amatsijas palaikė Amosą tik pranašu "amatininku" (žr. 1 Sam 9,8; 1 Kar 14,2-3; 2 Kar 8,8) ir pareikalavo, kad jis nešdintųsi iš karaliaus šventovės, nes čia jam ne vieta. "Eik sau" į Judo karalystę, iš kurios esi, ir ten "užsidirbk duoną" (Am 7,12), — ieškok pragyvenimo pranašavimu. Amoso atsakymas mums yra svarbus, nes atkreipia dėmesį į pranašą su pašaukimo savimone:

Aš nesu pranašas [nabi'] *savo rėžtu,*
nei vienas iš pranašų sūnų;
tiesą sakant, aš esu piemuo ir
šilkmedžio vaisių brandintojas.
Tačiau Jahvė paėmė mane nuo bandos
ir Jahvė įsakė man:
"Eik! Pranašauk mano tautai Izraeliui"
(Am 7,14-15).

Būdinga, kad Amosas nenori turėti nieko bendro su pranašų brolijomis. Tai nebūtinai reiškia, kad Amosas būtų niekinęs pranašiškąjį sąjūdį. Jis tikėjo, kad Jahvė buvo sukėlęs pranašiškąjį sąjūdį, norėdamas perspėti izraeliečius (Am 2,11; 3,7). Ir jis pats turėjo daug bendrų bruožų su Mikaju, Eliju ir Natanu. Atrodo, kad jis nori pabrėžti, jog pranašystė nėra jo pragyvenimo šaltinis. Amosas save laiko pasauliečiu, kurio įprastinė darbuotė buvo nutraukta nenugalimos Dievo jėgos. "Jei liūtas staugia, kas nebijo? Jei Jahvė Dievas įsako, kas nepranašaus?" (Am 3,8). Todėl galima teigti, kad Amoso pranašiška veikla buvo skirtinga nuo įprastinio pranašiško sąjūdžio. Tuomet naudojamas žodis "pranašas" nepajėgė deramai išreikšti Amoso pranašavimo užduoties.

Amosas yra pirmasis iš Senojo Testamento pranašų, kurių pranašystė pasiekė mus rašytu žodžiu per pranašų knygas. Ankstyvesnieji pranašai — Elijas ir Elizėjus — yra mums pažįstami tik per kitų įkvėptųjų Šv. Rašto autorių raštus. Žodinis ankstesniųjų pranašų kraitis buvo įamžintas *Samuelio, Karalių* ir *Kronikų* knygose. Amoso atveju, turime "žodžius, kuriuos jis matė" (Am 1,1).[189] *Amoso* knyga yra rinkinys Dievo pranešimų, arba pranašyščių, kuriomis pranašas kreipėsi Dievo vardu į izraeliečius. Rinkinio sudarymas ir kilmė nėra nuodugniai ištirti. Rinkinį sudarė arba pats pranašas Amosas, arba jo mokiniai bei sekėjai. Jiems pranašo žodis buvo brangus.

Atrodo, kad Amosas kreipėsi į izraeliečius Dievo vardu įvairiomis progomis Betelyje (Am 7,13) ir galbūt Samarijoje (Am 4,1). Kaip ilgai Amosas pranašavo nėra žinoma. Atrodo, kad jo pranašiška veikla buvo trumpa.

Amoso pranešimas Dievo vardu buvo skirtas pirmiausia Šiaurinei karalystei — Izraeliui. Tačiau, būdamas pietietis — iš Judo karalystės, Amosas turėjo mintyje ir Pietinę karalystę (Am 6,1-2; 8,14; 9,11-12). Pranašui rūpėjo "visa šeima, kurią Jahvė išvedė iš Egipto" (Am 3,1).

Jahvė valdo tautas. Amoso knygą galima suprasti tik susipažinus su tuometine politine padėtimi. Kaip jau matėme, Jeroboamo II valdymo metu Izraelis galėjo plėstis, nes Sirija buvo nualinta, o Asirija uždaryta Mesopotamijos aptvare. Amoso veiklos metu politinė padėtis jau keitėsi. Asirijos karalius Tiglat-pileseras III (mždg. 745-727 m. pr. Kr.) tvinko politinėmis užmačiomis ir noru užkariauti. Sparčia jėga jis atnaujino Asirijos proveržį į

189 "Žodis" hebrajų kalba yra ne tik *garsas*, bet ir *darbas*. Žodis yra veiksmingas Kūrime, Įstatyme ir pranašystėje.

Derlingojo pusmėnulio vakarus. Tai buvo lyg tąsa žygio, kuris užkliuvo Sirijos žemėse 805 m. pr. Kr. Šiuo metu buvo visai nauja padėtis. Tiglat-pilesero III nuožmūs pulkai, šluodami nuo žemės viską kardu ir ugnimi, sparčiai pasiekė Palestiną.[190] *Ozėjo* knyga atspindi šių grėsmingų įvykių šešėlius. Amoso dienomis Asirijos grėsmė Izraeliui buvo tik debesėlis ant šiaurės rytų akiračio. Nei Izraelis, nei Judas — dvi seserys Palestinoje pavojaus dar nematė. Patenkintos savimi ir pasitikinčios ateitimi, jos turėjo iškilius planus. O Amosas visu rimtumu kalbėjo apie pavojų, kuris artėjo iš šiaurės rytų. Pranašui rūpėjo ne Asirija ir jos politinės užmačios, bet Jahvės užmojis ir veikla politinėje arenoje. Amoso pranešimas Dievo vardu apie pavojų kėlė izraeliečių pasipiktinimą. Be to, jo žodžiai buvo lyg nelaukta kruša, kuri grubiai naikina savimi patenkintą ir pasitikinčią žemę. Amosas kalbėjo grubia istorine kalba apie karo žiaurumą, tremtį, nuniokotus miestus ir politinį žlugimą. Tuo tarpu politinis dangus virš Palestinos dar vis buvo giedras ir mėlynas. Debesys telkėsi tik ant tolimo akiračio. Pranašo Amoso uždavinys buvo aiškinti izraeliečiams šią Jahvės telkiamą grėsmę. Kaip Jahvė buvo Istorijos Viešpats Izraelio praeityje, taip jis yra įvykių — grėsmės Viešpats *dabar!*

Amoso knygos pradžia yra pranešimas apie Jahvės veiklą tarp tautų ir "Jahvės teismas Izraelio kaimynams" (Am 1,3-2,3). Atrodo, kad pranašas savo pranešime iš Dievo panaudoja apeiginę "prakeikimo" išraišką, naudojamą Šventykloje, skelbiant Dievo teismą išrinktosios tautos priešams.[191] "Prakeikimo" išraiškoje pastebimas nelauktas pranašo poslinkis. Pranašas palengva patraukia

---

190 Žr. Žemiau V skyrių.

191 Taip teigia A. Bentzen, "The Ritual Background of Amos 1,2-2, 16", *Oudtestamentische Studien* 8 (Leiden: Brill, 1950) 85-99.

savo klausytojų dėmesį, padarydamas dėmesio centru Dievo bausmės nuosprendį tautoms, kurios supa Izraelį: Siriją (Am 1,3-5), Filistiją (Am 1,6-8), Tyrą (Am 1,9-10), Edomą (Am 1,11-12), Ammoną (Am 1,13-15) ir Moabą (Am 2,1-3). Kiekvienu atveju pranašas tvirtina, kad visos šios tautos ir visi Izraelio priešai yra jam pavaldūs. Už jų žiaurumus karo metu Dievas sunaikins jų iškilius rūmus ir tvirtoves ugnimi (Am 1,4.7.10.12.14; 2,2). Didžiausiam klausytojų nustebimui, pranašas Dievo vardu praneša nelauktą staigmeną: izraeliečiai — Judo ir Izraelio karalystės irgi patirs Dievo teismą ir bausmę (Am 2,4-5; 2,6-16).

Izraelis — Šiaurinė karalystė nelaukė ir nenorėjo klausytis Amoso žodžio iš Dievo bausti ją už žiaurumus ir skriaudas Sandoros bendrijoje klestėjimo ir gerovės metu. Izraeliui pranašo žodis apie Jahvės nuosprendį bausti ne tik tautas, bet ir savo Tautą — Izraelį buvo nelaukta staigmena ir užgavimas (Am 2,6-8).

Amosas savo pranešimu iš Dievo tvirtina, kad Jahvė turi visuotinę ir vispusišką valdžią. Šiame fone reikia suprasti Jahvės Sandorą su Izraeliu pranašo žodyje izraeliečiams. Neskelbiama nauja Sandora, bet skelbiama įžvalga į Sinajaus Sandorą. O ši įžvalga nenumaldomai triuškina išdidų izraeliečių pasipūtimą. Pranašas Amosas, stovėdamas abiem kojomis Sinajaus Sandoros kraityje (Įst 26,5-9; Joz 24,2-13), priminė izraeliečiams įvykius, per kuriuos Jahvė buvo jiems apsireiškęs. Pranašas suprato ir aiškino savo laikmečio Izraelio lūžius praeities įvykių šviesoje. Per juos Jahvė susikūrė Izraelį savo istorinio užmojo ir veiklos ypatingam uždaviniui ir paskirčiai. Dievo vardu jis šaukė izraeliečius atsiminti savo šventosios istorijos įvykius: išvedimą iš Egipto, vedimą per dykumą, "amoriečių" žemės užkariavimą, pranašų bei nazirітų pašaukimą padėti jiems būti ištikimiems savo Dievui (Am

2,9-11).[192] Trumpai, Amosas skelbė "Jahvės žodį" savo dabartyje likiminių įvykių fone ir šviesoje. Jo liudijimu, Dievas kalba dabartyje per šventosios praeities įvykių atsiminimą.

Sandora ir žada ir reikalauja. Amosas buvo didelis Mozės tikėjimo šalininkas. Jis nuolat rėmėsi likimine praeitimi ir istorine tikėjimo savimone. Ja atsispindėjo ir tautiniai Šiaurinės ir Pietinės karalystės šventosios istorijos atpasakojimai (J ir E). Atrodo, kad pranašas Amosas ir izraeliečiai turėjo tą pačią istorinę savimonę, teigdami likiminių įvykių svarbą dabartyje. Tačiau Amosas ir izraeliečiai skyrėsi, nes skirtingai suprato ir aiškino likiminių įvykių svarbą dabarčiai bei darė visiškai skirtingas išvadas gyvenimui. *Amoso* knygoje nesunku apčiuopti du skirtingus požiūrius.

Pranašo Amoso požiūrio pagrindinę mintį išreiškia skaitinys, kuris primena likiminį izraeliečių istorijos įvykį — Išėjimą iš Egipto (Am 3,1-8). Šiame įvykyje, Jahvės užmoju ir veikla, izraeliečiai tapo bendrija — "Jahvės tauta", įpareigota būti ištikima ir atsidavusia tikėjimu Sandoros Dievui. Tame pačiame įvykyje Jahvė įpareigojo save naujajai bendrijai Sandoros ryšiu: "Iš visų tautų žemėje tik jus vienus tepažinau. . ." (Am 3,2). Žodis "pažinti" — *jada'* hebrajų kalboje išreiškia patį asmeniškiausią ryšį tarp žmonių — vyro ir žmonos lytinį santykį: "Adomas pažino [turėjo lytinius santykius su] savo žmoną" (Pr 4,1).[193] Žodis "pažinau" atspindi ir senovės sandoros — sutarties išraišką. Didysis karalius —

---

[192] Naziritai, arba "atsiskyrėliai" buvo vyrai, kurie pasišvęsdavo Jahvės tarnybai ypatingais įžadais. Susilaikymas nuo vyno buvo protestas prieš kanaaniečių kultūrą vardan Izraelio dykumos idealo.

[193] M. Buber, *The Prophetic Faith* (New York, NY: Harper Torchbooks, 1960), p. 45-46; 98-102; 115-116; 227; G. von Rad, *Old Testament Theology*, II, 129-139.

siuzerenas "pažįsta" — eina į sandoros ryšį su vasalu, kuris, iš savo pusės, įsipareigoja "pripažinti" teisėtą siuzereno valdžią.[194] Taigi pranašas moko, kad Jahvė *pažino* Izraelį, o Izraelis *pripažino* Jahvę savo Dievu. Jahvė buvo Izraelio Dievas. Ši Sandoros santrauka — "Jahvė Izraelio Dievas, o Izraelis Jahvės tauta" yra Sandoros tikėjimo širdis.

Tuo tarpu izraeliečiai suprato ir aiškino Sandoros tikėjimo širdį savitai ir skirtingai negu Amosas. Ir jie rėmėsi ypatingu Izraelio pašaukimu būti Jahvės Tauta. Tačiau izraeliečiai darė išvadą, kad Jahvė privalo laiminti juos gerove, pergale ir pagarba tarp tautų. Juk ir Sandoros atnaujinimo pamaldos švytėjo Jahvės pažadu duoti palaimą! Izraeliečiai, nešami tautinio atgimimo ir gerovės Jeroboamo II amžiuje, laukė *Dienos*, kurią Jahvė išlies ant Izraelio gerovę, pergalę, pagarbą tarp tautų. Jie vadino baigminę palaimą Jahvės Diena. Atrodo, kad ši Diena buvo švenčiama kasmet metų užsklandoje, Sandoros iškilmių proga. Daugumos įsitikinimu, ši Diena — Naujųjų metų pradžia švytėjo Jahvės Dienos pažadu, nes paankstino baigminę visos istorijos užsklandą ir sudarė progą išankstiniai paragauti baigminės gerovės, pergalės ir tautų pagarbos. Tą *Dieną* Jahvė užbaigs savo istorinį užmojį istorijoje, įvykdydamas Izraeliui Sandoros pažadus ir apvainikuodamas Izraelį šlove ir garbe! Šį požiūrį galima atpažinti *Amoso* knygos skaitinyje (Am 5,18-27). Skaitinyje ryšku, kad izraeliečiai "trokšta" Jahvės Dienos, būdami tikri, kad ji bus "šviesos" diena, — pergalės ir palaimos laikas.

---

194 Žr. H.B. Huffmon, "The Treaty Background of Hebrew Yada'", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 181 (1966) 31-37; D.H. Hillers, *Covenant: The History of a Biblical Idea* (Baltimore, MD: John Hopkins, 1969), VI skyrius.

Religija Šiaurinėje karalystėje buvo augte suaugusi su tautiškumu. Atrodo, kad Jeroboamo II amžiuje vyko įspūdingas tautinis atgimimas. Amosas aprašo žmonių spūstį šventovėse (Am 4,4-5; 5,21-23). Tačiau jis pastebi, kad žmonių pamaldumas buvo lyg bevandeniai debesys. Sugūžėję su aukomis į šventoves, žmonės su nekantrumu laukė pamaldų galo, kad galėtų vėl sukčiauti, engdami artimą (Am 8,4-6). Tuo pačiu metu, Amosas sako, girdėdami jo pranešimą apie teismą, izraeliečiai vieni kitus užtikrino, jog Amoso žodžiai "esate sunaikinimo išvakarėse" buvo išlaužti iš piršto.

Pranašo Amoso ir Šiaurinės karalystės izraeliečių požiūriai ir savimonė kirtosi. Amosas primygtinai skelbė, kad Sandora su Dievu reikalauja duoti, — ji ne vienos krypties kelias. Dievas duoda, kad išmokytų izraeliečius duoti. O pagal izraeliečius, Sandora su Dievu žada ir turi duoti.

Tikrovėje Sandoros kraitis — Amoso ir izraeliečių savimonės pagrindas neužtikrino besąlyginės gerovės ir klestėjimo ateityje. Priešingai, Sandora su Dievu turėjo esminę sąlygą: "*Jeigu* paklusite mano žodžiams ir laikysitės mano sandoros, būsite mano nuosavybė tarp visų tautų... (Iš 19,5:E). Sąlyga apėmė palaiminimus už klusnumą, bet ji pabrėžė ir prakeikimus už neklusnumą.[195] Amosas, augte suaugęs su likimine Sandoros samprata, raiškiai ir įtaigiai pasipriešino izraeliečių požiūriui. *Kadangi* iš visų pasaulio tautų Jahvė *pažino* tik Izraelį, sako pranašas, *todėl* Izraelis bus nubaustas už savo nedorybes.

---

[195] Žr. G. von Rad, *ten pat*, p. 134-135; M. Buber, *ten pat*, p. 104-105; R.E. Clements, *Prophecy and Covenant* (Studies in Biblical Theology, Nr. 43; Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1965), p. 39-44; R. D. Hillers, *Treaty — Curses and the Old Testament Prophecy* (Rome: Pontifical Biblical Institute, 1964).

Amosas primygtinai pareiškia, kad ypatingasis izraeliečių išrinkimas būti Jahvės Tauta neduoda jiems teisės į ypatingą gerovę ir klestėjimą, bet uždeda didesnę pareigą ir atsakomybę. Amosas smerkia izraeliečius labiau negu bet kurias kitas tautas kaip tik dėl to, *kad* jie buvo pašaukti į ypatingą Sandoros santykį su Dievu ir per savo istorinę patirtį gavo mokymą apie Dievo valią žmonijai. Izraeliečiai, kaltina pranašas, nors ir žinodami, kokia yra Dievo valia žmonijai, nesidrovėjo nekreipti į ją dėmesio. Todėl, Amosas praneša Dievo vardu, "Jahvės diena ne tik neatneš šviesos", bet dargi bus "sunaikinimo diena":

Kaip baisu bus tau,
kuris trokšti Jahvės dienos!
Ką gero ji tau atneš?
Ji tamsuma, o ne šviesa!
Tarsi žmogus bėgtų nuo liūto
ir sutiktų jį meška;
ar įeitų vidun,
su ranka remtųsi sienon,
ir įgeltų jį gyvatė.
Ar nebus Jahvės diena tamsuma,
o ne šviesa,
ir niūrumas be jokios prošvaistės? (Am 5,18-20).

. . .

Ateina metas, kada saulė leisis vidurdienį
ir žemėje bus tamsu dienos metu.
Aš paversiu jūsų šventes į laidotuves,
o linksmas dainas į skausmo raudas.
Aš nuskusiu jums galvas
ir apvilksiu jus ašutine.
Būsite lyg tėvai gedule dėl
savo vienintelio sūnaus.
Ta diena bus karti iki pat užsklandos (Am 8,9-10).

Kadangi Jahvė valdo visas tautas, jis gali panaudoti vieną iš jų savo dieviško teismo apreiškimui (Am 6,15).

Pagal pranašą Amosą, Sinajaus Sandora turi sąlygą: "*Jeigu*..." Kadangi izraeliečiai negyvena pagal Sandoros įpareigojimus ir nėra jos verti, pranašas Amosas kone atmeta Izraelį Dievo vardu:

> *Jahvė sako: "Izraelio tauta,*
> *aš turiu širdyje Sudano tautą*
> *kaip ir tave.*
> *Aš išvedžiau filistinus iš Kretos*
> *ir sirus iš Kiro,*
> *lygiai kaip išvedžiau jus iš Egipto*" (Am 9,7).

Dvi iš minimų tautų — filistinai ir sirai buvo aršiausi izraeliečių priešai. O tačiau, teigia įkvėptasis pranašas, Jahvė — visų tautų Viešpats atvedė ir šias tautas į jų tėvynes, lygiai kaip jis išvedė izraeliečius iš Egipto ir atvedė juos į Kanaaną. Amosas atmeta izraeliečių pažiūrą, kad Jahvė yra tautinis izraeliečių Dievas, kurį galima pakinkyti valstybės tarnybai. Pagal pranašą, išrinkimas būti Dievo Tauta nereiškia, kad Dievas tarnauja Izraeliui, bet priešingai — Izraelis tarnauja Dievui ir turi vaidmenį jo istoriniame užmojyje.

Susipažinome su dviem skaitiniais *Amoso* knygoje apie Izraelio išrinkimą tarnauti Dievo užmojui istorijoje. Jie yra priešingi vienas kitam: "Tik *jus* pažinau..." (Am 3,2) ir "...aš turiu [sudaniečius, sirus, filistinus] širdyje, lygiai kaip [izraeliečius]..." (Am 9,7). Be abejo, Amoso žodžiai priklauso skirtingoms aplinkybėms ir buvo sąlygoti skirtingų pranašo poreikių. Svarbu neužmiršti, kad Amosas nebuvo nuoseklus teologas, bet pranašas, Dievo vardu duodąs žodį, švytintį raiškia svarba dabarčiai. Todėl nėra pagrindo įžiūrėti esminį prieštaravimą

tarp šių dviejų skaitinių. Dievas įgyvendina savo užmojį visose tautose, nors tautos ir nesupranta, kad Dievas jas veda ir teisia. Nors tautos ir mano, kad jų dievai jas "pažįsta", tikrovėje tautas apima visagalis Jahvės rūpestis žmonija ir pasauliu. Kas kita su Izraeliu. Izraelį pats Jahvė *pažino* asmeniška Sandora. Izraelis patirtimi išgyveno, kas yra Dievas ir ko Dievas reikalauja iš žmogaus per savo likiminius įvykius. Todėl Dievas Izraelį ir šaukia į griežtesnį teismą negu bet kurią kitą tautą.

Pražūtis jau prie durų! Pranašo Amoso pranešimas iš Dievo stipriai pabrėžia Izraelio karalystės pražūtį. Vilties Amoso pranešime maža. Tamsūs debesys ant ateities akiračio yra be properšų — jų neskrodžia joks saulės spindulys. Amosas buvo įsitikinęs, kad Izraelio karalystės pražūtis jau čia pat — prie durų. Užtat jis ir giedojo Izraelio laidotuvių raudą — *qiną* (qinah; Am 5,1-2). Tikrovėje artėjanti katastrofa įvyko viena karta vėliau, po Asirijos sunaikinimo Samarijos 721 metais.

Laidotuvių nuotaiką atspindi ir penketa pranašo regėjimų, kuriuose gamtos ir buitiniai kasdienos reiškiniai nušvinta religine reikšme (Am 7,1-9; 8,1-3; 9,1-4). Keturi regėjimai prasideda žodžiais "Jahvė man parodė" (Am 7,1.4.7; 8,1).

Pirmame regėjime Amosas mato skėrių nelaimę (Am 7,1-3). Skėrių nelaimė — rykštė buvo gerai pažįstama Palestinoje (Jl 2). Be abejo, skėrių regėjimas turi pagrindą paties pranašo Amoso išgyvenime. Regėjimo aprašas vaizdus. Karalius ką tik buvo nušienavęs pievas savo reikalams. Pievų savininkai tikėjosi atolo. Regėjime Amosas mato, kad skėriai sunaikina atolą. Pievų savininkai palieka be pašaro savo gyvuliams. Izraelio gyventojai yra bejėgiai ir be išteklių sulaukti kitos šienapjūtės. Pranašas užtaria Dievui Izraelį ir įtikina jį nudelsti bausmę.

Antrame regėjime Amosas mato ugnies nelaimę (Am 7,4-6). Visa žemė dejuoja nualinta nepaprasto gaisro. Gaisras išdžiovino Požemio[196] vandenis ir tuoj pat išdžiovins ir pačią žemę, kurioje gyvena žmogus. Ir vėl pranašas užtaria — ir Dievas pasigaili, nes Izraelis yra "mažutėlis ir trapus" (Am 7,5).

Abu regėjimai rodo didelį Amoso jautrumą beviltiškai Izraelio būklei. Iki šiol dar jaučiama viltis, kad Izraelis gali būti išgelbėtas nuo sunaikinimo.

Likusieji trys regėjimai užgožia bet kokią viltį. Trečiame regėjime mūrininko pasvaras tampa ženklu sunaikinimo, kurį Jahvė įvykdys "savo tautoje — Izraelyje" (Am 7,7-9). Pasvaru mūrininkas pažįsta ar siena yra statmena ar kreiva. Jahvė, lyg mūrininkas, patikrina Šiaurinę karalystę ir randa ją kreivą — stokojančią. Izraelis sulaužė Sandorą. Izraelio neištikimybė veda į sunaikinimą. Šį kartą pranašas jau nebeužtaria. Dievo teismo nuosprendis yra neatšaukiamas. Patikrinimas mūrininko pasvaru rodo, kad Šiaurinė karalystė yra tokia kreiva, kad turi būti sulyginta su žeme.

Ketvirtasis regėjimas parodo Amosui vaisių krepšį (Am 8,1-3). Jis reiškia, kad atėjo laikas teismui. Pranašas regėjimo apraše žaidžia dviem hebraiškais žodžiais: *qajits* — vasariniai vaisiai ir *qets* — galas. Krepšys su vasariniais vaisiais — *qajits* tampa ženklu galo — *qets*, kuris "atėjo mano tautai Izraeliui" (Am 8,2).

Paskutiniame regėjime Amosas mato Jahvę, vykdantį savo teismo nuosprendį. Pamaldų dalyviai Betelio šven-

---

[196] Hebraiškai *Tehom* — Požemio vandenynas, arba Bedugnė. Pagal Šv. Rašto visatos sampratą, Žemė plūduriuoja ant Bedugnės vandenyno, kuris maitina upes, šaltinius ir duoda pradžią potvyniams.

tovėje yra sunaikinami (Am 9,1-4).[197] Sunaikinimas yra vispusiškas:

Aš, Jahvė Dievas, žiūriu į šią
nuodėmingą karalystę.
Aš nušluosiu ją nuo žemės veido (Am 9,8).

Regėjimas apie Izraelio karalystės sunaikinimą neturi nieko bendro su neišvengiama politine lemtimi. Tiesa, grynai kariniu požiūriu, Izraelis nebuvo pajėgus pastoti kelio ir apsiginti nuo Asirijos milžino. Ir mažutė Lietuva ginklu negalėjo pastoti kelio ir apsiginti nuo Sovietų Sąjungos milžino. Amosas nelygino Izraelio karinio pajėgumo su Asirijos kariniu pajėgumu — jo pranešimas iš Dievo apie neišvengiamą sunaikinimą kilo iš Izraelio visuomeninės nevilties. Tuo metu Jeroboamo II karalystė švytėjo dideliu politiniu izraeliečių pasitikėjimu. Amoso pranešimas iš Dievo rėmėsi įsitikinimu, kad, nors izraeliečių karalystė ir atrodė sveika iš išorės, viduje ji sirgo nepagydomu vėžiu. Izraelio karalystė buvo ne tik supuvusi viduje dėl visuomeninio neteisumo ir skriaudų, bet ir kalta neištikimybe savo pašaukimui būti Dievo Tauta — Sandoros bendrija. Dievo požiūriu, praneša Dievo pasiuntinys Amosas, tokia tauta negali ilgai išsilaikyti.

Izraelio ligos požymiai. Pranašui Amosui Izraelio neištikimybė savo pašaukimui labiausiai reiškėsi miestuose. Sumiesčionėjimas atsispindėjo visuomeniniuose santy-

---

197 Žr. G. von Rad, *ten pat*, p. 131-132. Jis mano, kad Amoso regėjimai atspindi jo pašaukimą pranašo uždaviniui. Po antrosios regmės, Amosas supranta, kad Dievo teismas yra neišvengiamas. Todėl jis ir keliauja į Betelį. Tai galėjo įvykti Rudens šventės metu. Von Rad pažiūra turi sunkumų. Mat nė viena regmė nieku neužsimena apie Amoso pašaukimą būti pranašu. Žr. taip pat A. S. Kapelrud, *Central Ideas in Amos* (Oslo: Oslo University Press, 1961), p. 14-16. Be to, to paties autoriaus straipsnį "New Ideas in Amos", *Supplements to Vetus Testamentum* 15 (1965) 193-206.

kiuose. Amosas kėlė savo laikmečio visuomenines skriaudas su tokiu aštriu kandumu, kad Betelio kunigas Amatsijas palaikė jo žodžius nusikaltimu prieš valdžią — išdavyste ir tvirtino, kad "kraštas negali pakęsti visų jo kalbų" (Am 7,10). Turtingi Izraelio pirkliai nepažabotu gobšumu išnaudojo varguolius ir bejėgius izraeliečius. Karalystės didikai — visuomenės vadai, ūžaudami ir valiūkaudami prabangoje ir supuvime, ilsėjosi — nieku nesirūpino "Juozapo[198] sunaikinimu" (Am 6,1-7). Įmantrios sostinės Samarijos damos, kurias piemuo Amosas palygina su riebiomis Bašano karvėmis, savanaudiškai akstino savo vyrus į prabangą ir pasileidimą (Am 4,1-3). Ir teismai buvo piktnaudojami. Vietoje gynę skriaudžiamuosius teisumo vardu, jie varguolių engimu tarnavo pirklių ir didikų poreikiams. Tuo tarpu religija tylėjo, — nekalbėjo prieš visuomenines skriaudas šventovėse. Pranašui Amosui šios sumiesčionėjimo apraiškos buvo požymiai ligos, kuri veda į mirtį. Jie apreiškė Izraelio nutolimą nuo Jahvės ir atsisakymą savo pašaukimo būti Sandoros bendrija. Amosas drąsingai skelbė, kad Jahvė "nekenčia", "niekina", "bjaurisi" izraeliečių liga, vedančia į mirtį:

Nešdinkis nuo manęs su savo giesmių triukšmu, —
aš neklausau tavo arpų melodijos!
Tegul teismas *teka lyg upės srovė,*
o teisumas *lyg nuolat tekanti upė* (Am 5,23-24).

Aišku, kad Amosas buvo priešingas apeiginiam izraeliečių elgesiui šventovėse pamaldų metu. Priešinosi, nes matė baisią spragą tarp apeiginio elgesio ir visuomeninio gyvenimo. Ir kiti skaitiniai *Amoso* knygoje perša tą pačią

---

198 Du Juozapo sūnūs — Manassas ir Efraimas davė pradžią dviem svarbiausioms Šiaurinės karalystės giminėms. Amosui "Juozapas" yra Izraelio karalystė.

išvadą. Atsigręždamas į Mozės amžiaus įvykius, Amosas klausia: "O jūs, izraeliečiai, ar aukojote man aukas ir dovanas per keturiasdešimt dykumos metų?" (Am 5,25). Atsakymas į Amoso klausimą yra "Ne!" Dykumoje izraeliečiai garbino Dievą paprastu ir nuoširdžiu būdu — be iškilaus apeiginio elgesio. Tada nebuvo anos baisios spragos tarp apeiginio elgesio ir gyvenimo. Amosas nesmerkia aukos Dievui, bet spragą tarp aukos ir elgesio gyvenime.

Amosas buvo negailestingas Izraelio šventovėms. Jis ypatingai smerkia Jeroboamo I šventovę Betelyje (Am 3, 14; 7,7-9; 9,1). Pasmerkdamas reikalauja, kad Dievo garbinime nebūtų prarajos tarp elgesio šventovėje ir elgesio kasdienoje. Anot pranašo, Dievo garbinimas šventovėse yra taip suterštas, kad pamaldų dalyviai nebejaučia, kas gera ir kas bloga. Pranašo pavyzdinis matas yra Jahvės apsireiškimas Mozės amžiuje. Kas šventovių Dievo garbinime nesiderina su šiuo pavyzdiniu matu turi būti iššluota.

Pranašas Amosas giliai išgyveno, kad Dievo garbinimas šventovėse buvo izraeliečių mirtinosios ligos ištaka — pradžia. Todėl jis ir nesiliovė tvirtinti, kad liga galima išgydyti jos ištakos sunaikinimu (Am 9,1). Kaip žmogus meldžiasi, taip ir gyvena. Toks žmogus švenčia gyvenimą, kadangi žino ir džiaugsmo, ir kančios kainą bei vertę, laimės ir nelaimės skonį. Malda yra gilus žmogaus vienišumo išgyvenimas prieš Dievą. Vienišumas kaip tik taurina ir švelnina žmogų. Dievo samprata ir gyvenimo šventimas su Dievu sąlygoja žmonių laikyseną ir visuomeninius santykius.

Pranašas Amosas gynė "teismą" ir "teisumą" (Am 5,23-24), nes Dievas ieško *teismo*, kuris "teka lyg upės srovė" ir *teisumo*, kuris yra "lyg nuolat tekanti upė". Teisumo — *tsedaqah* jungimas su teismu — *mišpat* yra religinis žmogaus poreikis. Mat teisus nuosprendis — *teismas*

(*mišpat*) ir teisus elgesys — teisumas (*tsedaqah*) išreiškia Dievo ir žmogaus santykio esmę ir širdį Šv. Rašte. Teisiu nuosprendžiu ir teisiu elgesiu žmogus seka Dievą ir atbaigia jo užmojį kūrinijoje. *Teisumas* ir *teismas* turi skirtingą atspalvį. Teisumas kyla iš Dievo ir yra Dievo išganymo rūpestis. Teisumu Dievas siekia užlieti pasaulį per žemės žmogų — žmoniją. Žmogus — žmonija nenori sekti Dievu ir užbaigti jo užmojo, — atsisako leisti teisumui būti teisiu elgesiu pavienio asmens, visuomenės ir žmonijos gyvenime. Kitaip sakant, žmogus — žmonija gali sutrukdyti Dievo teisumui tapti tikrove, užtvenkdama jį savo valios pylimu. Pranašas teigia, kad čia *teisumas* — Dievo išganymo užmojis tampa *teismu*, nes sugriauna žmogaus valios pylimus. Tokiu būdu istoriniu žmogaus pylimų griovimu Dievas apreiškia tikrą žmogaus padėtį ir pašaukimą. *Teismas* (*mišpat*) tampa iššūkiu grįžti prie Dievo (Am 6,12; 5,7). Taigi teisumas iš esmės yra Dievo išganymo rūpestis, o teismas — iššūkis grįžti — Dievo kelias žmogui perauklėti.[199]

Amoso iššūkis Dievo vardu grįžti. Dievo teismo siekis yra ne sunaikinti, bet grąžinti žmogų į tikrą jo pašaukimą. Dievo kelias yra istorijos teismas. Istoriniai Dievo teismai yra baisūs. Žmonijos istorija tai raiškiai liudija.

Amosas teigė, jog Jahvė teis savo Tautą, kad ji atsigręžtų nuo pikto ir *grįžtų* pas Jahvę. *Grįžti pas Dievą* yra atgailos prasmė Šv. Rašte: grįžimas — *tešuba* (*tešubah*) pas Dievą — Sandoros bendrijos gyvenimo šaltinį. Todėl

---

[199] Žr. M. Buber, *ten pat*, p. 96-110; G. von Rad, *ten pat*, I, p. 370-383; J. L. McKenzie, *The Two-Edged Sword* (Garden City, NY: Image Books, 1966), p. 175-194; W. McKane, "Prophecy and the Prophetic Literature" veikale, kurį redagavo G.W. Anderson, *Tradition and Interpretation* (Oxford: Clarendon Press, 1979), p. 176-177.

atgaila yra krypties pakeitimas gyvenime. Nuodėmė nutolina nuo Dievo, atgaila grąžina prie Dievo. Nutolimas — nuodėmė, o grįžimas — atgaila. Grįžtama prie Dievo atsidavimu ir gyvenimu. Pranašas Amosas tvirtina, kad Dievas ieškojo atgailos, siųsdamas nelaimes prieš Izraelį.

Keletas Amoso pranešimų Dievo vardu baigiasi priedainiu: "Tačiau jūs nenorėjote grįžti" (Am 4,6-12). Net nelaimės nepadėjo. Izraeliečiai neatėjo į protą — ir toliau statė namus ant smėlio, maištaudami prieš Kūrėją. Amosas įspėja, kad izraeliečiai patirs dar didesnių nelaimių ateityje:

...Izraelio tauta, aš nubausiu tave.
Kadangi aš bausiu tave,
ruoškis priimti mano teismą! (Am 4,12).

Pranašas nenurodo nei kada, nei kur įvyks šis susitikimas su Dievu. Jam aišku kaip dieną, kad susitikimas įvyks netrukus ir jis įvyks istorijos arenoje. Šiaurinės karalystės istorijos galas bus didelė ir *reikšminga* tragedija, nes ji pati prie to save privedė. Tautos renkasi, kam ir kaip tarnauti, bet jos negali išvengti savo pasirinkimo vaisių.

Dievas išgano teisdamas. Amoso pranašiškas skelbimas stengėsi sukurti izraeliečiams progą grįžti, — pakeisti gyvenimo kryptį. Jis kalbėjo apie Jahvės užmojį teisti savo Tautą artimoje ateityje, — raiškiai parodyti, kaip buvo skubu visu veidu atsigręžti į Sandoros su Jahve atnaujinimą. Grįžti ir gyventi pagal Sandoros įpareigojimus! Amosas pridėjo, kad rytoj gali būti per vėlu. *Šiandien* yra nuosprendžio, atgailos ir krypties pakeitimo metas. Pražūtis yra čia pat, prie durų! Todėl Amoso žodžiai "Ieškok Dievo ir gyvenk!" ir buvo pranašo maldavimas Dievo vardu artėjančios audros fone:

Ieškokite gero, o ne pikto,
kad būtumėte gyvi;
ir Jahvė, galybių Dievas, bus su jumis,
kaip jūs sakote.
Nekęskite pikto ir mylėkite gera,
įgyvendinkite teismą *vartuose;*[200]
galbūt *Jahvė, galybių Dievas,*
bus gailestingas Juozapo likučiui (Am 5,14-15).

Pranašas Amosas nėra žmogus, kuris tiki akla lemtimi. Jo *galbūt* švyti paslaptimi, — trapaus, riboto žmogaus ir visagalio, amžino Dievo sąveika. Žmogui įprasta ieškoti saugumo savo pylimuose — klestėjime ir gerovėje, tačiau čia jis išganymo neranda. Anot Amoso, išganymas nėra kultūra nei medžiaginė gerovė, bet atsiliepimas istorijoje Dievo teisumui.

Viltis Amoso pranešime iš Dievo. Paslaptingasis *galbūt* Amoso pranešime iš Dievo apie pražūtį yra gležnutis ženklas, kad sunaikinimas nėra baigminis Dievo tikslas. Vėliau šį gležnutį ženklą išryškins kiti pranašai. Pabrėždamas sunaikinimą, Amosas priešinosi savo laiko apgaulei — izraeliečių pažiūrai į Jahvės Dieną. Vėliau, kada beviltiška izraeliečių padėtis prives juos prie nevilties, pranašai kalbės apie viltį beviltiškoje padėtyje. Jerobeamo II amžiaus izraeliečiai buvo perdėm optimistai. Jie tikėjo, kad "Dievas yra su mumis" (Am 5,14).[201] Todėl jiems nereikėjo pranešimo apie Dievo pažadą. Jiems trūko pranešimo apie Dievo teismą, kuris griauna ant smėlio

---

200 "Vartai", t.y. miesto vartai Senojo Testamento istorijoje buvo ir teismo salė, ir svarbi gynybos vieta. Vartuose vykdavo teismai.

201 Amžiumi vėliau Judo karalystės pranašas Izaijas naudos vardą *Immanuel,* t.y. "Su mumis yra Dievas" (Iz 7,14).

statomus namus ir apgaulingą pasitenkinimą savimi. Ir tik tada buvo galima tikėtis, kad izraeliečiai supras, jog Dievo išganymo pažadas nėra politinis ar medžiaginis klestėjimas, bet Dievo *teisumas* pasaulyje.

Naujasis Testamentas turi Joną Krikštytoją (Mk 1, 1-8; Mt 3,1-12; Lk 3,3-17). Amosas buvo panašus į Joną Krikštytoją. Ir jis šaukė į tikrą atgailą — grįžimą prie Dievo. Amosas paruošė izraeliečius baisiam Asirijos proveržiui — istoriniam Dievo teismui. Sandoros Dievas yra ir teisumo Dievas, ir tautų Dievas, ir Istorijos Viešpats.

Amoso pranašystėje Jahvė yra gyvasis Dievas, kuriam rūpi teisumas. Teisumas gi yra Dievo išganymo rūpestis, apreiškiamas Sandoros bendrijoje, tautų ir pavienių asmenų gyvenime. Kartais, o tiksliau — retkarčiais, visai netikėtai ir atsitiktinai sutinki asmenis, kurių jau nebegalėsi užmiršti — jie lieka ilgam su tavim ar tavy, tu jauti juos greta, kad ir kur jie būtų gyvenę, tariesi su jais, bandai lygiuotis į juos. Amosas, piemuo iš Tekoa, yra toks asmuo.

V SKYRIUS

OZĖJAS: “AŠ ESU DIEVAS, O NE ŽMOGUS”

Noriu pasigailėjimo, o ne aukos;
mieliau man, kada mano tauta mane pažįsta,
negu kada degina man savo aukas (Oz 6,6)

Jeroboamas II mirė 746 m. prieš Kristų. Su jo mirtimi prasidėjo Šiaurinės karalystės — Izraelio katastrofa. Metams praėjus po Jeroboamo II mirties, Tiglat -pileseras III pasigrobė Asirijos sostą. Asirai vadino jį Pulu, o 2 *Karalių* knyga Pul (2 Kar 15,19).[202] Tiglat-pileseras III pažadino Asiriją po ilgo snaudulio ir išvedė ją į karo žygius. Ilgainiui Asirija užkariavo net Egiptą. Asirija, valingų karalių vedama, veržėsi prie to paties tikslo, kuris ją buvo masinęs jau XIII a. prieš Kristų, — užvaldyti visą Derlingojo pusmėnulio pasaulį ir turėti savo rankose prekybinius kelius.

Tiglat-pileseras III negaišavo leistis į karo žygius. Užkariavęs Babiloniją Mesopotamijos pietuose, tuoj metėsi su kariuomene Viduržemio jūros linkui. Siriją ir Pa-

Skaitymai iš Šv. Rašto:
2 Kar 15-17.
Ozėjo pranašystė.

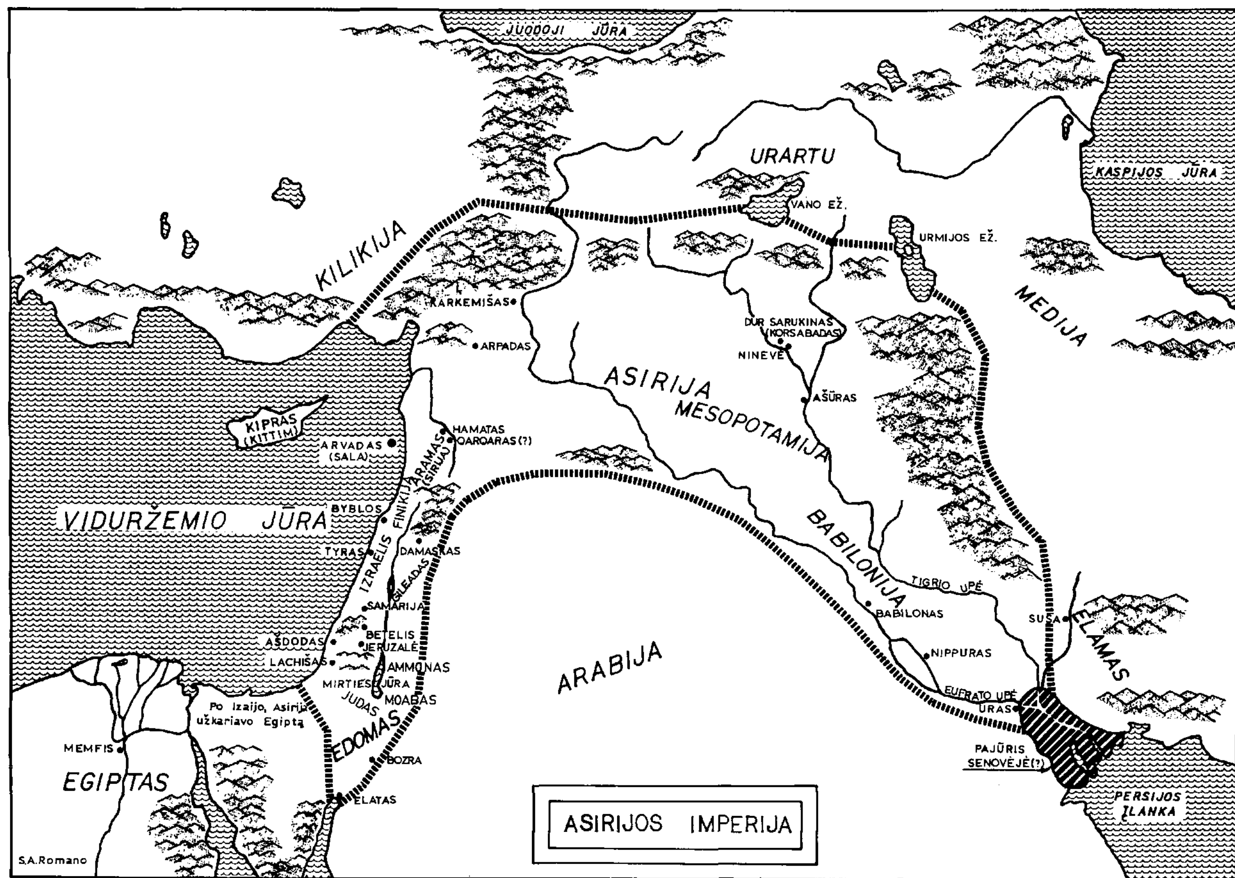
[202] Atrodo, kad *Pul* buvo oficialus Asirijos sosto vardas.

lestinos karalystes nupurtė pagaugai. Mat asirai naudojo savo karo žygiuose dar iki šiol negirdėtą priemonę: užkariautų kraštų gyventojų išvežimą į tolimas Asirijos žemes. Be to, užkariautieji kraštai buvo apgyvendinami svetimšaliais ir įjungiami į Asirijos provincijų sąrangą. Ši naujovė buvo baisi ir gudri. Asirai ne tik palauždavo užkariautųjų tautų savitumą, bet ir lengvai susidorodavo su imperijos daugiatautiškumu. Izraeliečiai, kaip ir daugelis kitų tautų, turėjo išgyventi "tremties" žodžio žiaurią prasmę.

Nei Izraelio, nei Judo karalystės negalėjo išlikti neįveltos į Asirijos sukurtą įvykių maišatį.[203] Izraelio politinį nerimą atspindi vidaus įvykių painiava, kurią trumpai aprašo 2 *Karalių* knyga (2 Kar 15-17) su įkvėptojo Deuteronominio istoriko teologiniu požiūriu. Zecharijas (Zecharijah), paskutinis Jehu dinastijos karalius, buvo nužudytas vos po šešeto mėnesių ant karaliaus sosto Samarijoje (2 Kar 15,8-10). Jo žudikas, Šallumas (Šallum), tapo kito žudiko — Menahemo (Menahem) auka tik po mėnesio karaliavimo (2 Kar 15,13-14). Menahemui šypsojosi laimė. Beje, jis mokėjo laimę papirkti. Aptramdęs asirų užmačias sidabru ir duokle, jis valdė net dešimt metų ir mirė savo mirtimi — lovoje (2 Kar 15,17-20). Tačiau jo sūnus Pekahijas (Pekahijah) teišsilaikė soste vos dvejus metus. Jis tapo kariuomenės vado Pekos (Pekah) suokalbio auka (2 Kar 15,23-25). Peka išlaikė Izraelio sostą savo rankose tik keletą metų,[204] nes žudikas Hošea jį nuo sosto pašalino (2 Kar 15,30). Pats Hošea, paskutinis Iz-

[203] Vėliau matysime, kad Judo karalystė išliko ilgiau ir buvo pastovesnė net šioje įvykių sampynoje. Žr. J. Bright, *A History of Israel*, p. 269-276.

[204] Pagal 2 Kar 15,27, Peka valdė 20 metų. Šis metų skaičius yra per didelis, nes, pagal istorinius šaltinius, Samarija buvo sunaikinta anksčiau negu Pekos 20 metų ant sosto. Žr. J. Bright, *ten pat*, p. 271, išnaša 5.

JUODOJI JŪRA
URARTU
KASPIJOS JŪRA
VANO EŽ.
URMIJOS EŽ.
KILIKIJA
MEDIJA
KARKEMIŠAS
DUR SARUKINAS (KORSABADAS)
NINEVĖ
ARPADAS
ASIRIJA
AŠŪRAS
MESOPOTAMIJA
KIPRAS (KITTIM)
HAMATAS
QARQARAS (?)
ARVADAS (SALA)
ARAMAS (SIRIJA)
FINIKIJA
VIDURŽEMIO JŪRA
BYBLOS
TYRAS
DAMASKAS
IZRAELIS
GILEADAS
BABILONIJA
TIGRIO UPĖ
SAMARIJA
BABILONAS
SUSA
ELAMAS
BETELIS
AŠDODAS
JERUZALĖ
NIPPURAS
LACHIŠAS
AMMONAS
ARABIJA
MIRTIES JŪRA
MOABAS
JUDAS
EUFRATO UPĖ
URAS
Po Izaijo, Asirija užkariavo Egiptą
EDOMAS
MEMFIS
BOZRA
PAJŪRIS SENOVĖJE (?)
EGIPTAS
ELATAS
PERSIJOS ĮLANKA
ASIRIJOS IMPERIJA
S.A.Romano

raelio — Šiaurinės karalystės karalius, mirė asirų kalėjime (2 Kar 17,4-6). Nuoseklu galvoti, kad Šiaurinė karalystė šiuo laikmečiu buvo tapusi gyvačių lizdu, — intrigų ir žmogžudysčių auka. Ozėjas vaizdžiai aprašo šį apgailėtiną gyvačių lizdą:

Mūsų karaliaus šventės dieną,
jie nugirdė karalių ir jo dvariškius vynu
ir visi siautėjo.
Lyg krosnis jų širdys degė intrigomis;
visą naktį rusėjo jų pyktis,
o rytą prasiveržė liepsnomis.
Jie visi dega lyg krosnis,
ir praryja savo valdovus.
Visi jų karaliai žuvo;
nė vienas jų neprašo mano pagalbos
(Oz 7,5-7; žr. taip pat 6,11-7,4).

Izraelio karalystė stengėsi įsiteikti Asirijai Menahemo valdymo metu (mždg. 745-738 m. pr. Kr.). Tai buvo politiškai naudinga, nes, vos Menahemui užgrobus sostą, Tiglat-pilesero III kariuomenė ėmė veržtis į jo karalystę. Menahemas buvo priverstas atiduoti asirams Galilėją — šiaurinę karalystės sritį ir mokėti Asirijos karaliui milžinišką duoklę, "kad jis padėtų jam išlaikyti savo rankose karališką valdžią" (2 Kar 15,19). Tiglat-pileseras rašo savo metraščiuose, kad "Samarijos Menahemas", kartu su būriu kitų karalių, mokėjo jam duoklę.[205] Menahemui pasisekė bent laikinai duokle patenkinti asirus. Jie pražygiavo pro jo karalystės pasienį, palikdami jį karaliaus soste. Bet Menahemo pasidavimas asirų malonei nebuvo prie širdies daugumai jo valdinių. Mat turtuoliai — didikai ir prekybininkai buvo apdėti dideliais mokesčiais

[205] Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 283.

duoklei surinkti. Nenuostabu, kad pagieža ir apmaudas nesiliovė rusenti ir aitrinti suokalbį nusikratyti Menahemu ir asirų jungu. Šiame istorijos fone pasirodė pranašas Ozėjas su pranešimu apie teismą iš Dievo, kuris ateina *pasigailėti*.

AMŽINAS DIEVO PASIGAILĖJIMAS

Ozėjo pranašiška veikla iš dalies sutampa su dviem veiksniais: Jeroboamo II karaliavimo užsklanda ir politinės maišaties tarpsniu, kuris lydėjo karaliaus mirtį. Pats pirmasis Ozėjo žodis Dievo vardu, skaitomas Oz 1-3, pasigirdo Šiaurinėje karalystėje prieš Jeroboamo II mirtį. Mat, pagal Ozėjo užuominą skaitinyje, Jehu dinastija dar tebevaldė Izraelį (Oz 1,4).

Ozėjo knygos — pranašystės antraštė (Oz 1,1), duota pranašo žodžių rinkiniui vėlesnio įkvėpto redaktoriaus, nurodo, kad Ozėjas pranašavo "Jeroboamo dienose" ir prideda, jog Ozėjo veikla apėmė net keturių Judo karalystės valdovų karaliavimą.[206] Atrodo, kad šis priedas nėra tiksli istorinė žinia, nes vargu ar Ozėjas reiškėsi kaip Dievo pranašas Šiaurinės karalystės žlugimo metu 721 m. pr. Kr.[207] Ozėjo pranašiška veikla truko bent dešimt metų po Jeroboamo II mirties, nes *Ozėjo* knygos antroji dalis (Oz 4-14) atspindi šio neramaus laikotarpio sūkurius. Jehu dinastija jau buvo praeities dalykas, o karaliai vijosi karalius sparčia seka. Šiaurinės karalystės nuotaiką šiuo metu kūrė politinė maišatis, dorovinis supuvimas ir nerimas dėl ateities. Visus Derlingajame pusmėnulyje baugino siautėjanti Asirija.

---

206 Azarijo (Uzijo), Jotamo, Achazo ir Hezekijo. Azarijas mirė 742 m. pr. Kr., o Hezekijas valdė maždaug 715-687 m. pr. Kr.

207 B. W. Anderson, *ten pat*, p. 283. *Ozėjo* knyga neatspindi šio skaudaus ir tragiško izraeliečių išgyvenimo.

Ozėjo knyga — pranašystė. Ozėjo knyga yra rinkinys trumpų pranešimų iš Dievo. Pranešimai buvo duoti skirtingomis vietos ir laiko aplinkybėmis. Tačiau jų dabartinė vieta *Ozėjo* knygoje jų neatspindi, bet priklauso arba nuo paties pranašo, arba nuo jo mokinių. Dažnai pranešimuose kartojasi ta pati mintis su skirtingai padėčiai tinkamu atspalviu. Tačiau padėtį nėra įmanoma apčiuopti. Kalbėdamas Dievo vardu, Ozėjas žodžiu mokė, įspėjo, ragino grįžti pas Dievą.

Nėra žinoma, kada buvo Ozėjo pranešimai užrašyti į knygą. Atrodo, kad pranašo klausytojai — mokiniai (ir galbūt pats pranašas) užsirašinėjo pranešimus ir sudarė mažus jų rinkinėlius. Ilgainiui šie pranešimų užrašai, kartu su atmintimi išsaugotu pranašo mokymu, tapo knyga. Matyt, pranašo žodžiai, turį tematinį ryšį, tapo mažais rinkinėliais,[208] kurie, laikui bėgant, buvo sujungti į stambesnius vienetus. Pranašų raštija yra nuostabus langas į Šv. Rašto įkvėpimą,[209] nes pranašų žodis Dievo vardu buvo gyvojo Dievo gyvas žodis.[210]

Nūdienis *Ozėjo* knygos hebraiškasis tekstas sudaro daug sunkumų. Joje ryškios dvi dalys: 1. Oz 1-3 ir 2. Oz 4-14. Pirmoji dalis yra vaizdus pasakojimas, o antroji — pranešimai iš Dievo. Turimas tekstas yra tik nuorašas. Ypatingai antroji dalis — Oz 4-14 sudaro sunkumų skaitytojui hebrajų kalba. Atidus skaitytojas, skaitydamas *Ozėjo* knygą vertime, gaus daug naudos iš keletos vertimų.[211] Pranašo Ozėjo pranešimai Dievo vardu buvo vėles-

---

208 Pavyzdžiui, "Meilė nugali nedėkingumą" — Oz 11; "Izraelio klastingumas" — Oz 12.

209 Žr. B. Vawter, "Introduction to Prophetic Literature", *JBC* 12: 22-25.

210 *Ten pat,* 12:25.

211 Labai pravartu pasidomėti moderniųjų kalbų vertimais ir pastabomis išnašose.

nių pranašų — knygos redaktorių paaiškinti. Pavyzdžiui, pamokymas knygos užsklandoje (Oz 14,10).

Ozėjas ir Amosas: panašūs ir skirtingi. Ozėjas, kaip Amosas, kalbėjo Dievo vardu apie Izraelio — Šiaurinės karalystės pražūtį. Tačiau jis labai skyrėsi nuo kone bendraamžio Amoso. Mat Amosas skelbė, kad Jahvės Diena bus tamsos metas, o Ozėjas guodė, kad teismo diena atnaujins ir atstatys Sandoros bendriją. Tiesa, ir jis matė, kad artėja nenumaldoma tamsos diena, bet jis matė daugiau negu artėjantį teismą. Anot Ozėjo, saulė yra tik užtemusi. Ozėjas buvo Dievo malonės optimistas ir tikėjo, kad Dievo "Taip!" yra galingesnis už žmogaus "Ne!" Ozėjas nesirėmė įžvalga į tarptautinius įvykius ar izraeliečių atgaila — grįžimu prie Sandoros įpareigojimų. Tiesą pasakius, nei tarptautinė padėtis, nei izraeliečių visuomeninė dorovė ne tik nesitaisė, bet dargi ėjo blogyn. Ozėjas nesiliovė teigti Dievo vardu, kad Izraelis per anksti paseno — pirm laiko jo "plaukai pražilo" (Oz 7,8-9). Tačiau, anot pranašo, dar nelaikas šokti į kapą. Ozėjo pranešime iš Dievo slypėjo pasitikėjimas gyvenimu ir ateitimi — malonės optimizmas. Jis rėmėsi nuolat ištikima Dievo meile savo Tautai.

Malonės optimizmas buvo apreikštas Ozėjui per jo vedybinę patirtį, kuri tapo gyvu įvaizdžiu santykiui tarp Dievo ir Izraelio išreikšti.

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ 3:[212]

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA		MESOPOTAMIJA	
		Padalinta karalystė: JUDAS	IZRAELIS	Sirija	Asirija
850 ↓	Nuosmukis ↓	Atalija (mždg. 842-837)	Jehu dinastija Jehu (mždg. 842-815)	Hazaelis (mždg. 842-806)	Šalmaneseras III (mždg. 859-825) Jehu mokėjo jam duoklę 841 m.
		Joašas (mždg. 837-800)			Šamši-adadas V (mždg. 824-812)
			Jehoachazas (mždg. 815-801)		Adad-nirari III (mždg. 811-784)
		Amasijas (mždg. 800-783)	Jehoašas (mždg. 801-786)		
		Azarijas (arba Uzijas) (mždg. 783-742)	Jeroboamas II (mždg. 786-746) AMOSAS 750 OZĖJAS 746		Nuosmukis
750			Zecharijas (mždg. 746-745)		Tiglat-pileseras III (mždg. 745-727)

[212] B.W. Anderson, *ten pat*, p. 283.

PRANAŠO OZĖJO VEDYBINĖ PATIRTIS
(OZ 1-3)

Pasakojimas apie Ozėjo vedybas su Gomere (Gomer) yra raktas į pasitikėjimą gyvenimu ir ateitimi. Jį skaitome pirmuose trijuose *Ozėjo* knygos skyriuose (Oz 1-3).

Pasakojimas apie Ozėjo vedybas yra vienas iš sunkiausių Senojo Testamento skaitinių. Mat jis kelia daug sunkių klausimų. Ar pasakojimas yra apie istorišką Ozėjo ir Gomerės išgyvenimą? O gal tik alegorinis vaizduotės kūrinys? Nėra abejonės, kad Ozėjas neturėjo šio pasakojimo tikslu išsipasakoti apie savo nevykusią ir nelaimingą vedybų patirtį. Pasakojimas nėra nei nūdienė novelė, nei meilės romano santrauka. Pasakojime ne tiek svarbūs asmenys, apie kuriuos pasakojama, kiek pasakojimo prasmė. Apie Ozėjo ir Gomerės vedybas pasakojama tik tiek, kiek reikalinga raiškiam ir įtaigiam įvaizdžiui išreikšti Jahvės santykiui su Izraeliu. Pasakojimo prasmė yra Jahvės — Sandoros Dievo ir Izraelio — Sandoros Tautos santykis.

Kaip suprasti vedybinę patirtį, kuria pranašas remia savo įvaizdį? Oz 1-3 apima ne vieną, bet du pasakojimus apie Ozėjo vedybinę patirtį. Pirmasis knygos skyrius pasakoja trečiuoju asmeniu — biografiniu stiliumi, o trečiasis pasakoja pirmuoju asmeniu — autobiografiniu stiliumi. Todėl kyla klausimas: ar šie pasakojimai yra tos pačios Ozėjo vedybinės patirties seka su ta pačia moterimi Gomere? Trečiasis skyrius moters vardu nevadina, — ji nėra aiškiai tapatinama su Gomere. Todėl yra Šv. Rašto tyrėjų, kurie mano, kad trečiajame skyriuje pats Ozėjas pasakoja apie naujas vedybas su kita moterimi.[213] Tačiau dauguma teigia, kad pasakojama apie tikrą, o ne įsivaizduotą moterystę. Be to, anot jų, pasakojimas sieja Ozėjo

---

[213] Žr. D. McCarthy, "Hosea", *JBC* 15:8.

patirtį vedybose su viena ir ta pačia moterimi. Mat jeigu trečiasis skyrius pasakotų apie skirtingą moterį, ji turėtų būti aiškiau aptarta. Pirmosios dvi trečiojo skyriaus eilutės, atrodo, laiko savaime suprantama, kad moteris jau iš anksčiau pažįstama (Oz 3,1-2). Be to, moteries sugretinimas su Izraeliu — Sandoros bendrija rodo, kad pranašas turi susitaikinti su Gomere, nes ir Jahvė tebemyli neištikimą Izraelio tautą. Todėl abu pasakojimai turi ryšį: Oz I pasakoja apie Izraelio neištikimybę, o Oz 3 pasakoja apie Jahvės pasigailinčią meilę, nežiūrint Izraelio neištikimybės. Abi temos — Izraelio neištikimybė ir Dievo pasigailėjimas remiasi ne vienu įvykiu, bet dviejų įvykių seka Ozėjo gyvenimo su Gomere.

Pasakojimas *Ozėjo* knygoje apie pranašo vedybinę patirtį įgalina atpažinti alegorinę įvykių prasmę. Sugretinama dvi poros: Ozėjas — Gomerė ir Jahvė — Izraelio tauta.

Pagal pasakojimą, Ozėjas paėmė Gomerę už žmoną. Gomerė pagimdė Ozėjui tris vaikus (Oz 1,3-11). Naujagimiams duodami reikšmingi vardai,[214] nes vaikai turi tarnauti kaip raiškūs ir įtaigūs Jahvės užmojo ženklai. Pirmajam sūnui duodamas Jezreelio (Jezreel) vardas, nes atsimenama vieta — Jezreelis, kur Jehu buvo įvykdęs kruviną Šiaurinės karalystės valymą (2 Kar 9-10). *Jezreel* reiškia: "dar truputis laiko" (Oz 1,4), — netrukus Jahvė nubaus Jehu dinastiją už anuos žiaurumus. Antrasis naujagimis yra dukra. Ji pavadinama Lo-Ruhama, t.y. "Be pasigailėjimo", nes ji turi tarnauti įvaizdžiu, kad Jahvės kantrybė su Izraelio tauta priėjo liepto galą (Oz 1,6-7). Tretysis vaikas yra sūnus, kuriam Ozėjas duoda

---

214 Reikšmingų vardų davimas yra ryškus ir *Izaijo* knygoje: Iz 7,3. 14; 8,3. Iz 7,14 turi mesijinės reikšmės *Immanuel* vardą — "Su mumis [yra] Dievas".

Lo-Ammi, t.y. "Ne mano tauta" vardą. Ir šis kūdikis turi būti ženklas, kad Jahvė panaikina Sandorą su Izraeliu ir atmeta savo Tautą (Oz 1,8-10).

Pranašo dėmesys perkeliamas nuo vaikų į jų motiną. Ji pasirodo esanti neištikima savo vedybiniam įsipareigojimui (Oz 2,2). Čia biografinis pasakojimas pasibaigia, ir pranašas pradeda pamokslą. Pamokslo tema: Jahvė atmetė savo žmoną, nes ji tapo neištikima Sandoros santykiui. Skaitydami tarp eilučių, galime daryti išvadą, kad Ozėjas išsiskyrė su Gomere dėl jos neištikimybės moterystės ryšiui (Oz 2,2).

Nors Gomerė ir neištikima, Ozėjas nesielgia pagal Mozės Įstatymą ir nebaudžia Gomerės, bet yra pasiruošęs jai atleisti. Oz 3 skyriuje skaitome, kad Ozėjas išperka Gomerę ir, jai atleidęs, ilgainiui atnaujina su ja vedybinį gyvenimą.

Tokia, atrodo, yra pasakojimo įvykių seka. Pasakojimo prasmė irgi išryškėja: Izraelio tautos neištikimybė yra svetimavimas. Dar lieka vienas sunkumas: įvadas į pasakojimą — Oz 1,2. Kaip suprasti "moterį paleistuvę?" Oz 1,2 eilutė, atrodo, rodo į vėlesnę įžvalgą, į Ozėjo ir Gomerės vedybinio gyvenimo įvykius.[215] Ją galima versti šitaip: "Kada Jahvė pirmąsyk kalbėjo Izraeliui per Ozėją, jis tarė Ozėjui: 'Eik ir vesk! Tavo žmona bus neištikima, o tavo vaikai lygiai kaip ir ji. Taip, kaip mano tauta mane paliko ir tapo neištikima' ". Taigi kai Ozėjas vedė Gomerę, ji dar nebuvo paleistuvė, nors, Ozėjui vėliau žiūrint į praeitį, jai buvo lemta tapti tokiai.[216] Ozėjo pranašišku

[215] Arkivysk. J. Skvireckas Oz 1,2 verčia: "Pradžia to, ką Viešpats kalbėjo Ošėjui: Viešpats tarė Ošėjui: Eik, imk sau moterį paleistuvę, ir tegul tau gimsta paleistuvės vaikų, nes šalis atstojus nuo Viešpaties paleistuvaute paleistuvauja".

[216] Gomerė, atrodo, tapo šventąja mergina — prostitute kurioje nors Baalo ir Aštartės šventovėje. O gal ji buvo Baalo-Aštartės, t.y. gamtos religijos garbintoja? Baalo ir Aštartės garbinimas buvo lytinis.

požiūriu, visame žmogaus gyvenime reiškiasi Dievo užmojis. Todėl jis gali teigti, kad visa įvyko Jahvės įsakymu. Jam buvo Dievo įsakyta imti "moterį paleistuvę [neištikimą]" ir turėti "vaikų lygiai kaip ir ją [neištikimų]". Ozėjas yra įkvėptas pranašas. Asmeniškas išgyvenimas padėjo jam giliai įsijausti į Dievo santykį su Izraelio tauta: "Lygiai kaip mano tauta mane paliko ir tapo neištikima".

Ozėjas pasakoja apie savo asmenišką vedybinio gyvenimo patirtį tik dėl to, kad joje randa gyvą palyginimą Jahvės Sandorai su Izraelio tauta. Svarbu įdėmiau pasižiūrėti į Jahvės ir Izraelio tautos *moterystę* — vedybas tarp Dievo ir žmogaus.

SULAUŽYTA SINAJAUS SANDORA

Senojo Testamento pranašai tvirtai jaučia, kad likiminė Izraelio tautos praeitis — Išėjimas iš Egipto ir Sinajaus Sandora yra be galo svarbi izraeliečių dabarčiai. Ozėjui ši likiminė praeities svarba yra itin reikšminga. Pranašas ją nuolat turi mintyje, kalbėdamas Dievo vardu savo laiko įvykių ir aplinkybių žaizdre. Ozėjas net save laiko Mozės, didžiojo Sandoros tarpininko ir aiškintojo, įpėdiniu.[217]

Ozėjo tėvynė buvo Šiaurinė karalystė. Nuoseklu galvoti, kad jis išaugo ir buvo maitinamas tikėjimo kraičio, kuriam atstovauja Elohistas (E). *Ozėjo* knyga, kaip ir tikėjimo kraitis Elohistiniame Penkiaknygės šaltinyje, neturi anų platumų, kuriomis švyti Amosas ir Jahvistas. Platumų trūkumą *Ozėjo* knygoje atperka religinio išgyvenimo — Sandoros su Dievu sampratos gilumas.

Pranašui Ozėjui Izraelio tautos istorija turi vieną ne-

---

[217] Žr. J. Muilenburg, "The 'Office' of the Prophet in Ancient Israel", veikale, kurį redagavo J. P. Hyatt, *The Bible in Modern Scholarship* (New York, NY: Abingdon Press, 1965), p. 94.

paprastai raiškų ir įtaigų įvykį: išrinkimą būti Jahvės Tauta. Išėjimas iš Egipto ir Sinajaus Sandora buvo Ozėjui visos Izraelio istorijos pagrindas. Nuolat iškeldamas šių įvykių reikšmę, jis nesiliovė priminti juos, nes per juos Jahvė apreiškė save ir sukūrė sau Tautą istorijoje. Izraeliečių Dievas buvo pažintas per likiminį Įvykį: "Aš esu Jahvė, tavo Dievas, iš pat Egipto žemės..." (Oz 12,9; 13, 4-5). Ir izraeliečiai galėjo suprasti, ką reiškia būti Dievo Tauta, atsimindami tą patį likiminį Įvykį. Išėjimas iš Egipto ženkliai apreiškė Dievo užmojį padaryti izraeliečius savo Tauta. Jahvė buvo *pašaukęs* izraeliečius — "savo sūnų iš Egipto" (Oz 11,1) ir buvo *atradęs* izraeliečius lyg "vynuoges dykumoje" (Oz 9,10). "Vynuogės dykumoje" stebina, nes jos dykumoje yra nelaukta ir maloni staigmena. Nenuostabu, kad Išėjimas iš Egipto — likiminis istorijos Įvykis, neišdildomai įspaustas į izraeliečių atmintį, buvo Sandoros santykio su Dievu pagrindas.

Ozėjo drąsi naujovė. Ozėjas buvo pirmasis Senojo Testamento įkvėptas autorius ir pranašas, drįsęs išreikšti Sandoros santykį moterystės įvaizdžiu.

Šventosios vedybos, arba hierogamija, buvo plačiai žinomos senovėje. Gamtos religija šventomis vedybomis — moterystės įvaizdžiu išreiškė savo mitus apie dievų ir dievių meiles ir įtaką žemės derlingumui. Kanaaniečių šventovėse žemdirbiai švęsdavo šventąsias vedybas apeigine prostitucija. Lytis buvo kanaaniečių priemonė — technika užsukti gamtos dievus ir dieves naujam derliaus ratui.

Kanaaniečių gamtos religijos fone, Ozėjo Sandoros supratimas ir aiškinimas moterystės įvaizdžiu buvo labai drąsi naujovė. Gamtos religija lytį sudievino, o Ozėjas drįso panaudoti lytinį įvaizdį Dievo ir Izraelio tautos tarpusavio santykiams išreikšti. Ozėjas vispusiškai skiriasi

nuo kanaaniečių gamtos religijos moterystės įvaizdžio naudojimu. Jis nekalba apie dievišką moterystę metiniame gamtos rate, bet panaudoja vyro ir moters santykį išreikšti *istorinei* Dievo moterystei, kuria jis dykumoje susijungė su savo Tauta. Ozėjas neperėmė įvaizdžio iš kanaaniečių gamtos religijos, bet iš savo paties patirties — asmeniškos tragedijos su savo žmona Gomere.

Stabmeldystė yra svetimavimas. Gomerė, pranašo žmona, tapo paleistuve ir svetimautoja. Izraelis, Dievo Tauta, sulaužė Sandorą ir tapo stabų garbintoja. Stabmeldystė yra paleistuvystė, nes ja svetimaujama. Šis yra istorinės Izraelio tragedijos centras ir visų bėdų versmė. "Žmona", kurią Dievas išsirinko ir vedė dykumoje, nesilaiko santuokinės ištikimybės. "Paleistuvystės [svetimavimo] dvasia" uždegė izraeliečius. Jie atšalo nuo Dievo (Oz 4,12).

Pranašo Ozėjo iššūkis Dievo vardu nesitenkino pasmerkti visuomeninių skriaudų, politinės maišaties ir religinio lėkštumo. Iššūkis kreipėsi į izraeliečių širdį. Pranašui rūpėjo žmogaus širdis, nes čia gimsta ištikima meilė. Pranašui rūpėjo dalykai, kuriais pasitiki žmogaus širdis. Ozėjui nebuvo svetima Giminių lygos laikysena monarchijos atžvilgiu. Jis smerkė monarchijos įvedimą į Sandoros bendriją ir monarchiją laikė "paleistuvystės [svetimavimo] dvasios" reiškiniu. Pagal Ozėją, Sauliaus apvainikavimas karaliumi Gilgale (Gilgal) liudijo, kad izraeliečiai norėjo atmesti Jahvę kaip savo karalių (Oz 8,4; 9,15; 10,3.9). Jis įžiūrėjo karalių žudyme (Oz 7,3-7), karštligiškose pastangose pataikauti Egiptui ir Asirijai (Oz 7,11) ir kvailame pasitikėjime ginklais ir tvirtovėmis (Oz 8,14) tragiškas Sandoros sulaužymo pasekmes. Būdama atkakliai užsispyrusi, Šiaurinė karalystė norėjo visu kuo būti "kaip kitos tautos". Viso to išvada: ji yra

kitų tautų praryjama (Oz 8,8) ir "svetimieji" ją ryja (Oz 7,8-9).

Izraeliečių "paleistuvystės [svetimavimo] dvasia" vedė juos į melagingą ir stabmeldišką religiją. Kaip ir kiti didieji Senojo Testamento pranašai, Ozėjas patyrė, kad religija gali būti kartkartėmis ir žalinga, nes tampa priemone — technika Dievui ir žmogui apgauti. Ozėjo laikais religija buvo žemdirbių laikoma priemone gamtai pakinkyti ir Dievui supančioti. Izraeliečių religiją stipriai sąlygojo kanaaniečių gamtos garbinimas. Izraeliečiai grūdosi į šventoves ne su dėkingumu išpažinti savo vispusišką priklausomybę Dievui, kuris išvedė juos iš Egipto ir yra Sandoros Dievas, bet ką nors gauti iš religijos — darną, saugumą, gerovę, taiką. Kunigai ir pranašai, kaltina Ozėjas, išnaudodami izraeliečių domesį religijai, tikrovėje puoselėjo izraeliečių "svetimavimą". Kunigai "mito [Jahvės] tautos nuodėme" (Oz 4,7-10).

Izraelio ištikimybė nepatikima. Ozėjui Izraelio ištikimybė buvo nepastovios moters ištikimybė. Sandoros bendrijai stigo tikros Sandoros ištikimybės — ištikimos meilės, nes ji buvo nepastovi ir nepatikima. Ozėjo gimtąja kalba Izraeliui trūko *hesed.* Šis žodis yra nepaprastai raiškus hebrajų kalboje. Jį išversti į mūsų kalbą galima tik bandyti.[218] Įprasta jį versti į lietuvių kalbą "pasigailėjimu", arba "gailestingumu". Tačiau Šv. Rašte juo paženklinama "palankumas-ištikimybė-veiksmas", t.y. išti-

---

[218] Arkivysk. J. Skvireckas *hesed* verčia "pasigailėjimu". Panašiai ir naujasis Naujojo Testamento vertimas. Žr. *Šventasis Raštas Naujasis Testamentas,* vertė kun. Č. Kavaliauskas, redagavo kun. V. Aliulis (Bostonas, 1972), Mt 9,13 vertimą. "Pasigailėjimas" yra pirminė *hesed* prasmė. Tačiau jis turi ir antrinę papildomą prasmę: "palankumas" (palankus nusiteikimas kitam), "gerumas", arba "meilė" (ištikima meilė, kuria mylima kitą tokį, koks jis yra) — "malonė", "gailestingumas", "paslaugumas", "dosnumas"...

kima ir veiksminga meilė, kuri jungia du asmenis draugystės — sandoros ryšiu. Pavyzdžiu galima imti Dovydo ir Jonatano draugystės sandorą (1 Sam 18,1-4; 20,1-43). Jonatanas primena Dovydui:

> *Todėl elkis maloniai* [*rodyk* hesed] *su savo tarnu, nes tu sudarei su manimi šventą sandorą* (1 Sam 20,8a).

Net ir tada, kai galingesnis draugystės — sandoros dalyvis *elgiasi maloniai* — silpnesniam už save draugystės bendrui rodo *hesed*, paskata atliepti *maloniu elgesiu* kyla ne iš tiesioginio įpareigojimo, bet iš širdies ištikimybės, malonės, kuri maitina patį draugystės santykį. Išpažinimu, kad Jahvė yra "gailestingumo [*hesed*] ir malonės Dievas" (Iš 34,6) pareiškiama, kad Jahvė — Visagalis Dievas visuomet *elgiasi maloniai* su savo Tauta ne dėl to, kad jį tam įpareigoja išorinis įstatymas, bet dėl to, kad jis nori, savo gailestingumo ir malonės vedamas, maloniai elgtis.[219] Todėl Sandoros santykis su Dievu nesiremia tik įnoriu, bet švyti pastoviu, tvirtu ir patikimu gerumu: "palankumu-ištikimybe-veiksmu". Ozėjas panaudoja šį raiškų ir turtingą žodį Izraelio santykiui su Dievu paženklinti, norėdamas parodyti, kad izraeliečiai — Sandoros dalyviai turi gyventi tuo pačiu pastoviu, tvirtu ir patikimu gerumu: "palankumu-ištikimybe-veiksmu". Tačiau istorija liudija, kad Izraelis nesielgė pagal *hesed*. Pranašas vaizdžiais brūkšniais parodo, kad izraeliečių atliepimas

---

219 Žr. E.M. Good, "Love", veikale *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, kurį redagavo G. A. Buttrick *et al.*, III, p. 168-178; X. Léon-Dufour, *Dictionary of Biblical Theology* (New York, NY: Seabury Press, ²1973), p. 322-327; G. Quell, "Die Liebe im Alten Testament", veikale, kurį redagavo G. Kittel, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (Stuttgart; W. Kohlhammer, 1933), I, p. 20-34; F. I. Anderson ir D. N. Freedman, *Hosea* (The Anchor Bible 24-asis tomas; Garden City, NY: Doubleday, 1980), p. 327-329; 336; 364; 418; 424; 427; 429-436; 563;633.

Dievui buvo tik lyg rytmečio migla ar rasa (Oz 6,4). Trumpalaikė, nes, vos saulei pakilus, išgaruoja. Todėl Ozėjas Dievo vardu atmeta tuometinį izraeliečių Dievo garbinimą:

Aš noriu hesed [*palankumo-ištikimybės-veiksmo*],
o ne aukos;
mieliau man, kada mano tauta mane pažįsta,
negu kada degina man savo aukas (Oz 6,6).

Pranašas Ozėjas Dievo garbinimui aukų neatmeta. Tačiau, anot pranašo, aukos be "ištikimo gerumo" — be *hesed* yra beprasmės.[220] Jos stokoja tikro ištikimumo Sandoros Dievui. Pranašas Ozėjas beldėsi į Šiaurinės karalystės širdį.

VIDINĖ ŠIRDIES LIGA

Oz 6,6 eilutė yra raktinis *Ozėjo* knygos skaitinys. Čia Ozėjas sugretina du svarbius žodžius. Pirmasis yra jau mums gerai pažįstamas *hesed* — "ištikimas gerumas". O antrasis dalinai sutampa su pirmuoju. Jis yra "mieliau man, kada mano tauta mane pažįsta". Hebrajų kalba jis yra kur kas trumpesnis: "Dievo pažinimas".

Ozėjas sielojosi, kad Izraelis *nežinojo*, t.y. nepažino Dievo (Oz 4,1; 6,6). Anot pranašo, šis trūkumas buvo Izraelio yda ir visų bėdų versmė, — vidinė širdies liga. Žodis "pažinimas" tuojau pat mums primena protą, nes protu suvokiame pasaulį ir išnarpliojame jo dėsningumą. Tuo tarpu Ozėjui "pažinimas" yra širdies reikalas. Jis kalba apie *pažinimą*, kuris yra būdingas Sandorai su Dievu. Dievas *pažino* izraeliečius, išsirinkdamas juos ir sukurdamas iš jų sau Tautą. Dievo *pažinti* izraeliečiai *paži-*

---

[220] Jėzus Naujajame Testamente dusyk kviečia savo klausytojus imti į rankas ir pasiskaityti Ozėjo skaitinį apie "ištikimą gerumą" — pasigailėjimą. Žr. Mt 9,13; 12,7.

no Dievą, — iki tol niekad negirdėtą Dievo gerumą (žr. Am 3,2), — *pripažindami* jį Dievu.

Čia vėl susiduriame su hetitų siuzerenines sutarties pavyzdžiu ir išraiška.[221] Mūsų amžių pasiekusiose sutartyse hetitų ir akadų kalba, veiksmažodis "žinoti" yra naudojamas dvejopam poreikiui išreikšti: 1. Didysis karalius — siuzerenas *žino* savo vasalą, o vasalas *pripažįsta* didįjį karalių savo valdovu; 2. Abipusį *pripažinimą*,[222] kad sutartis saisto ir įpareigoja. Šiame sutarties fone lengva nuvokti, kodėl Ozėjas sugretina "ištikimą gerumą" su "Dievo pažinimu". Pranašas Dievo vardu kalba apie Izraelio įsipareigojimą Sandora *pripažinti* Jahvę savo Dievu ir būti jam ištikima Tauta, nes jis yra jos vienintelis Valdovas. Veiksmažodžio "žinoti" prasmė yra itin raiški sekančiame *Ozėjo* knygos skaitinyje:

Aš esu Jahvė, tavo Dievas,
iš pat Egipto žemės;
Nepažink [*nepripažink*] *kito dievo kaip mane.*
Tik aš esu tavo išganytojas,
nes aš pažinau *tave dykumoje,*
sausros žemėje (Oz 13,4-5).

Dievo pažinimas turi du bruožus. Iš vienos pusės, Dievo pažinimas yra katekizmo — teologinių tiesų pažinimas. Jo moko tėvai šeimoje (Įst 6,20-25), kunigai šventovėse (Oz 4,1-19), o ypatingai Sandoros atnaujinimo šventime. Šis Dievo pažinimas yra žinojimas, *kas yra Dievas* (Oz 13,4). Jam priklauso ir žinojimas to, ką Dievas yra padaręs Izraeliui ir to, ko Dievas reikalauja iš savo Tautos. Trumpai, Dievo pažinimas yra tikėjimo kraičio žinojimas. Kai šio žinojimo stokojama, izraeliečiai

---

221 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 211-215.

222 Žr. D. H. Hillers, *Covenant: The History of a Biblical Idea*, p. 120-123.

eina pas svetimus dievus ir laužo Sandoros įpareigojimus, kurių santrauka yra Dešimt Dievo įsakymų.[223] Ozėjas apkaltina Dievo vardu kunigus ir pranašus už šią liūdną padėtį, nes jie neatliko pareigos mokyti izraeliečius, ką reiškia būti Sandoros bendrija (Oz 4,5-6). Iš kitos pusės, Dievo pažinimas nėra tik proto reikalas, bet ir *valios* poreikis. Ozėjas kalba apie *žinojimą* širdimi. Pagal hebraišką psichologiją, širdyje neatskiriamai jungiasi protas ir valia — žinojimas ir norėjimas. Pranašui rūpi *viso* asmens atliepimas Dievo ištikimam gerumui. *Pažinti* Dievą reiškia pripažinti jo visagalę teisę į žmogaus atsidavimą ir rūpintis varguoliais ir skriaudžiamaisiais (Jer 22, 16). Taigi, teigdamas, kad Izraelis stokojo Dievo pažinimo, Ozėjas tvirtino, kad Izraelio visuomenė nelaikė Dievo Dievu — *nepripažino* jo Dievu savo buityje. Sandora buvo sulaužyta — "žmona" buvo atsiskyrusi nuo savo "vyro":

Nes paleistuvystės [*svetimavimo*] *dvasia*
yra įsigalėjusi juose ir
jie nepažįsta [*nepripažįsta*] *Jahvės* (Oz 5,4).

Ilgainiui, kada Dievo užmojis bus įvykdytas, ir Izraelis "pažins [pripažins] Jahvę" (Oz 2,20).

Pranašas Ozėjas atidengė izraeliečių visuomenei jos buities opiausią ligą. Jis taip pat kreipė dėmesį į šios ligos istoriją. Anot pranašo, Izraelio neištikimybė buvo ta pati atšiauri laikysena Dievui nuo pat įėjimo į Pažado Žemę.[224] Dievas dykumoje sudarė Sandorą su nuotaka,

---

223 Oz 4,2 yra aiški užuomina apie Dešimt Dievo įsakymų (melagystė, žmogžudystė, vagystė, svetimavimas). Be to, ir visas Oz 4,1-10 skaitinys turi teisminės bylos rėmus, — vienas iš Sandoros dalyvių apkaltina savo bendrą už įsipareigojimų nesilaikymą. Žr. H.B. Huffmon, "The Covenant Lawsuit in the Prophets", *Journal of Biblical Literature* 78 (1959) 285-295. Be to, D. McCarthy, "Hosea", *JBC* 15:14-15.

224 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 311-314.

kuriai buvo lemta tapti neištikimai. Tikrovėje medaus mėnuo dykumoje — nuotakos ištikimybės metas buvo perdėm trumpas. Vos įkėlusi koją į Pažado Žemę, ji pradėjo valkstytis viliojančiu paleistuvės apdaru ir bėgioti paskui "meilužius" — Kanaano gamtos dievus, žadančius jai gerovę ir saugumą — "paleistuvės mokestį". Ši yra pranašiško pamokslo mintis Oz 2-ajame skyriuje. Baalo garbinimo poreikiai skverbėsi į Sandoros bendrijos buitį taip lėtai ir taip klastingai, kad per metų metus liaudyje Jahvė ir Baalas tapo viena. Sandoros bendrijos liaudis nebejautė skirtumo tarp gamtos dievo Baalo ir Istorijos Dievo Jahvės. Abu buvo garbinami kartu! Izraelis — Jahvės nuotaka nesuprato, kad Baalo žadama gerovė ir saugumas buvo "paleistuvės mokestis".

Taigi, anot pranašo Ozėjo, Izraelio istorija nuo pat pradžios Pažado Žemėje buvo savanaudiška ir gėdinga Jahvės "ištikimo gerumo" išdavystė. Metų metus Izraelis — Jahvės nuotaka vaikėsi savo kėslus, o dabar buvo įstrigusi į savo nuodėmių įviją be vilties išsinarplioti. Visa visuomenė buvo savo įsisenėjusios galvosenos ir laikysenos supančiota. "Jų blogi darbai", sako pranašas, "neleidžia jiems grįžti prie Dievo" (Oz 5,4). Jie buvo pančiote supančioti savo kėslų. Bet koks šaukimas grįžti atrodė tuščias: "Efraimas susirišo su stabais. Tegu jis sau žinosi..." (Oz 4,17). Visas izraeliečių buitinis gyvenimas — politika, ekonomija ir religija buvo užteršti ir panardinti gamtos religijoje. Izraeliečių padėtį galima lyginti su padėtimi žmogaus, kuris yra taip pavergtas savo galvosenos ir laikysenos gyvenime, kad stokoja ir vaizduotės, ir valios jėgų gyvenimo krypčiai pakeisti. Kartkartėmis didelė pervarta — nelaimingas lūžis asmens gyvenime sudaro progą naujai pradžiai. Pranašas Ozėjas tikėjo, kad artėjanti istorinė pervarta — katastrofa bus Dievo priemonė sukurti Izraeliui progą pagyti — grįžti prie Dievo.

"Ištikimas gerumas" laimi. Ozėjas yra daug kuo panašus į Amosą. Abu Dievo vardu prašnekino Izraelį su žinia, kad artėja pražūtis. Dalykiškai, istoriko akimis žiūrint, jiedu kalbėjo apie baisią Asirijos grėsmę. Amosas buvo kilęs iš Judo karalystės. Tuo tarpu Ozėjui Izraelio karalystė buvo tėvynė. Visi trys Ozėjo vaikai, gimę iš Gomerės, gavo vardus, kurie rodė į Dievo teismą. Jauniausias sūnus Lo-Ammi — "Ne mano tauta" ypatingai ženkliai teigė, kad Jahvė paliks savo Tautą jos pačios kėslams. Be to, pranašiškas pamokslas Oz 2-ajame skyriuje prasideda su Jahvės žodžiu apie skyrybas nuo Izraelio, paleistuvės nuotakos: "Ji nėra mano žmona, ir aš nesu jos vyras" (Oz 2,2). Kituose *Ozėjo* knygos skaitiniuose ši mintis yra dar stipriau išreikšta: Jahvė ateina sunaikinti savo Tautos (Oz 13,8), lyg plėšrus žvėris jis puola ant savo grobio (Oz 5,14), lyg kandis ar puvinys jis ėda savo Tautą (Oz 5,12). Netgi teigiama, kad Jahvė užmirš savo Tautą (Oz 4,6), — paliks izraeliečius net tada, kai jie bandys jo ieškoti (Oz 5,6), ir jų daugiau nebemylės (Oz 9, 15). Su neištikima Tauta — Izraeliu bus pasielgta taip, kaip buvo pasielgta su neištikima žmona — Gomere: ji bus atmesta!

Pranašo Ozėjo žodžiai Dievo vardu atrodo šiurkštūs. Jie gali užgauti nūdienį skaitytoją. Ką nori pranašas pasakyti? Kaip išreiškia pranašas Dievo teismą savo Tautai?

Šv. Rašto įkvėptieji autoriai išsireiškė apčiuopiamu būdu ir poetine kalba, o ne atsajomis bendrybėmis. Ozėjas skelbė Dievo teismą istorijos įvykiuose. Tam tikra prasme artėjanti Asirijos grėsmė buvo paties Izraelio intrigų pasekmė. Nuosprendis būti kaip kitos tautos, priimti kaimynų religija persunktus kultūros poreikius ir reikalauti sau iš kaimynų iškilaus vaidmens Derlingojo pusmėnulio politikoje išganymo istorijoje neturėjo daug bend-

ro su Sandoros bendrijos užduotimi. Tie, kurie "sėja vėją, pjauna audrą" (Oz 8,7).

Pranašai primygtinai mokė, kad Dievas nesitenkino apreikšti savo išganymo užmojo ir Sandoros įpareigojimų. Dievo užmojis ir įpareigojimai nebuvo tik traukos dėsnis, kurį izraeliečiai galėjo peržengti savo rizika. Anot pranašų mokymo ir iššūkio, *pats* Dievas įgyvendina savo išganymo užmojį istorijos raidoje, vesdamas savo Sandoros bendriją per įvykių žaizdrą ir panaudodamas istorinius veiksnius — pavyzdžiui, Asiriją! — grąžinti ją į protą, — į ištikimybę Sandoros įpareigojimams.[225]

Pranašų mokyme istorijos įvykiai yra Dievo ir žmogaus sąveika. Krinta dėmesin du įvykių bruožai: vispusiška Dievo valdžia ir visiška žmogaus atsakomybė. Abu bruožai yra lygiai svarbūs pranašų tikėjimo dėsniai. Ši įžvalga nesiduoda įrėmuojama į 2 plius 2 yra 4 lygtį. Visam Šv. Raštui yra būdinga mokyti, kad žmogus turi galią laisvai apsispręsti, tačiau neturi galios išvengti savo nuosprendžio padarinių. Tik Dievas pajėgia sukurti gera iš blogų žmogaus nuosprendžio padarinių.

Ozėjo knyga moko ir skelbia, kad Dievo teismas, arba *pyktis*, siekia išganymo — atpirkimo. Atpirkimas per teismą — istorinę nelaimę yra nuostabi Ozėjo pranašystės įžvalga. Dievas nesiekia sunaikinimo, bet pagydymo. Per istorinių įvykių žaizdrą, Dievas išlaisvina savo Tautą iš trumparegio ir tariamo saugumo ir grąžina ją į Sandoros laisvę. Ozėjo meilė buvo tauresnė ir gilesnė negu Gomerės neištikimybė. Jahvės ištikimas gerumas Izraeliui — Sandoros bendrijai yra pastovus ir gilus, nors Izraelis — Sandoros bendrija ir įstrigo į savo trumparegį ir tariamą sau-

---

[225] Vienas įkvėptas autorius Naujajame Testamente labai taikliai išreiškia šią pranašų įžvalgą: "Baisu patekti į gyvojo Dievo rankas!" (Žyd 10,31).

gumą. Ištikimo gerumo vedamas, Dievas neatmes savo Tautos, nors ji ir yra nepastovi ir svetimauja. Dievo pyktis nėra įnoringas — jis nesiekia atkeršyti ar sunaikinti, bet švyti šventu gerumu, kuris siekia išnarplioti izraeliečius iš jų pačių užsidėtų sau pančių ir išlaisvinti naujam gyvenimui Sandoroje. Anot pranašo Ozėjo, ši naujoji laisvė bus įgyvendinta tik tada, kada pats Dievas sunaikins stabus, kuriais izraeliečiai pasitiki. Tik tapusi plika kaip tilvikė savo meilužių akivaizdoje, Izraelis — Sandoros nuotaka (Oz 2,2-13) pajėgs tapti Sandoros Tauta ir su dėkingumu pripažinti savo vispusišką priklausomybę nuo Dievo, kuris ją atpirko iš Egipto vergijos ir rūpinasi ja Kanaano žemėje ištikimu gerumu.

KAIP TĖVAS BAUDŽIA SAVO SŪNŲ

Jahvės meilės šventumas[226] apima teismą ir gailestingumą. Pranašas Ozėjas jį patraukliai išreiškia savo knygos 11-ajame skyriuje. Čia Dievo ištikimas gerumas įvaizdinamas ne vyro ir žmonos ištikimu santykiu, bet tėvo ir sūnaus santykio įvaizdžiu. Izraelis, Jahvės *sūnus*, gimė iš Dievo meilės (Oz 11,1-4; žr. Iš 4,22-23). Izraelio istorijos pagrindas yra šventasis Jahvės užmojis. Jis duoda įvykiams kryptį ir prasmę:

Kai Izraelis buvo vaikas,
aš mylėjau jį;
iš Egipto pašaukiau savo sūnų (Oz 11,1).

Dievas elgėsi su Izraeliu, kaip tėvas elgiasi su sūnumi: mokė jį žengti pirmuosius žingsnius, nešiojo ant savo rankų ir tėviškai juo rūpinosi (Oz 11, 1-3).[227] Staiga skaitinio nuotaika pasikeičia (Oz 11,5-7). Jahvės kant-

226 "Šventumas" Senajame Testamente yra Dievo proveržis į istoriją: galingas, skatinąs ir paslaptingas.

227 Tėvo įvaizdis pakeičiaimas įvaizdžiu žmogaus, kuris veda gyvulį su virve ir juo rūpinasi.

rybė savo maištingai Tautai išseko. Izraelis turės pakelti bausmę, kurią Jahvė siųs per Egiptą ir Asiriją — tas tautas, iš kurių Izraelis tikėjosi saugumo. Tačiau teismas nėra galutinis Dievo žodis (Oz 11,8-9). Net bausmėje — istorinėje katastrofoje Dievas nepalieka savo Tautos. Jo šventa meilė lydi juos ir istorinės katastrofos teisme. Dievas nesiekia sunaikinti Izraelio, kaip jis kadaise sunaikino Admą (Admah) ir Zeboimus (Pr 19,24-25; Įst 29,23). Istorinėje katastrofoje reiškiasi tėvo rūpestis, — Dievas baudžia su meile, nes nori savo paklydusį vaiką grąžinti į protą. Istorinėje katastrofoje žmogus neišvengiamai grįžta į save. Į save atsitrenkti yra labai skaudu. Tačiau tik atpažinus tikrąją savo padėtį, įmanoma suprasti gyvenimo prasmę.

Pranašas Ozėjas kalba apie grumtynes Dievo širdyje — gerumu švytintį nerimą. Be abejo, jis nuvokė grumtynes Dievo širdyje dėl savo patirtos kančios su Gomere (Oz 11,8-11). Prieš akis nenumaldomas nuosprendis: ką daryti su paklydusiu vaiku? Grumtynes širdyje laimi meilė. Ji neleidžia atmesti paklydusio vaiko. Kodėl? Ozėjui pritrūksta žodžių išreikšti Dievo gailestingumo gelmes:

Kaip aš galiu atmesti tave, Izraeli?
Kaip aš galiu palikti tave?
Negi aš galėčiau sunaikinti tave,
kaip pasielgiau su Adma,
ar elgtis su tavimi,
kaip pasielgiau su Zeboimais?
Mano širdis neleidžia man to padaryti,
mano meilė tau yra perstipri.
Aš nebausiu tavęs su pykčiu;
aš nebenaikinsiu Izraelio.
Nes aš esu Dievas, o ne žmogus,
aš, Šventasis, tarp jūsų.
aš nebeateisiu pas jus su pykčiu (Oz 11,8-9).

Skaitytojui Dievo *pyktis* ir *meilė* gali atrodyti nesuderinami, nes priešiški. Tačiau pranašui Ozėjui Dievo meilė viršija protą ir nėra jam priešiška. Ji švyti teismo — istorinės katastrofos audra ir vilties bei atnaujinimo vaivorykšte (Oz 11,10-11). Nelaimės niūrumas yra mylinčios Dievo rankos šešėlis.

SANDOROS ATNAUJINIMAS

Dvi temos švyti Ozėjo pranašystėje: Izraelio neištikimybė ir Dievo pasigailinti meilė. Ozėjas nesiliovė mylėti Gomerės — savo žmonos, nors ji ir buvo tapusi jam neištikima. Savo išgyvenime pranašas atpažino Dievo išgyvenimą. Dievas nesiliovė mylėti Izraelį — savo Sandoros nuotaką, nors ji ir buvo tapusi jam neištikima. Tai buvo kelias, kuriuo Dievas įkvėpė Ozėją būti savo pranašu. Aiškėja, kad Ozėjas ne tik kalbėjo Dievo vardu Izraeliui, bet ir išgyveno kartu su Dievu jo santykį su Izraeliu. Asmeniška Ozėjo vedybinio gyvenimo tragedija yra Dievo tragedijos palyginimas su Izraelio tragedija. Ozėjas nesiliovė ištikimai mylėti Gomerę, Jahvė nesiliovė ištikimai mylėti savo Tautos, nors ji vaikėsi "svetimus dievus" (Oz 3, 1).[228] Ozėjas atpirko Gomerę ir jai atleido, nors ir pabaudė ją "daug dienų" (Oz 3,2-3). Ir Dievas atpirks Izraelį, nors Izraelis turės pabūti "be karalių ir vadų, be aukų ir šventųjų stulpų. . ."(Oz 3,4), — politiniame ir religiniame skurde. Politinė ir religinė tarša kaip tik ir buvo Izraelio liga. Išgryninta ir nuskaidrinta Sandoros nuotaka — Izraelis turės naują pradžią ir naują santykį su Dievu. Izraelis *grįš* — atgailaus ir ieškos Jahvės, savo Dievo (Oz 3,5).[229]

---

228 "Pyragaičiai su razinomis" (Oz 3,1) yra užuomina apie maisto patiekalus Baalo, derlingumo dievo, garbinime.

229 Oz 3,5 turi vėliau įterptus žodžius "savo karaliaus Dovydo". Jie priklauso vėlesniam įkvėptam *Ozėjo* knygos redaktoriui. Ir kiti *Ozėjo* kny-

Liga perauklėja žmogų. Ligos perauklėjimas siejasi su skausmu ir kančia. Perauklėjimas per skausmą ir kančią yra Oz 2 turinys. Ozėjas vaizdžiai atidengia Izraelio svetimavimą — stabmeldystę ir pastangas sekioti įkandin "meilužius". Tačiau Jahvės tikslas nuolat lieka tas pats: sutaikinti su savimi savo neištikimą Tautą:

Todėl aš viliosiu ją,
išvesiu vėl į dykumą
ir prašnekinsiu jos širdį.

. . .

Ten ji man atlieps
kaip savo jaunystės dienose,
kada ji išėjo iš Egipto žemės (Oz 2,14-15).

Izraelis — Sandoros bendrija kadaise gimė dykumoje. Dabar, skelbia Ozėjas, ji atgims — skausmo ir kančios dykumoje, toli nuo politinių ir religiniu pagundų.

Oz 2,15 užsimena apie Ahoro (Ahor) slėnį ir vadina jį durimis į viltį. Ahoro slėnis yra Judo dykynėje ant plynaukštės virš Negyvosios jūros. Palei jos rytinį pakraštį siauru tarpekliu braunasi Kumrano upokšnis. Jis staiga nusileidžia į slėnį prie vietovės, kuri, šimtmečius vėliau, tapo esenų bendruomenės centru. Ir esenai laukė naujosios Sandoros dykumoje.

Nūdien, lankantis Ahoro slėnyje virš Kumrano atšlaitės uolų, pajuntama stiprus kontrastas tarp šios dykynės paprastumo ir žalių, kadaise miškingų, Kanaano kalnų, kur tarpo iškilūs izraeliečių miestai — žmogaus kul-

---

gos skaitiniai turi pataisymų, kurie atspindi Judo karalystės mesijinę teologiją: Oz 1,7; 4,15; 11,12b. Kai kurių Senojo Testamento mokslininkų nuomone, šie pataisymai yra ne vietoje ir todėl laikytini suklastoti. Svarbu neužmiršti, kad Ozėjas, kaip ir Amosas, kreipėsi Dievo vardu į abi seseriškas karalystes — Izraelį ir Judą. Vėlesni priedai nieku neprieštarauja Šv. Rašto įkvėpimo tiesai, nes įkvėpimas nesiribojo vienu autoriumi, bet visos knygos rašytojais — pranašais ir redaktoriais.

tūros išraiška. Gyvenimas dykumoje yra pavojingas. Dykuma tikėjimo žmogui primena, kad gyvenimas vispusiškai priklauso nuo Apvaizdos gerumo. Būdinga, kad pranašas Ozėjas laiko dykumą naujos pradžios vieta. Anot jo pranašystės, pats Jahvė nuvilios savo Tautą į dykumą. Ten ji atpažins ir išgyvens savo vispusišką priklausomybę nuo Dievo ir, būdama toli nuo savo namų ant smėlio, galės išgirsti tai, ką sako Sandoros Dievas. Jahvė, anot hebraiškojo teksto, "kalbės [prašnekins jos] į širdį". Būdinga, kad dykumoje ji atgaus savo vynuogynus, — supras, kad kultūrinis klestėjimas ir medžiaginė gerovė yra Dievo dovana. Dykumoje žmogus atranda duris į viltį, kuri ištikimu Dievo gerumu veda į prasmingą ir saugią ateitį.[230]

Anot pranašo Ozėjo, dykuma turėjo būti Sandoros atnaujinimo vieta, nes dykumoje turėjo užsibaigti ilgoji sulaužytos Sandoros istorija. Dykumoje Izraelis pajėgs *atsakyti* Jahvės prašnekinimui meile, kaip kadaise buvo atsakęs su dėkingu pasitikėjimu Išėjimo iš Egipto metu. O Jahvė susigrąžins Izraelį — savo Sandoros nuotaką į žmonos santykį, pažadėdamas ją sau teisumu (tsedaqah) ir teismu (mišpat), ištikima meile (hesed) ir pasigailėjimu. Tiesa, Izraelio istorija pilna neištikimybės. Tačiau ji bus nugalėta ištikima Dievo meile, kuri yra stipresnė ir gilesnė negu Izraelio neištikimybė. Sandoros bendrija — Izraelis stipriai ir giliai *pripažins* Jahvę naujais ryšiais (Oz 2,19-20).

SAMARIJOS GALAS

Pranašo Ozėjo durys į viltį turėjo istorinės katastrofos foną. Ir pati viltis turėjo pagrindą Dievo gerumo tikėjime, o ne politiniuose galimumuose. Nėra jokios abejo-

---

230 Žr. J. L. McKenzie, "Desert", *Dictionary of the Bible* (Milwaukee, MN: Bruce, 1965), p. 194-196; X. Léon-Dufour, *ten pat*, p. 121-123.

Omris "nupirko Šomrono kalną iš Šemerio ..., pastatė miestą ... ir pavadino" Samarija (2 Kar 12,24).
Samarijos kalnas su miesto griuvėsiais nuo vieškelio pietų pusėje.

Samarija buvo Izraelio — Šiaurinės karalystės sostinė.
Griuvėsiai yra daugiasluoksniai.

Laiptai į Samarijos valdovų rūmus.

Omrio ir Ahabo bei Jezebelės rūmų griuvėsiai. Kur kadaise viešpatavo Omrio dinastija, dabar auga alyvmedžiai.

Bendras Samarijos — Izraelio sostinės vaizdas nūdien.

Jezreelio slėnis — lyguma. Tolumoje Megido piliakalnis ir Samarijos kalnai.

Izraelio — Šiaurės karalystės kavalerijos kareivinės Hazoro piliakalnyje.

Jeroboamo I statinių likučiai Dano piliakalnyje. Kadaise čia buvo pastatytas Auksinis veršis.

Požeminė vandens talpykla — cisterna Hazore.

Palestinos archeologija domina ne tik krikščionis bei žydus, bet ir skirtingų pažiūrų asmenis. Kasmet tyrinėjama bent 50 archeologiniu požiūriu svarbių vietovių.

Juozapo kapas prie Šechemo. Prieš mirdamas Egipte, Juozapas prisaikdino savuosius "parnešti jo kaulus" į Pažado Žemę (Pr 50,25).

Garizimo kalnas nuo Juozapo kapo. Garizimas tapo svarbi vietovė po Samarijos — Izraelio karalystės žlugimo.

nės, kad Ozėjo pranešimą apie Izraelio pražūtį sąlygojo tarptautinė padėtis. Geografiniu požiūriu Izraelis buvo ant kelio, kuriuo Asirija rengėsi žygiuoti per Derlingąjį pusmėnulį į Egiptą. Ir politiniu požiūriu mažutė Izraelio karalystė neturėjo galios apsiginti nuo Asirijos milžino. Be to, karalystės didikai pjovėsi vieni su kitais ir stengėsi pražudyti vieni kitus svetimųjų pagalba. Pranašui ši politinė maišatis turėjo skirtingą prasmę. Maišatyje jis matė Sandoros bendrijos bėdą ir Dievo užmojį teisti ir atnaujinti.[231]

Senojo Testamento istorija nieko nesako apie pranašo Ozėjo veiklos trukmę. Kai kurie mokslininkai[232] mano, kad Ozėjas reiškėsi ir Sirijos-Izraelio sąjungos metu (735 - 733 m. pr. Kr.). Sirija ir Izraelis buvo kadaise priešai, dabar šios dvi karalystės tapo sąjungininkais prieš Judo karalystę. Oz 5,8-14 skaitinys, atrodo, atspindi Judo karalystės proveržį į Izraelio karalystę Sirijos-Izraelio sąjungos metu.[233] Nuoseklu pranašišką Ozėjo veiklą sieti su Šiaurinės karalystės galo sūkurių srautu (Oz 4-14).

Įvykiai sparčiai vystėsi. Šiaurinės karalystės ateitis darėsi miglota ir netikra. Tiglat-pilesero mirtis 727 m. pr. Kristų sugundė Izraelio karalių nusikratyti Asirijos jungu. Po trejetos metų karalius Hošea atsisakė mokėti Asirijai duoklę. Mat jis vylėsi, kad naujasis Asirijos valdovas nebus pakankamai stiprus suvaldyti plačią ir padriką imperiją. Be to, jis pasitikėjo Egiptu. Tačiau naujasis Asirijos karalius Šalmaneseras V (Šalmaneser) negaišo užpulti ir pamokyti Izraelį. Po Šalmanesero mirties mūšio metu jo įpėdiniui Sargonui II (Sargon) teko užda-

---

[231] Žr. P. J. King, "Hosea's Message of Hope", *Biblical Theology Bulletin* 12(3:1982) 91-95.

[232] Žr. Sekantį skyrių.

[233] Žr. J.M. Ward, *Hosea: A Theological Commentary* (New York, NY: Harper & Row, 1966), ryšium su Oz 5,8-14 skaitiniu.

vinys susidoroti su Izraelio karalyste. 721 metų pradžioje, po trejeto metų apgulos, Izraelio sostinė Samarija krito. Pagal Sargono II metraštį, asirai išvežė 27.290 izraeliečių į Persiją (2 Kar 17,6), o jų vieton atvežė kolonistus iš Babilonijos, Elamo ir Sirijos.[234] Amoso rauda tapo istorine tikrove: "Nuotaka Izraelis žuvo. . ." (Am 5,2).

Pranašas Ozėjas, atrodo, jau buvo miręs ir nepergyveno tautinės Izraelio pražūties. Tačiau Ozėjo pranašystė nebuvo užmiršta. Ji buvo saugoma pranašo mokinių ratelyje ir ilgainiui tapo Pietinės — Judo karalystės tikėjimo kraičio knyga.

234 Žr. J.B. Pritchard (red.), *ten pat,* p. 284-287.

VI SKYRIUS

IZAIJAS: JUDAS ŽAIDŽIA SU MIRTIMI

Klausyk, dangau, ir išgirsk, žeme,
nes Jahvė kalba:
"Užauginau ir išauklėjau vaikus,
o jie sukilo prieš mane.
Jautis pažįsta savo savininką,
ir asilas žino savo šeimininko ėdžias.
Izraelis nepažįsta manęs,
mano tauta nesuvokia. . ." (Iz 1,2-3)

Elijas, Elizėjus, Mikajas, Amosas ir Ozėjas — visi iki šiol pažinti pranašai Dievo vardu kreipėsi į Šiaurinę karalystę, kuri po Saliamono mirties (922 m. pr. Kr.) atskilo nuo Jungtinės Dovydo karalystės. Nėra abejonės, kad tuo pačiu laikotarpiu Dievo pasiuntiniai — pranašai reiškėsi ir Judo — Pietinės karalystės visuomenėje. Senasis Testamentas užsimena apie keletą mažiau žinomų pranašų: Azariją (2 Kr 15,1-7), Hananį (2 Kr 16,7-10) ir Jehu, Hananio sūnų (1 Kar 16,1-4; 2 Kr 19,2). Tačiau nė vienas jų neprilygo Šiaurinės karalystės pranašams,

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:

2 Kar 15,32-20,21.
Iz 1-11; 13-23; 28-32.
Mch 1,1-6,8.

kurių žodis buvo svarus jų amžiaus lūžių ir pervartų sraute. Susidaro vaizdas, kad didieji amžiaus klausimai iškilo ir buvo sprendžiami šiaurėje. Net pranašas Amosas, nors ir pietietis, buvo siųstas su Dievo pranešimu į Betelį — karališkąją Jeroboamo II šventovę.

Šiaurinė karalystė po Jungtinės karalystės suskilimo pirmavo karalių veržlumu ir pranašų žodžiu. Žinoma, kartkartėmis Izraeliui laikinai įklimpus į vidaus rietenas ar pavargus nuo kaimynų užpuolių, ir Judas pasijusdavo lygus. Tačiau, aplamais bruožais, Judo karalystė buvo Izraelio — stipresnės ir turtingesnės karalystės šešėlyje. Tai nesunku suprasti. Izraelio karalystė sėdėjo ant istorijos sankryžos — pagrindinių kelių tarp Mesopotamijos ir Egipto, — taigi neišvengiamai užėmė pirmaujantį vaidmenį Palestinoje. Tuo tarpu Judo karalystė, būdama atokiau nuo Derlingojo pusmėnulio karo ir prekybos kelių, galėjo didžiuotis saugiu atskirumu kalnuotoje žemėje.

Izraelio karalystei Apvaizdos lėmimu teko pirmauti Palestinos gyvenime. Nenuostabu, kad Dievas siuntė seką iškilių pranašų kaip tik tą istorinį laikotarpį, kurį ši šmaikšti karalystė didžiavosi vado vardu tarp mažesnių kaimynų.

Sargonas II Izraelio karalystę vadino "plačiuoju Omrio dinastijos kraštu".[235] Asirijai įjungus Izraelį į savo imperiją, pranašai ėmė gyvai reikštis Judo karalystėje. Ir čia — pietinėje Sandoros bendrijos dalyje pranašų istorija yra suausta su pasakojimu apie karalius — politinius Dovydo dinastijos vingius iki pat jos žlugimo Babilonijos užpuolio metu 587 m. prieš Kristų.

---

[235] J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 284-285. Asirų dokumentuose įprasta Izraelio karalystę vadinti Omrio vardu. Net Jehu — Omrio dinastijos sunaikintojas yra vadinamas "Omrio sūnumi".

Judo karalystę valdė Dovydo dinastija. Karalius Azarijas (Azarijah), arba Uzijas (Uzzijah), buvo Jeroboamo II bendraamžis (mždg. 783-742 m. pr. Kr.).

Šiaurinė karalystė, kaip jau pastebėta, nagrinėjant Amoso ir Ozėjo pranašystes, buvo kupina politinių intrigų ir visuomeninio nerimo bei nepasitenkinimo. Tuo tarpu Judo karalystė didžiavosi politinio ir visuomeninio gyvenimo pastovumu. Mat Dovydo dinastija valdė tvirta ranka be pertraukos iš sosto Jeruzalėje. Kas kita, kaip jau minėta, buvo su Izraelio karaliais. Izraelio karalystėje dinastijas ir pavienius karalius lydėjo intrigos ir smurtas. Be to, politinius perversmus sąlygojo nepastovi sąranga visuomenėje su turtingais didikais ir skriaudžiama liaudimi. Judo karalystė, turėdama pastovią dinastiją soste, gana sklandžiai rutuliojosi iš senovinės Giminių lygos paprastumo į pažangesnį miestiečių gyvenimo būdą. Ir sumiesčionėdama Judo karalystė išsaugojo stebėtiną lygybę visuomenėje. Tiesa, būtų klaidinga teigti, kad tik Šiaurinėje karalystėje buvo smurto, intrigų ir skriaudų. Ir Pietinėje karalystėje pranašai nesiliovė kaltinti ir šaukti į Dievo teismą godžius žemvaldžius už mažažemių skriaudimą (Iz 5,8-10; Mch 2,1-2) bei turtuolius už vargšų engimą (Iz 10,1-2; Mch 3,1-4) ir pasmerkti prarają tarp blogo elgesio su artimu ir religijos visuomenėje (Iz 1,10-17). Vis dėlto visuomeninė santvarka buvo palyginti pastovi. Visuomeninės santvarkos pastovumo pagrindas — Dovydo sostas yra labai svarbus veiksnys *Izaijo* knygai suprasti. Mat jis maitino Judo karalystės tikėjimo savimonę: Jahvė sudarė ypatingą sandorą su Dovydu ir pažadėjo jam amžiną dinastiją (2 Sam 7,8-16).[236]

---

[236] Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 438-445.

Azarijui valdant, Judo karalystė pasiekė pačią savo gerovės ir klestėjimo viršūnę. Šv. Raštas apie tai tik užsimena trumpučiais skaitiniais (2 Kar 15,1-7; 2 Kr 26). Nors ir trumpučiai, bet sudaro vaizdą, kad Azarijo pasiekimai buvo įspūdingi. Anot 2 Kr 26, Azarijas rūpinosi Judo kariuomene, užkariavo Filistijos lygumą su svarbiuoju Jūros keliu, išplėtė prekybinius santykius su Arabija, atstatė Elato (Elat)[237] uostamiestį ir rūpinosi žemės ūkiu, nes "mylėjo žemę" (2 Kr 26,10).

Azarijo valdinius skaudino jo liga. Apie 750 metus jų iškilusis karalius staiga susirgo baisia raupsų liga. Liga, o ypatingai raupsai, anuomet buvo laikoma nuodėmės ženklu ir Dievo bausme. Taip Azarijo ligą aiškina ir įkvėptasis istorikas (2 Kar 15,5). Karaliui Azarijui teko užsidaryti nuošaliame name, o jo sūnus Jotamas (Jotam) valdė savo tėvo vardu. Tačiau Azarijo valdinių akyse net baisioji raupsų liga nepajėgė užtemdyti jo iškilumo — karaliaus garbės ir gero vardo. Net užsidarius nuošaliame name, Azarijas buvo pripažįstamas valdovu, o jo vardas tapo Judo karalystės jėgos ir gerovės įvaizdžiu (žr. Iz 6, 1). Šiaurėje Izraeliui sparčiai blėstant po Jeroboamo II mirties (746 m. pr. Kr.), pietuose Judas tarpo jėga ir įtaka, daug kuo panašia į Dovydo ir Saliamono laikotarpį. Tik Asirijos grėsmė kyšojo ant ateities akiračio.

Asirijos grėsmė nebuvo naujas veiksnys. Jau nuo XIII a. pr. Kr. Derlingojo pusmėnulio tarptautinę padėtį grasino Asirijos kilimas su užmačiomis kurti pasaulinę imperiją. O su Tiglat-pilesero III atėjimu į Asirijos sostą ši grėsmė tapo grėsminga tikrove. Asirijos karinė jėga, pasijudinusi iš Mesopotamijos aptvaro, nusiaubė Derlingąjį pusmėnulį, pasiekdama net Nilo slėnį.

---

237 Elatas anksčiau buvo vadinamas Ezion-geberis (Ezion-geber).

Azarijo laikotarpis buvo kupinas pažadų ir grėsmės. Šitokiame ateities fone Izaijas buvo pašauktas būti Dievo pranašu Judo karalystėje. Izaijo pašaukimas įvyko 742 m. prieš Kristų — tais metais, kada karalius Azarijas mirė (Iz 6,1), o asirų Tiglat-pileseras III užėmė Arpadą (Arpad), šiaurinės Sirijos provincijos sostinę. Izaijo pranašiška veikla truko daugiau negu keturiasdešimt metų. Jos metu pasikeitė politinis Derlingojo pusmėnulio žemėlapis. Lūžis sekė lūžį.

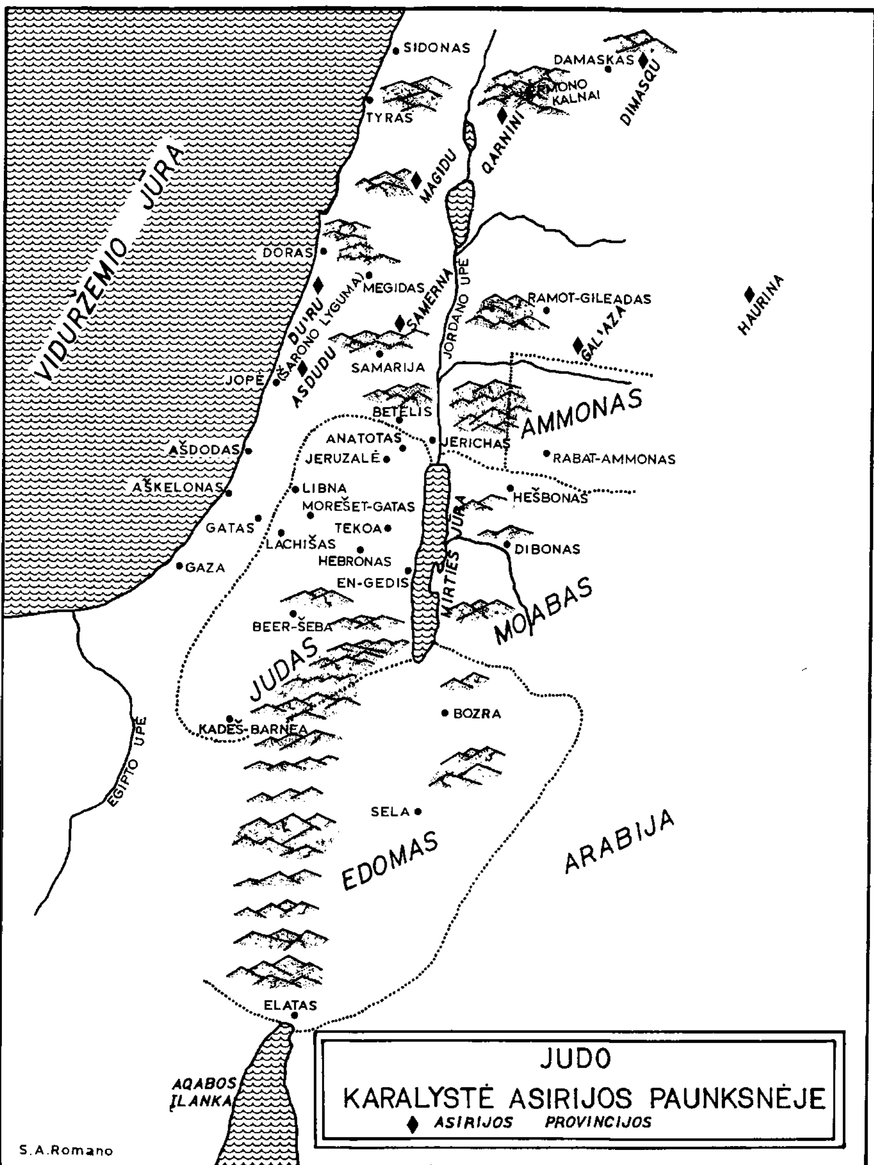
Pirmasis politinis lūžis įvyko 735 m. pr. Kr. Sirija ir Izraelis įsiveržė į Judo kraštą, norėdami priversti Judą dėtis į sąjungą prieš Asiriją.[238] Tai atrodė bergždžios pastangos Asirijai sustabdyti. Parodė tai ir įvykiai. Tiglat-pileseras III 733-732 metais užkariavo visą Siriją ir nuniokojo Gileadą, Galilėją ir net Šarono lygumą žemiau Karmelio, palei Viduržemio jūrą.

Antrasis milžiniškos svarbos įvykis Izaijo veiklos metu buvo 721 metais Samarijos, Šiaurinės karalystės sostinės, kritimas. Šalmaneseras V, Tiglat-pilesero III įpėdinis, Izraelio maištavimo įerzintas, iš naujo įsiveržė į Palestiną. Šį kartą Šiaurinė karalystė jau nebepajėgė išsipirkti iš asirų. Šalmaneseras V apgulė Samariją, o jo įpėdinis Sargonas II ją sunaikino. O dešimčia metų vėliau asirų kariuomenė, vedama to paties Sargono II, nušlavė visą Viduržemio pajūrį. Mat žygiavo Jūros keliu — Via Maris malšinti kito maišto prieš Asiriją. Filistinų miestas Ašdodas (Ašdod) buvo sukilęs prieš Asiriją.

Tretysis lūžis įvyko 701 metais, Izaijo pranašiškos veiklos užsklandoje. Judo karalystė kvailai įsijungė į sąjungą prieš Asiriją ir baisiai nukentėjo Sennacheribo (Sennacherib) proveržio metu.

---

238 Panašiai kaip anksčiau prie Qarqaro vakariečių sąjunga buvo sustabdžiusi asirų proveržį.

SIDONAS
DAMASKAS
HERMONO KALNAI
DIMASQU
TYRAS
QARNINI
VIDURŽEMIO JŪRA
MAGIDU
DORAS
MEGIDAS
DU'RU
(ŠARONO LYGUMA)
SAMERNA
JORDANO UPĖ
RAMOT-GILEADAS
HAURINA
GAL'AZA
JOPĖ
AŠDUDU
SAMARIJA
BETELIS
AMMONAS
ANATOTAS
JERICHAS
AŠDODAS
JERUZALĖ
RABAT-AMMONAS
AŠKELONAS
LIBNA
HEŠBONAS
MOREŠET-GATAS
GATAS
TEKOA
LACHIŠAS
DIBONAS
HEBRONAS
MIRTIES JŪRA
GAZA
EN-GEDIS
MOABAS
BEER-ŠEBA
JUDAS
BOZRA
KADEŠ-BARNEA
EGIPTO UPĖ
SELA
ARABIJA
EDOMAS
ELATAS
AQABOS ĮLANKA
S.A.Romano
JUDO
KARALYSTĖ ASIRIJOS PAUNKSNĖJE
ASIRIJOS PROVINCIJOS

Pranašui Izaijui visos sąjungos prieš Asiriją ar su Asirija buvo "žaidimas su mirtimi". Izraelio karalystė buvo dėjusis į sąjungą prieš Asiriją su tragiškais padariniais. Izaijas giliai išgyveno šiaurės izraeliečių karčią padėtį. Judo karalystė bandė kviesti Asiriją į sąjungą. Izaijas tam priešinosi visomis jėgomis (Iz 7). Jis tai darė ne kaip politikas ar politinių lūžių bei pervartų aiškintojas. Įkvėptu pranašo įžvalgumu Izaijas matė istorijos arenoje Dievą — Izraelio ir tautų Valdovą — ir suprato jo užmojį. Pranašo Izaijo pasiuntinybė buvo: pranešti, ką Dievas sako ir daro laiko vingiuose ir kryžkelėse.

PRANAŠO IZAIJO KNYGA

Prieš nagrinėdami Izaijo pranešimą Dievo vardu, turime susipažinti su Senojo Testamento pranašų raštijos *Izaijo* knyga. *Izaijo* knyga, kurią nūdien skaitome, turi 66 skyrius. *Izaijo* knyga nevientisa. Aplamai nūdien sutariama, kad ne visa knyga priklauso VIII prieškristinio amžiaus pranašui iš Jeruzalės. Tiesa, didesnė dalis šios knygos priklauso jam, bet visa knyga atspindi ir kitus įkvėptus asmenis — mokinius, aiškintojus ir pranašus.

Mūsiškė autorystės samprata Senojo Testamento amžiuje buvo nepažįstama. Mums įprasta spausdinti knygą mažesniu ar didesniu tiražu ir autoriaus teises apsaugoti įstatymais. Šv. Rašto amžiuje taip nebuvo. Pranašo žodį buvo galima išsaugoti ateičiai tik jį patikint grupei sekėjų, kurie ištikimai atsimintų savo pranašo žodį ir jį užrašytų ateities kartoms.[239]

Pats Izaijas padeda suprasti, kokiu būdu jo pranešimas iš Dievo buvo perduotas ateities kartoms. Savo pra-

---

[239] Žr. A. Rubšys, *Raktas į Naująjį Testamentą* (Putnam, CT: Krikščionis gyvenime, 1979), II, p. 48-49.

našiškos veiklos pradžioje, pranešimui iš Dievo atsimušus į kurčias ausis, Izaijas pasitraukė iš viešojo gyvenimo, norėdamas "suvynioti [apsaugoti ir perduoti] liudijimą" ir "užantspaudoti mokymą tarp [savo] mokinių" (Iz 8, 16-18; žr. 30,8). Kadangi jo karta neėmė į širdį jo žodžių, Izaijas jautė, kad reikia palaukti, kol Dievas visapusiškiau apreikš savo užmojį būsimoms kartoms, kurios *išgirs* — norės klausytis! Labai galima, kad pranašas Izaijas patikėjo pranešimus iš Dievo savo ištikimai mokinių brolijai. Čia jie buvo branginami, peržiūrimi vėlesnio Izaijo mokymo šviesoje, o po pranašo mirties ėjo iš kartos į kartą. Tokiu būdu pranašo žodžių iš Dievo kraitis buvo nuolat gyvas ir skatinantis. Jam priklausė ne tik paties pranašo žodžiai iš Dievo, bet ir vėlesni įkvėpti priedai, nes, mokinių įsitikinimu, jie derinosi ir pratęsė pranašo žodžius.[240]

Tanake, hebrajų Knygoje, pranašų raštai apima keturis stambius ritinius:

1. *Izaijo* knygą,
2. *Jeremijo* knygą,
3. *Ezechielio* knygą ir
4. *Dvylikos* knygą.[241]

Šie keturi ritiniai kartu sudaro Vėlesniuosius pranašus.[242] Visi keturi yra maždaug to paties ilgio. Atrodo, kad ritinio ilgį sąlygojo patogumas skaityti. Perdaug ilgas ritinys buvo nepatogus. Izaijas, Jeremijas ir Ezechielis pareikalauja ištiso ritinio. O *Dvylikos* knyga patenkina dvylika mažų pranašiškų knygų: Ozėjo, Joelio, Amoso, Abdijo,

---

240 Tą patį liudija ir Mozės mokymas. Mozės kraitis, nūdien skaitomas Penkiaknygėje, apima ne tik pradinį Mozės amžiaus kraitį, bet ir vėlesnius įkvėptų Penkiaknygės autorių priedus Mozės vardu.

241 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 264.

242 Žr. *Ten pat.*

Jonos, Michėjo, Nahumo, Habakuko, Sofonijo, Agėjo, Zacharijo ir Malachijo. Jos visos yra sudėtos į vieną ritinį ne dėl to, kad būtų turiniu ar įkvėpimu mažesnės svarbos, bet dėl to, kad, būdamos trumpesnės, teapima tik vieną skaitymui patogų ritinį.

Pranašų knygos yra iš tikrųjų antologijos — pranašų žodžių iš Dievo rinkiniai, sudaryti ir išleisti pranašo vardu. Šv. Rašto tyrimo uždavinys — atpažinti pirminius paties pranašo žodžius ir nustatyti, kiek tai įmanoma, paskirų knygos skaitinių — pranešimų iš Dievo datą, foną ir autorystę. Daugeliu atvejų paskirų pranašų knygos skaitinių žmogiškoji autorystė lieka neaiški, nes bevardžiai įkvėpti pranašai subūrė savo žodžius Dievo vardu su Izaijo, Jeremijo ar Ezechielio žodžiais Dievo vardu.

Izaijo knygos padalos. Izaijo knyga yra pranašiškų žodžių Dievo vardu rinkinys — antologija. Nūdien vyrauja įsitikinimas, kad mažesnė pusė *Izaijo* knygos nepriklauso pranašui Izaijui, kuris pranašavo VIII a. pr. Kr. Jeruzalėje. Kalbama apie Iz 40-66 skyrius.[243] Mat šie skyriai atspindi visiškai skirtingą istorinę padėtį, — padėtį, kuri vyravo maždaug du amžius vėliau. Judo karalystė jau žlugusi, jos gyventojai tremtyje, o Naujoji Babilonija — pasaulio valdovė dreba prieš Persijos imperiją. Įprasta Iz 40-66 priskirti vėlesniam pranašui ar pranašams.[244]

Tikri Izaijo žodžiai iš Dievo, susieti su VIII a. pranašu iš Jeruzalės, yra Iz 1-39. Bet ir šiuose skyriuose atpažįstama įvairovė: pavyzdžiui, Iz 36-39 yra perimti iš 2

---

243 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* III, skyrius apie Antrąjį Izaiją.

244 *Izaijo* knyga nūdien dalinama į tris knygas:

1. Pirmojo Izaijo, arba Proto Izaijo — Iz 1-39;
2. Antrojo Izaijo, arba Deutero Izaijo — Iz 40-55(66?);
3. Trečiojo Izaijo, arba Trito Izaijo — Iz 56-66(?).

Pranašas Tretysis Izaijas yra mokslininkų prielaida.

Kar 18,13-20,19. Šiuo skaitiniu pasakojama apie įvykius iš vėlesnės Izaijo veiklos. Iz 34 yra pranešimas apie pražūtį, o Iz 35 — apie viltį. Abu yra panašesni į vėlesnio pranašo žodžius (Iz 40-66), negu pranašo iš Jeruzalės mesijiniam iššūkiui Judo karalystei. O Iz 24-27, vadinami "mažąja apokalipse", atrodo, yra iš dar vėlesnio laikotarpio negu Iz 40-55, — vėlesni už Babilonijos tremtį. Izaijo, pranašo iš Jeruzalės, žodžius Dievo vardu galima skirstyti į tris grupes:

Pranešimas iš Dievo Judo karalystei	Pranešimas iš Dievo tautoms ir Judo karalystei	Paaiškinimai
Iz 1-11 [12*]	Iz 13-23	[Iz 6-8***]
Iz 28-32	Iz [33**] 34-35	Iz 36-39
		Apokalipsė Iz 24-27

*Iz 12 yra psalmė užbaigti Pranešimui iš Dievo Judo karalystei.
**Iz 33 yra pranašiška liturgija.
***Iz 6-8 yra Pranešimų iš Dievo ir paaiškinimų junginys.

Apsiribodami dėmesiu pranešimui iš Dievo Judo karalystei, padarome ilgos Izaijo veiklos nagrinėjimą labiau prieinamą. Čia Izaijo pranašiškos veiklos ryšys su Jeruzale yra ryškus. Aplamai, Iz 1-11 atspindi Izaijo veiklos pradžią nuo Azarijo mirties iki Sirijos-Izraelio sąjungos prieš Judo karalystę (742-732 m. pr. Kr.), t.y. maždaug dešimtmetį, o Iz 28-32 atspindi vėlesnį pranašo veiklos laikotarpį nuo Hezekijo (Hezekijah) tapimo Judo karaliumi

iki Sennacheribo proveržio į Judą, t.y. maždaug keturiolikos metų tarpsnį (715-701 m. pr. Kr.). Šios dvi didžiosios *Izaijo* knygos dalys padeda susipažinti su Izaiju iš Jeruzalės — pranašu ir pranešimu iš Dievo.

IZAIJO VEIKLOS PRADŽIA

Asmeniškas Izaijo gyvenimas yra pažįstamas tik iš užuominų. Aišku, kad Izaijas buvo miestietis. Šis bruožas ryškus iš miesto įvaizdžių gausos. Atrodo, kad Izaijas užaugo pasiturinčioje Jeruzalės šeimoje. Jeruzalė jam yra labai brangi, nes čia yra Jahvės Šventykla, Dovydo sostas ir vietos, kurias pašventina tikėjimo atmintis. Įdomu, kad Sandoros bendrijos kraitis iš dykumos neturėjo daug vaidmens Izaijo pranašystei. Bet jis yra labai svarbus Amosui ir Ozėjui. Izaijas tylomis praeina Išėjimą iš Egipto ir kitų šventosios istorijos įvykių svarbą, nors juos ir puikiai pažįsta (Iz 10,24-26; 11,16).[245] Atrodo, kad Izaijas buvo suaugęs su mesijine Sandoros bendrijos savimone, kuri didžiavosi ypatinga sandora tarp Dievo ir Dovydo dinastijos (2 Sam 7,8-16). Domesys mesijinei Dovydo dinastijos reikšmei *Izaijo* knygoje yra vispusiškas. Nenuostabu, kad Izaijas yra laikomas pagrindiniu mesianizmo pranašu Senajame Testamente. Savo pranešime iš Dievo Judo karalystei Izaijas aitrina ateisiančio Mesijo, Pateptojo iš Dovydo namų, viltį.

Jahvė yra Karalius. Pasakojimas apie Izaijo pašaukimą būti Jahvės pranašu yra vienas iš iškiliausių pranašų knygose (Iz 6). Keletu eilučių poeto brūkšniais nupiešiama gilus išgyvenimas Šventykloje pamaldų metu. Išgy-

---

[245] Kai kurių mokslininkų nuomone, šie ir panašūs *Izaijo* knygos skaitiniai nepriklauso Izaijui iš Jeruzalės, bet vėlesniems jo žodžių puoselėtojams.

venimas Šventykloje duoda Izaijo veiklai pradžią ir turinį.

Pasakojimas, kurį dabar skaitome, buvo užrašytas vėliau negu išgyvenimas apie kurį pasakojama. Pasakojimu žvelgiama atgal į pranašo praeitį — jaunystę. Jis atspindi vėlesnę pranašo patirtį ir nerimą dėl žmonių kurčios ir aklos laikysenos. Tai itin ryšku niūrioje pasakojimo nuotaikoje (Iz 6,9-13; 29,9-12). Nežiūrint to, visas pasakojimas atspindi eiklų Izaijo atliepimą pašaukimui būti Dievo pranašu.

Dvi pasakojimo aplinkybės — vieta ir laikas duoda pasakojimui savitą atspalvį. Pašaukimas būti Dievo pranašu įvyko "karaliaus Azarijo mirties metais" (Iz 6,1). Pašaukimo laikas atspindi reiklią nuojautą. Azarijas buvo Judo karalystės tvirtumo ir pastovumo pagrindas. Net sūnui Jotamui valdant jo vardu, Azarijas žmonių akyse buvo Judo karalystės gerovės ramstis. Mat karaliaus asmuo ir valdžia turėjo milžinišką reikšmę Judo visuomenei. Visa karalystės visuomeninė santvarka rėmėsi karaliumi iš "Dovydo namų". Sakoma, kad "lygiai, kaip šeimos gyvenimas remiasi tėvu, taip senovės Izraelio visuomenėje visa siela žmonės rėmėsi karaliumi".[246] Karalius buvo palaimos ir jėgos pagrindas. Todėl Azarijo mirtis grasių įvykių fone giliai palietė visą Judo karalystę. Asirijos milžinas nenumaldomai artinosi iš šiaurės. Kupiną niūrios nuojautos valandą Izaijas sako: "Aš mačiau Valdovą!" (Iz 6,1).[247] Pranašo liudijimu, Judo karalystė nesiremia tik karaliumi iš "Dovydo namų", kuris sėdi Jeruzalės soste, bet tikruoju Valdovu, — Jahve, Istorijos Viešpačiu, kuris rymo Šventykloje.

---

246 J. Pedersen, *Israel: Its Life and Culture* (New York, NY: Oxford, 1926), I-II, p. 275.

247 Hebrajų kalba *'Adonai* reiškia "Viešpatį", arba Valdovą, t.y. tikrąjį karalių.

Izaijo regmės vieta buvo Saliamono Šventykla. Čia pamaldų metu Izaijas išgyveno regmę: Dievas — Jahvė sėdėjo ant savo iškilaus dangiško sosto, ir visa Šventykla aidėjo "Šventas, šventas, šventas" giesme.[248] Jahvės šventimas kaip "pasaulio Valdovo" — visuotinio karaliaus žemėje ir pasaulyje turėjo didelį vaidmenį Jeruzalės Šventykloje. Rudens šventėje Naujųjų metų pamaldose aidėdavo šauksmas "Jahvė yra Valdovas — Karalius" (Ps 46 /47/; 92/93/; 95/96/; 96/97/; 97/98/; 98/99/). Pamaldų dalyviai giedodavo psalmes, kuriose Jahvė vaizduojamas šlovėje, —išaukštintas iškiliame šventume, viešpataujantis iš dangiško sosto kaip Kūrinijos Teisėjas ir tautų likimo Kūrėjas.[249]

Žmogus-pranašas Dangaus Taryboje. Izaijas buvo pašauktas būti Dievo pasiuntiniu Judo karalystei Šventyklos pamaldų metu. Pasakojimo apie pašaukimą rėmus sudaro pamaldų poreikiai: priegiesmiai, altorius su anglių žaizdru, smilkalai ir Šventųjų šventosios paslaptys. Pamaldų poreikiai tampa naujos tikrovės — Dievo Artumo įvaizdžiais. Staiga pamaldos sušvinta nauja reikšme ir pavidalu. Pranašo regmėje žemiškoji Šventykla tampa Dangaus šventykla, ir pranašas pasijunta erdvioje Dangaus Taryboje.[250] Pranašas regi patį Jahvę, sėdintį ant iš-

---

248 "Šventas, šventas, šventas" reiškia "švenčiausias", nes yra aukščiausias būdvardžio "šventas" laipsnis. Ši giesmė ir nūdien kartojama pamaldose.

249 Labai galima, kad pats Izaijas buvo kunigas ar Šventyklos pranašas. Žr. R. B. Y. Scott, "The Book of Isaiah" veikale, kurį suredagavo G. A. Buttrick *et al.*, *The Interpreter's Bible*, V, p. 207-208. Mat eiliniai pamaldų dalyviai nebuvo įleidžiami į pačią Šventyklą, bet stovėdavo lauke prieš didįjį aukų altorių. Be to, Izaijas, kaip ir kiti didieji pranašai — Samuelis (Šiloėje), Jeremijas ir Ezechielis — buvo kunigiškojo tikėjimo kraičio įtakoje.

250 Šventyklos aprašas *Rakte į Senąjį Testamentą*, I, p. 406.

kilaus sosto šlovingame rūbe, kurio kraštai driekiasi per visą Dangaus šventyklą. Trissyk "šventas" giesmė aidi jos skliautuose, ir regimas Valdovo žėresys — *garbė* pripildo visą žemę. Jahvė yra ne tik Izraelio Karalius, bet ir visatos Viešpats, nes jo rankose yra visų tautų likimas. Regmėje Šventyklos kunigai gauna naują pavidalą. Jie nebėra eiliniai mirtingieji, bet tampa nežemiškais serafinais — neįprastomis būtybėmis, pusiau žmogiškos ir pusiau gyvuliškos išvaizdos. Serafinai vaizdavo dievybės tarnus Mesopotamijos šventovėse. Pasakojime apie Izaijo pašaukimą būti pranašu kiekvienas serafinas turi tris poras sparnų, kurie raiškiai ir įtaigiai vaizduoja Jahvės Artumo išgyvenimą: viena pora jie dengia akis nuo apakinančio Artumo žėresio, kita pora jie slepia savo nuogumą nuo švento Karaliaus tyrumo, o trečiąja jie skrenda atlikti savo užduoties. Pranašas nebando aprašyti paties Jahvės, nes prieš jo Artumą net poeto kalba nėra pakankama. Visa pasakojimo nuotaika švyti Jahvės Artumo jėga.[251]

Pasakojimas apie Izaijo pašaukimą būti Dievo pranašu teigia, kad pranašas, įeidamas Šventyklon, atsidūrė dangiškojoje Jahvės sosto salėje, kur dangiškos būtybės tarnauja Dievui. Viena dažnai pasikartojanti tema Senajame Testamente yra dangiškoji Jahvės Taryba. Jau Mikajo regmėje sakoma: "Aš mačiau Jahvę, sėdintį ant sosto, ir visas dangaus kareivijas, stovinčias jo dešinėje ir kairėje" (1 Kar 22,19).[252] Jahvė kalba, naudodamas į-

---

[251] Izaijo regmė turi prielaidą — senovės pažiūrą, kad Jeruzalės Šventykla buvo visatos atspindys — žemiška Dangaus šventyklos kopija. Ši pažiūra padėjo tikintiesiems įsiminti, kad Jahvė yra iš tikrųjų *arti* ant Ziono kalno ir, tuo pačiu metu, jis yra antgamtinis Dievas, sėdįs iškiliame Dangaus soste. Žr. R. E. Clements, *God and Temple* (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1965), V skyrius.

[252] Pravartu pasidomėti *Jobo* knygos įvadu (Job 1-2) ir psalmėmis, kur angelų minios yra šaukiamos garbinti Jahvę kaip "didį valdovą, ne tokį, kaip dievaičiai" (Ps 81/82/, 5-7); 94/95/,3; 102/103/,19-23; 143,2).

vardį "mes" (Iz 6,8), nes yra supamas savo Tarybos — savo kareivijų. Jahvė kalba savo Tarybai ir Tarybos vardu. Pranašas regme yra perkeliamas į Dangaus Tarybą, kur skelbiami Dievo nuosprendžiai ir iš kur siunčiami Dievo pasiuntiniai jų vykdyti.[253] Dvasios pagavoje pranašas regėjo tai, kas neįmanoma mirtingam žmogui (Iš 33, 20). Užtat Izaijas ir aikteli, kad jis savo akimis mato Karalių.

Pašauktas būti Karaliaus pasiuntiniu. Izaijas atliepia į regmės poveikį šauksmu, kad jis yra "nuodėmingas" žmogus ir priklauso "nuodėmingai" tautai (Iz 6,5). Panašus atoveikis ryškus ir serafinų laikysenoje prieš Dievą. Šį atoveikį sukelia Jahvės šventumo išgyvenimas, — jausmas, kuris lydi pamaldas Šventykloje. Sakyti, kad Dievas yra šventas, reiškia, jog jis ne žmogus, bet Dievas (Oz 11, 9). Dievas yra veiklus Kūrinijoje ir istorijoje. Tačiau jis nėra įkalintas savo veikloje. Dievas nėra daiktas, kurį galima naudoti ar panaudoti žmogaus įnoriams. Jis yra dieviškasis "Tu", — Tas, nuo Kurio vispusiškai priklauso žmogaus gyvenimas. *Izaijo* knygoje Dievo šventumas nėra tik nuostabus Kūrėjo žėresys, kuris tampa itin raiškus, sugretinant jį su žmogaus trapumu. Dievo šventumas yra ir bauginanti spraga tarp Dievo tyrumo ir žmogaus nuodėmingumo. Izraeliui būdinga Dievą vadinti "Izraelio Šventuoju" — Dievu, kuris apsireiškia šventu teisumu (Iz 5,

---

Žr. G. E. Wright, *The Old Testament Against Its Environment* (Studies in Biblical Theology, No. 2; Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1950), p. 30-41; H. Wheeler Robinson, "The Council of Yahweh", *Journal of Theological Studies* 45 (1944) 151-157.

253 Izaijas laiko save Dievo pasiuntiniu, siųstu su pranešimu Judo žmonėms. Pranašo įgaliojimas remiasi Jahve ir jo Dangaus Taryba (Iz 6; žr. Jer 23,18.22). Žr. J. F. Ross, "The Prophet as Yahweh's Messenger" veikale *Israel's Prophetic Heritage,* kurį suredagavo B. W. Anderson ir W. Harrelson (New York, NY: Harper & Row, 1962), p. 102-106.

16). Dievo Artume niekas, kas nuodėminga, kas neteisu, kas stabmeldiška negali išlikti. Nenuostabu, kad Izaijas giliai išgyveno Dievo Artumą. Tą akimirką, kada Šventyklos slenkstis ėmė drebėti nuo giesmės, Izaijas išpažino, kad jis yra narys bendrijos, kuri yra pasiligojusi (Iz 1,4-9), o save siejo su tauta sielvarto skausmu: "Vargas man! Nes esu pasmerktas!" (Iz 6,5).

Izaijo regmėje vienas iš dangaus "kunigų" — serafinas paima nuo altoriaus žėrinčią anglį ir nuvalo ja nuodėmingas pranašo lūpas:

Štai, anglis palietė tavo lūpas;
tavo kaltė pašalinta,
ir tavo nuodėmė atleista (Iz 6,7).

Pasakojime apie Izaijo pašaukimą susiduriame su pranašų istorijos nauju bruožu: pačiam pranašui reikia Dievo atleidimo prieš tampant jo pasiuntiniu. Amosas meldėsi Dievui, prašydamas, kad atleistų savo Tautai (Am 7,1-6), o Izaijas pradeda savo pranašišką veiklą kaip žmogus, kuriam pačiam tiesiogiai Dievas atleidžia. Vos tik "pašventintas" ugnimi—atleidimu paruoštas pranašo tarnybai, Izaijas girdi Jahvės kreipinį į dangiškąją Tarybą: "Ką aš siųsiu? Kas bus mūsų pasiuntinys?" (Iz 6,8). Izaijas pasisiūlo eiti savanoriu: "Aš eisiu! Siųsk mane!" (Iz 6,8). Dievo įgaliojimas yra nelauktai sunkus — savanoris net aikteli: "Kaip ilgai . . .?" (Iz 6,11). Savanoris pasiuntinys gauna atsakymą iš Dievo, kad jo užduotis yra skelbti Jahvės žodį Tautai, kurios širdis yra nutukusi — nejautri, ausys užkritusios — atbukusios, o akys — aklos (Iz 6,9-10).[254]

---

[254] "Širdis" Šv. Rašte yra vidinis žmogaus centras, ne vien tik jausmų šaltinis. Hebrajų kalboje žmogus *galvoja* ir *myli* širdimi, o *jaučia* inkstais.

Pranašo užduotis yra kebli ir mįslinga. Kaip jau anksčiau užsiminta, Izaijo atsiminimai apie pašaukimą kalbėti Dievo vardu yra padažyti vėlesne nesėkmės patirtimi. Mįslingasis Dievo atsakymas buvo raiškus ir savaime įtaigus. Izaijas, kaip ir visi pranašai, tikėjo, kad visi įvykiai yra Dievo rankose. Užtat jis ir tvirtino, kad jo pranašiškos veiklos įvykiuose reiškėsi Dievo užmojis. Pagal pranašą, Dievas nebuvo staiga įvykių užkluptas, bet įvykiai buvo Dievo valios apreiškimas. Jau iš anksto buvo žinoma, kad pranašiškas žodis prašnekina Tautą, sukilusią prieš savo Dievą (Iz 1,2-3); jau iš anksto buvo žinoma, kad jos širdis nutukusi, ausys užkritusios, o akys aklos. Todėl iš anksto buvo žinoma, kokį poveikį padarys pranašiškas žodis. Dažnai pernelyg didelė šviesa apakina akis, o pernelyg didelis garsas apkurtina ausis. Panašiai ir pranašo Izaijo žodžiai ir ženklai tik labiau apakins Tautą Jahvės darbams ir apkurtins ją Jahvės žodžiams. Nėra abejonės, kad ši išdava nebuvo pranašo veiklos tikslas. Izaijo pranešime iš Dievo tamsą skrodžia šviesos spindulys, — po Dievo teismo ugnies lieka "kelmas" (Iz 6, 11-13). Iš kelmo nuodėgulių sprogs *atžala*, — Tautos likutis turės naują pradžią.

Jahvės Teismo diena. Iz 1-5 atspindi Izaijo pranašiškos veiklos pradžią.[255] Jie išvysto Izaijo regmės įžvalgas. Pranašas iš naujo ir pakartotinai patvirtina, kad Jahvė yra didis, pašlovintas ir galingas, — viršum triukšmingo istorijos sąmyšio ir karštligiškų tautų pastangų. Izaijui, kaip ir Amosui, Jahvės Diena nebus šviesa, bet tamsa —

[255] Ne visas Iz 1-asis skyrius atspindi Izaijo veiklos pradžią. Pavyzdžiui, Iz 1,7-9 fonas yra Jeruzalė Sennacheribo apgulos metu. Be to, ir Iz 2, 2-5 poema yra kone visiškai panaši į Mch 4,1-4 skaitinį. Abejojama, kuriam pranašui jis priklauso. Jeigu Izaijui, tai šis skaitinys atspindi vėlesnį jo veiklos tarpsnį.

teismo Diena. Dievas teis visus žmogaus išdidumo įvaizdžius ir perdėtą pasitikėjimą savimi: sidabrą ir auksą, žirgus ir karo vežimus, tvirtoves ir saugius, į tolimas keliones plaukiančius, laivus (Iz 2,6-21). Iš esmės turtai nėra blogi, bet žmogus padaro juos savo puikybės įvaizdžiais ir perdėto savimi pasitikėjimo pagrindu. Turtai tampa žmogaus stabais, o stabmeldystė kaip tik ir yra pasitikėjimas daiktais, o ne Dievu. Izaijas skelbia, kad ateina metas, kada žmonės mes savo dievus "kurmiams ir šikšnosparniams" (Iz 2,20), — į tamsiausią sąšlavyno kampą. Izaijo pranešimai apie Teismą Dievo vardu yra pertraukiami priedainiu:

Ir žmogiškas išdidumas prieis liepto galą,
o žmonių įžūlumas bus sunaikintas.
Stabai tą dieną pradings visiškai, —
Jahvė vienui vienas bus išaukštintas (Iz 2,17-18).

Jahvė ateina teisti savo Tautos. Ta pati mintis švyti ir Vynuogyno giesmėje (Iz 5,1-7). Pranašas pradeda pranešimą iš Dievo, giedodamas Rudens vynuogių derliaus šventėje Vynuogyno giesmę, kaip baladę. Labai galima, kad pats Izaijas dėjosi dainiumi, norėdamas patraukti dėmesį minių, vykstančių į Šventyklą derliaus šventės švęsti.

. . .

Mano draugas turėjo vynuogyną
ant labai derlingos kalvos.
Jis suarė žemę
ir išrinko akmenis;
pasodino jame rinktinius vynmedžius.

. . .

Jis laukė, kad prinoktų vynuogės,
bet visos vynuogės buvo rūgščios (Iz 5,1-2).

Dainius balade apdainuoja savo draugo nusivylimą vynuogynu. Po to, kai draugas padarė visa, kas tik gali

užtikrinti gausų derlių, jis randa vynuogyne tik rūgščias vynuoges. Dainius kreipiasi į klausytojus su draugo skausmo kupinu klausimu: "Ką daugiau galėjau padaryti savo vynuogynui? Tad kodėl jis išaugino rūgščias vynuoges, o ne saldžias, kurių aš laukiau?" (Iz 5,4). Atsakymo į klausimą nėra. Galima tik galva palinguoti. Dainius paskelbia draugo nuosprendį dėl vynuogyno: jis nuims žiogrius ir nugriaus tvorą. Tegul jį trypia laukiniai žvėrys! Tetampa jis dirvonu su usnimis ir erškėčiais! (Iz 5,5-6).

Staiga dainius pradeda reikštis pranašu. Nelaukta dainiaus baladės prasmė metama į klausytojo širdį. Dainiaus draugas baladėje yra Jahvė, o dainiaus baladė yra giesmė apie Jahvės išrinktąją Tautą. "Kareivijų Viešpaties vynuogynas" yra Izraelis! Žaisdamas žodžiais, Izaijas paskelbia gilų Jahvės nusivylimą savo išrinktąja Tauta:

Jis laukė teismo [*mišpat*],
ir štai kraujo praliejimas [*mispah*];
jis laukė teisumo [*tsedaqah*],
ir štai klyksmas [*tse'aqah*] (Iz 5,7).

Sunku mūsų kalba atkurti vispusišką hebrajų skaitinio žodžių jėgą,[256] bet žodžių suporavimas gali būti naudingas ir padėti bent dalinai įsijausti: teismas ir kraujo praliejimas, teisumas ir klyksmas. *Teismu* (mišpat) buvo stengiamasi įvykdyti gyvenime Dievo rūpestį žmogumi ir kūrinija, o *teisumu* (tsedaqah) buvo paženklinama pats Dievo rūpestis išganyti žmogų ir kūriniją. Teisumas įgalino žmogų gyventi Dievo rūpesčiu, įgyvendinti jį savo gyvenime ir santykiuose su artimu ir kūrinija. Tačiau Judo karalystėje jis nešė tik kraujo praliejimą ir klyksmą.

[256] Arkivysk. J. Skvireckas vykusiai verčia iš lotyniškosios Vulgatos:
"Jis laukė iš jo [Judo] teisumo,
o štai išlietas kraujas,
teisybės —
ir štai klyksmas!"

Sekantieji skaitiniai pranešime iš Dievo Judo karalystei (Iz 5,8-24) išsamiau išvysto mintį apie vargus Tautos, kuri nusikalto baisiomis skriaudomis ir artimo išnaudojimu.

Galima daryti išvadą, kad pradinis Izaijo pranešimas iš Dievo buvo žodis apie Judo karalystės pražūtį. Išvada derinasi su Dievo jam duotu pranašo įgaliojimu (Iz 6). Jahvė skelbia per savo pasiuntinį, kad kels Sandoros bylą prieš savo Tautą, pašauks ją stoti teisman prieš Teisėją (Iz 1,18-20; 3,13-15).

Pats Izaijas turėjo pripažinti visos Tautos vardu, kad ji buvo "nuodėminga" — "Nuo kojos pado iki viršugalvio nėra joje nieko sveiko" (Iz 1,4-6). O vis dėlto, Dievo tikslas nebuvo vien tik sunaikinti Teismu. Jahvė siekė pagydyti savo Tautą ir padaryti ją šventą, tinkamą deramai tarnauti Karaliaus užmojui istorijoje. Kaip Izaijas pašaukimo metu buvo nuvalytas nuo nuodėmės atleidimu, taip dabar, anot pranašo, Jahvė stengėsi nuvalyti savo Tautą lyg ugnimi. Per siaubingus laikmečio lūkesčius Jahvė valė atliekas ir priemaišas iš Jeruzalės, darydamas ją "teisumo miestu" (Iz 1,24-26).

Sirija ir Izraelis prieš Judą. Iz 7-8 apima pranašo Izaijo atsiminimus.[257] Keletą metų po Izaijo pašaukimo būti Dievo pranašu, Izaijo žmona — "pranašė" (Iz 8,3)

---

[257] Šie Izaijo atsiminimai yra dalis "Liudijimo knygos", kurią pranašas ir jo mokiniai, Dievo įkvėpimu, parašė čia aprašomų įvykių (žr. Iz 8,16). "Liudijimo knyga" apima pasakojimą apie Izaijo pašaukimą (Iz 6), pranašo patarimą karaliui Achazui (Achaz; Iz 7), atmesto patarimo pasekmes (Iz 8) ir pranašišką pranešimą su pažadu Judo karalystei (Iz 9,1-7). Taigi "Liudijimo knygą" sudaro Iz 6,1-9,7. Įjungus "Liudijimo knygą" į Iz 2-11 junginį, nuosekli minties tąsa buvo suardyta. Tokiu būdu Iz 5,25 priedainis vėl pasirodo Iz 9,12.17.21; 10,4. Be to, septyni "vargai", kurie prasideda su Iz 5,8, vėl pasirodo Iz 10,1-19. Išsamiau šiuo klausimu rašo O. Kaiser, *Isaiah 1-12* (Philadelphia, PA: Westminster Press, 1972), p. 64-65.

pagimdė sūnų, kuris buvo pavadintas Šear-jašubas (Šear-jašub; Iz 7,3). Pranašas Ozėjas davė savo vaikams raiškius ir ženklius vardus (Oz 1). Izaijo sūnus irgi turėjo būti gyvo ženklo iš Jahvės — raiškiu ir ženkliu pranašo žodžių patvirtinimu. Pažodžiui *Šear-jašub* reiškia "Likutis sugrįš", — "grįš pas Dievą", "atgailaus" (Iz 6,10). Varde Šear-jašubas yra du prasmės bruožai: teigiamas ir neigiamas. Neigiamu vardo bruožu pažymima, kad "*Tik* likutis sugrįš" pas Dievą (Iz 10,22-23), o teigiamu — "*O vis dėlto* likutis sugrįš" pas Dievą. Taigi pražūtis ir viltis yra du ateities veido skruostai.

Šear-jašubas — ženklas vaidina didelį vaidmenį viename iš Izaijo atsiminimų Iz 7-ajame skyriuje. Iz 7-8 skyriai pasakoja apie sirų-izraeliečių proveržį į Judo karalystę 733-732 m. prieš Kristų. Proveržio grėsmė jau buvo jaučiama prieš tai. Azarijui mirus (742 m. pr. Kr.), Judo karalystę trumpai valdė jo sūnus Jotamas (Jotam). Proveržio metu, Dovydo soste sėdėjo jaunas karalius, vardu Achazas (Achaz; mždg. 735-715 m. pr. Kr.). Jis nebuvo pajėgus susidoroti su paveldėtomis politinėmis bėdomis. Viena iš jų buvo itin kebli.

Mažosios Derlingojo pusmėnulio karalystės vakaruose susibūrė į slaptą sąjungą, norėdamos užkirsti Asirijai kelią į vakarus. Atrodo, kad jos tikėjosi, jog, bendrai veikdamos, pajėgs pakartoti žygį, kuris sėkmingai sustabdė Asirijos armiją prie Qarqaro (Qarqar). Šis tarptautinis suokalbis padarė draugais senus priešus: Izraelį — Šiaurinę karalystę ir Siriją.

Asirijos karalius Tiglat-pileseras III buvo pripažintas viešpačiu visų vakarinių Derlingojo pusmėnulio karalysčių. 738 m. prieš Kristų, Izraelio karalius Menahemas, kartu su Sirijos karaliumi — Damasko Rezinu (Rezin), mokėjo duoklę pergalingajam Asirijos karaliui (2 Kar 15,

19-20). Pasiduodamas pergalingojo asiro malonei, Menahemas, — o vėliau ir jo sūnus Pekahijas (Pekahijah), — pajėgė išsilaikyti Izraelio soste Samarijoje, tačiau buvo labai nemėgiamas tarp gyventojų, o ypač tarp turtuolių, nes didelė duoklė reiškė didelius mokesčius. Karininkas Peka (Pekah), Remalijo sūnus, nužudė karalių Pekahiją 737 m. ir pats atsisėdo į Izraelio sostą Samarijoje. Asirijos karaliui Tiglat-pileserui besigrumiant su priešais Derlingojo pusmėnulio šiaurėje, Samarijos Peka ir Damasko Rezinas pradėjo suokalbį — kurti sąjungą prieš Asiriją. Achazas atsisakė dėtis į sąjungą. Norėdami pakeisti Achazą suokalbiui palankesniu karaliumi, Izraelis ir Sirija užpuolė Judo karalystę (Iz 7,6).

Achazas pasijuto priremtas prie sienos. Istoriko akimis žiūrint į tuometinę padėtį, galima teigti, kad Achazas tapo karaliumi, Judo karalystei išgyvenant vieną iš grėsmingiausių savo istorijos lūžių. Politiniu požiūriu, Achazo padėtis buvo nepavydėtina. Be to, kaip asmuo Achazas buvo neryžtingas ir silpnavalis. Izraelio ir Sirijos kariuomenė, įsiveržusi į jo karalystę, jį gožte užgožė: "...jo širdis ir jo tautos širdis drebėjo iš baimės, kaip dreba miško medžiai nuo vėtrolaužos" (Iz 7,2). Siaubo apimtas, Achazas sudegino savo sūnų kaip auką dievams Hinnomo (Hinnom) slėnyje, šalia Jeruzalės (2 Kar 16,3), tikėdamas, kad ši pagoniška kruvina auka numalšins Dievo pyktį prieš Judo karalystę.[258] Padėtis buvo beviltiška. Karalius buvo atsakingas. Achazas turėjo apsispręsti ką daryti: arba pasiduoti įsiveržėliams, arba ieškoti pagalbos prieš įsiveržėlius. Atrodo, kad Achazas, prieš darydamas nuosprendį, ėjo apžiūrėti Jeruzalės vandens atsargų ir tiekimo, nes nuo to priklausė miesto gynimas apgulos atveju. Apžiūros metu Izaijas, vedinas Šear-jašubu — "Likutis

---

[258] Plg. moabiečių karaliaus elgesį panašia proga. Žr. 2 Kar 3,26-27.

sugrįš!", surengė akistatą su Achazu. Pranašas meta karaliui iššūkį apsispręsti pagal Dievo žodį (Iz 7,3-9).

Achazas buvo didelėje bėdoje. Tačiau Izaijo kišimasis ir pranešimas iš Dievo apie viltį Achazo nerime turėjo atrodyti bereikšmiu nosies kišimu ne į savo reikalą. Izaijo pranešimas iš Dievo, karaliaus akimis žiūrint, buvo kvailas: Pasitikėk Jahve! "Būk ramus ir nedaryk nieko!" (Iz 7,4). Anot pranašo, lūžio metu svarbu pasitikėti Dievu. Karštligiškas nerimas dėl gynybinių Jeruzalės įtvirtinimų nėra pakankamas. Pranašas turėjo mintyje Sirijos-Izraelio sąjungos silpnumą. Anie du karaliai buvo lyg "du smilkstantys nuodėguliai", — jau beveik perdegę (Iz 7,4). Todėl, pranašo įsitikinimu, Judo karalystei veltis į tarptautines varžybas buvo tolygu tautinei savižudybei.

Pranašas Izaijas buvo teisingas. Tai išryškino vėlesni įvykiai. Be to, Izaijas žiūrėjo į šį istorinį lūžį su platesne ir gilesne įžvalga negu diplomatinės pastangos ir kariški miesto įtvirtinimai. Izaijas buvo Jahvės — Istorijos Viešpaties pranašas. Jis matė už karalių ir tautų politinių užmačių ir intrigų visagalę veiklą Dievo, kurio užmojis kuria ateitį. Efraimo — Izraelio galva yra Peka, o Damasko — Sirijos — Rezinas, tačiau *jie* yra tik *žmonės, ne Dievas!* (Iz 7,8-9).[259] Jų planas pasodinti ant Dovydo sosto marionetę karalių nueis vėjais, nes yra prieš Jahvės užmojį. Pranašas tvirtino, kad lūžių ir pervartų metu svarbiausias išgalių šaltinis yra tikėjimas — vispusiškas pasitikėjimas Dievu ir priklausomybė nuo Dievo. [260]

---

259 Sirija turi ir Aramo (Aram) vardą.

260 Žr. Ps 45/46/,2-12:

Dievas — prieglauda mūsų, tvirtovė:
jis varguose ištikimiausias mūsų Globėjas.
Todėl nesibijom, net jei žemė drebėtų,
jei kalnai griūtų į jūrų gelmę.
. . .

Izaijas pabrėžia savo žodžius apie tikėjimo svarbą lūžių ir pervartų metu žodžių žaismu "im lo ta'aminu, lo te'amenu" (Iz 7,9b).[261] Žodžių žaismą sulietuvinti galima tik atpasakojimu: "Jeigu jūsų tikėjimas nėra tvirtas, jūs nebūsite tvirti!"[262] Izaijas Dievo vardu įspėja Achazą: atsisakyk žmogiškų sąjungų ir *remkis — pasitikėk Jahve,* kurio visagalė valia valdo ir sąlygoja istoriją. Tikėjimas kviečia vispusiškai ir tvirtai veidu ir širdimi gręžtis į Dievą su drąsiu pasitikėjimu, nes Dievas yra tikrasis Valdovas (žr. Iz 28,16; 30,15).[263]

Pranašas Izaijas Dievo vardu reikalavo, kad Achazas liautųsi kviesti Asiriją ginti Judo karalystės nuo Sirijos-Izraelio užpuolio. Jahvė sunaikins sirų-izraeliečių sąjun-

---

Su mumis dangaus kariuomenių Viešpats.
Jokūbo Dievas — štai mūsų tvirtovė!

. . .

Eikit pasižiūrėkit,
ką Viešpats nuveikia,
kokių stebuklų jis žemėje daro:
sustabdo karus visam žemės paviršiuj.

. . .

Liaukitės smarkauti ir pripažinkit:
tik aš esu Dievas,
Viešpats tautų ir žemės Valdovas.

. . .

261 Pažodžiui, "Jeigu nesiremsite, nepastovėsite". Abu veiksmažodžiai kyla iš to paties *'aman* veiksmažodžio hebrajų kalboje. *'Aman* reiškia "būti tvirtam" ir "būti tikram". Iš čia kyla prasmė "pasitikėti", "tikėti", t.y. žinoti ir patirti ką nors esant vertą pasitikėjimo. Tikėjimu *žinoma* ir *patiriama,* kad Dievas yra vertas pasitikėjimo.

262 Gyvenimo lūžiai ir pervartos žmogų "nugirdo". Jis, arba ji, nepastovės nesiremdamas-a, kaip girtas į tvorą ar sieną.

263 Šv. Rašte dažnai susiduria du užmojai: Dievo ir žmogaus. Dievo užmojį galima vadinti teopolitika — Dievo politika, o žmogaus — realine politika. Izaijui rūpi, kad Judo karalystė negyventų vien tik žmogaus — realine politika, bet skaitytųsi su savo vaidmeniu teopolitikoje, tapdama Dievo karalystės pradžia istorijoje. Išsamiau apie teopolitiką rašo M. Buber, *The Prophetic Faith,* p. 135.

gą, atvesdamas Asiriją prieš šias pakvaišusias karalystes. Pranašo šaukimas pasitikėti buvo svarus. Tačiau Achazas atsisakė pasitikėti. Achazui ir jo patarėjams planuojant naujus ėjimus, Izaijas vėl atėjo pas jį su *ženklu.*

Ženklas — sūnus, vardu 'Immanuel (Iz 7,14). Ženklas Šv. Rašte yra matoma Dievo Artumo ir užmojo apraiška.[264] Pagal tikėjimo kraitį, Mozė padarė ženklų faraono akivaizdoje, o pagal Naująjį Testamentą, Jėzus padarė ženklų savo viešosios Tarnybos metu. Šv. Rašte ženklai nėra vieniši ar nuogi. Jie artimai siejasi su pranašišku žodžiu. Pranašo žodis padaro ženklą raiškų ir įtaigų veiksnį. Ženklo tikslas yra įkūnyti, t.y. padaryti matoma ir dramatiškai patvirtinta per pranašą duotų Dievo žodžių tiesą ir jėgą. Nebūtina, kad ženklas būtų apglušinąs stebuklas, nes ženklo raiškumas ir įtaigumas nėra jo apglušinantys bruožai, o tik ženklo jėga — patvirtinti pranašo žodį — grasinimą ar pažadą.

264 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 165-168.

ISTORIJOS SAMPYNŲ LENTELĖ 4:

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA Padalinta karalystė: JUDAS	PALESTINA Padalinta karalystė: IZRAELIS	SIRIJA	MESOPOTAMIJA ASIRIJA
750	Nuosmukis	Jotamas (kartu su Azariju; mždg. 750-742) Jotamas (mždg. 742-735) IZAIJAS (mždg. 742-700)	Šallumas (1 mėnesį mždg. 745) Menahemas (mždg. 745-738) Pekahijas (mždg. 738-737)	Rezinas (mždg. 740-732)	Tiglat-pileseras III (mždg. 745-727)
		Achazas (mždg. 735-715)	Peka (mždg. 737-732)		
					ASIRŲ IMPERIJOS IŠSIPLĖTIMAS
			SIRIJOS-IZRAELIO SĄJUNGA		
		Sirų-izraeliečių sąjungos užpuolis (735)			
			Hošea (mždg. 732-724)	SIRIJOS ŽLUGIMAS (732)	Damasko apgula (732)
		MICHĖJAS (prieš 722 iki mždg. 701)	SAMARIJOS ŽLUGIMAS (721)		Šalmaneseras V (mždg. 726-722) Samarijos apgula 722-721 Sargonas II (721-705)
↓ 700	XXV Etiopiškoji dinastija (716-663)	JUDAS Hezekijas (mždg. 715-687)			Ašdodo apgula (712) Sennacheribas (704-681) Proveržis į Palestiną.

Izaijo knygoje yra keletas ženklų. Iškiliausias iš jų yra kūdikis, vardu *'Immanuel* (Iz 7,14). Kiti įtaigūs ženklai: Izaijas vaikšto nuogas bei basas (Iz 20) ir Izaijas su savo vaikais (Iz 8,18). Šv. Rašto tikėjimas švyti pajėgumu matyti Dievo Artumo ir užmojo ženklus gyvenime. Šis bruožas yra labai būdingas ir reiškiasi gyvu Dievo Artumo išgyvenimu buityje. *Dievas yra su mumis!*, nes nesilaiko nuošaliai nuo žmogaus buities ir istorijos arenos. Nuoseklu, kad Dievo žodis ne tik gali būti *girdimas* per pranašo žodžius, bet ir *matomas* per pranašo ženklus.

Izaijas buvo siųstas prašnekinti Tautos, kuri negalėjo išgirsti Dievo žodžio ir matyti jo darbų (Iz 6,9). Achazas nepajėgė išgirsti, ką sako Dievas jo sunkioje padėtyje. Izaijas užtikrina, kad Jahvė patvirtins savo žodį bet kokiu paties Achazo pasirinktu ženklu (Iz 7,10-11). Nėra abejonės, kad Achazas jau buvo apsisprendęs ką daryti. Neva tai vengdamas varginti Dievą, jis atsisako prašyti ženklo (Iz 7,12). Iš tikrųjų Achazas atsisako pasitikėti Dievu dėl savo politinio nuosprendžio. Įkvėptasis istorikas nesako nė žodžio apie Izaijo atoveikį į Achazo laikyseną. Tačiau, sugretindamas pranašą ir karalių, jis sugretina ir du požiūrius ant judančios gyvenimo kryžkelės. Karaliaus požiūris, nors ir naudingas šiuo metu, ilgainiui pasirodo klaidingas, nes trumparegis; pranašo požiūris, nors ir nežada naudos šiuo metu, veda į Dievo kuriamą ateitį. Izaijas glaustai pareiškia, kad "pats Jahvė duos [karaliui] ženklą" (Iz 7,14a), kuris patvirtins Sirijos-Izraelio sąjungos žlugimą.

Izaijo žadamas ženklas yra gimimas kūdikio, kuris bus vadinamas *'Immanuel* — Immanuelis. Hebrajų kalba jis reiškia "Su mumis [yra] Dievas" (Iz 7,14b). Pravartu turėti prieš akis visą skaitinį su pranašo ženklu: "Štai jauna moteris laukia kūdikio; ji pagimdys sūnų ir pava-

dins jį Immanuelio vardu" (Iz 7,14).[265] Dar prieš kūdikiui ateinant į protą, t.y. "mokant atmesti tai, kas pikta ir pasirinkti tai, kas gera" (Iz 7,15), sirų-izraeliečių sąjunga bus jau subirusi, ir Asirija bus jau nuniokojusi net Judo karalystę (Iz 7,16-20). Judas bus paverstas ganyklomis, o jo gyventojai išliks gyvi, maitindamiesi varške ir medumi.[266] Jahvė "nuskus" Judą su skustuvu iš Asirijos (Iz 7,20). Anot pranašo, Jahvė žada pašalinti izraeliečių-sirų grėsmę. Kartu pranašas paskelbia, kad po to išgelbėjimo dar didesnė rykštė teks Judo karalystei (Iz 7,15-24).

Immanuelio pranašystė *Izaijo* knygoje telkia į save daug domesio. Naujasis Testamentas švyti įsitikinimu, kad Immanuelio pranašystė įvyko Jėzuje Kristuje, kuriam yra duodamas "Su mumis [yra] Dievas" — Immanuelio vardas (Mt 1,23). Be to, įkvėptasis evangelistas panaudoja Izaijo pranašystę tikėjimui paremti Nekaltu gimimu (Mt 1,23).[267]

Mūsų domesio centras yra klausimas: "*Ką norėjo* pasakyti Izaijas savo pirmiesiems skaitytojams?"[268] Klausimui atsakyti svarbu atidžiau susipažinti su Iz 7,14 pranešimu.

Izaijo pranašystės ženklas yra pats kūdikis, o ne kūdikio gimimo būdas. Mat pranašas aiškiai užtikrino, kad

---

265 Skaitinio prielaida — faktas, kad jaunoji moteris yra arba greitai bus nėščia; kūdikis gims netolimoje ateityje.

266 "Šaliai esant nepriętelių sunaikintai ir žemdirbystei sulaikytai, išlikusieji po savo tautos nelaimės žydai nieko kito neturės valgyti, kaip tik tai, ką pati gamta duoda savaime, negausingų bandų pieno ir laukinio medaus, kuris Palestinoje yra neturtingųjų maistas", arkivysk. J. Skvireckas, *ten pat,* II, p. 664. "Varškę ir medų" galima suprasti ir skanėstais — gerovės ženklu. Žr. F. L. Moriarty, "Isaiah 1-39", *JBC* 16:18.

267 Pranašystė ir jos įvykimas duoda skaitiniui dvigubą prasmę: žodinę, t.y. Izaijo išreikštą, ir tipologinę, t.y. evangelisto Mato išreikštą. Žr. R. E. Brown, "More-than-literal Sense", *JBC* 71:79.

268 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 461-465.

Achazas gali prašyti bet kokio ženklo "ar tai Šeolo[269] gelmėse, ar tai dangaus aukštybėse" (Iz 7,11), nes, anot pranašo, Dievui nėra negalimų dalykų. Achazui atsisakius prašyti ženklo, Izaijas duoda ženklą Dievo vardu apie *savalaikį* kūdikio gimimą "jaunai moteriai".[270] Pranašo Izaijo pažadas Dievo vardu rodo į kūdikį artimoje ateityje, kuris bus laidas, kad "Su mumis [yra] Dievas".

Tikras Dovydo įpėdinis. Izaijas savo pranašystėje pabrėžia, kad kūdikis-ženklas gims ypatingoje šeimoje. Hebraiškasis tekstas tai išreiškia apibrėžta skirtimi *ha'*almah — *ta* jauna moteris. Lietuvių kalboje skirties nėra. Todėl apibrėžtą jauną moterį Iz 7,14 skaitinyje galima išreikšti tik parodomuoju įvardžiu: "*Ta* jauna moteris laukia kūdikio...", nes turima mintyje apibrėžtą moterį, jau žinomą pranašui ir karaliui. Nuoseklu "*Tą* jauną moterį..." tapatinti su karaliene — Achazo žmona Abi, o kūdikį-ženklą su sūnumi Hezekiju, kuriam buvo lemta paveldėti tėvo Achazo Dovydo sostą.[271] Taigi turima mintyje asmenį iš Dovydo dinastijos — tikrą Dovydo įpėdinį. Vėlesnė pranašo poema kalba apie nuostabų Kūdikį, kuris sėdės Dovydo soste (Iz 9,1-7).

Kaip suprasti artėjančio Dovydo įpėdinio gimimo ryšį su politine sirų-izraeliečių grėsme? Ryšys išryškėja, sugretinus pranašo ir karaliaus požiūrius, ieškant išeities. Achazas trūks plyš nori užtikrinti savo karalystės ateitį politine sutartimi su Asirija, nes bijo, kad sirų-izraeliečių sąjunga nusodins jį nuo Dovydo sosto. Jam trūksta tikėji-

---

269 *Šeol* — Šeolas yra Požemio vardas Šv. Rašte.

270 "Jauna [vedybinio amžiaus] moteris" hebrajų kalba yra *'almah*. Hebraiškasis žodis *'*almah nepaneigia "jaunos [vedybinio amžiaus] moters" mergystės (žr. Pr 24,43; Iš 2,8; Pat 30,19). Tačiau "mergelė" hebrajų kalba yra *betulah*. Septuaginta verčia Iz 7,14 *'almah* su *parthenos* — mergele. Evangelistas Matas seka Septuagintos vertimą.

271 Žr. F. L. Moriarty, "Isaiah 1-39", *JBC* 16:18.

mo pasitikėti Dievu. Priešingai Achazui, pranašas Izaijas užtikrina Dievo vardu, kad gims Achazui įpėdinis, kuris savo laiku valdys *ištikimai*. Tiesa, pradžioje Immanuelis-kūdikis išgyvens vargą, nes, prieš jam ūgtelėjant, asirai įsiverš į Judo karalystę, paversdami ją dykyne (Iz 7,16-17).[272] O vis dėlto, tiems, kurie gali matyti, jo gimimas bus ženklas — užtikrinimas, kad Dievas veda savo Tautą per Teismo ugnį į ateities aušrą. Kūdikis dalinsis vargais su savo Tauta ir išgyvens su ja kartu nuniokojimo dykumą. "Dykuma" turi dvigubą prasmę, — ji yra nuodėmės teismas, ir ji yra naujos pradžios proga. Kūdikis maitinsis "pienu ir medumi" — Rojaus maistu, kurį tikėjimo kraitis jau buvo susiejęs su Pažado Žeme — "žeme, tekančia pienu ir medumi", ir bus ženklas pažadėtos ateities, kuri slypi už artėjančios Teismo dienos. Jahvės tikslas yra ne sunaikinti, bet padaryti orų ir tyrą savo Tautos likutį. Pašalinus Asirijos jungą, kūdikis-ženklas atsisės į Dovydo sostą kaip Dievo valdžios atstovas visai jo Tautai. Tada jo vardas *'Immanuel* — "Su mumis [yra] Dievas" bus visiems raiškus ir įtaigus.

Pranašas Izaijas nekalbėjo Dievo vardu apie tolimą ateitį, bet kreipėsi į Dievo Tautą su pranešimu dabarčiai. Vis tiek negalima išvengti įspūdžio, kad kūdikis-ženklas turi ir ilgaamžę mesijinę prasmę. Izaijo amžiuje žodis *mesijas* — pateptasis ženklino valdantį Judo karalystės valdovą. Izaijo kūdikis-ženklas iš Dovydo šeimos ženklina ir būsimąjį Mesiją. Būsimo Mesijo pranašystės derinasi su pranašo mesijiniu požiūriu (Iz 9,1-7; 11,1-9).

Iz 9,1-7 skaitinys prasideda su niūriu nuniokojimo vaizdu. Jis primena baisųjį Tiglat-pilesero III proveržį į

---

[272] Iz 8,8 mini nuniokotą kraštą. Jis yra Immanuelio kraštas. Ir čia kalbama apie tą patį kūdikį-karalių. Tas pat sakytina ir apie "Dievas su mumis" Iz 8,10.

Zebulono (Zebulun) ir Naftalio (Naftal) giminių žemes Galilėjoje ir jų sunaikinimą (733-732 m. pr. Kr.). Asirija šio proveržio metu įjungė Galilėjos gimines į savo imperiją (2 Kar 15,29).[273] Tačiau nuniokojimo tamsą nuskaidrina nepaprasta šviesa:

Kūdikis gimė mums!
Sūnus duotas mums!
Ir jis bus mūsų valdovas.
Jis bus vadinamas[274]
"*Nuostabus Patarėjas*", "*Galingasis Dievas*",
"*Amžinasis Tėvas*", "*Taikos Karalaitis*" (Iz 9,6).

Tikrojo Dovydo įpėdinio pranašystė, kilusi Izaijo amžiuje, tapo svarbiu pranašų kraičio bruožu. Ilgainiui ji buvo perkelta į Naujojo Testamento raktinę vietą (žr. Mt 4,15-16).[275]

"*Tyliai tekantis Šiloės vanduo. . .*" Iz 8-asis skyrius apima pranašo atsiminimus. Skyriaus pradžioje yra dar kitas įspėjimas, kad Sirijos-Izraelio sąjunga tuojau pat žlugs.

Atrodo, kad, praėjus kuriam laikui po susitikimo su Achazu, Izaijo žmona pagimdė antrąjį sūnų. Jam buvo duotas gąsdinantis vardas *Maher-šalal-haš-baz*—"Greitas grobis, skubus plėšimas" (Iz 8,3). Pranašas paaiškina, kad pirm negu šis kūdikis-ženklas pajėgs tarti "tėte" ir

---

273 Užuomina apie Tiglat-pilesero III Galilėjos užkariavimą Iz 7,1-7 skaitinyje rodo, kad šis skaitinys turi ryšį su Izaijo pranašiškos veiklos ankstyvesniu tarpsniu.

274 Hebraiškai "vadinamas", nes toks "yra". Vardas Šv. Rašte išreiškia patį asmenį ar daiktą, o "pavadinti" vardu yra tolygu išreikšti asmens ar daikto esmę.

275 Immanuelis — "Dievas yra su mumis" pranašystė turi daug aiškintojų. Žr. C. R. North, "Immanuel" veikale *Dictionary of the Bible*, II, p. 685-688. Be to, J.J. Scullion, "Approach to the Understanding of Is 7: 10-17", *Journal of Biblical Literature* 87 (1968) 288-300.

"mama", Asirijos karalius apiplėš Samariją ir Damaską. Jau prieš šio kūdikio gimimą, tas pats grėsmingas įspėjimas iš Dievo buvo ryškiai užrašytas ant lentos ir teisiškai "notaro" patvirtintas, kad, sąjungai prieš Asiriją žlugus, primintų žmonėms, jog Dievas buvo davęs savo pranašui tikrus žodžius ir ženklus (Iz 8,1-4).

Žodžiai ir ženklai nebuvo naudingi. Achazui trūko tikėjimo pasitikėti, nes jis turėjo savo planus. Achazas buvo praktiškas ir naudojosi palankiomis aplinkybėmis savo laikmečio politiniame raizgyne.

Judo karalystės būklė buvo sunki. Edomo karalius, pasinaudodamas Achazo keblia padėtimi, jau buvo atsikariavęs Elato uostamiestį, kurį kadaise Azarijas buvo iš Edomo atėmęs (2 Kar 16,6). Achazas turėjo imtis priemonių negaišuodamas. Jam atrodė, kad tėra tik du galimumai: arba pasiduoti Sirijos-Izraelio kariuomenei, arba surišti savo likimą su dar tolima Asirija. Ir vienas ir kitas galimumas nežadėjo nieko gero. Pasiduodamas Sirijos-Izraelio malonei, Achazas galėjo netekti sosto ir galbūt vėliau turėti bėdos su Asirija. Susirišdamas su Asirija, Achazas turėjo tapti Asirijos karaliaus vasalu. Achazas pasirinko šį antrąjį galimumą. Jis kreipėsi į Asirijos karalių, prašydamas apsaugoti nuo Sirijos-Izraelio užpuolio (2 Kar 16,7-9). Norėdamas laimėti Tiglat-pilesero III palankumą, Achazas ištuštino Šventyklos ir savo dvaro iždus. Tiglat-pileseras III mielai sutiko jį ginti. Damaskas buvo sunaikintas, karalius Rezinas nužudytas, o Sirija padalinta į provincijas ir įjungta į Asirijos imperiją. Ir Izraelio karalystės žemių dalis, kaip jau matėme, buvo prijungta prie Asirijos (2 Kar 15,29; Iz 9,1). Izraelio karalystė susispaudė į žemės juostą tarp Jezreelio lygumos ir Judo karalystės sienos. Pats Achazas nukeliavo į Damaską asirui Tiglat-pileserui III pareikšti pagarbos ir pasveikinti jį su pergale. Būdamas Damaske, Achazas pasirūpino parsi-

vežti asiriško altoriaus brėžinį. Grįžęs Jeruzalėn, Achazas negaišavo įsakyti, kad Šventykloje būtų pastatytas asirų dievams altorius (2 Kar 16,10-18). Religija ir politika Derlingojo pusmėnulio tautų santykiuose ėjo ranka į ranką. Achazo elgesys rodė kaip dieną, kad Judo karalystė pavirto Asirijos vasalu (žr. 2 Kr 28,16-27).

Achazo poslinkis pranašui Izaijui buvo lemiamas ženklas, kad karalius nepasitiki Jahve—Sandoros Dievu. Pranašas darė iš to išvadas. Vaizdžiu palyginimu Izaijas pasmerkė Tautą už tai, kad ji atmetė "tyliai tekantį Šiloės vandenį. . ." (Iz 8,4-8), ir sudėjo visą viltį į galingą Asirijos Eufratą. Šiloė buvo kuklus Pažado Žemės upeliukas. Jis tyliai srovendamas buvo Izaijui įvaizdžiu tylaus pasitikėjimo Jahve, kurio karalystė yra galingesnė ir amžinesnė už galingąją Asiriją. Anot pranašo, "jeigu jūsų tikėjimas nėra tvirtas, jūs nebūsite tvirti" (Iz 7,9b). Asirai, lyg nuožmus Eufratas, užlies žemę, sunaikindami ne tik Siriją ir Izraelį, bet taip pat ir Judą.

Izaijas ruošia "Likutį". Izaijas susidūrė su atkakliu neištikimos kartos pasipriešinimu Sandoros Dievui. Žodžiai, kurie turėjo pažadinti pasitikėjimą, tik perėjo per ausis, bet ne per širdį. Ženklai, kurie turėjo parodyti matomą tiesą, neatvėrė akių.

Izaijui pranašiškieji žodžiai ir ženklai negalėjo nueiti niekais, nes, jo įsitikinimu, ateitis buvo "Jahvės kareivijų" rankose. Atrodo, kad tuojau po Achazo kreipimosi į Asiriją, Izaijas atsiskyrė nuo savo neatidžių tautiečių ir užsidarė savo mokinių ratelyje. Izaijas sakosi tai padaręs Jahvės liepimu: "Jahvė įspėjo mane neiti šios tautos keliu" (Iz 8,11). Pranašas mokė savo mokinius "susimokyti" su Dievu, o ne dėtis prie politinio sąmokslo; "bijoti" Jahvės kareivijų, o ne gyventi politine baime, kuri ve-

da tautą į savižudybę (Iz 8,12-13).[276] Izaijo mokiniai sudarė ištikimą pranašo bendrijėlę — pranašišką Sandoros bendrijos *Likutį*. Jis turėjo skirtis nuo tautiečių savo skirtingu atsidavimu Sandoros Dievui: pasitikėti Jahve ir su viltimi atsiverti į istorinį Jahvės užmojį.

Izaijas vaidino didelį vaidmenį šiame Likutyje, pradinėje *Naujojo* Izraelio bendrijoje. Jo pranašiškas *mokymas*, arba *tora* (torah), buvo patikėtas Likučiui, laukiant tos dienos, kada Jahvė vispusiškai apreikš savo užmojį. Pats pranašas, kaip ir jo du sūnūs, buvo Jahvės duoti ženklai. Pranašas tikėjo, kad ateis diena, kada šie ženklai buvo aiškūs kaip diena. O maištingos dabarties metu nedaug kas gyveno kantria ateities viltimi. "Jahvė pasislėpė nuo savo tautos, bet aš juo pasitikiu ir gyvenu jo ateities viltimi" (Iz 8,17). Dievo įsakymas Izaijui "įrišti [išsaugoti ir perduoti] liudijimą" (Iz 8,16) tarp mokinių turbūt sąlygojo Liudijimo knygą (Iz 6,1-9,7), kuri apėmė ne vien tik pranašo atsiminimus iš pradinės Izaijo pranašiškos veiklos, bet ir nuostabų dovydiškojo Karaliaus pažadą ir naujos dienos aušrą.

Izaijas vėl išniro iš savo pranašiškos brolijos kalbėti Dievo vardu prieš pat Samarijos — Šiaurinės karalystės tragišką galą (722-721 m. pr. Kr.). Tai buvo antrasis skaudus politinis lūžis pranašiškos Izaijo veiklos metu. Įvykiams slystant į mirtiną asirų smūgį Izraelio sostinei Samarijai, Izaijas pasisakė prieš "Efraimo [Izraelio] didžio grožio vystančią gėlę" pranešimuose iš Dievo, kurie yra padriki įvairiose *Izaijo* knygos vietose (Iz 9,8-10,4; 17,1-11; 28,1-4). Įtaigiausi iš jų yra surišti į puokštę Iz 9, 8-10,4 skaitinyje. Jiems priklauso ir pranešimas iš Dievo,

---

[276] Visi veiksmažodžiai Iz 8,12-13 skaitinyje yra daugiskaitoje. Tad nuoseklu daryti išvadą, kad kalbama apie pranašišką Izaijo broliją — bendrijėlę, Sandoros bendrijos *Likutį*.

Kurį skaitome Iz 5,25-30.[277] Dievo Teismas smūgis po smūgio griauna trapius žmonių statinius, tačiau žmonės nenori nei matyti, nei girdėti, — jie nieko neišmoksta griežtoje istorijos mokykloje. Jahvės ranka yra vėl pakelta smūgiui. Pranešimai iš Dievo baigiasi tuo pačiu priegiesmiu, kuris darosi vis labiau grėsmingas su kiekvienu pakartojimu:

Nežiūrint to viso, Jahvės pyktis nenusigręžė,
ir jo ranka vis dar pakelta [*smūgiui*]
(Iz 9,12.17.21; 10,4).

Nei *Izaijo knyga*, nei įkvėptasis Deuteronominis istorikas *2 Karalių* knygoje nieku neužsimena apie Izaijo veiklą Achazo karaliavimo užsklandoje. Šią spragą bent iš dalies užpildo pranašo *Michėjo* knyga. Michėjas buvo Izaijo bendraamžis, o jo pirmieji pranešimai Dievo vardu siejami su laikotarpiu prieš Samarijos — Izraelio karalystės sunaikinimą.

MICHĖJAS: PRANAŠAS IŠ KAIMO

Apie pranašą Michėją Šv. Raštas mažai tepasako. Jo gimtinė buvo Morešet-gatas (Morešet-gat), mažutis kaimas Judėjos kalnuose apie 40 km į pietvakarius nuo Jeruzalės (Mch 1,1). Priešingai Izaijui — pranašui iš miesto, Michėjas buvo pranašas iš kaimo. Nenuostabu, kad jam rūpi ginti kenčiančius vargšus žemdirbius, skriaudžiamus turtingų žemvaldžių. Daugeliu bruožų Michėjas primena Amosą. Tačiau jo pranešimas iš Dievo apie Teismą, sąlygotas negailestingo asirų proveržio, turi daug bendro su triuškinančiu pražūties žodžiu, kurį skelbė Izaijas. Net-

---

[277] "Liudijimo knyga" — Iz 6,1-9,7, atrodo, buvo įjungta į Izaijo pranešimų iš Dievo rinkinį, perskiriant pranešimus iš Dievo Samarijos — Šiaurinės karalystės sunaikinimo metu.

gi spėliojama, kad Michėjas galėjo būti vienas iš Izaijo mokinių. Ši galimybė yra abejotina, nes Michėjas yra perdėm skirtingas nuo Izaijo. Nežiūrint skirtumų, Michėjas ir Izaijas padeda įsijausti į tuos pačius lemtingus įvykius, sąlygojusius Judo karalystės vingius VIII a. prieš Kristų.

Dievas kelia savo Tautai bylą. Pirmasis Michėjo pranešimas Dievo vardu (Mch 1,2-9) turi Sandoros bylos — ieškinio rėmus. Visa žemė ir visos tautos šaukiamos išgirsti Jahvės skundą prieš savo Tautą. Pranešama, kad Jahvė nužengia iš savo dangaus Šventyklos įvykdyti Teismo sprendimą prieš abi Sandoros bendrijos karalystes — Izraelį ir Judą. Jahvei žengiant dideliais žingsniais kalnų keteromis, kalnai tyžta ir atsiveria nauji slėniai. Michėjo supratimu, asirų atėjimas sunaikinti išdidžią ir stabmeldę Izraelio karalystę yra paties Jahvės atėjimas teisti. Pranašo laikysena dėl sumiesčionėjusios Sandoros bendrijos yra atšiauri ir panaši į senovės klajoklių laikyseną dėl "Babelio bokšto" — Mesopotamijos kultūros. Pranašas primygtinai teigia, kad miestai yra šaltinis pikto, kuris verčia Dievą ateiti Teisėju:

Visa tai įvyks, nes Izraelio tauta
nusidėjo ir sukilo prieš Dievą.
Kas yra kaltas dėl Jokūbo [*Izraelio*] *sukilimo?*
Samarija, pats sostinės miestas!
Kas yra kaltas dėl Judo stabmeldystės?
Pati Jeruzalė! (Mch 1,5).

Michėjo įsitikinimu, Izraelio vėžio liga buvo užkrėtusi Judą (Mch 1,8-9). Jis buvo kupinas Dievo dvasios, priešingai negu pranašai "amatininkai", skelbiantys gerovę už pinigą (Mch 3,5-8). Šis perdėm sau ir kitiems griežtas pranašas jautėsi priverstas skelbti žmonėms jų elgesio padarinius. Judas, kaip ir Izraelis, patirs vispusišką Jahvės Teismo smūgį. Raiškiu vietovardžių žaismu, Mi-

chėjas vaizduoja asirų antplūdį į miestus vakaruose nuo Jeruzalės (Mch 1,10-16). Be to, Michėjas tvirtina, kad "Dievo siunčiama rykštė pasiekė Jeruzalės vartus" (Mch 1,12). Priešingai negu Izaijas, Michėjas netikėjo, kad Dievas pasigailės Jeruzalės. Zionas (Zion), anot jo, turi "žmogžudystės ir neteisumo pamatus" (Mch 3,10), nes jos gatvės kupinos skriaudų artimui. Jeruzalė buvo tapusi miestu, sako Michėjas, kuriame net naktį nemiegama, ieškant būdų kaip išnaudoti artimą (Mch 2). Už šią būklę Michėjas kaltina Judo karalystės vadus — karalius ir kunigiją. Kunigų pareiga buvo mokyti žmones Jahvės reikalavimų (Mch 3). Kas iš to, kad "šliejamasi prie Jahvės"—pasitikima Dievu ir sakoma, kadangi jis yra "tarp mūsų" — nieko pikto mums neįvyks?

. . . dėl jūsų kaltės,
Zionas bus ariamas kaip laukas;
Jeruzalė taps griuvėsių krūva,
o Namo [Šventyklos] kalnas mišku (Mch 3,12).

Michėjo žodžiai prieš Jeruzalę ir Šventyklą bus pakartoti amžiumi vėliau. Tai darys pranašas Jeremijas, kada jo gyvybė atsidurs pavojuje dėl panašios pranašystės apie Jeruzalę ir Šventyklą (Jer 26,18-19). Anot Jeremijo, Michėjas kalbėjo prieš Jeruzalę Dievo vardu karaliaus Hezekijo valdymo metu.[278]

Pranašystė prieš Zioną — Jeruzalę buvo labai drąsi. Kaip ją suprasti? Michėjas buvo iš kaimo ir žiūrėjo į miestą su kaimiečio nepasitikėjimu. O Izaijas buvo miestietis — Dovydo miesto vaikas ir gyventojas.[279] Be to, pra-

---

278 Hezekijas buvo Achazo sūnus ir sosto įpėdinis. Jis valdė mždg. 715-687/686 m. prieš Kristų.

279 Nūdien skaitomos *Izaijo* ir *Michėjo* knygos turi tą pačią pranašystę apie Ziono išaukštinimą "paskutinėse dienose". Ji yra kone tolygi: Mch 4,1-4 ir Iz 2,2-4. Kuris pranašas yra šios pranašystės įkvėptasis autorius? Aišku, kad Izaijas turi didesnę teisę į jos autorystę, nes jam būdinga

našai — Michėjas ir Izaijas skyrėsi vienas nuo kito savo teologiniu požiūriu. Michėjo pranešimuose iš Dievo nėra jokios užuominos apie Jahvės sandorą su Dovydu bei mesijinę teologiją, kuri užtikrino Dovydo dinastijos svarbą ir Jeruzalės saugumą. Net mesijinis skaitinys, kuriame Naujasis Testamentas atpažįsta Jėzaus, Dovydo sūnaus, gimimą (Mch 5,2-6; Mt 2,6), skelbia, kad ateisiantis Karalius gims ne karališkajame Jeruzalės dvare, bet Betliejuje — kuklioje Dovydo tėviškėje.[280] Pranašas Michėjas buvo suaugęs su Išėjimo iš Egipto ir Sandoros kraičiu. kuris buvo labai branginamas Judo karalystės kaimuose. Todėl nieko nuostabaus, kad Mch 6,1-8 skaitinyje pranašas brangina Izraelio šventąją istoriją ir ją sieja su likiminiu Išėjimo įvykiu.[281]

VIII a. pranašų mokymo santrauka (Mch 6,1-8). Panašiai kaip pirmasis Michėjo pranešimas iš Dievo (Mch 1,2-9), taip ir ši VIII a. prieš Kristų pranašų santrauka turi Sandoros bylos rėmus. Sandoros byla — *rib* hebrajų kalba turi labai dramatišką sąrangą:

1. Šaukimas stoti į teismą (Mch 6,1-2).
2. Ieškovo kaltinimas (Mch 6,3-5).
3. Atsakovo, arba kaltinamojo, pasiteisinimas (Mch 6,6-7).
4. Kaltinamasis aktas (Mch 6,8).

---

kalbėti su meile apie Zioną. Labai galima, kad vėlesni įkvėpti pranašų knygų redaktoriai prijungė *savarankišką* pranašystę.

280 Pranašystės apie garbingą ateitį *Michėjo* knygoje, — pavyzdžiui, Mch 4,1-5,9, — atrodo, turi du klodus: Michėjo pranešimai iš Dievo ir vėlesnės įkvėptos įžvalgos pranašiškoje brolijoje (žr. Mch 4,10 užuominą apie Babiloniją!).

281 Michėjo pranašystės yra sutelktos Mch 1-3 skyriuose. Mch 5,10-7,7 rodo vėlesnius įkvėptų redaktorių klodus. Mch 6,1-8, atrodo, yra paties Michėjo pranešimas iš Dievo apie Sandoros ieškinį. Užuomina apie kruviną kūdikio auką (Mch 6,7) primena ne tik Abraomo auką (Pr 22), bet rodo į karaliaus Achazo sūnaus paaukojimą (2 Kar 16,3).

1. *Šaukimas stoti į teismą* (Mch 6,1-2). Sandoros bylą pradeda pranašas su šaukimu stoti į teismą. Pranašas yra Jahvės advokatas — kaltintojas. Kalnai kviečiami liudininkais. Jų akivaizdoje Izraelis turi stoti į teismą. Kalnai išklausys bylos tarp Jahvės ir jo Tautos.

2. *Ieškovo kaltinimas* (Mch 6,3-5). Jahvė per savo advokatą-kaltintoją pareiškia savo skundą Tauta. Labai būdinga, kad Jahvės skundas remiasi Izraelio istorine atmintimi, bet ne Teisyno įstatymais. Skundo pagrindu yra įvykiai, kurie apreiškė Jahvės gerumą ir meilę savo Tautai, pradedant nuo Išėjimo iš Egipto ir baigiant įsikūrimu Pažado Žemėje. Šie įvykiai yra likiminiai ir tikrasis Sandoros bendrijos pagrindas. Iš kaltinimo aišku, kad Izraelis užmiršo įvykius — nuostabiuosius darbus, kuriuos Jahvė padarė dėl jų. Izraelis nebežino ko reikalauja Jahvė — didysis Karalius iš savo vasalo. Pranašas dreba iš išgąsčio dėl prarajos tarp Jahvės ištikimo gerumo ir Izraelio blogo elgesio.

3. *Kaltinamojo ginamoji kalba* (Mch 6,6-7). Pagaliau Izraelis — kaltinamasis gauna žodį. Tačiau prieš Jahvę ir jo ištikimą gerumą Izraelis neturi kuo pasiteisinti. Jis gali tik išpažinti, kad Sandoros bendrijos elgesys nesiderina su Jahvės išganymo veikla. Deginamosios aukos, aliejaus upės, net pirmgimių kruvina auka neįvykdo Sandoros įpareigojimų. Žinant tai, ką Jahvė yra padaręs savo Tautai, visos šios aukos yra tik pasityčiojimas ir sąmoningas Dievo — Sandoros davėjo užgavimas.

4. *Kaltinamasis aktas* (Mch 6,8). Čia Sandoros byla — pranešimas iš Dievo pasiekia savo viršūnę ir atomazgą. Pranašiškas advokatas pareiškia, kad Jahvė yra nurodęs, kas yra "gera" ryšium su Sandoros įpareigojimais:

Argi nereikalauja iš tavęs Jahvė
elgtis teisumu [*tsedaqah*],

mylėti ištikimą gerumą [hesed],[282]
ir atidžiai eiti [į ateitį] su Dievu? (Mch 6,8).

Vienu sakiniu išreiškiama trijų VIII a. prieš Kristų pranašų iššūkio Dievo vardu santrauka: Amoso iššūkis įgyvendinti teisumą — Dievo išganymo užmojį, Ozėjo iššūkis mylėti ištikimą gerumą Sandoros poreikiuose ir Izaijo iššūkis eiti į ateitį, pasitikint Sandoros Dievu.

Po Sirijos-Izraelio proveržio į Judo karalystę (733-732 m.p.Kr.), Izaijas pasitraukė iš viešojo gyvenimo. Atrodo, kad likusį Achazo valdymo laikotarpį jis praleido tarp savo mokinių—pranašiškos brolijos ratelyje. Achazo mirtis (715 m. pr. Kr.) buvo Izaijo pranašiškos veiklos nauja darbuotės pradžia. Jam atrodė, kad jau atėjo metas atplėšti antspaudą nuo Liudijimo knygos (Iz 6,1-9,7), nes naujasis Judo karalius Hezekijas buvo palankesnis pranašui negu jo tėvas Achazas.

Hezekijui karaliaujant. Hezekijo tapimas įpėdiniu Dovydo soste (715 m. pr. Kr.) buvo svarbus posūkis Jeruzalėje. Jo tėvas Achazas buvo silpnavalis ir įgąsdintas Asirijos vasalas. Hezekijas skyrėsi nuo savo tėvo. Nuo pat savo karaliavimo pradžios jis pasirodė esąs išmintingas ir energingas vadas. Jo tvirta politika vedė į religinę reformą ir tvirtesnę Judo karalystės laikyseną su Asirija. Įkvėptasis Deuteronominis istorikas yra juo vispusiškai patenkintas ir lygina jį su Dovydu, sakydamas, kad "nebuvo kito kaip jis tarp visų Judo karalių po jo, nei tarp tų, kurie buvo prieš jį" (2 Kar 18,5). Žinoma, išgyrimas re-

---

[282] Žodis, kurį verčiame "ištikimas gerumas" yra tas pats kaip ir Ozėjo pranašystėje. Ištikimas gerumas yra Sandoros su Dievu širdis. Juo išreiškiama Sandoros su Dievu santykis. Sandora yra pastovi ir reiškiasi gerumo darbais. Žr. D. H. Hillers, *Covenant: The History of a Biblical Idea* p. 124ss.

miasi deuteronomine prielaida, kad Dievo garbinimas turi būti sutelktas į vieną vietą — Jeruzalės Šventyklą.

Vienas iš Hezekijo pasiekimų buvo jo šauni religinė reforma, kuri vedė į vietinių šventovių — "ant kalvų" ar "aukštumų" — uždraudimą karalystėje. Šventovės "ant kalvų" buvo kanaaniečių gamtos religijos židiniai ir nesiliovė teršti izraeliečių tikėjimo. Nesitenkindamas tik šventovių išardymu ir šventųjų rakandų — altorių, šventųjų stulpų ir Ašeros statulėlių sunaikinimu, Hezekijas pradėjo valyti ir pačią Jeruzalės Šventyklą. Jo įsakymu buvo sutrupintas į gabalus Šventyklos žalvario žaltys — Nehuštanas (Nehuštan). Liaudis jį buvo branginusi per amžius. Anot liaudies padavimo, Nehuštanas buvo paties Mozės padirbdintas (Sk 21,4-9). Hezekijas siekė apvalyti Dievo garbinimą nuo prietarų ir sutelkti jį Jeruzalės Šventykloje. Jo plačios apimties reforma paruošė kelią vėlesnei reformai, kuri vadinama Deuteronomine reforma.[283]

Nuostabu, kad Izaijas nieku neužsimena apie Hezekijo reformą, nors ji ir buvo vienas iš veiksnių, skatinusių jį vėl reikštis viešajame gyvenime. Apie Hezekijo reformą rašo įkvėptasis 2 *Karalių* knygos autorius (2 Kar 18,1-4).

Hezekijo religinė reforma turėjo ir politinę reikšmę. Jam įžengiant į Dovydo sostą, Judo karalystė jau buvo įstrigusi į Asirijos nagus. Achazo žaidimas su Asirija, išreikštas asirišku altoriumi Šventykloje, daug kam nepatiko, nes baigėsi dideliais mokesčiais Asirijos duoklei. Hezekijas išmetė asirų religijos rakandus iš Šventyklos. Todėl jo religinė reforma tapo akstinu politinei reformai ir tautiniam atgimimui. Religija ir politika buvo neatskiriamai suaugusios ir Judo karalystėje. Religinė Judo kara-

[283] Žr. Žemiau sekantį skyrių.

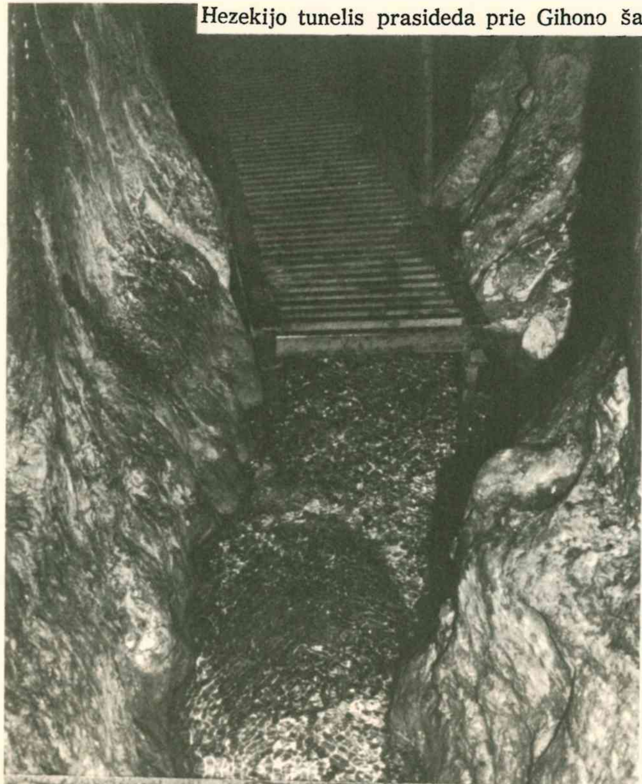
Kur kadaise švytėjo Karalių Jeruzalė, dabar yra kuklus arabiškas priemiestis. Vaizdas nuo Šventyklos šelmens. Vykdomi plataus masto archeologiniai atkasinėjimai.

Karalių Jeruzalė iš Kedrono ir Hinnomo slėnių santakos.

Jeruzalės tvirtovė su Dovydo bokštu. Tolumoje Alyvų kalnas.

Į Jeruzalę per Damasko — Šiaurinius vartus.

Hezekijo tunelis prasideda prie Gihono šaltinio.

Siloamo įrašas Hezekijo vandens tunelyje. Nūdien saugomas Stambulo archeologiniame muziejuje.

Alyvų kalno vaizdas nuo Saliamono Šventyklos šelmens.

Hezekijo vandens tunelis baigiasi prie Siloamo talpyklos — cisternos.

Arabų priestatas iš Omejadų amžiaus prie Saliamono Šventyklos.

Archeologų dalinis Saliamono Šventyklos plastinis modelis.

Uolos mečetė ant Saliamono Šventyklos kalno. Mažoji šventovėlė palei mečetę, anot kai kurių archeologų, pažymi sugriautosios Šventųjų šventosios vietą.

Autorius prie Saliamono Šventyklos kalno pamatų. Milžiniški akmenys yra iš Herodo Didžiojo amžiaus.

Krikščionių Kristaus Karsto bazilika. Mažasis kupolas yra virš Kalvarijos, o didysis virš Kristaus Karsto — Prisikėlimo vietos.

Kristaus Karsto bazilikos fasadas. Baziliką pastatė šv. Helena, atstatė kryžiuočiai ir atnaujina šiuolaikiniai krikščionys.

liaus reforma buvo tolygi paskelbimui nepriklausomybės nuo Asirijos jungo ir aitrino visos karalystės tautinę savimonę. Žvelgiant į praeitį, aišku, kad Hezekijui sekėsi tik laikinai, nes Asirijos karalius Sargonas II tuo metu tvardė savo priešus šiaurinės Mesopotamijos kalnuose.

Hezekijo politinę jėgą liudija Siloamo (Siloam) vandentiekis Jeruzalėje (2 Kar 20,20; 2 Kr 32,30). Jeruzalė yra miestas ant kalno. Vandens šaltinis Gihonas (Gihon) — rytiniame šone Kedrono slėnyje. Jau Achazas buvo baiminęsis dėl vandens tiekimo apgulos atveju. Jis rūpinosi, kokiu būdu aprūpinti Jeruzalę vandeniu sirų-izraeliečių antpuolio grėsmėje. Kadangi Gihono šaltinis ir vandentiekis Kedrono slėnyje buvo šalia miesto sienų, vandens tiekimą apsaugoti nuo priešų apgulos metu nebuvo įmanoma. Hezekijas ieškojo naujų kelių. Jo inžinieriai paruošė Jeruzalę gynimuisi sumaniu žygdarbiu. Iškasdami 518 m ilgio tunelį per uolas, jie sujungė Gihono šaltinį su tvenkiniu mieste požeminiu vandentiekiu. Darbininkai, lyg kurmiai, ginkluoti pleištais, kūjais ir kirstuvais, pradėjo raustis per uolieną kartu iš abiejų tunelio galų ir, šiek tiek pavingiavę po žeme, susitiko vandentiekio viduryje.

Turėjau retą progą bristi tamsiu vandens tuneliu nuo Siloamo tvenkinio iki Gihono šaltinio. Vasaros metu šis žygis yra smagi iškyla. Vietomis šaltas vanduo siekia krūtinę, o vandentiekio tunelio lubas galima liesti rankomis. Sutikus bridėją einantį priešinga kryptimi, prasilenkti nelengva. Žinoma, priklauso nuo sutikto bridėjo storumo! Brendama tamsoje, apgraibomis. Batus ir viršutinius drabužius reikia neštis ant kaklo. Stebėjausi Hezekijo inžinierių žygdarbiu. Jaučiau jiems didelę pagarbą. Vėliau, lankant Stambulo muziejų Turkijoje, skaičiau garsųjį Siloamo įrašą akmens lentoje: "...dar esant trims uolek-

čiams[284] uolos prasirausti, girdėjosi balsas...".[285] Hezekijas praplatino ir patį miestą, siena ir įtvirtinimais įjungdamas iki šiol šalia sienų buvusias dalis (2 Kr 32,5).

Hezekijas buvo gundomas dėtis prie suokalbio sukilti prieš Asiriją jau 712 m. prieš Kristų. Sukilimas, kurstomas egiptiečių, prasidėjo filistinų Ašdodo mieste (Iz 14, 28-32). Jau daugelį metų Ašdodas buvo buvęs sąmokslų židinys. Egiptas baiminosi patekti po Asirijos jungu. Saugodamasis, kurstė sukilimo aistrą savo pasienyje. Šio suokalbio proga Izaijui buvo Dievo įsakyta būti ženklu ir vaizdžiai parodyti, koks yra Dievo užmojis dėl suokalbio (Iz 20). Pranašas turėjo vaikščioti trejus metus nuogas ir basas Jeruzalės gatvėmis, nes Asirija ves į tremtį nuogus ir basus Egipto ir Etiopijos[286] karo belaisvius. Tikrovėje Izaijo pranašystė nepalietė Egipto, nes egiptiečiai paskutinę akimirką paliko filistinus likimo valiai. Sargono II kariuomenė beveik be pastangų parodė, kad šiauštis prieš Asiriją yra tolygu savižudybei. Ašdodas ir kiti Filistijos miestai buvo sunaikinti, o pati filistinų žemė padaryta viena iš Asirijos provincijų. Sargonas II kaltino ir Judą dalyvavimu suokalbyje prieš Asiriją. Tačiau Hezekijas, pranašo Izaijo padedamas, pajėgė sėkmingai išsinarplioti. Asirija į Judo karalystę neįsiveržė. Ir pranašas Michėjas tuo metu kalbėjo Dievo vardu. Ašdodas ir Gatas, du asirų sunaikinti filistinų miestai, buvo arti jo tėviškės Morešetgato. Jo pranešime iš Dievo girdėjosi pražygiuojančių asirų kariuomenės triukšmas (Mch 1,13-15).

Gyvenimas suokalbių metu. Sargono II mirtis 705 m. prieš Kristų sukėlė Asirijos imperijoje sąmokslų ban-

284 Vienas uolektis yra lygus .43 cm.

285 J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 321.

286 Etiopija yra minima kartu su Egiptu, nes tuometinė faraonų dinastija buvo etiopiška.

gą. Atrodė, kad Asirija, sukurta ginklų jėga ir palaikoma žiauria tautų priespauda, turėjo subirti į šipulius. Šį kartą Babilonijos provincijoje, rytinėje imperijos dalyje, suokalbis vedė į sukilimą. Sukilimo vadas buvo Babilonijos valdovas, vardu Marduk-apal-iddinas[287] (Marduk apal-iddin), kurį Senasis Testamentas vadina Merodach-Baladanu (Merodach-Baladan; 2 Kar 20,12; Iz 39,1).[288]

Merodach-Baladanas tikėjo, kad tiesiausias kelias į naujos imperijos kūrimą eina per senosios imperijos sunaikinimą. Todėl jis, kur tik įmanydamas, metėsi kurstyti sukilimus prieš naująjį Asirijos karalių Sennacheribą. Jausdamasis pakankamai stiprus Mesopotamijos pietuose, jis siuntė pasiuntinius į Palestiną. 2 Kar 20,12-19 skaitinys pasakoja apie Merodach-Baladano pasiuntinių atvykimą pas Hezekiją. Pranašas buvo nepatenkintas Hezekijo laikysena (Iz 39,1-8). Be to, Egiptas šiuo metu išgyveno tautinį atgimimą. Mat XXV dinastija didžiavosi energingu etiopiškos kilmės faraonu, vardu Šabakas (Šabako). Ir Šabakas siuntė pasiuntinius pas Hezekiją, norėdamas prikalbinti jį dėtis į sukilimą prieš Asiriją (Iz 18). Egiptui rūpėjo atgauti savo senąją imperijos garbę. Todėl jis stengėsi griauti Asirijos imperiją per politines intrigas.

Hezekijo kaimynai, vienas po kito su mažomis išimtimis, dėjosi į sąjungą prieš Asiriją. Ir pats Hezekijas nepajėgė spirtis pagundai atsikratyti Asirijos įtakai. Filistinų karaliukams atsisakius dėtis į suokalbį, Hezekijas pasiuntė savo kariuomenę prieš juos (2 Kar 18,8).

Padėtis Derlingajame pusmėnulyje buvo lemtinga. Izaijas Dievo vardu atkalbinėjo Hezekiją nuo sąjungos prieš Asiriją. Panašiai jis buvo kalbėjęs anksčiau Achazui (Iz 7). Daugumas Izaijo pranešimų Dievo vardu, kuriuos

---

[287] Akadų kalba šis vardas reiškia "Mardukas man davė sūnų".
[288] Merodach-Baladanas yra iškraipytas Marduk-apaliddino vardas.

skaitome Iz 28-32 skyriuose, yra iš šio lemtingo laikotarpio, — paskutinių penkerių VIII a. prieškristinių metų. Pranašo patarimas Dievo vardu nesidėti į suokalbį nesirėmė įžvalga, kad Asirija atsigaus ir susidoros su sukilėliais. Vargu ar pranašas buvo gudresnis už kitus savo bendraamžius politine įžvalga. Pranašiška Izaijo didybė nebuvo pirmoje vietoje politinis įžvalgumas, bet tikėjimo požiūris. Izaijas žiūrėjo į tarptautinę padėtį Dievo istorinio užmojo šviesa.

Tylaus pasitikėjimo jėga. Pranašui Izaijui buvo aišku kaip dieną, kad istorija yra Dievo kelias. Dievas valdo istoriją! Todėl ir Asirija yra pašaukta tarnauti istoriniam Dievo užmojui. Šį savo pranašišką įsitikinimą Izaijas išreiškia pranešime iš Dievo, vadindamas Asiriją "Jahvės pykčio lazda" — spragilu:

Asirija! Aš naudoju Asiriją spragilu nubausti tuos,
kurie mane pykina. Aš pasiunčiau ją užpulti
bedievę tautą, — tautą, kuri mane pykina.
Aš siunčiu juos plėšti, vogti ir mindžioti lyg purvą
gatvėse (Iz 10,5-6).

Žinoma, asirai nelaikė savęs Dievo rankų įrankiu. Jie tarėsi iešką savo politinių tikslų. Anot pranašo, už negailestingo ir nuožmaus asirų proveržio yra visagalė Dievo jėga. Ir Psalmistas liudija tą patį įsitikinimą: "Net rūstaują žmonės ims tave garbinti" (Ps 75/76,11). Istoriją valdo Dievas, o ne žmonių įnoris ar valstybė su galingiausia kariuomene. Pranašui Izaijui, baisusis nuniokojimas, atneštas asirų proveržio, yra Dievo teismas Judo karalystės gyvenime, — teismas prieš "bedievę tautą", kurią jis pats išsirinko. Bet "kada Jahvė nuteis Ziono kalną ir Jeruzalę, tada jis nubaus Asirijos karalių už visą jo įžūlų išdidumą" (Iz 10,12). Argi kirvis gali puikuotis prieš žmogų, kuris jį naudoja? Argi lazda neša žmogų,

o ne žmogus lazdą? (Iz 10,15). Jahvė, pasinaudojęs Asirija įvykdyti Teismą prieš savo Tautą, sunaikins Asirijos priespaudą (Iz 14,24-27). Net ir galingiausios imperijos turi patirti, kad Jahvė yra Karalius. Istorijos srautas siautėja, bet neišsilieja iš Jahvės užmojo vagos. Pranašas moko tikintįjį noriai nusilenkti visagalei Dievo valiai, o ne Asirijos jungui. Pranašui Dievo teismai istorijoje yra šaukimas į grįžimą — atgailą už baisias visuomenės skriaudas. Ilgainiui Dievas sutramdys įžūlų "spragilą".

Pranašas Izaijas, šio įsitikinimo vedamas, patarė karaliui Hezekijui nesidėti į sąmokslą prieš Asiriją. Jokia žmogiška jėga negali sustabdyti Asirijos proveržio, lygiai kaip jokia žmogiška jėga negali sustabdyti Jahvės atėjimo teisti. Kaip ir Ozėjas, Izaijas Dievo vardu smerkė politines sąjungas, vadindamas jas "sandora su mirtimi" (Iz 28,18). Kada nenugalima rykštė nuplaks kraštą, Jahvė atbaigs savo "paslaptingą darbą", — darbą, kuris išardys žmonių planus ir viltis (Iz 28,14-22). Izaijas ypatingai smerkė palankųjį Egipto pasiuntinių priėmimą Hezekijo dvare (Iz 18). Tą patį jis buvo padaręs slaptųjų Hezekijo su Merodach-Baladanu derybų metu (2 Kar 20,12-19). Jis kaltino tuos, kurie ėjo į Egiptą ieškoti pagalbos, pasitikėdami "karo vežimais, kadangi jų daug" ir "raiteliais [kavalerija], kadangi jie labai žvalūs" (Iz 31,1-3), nes

egiptiečiai yra tik žmonės,
o ne Dievas!
Jų arkliai žemiški,
o ne antgamtiniai! (Iz 31,3).

Tokios politinės pastangos, anot Izaijo, buvo aiškus liudijimas, kad nepasitikima "Izraelio Šventuoju".

Iz 30,1-15 skaitinys iškelia kvailystę tų, kurie ieško užuovėjos po "Egipto šešėliu". Tokia užuovėja neturi jokios vertės (Iz 30,7). Pakartodamas jau anksčiau Achazui

duotą pranešimą Dievo vardu, Izaijas įamžino nuostabią tikėjimo įžvalgą:

Grįžimu[289] *ir atsidavimu būsite išgelbėti;*
ramybėje ir pasitikėjime yra jūsų jėga (Iz 30,15).

Nes Judo karalystės saugumas, anot pranašo, nėra tarptautinės sąjungos, — buvimas galinga valstybe tarp valstybių, — bet *grįžimas* į Sandoros Dievą. O tai reiškė atgailą ir atsidavimą visagalei Dievo valiai su pasitikėjimu, kad išgelbėjimas ateis tik iš Dievo ir Dievui tinkamu metu.

Pranašo šaukimui *grįžti* į Dievą ir juo pasitikėti, Judo gyventojai atsakė tiesiai "Ne!" (Iz 30,16). Mat jiems atrodė saugiau jodinėti ant arklių. "Gerai!" sako Izaijas. Ne tik jodinėsite, bet ir šuoliuosite, *vejami* priešo raitelių. Pranašas, atrodo, tampa nekantrus. Judo gyventojai, sako jis, gali dėtis, kad negirdi pranašo šauksmo grįžti į Dievą ir juo pasitikėti — šaukimą atgailon savo gimtąja hebrajų kalba, tačiau jie turės neišvengiamai klausytis, ką jiems sako Jahvė per asirų vapaliojimą nežinoma kalba (Iz 28,7-13). Izaijas jautėsi aklavietėje nuo savo pranašiškos veiklos pradžios iki jos užsklandos, nes negalėjo apsiprasti su Judo gyventojų nenoru suprasti tai, ką jiems sako Dievas per įvykius. Jahvė kalbėjo apie "poilsį nuvargusiems" — apie pastovaus ir giedro tikėjimo būtinumą politinio nerimo ir suirutės valandą, tačiau "jie nenorėjo klausytis" (Iz 28,12).

Likutis išgirs! Pranašui Izaijui darėsi aiškiau ir aiškiau, kad ištikimųjų *Likutis* išgirs tai, ką sako Jahvė, ir bus išgelbėtas nuo gresiančios pražūties. Jahvė padės pamatus Jeruzalėje "ištikimam miestui" (Iz 1,26) — brangų ir išbandytą kertinį akmenį, kurį sudaro ištikimųjų

---

289 "Grįžimas" pranašų knygose reiškia *atgailą*. Žr. Lk 15,11-32 Naujajame Testamente.

Likutis. Likučio stiprybė yra ramus ir kantrus pasitikėjimas Dievu:

Aš dedu Zione pamatus — akmenį,
išbandytą akmenį,
brangų kertinį akmenį —
tvirtus pamatus su įrašu:
"Tvirtas tikėjimas yra kantrus" (Iz 28,16).

Šaukimas į tikėjimą Dievu, Izraelio ir pasaulio Karaliumi, buvo Izaijo pranešimų iš Dievo širdis.

"Kaip paukštis narve. . ." Asirijos Sennacheribas nedelsė malšinti sukilimo, grasinusio jo imperijai. Visų pirma jis malte sumalė Babilonijos Merodach-Baladaną ir jo sąjungininkus. Susidorojęs su sukilimu rytuose, jis leidosi žygin prieš sukilimo bendrus vakaruose (703 m. pr. Kr.). Sennacheribo kariuomenė, lydima pergalių, perėjo Finikiją ir pasiekė Filistijos lygumą. Prie Ekrono (Ekron), filistinų miesto, asirai nugalėjo už save gausesnę egiptiečių armiją.

Mch 1,10-16 skaitinys vaizduoja nenumaldomą asirų bangą, užliejančią vieną po kito Judo karalystės miestus. Atrodo, kad viena Asirijos kariuomenės dalis žygiavo per Samarijos ir Judo kalnus, artėdama prie Jeruzalės iš šiaurės. Asirų proveržio kelią nurodo ir pranašas Izaijas (Iz 10,28-31). *Izaijo* knygos skaitinys sudaro įspūdį, kad Sennacheribo kariuomenė užkariavo pakelės miestus Judo karalystėje vieną po kito žaibo greitumu. Pagal paties Sennacheribo metraščius, jis užėmė 46 įtvirtintus miestus. Be to, sakosi užėmęs tiek pat mažesnių vietovių ir paėmęs nelaisvėn 200.150 žmonių.[290]

[290] Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat,* p. 278-188. Taip pat J. Bright, *A History . . .,* p. 284-288; 294-298; 298-309; B. S. Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis* (Studies in Biblical Theology, antroji serija, Nr. 3; Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1967), p. 118-120.

Jeruzalė buvo užpulta 701 metais. Užpuolio metu Jeruzalė buvo apgulta ir atkirsta nuo bet kokios pagalbos iš šalies. Sennacheribas giriasi uždaręs Hezekiją "lyg paukštį narve" Jeruzalėje. O pranašas Izaijas palygina šią grėsmę Jeruzalei — Sodomos ir Gomoros sunaikinimui (Iz 1,4-9). Izaijas klausia: "Kodėl Judas nesiliauja maištauti?" Juk visas kraštas, lyg votimis nuo viršugalvio iki kojų pado sergąs žmogus, yra ligonis. Zionas — Jeruzalė yra apgulta ir vieniša, "lyg palapinė vynuogyne, lyg sargo namelis agurkų lauke" (Iz 1,7-8).

Šį kartą Jeruzalė dar nepatyrė Sodomos ir Gomoros likimo, nes Jahvė pasigailėjo ir paliko ją nesunaikintą (Iz 1,9). Pasakojimas apie nelauktą apgulos galą yra įkvėptojo istoriko 2 *Karalių* knygoje (2 Kar 18,17-19, 37).[291]

Lachišo apgulos metu, Sennacheribas siuntė pasiuntinius į Jeruzalę su reikalavimu pasiduoti besąlyginiai. Pasiuntiniams vadovavo Rabšakė — "vyriausias pasiuntinys". Pasakojimas yra vaizdus. Skaitydamas pasakojimą, rodos, pats sėdi ant Jeruzalės mūrų sienos, matai gynėjus ir pasiuntinius, girdi jų pokalbį. Rabšakė, su stipria kareivių palyda, stovi atokiau nuo miesto sienos. Mat vengia gynėjų strėlių. Įtampi tyla pertraukiama Rabšakės kalbos, kuria jis bando palaužti gynėjų drąsą. Jeruzalės gynėjų vadai prašo kalbėti aramaiškai — nenori, kad miesto liaudis suprastų pokalbį. Tačiau tuo jie atkreipia Rabšakės dėmesį į jautrią vietą ir paskatina jį dar labiau gąsdinti miesto gyventojus. Gintis, sako Rabšakė, nebėra prasmės. Karas prieš Sennacheribą yra neįmanomas. Jeruzalės liaudis, sukildama prieš Hezekiją ir pasiduodama pergalingajam Sennacheribui, nieko nepraras, bet daug laimės.

---

291 O *Izaijo* knygoje 36-37-ajame skyriuje.

Pranašo Izaijo žodis Dievo vardu... Padėtis buvo tikrai beviltiška. Atrodė, kad nėra jokios išeities. Izaijo Dievas yra staigmenos Viešpats. Beviltiška padėtis gyvenimo raizgyne gali būti staigmenos rėmai: Izaijas Dievo vardu sako Hezekijui nieku nepasiduoti Asirijai!

Izaijo žodis Dievo vardu gali atrodyti lyg staigus posūkis eiti atgal. Mat anksčiau jis buvo primygtinai skelbęs Dievo vardu, kad Asirija yra "Jahvės pykčio spragilas". Nereikia išleisti iš akių, kad Izaijas nebuvo politikas ar valstybininkas, kurio įžvalga būtų rėmusis Asirijos ir jos priešų kariniu pajėgumu. Ir mums atrodo, kad Judo karalystė, būdama atokiau nuo Derlingojo pusmėnulio užkariautojų suminto kelio, galėjo išvengti bėdos, laikydamasi nesikišimo linijos. Šitoks požiūris būtų galėjęs sąlygoti Izaijo galvoseną jo pranašiškos veiklos pradžioje. *Izaijo* knyga neturi jokios užuominos apie panašų galimumą. Priešingai, ji tvirtina, kad Izaijo požiūris buvo religinis, o ne politinis. Pranašas buvo įsitikinęs, kad Asirija buvo tik įrankis Dievo rankose. Jahvė pasinaudojo Asirija *teisti* savo Tautą. Tačiau tai buvo tik *laikinas* reikalas. Pranašo įsitikinimu, Jahvė, baigęs savo "paslaptingą uždavinį" Jeruzalėje, padės savo įrankį į šalį. Dievas davė jėgą Asirijai atlikti uždavinį, tai jis gali duotąją galią atsiimti kada tik nori.

Du pranašai Judo karalystėje — Izaijas ir Michėjas kalbėjo to paties Dievo vardu skirtingai Sennacheribo proveržio metu. Michėjas su nenuolaidžiu atkaklumu tvirtino, kad Zionas bus "suartas kaip laukas" (Mch 3,12), o Izaijas drąsino nepasiduoti, nes Zionas negali žūti. Izaijo žodžiai turi būti suprantami pagal jo visą pranašišką veiklą. Jo įsitikinimu, Jahvės užmojis išganymo istorijoje siejosi su Jeruzalės miestu. Čia buvo Šventykla, o joje buvo Skrynia — Jahvės Artumas. Izaijui Jeruzalė buvo miestas, ku-

riam pats Dievas buvo padėjęs pamatus (Iz 14,32), o Ziono kalnas "galybių Jahvės buveinė" (Iz 18,7).

Izaijas buvo išgyvenęs Jahvės — Karaliaus regmę Jeruzalės Šventykloje. Be to, Jeruzalė buvo Dovydo miestas. O Dovydo dinastijos trejeto audringų šimtmečių istorija buvo Izaijui ženklas, kad pats Jahvė užtikrina visuomeninę darną ir ateitį.

Izaijo pranašiškas požiūris turi pagrindą mesijinėje teologijoje, kuri brendo Jeruzalėje Natano pranašystės įtakoje.[292] Natano pranašystė skelbė, kad Jahvė *besąlyginiai* pažadėjo išlaikyti Dovydo sostą amžinai, nepaisant dovydiškųjų karalių elgesio. Šiaurinėje karalystėje buvo pabrėžiama sąlyginė Sinajaus Sandora. Amosas ir Ozėjas — Šiaurinės karalystės pranašai galėjo skelbti, kad nepaklusnumas Sandorai buvo Jahvei pakankama priežastis užbaigti Šiaurinės karalystės istoriją. O Izaijas rėmėsi Jahvės pažadu Dovydui ir per dovydiškąjį karalių — visai tautai.

Skirtingasis požiūris nieku nesilpnino Izaijo šaukimo į grįžimą — atgailą ir reformą. Savo kandžia Judo visuomeninio gyvenimo peržiūra ir įkyriu reikalavimu taisytis, Izaijas prilygo Amosui. Tačiau jam buvo būdinga tikėti, kad galų gale ateities viltis nepriklausė nuo karaliaus orumo ir visuomenės elgesio, bet nuo Dievo malonės. Jahvė — Dievas, savo laiku ir savo keliu, įvykdys Dovydui duotus pažadus.

Izaijas tvirtino, kad Jahvės tikslas nėra sunaikinti Jeruzalę, bet pastatyti *naują* Jeruzalę ant teisaus ir ištikimo *Likučio* pagrindo. Jahvės tikslas buvo šventa Tauta ir šventas Miestas-Jeruzalė. Tikėjimas Likučiu turėjo ir kitą teigiamą bruožą: Likutis *sugrįš* — atgailaus ir "remsis Jahve" (Iz 10,20-21). Jahvė pasigailės Ziono "dėl

---

292 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą,* I, p. 461-465.

savęs ir dėl pažado, kurį davė Dovydui" (Iz 37,33-35).[293]

Izaijo mokymo visumoje, pranašo laikysena Sennacheribo proveržio metu buvo vispusiškai nuosekli. Klausimas, "Ką *norėjo* pranašas pasakyti Dievo vardu savo tiesioginiams klausytojams?" — yra esminis. Mat ne sykį pasiduodama pagundai perkelti pranašo žodžius iš Dievo į mūsų laikysenos ir mintijimo poreikius. Be to, dažnai manoma, kad visi pranašai pūtė į tą pačią dūdą, — sakė tą patį apie Jeruzalę ir jos ateitį. Šv. Rašto pranašai kreipėsi Dievo vardu į padėtį "po ranka", — į tiesioginės padėties sąlygas ir aplinkybes. Ir Izaijas, 701 m. prieš Kristų, buvo Dievo pašauktas kreiptis su jo žodžiu į *tą* padėtį, — ne į ankstesnę, kurią sąlygojo sirų-izraeliečių karo grėsmė, ne į vėlesnę, kurią sąlygojo, pavyzdžiui, Jeremijo gyvenimo aplinkybės. Buitinė patirtis jam aiškiai rodė, kad Jahvės teisme buvo kupinas malonės išganymo ir atnaujinimo užmojis. Todėl Izaijo žodžiai iš Dievo šiuose audringuose vėlesnės pranašo veiklos metuose pabrėžė Jahvės išgelbėjimo jėgą. Kai Jahvė užbaigs per asirus savo "paslaptingą darbą" — teismu nuvalyti Ziono kalną (Iz 28,21), jis nubaus įžūliąją Asirijos imperiją. Asirija nežus nuo "žmogaus kardo". Pats Jahvė kovos prieš asirus ant Ziono kalno ir apgins Jeruzalę (Iz 31,4-9).

Jahvė teismu baudžia Jeruzalę. Išdidžiosios tautos, kovojančios prieš Jeruzalę, yra lyg peralkęs žmogus, sapnuojąs, kad valgo. O pabudęs supranta, kad tai buvo tik sapnas — jis dar alkanas (Iz 29,1-8). Jahvė ateina sijoti išdidžiųjų tautų sunaikinimo rėčiu. Asirai tirps iš baimės, išgyvendami jo jėgą ir balso šėlą (Iz 30,27-33). Atėjimas liudys, kad Jahvė, o ne Asirija yra Istorijos Viešpats.

---

293 Iz 37,33-35 skaitinys yra dalis ištraukos iš 2 Kar 18-19 (Iz 36-39). 2 Kar 18-19 skaitinys turi šiek tiek skirtingą Izaijo laikysenos supratimą. Žr. B. S. Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis*, p. 69-103.

Jeruzalė išgelbiama. Pagal 2 Kar 19 skaitinį, kuris yra visiškai panašus į Iz 37, Hezekijas, gavęs žinią apie Rabšakės ultimatumą, puolė į neviltį. "Ši diena yra sielvarto diena; esame baudžiami ir nemalonėje. Esame lyg moteris, kuriai atėjo metas gimdyti, o ji bejėgė pagimdyti kūdikį" (2 Kar 19,3). Pranašas Izaijas kreipėsi į Hezekiją Dievo vardu, pasmerkdamas asirų karaliaus įžūlumą (2 Kar 19,20-28). Kartu pranašas davė ir ženklą, kad Likutis bus išgelbėtas ir po trejeto metų krašte vyraus taika (2 Kar 19,29-31).

Izaijo žodis iš Dievo šio lūžio metu derinasi su jo mokymo visuma (Iz 10,5-16). Tik jo užsklanda sudaro sunkumų:

...štai ką sako Jahvė apie asirų karalių:
"Jis neįeis į šitą miestą, neiššaus nė vienos strėlės
prieš jį. Kareiviai neapsups jo su skydais, apgulos
pylimai nebus supilti aplink jį. Keliu, kuriuo
atėjo, jis nusinešdins ir į šitą miestą neįeis.
Aš, Jahvė, kalbu!
Aš apginsiu šį miestą ir apsaugosiu jį
dėl savo garbės ir dėl pažado, kurį daviau
savo tarnui Dovydui".
Tą naktį Jahvės angelas atėjo į asirų stovyklą
ir nužudė 185.000 kareivių. Išaušus dienai,
stovykloje gulėjo jų lavonai. Tada asirų karalius
Sennacheribas pasitraukė ir grįžo į Ninevę
(2 Kar 19,32-37).

Sennacheribo kariuomenė pasitraukė iš Judo karalystės. Jeruzalė buvo išgelbėta (2 Kar 19,32-34). Asirų pasitraukimas paaiškinamas legenda: Jahvės angelas išretino kariuomenės gretas nakties metu. Sennacheribas buvo priverstas grįžti į savo sostinę Ninevę. Čia jis buvo savo sūnų nužudytas dievo šventovėje (2 Kar 19,35-37). Kaip suprasti "Jahvės angelą"? Labai galima, kad legen-

dos "Jahvės angelas" buvo ligos epidemija ar maras, kuris stipriai palietė asirų kariuomenę. Paties Sennacheribo metraščiai nieku neužsimena apie "Jahvės angelą". Atrodo, kad Sennacheribas nugirdo apie sukilimo "gandus".[294] Gandai buvo apie naują sukilimą Babilonijoje. Todėl Sennacheribas skubiai pasitraukė iš Judo karalystės. Sukilimas Babilonijoje buvo pavojingesnis negu nerimas Palestinoje. Šiaip ar taip, Sennacheribas jautėsi pasiekęs savo tikslo Palestinoje. Mat Egiptas buvo apglušintas, o priešasiriškoji — Egipto vadovaujama sąjunga buvo sunaikinta.

Judo karalius Hezekijas, nors ir išliko saugus savo Jeruzalės kalne, neteko daug žemių ir buvo priverstas mokėti milžinišką duoklę asirų karaliui. Apie duoklę rašo įkvėptasis istorikas (2 Kar 18,14-16) ir paties Sennacheribo metraščiai, aprašydami jo žygį į vakarus.

Staigus asirų pasitraukimas iš Judo karalystės paliko gilų įspūdį gyventojų atmintyje. Jahvė išgelbėjo Jeruzalę nuo sunaikinimo! Kadangi Jahvė išgelbėjo dabar — šį kartą, Jahvė išgelbės visada! Jeruzalė gyvuos amžinai! Tai buvo patraukli, liaudies daroma, išvada. Izaijui ši išvada buvo svetima, nes jo pranešimas Dievo vardu, kaip ir ankstesniųjų pranašų, turėjo sąlygą:

> *Jahvė sako: "Išsiaiškinkime padėtį! Esate paraudę nuodėme, aš jus išbaltinsiu kaip sniegą, Nors jūsų nuodėmės ir yra kruvinai raudonos, aš jus padarysiu baltus kaip vilną. Jeigu jūs man paklusite, valgysite gausų žemės derlių. Bet jeigu jūs nepaklusite man, būsite pasmerkti pražūčiai"* (Iz 1,18-20).

Regmės slėnis. Iz 22,1-14 skaitinys pasakoja apie Regmės slėnį. Labai galima, kad jis, asirų kariuomenei

---

[294] Izaijas užsimena apie "žinią" savo žodyje iš Dievo Hezekijui (2 Kar 19,7).

pradėjus trauktis nuo Jeruzalės mūrų, atspindi Izaijo žodžius iš Dievo. Skaitinys sudaro įspūdį, kad Jeruzalės gyventojai nėrėsi iš kailio ir lipo ant stogų su džiugiu klyksmu. Pergalės džiaugsmo šventime pranašas Izaijas stovi vienišas ir apverkia "sunaikinimą [Dievo] tautos" (Iz 22,4).

VIII a. prieš Kristų užsklanda. Sennacheribo proveržis sukėlė didelį sąmyšį Judo karalystėje. Sennacheribui pasitraukus, pasitraukė ir sąmyšis iš Judo karalystės. Ir pranašas Izaijas dingo iš viešojo gyvenimo. Nežinia, ar jis reiškėsi paskutiniais Hezekijo valdymo metais. Hezekijas mirė maždaug 687 m. prieš Kristų. Pasak liaudies padavimo, Izaijas tapo kankiniu Manassui, Hezekijo įpėdiniui, viešpataujant Jeruzalėje. Nuoseklu galvoti, kad Izaijas atsidėjo ir skyrė visas jėgas savo *Likučiui* — mokinių bendrijai.

Mokinių bendrijoje Izaijas praturtino savo žodžių Dievo vardu kraitį, kuris Šv. Rašte ženklinamas jo vardu. *Likutyje* — pranašiškoje bendrijoje Izaijas laukė su eiklia viltimi, kad Dievo žodis taptų tikrove.

Praėjus amžiams ir asirų imperijai likus tik baisaus sapno prisiminimu, Izaijo *Likučio* sąvoka — Sandoros bendrija turėjo nepaprastai didelę įtaką žydams ir Bendrijai, kurią Dievas surinko apie Jėzų iš Nazareto.

VII SKYRIUS

SINAJAUS SANDORA IR DABARTIS

Mano tauta padarė dvi nuodėmes:
nutolo nuo manęs,
gyvojo vandens šaltinio, ir
išsikasė sau vandens talpyklas,
supleišėjusias talpyklas, kurios
nepalaiko vandens (Jer 2,13)

Istorinių suiručių metu žmonės mėtosi iš vietos į vietą, visuomeninės gijos irsta ir mezgasi, politiniai veiksniai žlunga ir kyla. Lūžių ir pervartų nerimas paaitrina prasmės ir laimės klausimus. Dabartis pasirodo perdėm nesaugi, nes trapi ir keičiasi be įspėjimo. Nerimo vedami, žmonės ir tautos grįžta į save — į likiminius praeities įvykius pusiausvyrai dabartyje išlaikyti ir ateities kūrimui drąsos gauti. Kartkartėmis ilgimasi praeities. Ir mūsų laiko suirutės skatina pažinti mūsų tautos praeities li-

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:

2 Kar 21-23.

Sof 1-3.

Jer 1,1-4,4.

2 Kar 21-23 duoda istorinį foną, o kiti skaitiniai iš pranašų knygų raiškiai ir įtaigiai pavaizduoja Sinajaus Sandoros prasmę ir svarbą dabarčiai.

kiminį kraitį: religinį, tautinį, asmeninį. Panaši padėtis vyravo VII a. prieš Kristų Judo karalystėje. Nerimo apimti, Judo gyventojai gyveno "ilgesingu domesiu praeičiai".[295] Šį gyvą domesį atspindi tuometinė įkvėpta Senojo Testamento raštija ir liudija visa Artimųjų Rytų istorija.[296] Laiko nuotaiką taikliai išreiškia VII a. pranašas Jeremijas:

Jahvė sako savo tautai: "Stovėkite ant kryžkelių
ir būkite budrūs! Teiraukitės apie senovės takus
ir kuris yra geriausias kelias. Eikite juo
ir gyvensite ramybėje" (Jer 6,16).

DU SKIRTINGI POŽIŪRIAI Į SANDORĄ

Pagal pranašą Izaiją aukso amžius praeityje buvo iškilusis Dovydo karaliavimas. Jis ilgėjosi Dovydo praeities. Izaijo požiūriu, Dovydo sandora su Dievu Jeruzalėje buvo *pradžia* — lemtingas praeities metas. Jahvės tikslas istorijoje buvo atnaujinti Jeruzalę "kaip pradžioje" (Iz 1,26). Izaijo sielojimasis dėl Dovydo sandoros su Dievu buvo ypatingas poslinkis tarp Senojo Testamento pranašų. Jis mažiau dėmesio kreipė į likiminį Išėjimo-Sinajaus Sandoros įvykį.

Izaijas skyrėsi nuo Šiaurinės karalystės pranašų. Ozėjas, pranašas Šiaurinėje karalystėje, matė Izraelio pradžią Išėjime iš Egipto ir tvirtino, kad istorijos tikslas yra Sandoros, sudarytos su Dievu dykumoje, atnaujinimas. Be to, ir pranašo Elijo kelionė į Horebo (Sinajaus) — šventąjį Sandoros kalną — buvo Šiaurinės karalystės pranašų požiūrio išraiška.

---

[295] W. F. Albright, *From Stone Age to Christianity* (Baltimore, MD: John Hopkins, [2]1957), p. 315-316.

[296] Žr. *Ten pat,* p. 316.

Judo karalystėje brendo Sandoros samprata, kuri iš esmės skyrėsi nuo šiaurėje branginamo Mozės tikėjimo kraičio.[297] Dovydas, Jungtinės karalystės statytojas, sujungė dvylika giminių po savo sosto valdžia, perimdamas Giminių lygos religinį kraitį ir reikmenis. Ilgainiui Dovydo dvare subrendo nauja mesijinė teologija, kuri kone užtemdė tikėjimo Sandorą, paveldėtą iš likiminio Mozės amžiaus. Pagal šį požiūrį, Jahvė įsipareigojo Sandoros priesaika Dovydui, pažadėdamas palaikyti Dovydo dinastiją per amžius, o dovydiškąją karalystę "dėl savo tarno Dovydo" (Iz 37,35; žr. 2 Sam 7,8-16). Taigi Jahvės visagalė valdžia buvo šios sandoros ribojama, nes Jahvė jau nebebuvo laisvas rinktis ar atmesti Izraelį, bet buvo įsipareigojęs juo nuolat rūpintis.

Skirtumas tarp dviejų giminingų karalysčių — Izraelio bei Judo buvo ir politinis ir religinis. Tai liudija jų istorija. Mesianizmas — karaliaus ir karalystės teologija, paremta Jahvės sandora su Dovydu, davė teologinį pagrindą Judo pastovumui. Dovydo dinastijos karalių seka Jeruzalės soste palaikė Judą pastovia karalyste. Tuo tarpu šiaurėje nebuvo pastovios dinastijos.[298] Dinastijos ir karaliai čia keitėsi. Izraelio karalystei liko būdinga per visą jos istoriją vadovautis Giminių lygos kraičiu. Giminių nepriklausomybės savimonė duodavo pradžią ir brandindavo bruzdėjimus, kurie dažnai baigdavosi karaliaus nuvertimu nuo sosto. Šiaurinės karalystės savimone buvo Sinajaus Sandoros įpareigojimai, — Jahvės užmojis ir išgany-

---

[297] Žr. G. E. Mendenhall, *Law and Covenant in Israel and the Ancient Near East* (Pittsburgh, PA: Biblical Colloquium, 1955), p. 44-50. Be to, jo straipsnį apie "Covenant" veikale *Interpreter's Dictionary of the Bible*, kurį suredagavo G. A. Buttrick *et al.*, I, p. 714-723.

[298] Dviejų šimtmečių būvyje (922-721 m. pr. Kr.) Šiaurinė karalystė turėjo net devynias "dinastijas" ir išgyveno devyniolika karalių.

mo veikla uždėjo dėkingai tautai pareigą tarnauti savo Sandoros Dievui.[299]

Judas ir Izraelis — dvi giminingos izraeliečių karalystės skyrėsi tikėjimo savimone: Judas tikėjo, kad Dievas apreiškia savo rūpestį ir gerumą per Dovydo dinastijos karalių, o Izraelis — per Sinajaus Sandorą. VII a. prieš Kristų Judo karalystė išgyveno reikšmingą poslinkį, nes *atrado* primirštą Sinajaus Sandorą. Atradimą liudija *Pakartoto Įstatymo* knyga — iškili "ilgesingo domesio praeičiai" išraiška. Jai būdinga raginti "Teiraukis praeitį!" (Įst 4,32).

Anot *Pakartoto Įstatymo* knygos, likiminė praeitis nebuvo auksinis Dovydo amžius, bet Išėjimas iš Egipto, kada Jahvė padarė izraeliečius savo Tauta "rykštėmis, ženklais ir stebuklais, galinga ranka pakeltu kardu ir siaubą keliančiais darbais. Jahvė padarė visa tai dėl jūsų — įrodyti jums, kad jis yra vienas Dievas ir nėra kito" (Įst 4,34-35). Išėjimo įvykis, kurstęs įkvėptojo Deuteronominio autoriaus tikėjimą ir kėlęs jame nuostabą, buvo Dievo apsireiškimas, Sandoros bendrijos istorinis pagrindas ir paskata gyventi pagal Sandoros įpareigojimus.

NIEKŠAS KARALIUS DOVYDO SOSTE

Praeities atradimą Judo karalystėje galima suprasti vispusiškiau tik VII a. prieš Kristų istorijos fone. Mozės Toros, arba Mokymo, ir Sinajaus Sandoros reikšmė sušvito ir tamsiausiame Judo karalystės amžiuje tapo šviesa.

Įkvėptasis Deuteronominis istorikas, aprašydamas Hezekijo mirtį sekusius įvykius, neturi gero žodžio kara-

299 Žr. F. M. Cross, "The Themes of the Book of Kings and the Structure of the Deuteronomistic History" veikale *Canaanite Myth and Hebrew Epic* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1973), p.285-289.

liui Manassui. Jis vaizduoja Manassą kaip niekšą tarp Dovydo dinastijos karalių. Kadaise Jeroboamas I buvo Izraelio — Šiaurinės karalystės karalius-niekšas, dabar tokis buvo Judo — Pietinės karalystės karalius-niekšas. Mat Manassas ne tik sustabdė Hezekijo religinę reformą, bet užgožė jos pasiektus laimėjimus. Anot Deuteronominio istoriko, Manassas suvedžiojo Judo gyventojus labiau negu kaimyninės tautos (2 Kar 21,1-16). Todėl jo ilga valdymo trukmė (687-642 m. pr. Kr.) buvo tamsiausias tarpsnis Judo istorijoje. Ir vėlesni įkvėpti Senojo Testamento autoriai, rašydami apie Jeruzalės sugriovimą, kaltino Manassą už piktą, privertusį Jahvę aplankyti savo Tautą su teismu (2 Kar 23,26-27; žr. Jer 15,4).[300]

Manasso karaliavimas Judo karalystėje buvo pereinamasis tarpsnis tarp didžiųjų VIII a. pranašų ir pranašų sąjūdžio atgimimo VII a. pabaigoje. Todėl Manasso karaliavimą reikia vertinti platesniu ir galbūt palankesniu mastu negu tai daroma 2 *Karalių* knygoje (2 Kar 21,1-16). Įkvėptasis autorius nieku neužsimena apie svarbųjį šio tarpsnio politinį veiksnį — Asiriją, metusią tamsų šešėlį ant Judo karalystės, Manasui karaliaujant. Asirijos jėga siekė net pietinį Egiptą. Prieš ją drebėjo visi Derlingojo pusmėnulio kraštai. Asirija įžūliai didžiavosi savo jėga ir didybe. Nenuostabu, kad Manassas buvo jai perdėm pavaldus. Tiesa, jau net VII a. pradžioje buvo ženklų, kad Asirijos imperija stovi ant molinių kojų. Sennacheribo nužudymas 681 metais paskatino naują sukilimą prieš Asiriją Mesopotamijoje. Kurį laiką atrodė, kad svirduliuojanti imperija, ramstoma ginklų jėga ir

---

300 M. Noth veikale *Überlieferungsgeschichtliche Studien* (Halle: Niemeyer, 1943), I, skiria *Deuteronominį* ir *Deuteronomistinį* vieną nuo kito. *Deuteronominis* išreiškia *Pakartoto Įstatymo* knygos esmę, o *Deuteronomistinis* — autorių, arba autorius, parašiusį Deuteronominę istoriją nuo *Jozuės* iki *2 Karalių* knygos (imtinai) pagal deuteronominę savimonę.

vasalais, neteks nė savo molinių kojų. Tačiau naujasis karalius, vardu Esarhaddonas (Esarhaddon; 690-669 m. pr. Kr.), nepametė galvos ir išgelbėjo padėtį. Užgožęs bandymus sukilti, jis įsiveržė į Egiptą, užėmė Memfio miestą, o faraoną Tirhaką (Tirhak), Egipto ir Etiopijos karalių, paėmė nelaisvėn.[301]

Iškiliausia Asirijos žvaigždė buvo Esarhaddono sūnus Ašurbanipalas (Assur-banipal). Jis valdė labai ilgai (668-627 m. pr. Kr.). Ašurbanipalui valdant, Asirija tapo didžiausia imperija Artimuosiuose Rytuose. Net Tebų (Luxor) miestas Nilo aukštupyje buvo sunaikintas. Kurį laiką visas Egiptas buvo pavaldus Asirijai. Ašurbanipalas pajėgė išlaikyti krūvoje Asiriją bent pirmąją savo viešpatavimo pusę.[302] Tačiau ilgainiui darėsi vis aiškiau, kad plačiažemė Asirija vėl svirduliuoja. 652 metais pr. Kr. prasiveržė maištas Babilonijoje. Šį kartą maištui vadovavo paties Ašurbanipalo brolis, jo paskirtas Babiloniją valdyti. Su didelėmis pastangomis, Ašurbanipalas maištą numalšino, tačiau maišto nuotaika pradėjo rūgti visame Derlingajame pusmėnulyje. Be to, atgijo Egiptas. Egipto atgimimui vadovavo Psammetichas I (664-610 m. pr. Kr.), XXVI dinastijos įkūrėjas. Psammetichui I pasisekė išvyti asirus iš Egipto. Asirijos bėdos nesibaigė su pralaimėjimu Egipte. Iš anapus Kaukazo kalnų į Mesopotamiją plūdo skitai, o medai stiprinosi Irano aukštumose. Asirijai artėjo galas.[303]

---

301 Esarhaddono pergalę gyvai vaizduoja mūsų laikus pasiekusi akmeninė paminklo lenta. Asirų karalius stovi prieš Asirijos religinius simbolius ir rankose laiko vadeles su dviem klūpančiais belaisviais. Vienas iš jų — Egipto ir Etiopijos Tirhakas.

302 Žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, p. 81; 86-87.

303 Judo karalystės pranašas Nahumas išliejo savo tautos tulžį prieš asirų priespaudą. Anot jo, Asirijos sostinę Ninevę ištiks tas pats likimas, kuris ištiko Egipto Tebus (Nah 3,8).

Manassui karaliaujant, Asirija dar nebuvo paliesta suirutės. Todėl Manassas, sekdamas savo senelio Achazo pavyzdžiu, rodė pavaldumą Asirijai ir buvo jos ištikimas pastumdėlis. Atrodo, kad asirai žinojo kaip jį prigąsdinti. Kartą jis buvo išvežtas į Babiloną už dalyvavimą maište (2 Kr 33,10-13).[304] Labai galima, kad Manassas bandė sukilti prieš asirus. Perdėm aišku, kad jam nepasisekė. Apie jo maištavimą teužsimena tik Kronistas (2 Kr 33,10-13). Nei 2 *Karalių* knyga, nei asirų metraščiai apie tai nieko nesako. Manassas nusipirko užuovėją ir išsaugojo sostą tik vergišku pavaldumu Asirijai. Vergiška laikysena jam padėjo, nes Asirijos kariuomenė, nors keliskart žygiavo per Palestiną į Egiptą, nevargino savo vergiško vasalo karalystės.

Tamsuoliškas Judo amžius. 2 Kar 21-asis skyrius aprašo Manasso karaliavimą Asirijos šešėlyje. Judo karalystės vidaus reikalai ir visuomeniniai poreikiai buvo persunkti atsidavimu Asirijai. Manasso elgesys erzino mažumą Judo gyventojų, kurie dar tebegyveno Hezekijo sukeltu religiniu reformos entuziazmu. Anot įkvėptojo istoriko, "[Manassas] atstatė šventoves aukštumose [ant kalvų], kurias jo tėvas buvo sunaikinęs", t.y. atgaivino vietines pagonių šventoves kaimuose ir miestuose. Tuo jis nepasitenkino. Manassas įžūliai rėmė pastangas atmiešti Sandoros Dievo garbinimą su gamtos dievų — Baalo garbinimu. Jahvė buvo garbinamas ant "Baalo altorių", Ašeros, Motinos-dievės, stabas pastatytas Šventykloje ir šventoji hierogamija įteisinta (2 Kar 23,7). Izraeliečių Sandoros Dievo garbinimą jis atmiešė gamtos dievų garbinimu. Tai-

---

304 2 Kr skaitinys teigia, kad, būdamas tremtyje, nusidėjėlis karalius "labai nusižemino prieš savo tėvų Dievą" ir darė atgailą. Užuomina apie Manasso maldą (2 Kr 33,19) paskatino bevardį II-I a. prieš Kristų autorių sukurti *Manasso maldą*.

gi su kuo buvo kovojama nuo pat teisėjų amžiaus, tai Manasso valia ir globa gavo vispusišką paramą.

Manassas atvėrė duris ir kitoms pagonių įtakoms. Viena jų buvo Mesopotamijos astrologija — žvaigždžių garbinimas. Astrologiją vadino "visų dangaus galybių garbinimu", nes saulė, mėnulis ir žvaigždės buvo laikomos dievais. Asiriškas žvaigždžių garbinimas liudija, kad Asirijos kultūrinė įtaka buvo stipri ir sekė įkandin politinę Asirijos jėgą. Padėtis pasidarė itin bloga, kada Manassas įteisino stabų garbinimą Jeruzalės Šventykloje. Hezekijas kadaise ją buvo apvalęs nuo svetimybių taršos.

Manassas nesitenkino Šventyklos supagoninimu. Jis grąžino į Judo visuomenę nekromanciją — mirusiųjų garbinimą, kurį jau karalius Saulius buvo uždraudęs. Ir pranašai mirusiųjų garbinimą smerkė (Iz 8,19). Ir šiuo atveju, Manassas išreiškė savo pasidavimą Asirijai, nes ji reikalavo, kad būtų įvesta magija, būrimai ir astrologija. Jo vispusišką pasidavimą Asirijos religijai liudija žiaurus, Sandoros bendrijos tikėjimui priešingas, kruvinas žmonių aukojimas stabams. Sekdamas Achazo pavyzdžiu, Manassas "sudegino savo sūnų kaip auką" (2 Kar 21,6). Tai darė, stengdamasis patirti Dievo malonę (Jer 7,31).

Įkvėptasis istorikas Manasso karaliavimą Judo karalystėje sugretina su Ahabo ir Jezebelės valdymu Izraelio karalystėje. Ir tuomet pagonių religijos poreikius įteisino ir globojo karališkasis dvaras. Be abejo, pagonių religija, Manasso puoselėjama, patraukė daug izraeliečių, ypatingai tuos, kurie ėjo buitiniu keliu — jiems buvo paranku ir naudinga garbinti Jahvę — Sandoros Dievą ir drauge perimti asirų religinę laikyseną ir jos poreikius. Žinoma, Manassui valdant, nebuvo kito Elijo, kuris drąsiai pasmerktų izraeliečių šlubavimą ir šauktų juos atnaujinti atsidavimą *pavydžiajam* Sandoros Dievui. Apie pranašus užsimenama 2 Kar 21,10-15 skaitinyje. Tačiau jie lieka

bevardžiai. Pranašai Manasso karaliavimo metu buvo nedrąsūs. Pranašų nedrąsą iš dalies padeda suprasti žiaurios priemonės, kuriomis Manassas atliepdavo į bet kokį bruzdėjimą prieš savo valdžią. Įkvėptasis istorikas primena, kad Manassas "išliejo labai daug nekalto kraujo, užliedamas Jeruzalę nuo vieno galo iki kito" (2 Kar 21, 16). Atrodo, kad Manassas žudė pranašus. Pagal izraeliečių liaudies padavimą, ir pranašas Izaijas buvo nukankintas Manasso valdymo metu.[305] Pats Senasis Testamentas apie Izaijo kankinystę neužsimena.

Labai galima, kad įkvėptasis autorius siekia priešpastatyti geruosius ir bloguosius Dovydo dinastijos karalius. Norėdamas išryškinti gerojo karaliaus Hezekijo asmenį, jis blogąjį Manassą pavaizdavo itin tamsiomis spalvomis. Tačiau ir šios prielaidos fone, įkvėptojo istoriko Manasso karaliavimo aprašas yra istoriškai patikimas. Istorija liudija, kad Manasso atitolimas nuo Jahvės — Sandoros Dievo ir pasidavimas laiko dvasiai ir asiriškam srautui panardino Judo karalystę į tamsuolišką amžių. Aišku, kad Manassas pirko savo sosto saugumą baisia kaina, atsižadėdamas Judo karalystės pagrindo — Sandoros ir mesijinio kraičio.

Bevardžiai Sandoros gynėjai. Už sosto saugumą Manassas mokėjo Asirijai neištikimumu Sandoros Dievui. Tačiau Sandoros Dievas nebuvo užmirštas ir paliktas net tamsuoliškame Manasso amžiuje. Bevardžiai Jahvės — Sandoros Dievo garbintojai nepaisė jo persekiojimo. *Jeremijo* knyga primena rekabiečius, kurie išliko ištikimi senajam Mozės tikėjimui, nežiūrint Manasso parsidavimo asirų religijai (Jer 35). Be abejo, rekabiečiai ir į juos

---

305 Tą liudija apokrifinė *Izaijo kankinystės* knyga iš I a. po Kristaus. Palei Jeruzalę yra Silwan miestelis. Jame nūdien teberodoma Izaijo kapas.

panašūs bevardžiai Jahvės garbintojai buvo lyg skaudūs šašai Judo visuomenėje ir erzino Manassą.

Manasso parsidavimas pykdė ir tuos Judo gyventojus, kurie brangino tautinį savitumą. Tautiškumo jausmą ir savitumą žadino ir brandino pranašai ir kunigai, saugodami ir perduodami praeities religinį kraitį. Tarp kunigijos ypatingai reiškėsi levitai — kunigai-mokytojai. Jeruzalės Šventykla, tiesa, buvo karaliaus žinioje. Tačiau už jos ribų — kaimuose ir miestuose Manasso valdžia nebuvo vispusiškai įsakmi.[306]

Kaip jau minėta, abi Sandoros bendrijos karalystės — Judas pietuose ir Izraelis šiaurėje turėjo savitą išganymo istorijos pasakojimą: Judas — Jahvistinį (J), o Izraelis — Elohistinį (E). Izraelio karalystei šiaurėje žlugus,[307] bėgliai veržėsi į Judo karalystę pietuose. Jie nešėsi savo karalystės išganymo istorijos pasakojimą. Atrodo, kad Hezekijo ar Manasso valdymo metu Elohistinė šventoji istorija buvo sujungta su Jahvisto išganymo istorija (J su E). [308] Vadinasi, net šiuo tamsuolišku amžiumi Sandoros kraičio įtaka buvo ne tik jaučiama, bet ir brendo ir buvo puoselėjama.

Manasso valdymo amžius nėra vispusiškai pažįstamas. Labai galima, kad daug pranešimų iš Dievo per bevardžius pranašus, nūdien įjungti į didžiųjų pranašų knygas, buvo duoti kaip tik šį amžių. Mat šiame amžiuje buvo priešinamasi naujovėms. Pranašai savo vienumoje ieškojo prieglobsčio didžiųjų pranašų žodyje iš Dievo. Todėl Manasso amžius nebuvo tik tamsuoliškas amžius. Jis buvo ir bevardžio pranešimo iš Dievo amžius. Bevardžiai pra-

---

306 Žr. G. von Rad, *Studies in Deuteronomy* (Philadelphia, PA: Westminster, 1966).

307 721 metais asirai sunaikino Izraelio sostinę Samariją ir ištrėmė karalystės gyventojus.

308 Žr. B. W. Anderson, *Understanding the Old Testament*, p. 340.

našai šaukė ištikimuosius pasitikėti Sandoros Dievu ir laukti, kada jis sunaikins įžūliuosius engėjus ir atnaujins tikėjimo laisvę savo Tautai.

NAUJOS PRANAŠŲ PROPERŠOS

Manasso karaliavimas buvo nuožmus. Tačiau jis netapo Sandoros tikėjimo nuosmukiu. Judo karalystės pagrindas buvo Sandoros bendrijos gyvastingumas, kuris reiškėsi pranašišku pradu ir žmonių domesiu savo šaknims likiminėje praeityje. Pranašų šaukiami, Judo gyventojai domėjosi praeitimi, norėdami sužinoti Sandoros paveldo prasmę dabarčiai. Bevardžių pranašų sąjūdis ruošė kelią tautiniam ir religiniam VII prieškristinio amžiaus atgimimui. O patį atgimimą padarė galimą tarptautinės padėties pasikeitimas po Ašurbanipalo mirties (mždg. 627 m. pr. Kr.).

Jau prieš Ašurbanipalo mirtį Asirijoje telkėsi audros debesys. Užsiminta apie nevykusį sukilimą Babilonijoje ir Egipto atgimimą. Gandai apie Asirijos negalią tarpo visame Derlingajame pusmėnulyje ir aitrino tautų nerimą ir laisvės ilgesį. Manassui mirus (642 m. pr. Kr.), jo sūnus Amonas (Amon) tęsė jo proasirišką liniją, bet, vos porai metų tepraėjus, tautinio maišto metu jis buvo nužudytas. Į Dovydo sostą atsisėdo Jošijas (640-609 m. pr. Kr.). Įdomu, kad jis teturėjo tik aštuonerius metus. Todėl jį reikia laikyti vaiku-karaliumi. Jošijas tapo karaliumi septyniolika metų prieš Ašurbanipalo mirtį. Ašurbanipalui mirus (627 m. pr. Kr.), Jošijas jau buvo suaugęs ir puikiai pasiruošęs valdyti Judo karalystę. Apvaizda sukūrė padėtį vispusiškai ją atnaujinti pagal Sandoros įpareigojimus.

Pranašas Sofonijas. Po Ašurbanipalo mirties du pranašai viešai prabilo Dievo vardu prieš Judo karalystės

išsigimimą ir nutolimą nuo Sinajaus Sandoros. Tai buvo Sofonijas ir Jeremijas. Anksčiau, kaip matėme, ir pranašai buvo įbauginti ir nutildyti. Pranašų tyla truko tris amžiaus ketvirčius.

Labai galima, Sofonijas buvo karaliaus Hezekijo palikuonis (žr. Sof 1,1). Tikslią Sofonijo veiklos datą nustatyti nėra įmanoma. Pasmerkimas Dievo garbinime svetimybių kiša mintį, kad jis Dievo vardu pasmerkė Judo karalystės slinktį į stabų garbinimą dar prieš didžiąją Jošijo religinę reformą, kuri prasidėjo 621 m. prieš Kristų. Viena yra tikra: Sofonijas buvo miestietis iš Jeruzalės. Jis puikiai pažįsta bei įvardija jos dalis ir sielojasi dėl jos neištikimybės Dievui (Sof 1,10-11). Sofonijo sielojimasis savo miestu virsta grasinimu savo miestui Dievo vardu.

Sofonijo grasinimas Dievo vardu turėjo skaitytis su Jeruzale, kuri buvo patenkinta savimi. Ilgainiui jis tapo trimitu, šaukiančiu į teismą — Jahvės *Dieną*.

Sofonijo pranašystės raktinė tema yra Jahvės Dienos artumas. Dievo teismas arti — čia pat! Taigi Sofonijo pranešimas aidi Amoso ir Izaijo žodžiu iš Dievo. Jahvės Diena, skelbia Sofonijas, bus "pykčio diena. . ., nerimo ir skausmo diena, griovimo ir nuniokojimo diena, tamsos ir niūrumo diena, debesuota ir audringa diena, trimitų ir karo klyksmų diena. . ." (Sof 1,15-16).

Izaijas buvo pranašavęs, kad Jahvės Diena apsireikš asirų įsiveržimu į Judo karalystę. Sofonijo dienose politinė padėtis buvo iš esmės pasikeitusi. Išdidžioji asirų sostinė Ninevė tuojau pat pavirs dykyne (Sof 2,13-15), o pati asirų imperija taps auka tautų, kurias ji buvo ilgai kankinusi. Iš pirmo žvilgsnio atrodo keistoka, kad pranašai pritaiko savo pranešimų iš Dievo politinį svorį naujoms istorinės padėties aplinkybėms. Svarbu neišleisti iš minties, kad pranašai nebuvo spėliotojai apie politinę padėtį ateityje. Jų domesio centras nebuvo politinė įvykių

raida. Pranašai žvelgė į istorinių įvykių sampyną tikėjimo požiūriu. Dievo užmojis, pranašų mokymu, nebuvo tolygus politinei raidai, bet reiškėsi per istorinius įvykius — vingius ir lūžius. Pranašų įsitikinimu, istoriniai vingiai ir lūžiai neša ir pavojus, ir naujus galimumus. Kadangi pranašams rūpėjo tai, ką Dievas darė ir sakė per istorinius įvykius, jie, įvykiams keičiantis, nematė jokio nenuoseklumo. Istorija yra vingiuota. Istoriniai teismai yra Dievo teismai. Todėl ir Jahvės Dienos — teismo istorinis veiksnys galėjo keistis.

Sofonijo knygos politinių įvykių aprašymas yra perdėm miglotas. Nors Sofonijas ir vaizdžiai nupiešia asirus nušlavusį įsiveržimą į jų imperiją iš šiaurės, bet jis užpuoliko — naujojo Jahvės teismo įrankio vardu nevadina. Užpuolikas iš šiaurės nušluoja asirų sostinę Ninevę, paversdamas ją dykuma (Sof 2,13-15), ir įsiveržia į Jeruzalę per Žuvų vartus (Sof 1,10). Atrodo, kad užpuolikas buvo skitų ir kitų tautų antplūdis iš anapus Kaukazo kalnų.[309] Jų antplūdis pagreitino Asirijos žlugimą. Sofonijas jame matė Jahvės užmojį ir veiklą — teismą.

Sofonijo kreipimasis į Judo karalystę švyti svarbumu, kurį amžius vėliau paaitrins Jėzaus Nazariečio skelbimas: "Atėjo metas, prisiartino Dievo karalystė!" (Mk 1,15). Sofonijas skelbė: "Didžioji Jahvės diena arti, — arti ir atskuba!" (Sof 1,14).

Judo karalystės padėtis sparčiai artėjo prie pražūties. Nenuostabu, kad pranašas ir šaukė jos gyventojus apsispręsti už Sandorą su Dievu ir daryti atgailą, kol dar yra laiko. Aštriais žodžiais pasmerkė pagoniškas svetimybes, kuriomis buvo suterštas Dievo garbinimas: Baalo garbinimą "šioje vietoje" — Jeruzalėje, žvaigždžių garbinimą — astrologiją ant Šventyklos stogo ir Jahvės lydymą

309 Žr. J. Bright, *A History* ..., p. 313-314.

su ammoniečių stabu Milkomu (Milkom; Sof 1,4-6). Pranašo širdį labai ėdė Jeruzalės gyventojų nerūpestingumas ir pažiūra, kad Dievas neturi galios istorijoje ir yra bejėgis išganyti ar teisti (Sof 1,12). Sofonijas smerkė Judo karalystės vadus: karalių ir teisėjus, kunigus ir netikrus pranašus. Anot jo, jie buvo rajūs "staugiantys liūtai" ir išbadėję "vilkai vakare" (Sof 3,3-4). Pati Jeruzalė pranašui atrodė maištingas ir vargu ar bepagydomas miestas, nes be tikėjimo ir visiškai kurčias Dievo žodžiams. Todėl jis ir laikė savo pranašiška pareiga skelbti aštriais žodžiais tai, ką Dievas sako ir daro per įvykius — lūžyje, kuris palies tautas.

Sofonijas nematė vilties "begėdei tautai", nes, svetimybių suteršta ir neištikimybės Sandoros Dievui suviliota, ji nenori grįžti ir atgailauti. Jai verčiau eiti į pražūtį su kitomis pasaulio tautomis "pavydaus Jahvės pykčio ugnyje", negu grįžti pas Sandoros Dievą. Panašiai kaip kadaise Izaijas, Sofonijas kreipėsi į *Likutį*, ragindamas jį atgailauti ir ieškoti prieglaudos pas Jahvę:

Ieškokite Jahvės, visi žemės beturčiai,
gyvenantys pagal jo įpareigojimus;
ieškokite teisumo ir nuolankumo.
Galbūt išliksite nepaliesti
Jahvės pykčio dienoje (Sof 2,3).

Jahvė teisia, kad išganytų, o išgano teisdamas. Anot Sofonijo, Jahvės tikslas nėra sunaikinti teismu, bet apvalyti ir atnaujinti savo Tautą. Todėl Sofonijas ir kalbėjo apie Likutį, kuris bus išgelbėtas nuo pražūties (Sof 1,7), "beturtį ir kuklų likutį" (Sof 3,12). Likutis elgsis nuoširdžiai ir gyvens saugiai, nieko nebijodamas (Sof 3,8-13).

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA Judo karalystė	MESOPOTAMIJA Asirija
	XXV dinastija (mždg. 716-663) Etiopiškoji		Sennacheribas (704-681)
700		Manassas (687-642)	Esarhaddonas (680-669)
	Tirhakas (mždg. 685-664)		
	Asirijos įsiveržimas (671)		Įsiveržimas į Egiptą (671)
		Amonas (642-640)	Ašurbanipalas (668-627)
	Ašurbanipalas apiplėšia Tebus (663)	Jošijas (640-609)	
		Imama elgtis nepriklausomai nuo Asirijos (629)	BABILONIJOS IŠKILIMAS
	XXVI dinastija (mždg. 663-525)	SOFONIJAS (mždg. 628-622)	
	Psammetichas I (mždg. 664-610)	JEREMIJAS (mždg. 626-587)	Nabopolassaras (626-605)
		Jošijo Deuteronominė reforma (621)	Medai sugriauna Ašūro miestą (614)
	Necho II (609-593)		Medai ir babiloniečiai sugriauna Ninevę (612)
		Jošijo mirtis mūšyje prie Megido (609)	Babiloniečiai nugali asirus ir egiptiečius prie Harano (609)
		Jehoachazas II (609; tris mėnesius)	
		Jehoiakimas (Eliakimas; 609-597)	Nebuchadnezzaras (605/604-562)
		HABAKUKAS (mždg. 605)	Karkemišo mūšis (605)
600			ASIRIJOS ŽLUGIMAS

Pranašas Jeremijas. Jeremijas buvo antrasis pranašas su žodžiu iš Dievo Jošijo karaliavimo pradžioje.[311] Jo pranašiška veikla iš dalies sutapo su jo bendralaikio Sofonijo pranašiška veikla. *Jeremijo* knygos antraštė nurodo, kad Jeremijas pradėjo kalbėti Dievo vardu "tryliktaisiais" Jošijo valdymo metais, t.y. maždaug 626 m. prieš Kristų.

Jeremijas buvo išauklėtas Išėjimo iš Egipto ir Sinajaus Sandoros kraityje, nes buvo gimęs kunigiškoje Anatoto (Anatot) miestelio šeimoje. Anatotas — Jeremijo gimtinė yra apie 6 km į šiaurryčius nuo Jeruzalės. Įdomu, kad Jeremijo gimtinė buvo ir kunigo Abiataro (Abiatar) šeimos gyvenvietė (1 Kar 2,26-27). O Abiataras buvo garsiojo Giminių lygos kunigo Elio (Eli) palikuonis, kurį Saliamonas ištrėmė iš Jeruzalės už sandėrį su Adoniju pagrobti Dovydo karūnai. Peršasi mintis, kad Jeremijas galėjo kilti iš Elio šeimos, kuri Giminių lygos amžiuje rūpinosi Sandoros Skrynia Šiloėje. Šiloės sunaikinimas, atnešęs Giminių lygos skaudų ir tragišką galą, giliai įtaigavo Jeremijo pranašystę.[312]

Jeremijo knyga yra pranašo pranešimų iš Dievo rinkinys — antologija. Pirmieji keturi jos skyriai (Jer 1,1-4, 4) supažindina su Jeremijo pranašiška veikla prieš Deuteronominę reformą, kuri buvo pradėta 621 m. prieš Kristų.[313] Šių skyrių turinys, atrodo, buvo peržiūrėtas ir praturtintas vėlesnės Jeremijo patirties šviesa.

Dievas pašaukė Jeremiją būti savo pranašu "tryliktaisiais [Jošijo] metais" (Jer 1,2), dar jaunutį. Pranašu būti Jeremijas labai nenorėjo. Būdamas iš prigimties ne-

---

311 Apie Jeremiją išsamiau rašoma IX skyriuje.

312 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 347-350.

313 Žr. Sekantį skyrių. *Deuteronominis* reiškia "priklausąs Pakartotam Įstatymui".

drąsus, jis atsiprašinėjo, sakydamas, kad esąs tik "vaikas" (Jer 1,6). Vidinė Jeremijo kova, aprašoma 1-ajame knygos skyriuje, atspindi grėsmingą tarptautinę padėtį. Derlingasis pusmėnulis skendėjo nerime, nes tarptautinė padėtis buvo nesaugi. Be to, Asirijos pavergtos tautos kunkuliavo tautiniu atgimimu ir veržėsi į laisvę. Ašurbanipalo mirtis buvo paskatinusi į atgimimą ir laisvę. Babilonija, Nabopolassaro (Nabopolassar) vedama, po ilgai trukusių pastangų jau buvo atgavusi nepriklausomybę. Medija irgi buvo sukilusi. Skitų gaujos nesiliovė veržtis iš šiaurės į pačią Asiriją. Egiptas, lyg pasakos feniksas, kėlėsi iš pelenų. Ir didžiosios tautos judinosi, laukdamos patogaus laiko smogti mirtinį smūgį svirduliuojančiam Asirijos milžinui. Kiekviena jų tikėjosi užimti Asirijos vietą, tapti nauju pasaulio viešpačiu. Senoji pasaulio santvarka, paremta per du šimtmečius Asirijos jėga, griuvo. Rytojus dvelkė nerimu ir viltimi. Derlingasis pasaulis ir Judo karalystė buvo tarpduryje. "Jahvės žodis" prašnekino Jeremiją su pranašo pašaukimu tarpduryje į lemtingą rytojų.

Jėga, kuri griauna, kad atstatytų. Pasakojimas apie Jeremijo pašaukimą būti pranašu turi pokalbio rėmus (Jer 1,4-19). Dievo žodis pokalbyje švyti nenugalima jėga (Jer 1,7; žr. 5,14; 23,29). Jeremijas grūmėsi su Dievo žodžio jėga per visą savo pranašišką veiklą. Jis bandė bėgti nuo savo pranašiško uždavinio ir stengėsi nekalbėti Dievo vardu, bet nepajėgė (Jer 20,7-9). Ilgainiui, žvelgdamas atgal į praeitį, jis suprato, kad jo visas gyvenimas, nuo pat "motinos įsčių" (Jer 1,5), buvo Jahvės užmojo ir veiklos dalis. Būti "pranašu tautoms" (Jer 1,5) buvo Jeremijo pašaukimas ir gyvenimo prasmė, — jis buvo pašventintas būti politiniu veiksniu pasaulinėje Dievo valdžioje.

Kaip kadaise Mozė (Iš 3-4), taip dabar Jeremijas stengėsi išvengti pranašo uždavinio ne tik dėl to, kad jautėsi per jaunas, — tuomet Jeremijas galėjo būti dvidešimties metų amžiaus, — bet ir dėl to, kad manė šiam uždaviniui jis mažiausiai tinka. Pastangos išvengti pranašo uždavinio "tautoms" nuėjo niekais. Jėgos pranašo uždaviniui jame nebuvo, bet buvo ji galioje Dievo — Visagalio Jahvės, kuris jį siuntė. Jeremijui buvo skirta būti tarnu Jahvės žodžio, kuris "valdo istoriją", — kupino jėga sugriauti ir atstatyti, išrauti ir atsodinti (Jer 1,10). Tautos karštligiškai grūmėsi pajungti istoriją sau kitų tautų sąskaita. Jeremijo — "pranašo tautoms" — uždavinys buvo pranešti tautoms, kad Dievas valdo ir kuria istoriją.

Pasakojimas apie Jeremijo pašaukimą būti "pranašu tautoms" vaizdžiais brūkšniais vaizduoja Jahvę, tiesiantį ranką ir liečiantį pranašo burną ne jai nuvalyti, — kaip kadaise Izaijo pašaukime, — bet įgalinti pranašą kalbėti:

... Jahvė sakė man:
"Įsidėmėk! Aš dedu savo žodžius
į tavo burną.
Juos turi paskelbti!
Žiūrėk! Aš tau duodu valdžią
ant tautų ir karalysčių, —
išrauti ir nugriauti,
sunaikinti ir nuversti,
atstatyti ir atsodinti" (Jer 1,9-10).

Jeremijo pranašiškoje veikloje, Jahvės žodis, labiau negu bet kurio kito pranašo gyvenime, buvo visagalis ne tik tautoms ir karalystėms, bet ir paties pranašo vidiniam gyvenimui.

Pasakojimą apie Jeremijo pašaukimą seka dvi regmės. Klausimo ir atsakymo rėmais jos primena Amoso regmes (Am 7,1-9; 8,1-3). Pirmoji regmė išreiškiama

pranašų mėgiamu žodžių žaismu. Hebrajų kalbos žodžiai — daiktavardis "migdolo medis" — *šaqed* ir dalyvis budįs" — *šoqed* yra panašaus sąskambio (Jer 1,11-12). Migdolo medis — *šaqed* sprogsta ir žydi anksti pavasarį — vasario mėnesį. Todėl jis hebrajų kalboje turi pravardę *šoqed* — budįs. *Šaqed* ir *šoqed* žodžių sąskambiu pranašas išreiškia mintį, kad Dievas yra Tas, Kuris budi — Sargybinis, kuris "nei snaudžia, nei miega, bet teisia."[314] Įsitikinimui išryškinti pranašui pakanka šio įspūdingo žodžių sąskambio, kad Jahvė "budi įvykdyti savo žodį" (Jer 1,12). Dievas veikia istorijoje įgyvendinti savo užmojui (žr. Iz 55,10-11).

Antroji regmė siekia išryškinti pirmosios regmės žodžių sąskambiu išreikštą prasmę: Jahvės tikslas dabartinėje istorijos sampynoje reiškiasi grėsme Judo karalystei, — Jahvės teismas yra čia pat! (Jer 1,13-16). Jeremijas mato regmėje katilą valgiui virti. Regmės smulkmenos nėra aiškios. Atrodo, kad katilas verda ant ugnies šiaurėje. Jis tuoj pat bus palenktas pietų linkui, ir dvokiantis viralas bus išpiltas iš jo ant žemės. Regmės prasmė yra aiški. Pikto banga — priešas iš šiaurės[315] užlies Judo karalystę. Istorinis priešo iš šiaurės veidas Jeremijui nėra svarbus. Todėl jis nė vardu jo nevadina. Pranašo įsitikinimu, Jahvė yra Tas, Kuris ateina įvykdyti teismo prieš visą žemę. Jahvės žodis, duodamas per pranašą, buvo *prieš* Judo karalius, didžiūnus, kunigus ir gyventojus (Jer 1,18).

Jeremijo veiklos pradžia. Jeremijo pranašiškos veiklos pradžia buvo penkerių metų tarpsnis tarp jo pašauki-

---

[314] Žr. H. Wheeler Robinson, *The Cross in the Old Testament* (Philadelphia, PA: Westminster, 1955), p. 143.

[315] "Šiaurė" galima suprasti dvejopa prasme: Mesopotamijos fone ir ryšium su Judo karalyste. "Pikto banga iš šiaurės" Mesopotamijos fone buvo skitų antplūdis (žr. Jer 4,5-6,26), o ryšium su Judo karalyste — Babilonijos proveržis į Judo karalystę.

mo būti pranašu ir Deuteronominės reformos (626-621 m. pr. Kr.). Pranašo žodžių turinį Dievo vardu sudaro dabartinės *Jeremijo* knygos pirmieji keturi skyriai (Jer 1,1-4,4). Čia tikėjimas Sandoros kraičiu švyti neįprastai gilia reikšme dabarčiai. Šiuose skyriuose Jeremijo žodžiai Dievo vardu daugeliu bruožų primena pranašo Ozėjo požiūrį į Sandoros kraitį.[316] Tiesą sakant, Jeremijas ir Ozėjas tiek asmenybėmis, tiek ir žodžiu iš Dievo yra vienas kitam giminingi. Nuoseklu galvoti, kad Jeremijas pažinojo Šiaurinės karalystės pranašą Ozėją ir buvo jo žodžių iš Dievo įtakoje. Ozėjo pranašystė šiuo metu jau buvo tapusi Judo karalystės turtu. Jeremijas, kaip ir Ozėjas, grįžo į likiminę Sandoros bendrijos praeitį — Išėjimo įvykį ir Sinajaus dykumos žaizdre tapimą Jahvės Tauta. Ir Jeremijo įsitikinimu, ši praeitis buvo Izraelio ištikimos meilės *hesed* Dievui laikas. Tada Sandoros *nuotaka* mylėjosi su Sandoros *vyru* (Jer 2,1-3). Sandoros bendrija "jaunystės" medaus mėnesį atsakė Dievo apreiškimui visa širdimi visuose gyvenimo poreikiuose. Tačiau dabar padėtis yra iš esmės pasikeitusi. Pasinaudodamas Sandoros bylos žanru,[317] pranašas elgiasi kaip kaltintojas ir Dievo vardu pateikia kaltinimą. Pats Dievas yra Ieškovas ir kaltina savo Išrinktąją tautą (Jer 2,4-13). Visas Izraelio gyvenimas Kanaano žemėje reiškiasi neištikimumu ir dėkingumo stoka Jahvei už jo nuostabius išganymo darbus ir nuolatinį rūpestį (Jer 2,5-7). Tautos vadai — kunigai, karaliai ir pranašai — nepripažino Jahvės teisių į savo Tautą (Jer 2,8). Sandoros byla pasiekia viršūnę kaltinimu

---

316 Atrodo, kad Jer 1,1-4,4 skaitinys buvo iš naujo paties Jeremijo ar įkvėptų knygos redaktorių-leidėjų peržiūrėtas ir praturtintas. Tai liudija vėlesni įvykiai užuominose apie Egiptą (Jer 2,14-17; 2,29-37). Šios užuominos istoriškai yra įmanomos tik po egiptiečių pergalės prieš Judo karalių Jošiją 609 metais.

317 Literatūrine forma. Žr. Mch 6,1-8.

Izraeliui (Jer 2,9-13). Jeremijui — Dievo advokatui Dievo byla su savo Tauta atrodo neįtikima. Anot jo, jokia kita tauta nepakeitė savo dievų, nors jų dievai tikrovėje tėra tik stabai. Tuo tarpu Izraelis vaikosi "tuščius stabus", tapdamas "tuščia" tauta (Jer 2,5b)! Ar galima suprasti Jeruzalę, atmetusią tekantį šaltinį ir pasirinkusią supleišėjusias vandens talpyklas? Pranašas šaukia dangų teisti neištikimą ir nedėkingą Tautą — Izraelį:

"Pasibaisėkite, dangūs, dėl šito,
bjaurėkitės, nerimkite,"
sako Jahvė,
"nes mano tauta padarė dvi nuodėmes:
nutolo nuo manęs,
gyvojo vandens šaltinio, ir
išsikasė sau talpyklas, —
supleišėjusias talpyklas, —
kurios negali palaikyti vandens..." (Jer 2,12-13).

Pranašas išvysto tą pačią mintį ir kitu palyginimu. Izraelis yra neištikima žmona, kuri paliko savo vyrą (Jer 3,19-20). Anot Jeremijo, tikrovėje Jahvės nuotaka buvo tik vieša ištvirkėlė. Sekdama savo gašlumo poreikius, ji prilygo asilei poravimosi metu (Jer 2,20-25). Neištikimu ir nedėkingu gyvenimu Izraelis suteršė Žemę, Sandoros bendrijai patikėtą palikimą. Izraelis, garbindamas Baalą vietinėse šventovėse, "paleistuvauja" ant "kiekvieno kauburio ir po kiekvienu žaliu medžiu" (Jer 2,20). Joks šarmas ir muilas nepajėgs nuplauti Izraelio nuodėmės dėmių, nes jos sklydi nekaltų žmonių ir vargšų prakaitu ir krauju (Jer 2,22). Lieka tik vienas kelias — skyrybos (Jer 3,1-15)!

Judo karalystė nieku nepasimokė iš Šiaurinės karalystės istorijos. Ji baigėsi skyrybų raštu, duotu per tragiškus įvykius. Neištikima Šiaurinė karalystė buvo mažiau

nusikaltusi negu savimi patenkinta, apsimetėlė, Judo karalystė. Ji yra pasmerkta pražūčiai už išdavimą meilės, kuri ją pašaukė, ją atpirko iš Egipto ir rūpinosi ja per visą jos istoriją (Jer 3,6-14).

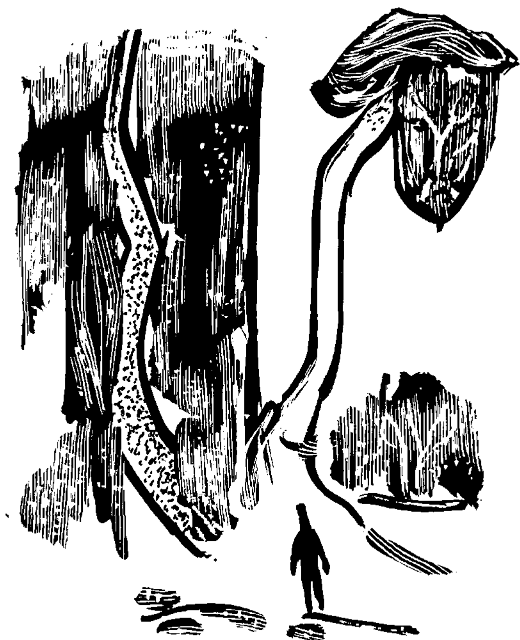
Jeremijas nebuvo fatalistas. Lemtimi jis netikėjo. Jis nesiliovė skelbti, kad dar yra laiko grįžimui — atgailai ir gyvenimui pataisyti. Pats Jahvė kreipėsi į savo neištikimą ir nedėkingą Tautą per įvykius su kvietimu grįžti pas jį ir pripažinti jį tikruoju savo Viešpačiu ir Vyru. Jahvė siekia atnaujinti nutrauktą santykį (Jer 3,22) ir perdirbti žmogaus širdį. Pranašui Jeremijui yra būdinga Sandoros sąlyga "jeigu". Su ja Jeremijas pradeda šaukimą į atgailą (Jer 4,1-4). *Jeigu* Judo karalystė apsigalvos ir grįš į Sandoros santykį su Jahve, senasis Pažadas Abraomui taps tikrove: tautos laimins save Izraelio Dievo vardu (Jer 4,2).

Jeremijas, kaip ir Sofonijas, smerkė Sandoros tikėjimo atmiešimą ir lydymą su svetimais gamtos religijos pradais. Jis Dievo vardu šaukė į reformą, — ne į paviršutinišką apeigų ir aukų reformą, bet į širdies atnaujinimą. Jeremijo atnaujinimas prasidėjo su širdimi, tikrąja ištikimumo ir dėkingumo gimtine. Užtat jis ir reikalavo "apipjaustyti širdį"[318] ir "išplėšti dirvoną" (Jer 4,3-4). Šventoji Izraelio praeitis Judo karalystėje buvo tapusi dirvonu — apleista ir užmiršta. Jeremijo pranešime iš Dievo Sandoros kraitis, apreikštas Sinajaus dykumos žaizdre, išniro iš praeities gelmių ir sušvito jėga dabarčiai.

---

[318] "Apipjaustyti širdį" yra išsireiškimas, kuriuo paženklinama atvira ir dėkinga širdis — laikysena. *Širdis* Šv. Rašte yra žmogaus centras. Širdimi galvojama ir apsisprendžiama. Tas pats išsireiškimas yra ir Įst 10,16; 30,6. "Neapipjaustyta širdis" yra tolygi uždarai ir nedėkingai žmogaus laikysenai Dievui (Jer 9,26).

VIII SKYRIUS

DEUTERO-NOMISTAS: RINKIS GYVENIMĄ AR MIRTĮ

Siūlau jums gyvenimą ir mirtį,
palaiminimą ir prakeikimą.
Rinkis gyvenimą, kad gyventum
tu ir tavo palikuoniai.
Mylėk Jahvę, savo Dievą,
paklusk jam ir
būk jam ištikimas,
nes jis yra gyvenimas . . .
(Įst 30,19-20)

Sofonijas ir Jeremijas skelbė, kad senasis pasaulis žlugs. Jie laukė senojo pasaulio žlugimo. Tačiau senasis pasaulis, nors ir traškėjo, vis nežlugo. Ir Judo karalystė, užuot žlugusi, asirų karaliui Ašurbanipalui mirus (627 m. pr. Kr.), patyrė net tautinį atgimimą.

Jaunutis Judo karalius Jošijas, pasinaudodamas Asirijos bejėgiškumu laikyti po savo letena Derlingąjį pusmėnulį, pradėjo mesti laukan iš savo karalystės asirų priespaudos ženklus. Anot Kronisto, Jošijo reforma prasidėjo "dvyliktaisiais [valdymo] metais" (627 m. pr. Kr.), šešerius metus prieš Deuteronominę reformą (2 Kr 34,

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:
Įst 1-34.
Nah (visa knyga); Hab 1-2.

3).[319] Pradžioje Jošijas įsitvirtino buvusioje Šiaurinės karalystės teritorijoje. Ją asirai buvo įjungę į savo imperiją, padarydami Megido ir Samarijos provincijomis. Nėra abejonės, kad Jošijo siekis atstatyti Jungtinę karalystę dovydiškojo karaliaus valdžioje buvo aitrinamas tuometinės politinės padėties. Jošijas naudojosi proga ir veržėsi įgyvendinti šį tautinį siekį tikrovėje.

Atrandama "Sandoros knyga". Karaliui Jošijui sekėsi. Tarptautinė padėtis buvo palanki. Asirai vis sparčiau traukėsi į savo aptvarą Mesopotamijoje. Babilonija, Nabopolassaro (626-605 m. pr. Kr.) vedama, atsiskyrė nuo Asirijos ir pasiskelbė nepriklausoma. Ir Jošijas plėtė savo tautinę reformą. Amžiumi anksčiau Hezekijas buvo išreiškęs Judo tautinį atgimimą pastangomis išvalyti Šventyklą nuo asiriškų ir kitų svetimybių. Dabar Jošijas, sekdamas Hezekijo pavyzdžiu, tautinį atgimimą praturtino ir religine reforma. Jį rėmė Judo karalystės žemvaldžiai. Jie buvo priešinęsi Manasso žaidimui su Asirija ir dabar ilgėjosi tautinės nepriklausomybės (2 Kar 21,23-24). "Aštuonioliktais karaliaus Jošijo metais" (2 Kar 22,3), — t.y. 621 metais prieš Kristų, reformos metu įvyko nepaprastas įvykis: Šventykloje buvo rasta *Tora* — Mozės Mokymo, arba Įstatymo, knyga. Apie knygos radimą pasakoja 2 Kar 22 skaitinys. Pagal skaitinį, rankraštis — Toros, arba Mokymo, knyga — buvo rasta Jeruzalės Šventykloje remonto metu. Atrodo, kad remontas nebuvo įprasti priežiūros darbai, bet turėjo tikslą pašalinti iš Šventyklos visas svetimybes. Jošijo raštininkui, atėjusiam Šventyklon prižiūrėti algos mokėjimą darbininkams, buvo pranešta apie šį "archeologinį radinį". Raštininkas, negai-

---

319 Kronistas yra bevardis įkvėptas Senojo Testamento autorius-istorikas. Jam priskiriama keturios knygos: 1-2 *Kronikų*, *Nehemijo* ir *Ezdro*. Apie Kronistą išsamiai rašoma trečioje *Rakto* dalyje.

šuodamas, davė žinią apie radinį karaliui Jošijui (Kar 22,4-7).

Perskaičius rastąjį rankraštį Jošijo akivaizdoje, jis perplėšė savo drabužius (2 Kar 22,11). Drabužių perplėšimas buvo širdgėlos ir siaubo ženklas. Karalius skubiai įsakė, kad Vyriausiasis kunigas paliudytų rankraščio tikrumą. Tas buvo padaryta, atsiklausiant pranašės Huldos (Huldah) nuomonės (2 Kar 22,14-20).[320] Hulda patvirtino, kad rankraštis yra tikra Sandoros knyga. Jos patvirtinimas buvo pranašiškas iššūkis ir palietė jautrią opą: Jahvė nubaus Jeruzalę ir pavers ją "baisiu reginiu ir keiksmažodžiu" (2 Kar 22,19), nes nesilaikyta Sandoros knygos įpareigojimų. Jošijas, žinios pritrenktas, sušaukė žmones pamaldoms prie Šventyklos Sandorai atnaujinti. Pats karalius Jošijas perskaitė "Sandoros knygą" (2 Kar 23,2)[321] ir, ja remdamiesi, žmonės padarė priesaiką Jahvės akivaizdoje gyventi ir elgtis pagal jos įpareigojimus.

Jošijo pamaldos Jeruzalėje primena pasakojimą apie giminių susirinkimą prie Šechemo su apeiginiu Sandoros atnaujinimu ir "Dievo Toros" skaitymu (Joz 24). Be to, jos primena ir senovines Sandoros pamaldas prie Sinajaus kalno (Iš 24,3-8). Ir jų metu Mozė perskaitė žmonėms Sandoros knygą.

Sandoros atnaujinimo pamaldas Jeruzalėje sekė plati Jošijo reforma. Ji buvo daug kuo panaši į kone šimtmečiu ankstesnę Hezekijo reformą. Tačiau ji švytėjo šmaikščiu nuodugnumu ir energija (2 Kar 23). Mat "Sandoros knygos" atradimas paspartino ir davė aiškesnę krypti jau keletą metų anksčiau pradėtai Jošijo reformai. Nėra abejonės, kad už karaliaus pastangų apvalyti Šventyklą sly-

---

320 Nūdien rankraščio kilmė ir amžius būtų nustatomi, pasinaudojant archeologinėmis priemonėmis.

321 "Sandoros knyga" yra ta pati kaip ir Toros, arba Įstatymo, knyga (2 Kar 22,8).

pėjo ir politinis siekis atgauti karalystės gajumą bei išvengti pražūties, kuria "Sandoros knyga" grasino pasimetusiai Dievo Tautai (žr. Įst 11,26-32; 28). Svetimybės, aštriai pasmerktos pranašo Sofonijo, pagaliau buvo pašalintos iš Šventyklos: kanaaniečių Baalo, asirų astrologijos — žvaigždžių ir kaimynų stabų garbinimas (Sof 1,4-6). Pelenais pavirto rakandai, kuriais buvo garbinami svetimi dievai, — jie buvo sudeginti Kedrono slėnyje ir pelenai išbarstyti (2 Kar 23,4-6). Šventoji gamtos religijos prostitucija, kruvinoji kūdikių auka Hinnomo slėnyje ir ateities spėliojimas per burtininkus ir kerėtojus karaliaus potvarkiu uždrausta (2 Kar 23,7-14.24-25).

Jošijas nepasitenkino vien tik Jeruzalės miesto ir Šventyklos išvalymu nuo svetimybių. Ir tolimosios šventovės už Jeruzalės, — taip vadinamos "aukštumų", arba "ant kalvu", šventovės, — buvo sunaikintos ir išniekintos, o jų sustabmeldėję kunigai pašalinti.[322] Ilgainiui Jošijo reforma pasiekė ir Šiaurinės karalystės žemes, kurių dabar tik vardas tebuvo asirų valdžioje. Jeruzalės Šventyklos varžovė Betelyje buvo sunaikinta kartu su aplinkinėmis "aukštumų šventovėmis" (2 Kar 23,15-20). Taigi Jošijo religinė reforma buvo raiškus Judo nepriklausomybės paskelbimas.

Vienas Jošijo reformas bruožas yra itin reikšmingas. 2 Kar 23,8-9 skaitinys teigia, kad Jošijas uždraudė Jahvės kunigams eiti pareigas Judo miestuose ir sunaikino vietines šventoves. Ten pat teigiama, kad "aukštumų kunigams nebuvo leista kunigauti Šventykloje [Jeruzalėje], tačiau jiems buvo duota teisė maitintis nerauginta duona tarp savo bendrabrolių [kunigų]" (2 Kar 23,9). Aiškėja, kad Jošijo reforma siekė sutelkti visą Dievo garbinimą

---

322 Archeologija liudija, kad šiuo metu buvo sunaikinta Arado (Arad) šventovė. Žr. *Rakto* I, p. 244; 406.

Jeruzalės Šventykloje, pagrindinėje visos karalystės šventovėje. Dalinai to paties buvo siekusi ir ankstesnė Hezekijo reforma. Hezekijui to pasiekti nepasisekė. Dabar Dievo garbinimo liturgija buvo griežtoje Šventyklos kunigijos priežiūroje. Priežiūros tikslas buvo apsaugoti Sandoros tikėjimą nuo svetimybių.

Karaliaus Jošijo reforma įtaigiai liudijo, kad Judo karalystė nutraukia santykius su Asirija ir atsisako jos kultūrinės įtakos, kuri buvo įsisenėjusi nuo Manasso amžiaus. Religiniu požiūriu, ja buvo pareikšta, kad atsižadama tuometinės galvosenos, kuri trūks plyš stengėsi derintis prie to, kas madinga Asirijos imperijoje. Svarbiausia atsisakoma suausti Sandoros tikėjimą su kitomis religijomis į daugiaspalvę skarą. Jošijo reforma iš esmės siekė grįžti prie Sandoros tikėjimo šaltinių. Ja buvo pasipriešinta naujovėms ir atsisakyta pasiduoti kultūrinių ir politinių poslinkių vingiams. Reforma rėmėsi įsitikinimu, kad, grįždama į šventąją praeitį — likiminį Išėjimo įvykį ir Sandorą su Dievu dykumoje, Judo karalystė turės vietą ateityje. Raiškiu ir įtaigiu pavyzdžiu buvo Šiaurinės karalystės tragedija. Ji sutrupėjo istorijos vingiuose, nes pamiršo savo šventąją praeitį. Paklysdama kultūriniuose ir politiniuose vingiuose, Šiaurinė karalystė atmiešė savo tikėjimo savimonę ir sutrupėjo. Todėl dabar Judo karalystė, senoviniu Sandoros atnaujinimo šventimu, stengėsi susigrąžinti praeitį ir su*dabar*tinti jos prasmę. Tam tikslui, Jošijo įsakymu, buvo atnaujintas Perėjimo šventės minėjimas. Ji buvo užmiršta jau nuo teisėjų laikų (2 Kar 23, 22-23).

Jošijo reformos pagrindas. Šventykloje remonto metu, kaip jau minėta, buvo rasta "Įstatymo knyga" (2 Kar 22,8). Ji vadinama ir "Sandoros knyga" (2 Kar 23,2). Rastoji knyga buvo skaitoma Sandoros atnaujinimo pamaldose ir davė aiškesnę kryptį Jošijo reformai.

Senojo Testamento tyrėjai kelia klausimą: kas tai buvo per knyga? Kur ją galima rasti Senajame Testamente?

Penkiaknygė, arba Pentateuchas, yra Senojo Testamento *Tora* — Mokymas, arba Įstatymas. Tačiau Penkiaknygė šiuo metu dar nebuvo užbaigta.[323] Kitų Senojo Testamento teisės rinkinių — Sandoros Teisyno (Iš 20,22-23,33) ir Šventumo Teisyno (Kun 19-26) turinys yra skirtingas nuo rastosios knygos turinio.

Jošijo rastoji "Sandoros knyga" turi tris ryškius bruožus:

1. Griežtai pasmerkia Manasso įvestas pagoniškas svetimybes.

2. Reikalauja sutelkti visą Dievo garbinimą Jeruzalės Šventykloje.

3. Iškilmingai įspėja, kad Judo karalystės viltis turėti vietą ateityje turi vienui vieną pagrindą — ištikimumą Jahvei — Sandoros Dievui.

Ar yra Senajame Testamente knyga, kurios turinys yra panašus į "Sandoros knygos" turinį?

Minėtieji trys bruožai yra ryškūs teisyne, kurį skaitome nūdienėje *Pakartoto Įstatymo* knygoje (Įst 12-26). Šį teisyną įprasta vadinti Deuteronominiu Teisynu. Įst 12-26 skaitinio pasakojimo fone apie knygos atradimą Šventykloje (2 Kar 22-23) pajuntama ryšys tarp šio Deuteronominio Teisyno ir priemonių, kurių ėmėsi Jošijas reformos metu. Itin ryškus reikalavimas sutelkti Dievo garbinimą Jeruzalės Šventykloje, — vietoje, "kurią Jahvė, jūsų Dievas, pasirinko" (Įst 12,11), ir sunaikinti vietines "aukštumų" šventoves (Įst 12; 2 Kar 23). Be to, Deuteronominis Teisynas sąlygoja gyvulių skerdimą. Gyvuliai ga-

323 Apie Penkiaknygę išsamiai rašoma *Rakto į Senąjį Testamentą*, I, p. 50-55.

li būti skerdžiami mėsai bet kur, tačiau jie gali būti aukojami Dievui tik Jeruzalės Šventykloje (Įst 12,13-14; 16,5-6). Žmonės, anot Deuteronominio Teisyno, privalo keliauti į Jeruzalės Šventyklą švęsti didžiųjų švenčių (Įst 16,1-17).

Įst 18,1-8 skaitinyje pareiškiama, kad kaimo kunigai, kurie neteks teisės kunigauti, uždarius "aukštumų" šventoves, turi teisę eiti kunigo tarnybą Jeruzalės Šventykloje (žr. 2 Kar 23,9).[324]

Bendrijos Tėvai — šv. Atanazas, šv. Krizostomas, šv. Jeronimas bei kt. nuo IV kristinio amžiaus ir šiuolaikinis moksliškas Penkiaknygės tyrimas teigia, kad Jošijo reformos pagrindas buvo Deuteronominis Teisynas.[325] Ir pati reforma yra vadinama Deuteronomine reforma.[326]

Turinys ir išraiška Deuteronominio Teisyno turi ryšį su senuoju Sandoros kraičiu. Bet jis buvo pritaikintas naujiems Sandoros bendrijos poreikiams VII a. prieš Kristų.[327] Todėl jis nėra Jošijo amžiaus kūrinys. Atrodo, kad Deuteronominis Teisynas yra Šiaurinėje karalystėje puoselėtas Sandoros kraitis. Levitai —kunigai-mokytojai pagal jį mokė gyventi ir jį išsaugojo. 721 m. prieš Kristų, Šiaurinei karalystei žlugus, bėgliai, traukdamiesi į Pietinę karalystę, atnešė šį Sandoros kraitį į Judo karalystę — Jeruzalę.

Būdinga, kad Deuteronominiame Teisyne Jeruzalė nėra minima pagrindinės Šventyklos vardu. O 2 Kar 23

---

324 Žr. J. Blenkinsopp, "Deuteronomy", *JBC* 6:2-4; G. von Rad, *Deuteronomy* (Philadelphia, PA: Westminster, 1966), p. 23-30.

325 Žr. B. W. Anderson, *ten pat*, p. 351.

326 Daugsyk minėtas Deuteronominis istorikas perėmė Deuteronominės reformos galvoseną ir jos įtakoje Dievo įkvėpimu parašė išsamią izraeliečių istoriją: nuo Mozės amžiaus iki karalystės žlugimo. Deuteronominę istoriją sudaro šios knygos: *Jozuės, Teisėjų, 1-2 Samuelio* ir *1-2 Karalių*.

327 Teisiniai Įst 12-26 įpareigojimai turi daug bendro su Sandoros Teisynu (Iš 20,22-23,33).

skaitinyje karalius Jošijas "vietą, kurią pasirinko Jahvė" tapatino su Jeruzale. Atrodo, kad Deuteronominio Teisyno autoriai turėjo mintyje Šechemą, — Sandoros atnaujinimo vietą Jozuės amžiuje ir Jeroboamo I sostinę.

Pakartoto Įstatymo knygos šerdis — Deuteronominis Teisynas (Įst 12-26) turėjo ilgą istoriją. Ji buvo Sandoros *Tora*, arba Įstatymas, Šiaurinėje karalystėje. Karalystei žlugus, bėgliai ją atnešė į Jeruzalę ir padėjo apsaugai Šventyklon. Jošijo amžiuje ji buvo atrasta ir tapo jo reformos pagrindu.[328] Atrodo, kad į Deuteronominį Teisyną buvo įjungta ir pridėtinė pamokslinė medžiaga. Nesunku suprasti, kodėl "palaiminimų ir prakeikimų" skaitymas privedė Jošiją prie atgailos (žr. Įst 28). Svarbu susipažinti su mūsų skaitomos *Pakartoto Įstatymo* knygos sąranga ir turiniu.

PAKARTOTO ĮSTATYMO KNYGA

Šiuolaikinėje Penkiaknygėje, arba mūsų skaitomame Pentateuche, *Pakartoto Įstatymo* knyga yra penktoji jos dalis.[329] Senojo Testamento tikėjimo istorijoje ir Dievo garbinime jos vaidmuo yra labai svarbus. Ir Naujasis Testamentas liudija apie jos svarbą pasakojime apie Jėzaus gundymą Judėjos dykumoje (Mk 1,12-13; Mt 4,1-11; Lk 4,1-13).

Pakartoto Įstatymo knygos išleidimas Jošijo reformos vardu buvo pirmasis *svarbus* žingsnis į Senojo Testamento *kanoną* — norminį šventųjų Raštų sąrašą. Šiuo žingsniu Sandoros bendrija padėjo pamatą įkvėptos raštijos sąra-

---

[328] Žr. N. Lohfink, *Bibelauslegung im Wandel* (Frankfurt am Main: J. Knecht, 1967), p. 129-157; G. von Rad, *Old Testament Theology*, I, p. 219-231.

[329] Penkiaknygę sudaro penkios Senojo Testamento knygos: *Pradžios, Išėjimo, Kunigų, Skaičių* ir *Pakartoto Įstatymo*. Įprasta ją vadinti *Tora* — Mokymu, arba Mozės įstatymu.

šui. Dievo įkvėpimu Šv. Rašto knygos buvo parašytos. Apvaizdos vedimu Šv. Rašto knygos buvo atpažintos kaip norminės, t.y. saistančios Sandoros bendriją tikėjimo ir elgesio poreikiuose. Ilgainiui norminė *Tora*, arba Sandoros bendriją saistantis *Mokymas*, buvo išplėsta — apėmė ne tik *Pakartoto Įstatymo* knygą, bet ir senąjį Sandoros pasakojimą — Jahvistinį (J) ir Elohistinį kraitį (E) Kunigiškajame leidinyje (P), t.y. visą Penkiaknygę.[330] *Pakartoto Įstatymo* knyga kritiškuoju asirų imperijos žlugimo metu maitino ir gilino Sandoros tikėjimą Dievu. Ji nesiliovė maitinti ir gilinti tikėjimo iššūkį ir regmę per kartų kartas. Būdinga, kad ji yra viena iš dažniausiai cituojamų Senojo Testamento knygų Naujajame Testamente. Pirmasis didysis įsakymas, kurį Jėzus laiko viso *Toros* —Mozės Mokymo įvykdymu, yra tiesioginė citata iš *Pakartoto Įstatymo* knygos (plg.: Įst 6,5 su Mk 12,30; Mt 22,37; Lk 10,27). Antrasis įsakymas, nors yra tiesioginė citata iš *Kunigų* knygos (Kun 19,18), yra numanomas *Pakartoto Įstatymo* artimo meilės sampratoje (Įst 10,19). Be to, Jėzaus atsakymai Gundytojui evangelijose yra išreikšti Izraelio bandymų fone (Įst 6-8; ypatingai 6,13.16; 8,3).

Visa nūdien skaitoma *Pakartoto Įstatymo* knyga rodo, kad ji yra Mozės pamokslas, sakytas izraeliečiams Moabo žemėje, prieš jiems pereinant Jordano upę — užkariaujant Pažado Žemę. Izraeliečiai vaizduojami tarpduryje iš klajoklių buities į žemdirbių buitį su naujais galimumais ir pagundomis. Mozė vaizduojamas pamokslininku, kuris skatina būsimus sėslius žemdirbius neužmiršti nuostabiojo Dievo gerumo, apreikšto Išėjime iš Egipto ir buvojime Sinajaus dykumoje, ir laikytis Sandoros įpareigojimų Kanaano žemėje — naujoje žemdirbių

---

330 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, III, I skyrius.

buityje. Pamokslas sušvinta dar didesne jėga ir reikšme, kai atpažįstama, jog jis atspindi Izraelio[331] pagundas nuo pat pirmųjų Žemės užkariavimo dienų iki dar neseniai išgyventos stabmeldystės Manasso amžiuje. Izraeliečių pagunda buvo atmiešti savo Sandoros tikėjimą su kanaaniečių gamtos religija.

Atidžiau pasidomėjus, *Pakartoto Įstatymo* knyga, pastebima, nėra vientisa. Kaip jau matėme, jos šerdis yra Deuteronominis Teisynas (Įst 12-26). Apie šią šerdį suburiama bent trys Mozės kalbos — pamokslai. Visos knygos sąrangą galima išreikšti šia apybraiža:[332]

I.	**Pirmoji kalba**	Įst 1-4
1.	Įvadas	1,1-5
2.	Mozė atpasakoja klajones nuo Horebo kalno	1,6-3,29
3.	Mozės paraginimas Izraeliui	4,1-40
4.	Priedas	4,41-43
II.	**Antroji kalba**	Įst 5-26; 28
1.	Įvadas	4,44-49
2.	Mozės paraginimas Izraeliui [Dešimt įsakymų: Įst 5,6-21]	5,1-11,32
3.	Mozė paaiškina Įstatymą	12,1-26,19
4.	Užsklanda	28,1-68

331 Žodis *Izraelis* iš tikrųjų apima abi izraeliečių karalystes: Izraelį, arba Šiaurinę (kartkartėmis vadinamą ir Efraimu), ir Judą. Pavyzdžiui, "abi Izraelio tėvynės namai" (Iz 8,14). Vadinasi, net ir Šiaurinei karalystei žlugus, žodis *Izraelis* buvo naudojamas Judo karalystei paženklinti.

332 Žr. B. W. Anderson, *ten pat*, p. 353.

III. **Trečioji kalba**		Įst 29-30
1. Jahvės Sandora su Izraeliu Moabo žemėje	29,1-29	
2. Iššūkis rinktis gyvenimą ar mirtį	30,1-20	
IV. **Papildymai:**		
1. Sandoros šventimas prie Šechemo		Įst 27,1-28
2. Baigminiai Mozės pamokymai		Įst 31,1-29
3. Mozės giesmė ir palaiminimas		Įst 31,30-33,29
4. Pasakojimas apie Mozės mirtį		Įst 34,1-12

Pagrindinė kalba yra antroji. Ji apima Dešimt įsakymų (Įst 5,6-21) ir Deuteronominį Teisyną (Įst 12,1-26,19). Ši *Pakartoto Įstatymo* knygos dalis, Penkiaknygės tyrėjų manymu,[333] yra seniausia "Mozės pamokslų" Izraeliui laida. Deuteronominis Teisynas įrėmuojamas į pamokslinę medžiagą, kuri galėjo būti užrašyta įkvėptųjų autorių prieš ar po Jošijo reformos.[334] Antroji kalba yra skaitytina kaip vientisas vienetas. Atrodo, kad ji buvo "Sandoros knyga", kuri buvo perduota Jošijui ir tapo Deuteronominės reformos pagrindu.[335]

Mozės pamokslas Izraeliui. "Taigi, Izraeli, įsiklausyk, ko Jahvė, tavo Dievas, reikalauja iš tavęs: bijoti ["garbinti" religine prasme] Jahvės ir vykdyti jo įsakymus. Mylėk jį, tarnauk jam visa širdimi ir visu gyvenimu. . ." (Įst 10,12). Jau ši atkarpa padeda suvokti, kad

---

333 Žr. B. W. Anderson, *ten pat,* p. 353.

334 Užrašymo laikas nieku būdu nėra tapatinamas su turinio kilme ir amžiumi. Kilme ir amžiumi Deuteronominis Teisynas turi šaknis Šiaurinės karalystės istorijoje.

335 G. E. Wright, žymus Penkiaknygės tyrėjas, mano, kad Jošijo "Sandoros knyga" apima antrąją ir trečiąją Mozės kalbą (Įst 4,44-30,20). Žr. G. A. Buttrick *et al., Interpreter's Bible* (New York, NY: Abingdon, 1953), II, p. 311-330.

Mozės atsisveikinimo kalba turi savitą stilių. Palyginus jį su Jahvisto (pvz.: Pr 2,4b-3,24) ar Kunigiškojo autoriaus (pvz.: Pr 1,1-2,4a) stiliumi, skirtumas yra lengvai pastebimas. Mozės atsisveikinimo kalba nėra įtaigaus pasakotojo apie Kūrinijos santykį su Kūrėju išraiška, ar kunigo dėstymas apie Dievo garbinimo poreikius, bet išraiška pamokslininko, kuriam svarbu šaukti Sandoros bendriją gyvybinių klausimų pasvarstyti. Guvia ir įspūdinga iškalba, sakiniu po sakinio, pamokslininkas nori įtikinti savo klausytojus. Jam būdinga naudoti išsireiškimus, kurie dažnai naudojami Deuteronominėje istorijoje: "tarnauti [sekti] svetimiems dievams", "klausyti Jahvės balso", "kad galėtumėte ilgai gyventi žemėje", "kad jums sektųsi", "daryti tai, kas yra pikta [arba gera] Jahvės akivaizdoje".

Penkiaknygėje šiam deuteroniminiam stiliui yra panašus Elohistinis pasakojimas apie šventąją istoriją. *Pakartoto Įstatymo* knyga, kaip ir Elohistinis pasakojimas, šventąjį kalną vadina Horebu, o ne Sinajumi (kaip tai daro J ir P), o vietinius Pažado Žemės gyventojus vadina amoriečiais, bet ne kanaaniečiais (kaip tai daro J ir P).

Pakartoto Įstatymo knyga ir Deuteroniminė istorija. Būdingas pamokslininko stilius yra atpažįstamas ir Deuteronominėje istorijoje: *Jozuės, Teisėjų, 1-2 Samuelio* ir *1-2 Karalių* knygose. Be to, jis ryškus ir *Jeremijo* knygos proza rašytose dalyse. Peršasi išvada, kad šis stilius bus buvęs plačiai naudojamas VII-VI a. prieš Kristų. Archeologiniai radiniai — Lachišo laiškai liudija, kad pamokslinis prozos stilius buvo tų amžių mada.[336] Nors *Pakartoto Įstatymo* knygos stilius ir priklauso šiam deuteronominiam amžiui, jos turinys yra kur kas senesnis. Kartkartė-

---

[336] Lachišo laiškai yra rinkinys molio indų šukių su įrašais. Laiškai buvo atrasti 1935 metais ant Lachišo piliakalnio Judėjoje. Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 321-322.

mis Mozės pamokslo turinys ir stilius (žr. Įst 29-30) rodo, kad turima ryšio su pamaldomis Sandorai atnaujinti Pažado Žemėje. Pamaldas Sandorai atnaujinti įvedė Mozės įpėdinis Jozuė Šecheme. Giminių lyga jas naudojo savo pagrindinėje šventovėje Šiloėje. Taigi ši Sandoros kraičio medžiaga buvo išsaugota Šiaurinėje karalystėje. Vėliau, pradėjus ją naudoti Jošijo reformos pagrindu, senasis Sandoros kraitis buvo užrašytas ir išplėstas reformos amžiaus stiliumi.

Pakartoto Įstatymo knygos autorius. Įkvėptasis *Pakartoto Įstatymo* knygos autorius lieka mums bevardis. Tas pat sakytina ir apie daugelį kitų Senojo Testamento knygų. Tačiau dėjimas VII a. prieš Kristų *Toros* — Mokymo apie Dievo valią į Mozės burną nėra tik mokslininkų išmislas. *Pakartoto Įstatymo* knyga yra Mozės *Tora* — Mokymas apie Dievo valią, kaip jis buvo suprantamas VII a. pr. Kr. Žinoma, tai nėra pažodinis Mozės *Toros* perdavimas. Tačiau ji švyti ta pačia Mozės tikėjimo nuotaika ir laikysena, sunkte persunkta pranašų sąjūdžio religine ir dorovine įžvalga. Kaip ir patys pranašai, *Pakartoto Įstatymo* Tora — Mokymas nesišauna vesti Izraelį į naujus religinius poslinkius ir aukštumas, bet nori priminti izraeliečiams pirmykštį Mozės tikėjimo kraitį.[337] Įkvėptiesiems jos autoriams rūpėjo atnaujinti, o ne įvesti naujoves. Todėl pamokslai *Pakartoto Įstatymo* ir yra priskiriami Mozei.

Pakartoto Įstatymo knygos vardas. Pats *Pakartoto Įstatymo* knygos vardas kilo iš vieno jos skaitinio (Įst 17, 14-20). Jame mokoma, kad izraeliečių karalius turi turėti su savimi "šio įstatymo nuorašą" (Įst 17,18) ir elgtis

---

[337] Graikiškasis Senasis Testamentas — Septuaginta vadina *Pakartoto Įstatymo* knygą *deuteronomion* — pakartojimu, paantrinimu. Taigi kalbama apie Mozės *Toros* atgimimą VII a. prieš Kristų.

pagal jį. Septuaginta, graikiškasis Senasis Testamentas, davęs nūdien naudojamus Penkiaknygės knygų vardus, šiuos žodžius verčia "šis antrasis įstatymas".[338] O hebraiškasis knygos vardas yra pirmieji jos žodžiai: "Šie yra žodžiai" (Įst 1,1). Taigi graikiškasis vardas pavadina knygą pagal jos pagrindinį turinį: *pakartojimas*, arba paantrinimas, pirmykščio, per Mozę duoto, *įstatymo*.

Iš *Pakartoto Įstatymo* knygos turinio sprendžiant, žodis *įstatymas*, kuris atspindi graikų kalbos *nomos* ir lotynų kalbos *lex*, nėra pakankamas apimti visai hebraiškojo žodžio *Toros* prasmei. Tiksliai išreiškiant, *Tora* reiškia *Mokymas*. *Pakartoto Įstatymo* knyga apima *Įstatymą*, bet nesiriboja vien teisėtvarka. Savo esme ji yra *Mokymas* apie Dievo valią, — Sandoros bendrijos pagrindo ir įpareigojimų paaiškinimas (Įst 1,5). Vadinasi, ji nėra skiriama teisėjams ir kunigams, bet visai Sandoros bendrijai. Kaip matėme, ji nėra teisės normų rinkinys, bet *pamokslas* — tikėjimo skelbimas ir aiškinimas. Jos turinys yra ir tai, ką Dievas padarė, ir tai, kas įpareigoja Dievo išsirinktą ir atpirktą Sandoros bendriją. Todėl *Toros* žodis apima ne įstatymų rinkinį (Įst 12-26), bet Mozės mokymą.

SANDOROS ATNAUJINIMAS

Mozės pamokslo turinys yra šaukimas atnaujinti Sandorą su Dievu. Jis prasideda įsakmiu "Klausyk, Izraeli!" (Įst 5,1), kuris nesiliauja skardėti iki pat jo užsklandos. Šaukimas atnaujinti Sandorą su Dievu sklydi veržliu būtinumu. Visa Sandoros bendrija turi klausytis! Mozė kreipiasi į izraeliečius, dar prieš jiems pereinant Jordano upę į Pažado Žemę. Todėl, anot pamokslininko, Išėjimo įvykių atsiminimas dar labai gyvas, ir izraeliečiai dar nėra patyrę Kanaano pavojų ir pagundų. Tačiau greitai paaiš-

---

338 "To deuteronomion touto".

kėja, kad šaukimas atnaujinti Sandorą su Dievu skiriamas ne anai tolimai praeities kartai, bet "šiandieninei" — kartai, kuri *šią dieną* stovi prieš Dievą. Pamoksle Mozė kreipiasi į Sandoros bendriją *šiandien.* Šiuolaikinė Bendrijos karta buvo *ten,* kada Sandora buvo duota, lygiai kaip krikščionis buvo *ten,* kada įvyko išganymo įvykiai. Šis bruožas pamoksle yra itin ryškus:

> *Jahvė, mūsų Dievas, padarė sandorą su mumis ant Horebo. Ne su mūsų tėvais, bet su mumis, visais mumis, kurie gyvename šiandien* (Įst 5,2-3).[339]

Kiekviena izraeliečių karta dalyvauja Sandoroje, kurią Dievas davė ant Horebo (Sinajaus) kalno. Todėl, kada Sandora yra atnaujinama, likiminis praeities Įvykis yra su*dabar*tinamas — susiejamas su dabartimi.[340] *Pakartoto Įstatymo* knyga nešaukia bėgti iš dabarties pavojų ir pagundų į praeities auksines dienas. Ji šaukia gyventi *dabar* tikėjimu, — sutikti dabarties iššūkį, Sandoros įpareigojimų ir Dievo šviesos bei jėgos užmojį.

Likiminė praeitis — Išėjimas iš Egipto ir Sandora su Dievu ant Horebo (Sinajaus) kalno turi būti susieta su dabartimi. Kitaip nėra ateities Pažado Žemėje. Todėl šaukimas atnaujinti Sandorą su Dievu ir švyti lemtingu būtinumu — rinktis gyvenimą ar mirtį!

---

339 Žr. taip pat Įst 29,10-13:

"Šiandien jūs stovite Jahvės, savo Dievo, Artume, — jūs visi, vadai ir pareigūnai, moterys ir vaikai, ateiviai, kurie gyvena tarp jūsų, kerta miškus ir neša jums vandenį. Jūs esate šiandien čia, kad įeitumėte į sandorą, kurią Jahvė, jūsų Dievas, sudaro su jumis, ir priimtumėte jos įpareigojimus, jog Jahvė patvirtintų jus savo tauta ir būtų jūsų Dievas..."

340 Senojo Testamento istorijos samprata yra gyvenimiška. Anot jos, likiminė praeitis kuria dabartį, duodama jai gajumą ir kryptį su ateities galimumais. Mūsuose istorija dažnai yra tik praeities įvykių pažinimas. Dažniausiai pasitenkinama aptarti įvykių istoriškumą. Šv. Rašto istorijos samprata yra perdėm turtingesnė.

Trečioji Mozės kalba iškelia tą patį svarbų ir įsakmų bruožą:

Aš šaukiu dangų ir žemę paliudyti prieš jus šiandien, kad aš jums siūlau gyvenimą ir mirtį. Rinkis gyvenimą! (Įst 30,19).

Šis bruožas yra įtaigus Jozuės šaukimo pakartojimas. Kadaise Jozuė kreipėsi į izraeliečius susirinkime prie Šechemo: "Rinkitės šiandien kam tarnausite!" (Joz 24,15).

Įvykdyti Įstatymą — Mokymą. Pamokslininkas, pareiškęs Mozės vardu savo pagrindinę mintį, skuba kreipti dėmesį į Sandoros su Dievu įpareigojimus. Įpareigojimų santrauka yra Dešimt įsakymų.[341] Jie yra įrėmuoti į Įst 5, 6-21 skaitinį.[342] Tačiau Dešimties įsakymų esmė yra išreikšta kitu skaitiniu (Įst 6,4-5). Čia I įsakymas išreiškiamas teigiama, o ne neigiama forma:

Klausyk, Izraeli! Jahvė — ir vien tik Jahvė — yra mūsų Dievas.[343] *Mylėk savo Jahvę Dievą visa savo širdimi, visu savo gyvenimu ir visomis savo jėgomis. Niekuomet neužmiršk šių įsakymų* [*žodžių*], *kuriuos aš duodu tau šiandien* (Įst 6,4-5).

Ši glausta *Toros* — Mokymo santrauka yra žydų religijos "Tėve mūsų. . ." Įprasta ją vadinti *Šema*—"Klausyk!" pirmuoju skaitinio žodžiu hebrajų kalba. Jėzus ir jo amžininkai Raštų žinovai laikė *Šema* Toros širdimi. Mat ja pareiškiama, kad pirmoji Izraelio pareiga yra my-

---

341 Pažodžiui "Dešimt žodžių". Įprasta juos vadinti Dekalogu — graikišku žodžiu, kuris reiškia "dešimt/deka" "žodžių/logoi".

342 Žr. taip pat Iš 20,1-17.

343 Gramatiškai būtų tikslu versti ir "Jahvė . . . yra mūsų Dievas", arba "Jahvė, mūsų Dievas, yra vienintelis Dievas", arba "Jahvė, mūsų Dievas, yra vienas".

lėti Dievą visa savo būtimi — "visa savo širdimi, visu savo gyvenimu ["siela", arba asmenybe][344] ir visomis savo jėgomis".[345] Širdis, asmenybė ir jėgos žmoguje sutampa. Jas išvardinant, norima pasakyti, kad Dievą reikia mylėti ištikimu ir vispusišku atsidavimu, kuris nežino jokių vingių. Tik tokia meilė, anot *Šema*, yra Sandoros bendrijos pagrindas.

Meilės prado pabrėžimas yra viena iš būdingų *Pakartoto Įstatymo* knygos savybių. Šiuo atžvilgiu, ji yra Ozėjo pranašystės įtakoje. Meilės pabrėžimu grįžtama ir išryškinama pirmykštė Sinajaus Sandoros prasmė.[346] Neužsitarnauta ir maloninga Jahvės meilė, apreikšta gerumo darbais dėl Izraelio (Įst 6,20-23), turi iššaukti Izraelio atsaką: mylėti Dievą ir artimą. *Pakartoto Įstatymo* knyga iš tikrųjų atnaujina pirmykštį Sandoros kraitį, pagal kurį skelbimas to, ką Jahvė padarė savo Tautai Egipto vergijoje (Iš 1-15), tarnavo paskata priimti Sandoros įpareigojimus. Pagal *Pakartoto Įstatymo* knygą, Izraelis turi mylėti Dievą ne dėl kokių nors išskaičiavimų, bet vien dėl to, kad Jahvė pamilo savo Tautą. Tik meile įvykdoma įstatymas. Izraelio meilė Dievui turi apimti pagarbą — *baimę*, arba *klusnumą*, nes jis yra *pavydus* Dievas ir ne-

---

344 *Sielos* sąvoka yra graikų filosofinė žmogaus samprata. Anot jos, žmogus turi kūną ir sielą. Tuo tarpu hebrajams žmogus yra vienas ir nedalomas. Dievas nesukūrė *kūno* ir *sielos*, bet žmogų — vyrą ir moterį. Hebraiškasis žodis, kartkartėmis verčiamas *siela*, yra *nefeš*, ir reiškia *aš pats*, arba *asmenybė*.

345 Naujasis Testamentas — Mk 12,29-30 (taip pat Mt 22,34-40; Lk 10,25-28), cituodamas Įst 6,4-5, prideda "protu". "Protu" paaiškinama hebrajų kalbos žodis "širdis".

346 Ozėjas kalbėjo apie Jahvės meilę Izraeliui, bet nieku neminėjo Izraelio meilės Dievui. *Pakartoto Įstatymo* knyga atkreipia dėmesį į senovės siuzereninę sutartį, pagal kurią vasalui įsakoma mylėti didįjį karalių, padariusį jam gero. Žr. W. L. Moran, "The Ancient Near Eastern Background of the Love of God in Deuteronomy", *Catholic Biblical Quarterly* 25(1963) 77-87.

pakenčia vingių svetimų dievų linkui (Įst 6,10-15). Dievas myli šventa meile. Ši meilė nepakenčia pikto ir tampa ugnimi tiems, kurie nėra ištikimi Sandoros įpareigojimams.

Dievas pamilo Izraelį. Įkvėptuosius Šv. Rašto autorius stebino, kad Dievas išsirinko Izraelį būti savo Tauta (Įst 7,6-7). *Pakartoto Įstatymo* knygos pamokslininkas paaiškina, ką reiškia būti Dievo Tauta (Įst 7-9). Izraelis yra šventa Tauta, nes yra Sandoros bendrija. Jos pagrindas yra neturintis pavyzdžio santykis su Dievu — *šventuoju* Jahve. Pagal *Pakartoto Įstatymo* knygą, Sandoros santykis išskiria Izraelį iš visų tautų:

> *Tu esi šventa tauta Jahvei, savo Dievui. Jahvė, tavo Dievas, išsirinko tave iš visų tautų žemėje būti savo nuosava tauta* (Įst 7,6).

Į Dievo išsirinkimą galima žiūrėti ir neigiamu ir teigiamu požiūriu. Neigiamu požiūriu, Dievo išsirinkimas Izraelio savo nuosava Tauta reiškia, kad Izraelis buvo *atskirtas nuo tautų.* Todėl izraeliečiams neleidžiama susimaišyti su kitomis tautomis per vedybas ar perimti savo kaimynų gyvenimo būdą, nes kitų tautų dievai gali sugundyti juos į neištikimybę Jahvei. Izraelio atskirumas yra taip stipriai pabrėžiamas, kad įsakoma vadovautis *herem* — šventojo karo įstatymu, t.y. pašvęsti visus Kanaano gyventojus karo poreikiui. Šventumas reikalauja tyrumo. Todėl Dievo garbinimas turi būti tyras ir svetimybės pašalintos iš Sandoros bendrijos.

Teigiamu požiūriu, Dievo išsirinkimas Izraelio sau nuosava Tauta reiškia, kad Izraelis yra *atskirtas* nuo tautų *tarnauti* Jahvės užmojui. Anot pamokslininko, Izraelis turi išganymo istorijoje ypatingą pašaukimą. Pašaukimo aprašas yra vienas iškiliausių Senojo Testamento skaitinių

(žr. Įst 7,6-11).[347] Ne Izraelis išsirinko Dievą, bet Izraelis buvo Dievo išrinktas iš tautų tarnauti (žr. Iš 19,3-6). Jahvė — pats Dievas padarė pirmąjį žingsnį. Savo nuostabia malone Jahvė išsirinko šią tautą ne dėl to, kad ji būtų buvusi stipresnė ar gausesnė už kitas, bet tik dėl to, kad Jahvei patiko apreikšti savo gerumą bejėgiam ir užguitam vergų būriui Egipte. Todėl Izraelis neturi jokio pagrindo garsintis ir didžiuotis savo pranašiu teisumu prieš kitas tautas. Atsakymas į išrinkimą įpareigoja pasišvęsti tarnauti Jahvės užmojui. Kanaano užkariavimas ir įsigyvenimas jame yra apžvelgiami šio įsitikinimo šviesoje (Įst 7,12-26).

Skaitant *Pakartoto Įstatymo* įkvėptąjį pamokslininką, atpažįstama, kad Mozė kalba apie kultūros pagundas, kurias Izraelis, kaip nepriklausoma valstybė, patyrė savo istorijoje. Viena iš pagundų buvo perdėtai pasitikėti savimi ir įsivaizduoti, kad "savo galybe ir savo rankų jėga tapau turtinga" (Įst 8,17). Sandoros bendrija raginama prisiminti gyvenimą dykumoje per keturiasdešimt metų, kada Jahvė vedė juos, leisdamas jiems išalkti ir maitindamas juos mana, — "išmokyti tave, jog žmogus [ha-'adam: vyras ir moteris] gyvena ne vien duona, bet ir kiekvienu žodžiu, kuris ateina iš Dievo lūpų" (Įst 8,3). Pranašo Ozėjo dvasia įkvėptasis pamokslininkas moko, kad vargas ir sunkumai dykumoje buvo auklėjimo priemonė, — drausmė, kuria mylintis tėvas auklėja savo sūnų. Drausmės tikslas buvo palenkti Izraelį Dievo "baimei" — klusnumui.[348] Dykumoje izraeliečiai buvo auklėjami priimti visa ištikima širdimi, kad galėtų ja tarnauti

[347] Deuteronominis požiūris nešvyti visuotiniu akiračiu, kuris yra taip būdingas Jahvistui (žr. Pr 12,1-3).

[348] Baimė ne fizine, bet religine prasme. Visa gyvenimo laikysena virpa nuostaba ir klusnumu Tam, Kuris liečia galingai ir švelniai visatą ir širdį.

išganymo istorijoje. Šv. Raštui būdinga teigti, kad, tik išmokus priimti, išmokstama duoti. Dykuma buvo patirtinė gyvenimo mokykla. Joje izraeliečiai suprato, kad gyvenimas nepriklauso nuo žmogiškų įgūdžių, bet yra Dievo dovana, gaunama tik tada, kada pripažįstamas vispusiškas priklausomumas nuo Dievo.

Antroji kultūros pagunda, anot įkvėptojo *Pakartoto Įstatymo* pamokslininko, buvo išdidi Izraelio, pergalingos valstybės, laikysena, kad "dėl mano teisumo Jahvė atvedė mane užimti šią žemę" (Įst 9,4). Už Izraelio įsitikinimo savo teisumu slypi veidmainiškumas. Todėl įkvėptasis pamokslininkas ir primena, kad pergalė Kanaane nepriklauso nuo izraeliečių teisumo, bet nuo ankstesniųjų Kanaano gyventojų ištvirkusio, nedoro gyvenimo ir Jahvės ištikimumo savo Pažadui, kurį jis kadaise davė protėviams (Įst 9,5). Izraelis neturi jokių pretenzijų į Dievą dėl savo doro elgesio ar ypatingos religinės įžvalgos į gyvenimo prasmę.

Įkvėptasis *Pakartoto Įstatymo* knygos pamokslininkas savitai vertina ir buvojimą dykumoje. Pranašas Ozėjas buvo čia matęs tik jo gerąsias savybes. Pagal pamokslininką, buvojimas dykumoje nebuvo Izraelio ištikimumo medaus mėnuo, bet nedėkingumo ir maišto laikotarpis. Izraelis, anot jo, yra iš prigimties užsispyrusi ir kietasprandė tauta. Įkvėptasis pamokslininkas sako Mozės vardu: "Jūs maištavote prieš Jahvę nuo pat tos dienos, kurią aš jus pažinau" (Įst 9,24) — nuo Išėjimo iš Egipto iki Jozuės amžiaus. Jeigu Mozė nebūtų užtaręs Izraelio, Jahvė būtų jį sunaikinęs dykumoje ir susikūręs geresnį savo istorinio užmojo įrankį. Užsispyręs ir kietasprandis Izraelis išliko tik dėlto, teigia įkvėptasis pamokslininkas, kad Dievas liko ištikimas ir lydėjo Izraelį savo malone ir meile (Įst 9,6-10,11).

Bendrijinės pareigos Sandoros Tautoje. Pakartoto Įstatymo pamokslo viršūnė yra pareiškimas, ko Dievas reikalauja iš savo Tautos (Įst 10,12-22). Pamokslininkas grįžta prie tos pačios minties, kuria buvo pradėjęs pamokslą (Įst 5,2-3). Tą pačią mintį atspindi ir iškilioji pranašų žodžių Dievo vardu santrauka *Michėjo* knygoje (Mch 6,8). Atsakyme į klausimą, "Ko Dievas reikalauja iš tavęs?" (Įst 10,12), Izraeliui primenama, kad jo pašaukimas yra būti klusnia Tauta, pagarbia Jahvei, — Dievui, kuris yra dangaus ir žemės Viešpats, ir mylėti *Tą, Kuris* pirmas pamilo Izraelį. Todėl doro elgesio pagrindu nėra pareigingas klusnumas teisynui, bet asmeniškai nuoširdus atliepimas nuostabiam Dievo gerumui ir dosnumui.

Jahvės teisumas — užmojis ir veikla tarp bejėgių ir užguitų vergų parodė kelią, kuriuo turi eiti Izraelis. Visagalėje Jahvės veikloje meilė ir teisingumas derinasi ir susilieja. Izraelio Dievas, — "dievų Dievas ir viešpačių Viešpats, didysis, galingasis ir šiurpulingasis Dievas" (Įst 10,17), — ne tik įsimylėjo Izraelį, bet dargi parodė, ką reiškia mylėti per savo teisumo darbus. Šališkumas yra Dievui svetima savybė. Kiekvienas žmogus yra lygus jo akivaizdoje. Izraelio Dievas rūpinasi našlaičiais, našlėmis, ateiviais, nes jie silpni, bejėgiai ir užguiti. Kadangi Jahvė rūpinasi silpnaisiais, bejėgiais ir užguitaisiais, jais privalo rūpintis Sandoros bendrija. Deuteronominis Teisynas (Įst 12-26) savo įpareigojimus remia Dievo elgesio pavyzdžiu. Silpnųjų ir bejėgių visuomenės narių teisės turi būti ginamos. Izraeliečiai privalo nuolat atsiminti, kad ir jie kadaise buvo silpni ir bejėgiai — vergai Egipte, kuriuos išlaisvino Dievas (Įst 15,1-18). "Atsimink, kad ir tu buvai vergas Egipto žemėje, ir Jahvė, tavo Dievas, tave išlaisvino..." (Įst 15,15). Kiekvienas visuomenės narys — didžiūnas ar prastuolis, turtuolis ar vargšas, vergas ar laisvas — yra lygūs prieš įstatymą (Įst 16,18-20).

Šis bruožas duoda Šv. Rašto teisėtvarkai žmoniškesnį veidą negu turi visi kiti Artimųjų Rytų teisynai. Izraelio kaimynai savo teisėtvarka lenkėsi turtingiesiems visuomenės sluoksniams. Tačiau Sandoros Tautos visuomenėje bet koks artimo išnaudojimas buvo prieš įstatymą, — ar tai žmogžudystė, ar tai svetimavimas, ar tai vagystė, ar tai nesąžiningumas, ar tai lupikavimas. Bet kokia visuomeninė skriauda suteršia Sandoros bendriją. Šeimos santykiai yra šventi ir turi būti uoliai puoselėjami.

Neigiamu požiūriu, Dievo teisumas reikalauja atsisakyti viso to, kas kokiu nors būdu gali suteršti Sandoros bendriją. Ne tik atsisakyti, bet ir bausti griežta bausme tuos, kurie tuo nusikalsta. Pavyzdžiu galima imti stabmeldystės atvejį (Įst 13,1-18; 17,2-7) bei elgesį lyties poreikiuose (Įst 22,13-30). Teigiamu požiūriu, Dievo teisumas reikalauja, kad Sandoros bendrija elgtųsi pagal paties Dievo pavyzdį ir leistų gerumo dvasiai viešpatauti visuomenėje.[349]

Deuteronominis Teisynas (Įst 12-26) turi įvadą ir užsklandą (Įst 11; 28). Įvadas ir užsklanda primygtinai pabrėžia, kad Izraelio ateitis priklauso nuo to, kaip Sandoros bendrija įgyvendina *dabar* Dievo *Torą* — Mokymą. Todėl Judo karalystė susiduria su lemtingu nuosprendžiu: rinktis palaiminimą ar prakeikimą, gyvenimą ar mirtį. Pasirinkdamas klusnumą, Izraelis bus gajus Pažado Žemėje, — Dievas laimins Žemės derlių ir gerovę. Kietasprandiškai tarnaudamas svetimiems dievams, Izraelis neišvengiamai patirs Dievo pyktį, — nutolimas nuo Dievo baigsis sunaikinimu.

Pakartoto Įstatymo knyga šaukia Sandoros bendriją atnaujinti Sandorą su Jahve. Sandoros atnaujinimo pamal-

---

[349] Žr. L. E. Toombs, "Love and Justice in Deuteronomy", *Interpretation* 19(1965) 399-411.

dos jau turėjo ilgą istoriją. Šaukimas atnaujinti Sandorą turi VII prieškristinio a. foną. Šiame amžiuje Sandoros tikėjimas buvo atmiešiamas kanaaniečių gamtos garbinimu ir asirų religija. Įkvėptasis autorius — pamokslininkas reikalauja vispusiško grįžimo pas Sandoros Dievą — Jahvę. Tik ištikimumu Sandoros Dievui yra įmanoma tautinė ateitis ir gerovė.

VII a. prieš Kristų buvo idėjinės įtampos, lūžių ir nuožmių pervartų amžius Senojo Testamento istorijoje. Kultūra ir tikėjimas varžėsi dėl žmogaus širdies. Kultūra rėmėsi gamta ir buvo religinė. Religija buvo žemdirbių kultūros siela. Deuteronominis autorius nesmerkia kultūros, bet nesiliauja teigti, kad vien kultūra neužtikrina nei ateities, nei gerovės. Todėl jis ir šaukia izraeliečius į lemtingą tikėjimo nuosprendį — nuoširdų ir vispusišką atsidavimą Sandoros Dievui, kurio gerumas buvo apreikštas ir reiškiasi per išganymo darbus istorijoje.

REFORMA PALIEČIA TIK IŠORĘ

Jošijo Deuteronominė reforma, atrodo, darė didelį įspūdį ir įtaką Judo gyventojų galvosenai ir laikysenai. Tai liudija Sandoros bendrijos savimonės Deuteronominės istorijos požiūris.[350] Sąjūdis, kurį sukūrė reforma, kreipė nuoširdų dėmesį į pranašų mokymą ir stengėsi grįžti prie Sandoros tikėjimo šaknų. Tačiau visuomeninės reformos, nors ir turi valdžios paramą bei visuomenės pritarimą, yra našios tik tol, kol randa atgarsį žmonių širdyse. Jošijo reforma atspindėjo tuolaikinę politinę nuotaiką, — lūkesčius, rūpesčius, baimes. Ji labai sielojosi tautiniu sukilimu prieš svetimųjų įtaką ir iš esmės pri-

---

[350] Deuteronominės istorijos knygos — *Jozuės*, *Teisėjų*, *1-2 Samuelio* ir *1-2 Karalių* atspindi tą patį teologinį požiūrį: klusnumas veda į gerovę, o neklusnumas — į pražūtį.

klausė nuo politinių vingių. Todėl ji buvo naši tik tol, kol vyravo ta pati politinė padėtis.

Reforma ir atnaujinimas. Pranašas Jeremijas kurį laiką rėmė Deuteronominę reformą.[351] Pranašo parama reformai derinosi su jo domesiu Sinajaus Sandoros kraičiui. *Jeremijo* knygos skaitinys liudija, kad pranašas ėjo Jeruzalės gatvėmis, ragindamas priimti "šią sandorą" (Jer 11,1-13). Taigi Jeremijas savo veiklos pradžioje rėmė Deuteronominę reformą, nes ją laikė Sinajaus Sandoros atnaujinimu (Jer 11,7). Tas pats skaitinys sako, kad Jeremijo giminės Anatote norėjo jį nužudyti (Jer 11,18-23). Atrodo, kad Jeremijo giminės, būdami iš kunigiškos šeimos ir kunigaudami Anatoto šventovėje, priešinosi jam dėl jo rėmimo reformos, kuri atėmė iš jų kunigavimą. Mat, Jošijui telkiant Dievo garbinimą Jeruzalės Šventykloje, pradėjo vyrauti Šventyklos kunigija.[352] Jeremijas Jošiją už tai ir už vėlesnį teisų karalystės valdymą labai gerbė (Jer 22,15-16).

Ilgainiui pranašas Jeremijas tapo Deuteronominės reformos priešu. Mat, anot jo, ji nevedė į širdies apipjaustymą ir dirvonų plėšimą, kaip to reikalavo *Pakartoto Įstatymo* įkvėptasis pamokslininkas (Įst 10,16), o tik į išdidų tautiškumą ir išorinį pamaldumą. Be to, sutelkus Dievo garbinimo poreikius Šventyklon, Jeruzalėje gimė nuomonė, kad dabar jau yra visiška tvarka, nes pats Jahvė yra sutelktas į vieną vietą ir yra arti tarp mūsų. Tuo

---

[351] Žr. J. Bright, *Jeremiah* (Anchor Bible, Nr. 21; Garden City, NY: Doubleday, 1965), p. XCI-XCVI; taip pat *A History...*, p. 319-324. Priešingai galvoja J. P. Hyatt, "Jeremiah" veikale, kurį redagavo G. A. Buttrick, *The Interpreter's Bible*, V, p. 778-780.

[352] Įst 18,6-8 pareiškia, kad kaimo šventovių kunigai turi teisę priklausyti Jeruzalės kunigijai. Tikrovėje tai pasirodė neįgyvendinama (2 Kar 23,9). Atrodo, kad Šventyklos kunigija buvo nepatenkinta ir priešinosi kaimo kunigams.

tarpu pati *Tora* — Mokymas buvo iškreipta į pamokymus, kaip panaudoti religiją esamai padėčiai palaikyti. Jeremijas aštriai pasmerkė šią *Toros* — Mokymo sampratą:

> *Kaip gi jūs galite sakyti: "Esame išmintingi, ir Jahvės įstatymas [Tora] yra su mumis!" Nes, štai, melagė raštininkų plunksna padarė jį melu* (Jer 8,8).

Jeremijo žodžiai dvelkia nusivylusio žmogaus jausmu. Tikėtasi tikro dvasios atgimimo, o susilaukta tik sukto Dievo užmojo iškraipymo!

Reformos nepakanka! Tautinis Judo karalystės atgimimas naudojosi Šventykloje atrasta "Sandoros knyga". Ji tapo priemone nepriklausomybės sąjūdžiui gaivinti. Nenuostabu, kad Jošijo reforma netapo atsinaujinimu. Tačiau Deuteronominė reforma turėjo ir gilesnę ydą — teologinį trūkumą. Ji buvo perdėm paviršutiniška istorinio Dievo kelio supratimu. Dievo teisumas istorijoje, anot Deuteronominės sampratos, buvo pernelyg suprastintas ir aiškus: paklusk Dievui — visur tau seksis! nepaklusk Dievui — būsi bėdoje! Labai galima, kad pradinė *Pakartoto Įstatymo* knygos laida šią tiesą suprato giliau, tačiau įkvėptasis Deuteronominis istorikas[353] padarė iš jos raktą į pasisekimą gyvenime. Nėra abejonės, kad įžvalga į *atlyginimą* — Dievo palaimą ir *nubaudimą* — Dievo teismą priklausė iš esmės Sandoros tikėjimui nuo pat pradžios. Tačiau didieji pranašai nuolat primindavo vieną svarbią sąlygą — širdies laikyseną: "Jeigu būsite ryžtingi ir paklusnūs, valgysite žemės derlių. . ." (Iz 1,19). Tuo tarpu Deuteronominė reforma pasirinko pagrindu visišką naujovę — įsitikinimą, kad klusnumas ar neklusnumas gyvenime yra matuojamas taisyklių rinkiniu — *Toros* knyga.

---

353 Jau dažnai minėtas autorius. Jam priklauso Deuteronominė istorija: *Jozuės*, *Teisėjų*, *1-2 Samuelio* ir *1-2 Karalių* knygos.

Jozuei, anot Deuteronominio istoriko, buvo pažadėta sėkmė proveržyje į Kanaaną, *jeigu* jis ištikimai mokysis iš "šios įstatymo knygos" — Deuteronominės *Toros*:

Žiūrėk, kad ši įstatymo knyga būtų nuolat skaitoma jūsų pamaldose. Mokykis iš jos dieną ir naktį ir žiūrėk, kad paklustum viskam, kas joje parašyta. Tada tu būsi turtingas, ir tau seksis (Joz 1,8).

Žinoma, nėra darytina išvada, kad Mozės pamokslai *Pakartoto Įstatymo* knygoje stengiasi paversti religiją krautuve, kurioje galima derėtis su Dievu ir klusnumu taisyklių rinkiniui nusipirkti sėkmę — palaiminimą. Mozės pamokslai pirmoje vietoje deda asmenišką santykį su Dievu, o ne asmenišką pelną iš Dievo. Tiesa, buvo (ir yra!) tikima, kad taika su Dievu kasdien veda į palaimingą žmonių darną. Be to, Senasis Testamentas nedaro ano taip mums įprasto skirtumo tarp *medžiaginių* ir *dvasinių* dalykų. Palaima nėra vien tik vidinė darna, ramybė, kantrybė, drąsa, bet ir duona, vynas, bandos ir šeimos prieauglis.[354] *Pakartoto Įstatymo* knyga teigia sveiką buitinių dalykų pomėgį. Kaip moterystės sandora duoda šeimai jaukią buitinę užuovėją gyvenime, lygiai taip Sandora su Dievu žada buitinę palaimą: saugumą Žemėje nuo priešų, gausų derlių laukuose, metinį lietų, ilgą gyvenimą. Tačiau čia slypi didelis pavojus. Izraelis įpras atnaujinti Sandorą su Dievu tik *stengdamasis gauti* šią apčiuopiamą palaimą. Anot dažnų pareiškimų *Pakartoto Įstatymo* knygoje, "kad

---

354 Žr. Ps 103(104),14-15:
Želdai tu šėką galvijams,
augalus — žmogaus padėjėjams.
Žemė žmogui duoną augina
ir vyną, kuris linksmina širdį.
Švyti veidai nuo tavo aliejaus,
duona suteikia jėgų žmogaus širdžiai.
. . .

būtų jums gera", "kad jums sektųsi", "kad ilgai gyventumėte žemėje, kurią Jahvė, jūsų Dievas, duoda jums", Sandoros atnaujinimas su Dievu *tikslu gauti* ne visuomet atnešdavo tai, ką izraeliečiai laikė palaima ar tikėjosi gauti. Užtat nenuostabu, kad ilgainiui izraeliečių kartos, deuteronominės savimonės įtakoje, susidūrė su baisiai opiu klausimu: kodėl žmogus, kuris paklūsta Dievo įsakymams, yra atlyginamas vargu ir kančia? Kaip gali būti Dievas teisingas?

Jošijo reforma apgauna! Deuteronominė savimonė vedė į perdėm paviršutinišką Dievo kelio supratimą žmogaus gyvenime ir žmonijos istorijoje. Mat buvo daroma išvada, kad "*Dievas privalo, jeigu*..." Ši paviršutiniška išvada supliuško lyg burbulas vos keletą metų po Jošijo reformos.

Karalius Jošijas svajojo atkurti Jungtinę karalystę vienoje ir toje pačioje politinėje ir religinėje valdžioje Jeruzalėje. Politiniu požiūriu, Deuteronominė reforma ir buvo Jošijo pastangos suvienyti ir atgaivinti plačiąją izraeliečių karalystę. Atrodo, kad Jošijas darėsi vis drąsesnis ir drąsesnis, Asirijai skęstant politinėje suirutėje. 612 m. prieš Kristų, asirų sostinė Ninevė sukiužo prieš bendrą babiloniečių, medų ir skitų užpuolį.[355] Asirai, traukdamiesi šiaurėn, dar bandė pasipriešinti prie Harano (Haran). Tačiau veltui. Ir Haranas, naujoji Asirijos sostinė, buvo skitų sunaikinta. Sofonijo žodis Dievo vardu tapo tikrove (Sof 2,13-15).

Pranašo Nahumo knyga. Pranašo Nahumo pranešimo iš Dievo fonas yra Asirijos žlugimo laikotarpis. Asirijos priespaudos metu juo raiškiai įamžinamas apmaudus

---

[355] Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat,* p. 303-305. Archeologija įgalina skaityti molio plokštę su Asirijos galo aprašu.

kartėlis ir neapykanta, susitelkusi Judo gyventojų širdyse. Būdamas tikras Ninevės žlugimu (612 m. pr. Kr.), Nahumas psalme aprašo Jahvę, ateinantį su audra savo Tautos gelbėti (Nah 1), gyvai nupiešia priešų užpuolį bei mūšį miesto gatvėse (Nah 2) ir plūste išplūsta "kraujų permirkusį" miestą (Nah 3). Nahumo žodis Dievo vardu švyti patriotiniu jausmu. Įžvalgos į tragiškus istorijos vingius jame maža. Pranašui Nahumui svarbu atkakliai tvirtinti, kad Asirijai turi būti atkeršyta, — su Asirija turi būti pasielgta taip, kaip kadaise Asirijos karaliai pasielgė su Egipto sostine Tebais (Nah 3,8).[356] Asirija, skelbia pranašas Nahumas, neišvengs kančios, kuria ji užgožė kitas tautas. Nebus nė vieno, kuris jos gailėtųsi ar ją užjaustų:

Asirijos karaliau, tavo valdytojai išmirė;
tavo didžiūnai užmigo amžinai.
Tavo žmonės išblaškyti kalnuose
ir nėra kam juos suburti.
Nėra jokio vaisto tavo žaizdai, —
ji yra nepagydoma.
Visi, girdėdami apie tavo žlugimą,
ploja rankomis iš džiaugsmo.
Ar kas nors išvengė tavo besočio žiaurumo?
(Nah 3,18-19).

Nusivylimas Jošijo reforma. Dievo kelias yra istorija. Jis žmoniją stebina. Išganymo istorija liudija, kad Dievas yra staigmenų Viešpats. Ir šiuo metu įvyko nelaukta staigmena: Egiptas šokosi gelbėti Asirijos! O buvo taip. Faraonas Necho'as (610-594 m. pr. Kr.), Psammeticho I sūnus, apsisprendė paskutiniu momentu skubėti pagalbon buvusiam priešui — Asirijai. Egiptui rūpėjo,

---

356 Esarhaddonas užkariavo Tebus 669 m., o Ašurbanipalas Tebus sunaikino 663 m. prieš Kristų.

kad nusilpnėjusi Asirija būtų niekieno žemė tarp pavojingesnių priešų šiaurėje. Be to, Egiptas norėjo susigrąžinti savo įtakon Siriją ir Palestiną. Todėl 609 m. prieš Kristų, Necho'as su savo kariuomene išskubėjo šiaurėn Asirijos gelbėti. Kalnų perėjoje prie Megido jam pastojo kelią Judo karalius Jošijas. Mat Jošijas rizikavo surišti savo likimą su Babilonija, Asirijos priešu. Mūšį Megido perėjoje Jošijas pralaimėjo ir buvo nubaustas mirtimi už sąmokslą su Babilonija prieš Asiriją. Judo karalystė tapo Egipto vasalu (2 Kar 23,29-30), o Necho'as tęsė savo žygį Eufrato linkui prieš Babiloniją. 605 m. prieš Kristų Babilonija, vadovaujama sosto įpėdinio Nebuchadnezzaro (Nebuchadnezzar, arba Nebuchadrezzar),[357] susidorojo su Egiptu ir Asirijos likučiais mūšyje prie Karkemišo (Karkemiš). Egiptiečiai buvo nuvyti per Palestiną į savo žemę palei Nilą. Bėgdamas nuo pergalingų priešų, rašo pranašas Jeremijas, Egiptas "šnypštė kaip gyvatė" (Jer 46,22). Šis buvo paskutinis Egipto bandymas sukurti savo Derlingojo pusmėnulio imperiją. Ninevės žlugimas ir Nebuchadnezzaro pergalė prie Karkemišo parodė, kad Babilonija, o ne Egiptas viešpataus Artimuosiuose Rytuose.

Jošijo mirtis giliai palietė Judo karalystę. Jo reformos buvo sukėlusios daug vilčių ateičiai. Nežiūrint gerų darbų, gerasis karalius Jošijas buvo nubaustas mirtimi! Tuo metu jis dar neturėjo net keturiasdešimt metų.[358] Tai buvo triuškinanti tragedija. Svajonė, kad dovydiškoji karalystė atgims, sujungdama Judą ir Izraelį, virto šukėmis.

---

[357] Šv. Rašte dažniausiai rašoma Nebuchadrezzar. Šis vardas yra akadiškas: *Nabu-kudurri-usur*, t.y. "Nabu tesaugo mano sienos akmenį". Žr. A. L. Oppenheim, "Nebuchadrezzar" *Interpreter's Dictionary of the Bible*, redagavo G. A. Buttrick *et al.*, III, p. 529-530.

[358] Žr. S. B. Frost, "The Death of Josiah: A Conspiracy of Silence", *Journal of Biblical Literature* 87 (1968) 369-382.

Asirijos priespaudą sekė nemaloni Egipto letena ir nuožmus Babilonijos jungas. Babilonija buvo išmokusi nuožmiai elgtis iš savo buvusių engėjų — asirų.

Kone visuotiniu Judo gyventojų įsitikinimu, Jahvės teisumas buvo aiškus ir žadėjo, kad padorus gyvenimas veda į sėkmingą gyvenimo užsklandą. Geram būti apsimoka! Anot deuteronominės savimonės, klusnumas neša saugumą Žemėje, pergalę prieš priešus ir vispusiškai patogų gyvenimą. O dabar gyvenimas ir istorija—įvykiai ir reiškiniai rodė visai ką kita. Net gerasis karalius Jošijas nebuvo atlygintas! Nenuostabu, kad Deuteronominės reformos entuziazmas virto nusivylimu ir beviltiškumu. Būti geram neapsimoka! Nėra prasmės! Šis ir buvo Judo karalystės atoveikis į Dievo kelią gyvenime ir istorijoje. Nepraėjus nė dvidešimčiai metų, Judo karalystėje neliko jokių reformos ženklų.

Du iškilūs pranašai — Jeremijas ir Ezechielis kaltins Dievo vardu Sandoros bendriją, kad ji užmiršo savo tikėjimo kraitį, atmiešdama jį kaimynų stabų garbinimu. Judo karalystė vėl nuslydo į patogų pakantumą — sinkretizmą. Tuo tarpu istorijos srautas nenumaldomai šaukė izraeliečius į gilesnį Sandoros su Dievu supratimą.

TIKĖJIMO PRANAŠAS HABAKUKAS

Habakuko (Habakkuk) knyga savo istoriniu fonu atspindi laikotarpį po Karkemišo mūšio (605 m. pr. Kr.).[359] Nebuchadnezzaras tuo metu buvo naujasis pasaulio viešpats. Habakuką labai jaudina babiloniečių žiaurumas. Todėl jis ir klausia Dievą: "Kodėl Tu tyli, kai tuo tarpu jie naikina žmones teisesnius už save?" (Hab 1,13). Knygos turinį sudaro Habakuko skundai ir Jahvės atsakymai (Hab 1,1-2,4), neteisiųjų pasmerkimas pražūčiai

---

[359] Žr. R.T.A. Murphy, "Zephaniah, Nahum, Habakkuk", *JBC* 18:34.

(Hab 2,5-20) ir malda (Hab 3,1-19). Visa Habakuko pranašystė yra iššūkis gyventi tikėjimu, o ne klausti "Ar apsimoka būti geram?"

Habakuko pranašystė turi pokalbio rėmus. Pranašas drąsiai, bet pagarbiai, reikalauja, kad Dievas paaiškintų savo mįslingą pasaulio valdymo kelią (Hab 1,2-2,4). Pranašo reikalavimas tampa skundu: "Kaip ilgai?" Pranašui yra aišku, kad Judo karalystė yra nusidėjusi. Jį vargina mįslingasis Dievo kelias. Kodėl Dievas, kuris yra toks šventas ir taip nepakenčia pikto, baudžia nusidėjėlius per tuos, kurie yra blogesni už juos? Ar tai nereiškia, kad Dievas yra neteisiųjų pusėje? Pranašą Habakuką jaudino pikto problema. Ji yra kliuvinys kiekvienam, kuris galvoja ir tiki Dievu:

O Jahve, kaip ilgai šauksiuosi pagalbos,
kol tu išgirsi?
Kodėl tu vedi mane per tokį vargą?
Naikinimas ir smurtas supa mane,
aplink visur muštynės ir vaidai.
Įstatymas yra bereikšmis,
nes teismo nuosprendžio niekas nevykdo.
Blogieji apmauna teisųjį, ir
teismo nuosprendis yra iškraipomas (Hab 1,2-4).

Jahvė atsako pranašui, kad jis daro kone neįtikėtiną dalyką,—augina kaldėjus, arba babiloniečius,[360] "tą žiaurią ir ūmią tautą" (Hab 1,5-11). Jahvės atsakymas pranašą dar labiau sutrikdo. Naujoji pasaulio galybė yra tęsinys ano nuožmaus ir nežaboto pikto, kurį pradėjo Asirija.

Pranašas Habakukas nori žinoti, ar istorija tikrai atskleidžia, kad teisus žmogus yra teisingas. O gal nuožmioji pikto jėga yra tikrasis istorijos veiksnys, apsprendžiąs

---

360 Apie Kaldėją žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, p. 114.

žmogaus likimą? Jam labai keista, kad, Dievui esant Istorijos Viešpačiu, kaldėjai gali būti baisia lavina ir šluote nušluoti pasaulį ir sunaikinti gerumą ir teisumą. Šie kietaširdžiai užkariautojai valdo pagal savo įnorius (Hab 1,7), o jų "galybė yra jų dievas" (Hab 1,11). Pranašas nesako, kad izraeliečiai yra nekalti. Tačiau jis teigia, kad Dievo Tauta yra "labiau teisi" negu ši tauta, kuri yra įstatymas sau pačiai. Dievo teismas, kurį pranašai buvo skelbę priešų antpuolio metu, Habakukui nebeturi prasmės, nes tikėjimas negali atpažinti Dievo teismo šiame įvykyje.

Dievo atsakymas pranašo nepatenkina. Jam svarbu suprasti, kodėl yra tiek daug pikto Dievo kelyje — istorijoje. Todėl Habakukas ir tęsia pokalbį su skundu Dievui:

Kaip tu gali pakęsti piktadarius?
Tavo akys per šventos,
kad žiūrėtų į pikta;
tu negali pakelti pikto!
Kodėl tu tyli,
kai piktadaris praryja žmogų teisesnį už save? ....
(Hab 1,13).[361]

Habakuko klausimas aštrėja. Atrodo, kad klausimą paaštrina Judo karalystės įvykiai, — nedorasis ir niekam tikęs karalius Jehoiakimas (Jehoiakim). Taigi piktas ne tik už vartų, bet ir viduje — pačioje Dovydo dinastijoje (Hab 2,6-20).

Giliai sukrėstas ir susijaudinęs, pranašas lipa ant sargybos bokšto laukti Jahvės atsakymo į savo skundą. Atsakymas, kurį Dievas duoda, nėra skiriamas vien tik pranašui asmeniškai, bet turi būti užrašytas didžiulėmis raidėmis ant lentos, kad būtų įmanoma jį perskaityti, net prabėgant, vienu žvilgsniu (Hab 2,1-4). Dievo atsakymas

[361] Žr. Jer 22,13-19.

pranašui nėra dabarčiai. Dievas verčia pranašą pakelti akis į tolį — ateities akiratį. Ateityje Dievo teisumo užmojis taps vispusiška tikrove. Žmogišku galvojimu, Dievo kelias yra perdėm lėtas. Tačiau, nežiūrint pikto dabartyje ir lėto kelio į gerumo ir teisumo pilnatvę, reikia drįsti tikėti ir gyventi tikėjimu:

Štai, neteisiajam nepasiseks,
bet teisusis gyvens tikėjimu! (Hab 2,4).

Pagal Dievo atsakymą, teisusis yra šaukiamas drąsiai sutikti tikėjimu istorijos mįsles. Hebraiškasis žodis *'emuna* ('emunah) — *tikėjimas* turi platesnę prasmę negu mūsų kalboje, nes apima ir ištikimumą, ir pastovumą, ir pasitikėjimą. Neteisusis blaškosi ir įkliūva į bėdą. Teisusis ištikima galvosena ir pastoviu elgesiu pasitiki, kad viskas yra Dievo rankoje. Užtat jis laukia su pasitikėjimu, kada visagalis Dievo teisumas taps tikrove (žr. Iz 8,16-18).

Habakuko žodis Dievo vardu vertė giliai susimąstyti Judo gyventojus. Ilgainiui šis žodis buvo perimtas Tautų apaštalo Pauliaus nuteisinimui tikėjimu išreikšti: "[Gerojoje Naujienoje] apsireiškia Dievo teisumas iš tikėjimo į tikėjimą, kaip parašyta: 'Teisusis gyvens tikėjimu'" (Rom 1,17; Gal 3,11).

TIKĖJIMAS IR KARALYSTĖ-VALSTYBĖ

Nagrinėjant Deuteronominę reformą, vienas dalykas itin krinta į akis: Sandoros kraičio atradimą lydėjo tautiškumo aistra. Jošijo reforma buvo plataus masto ir pašalino iš izraeliečių gyvenimo Derlingojo pusmėnulio religijų taršą, kuri, lyg vėžio liga, naikino Judo karalystės gajumą.

Būdinga, kad Izraelis pajėgdavo būti gajus tik tada, kada būdavo ištikimas Sandoros įpareigojimams. Tai buvo ryšku Giminių lygos metu, tai buvo ryšku ir VII a. prieš

Kristų. Jošijo reformą lydėjo tautiškumo liga. Dievo garbinimo sutelkimas Jeruzalės Šventykloje, tiesa, apvalė nuo pagonių religinės įtakos, tačiau tikrovėje nuvedė į išdidžią laikyseną, kad Dievas yra tik su Izraeliu — savo karalyste-valstybe ir todėl negali nieko pikto atsitikti Izraeliui. Sandoros bendrija, tapusi karalyste-valstybe, pasidavė pagundai tapatinti trumparegius karalių siekius su visaamžiu ir visuotiniu Dievo išganymo žmonijos užmoju. Išdidi savimonė ilgainiui tapo siauru tautiškumu.

Tautiškumo liga ilgai vargino Sandoros bendriją. Ji tik palengva tesudilo įvykių žaizdre, — VII a. prieš Kristų užsklandoje. Būdinga, kad Sandoros tikėjimo atgimimas siauro tautiškumo metu įgalino izraeliečius deramai suprasti karalystės-valstybės žlugimą. Izraelis buvo Sandoros bendrija prieš tapdamas karalyste-valstybe. Karalystė-valstybė turėjo žlugti, kad Izraelis vėl pajėgtų suprasti tikrąją Sandoros prasmę ir savo pašaukimą visaamžiame ir visuotiniame Dievo žmonijos išganymo užmojyje.

IX SKYRIUS

JEREMIJAS: SUGRIAUTI IR ATSTATYTI

Širdis yra labiausiai sukta
ir beviltiškai pasiligojusi.
Kas ją supras?
"Aš, Jahvė, tiriu širdį,
bandau jausmus,
kad duočiau kiekvienam pagal elgesį. . ."
. . .
". . . įstatymą . . . į širdį įrašysiu"
(Jer 17,9-10; 31,33)

Jošijo reforma turėjo glaudžius ryšius su tautiškumu, kuris aitrino Judo karalystę, Asirijos imperijai žlungant. Kurį laiką atrodė, kad stovima ant slenksčio į aukso amžių, — panašų į iškilųjį Dovydo mažutės imperijos laikmetį. Tačiau istorija parodė, kad tai buvo smėlio pilys ant neramaus pajūrio. Įvykių banga su nuožmia grėsme grąžino Judo karalystę į istorinę tikrovę. Priešlaikinė karaliaus Jošijo mirtis ir dalinis gyventojų ištrėmimas į Babiloniją buvo triuškinantys įvykiai. Išdidusis tautiškumas nesiliovė rusenti, nes jį maitino netikri pranašai. Jie

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:
Jer 4,5-45,5.
2 Kar 24-25.
Raudų knyga.

skelbė ramybę, taiką ir gerovę, žadėdami, kad padėtis tuojau pat pasikeis ir seni laikai vėl sugriš. Netikrieji pranašai buvo labai žmonių mėgiami, nes darė daug pažadų Dievo vardu. Ilgainiui, giliausią įtaką padarė pranašai, kurių žodžiai Dievo vardu griovė laiko svajones ir šaukė Sandoros bendriją atpažinti Dievo užmojį įvykių bangoje su nuožmia grėsme.

Senasis Testamentas turi dvi pranašų knygas, kurios padeda susipažinti su Dievo užmoju ir veikla Judo karalystės žlugimui. Jos yra ilgokos ir priklauso dviem iškiliems pranašams: Jeremijui ir Ezechieliui. Kilimo abu iš kunigiškų šeimų. Nors nevienokio temperamento ir labai skirtingo teologinio požiūrio, jiedu vienas kitą papildo. Jeremiją ir Ezechielį galima gretinti su Amosu ir Ozėju. Abi pranašų poros reiškėsi tautos žlugimo metu, nes buvo Dievo pašaukti kalbėti jo vardu, karalystei-valstybei priėjus liepto galą. Būdinga, kad Jeremijas ir Ezechielis savo laikmečio lūžį suprato ir išreiškė praeities Sandoros kraičio dvasia. Šis skyrius supažindins su Jeremiju, kenčiančiu Senojo Testamento pranašu. Su pranašu Ezechieliu susitiksime kitame skyriuje.

JEREMIJAS — KENČIANTIS PRANAŠAS

Jeremiją jau sutikome Deuteronominės reformos laikotarpyje. Jo pranašiška veikla apėmė net keturiasdešimt metų (mždg. nuo 626 iki 587 m. pr. Kr.). Tas laikas Judo karalystei buvo lemtingas.

Vėlesnė žydų istorija vaizduoja Jeremiją "verkšlenančiu pranašu". Žodis *jeremiada* praturtino anglų kalbą. Juo išreiškiama liūdna dejonė ir skundas. Tačiau šis pranašo portretas nėra tikroviškas. Tikrovėje Jeremijas kalbėjo Dievo vardu su neatšaukiamu būtinumu. Panašiai į Amosą ir Izaiją — savo pirmtakus, Jeremijas skelbė, kad Jah-

vės Diena, žmonių laukta su viltimi, nebus pergalės ir džiaugsmo metas, bet tamsi ir sunkiai pakeliama naktis. Vienu atžvilgiu Jeremijas skyrėsi nuo savo pirmtakų. Jeremijas save tapatino su Dievo žodžiu ir su Judo karalyste labiau negu kuris nors kitas Senojo Testamento pranašas. Jis tai darė visu savo gyvenimu. Nenuostabu, kad Jeremijo vaidmuo Senajame Testamente yra didelis. Kaip žmogus ir kaip kenčiantis pranašas, jis yra vienas iš žinomiausių Šv. Rašto asmenybių.

Jeremijas daugiui buvo tvirtas kaip "miestas su pilimi, geležies šulais, vario sienomis" (Jer 1,18) ir jautrus kaip motina, netekusi savo vaikų. Jo pranašiška veikla asmeniškai suaugo su Jeruzalės — Šventyklos tragedija. Jeremijui Jeruzalės tragedija buvo itin skaudi, nes jam buvo Dievo pavesta apie ją pranešti. Tautos kančia smigo giliai jo širdin, versdama ji jungti prie Dievo pranešimo apie jos pražūtį, savo paties kančią ir širdgėlą (Jer 8,18-22). *Raudų* knyga, taip gyvai atspindinti laiko kančią ir širdgėlą, yra priskiriama Jeremijui, nors jis ir nebuvo jos įkvėptasis autorius.[362] Jeremijo pranašiška veikla buvo Kančia — Kančios kelias. Nenuostabu, kad Jėzaus bendraamžiai spėliojo, jog Jėzus yra antrasis Jeremijas (Mt 16,14).

JEREMIJO KNYGA-PRANAŠYSTĖ

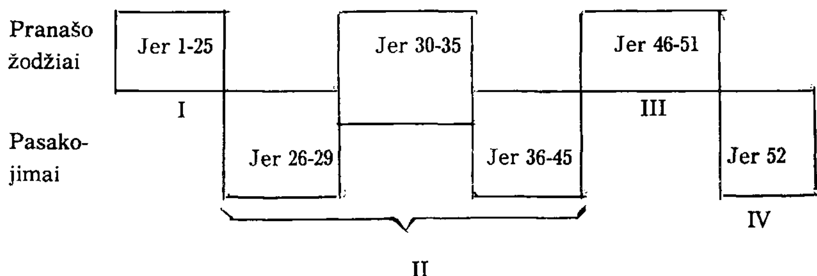
Apie *Jeremijo* knygą jau užsiminta. Dabar laikas su ja išsamiau susipažinti. Pirmąsyk *Jeremijo* knygą skai-

---

[362] G. F. Wood, "Ruth, Lamentations", *JBC* 36:19-23. 2 Kr 35,25 skaitinys mini raudas, kurias sukūrė Jeremijas karaliui Jošijui žuvus mūšyje 609 metais. Nenuostabu, kad vėlesnės kartos siejo šią užuominą su kanoniškąja — šventraštine *Raudų* knyga ir darė išvadą, kad Jeremijas buvo jos įkvėptasis autorius. *Raudų* knyga neaprauda Jošijo mirties. Ji turi ryšį su Judo karalystės žlugimu ir Šventyklos sunaikinimu. Įkvėptasis *Raudų* knygos autorius galvosena, nuotaika ir stiliumi yra artimas pranašui Jeremijui. Labai galima, kad jis buvo jo bendraamžis.

tant, susidaro įspūdis, kad ji yra labai painus labirintas,[363] nes neturi aiškios sąrangos. Atrodo, kad įkvėptasis knygos leidėjas-redaktorius bandė telkti pranašo žodžius iš Dievo, vadovaudamasis Jeremijo pradine, vidurine ir baigmine veikla. Tačiau knygoje nejaučiama domesio pranašo žodžių vietos ir laiko aplinkybėms nei pastangų juos jungti į chronologinę bei teminę seką. Turinio atžvilgiu *Jeremijo* knygoje atpažįstama pranešimai iš Dievo, pasakojimai apie patį pranašą ir kreipiniai į Dievą.

Jeremijo knyga nėra knyga šiuolaikine prasme, bet yra antologija. Jau anksčiau pastebėjome, kad pranašų įkvėptoji raštija yra perdėm sudėtinė ir atspindi painią kilmę. *Jeremijo* knyga turi itin sudėtingus bruožus. Laimei, vis tiek yra įmanoma išnarplioti jos sąrangos metmenis, kurie, skaitant knygą, padeda geriau susivokti. Pranešimai iš Dievo ir pranašo kreipiniai į Dievą sudaro pranašo žodžius. Juos galima atskirti nuo pasakojimo apie pranašą. Pranašo žodžiai yra poetiškos išraiškos, o pasakojimai apie pranašą reiškiami proza. Pravartu knygos metmenis išryškinti brėžiniu:

[363] Žr. J. Bright, *Jeremiah* . . . , p. LV-LXIII.

Brėžinio padalas galima tiksliau apibūdinti:[364]

I. Jer 1-25.
Ši padala skiriasi nuo kitų knygos dalių stiliumi ir turiniu. Ji apima pranašo žodžius iš Dievo su vienur kitur įterptu pasakojimu apie pranašą. Stilius yra poetiškas.

II. Jer 26-45.
Ši padala yra pirmosios padalos priešprieša. Jos turinį sudaro pasakojimai apie pranašą su vienur kitur įterptu pranašo pamokslu. Turinio požiūriu išryškėja dvi temos:
1. Teismo ir vilties (Jer 26-35).
2. Jeremijo Kančios kelio (Jer 36-45).
Vyrauja proza.

III. Jer 46-51.
Trečioji padala apima pranešimus iš Dievo prieš tautas. Jer 1,5 Jeremiją vadina "tautų pranašu". Dalis šių pranešimų galbūt priklauso kitiems įkvėptiems autoriams.

IV. Jer 52.
Pasakojimas apie Jeruzalės sunaikinimą, perimtas iš 2 Kar 24,18-25,30 skaitinio. Tai yra istorinė knygos užsklanda.

Mūsų tikslui pirmoji ir antroji padalos yra svarbios.[365] Verta turėti mintyje, kad pirmoji padala švyti poetiniu stiliumi, o antrajai yra būdinga proza. Pirmosios padalos religinė poezija turi raudos eiliavimo sąrangą (žr. Am 5,2; taip pat *Raudų* knygą). Antrosios padalos pasakojimai apie pranašą siejami su įkvėpto Barucho (Baruch), ištikimo Jeremijo mokinio ir raštininko, plunks-

---

[364] Žr. B. W. Anderson, *ten pat*, p. 369.

[365] Žr. J. Bright, *Jeremiah...*, p. LVIII-LXXXV; F.M. Cross, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies* (Garden City, NY: Doubleday, 1961), p. 186-187.

na.[366] Todėl *Jeremijo* knyga, iš esmės turi du šaltinius: Jeremijo žodžius iš Dievo bei jo žodžius Dievui ir Barucho atsiminimus.

Baruchas skaito Jeremijo ritinį. Jer 36 skaitinys yra įdomus pasakojimas — Barucho atsiminimas apie Jeremijo pranešimų iš Dievo užrašymą į ritinį (Jer 1-25). Pasakojimas turi ir laiko nuorodą: ketvirtieji karaliaus Jehoiakimo metai (605 m. pr. Kr.). Jehoiakimas buvo Jošijo sūnus. Egiptiečiai jį pasodino į Dovydo sostą Jeruzalėje po tėvo žuvimo kalnų perėjoje prie Megido. 605 metais Karkemišo mūšis pakeitė Derlingojo pusmėnulio politinę padėtį. Jeremijas jautė, kad atėjo laikas iš naujo kreiptis į Sandoros bendriją. Ir anksčiau Jeremijas buvo neapibrėžtai kalbėjęs apie grėsmę iš šiaurės,[367] dabar jis galėjo pirštu parodyti, kad priešas iš šiaurės yra Babilonija (Jer 36,1-3). Jeremijas tikėjosi, kad jo pranešimų, iki šiol saugotų jo paties ir mokinių atmintyje, paskelbimas padės žmonėms suprasti Judo karalystės padėties rimtumą ir paskatins taisytis. Turėdamas šį tikslą mintyje, Jeremijas padiktavo Baruchui pranešimus iš Dievo, kuriuos buvo padaręs per dvidešimt trejus savo pranašiškos veiklos metus (Jer 36,4; 45,1-4).

---

[366] *Barucho* knyga pagal Katalikų Bendrijos kanoną, yra deuterokanoninė, t.y. priklauso Septuagintos kanonui. Protestantų bendrijos ją laiko apokrifine. Pati *Barucho* knyga yra tariamai parašyta vieno iš Jeremijo mokinių 582 m. prieš Kristų, penketą metų po to, kai babiloniečiai sunaikino Jeruzalę. Tačiau Senojo Testamento tyrėjų manymu, ji buvo parašyta kur kas vėliau — Senojo Testamento užsklandoje. Žr. A. Fitzgerald, "Baruch", *JBC* 37:4-6.

[367] Labai galima, įtakoje gandų apie nerimą, kurį sukėlė skitų antplūdis šiaurinėje Mesopotamijoje. Plačiau apie priešą iš šiaurės rašo H. H. Rowley, "The Early Prophecies of Jeremiah in their Setting", *Bulletin of John Rylands Library* 45(1965) 206-220.

Jeremijas buvo karaliaus Jehoiakimo nemėgiamas. Jam buvo uždrausta net eiti į Šventyklą. Todėl jis pasiuntė savo raštininką Baruchą perskaityti pranešimą iš Dievo žmonėms, kurie buvo susirinkę Šventyklon pasninko dienai (Jer 36,5-8).

Savo pranešimu iš Dievo Jeremijas įspėjo, kad Dievo pyktis prieš Judo karalystę bus išreikštas per Babilonijos proveržį. Įspėjimas daugeliui skambėjo kaip karalystės išdavimas priešui. Pilni nerimo karaliaus pareigūnai patarė Jeremijui ir Baruchui pasislėpti, o ritinį nunešė į karaliaus rūmus (Jer 36,11-21).

Karalius Jehoiakimas elgėsi išdidžiai. Pasakojimas vaizduoja jį sėdintį savo prabangiuose rūmuose ir besišildantį prieš ugnies žaizdrą. Perskaičius keletą ritinio skilčių, Jehoiakimas peiliu nurėždavo skaitomo ritinio dalį ir su panieka sviesdavo į ugnį. Taip darė, nekreipdamas dėmesio į kai kurių pareigūnų nepasitenkinimą, iki visas rankraštis buvo supjaustytas ir sudegintas (Jer 36,22-26). Tačiau reikalas nesibaigė ritinio sunaikinimu karaliaus rūmuose. Jeremijas savo slaptynėje iš naujo padiktavo pranešimą Dievo vardu (Jer 36,27-32). Ne tik vėl padiktavo, bet ir papildė "daugeliu panašių žodžių" (Jer 36,32).

Pasakojimas yra svarbus mums dviem požiūriais: 1. Padeda pažinti Jeremijo pranašišką veiklą ir 2. Padeda suprasti kelią, kuriuo atsirado *Jeremijo* knyga. Taigi Šv. Rašto įkvėpimas turi gyvenimišką foną. *Jeremijo* knygos branduolys yra papildytoji laida, rašyta pirmuoju asmeniu. Diktavimas paaiškina pirmojo asmens naudojimą. Jeremijo pranešimų Dievo vardu tikslas buvo pažadinti Judo karalystę Babilonijos pavojui. Nėra abejonės, kad per Baruchą parašytas ritinys apėmė ir daug pranešimų iš Dievo pradinės Jeremijo veiklos metu. Pavyzdžiui, Jer 1, 1-4,4 skaitiniai ir pasakojimas apie Jeremijo paramą Jo-

šijo reformai Jer 11 skyriuje. Tačiau jie buvo perduoti lyg ką tik išgyventi įvykiai.[368] Galima daryti išvadą, kad papildytasis ritinys buvo vienas iš pagrindinių pirmosios *Jeremijo* knygos padalos šaltinių.

Jeremijo knygos rašymas nesibaigė antruoju ritiniu. Nuoseklu galvoti, kad Jeremijas padiktavo ir daugiau vėlesnių Dievo žodžių, kurie papildė ritinį. Be to, vėlesni įkvėpti Jeremijo knygos leidėjai-redaktoriai — Jeremijo raštininkas Baruchas bei kiti mokiniai — įjungė pasakojimus apie Jeremiją.[369] Ilgainiui, Jeremijo pranašiškos veiklos užsklandoje, parašytas (trečiuoju, o ne pirmuoju, asmeniu) Jeremijo gyvenimas. Kaip jau matėme, dauguma pasakojimų apie Jeremiją yra antroje knygos padaloje, nors tokių pasakojimų yra ir pirmojoje padaloje (pradedant Jer 19).

Jeremijo knygos kilmės nagrinėjimas duoda daug šviesos Šv. Rašto įkvėpimui suprasti. Knygos įkvėpimas nesiribojo tik Jeremijo asmeniu, bet apėmė ir Baruchą ir pranašo mokinius — knygos redaktorius. Taigi įkvėpimo malonė turėjo gyvenimišką ir visuomeninį pobūdį.

JEREMIJAS IR KARALIUS JEHOIAKIMAS

Jeremijo ritinio skaitymas Jehoiakimo rūmuose buvo lemtingas lūžis baigminėje pranašo veikloje. Ir mums jis yra svarbi nuoroda, nes padeda suprasti ir Jeremijo pranešimą Dievo vardu, ir pačią Jeremijo veiklą iš slaptynės Jehoiakimo valdymo metu.

Kaip jau sakyta, Jeremijas padiktavo ir papildė savo pranešimą Dievo vardu 605 m. prieš Kristų. Tuomet daug

368 Užuominos apie Egiptą — Jer 2,14-19 ir 2,36-37 — atspindi 609-605 m. prieš Kristų padėtį. Tuo metu Judo karalystė buvo Egipto faraono vasalas.

369 Pavyzdžiui, Jer 10,1-16 ir 17,19-27 yra laikomi vėlesni priedai. Žr. J. Bright, *Jeremiah* . . . , p. LXVII - LXXXV.

pranašo pergyvenimų dar tebebuvo švieži jo atmintyje. Vienas jų buvo Jošijo mirtis prie Megido 609 m. prieš Kristų. Karalius Jošijas skubėjo pastoti kelią Egipto kariuomenei. Tačiau jam nepasisekė. Gerojo karaliaus gyvenimo užsklanda buvo tragiška. Geram būti neapsimoka! Su Jošijo mirtimi prasidėjo naujas Jeremijo pranašiškos veiklos tarpsnis. Jošijo tiesioginis įpėdinis buvo jo sūnus Jehoachazas (Jehoachaz).[370] Tačiau jo karaliavimas Dovydo soste truko vos trejetą mėnesių. Necho'as jį pašalino nuo sosto ir jo vieton pasodino kitą Jošijo sūnų — Eliakimą (Eliakim) ir pakeitė jo vardą į Jehoiakimą (2 Kar 23,31-36). Nuoseklu daryti išvadą, kad Jehoiakimas buvo Egipto faraono marionetė ir aklai vykdė jo valią. Vos tapęs karaliumi, jis apkrovė Judo karalystės gyventojus dideliais mokesčiais: mat norėjo įsiteikti Egipto faraonui šaunia duokle (2 Kar 23,35).

Jehoiakimas (609-598 m. pr. Kr.) buvo visiškai skirtingas nuo savo tėvo Jošijo. Jošijas savo pavyzdžiu laikė Dovydą, o Jehoiakimas norėjo būti antruoju Saliamonu. Pranašas Jeremijas savo pranešime iš Dievo įžvalgiai sugretina sūnų su tėvu (Jer 22,13-19). Jehoiakimas buvo žiaurus ir savanaudiškas pataikūnas, — tikras Artimųjų Rytų tironas. Sekdamas Saliamonu, jis save laikė Izraelio šeimininku. Būti karaliumi jam reiškė prabangiai gyventi (Jer 22,15). Savo karalystės gyventojus jis engė ne tik mokesčiais, bet ir darbo prievole — lažu, nes statėsi sau iškilius rūmus (Jer 22,13). Nekreipdamas dėmesio į pranašo priminimą, kad Dievui *pažinti* reiškia pripažinti Dievą, būti jam ištikimam ir gyventi pagal Dievo teisumą, Jehoiakimas be atodairos engė žmones ir liejo nekaltą kraują (Jer 22,16-17). Kiekvienas, drįsęs jam prieštarauti ar priešintis, buvo mirties pavojuje, nes Jehoiakimas ne-

---

370 Jeremijas jį vadina Šallumo vardu (Šallum). Žr. Jer 22,10-12.

siskaitė nei su Dievu, nei su žmogumi. Atrodo, kad jis buvo vienintelis karalius, išdrįsęs nužudyti Jahvės pranašą (Jer 26,20-23). Palestinai esant Egipto įtakoje — tarp Jošijo mirties ir Karkemišo mūšio (609-605 m. pr. Kr.) — Jehoiakimas naudojosi Egipto apsaugos skėčiu. Jam buvo paranku ir naudinga remti Egiptą, nes jo dėka jis laikėsi ant Judo karalystės sosto.

Šventykla tampa vagių landyne. Pranašas Jeremijas grįžo į viešą gyvenimą Jehoiakimo karaliavimo pradžioje. Prieš tai, atrodo, Jeremijas, nusivylęs Jošijo reforma, buvo laikęsis nuošaliai keletą metų. Dabar jis buvo "pilnas Jahvės pykčio, išvargintas pastangų jį suvaldyti" (Jer 6, 11). Pirmaisiais Jehoiakimo valdymo metais (Jer 26,1), Jeremijas pasakė Dievo vardu drąsų pamokslą Šventykloje — religinio entuziazmo, sukelto Deuteronominės reformos metu, centre. Šventyklos pamokslas pasiekė mus dviemis *Jeremijo* knygos skaitiniais (Jer 7; 26). Pirmasis yra Jeremijo padiktuotame ritinyje, o antrasis — Barucho atsiminimuose. Pirmasis perduoda visą pamokslą, o antrajame perduodama tik pamokslo santrauka su pasakojimu apie patį pranašą. Todėl, norint susidaryti vispusišką vaizdą, reikia perskaityti abu skaitinius.

Jehoiakimas buvo ir elgėsi kaip tironas. Be to, jis atgaivino ir pagonybę Judo karalystėje, su kuria jo tėvas Jošijas kovojo visą savo gyvenimą. Atrodo, kad ir žmonės, nusivylę Deuteronomine reforma, noriai gūžėjo prie stabmeldystės. Anot pranašo Jeremijo, kiekvienas šeimos narys dalyvavo duonos paplotėlių kepime dangaus karalienės Ištaros (Ištar) — Motinos-dievės garbei. Ji buvo garbinama Asirijoje ir Babilonijoje (Jer 7,18). Žiauri ir kruvina kūdikių auka vėl buvo vykdoma Hinnomo (Hinnom) slėnyje, į pietvakarius nuo Jeruzalės, o pagonių sta-

bai vėl buvo pastatyti Šventykloje (Jer 7,30-31; 19,5).[371] Religinį supuvimą lydėjo visuomeninės ydos. Pasibjaurėtini visuomeniniai nusikaltimai ir skriaudos vyko pačioje Šventyklos paunksnėje. Žmonės to viso nelaikė blogiu, nes jie laikėsi išorinių Dievo garbinimo taisyklių (Jer 7,8-10). Vien užėjimu į Šventyklą, žmonių manymu, visa buvo pataisoma.

Žmonių galvosena ir elgsena kankino Jeremiją. Nenuostabu, kad jis išliejo Dievo ir savo širdgėlą. Šventykla buvo tapusi vagių landyne. Dievo širdgėlos išliejimas yra įrėmuotas į pasakojimą apie Jeremiją (Jer 7; 26).

Kartą, — data tiksliau nėra nurodoma, — Jeremijas stovėjo Šventyklos kieme ir stebėjo žmones, einančius Šventyklon melstis (Jer 7,1-2). Jis prašnekino žmones Dievo vardu su aštriu iššūkiu: "Pasikeiskite į gera! Pataisykite savo gyvenimą ir savo darbus!" (Jer 7,3).[372] Jeremijas, būdamas ištikimas Sandoros tikėjimui, naudojo sąlyginį "Jei" (Jer 7,5-7) ir kreipėsi į žmones Sandoros Įstatymo — Dekalogo vardu (Jer 7,8-10). Mesdamas iššūkį, pranašas išreiškė gilų priekaištą vienai iš svarbiausių Dovydo sandoros prielaidų, būtent, prieš Šventyklą, kaip Jahvės Artumo įkūnijimą. Anot Jeremijo, nėra jokios prasmės vadinti Šventyklą "prieglauda..., tvirtove" (Ps 45/46/,2-12), nes ji yra tapusi "plėšikų landyne" (Mk 11,17). Jeremijas priminė kas įvyko su Šiloe, pagrindine Giminių lygos šventove (Jer 7,12). Šventykla, anot pranašo, nėra joks apsaugos pylimas bei jokia garantija, kad "Dievas yra su mumis" ir saugo nuo nelaimių. Pranašas grasina, kad ir Jeruzalės Šventykla bus

---

[371] Tą patį vaizdą gauname ir iš Ezechielio knygos. Žr. Ez 16,20-21; 20,26.31; 23,29.

[372] Jėzus, šimtmečius vėliau, mes tą patį iššūkį ir pakartos tą patį priekaištą. Žr. Mk 1,15; Mt 23,1-39.

sugriauta, o Judo karalystė seks Šiaurinę karalystę į tremtį (Jer 7,13-15).

Jeremijas pasmerkė ir aukas Šventykloje (Jer 7,21-28).[373] Jahvė, skelbia Jeremijas, išvesdamas jų protėvius iš Egipto, neįsakė jiems aukoti aukų, bet reikalavo ištikima ir paklusnia širdimi vykdyti Sandoros įsipareigojimus: "Aš būsiu jūsų Dievas, o jūs būsite mano tauta" (Jer 7,21-23).

Jer 7 skaitinys perduoda visą Jeremijo pamokslą Šventyklos kieme. Tuo tarpu Jer 26 skaitinys apima tik pamokslo santrauką ir pasakojimą apie pamokslo atgarsius. Jeremijo pamokslas Dievo vardu sukėlė didelį susijaudinimą ir triukšmą. Kai kurie Jeruzalės gyventojai piktinosi, kad Jeremijas nekreipė deramo dėmesio į mesijinės sandoros su Dovydu teologiją: mat ji švytėjo dieviška garantija remti dovydiškąjį karalių ir užtikrinti Jahvės Artumą Jeruzalės Šventykloje. Jeremijas, kaip ir kai kurie kiti jo pranašiški pirmtakai, laikėsi Sinajaus Sandoros kraičio su šaknimis Išėjimo įvykyje ir dykumos klajonėse. Kai kurie Judo karalystės seniūnai, gindami Jeremiją, atkreipė dėmesį į pranašą Michėją, kuris jau prieš šimtmetį buvo pranašavęs apie Šventyklos sugriovimą. Jie išgelbėjo Jeremijo gyvybę (Jer 26,1-19). Karalius Jehoiakimas buvo didžiai įtūžęs ant pranašo Jeremijo. Pranašu rūpinosi ir įtakingo didžiūno Šafano (Šafan) šeima — Ahikamas (Ahikam). Atrodo, kad Šafano šeima kelissyk užstojo Jeremiją prieš Jehoiakimą (Jer 26,24).

Jeremijo gretinimas su Michėju buvo vietoje, nes jiedu abu, kaip ir tikrieji pranašai, kalbėjo apie Dievą, kuris yra teisus ir ateina išganyti teismu (Jer 28,8-9).

---

[373] Žr. R. de Vaux, *Ancient Israel*..., p. 454-456; G. Couturier, "Jeremiah", *JBC* 19:27-28.

Pagal Jeremiją, pirmoji Dievo žodžio veikmė — pirmasis Dievo žingsnis bus "išrauti ir išardyti, sunaikinti ir suardyti" (Jer 1,10). Žinoma, tai bus tik pirmasis žingsnis Dievo teisme — kelyje. Jis nebus nieku paskutinė Dievo žodžio pasekmė, nes neišreikš Dievo užmojo, kuris yra "statyti ir sodinti" (Jer 1,10). Istorija — Dievo kelias rodo, kad atstatymas ateina tik po sunaikinimo. "Ar nėra mano žodis lyg ugnis, sako Jahvė, ir lyg plaktukas, trupinąs akmenį?" (Jer 23,29).

Vaistas iš Gileado. Jeremijo žodis Dievo vardu apie pražūtį atrodė neįtikimas. Nei karalius, nei žmonės juo netikėjo. Anot jų, Judo karalystės pasikliovimas Egiptu buvo tik laikina padėtis. Juk reikėjo apsaugos skėčio nuo audros — priešo, kuris ateina iš šiaurės? (Jer 2,16. 18. 36-37). Nenuostabu, kad didžiausi Jeremijo priešai buvo visų mėgiami netikrieji pranašai, žadantys sutrumpintą kelią į dievišką atstatymą be teismo. Kaip dvasios šundaktariai, jie skelbė "ramybė, ramybė, ramybė" tada, kada ramybės negalėjo būti ir bandė "tik apgydyti tautos žaizdas" vaistais, kurie visiškai nepalietė ligos šaknų (Jer 6,13-15; taip pat 5,12-13.30-31; 14,13-16; 23,9-40). Jeremijas netikruosius pranašus kaltino, kad jie kalba, neturėdami tikro įgaliojimo kalbėti Dievo vardu. Anot Jeremijo, jie neturi nieko bendro su "Jahvės taryba". Pripildydami žmones tuščiomis viltimis, jie apgaudinėja juos savo melagystėmis ir vaginėja vienas nuo kito neva Jahvės žodžius. Tarp netikrųjų ir tikrųjų pranašų, sakė Jeremijas, yra tiek panašumo, kiek tarp pelų ir grūdų (Jer 23,28). Pagal Jeremiją, Jahvės žodis neša ne ramybę, bet kardą. Tik kardas, lyg chirurgo peilis, paruoš žmones tikram išgijimui, išpjaudamas piktybinį auglį. Jeremijas kreipėsi į Dievą su aitriu klausimu "Ar nėra jokių vaistų [balzamo] Gileade?" (Jer 8,22). Gileadas yra Transjordanijos

sritis, garsi savo gydančiu balzamu. Dievo atsakymas Jeremijui: Jahvės teismas bus išgijimo pradžia!

Širdis yra sukta! Jeremijas kankinosi dėl Judo karalystės nepagydomos ligos. Pranašui jie buvo savi žmonės. Jie buvo nepagydomi, nes žmonės su "užsispyrusia ir maištinga širdimi" (Jer 5,23). Visas Jahvės auklėjimas buvo nuėjęs niekais. Pranašų žodžiai krito ant kurčių ausų, — žmonės iš jų tyčiojasi! (Jer 6,10). Su gilia įžvalga Jeremijas teigė, kad nepagydomoji liga yra žmogaus *viduje* — širdyje.[374] Žinoma, ši mirtinoji liga reiškėsi išorėje daugeliu būdų. Žmonės pasitikėjo daiktais: Sandoros Skrynia (Jer 3,16), apipjaustymu (Jer 4,4), Įstatymu (Jer 8,8), aukomis (Jer 7,21-26) ir pačia Šventykla (Jer 7,4). Ir visuomeniniai Sandoros bendrijos ryšiai buvo sutraukyti. "Kiekvienas brolis" — artimas, anot Jeremijo, buvo sukčiaus Jokūbo antrininkas, "nes elgiasi apgaulingai" (Jer 9,4-6). Artimu pasitikėti nebuvo galima. Priespauda augo lyg piramidė. Vyrai jautėsi lyg "nusipenėję eržilai", žvengiantys dėl artimo žmonos (Jer 5,8) ir nieku nesirūpinantys bejėgėmis visuomenės aukomis (Jer 5, 28). Aklas tautiškumas, apgaulingų pranašų žadinamas ir puoselėjamas, siautė plačiai. Stabmeldystė begėdingai peržengė bet kokias ribas. Ja buvo užsiimama ne tik ant kiekvienos kalvos bei po kiekvienu žaliuojančiu medžiu, bet ir pačioje Šventykloje.

Išorinės negerovės turėjo šaknis vidaus ligoje — širdyje. Širdis yra ištikimumo ir atsidavimo gimtinė. Su atidžia įžvalga Jeremijas išsireiškia apie žmogaus širdį:

Širdis yra labiausiai sukta
ir beviltiškai pasiligojusi.
Kas ją supras? (Jer 17,9).

---

[374] Šiuo požiūriu Jeremijas yra labai giminingas su Šiaurinės karalystės pranašu Ozėju.

Širdis moka paslėpti ir pateisinti tikruosius savo siekius, protu juos pagrįsdama. Pranašas Jeremijas skelbia, kad nuo Dievo nėra slėptuvės. Dievas *nėra Tas, Kuris* yra "po ranka", — žmogaus belaisvis ar vaizduotės kūrinys, bet *Tas, Kuris yra* "Visiškai kitas", — Anapus Dievas ir neišvengiamas Teisėjas (Jer 23,23-24; Ps 138/139/, 2-18). Dievas "tiria širdį, bando jausmus" (Jer 17,10), — žino slapčiausius žmogaus siekius geriau už patį žmogų, nes savo teisiu žvilgsniu į žmogaus širdį nuplėšia žmogaus kaukę ir parodo tikrąją žmogaus padėtį. Dievo akys ieško tiesos (Jer 5,3), — širdies dorumo, kuris tarpsta ir bręsta su Dievu bei artimu Sandoroje. Vietoje širdies dorumo, pabrėžia pranašas Jeremijas, Dievas randa tik melą. Nuolatinė apgaulė lydi Izraelio istoriją Kanaane. Jeremijas jautriai ir su širdgėla iškelia paslaptingas šio širdies melo savybes. Nors ir su žiburiu ieškotum teisaus žmogaus Jeruzalės gatvėse, jo nerastum (Jer 5,1-3). Kiekvienas veržiasi savo keliu, kaip pasiutęs arklys į mūšį (Jer 8,6). Paukščiai vadovaujasi įgimta nuojauta grįžti į savo lizdus, tačiau Izraelis atsisako ieškoti širdies dorumo Jahvės valioje (Jer 8,7). Jahvė nustatė smilčių ribas neramiai banguojančiai jūrai, tik maištingas Izraelio nerimas nesiskaito su jokiomis ribomis (Jer 5,20-29). Izraelio nuodėmė yra rėžte įrėžta širdyje "geležine plunksna ir deimantiniu antgalviu" (Jer 17,1-4). Žmogus negali pakeisti savo širdies melo, kaip etiopietis negali pakeisti savo odos spalvos ar leopardas savo margumo (Jer 13,23). Su nuodėme yra taip apsiprasta, kad žmoguje nebeliko jokio gėdos jausmo, — nebeįmanoma nurausti iš sarmatos (Jer 8,12).

Širdies dorumas yra dvasios sveikata gyvenime. Jos nėra Judo karalystėje. Pranašas Jeremijas skelbia Dievo vardu, kad širdies dorumas turi grįžti. Jis grįš per teismą istorijoje, — lūžį ir pervartą.

Jeremijas primena Judo karalystei, kad praeityje Jahvė bandė susigrąžinti savo Tautą. Jis siuntė savo tarnus — pranašus. Norėdamas priversti savo Tautą susimąstyti, jis lankė ją baisiomis nelaimėmis. Tačiau viskas buvo veltui. Jeremijas primygtinai tvirtina, kad nuolatinis Izraelio atkritimas nuo Sandoros buvo galvosūkis Dievui. Paprastai, kai žmogus parkrinta, vėl keliasi, kai paklysta, vėl ieško kelio grįžti (Jer 8,4-7). Tik Izraelio niekas netrikdė, — jis gyveno melo ramybėje. Sandoros bendrija užsispyrė ir *atsisakė* grįžti — daryti atgailą. Pagaliau Dievo kantrybė buvo išsemta. Dievas "pailso" tramdydamas savo pyktį (Jer 15,6).

Dievas perdirbs savo Tautą. Dievas išlies pyktį prieš savo Tautą, sunaikindamas jos stabus ir perdirbdamas pačius Judo karalystės pamatus. Jis yra visagalis Istorijos Viešpats. Šią tiesą Jeremijas vaizdžiai išreiškia puodžiaus dirbtuvėje pranešimu iš Dievo (Jer 18). Tas pranešimas turbūt buvo Jeremijo Baruchui diktuoto ritinio aitri užsklanda. Žiūrėdamas į puodžiaus kojomis minamą ratą ir rankomis mikliai daromą puodą iš molio, Jeremijas suvokė, kad Sandoros bendrija yra tarsi molis puodžiaus rankose. Nenusisekus dėl kokio nors trūkumo molyje, puodžius jį perdirbo savo nuožiūra. Tas pavyzdys tiko Sandoros bendrijai — jai atsisakius būti Dievo užmojo indu ir vaikantis tik savo įnorių, Dievas ją turi perdirbti.

Pranašo Jeremijo mokymu, perdirbimas — lūžis ir pervarta nėra dieviško Puodžiaus įnoris ar užgaidos, bet Judo karalystės užsispyrimo padarinys. Pranašas nesiliauja Judo karalystei tai priminti.

Tavo gyvenimas ir tavo darbai tai tau atnešė.
Tavo nuodėmė yra šios kančios priežastis;
ji smeigė tau į pačią širdį (Jer 4,18).

Dievo pyktis nėra Dievo atėjimas nubausti, bet Dievo *pasitraukimas* nuo maištingos Tautos. Dievas pasitraukia ir palieka ją kentėti baisias savo įnorių pasekmes. Žmogus dažniausiai yra didelis savo priešas. Jis turi galią pasimesti gyvenime ir save pražudyti. Dievas yra Kūrėjas. Žmogus ir tautos yra jam pavaldūs. Žmogus turi laisvę apsispręsti *ką* ir *kaip* mylėti, tačiau jis negali išvengti savo nuosprendžio padarinių. Blogo nuosprendžio padariniai nubaudžia žmones ir tautas. Jeremijas tvirtina, kad bausmė — lūžis ir pervarta buvo tik "jų pačių [Judo karalystės] kėslų" vaisius (Jer 6,19).

Nenuostabu, kad skaitinyje apie puodžiaus vispusišką molio apvaldymą pranašas Jeremijas nesiliauja šaukti žmones taisyti savo gyvenimą ir darbus, kol dar yra laiko. Visagalė Dievo valia nesunaikina žmoguje nei galios laisvai apsispręsti ką ir kaip mylėti, nei atsakomybės už nuosprendį.

Priešas iš šiaurės. Jeremijas įžvelgė ir kalbėjo apie Dievo teismą visą Jehoiakimo valdymo metą. Anot pranašo, Dievo teismas reiškėsi per tarptautinius poslinkius. Net savo pašaukimo metu, regmėje matydamas per kraštus bėgantį virdulį Palestinos linkui, Jeremijas kalbėjo apie priešą iš šiaurės (Jer 1,13-14). Po Karkemišo mūšio (605 m. pr. Kr.) "priešas iš šiaurės" gavo vardą: Palestinos linkui palenktas bėgantis virdulys yra Babilonija.

Jer 1-19 skyriai apima daug padrikų pranašiškų žodžių, duotų Dievo vardu Babilonijos poslinkių Palestinos linkui metu. Jer 4 skyrius yra kone ištisai poemos apie "priešą iš šiaurės". Jos nuojautos gilumu neturi sau lygių Senajame Testamente. Jeremijas skelbia pavojų Judo karalystei, šaukdamas žmones bėgti į miestus su tvirtovėmis (Jer 4,5-8). Regmėje jis mato kariuomenę, kurios karo vežimai artėja lyg audra. Pranašas šaukia Jeruzalę

atgailauti, kol dar yra laikas (Jer 4,13-18). Skaitydamas poemas, jauti, kad pranašo širdis daužosi, girdint krašte priešo trimitus ir matant karo rykštę (Jer 4,19-22). Jeruzalės mirties aimanos, lyg gimdančios moters klyksmas, pasiekia pranašo ausis (Jer 4,29-31). Jeremijas pravirksta dėl Jeruzalės likimo (8,18-9,3).[375]

Skaitant šias jaudinančias poemas, susidaro įspūdis, kad visos tautos kančia skaudino vieną ir tą pačią širdį. Joks kitas Senojo Testamento pranašas savęs taip asmeniškai netapatino su savo tauta, nei taip giliai išgyveno jos tragediją ir kančią, kaip Jeremijas.

Chaoso grįžimas. Tarp Jer 4 skyriaus poemų yra vienas raiškus skaitinys apie chaoso grįžimą (Jer 4,23-26). Siaubą keliančioje regmėje Jeremijas mato pasaulį grįžtantį į chaosą, viešpatavusį žemėje prieš Kūrimą. Žemė buvo dykuma — "nualinta ir tuščia" (Jer 4,23).[376]

Pažiūrėjau į žemę, ir štai,
ji buvo nualinta ir tuščia;
į dangų — jame nebuvo šviesos.
Pažiūrėjau į kalnus, ir štai,
jie drebėjo,
o visos kalvos svyravo pirmyn ir atgal.
Žvalgiausi, ir štai,
nebuvo žmonių;
net paukščiai buvo išskridę.
Pažiūrėjau, ir štai,
derlinga žemė tapusi dykuma;
jos miestai sunaikinti
dėl Jahvės, — dėl jo aitraus pykčio (Jer 4,23-26).

---

375 Ir Jėzus verkė dėl Jeruzalės likimo. Žr. Lk 19,41-44.

376 Hebraiškai "tohu wa-bohu". Tas pats išsireiškimas yra ir Pr 1,2 — Kunigiškojo autoriaus Kūrimo pasakojime.

Anot įkvėpto pranašo, Judo karalystės katastrofa liečia visą pasaulį ir grasina jį nugramzdinti į chaosą. Suirutė bus visuotinė. Jeremijo visuotinės suirutės jausmas aidi nūdienėje raštijoje apie branduolinių ginklų sukurtą dykumą, nebūties grėsmę, beprasmę šiuolaikinio žmogaus "nualintą ir tuščią" būtį.

Pražūties ženklai. Jeremijo žodžius iš Dievo apie artėjančią baisią pražūtį lydi ženklai. Pats mįslingiausias iš jų yra aprašomas Jer 13,1-11 skaitinyje. Pasakojama, kad Jeremijas nusipirko linines kelnaites — liemens juostą. Dievo įsakymu, jomis apsivilko ir nuėjo iki "Eufrato upės",[377] kur jas paslėpė uolos plyšyje. Vėliau, atradus liemens juostą supuvusią ir niekam tinkamą, Jeremijui buvo Dievo duota suprasti, kad jis supūdys Judo karalystės puikybę, nors ji ir buvo jam buvusi taip arti, kaip liemens juosta. Kitą kartą Dievas liepė Jeremijui nusipirkti molinį ąsotį ir viešai jį sudaužyti Hinnomo slėnyje, kur buvo aukojamos kruvinos kūdikių aukos (Jer 19,1-15). Ąsočio sudaužymu Jeremijas dramatiškai parodė, kad ir Jeruzalė bus sudaužyta—nuniokota. Nuniokojimas bus taip nuožmus, kad net kruvinomis aukomis suterštas Hinnomo slėnis turės būti naudojamas lavonams laidoti (Jer 19,10-13).

Pražūties ženklai, arba "įvykdyti žodžiai" iš Dievo, turėjo grėsmingą prasmę. Jais pranašas Jeremijas raiškiai ir įtaigiai skelbė *ką Jahvė ruošėsi daryti.* Lengva suprasti, kodėl Judo karalystės pareigūnai jį persekiojo. Vėliau, Jeremijui pakartojus savo pranešimą Dievo vardu apie

---

[377] Šis ženklas yra ne tik mįslingas, bet ir sunkiai suprantamas. Eufrato upė — kelionės tikslas yra daugiau negu 1100 km. Labai galima, kad Jeremijas buvo siųstas į *Parah* — nūdienį 'Ain Farah, kuris yra nepertoli nuo Jeremijo gimtojo Anatoto miestelio. Hebraiškai "prie Eufrato" ir *į Parah* rašoma panašiai. Žr. J. Bright, *Jeremiah* . . . , p. 96.

Šventyklos sunaikinimą, kunigas Pašhūras (Pašhūr) jį pačiupo, nuplakdino ir nakčiai įrakino į trinką (Jer 20, 1-6). Nors žmonės ir abejojo, bet Jeremijas tikėjo, kad Jahvės *žodis* yra *jėga*, kuri valdo ir duoda kryptį istorijai. Jahvė "budi", — "stebi savo žodį", — savo užmoju valdo ir duoda kryptį istorijai (Jer 1,12).

Babilonijos proveržis ir Jahvė. Tuo pačiu metu kaip tik įvyko Karkemišo mūšis. Egiptas buvo įtikinamai sulamdytas, o Babilonija atėjo į Derlingojo pusmėnulio areną kaip vyraujanti pasaulinė galybė.[378] Su šiuo laikotarpiu siejama svarbi pranašystė, kurią įamžina Jer 25,1-13 skaitinys. Mūsų skaitomas tekstas datuotas ketvirtaisiais Jehoiakimo valdymo metais — 605 m. prieš Kristų (Jer 25,1-2). Tais pačiais metais Jehoiakimas sudegino ir pirmąjį Jeremijo ritinį (Jer 36,1). *Jeremijo* knygos tyrėjai atpažįsta mūsų skaitomajame tekste vėlesnius papildymus.[379] Palyginus Tanaką — hebraiškąjį tekstą su Septuaginta — graikiškuoju tekstu, pastebima, kad graikiškasis skaitinys yra trumpesnis už hebraiškąjį. Graikiškasis tekstas nemini nei Nebuchadnezzaro, nei Babilonijos, ir užbaigia skaitinį žodžiais "Aš nubausiu aną šalį [Judą] visomis nelaimėmis, kuriomis jai grasinau, užrašytomis šioje knygoje, Jeremijo pranašautomis prieš visas tautas" (Jer 25,13). Šioje vietoje Septuaginta pradeda Jeremijo pranašystes prieš tautas. O Tanakas — hebraiškoji Knyga Jeremijo pranašystes prieš tautas pradeda po Barucho atsiminimų (Jer 26-45). Nežiūrint skirtumų tarp Tanako ir Septuagintos teksto, pasakojimas vispusiškai derinasi su Jeremijo žodžiais iš Dievo.[380]

---

378 Jer 46,1-12 yra skaitinys su Jeremijo pranešimu iš Dievo, kurį reikia datuoti tuojau pat po mūšio prie Karkemišo.

379 Žr. J. Bright, *Jeremiah* ..., p. 162-164.

380 Žr. J. Skinner, *Prophecy and Religion* (New York, NY: Cambridge, 1922), p. 240-241.

Pranašas Jeremijas, nustebintas žmonių abuojumu ir nenoru imti į širdį jo pranašiškų įspėjimų (dvidešimt trejų metų veiklos!), paskelbė, kad Jahvė pasiųs "šeimą iš šiaurės" (pagal Septuagintos tekstą) nuniokoti visai Palestinai, o Judą paversti griuvėsiais. Judo karalystės gyventojai tarnaus užkariautojui septyniasdešimt metų.[381] Visą šį laiką nesigirdės džiaugsmo dainų, nebus vestuvių džiūgavimo, nutils net girnos ir užges pirkiose žiburiai (Jer 25,10).

Nėra abejonės, kad šis baisus pranašo Jeremijo žodis apie Babilonijos proveržį, duotas įkandin po babiloniečių pergalės prie Karkemišo, siutinte siutino Jehoiakimą (Jer 36,29). O jo įsiutimą nė kiek nenumalšino Jeremijo pranešimas Dievo vardu, kad Jehoiakimas — Egipto vasalas mirs gėdinga mirtimi (Jer 36,30-31) ir baigs gyvenimą "asilo laidotuvėmis" (Jer 22,18-19). To karalius Jehoiakimas negalėjo pakęsti!

JEREMIJO SKUNDAI — KREIPINIAI Į DIEVĄ

Jeremijo knyga ir pranašo gyvenimas turi glaudų ryšį su Jehoiakimo valdymu Judo karalystėje. Ritinio sudeginimas padeda suprasti Jeremijo žodžius iš Dievo, nes duoda jiems istorinį foną. Įvykių seką galima surikiuoti į penkerių metų tarpsnį:

Nuo *609 m. prieš Kristų:*

Jošijo mirtis prie Megido.

Jeremijo pamokslas Šventyklos kieme.

Iki *605 m. prieš Kristų:*

Karkemišo mūšis.

Jeremijo ritinio sudeginimas.

381 Skaičius "70" yra priežodžiu tapusi žmogaus gyvenimo trukmė. Žr. Ps 89(90),9-10. Todėl jis nėra suprastinas raidiškai. Norima pasakyti, kad nė vienas iš tuomet gyvenusių nesulauks jų pabaigos.

Pradėdami su Karkemišo mūšiu, nagrinėjome Jeremijo pranašišką veiklą per šį penkmečio tarpsnį. Be to, susipažinome su Jeremijo papildytojo ritinio turiniu. Dabar pravartu susipažinti su vėlesne Jeremijo pranašiškąja veikla.

Persekiojamas kaip tautos priešas ir karalystės išdavikas, Jeremijas buvo priverstas gyventi atskirai ir būti vienišas. Atrodo, kad šios tylos metu gimė įkvėptų poemų rinkinys, kurį įprasta vadinti Jeremijo skundais — kreipiniais į Dievą. Juose išsilieja pranašo nerimas. Be abejo. Jeremijo skundai — kreipiniai į Dievą buvo sąlygoti pranašo gyvenimo aplinkybėmis. Spėjama, kad Jeremijas juos padiktavo savo raštininkui Baruchui, slapstydamasis nuo Jehoiakimo policijos.

Jeremijo skundai — kreipiniai į Dievą yra perdėm saviti. Jie sudaro įkvėptą pranašo dienoraštį. Į juos nėra nieko panašaus nei Senajame Testamente, nei senovinės religinėje raštijoje. Todėl juos reikia laikyti savitu pranašiškos raštijos tipu.[382] Ligšioliniai nagrinėti pranašai buvo santūrūs ir neišliejo savo vidinio nerimo. Net Ozėjas, pranašas visu savo tragišku išgyvenimu, kaip asmuo slėpėsi už žodžių, kuriuos skelbė Dievo vardu. Su Jeremiju buvo visiškai priešingai. Jis ne tik skelbė "Jahvės žodį", bet ir grūmėsi su juo. Jis aimanuoja dėl savo likimo, reikalauja Dievą jį apginti ir net kreipiasi į Dievą su iššūkiu. Jeremijas išgyveno tikėjimo naktį — bandymą, — jį lydėjo abejonė, maištavimas, savęs gailėjimasis, nerimas ir neviltis. Jis buvo žmogiškiausias iš visų pranašų.

Malda žmogaus gyvenime yra raktas į prasmę. Jeremijas maldos pokalbiu išlieja Dievui savo vidinį gyvenimą šešiais skundais — kreipiniais į Dievą:

---

382 Ps 129 (130) yra panaši pavienio asmens skundu. Bet psalmės švyti atsidavimu Dievui, o Jeremijo skundai dvelkia nerimu.

1. Lyg pasitikįs ėriukas, vedamas pjauti . . .
(Jer 11,18-12,6).
2. Sėdėjau pats vienas, nes tavo ranka slėgė mane. . .
(Jer 15,10-21).
3. Nebūk man siaubas . . . !
(Jer 17,14-18).
4. Ar už gera atsilyginama piktu?
(Jer 18,18-23).
5. Manyje dega ugnis . . .
(Jer 20,7-13).
6. Tebūnie prakeikta diena, kurioje gimiau . . .
(Jer 20,15-18).

Jeremijo skundų — kreipinių į Dievą fonas yra pasakojimas apie jo pašaukimą būti pranašu (Jer 1,1-12). Dabartinis pasakojimas yra persunktas vėlesne Jeremijo patirtimi ir įžvalga. Nesunku pasakojime nuvokti įtampą tarp Jeremijo-žmogaus ir Jeremijo-pranašo. Kaip žmogus, Jeremijas buvo iš prigimties nedrąsus ir jautrus asmuo. Jis linko bėgti nuo užduoties, kurios pašaukimą žinojo dar motinos įsčiose. Kaip pranašui, Dievo siuntimu jam reikėjo prašnekinti Judo karalystę žodžiais iš Dievo, kurie kėlė pasipriešinimo audrą. Jeremijas buvo vienas prieš visus. Dievo teismas turėjo paliesti visą Judo žemę, — jos karalius, didžiūnus, kunigus, gyventojus. Pašaukęs savo pranašu, Dievas buvo jį įspėjęs, kad "jie kovos prieš tave". Vienišume Jeremijas rado didesnį ramstį negu žmonių palankume: "Aš esu su tavimi, kad tave išgelbėčiau, — sako Jahvė" (Jer 1,8).

Nesantaikos ir sankirčių žmogus. Jahvės įgaliojimas būti jo pranašu nesiderino nei su Jeremijo prigimtimi, nei su jo jautrumu. Jam reikėjo šeimos užuovėjos ir draugų ratelio labiau negu bet kuriam kitam žmogui. Jeremijas būtų buvęs labai patenkintas ramiu šeimos gyvenimu savo

gimtinėje — Anatote. Pašaukimas būti Jahvės pranašu padarė jį žmogumi, kuris neturi draugų, nes sėja "nesantaiką ir sankirčius visame krašte" (Jer 15,10).

Jeremijas buvo užguitas ir "sėdėjo vienas", nes Jahvės ranka buvo jį palietusi. Dievas uždraudė jam vesti žmoną bei turėti vaikų ir net bendrauti su kaimynais (Jer 16,1-13). Jeremijo vienišumas turėjo būti artėjančios pražūties ženklas. Judo karalystės žlugimas suardys šeimos ryšius, ir liūdesio skara uždengs visą žemę.

Pranašas Jeremijas per visą savo ilgą pranašišką veiklą išgyveno dvilypumą. Savo prigimtimi jis troško ir ieškojo ramybės ir bendravimo su žmonėmis, o, savo pranašo pašaukimu, neišvengiamai buvo nesantaikos ir sankirčių žmogus.

Jeremijas šaukia Dievą pasiteisinti. Pirmasis Jeremijo skundas "Lyg pasitikįs ėriukas, vedamas pjauti. . ." (Jer 11,18-12,6) atspindi jo pranašiškos veiklos pradžią. Jis turbūt priklauso Deuteronominės reformos laikotarpiui ir atspindi stiprų jo gimtojo Anatoto kaimynų priešiškumą. Atrodo, kad Jeremijo kaimynai erzinosi dėl jo paramos reformai, kuri grasino atimti iš vietinių kunigų užsiėmimą ir padaryti juos bedarbiais. Anatoto žmonės kėsinosi nužudyti Jeremiją ir įspėjinėjo jį liautis pranašauti Jahvės vardu (Jer 11,21). Net Jeremijo namiškiai dėjosi prie sąmokslo (Jer 12,6). Padėtis gimtinėje buvo grasi ir skatino pranašą reikalauti savo priešams keršto (Jer 12, 1-6). Jeremijas su aistra pareiškia savo paties dorumą ir nekaltumą. Jam netilpo į galvą, kaip gali Dievas, kuris pažįsta žmonių siekius ir teisia jų darbus, leisti nedorėliams tarpti ir net kėsintis prieš artimą. Dievas atsako į Jeremijo kreipinį, pažadėdamas vispusiškai pateisinti savo elgesį sau tinkamu laiku, ir įspėja pranašą ruoštis didesniems mėginimams:

Jeremijau, jeigu tu pailsti, eidamas lenktynių su žmonėmis, kaip tu gali eiti lenktynių su arkliais? Jeigu tu negali ištverti atvirame lauke, kaip tu pajėgsi Jordano bruzgynuose? (Jer 12,5).

Jehoiakimui valdant, sąmokslai prieš Jeremiją darėsi įtūžesni. Po Šventyklos pamokslo jis vos ne vos išvengė mirties, o jo sekantis pranešimas Dievo vardu Šventyklos kieme paskatino Pašhūrą uždaryti jį nakčiai į kalėjimą. Ilgainiui Jeremijas turėjo slapstytis nuo Jehoiakimo užmačių. Ketvirtasis skundas "Ar piktu atsilyginama už gera?" (Jer 18,18-23) pabrėžia intrigas ir sąmokslus Jeremiju nusikratyti dėl jo tariamos veiklos prieš kunigus, pranašus ir mokytojus (Jer 18,18). Jų elgesio įpykintas, Jeremijas kreipėsi į Jahvę su aitria malda, ragindamas Jahvę jiems neatleisti, bet juos sunaikinti dievišku pykčiu (Jer 18,19-23).

Jeremijo skundai ir aitri malda prieš priešus buvo giliai užgautos širdies išsiveržimai. Savo skunduose Jeremijas apverkia savo likimą ir su kartėliu išreiškia savo bejėgiškumą. Jo gilus tikėjimas vedė jį prie nerimo ir nevilties. Jeremijas rimtai ėmė abejoti apie Jahvės — Dievo pasaulio valdymo teisumą. Dievo įkvėptas pranašas nevilties audroje kaltino Jahvę apgavyste. Anot Jeremijo, Jahvė jo gyvenime apsireiškė kaip apgaulingas Palestinos *wadi* — upokšnis su vandeniu tik liūčių metu, o kitais atvejais — sausas (Jer 15,18). Pranašas kaltino Dievą už privertimą būti žmonių pajuoka "visą dieną" ir turėti "ugnį širdyje", neleidžiančia jam tylėti (Jer 20,7-9). Pagaliau, išgyvendamas sielos nakties vidurnaktį, Jeremijas prakeikė dieną, kurioje gimė (Jer 20,14-18) ir priekaištavo savo motinai už pagimdymą būti "nesantaikos ir sankirčių žmogumi visame krašte" (Jer 15,10).

Retas žmogus gyvenime susiduria su tiek daug kančios. Todėl nereikia pasiduoti norui smerkti Jeremiją už

jo skundus ir kreipinius su iššūkiu Dievui. Jeremijo skundai ir aitrūs kreipiniai Dievui, — net prašant atkeršyti priešams, — yra žmogiški išgyvenimai. Jie švyti savęs gailėjimosi ir asmenišku teisumu, kuris prasiveržia gilios kančios metu. Jeremijo klausimas, "Kodėl *man* reikia kentėti?", rodo, kad jis patyrė daug kančios, nors ir aukojosi dėl Dievo žodžio. Jam nebuvo net laiko bendrauti su linksmuoliais. Jeremijas jautėsi nekaltas — niekam nepadarė skriaudos skola ar skolinimu už nuošimčius. Jis "Lyg pasitikįs ėriukas, vedamas pjauti..." (Jer 11,18-12,6).

Būdinga, kad pranašo Jeremijo savęs gailėjimasis buvo tik įsitikinimas savo asmenišku teisumu. Užtat Jeremijas ir prašė Dievą piktu atmokėti priešams. Jis vylėsi, kad jo įsitikinimas savo teisumu bus pateisintas, o jo priešų neteisumas nubaustas (Jer 11,20; 12,1-3; 17,17-18; 18,19-23; 20,11-12).

Dievas teisinasi savo pranašui. Dievo pasiteisinimas į pirmąjį Jeremijo kreipinį lieka mįsle (Jer 12,1-5). Į antrąjį skundą Dievas atsako priekaištu Jeremijui. Priekaištu parodoma, kad Jeremijo kartėlio pagrindas yra savimeilė — laikysena, kurią pats pranašas smerkia kituose. Todėl pranašas, pašauktas šaukti žmones į atgailą — į grįžimą prie Jahvės, turi pats atgailauti — grįžti prie Jahvės:

> ...*Jahvė šitaip atsakė: "Jeigu grįši, aš atnaujinsiu tave, tu vėl būsi mano tarnu. Jeigu tu skelbsi tai, kas prasminga, o ne tai, kas be vertės, tu būsi vėl mano pranašas*" (Jer 15,19).

Taigi aitrioji Jeremijo malda buvo atsakyta. Tik ne taip, kaip jis prašė ir tikėjosi. Dievas pasiteisino, apgindamas Jeremiją nuo jo paties savimeilės, o ne nuo grėsmės jo gyvybei iš išorės. Dievas atnaujins savo pranašą iš vidaus

— nauja širdimi, apvalyta nuo savimeilės. Kada Jeremijas *grįš* ir *skelbs* tai, kas tiesa, tada jis vispusiškai supras Dievo pažadą: "Aš esu su tavimi, kad tave išgelbėčiau..."

Kančios paslaptis. Dievas pasiteisina mįslingai į pirmuosius du Jeremijo skundus. Sekantieji keturi Jeremijo skundai nesulaukia net mįslingo Dievo pasiteisinimo. Paskutinis iššūkis "Tebūnie prakeikta diena, kurioje gimiau..." (Jer 20,15-18) baigiasi perdėm niūriai. Jeremijas, kaip ir Jobas, prakeikia savo gimtadienį (Job 3). Skaitant visus Jeremijo skundus — nuoseklų kreipimąsi į Dievą, pajuntama *kančios kelias*, — žengiama žingsnis po žingsnio į vis didėjančią neviltį.[383] Jeremijo kančią įkandin seka nusivylimas ir tamsina ją mįslinga paslaptis. Ta paslaptis yra dviguba: asmeniška — pranašo ir tautinė — Judo karalystės-Sandoros bendrijos. Pranašui Judo karalystė yra brangi. Jis kenčia jos kančią.

O vis dėlto, skaitant Jeremijo skundus — kreipinius į Dievą visos *Jeremijo* knygos šviesa, pajuntama, kad ji skrodžia tamsią kančios paslaptį, nes pats Dievas dalyvauja savo Tautos kančioje, o Dievo pranašas yra raiškus ir įtaigus Dievo kančios ženklas. Giliausia prasme pranašo Jeremijo kančia buvo dalyvavimas Dievo kančioje. Dievo rūpestis Sandoros bendrija tampa pranašo rūpesčiu, o Dievo pyktis ir meilė sunkte persunkia visą pranašo galvoseną, jauseną ir gyvenimą.[384]

JUDO KARALYSTEI ŽLUNGANT

Karalius Jehoiakimas jautėsi saugus keršyti Jeremijui, sudegindamas jo pranašystę, nes tuo metu dar nebuvo

---

383 Žr. G. von Rad, *Old Testament Theology*, II, p. 201-206.

384 "...the fundamental experience of the prophets is a fellowship with the feelings of God, a sympathy with the divine pathos" rašo A. J. Heschel, *The Prophets* (New York, NY: Harper & Row, 1963), p. 26.

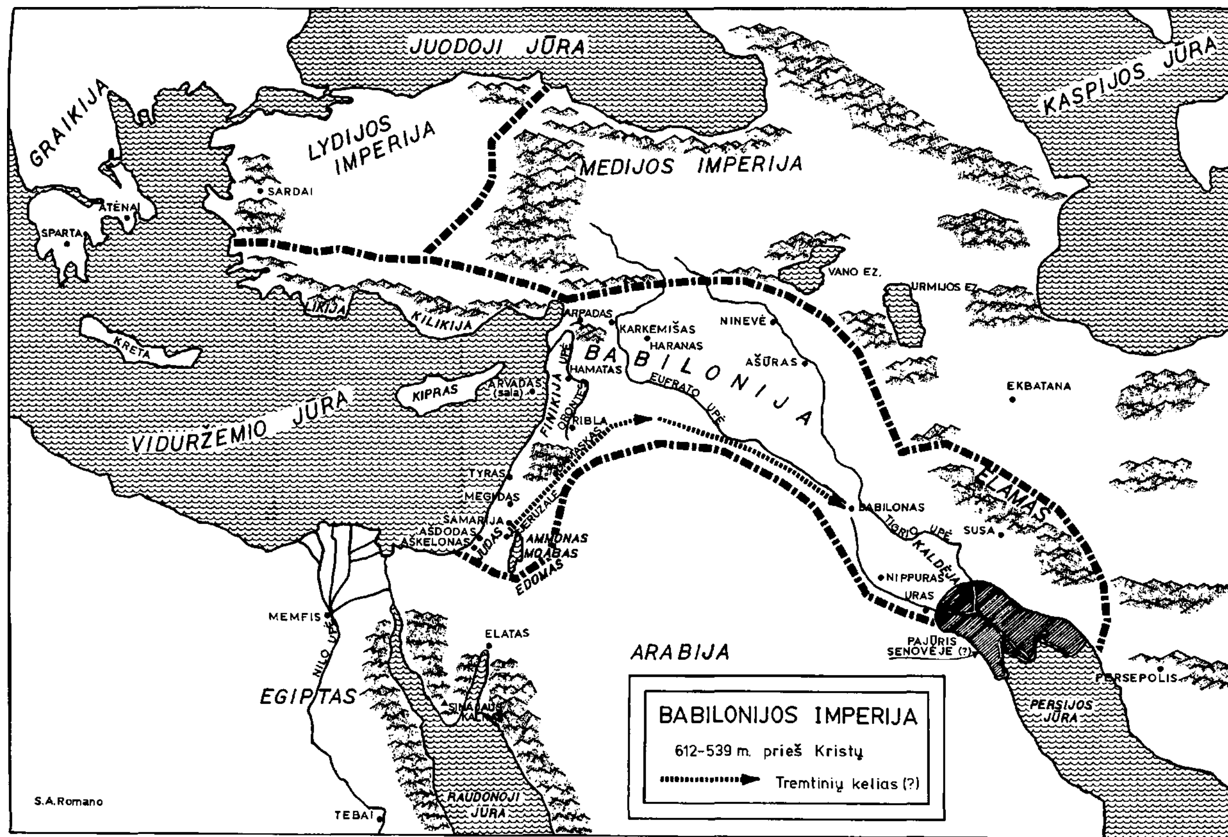
tiesioginio pavojaus jo sosto saugumui. Mat Babilonijos karalius Nabopolassaras mirė tuojau pat po Karkemišo mūšio (605 m. pr. Kr.), o jo sosto įpėdinis Nebuchadnezzaras, vadovavęs pergalingajai kariuomenei, turėjo skubėti namo užimti sosto. Tik maždaug 601 m. prieš Kristų, Nebuchadnezzaras nušlavė Palestiną iki pat Egipto sienos. Atrodo, kad šį Nebuchadnezzaro žygį atspindi pranašo Jeremijo užuominos apie priešą iš šiaurės. Mūšyje su Egiptu abi pusės labai nukentėjo. Babiloniečiai traukėsi į Babiloniją šlubuodami, o egiptiečiai jautėsi nualinti. Jehoiakimui to ir tereikėjo. Babilonijos pralaimėjimas ir Egipto silpnumas davė jam progą pasireikšti nepriklausomu Judo karalystės valdovu. Maždaug 600 m. prieš Kristų, Jehoiakimas atsisakė mokėti duoklę Babilonijai. Tačiau jo elgesys buvo lygus sukilimui ir paskata Nebuchadnezzarui suvesti sąskaitas (2 Kar 24,1-7).[385]

Du figų krepšiai: geros ir blogos figos. Nebuchadnezzaras po mūšio su Egiptu nepajėgė pats suvesti sąskaitų su Jechoiakimu tuojau pat. Tačiau jis nedelsė. Visų pirma jis sukurstė Judo karalystės kaimynus nuniokoti Jehoiakimo žemes. Bruzdėjimų pasieniuose metu Jehoiakimas mirė. Aštuoniolikmetis jo sūnus Jehoiachinas (Jehoiachin) tapo sosto paveldėtoju ir turėjo brangiai apmokėti tėvo kvailystę.[386] Pagaliau 598-597 m. pr. Kristų, pats Nebuchadnezzaras su pailsėjusia kariuomene įsiveržė į Judo karalystę. Jehoiachinui nebuvo kitos išeities kaip pasiduoti. Dovydo soste jis buvo sėdėjęs tik tris mėnesius (2 Kar

---

[385] Žr. D. N. Freedman, "The Babylonian Chronicle" veikale, kurį suredagavo G. E. Wright ir D. N. Freedman, *The Biblical Archaeologist Reader I* (Garden City, NY: Anchor Books, 1961), p. 113-117.

[386] Kartkartėmis Jehoiachinas yra vadinamas ir Jekonju (Jekonjah), arba Konju (Konjah). Žr. Jer 22,24-28. Įkvėptasis istorikas kaltina Jehoiachiną dėl sau įprasto teologinio požiūrio, nors jo trumpas karaliavimas nedavė jom progos nei gerai, nei blogai pasielgti. Žr. 2 Kar 24,8-17.

JUODOJI JŪRA
KASPIJOS JŪRA
GRAIKIJA
LYDIJOS IMPERIJA
MEDIJOS IMPERIJA
SARDAI
ATĖNAI
SPARTA
VANO EZ.
URMIJOS EZ.
LIKIJA
KILIKIJA
ARPADAS
KARKEMIŠAS
NINEVĖ
HARANAS
KRETA
BABILONIJA
AŠŪRAS
HAMATAS
EUFRATO UPĖ
EKBATANA
KIPRAS
ARVADAS (sala)
ORONTES
RIBLA
VIDURŽEMIO JŪRA
FINIKIJA
DAMASKAS
TYRAS
ELAMAS
MEGIDAS
BABILONAS
SAMARIJA
AŠDODAS
AŠKELONAS
JUDAS
JERUZALĖ
AMMONAS
MOABAS
EDOMAS
TIGRIO UPĖ
SUSA
KALDĖJA
NIPPURAS
URAS
MEMFIS
ELATAS
ARABIJA
PAJŪRIS SENOVĖJE (?)
PERSEPOLIS
NILO UPĖ
EGIPTAS
SINAJAUS KALNAS
PERSIJOS JŪRA
RAUDONOJI JŪRA
TEBAI
S.A.Romano
BABILONIJOS IMPERIJA
612–539 m. prieš Kristų
Tremtinių kelias (?)

24,8). Šventykla ir karaliaus iždas buvo ištuštinti. Jaunutis karalius su Motina-Karaliene paimti nelaisvėn į Babiloniją. Į nelaisvės tremtį iškeliavo ir daug Judo karalystės didžiūnų. Tarp jų ir būsimas pranašas, vardu Ezechielis.[387] Taip prasidėjo Babilonijos tremtis (2 Kar 24,10-17).

Nebuchadnezzaras į Dovydo sostą Jeruzalėje pasodino jauniausiąjį Jošijo sūnų Mattanją (Mattanjah), pakeisdamas jo vardą į Zedekijas (Zedekijah).[388] Jis buvo Judo karalystėje paskutinis Dovydo dinastijos karalius. Zedekijui valdant, Jeremijas reiškėsi Dievo pranašu. Tai atspindi *Jeremijo* knyga: kone visa medžiaga Barucho atsiminimuose (Jer 26-45), dalinai ir pranešimai iš Dievo sietini su šiuo laikotarpiu (Jer 1-25; ypatingai Jer 21-24).

Zedekijas, kaip žmogus, buvo visiškai skirtingas nuo tirono Jehoiakimo. Iš prigimties geranoris ir geraširdis. Tačiau ir neryžtingas, bailus, lengvai pasiduodąs kitų įtaigoms.

Naujoji Judo karalystės padėtis po Babilonijos skėčiu sudarė progą didžiūnams siekti savo įnorių viešajame gyvenime. Ir Jeremijas Dievo vardu šaukė Judą grįžti prie Sandoros įpareigojimų. Tironas buvo miręs, naujasis karalius buvo geranoris ir geraširdis, pranašas galėjo vėl reikštis viešai. Dabar Jeremijo žodžiai buvo svaresni. Mat jo ankstesnės pranašystės buvo įvykių patvirtintos. Keletą kartų ir Zedekijas slaptai klausė Jeremiją patarimo ir, atrodo, kad jis linko paklusti pranašui. Tačiau Zedekijui dažniausiai trūko valios, nes jis, kaip minėta, buvo neryžtingas.

---

387 Žr. X skyrių.

388 *Mattanjah* reiškia "Jah[vės] dovana", o *Zedekijah* — "Mano teisumas Jah[vė]".

Karalius Zedekijas buvo patraukli asmenybė. Karaliavimo laikas buvo jam nepalankus. Ir Jeremijo pranešimai Dievo vardu prieš karaliaus dvarą nepasmerkia Zedekijo, kaip nusikaltusio priespauda ar skriaudomis (Jer 22,1-23,6). Žaisdamas žodžiais, Jeremijas randa Zedekijo varde įtaigą, kad ateities mesijinis karalius vadinsis panašiu vardu: "Jahvė — *mano* teisumas" — karalius Zedekijas ir "Jahvė — *mūsų* teisumas" — ateities mesijinis karalius (Jer 23,5-6).[389]

Judo karalystė, prarasdama savo pajėgiausius žmones, nusilpo. Visuomenės šulai — diduomenė, amatininkai, aukštoji karininkija — buvo Babilonijos tremtyje. O laikas reikalavo sumanių vadų, ryžtingos ir gyvos tautinės savimonės. Tuo tarpu naujieji vadai nešvytėjo nei išradingu sumanumu, nei ryžtingu tikėjimu, nei religine savimone. Jie nieku neatpažino savo laiko lūžiuose Dievo užmojo ir veiklos. Vadovaudamiesi trumparegiu politiniu tautiškumu ir netikrųjų pranašų pažadais, naujieji Judo karalystės vadai tik pagreitino karalystės žlugimą (žr. Ez 11).

Pranašas Jeremijas regmėje matė ties Šventyklos durimis (Jer 24) du krepšius su figomis. Viename krepšyje buvo geros figos, prinokusios ir šviežiai nuskintos. Jos vaizdavo tremtinius, kuriuos Nebuchadnezzaras buvo išvaręs į Babilonijos tremtį. Anot pranašo, ateities pažadas yra su jais. Jahvė sugrąžins juos į Žemę. Jie bus Dievo Sandoros nauja pradžia. Antrajame krepšyje buvo blogos figos. Jų nebuvo įmanoma valgyti. Blogų figų krepšys vaizdavo Zedekiją, jo didžiūnus ir tautos likutį Žemėje. Anot pranašo, Jahvė išvarys juos iš Žemės. Jie bus siaubo ženklas visoms žemės karalystėms.

---

389 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 466-468.

Po kiek laiko Jeremijas parašė ir pasiuntė laišką tremtiniams Babilonijoje, skatindamas juos kurtis, statytis namus, kurti šeimas ir net melstis už Babilonijos valdžią:

Darbuokitės dėl gerovės miestų, į kuriuos aš jus atvedžiau kaip belaisvius. Melskitės į Jahvę už juos, nes jų gerovė neš jums gerovę (Jer 29,7).

Netikrieji pranašai nesiliovė žadėti, kad Dievas tuojau pat parves tremtinius į gimtąją žemę. O Jeremijas skelbė tremtiniams per laiškus Dievo vardu, kad ruoštųsi gyventi svetimame krašte ilgą laiką — iki "septyniasdešimt Babilonijos metų pasibaigs" (Jer 29,10; žr. 25,11-12). Pranašas matė Izraelio — Naujosios bendrijos viltį šiuose tremtiniuose. Jie turėjo vaidmenį Jahvės plane: "Aš vienas težinau savo planą dėl jūsų, — planą gerovei, o ne pražūčiai, planą duoti jums ateitį su viltimi" (Jer 29,11).

Ruošiant sąmokslą prieš Babiloniją. Zedekijas buvo verčiamas dėtis į sąmokslą prieš Babiloniją. Naujoji diduomenė buvo palanki Egiptui ir palaikė Necho'ą, o vėliau jo įpėdinį Psammetichą II,[390] būsimą Derlingojo pusmėnulio galybę, galinčią grąžinti Judo karalystei ir kitoms mažoms tautoms nepriklausomybę. Egiptas, sekdamas savo seną politiką, visą laiką kurstė nepasitenkinimą Babilonija tarp Palestinos karalysčių. Be to, ir netikrieji pranašai Judo karalystėje visomis jėgomis žadino trumparegį tautiškumą. Nenuostabu, kad ketvirtaisiais Zedekijo karaliavimo metais, — Psammetichui II tapus faraonu, — Egiptui pasisekė sukurti sąjungą prieš Babiloniją su Edo-

---

390 Psammetichas II tapo Egipto faraonu 594 m. prieš Kristų — keturiems metams praėjus nuo Nebuchadnezzaro įsiveržimo į Palestiną.

mu, Moabu, Ammonu ir Finikija. Ir pas Zedekiją atvyko pasiuntiniai su raginimu ir vilionėmis dėtis į sąmokslą prieš Babiloniją (Jer 27,3).

Pranašas Jeremijas sąmokslą smerkė. Pasmerkimą Dievo vardu lydėjo pranašiškas ženklas. Barucho atsiminimuose pasakojama, kad Jeremijas, Jahvei įsakius, pasidirbo jungą su pavalkais ir užsidėjo sau pavalkus ant kaklo. Šiuo ženklu pranašas dramatiškai pareiškė, kad Jahvės valia yra visoms tautoms pasiduoti Babilonijai.

Pranašas Jeremijas skelbė, kad Jahvė yra visagalis istorijos įvykiuose. Kadangi jis sukūrė žemę ir visa, kas tik joje yra, jis duoda laikiną valdžią žemėje tam, ką jis pasirenka vykdyti savo valiai ir teisumui. Pranašas tvirtino sąmokslininkams, kad Nebuchadnezzaras yra laikinas Jahvės "tarnas" (Jer 27,6-7) — istorinio Jahvės užmojo veiksnys. Todėl, anot pranašo, sąmokslauti prieš Babiloniją yra sąmokslauti prieš Jahvę. Jeremijo ženklus žodis Dievo vardu Zedekijui bei Judo didžiūnams buvo: "Tarnaukite Babilono karaliui ir išliksite gyvi. Kodėl gi turi Jeruzalė būti sunaikinta?" (Jer 27,12-13).

Žvelgiant į praeitį iš dabarties, Jeremijo žodis atrodo išmintingesnis politinis ėjimas už trumparegį Judo vadų tautiškumą. Tačiau Jeremijas nežiūrėjo į Judo padėtį politiko akimis. Jis nebuvo nei tautos išdavikas. Taikos Jeremijas nepirko bet kokia kaina. Pranašas matė kritiškoje Judo karalystės padėtyje Dievo veiksnį — Babiloniją nugriauti ir atstatyti — nuteisti ir atnaujinti. Pagal pranašą Jeremiją, nebuvo renkamasi viena iš dviejų politinių galimybių — eiti su Egiptu ar eiti su Babilonija, — bet apie tikėjimo nuosprendį. O tikėjimas reikalavo grįžti pas Dievą su atgaila ir atsiduoti jam. Pranašas kreipėsi Dievo vardu į Sandoros bendrijos savimonę. Jo pranešimas iš Dievo nebuvo nei įmantrus savyje, nei užgaulus žmonėms. Tik politiniu požiūriu jis neturėjo prasmės.

Karalius Zedekijas buvo palankus Jeremijui, tačiau šaukimą grįžti pas Dievą atmetė. Mat Jeremijo patarimas pasiduoti Babilonijai vedė į aštrų sankirtį su "pranašų sūnumis"—pranašais "amatininkais", nesiliovusiais tvirtinti, kad Nebuchadnezzaro baudžiamasis įsiveržimas į Judo karalystę buvo tik laikina atžanga. Anot šių netikrųjų pranašų, Šventyklos ir karaliaus iždo brangenybės bus grąžintos iš Babilonijos į savo vietą, o gyvenimas grįš į savo kasdienos vėžes (Jer 27,12-22). Ši šviesi, pasitikėjimo kupina pažiūra į ateitį, skelbė Jeremijas, yra pramanas ir melas. Mat, anot Jeremijo, šie pranašai "amatininkai" skelbia tai, ką žmonės nori girdėti. Jie nedalyvavo "Jahvės taryboje" ir nepažįsta Jahvės užmojo. Jeremijas kaltino netikruosius pranašus už žmonių apgaudinėjimą tuščiomis viltimis ir savo pačių sapnų skelbimą (Jer 23, 9-32).

Sankirtis su netikraisiais pranašais. Barucho atsiminimuose pasakojama apie aštrų sankirtį tarp Jeremijo ir netikrųjų pranašų (Jer 28). Atrodo, kad netikrieji pranašai turėjo vaidmenį karaliaus dvare (Jer 28,1-4). Tais pačiais metais, kada atvyko pas Zedekiją priešbabiloninės sąjungos pasiuntiniai šnekinti dėtis į sąmokslą, pranašas, vardu Hananijas (Hananijah), šokosi prieštarauti Jeremijui viešai Šventykloje. Hananijas gynė mesijinę Dovydo dinastijos sandorą su Dievu. Jis paskelbė, kad jos dėlei Jahvė sulaužys Babilono karaliaus jungą ir poros metų būvyje visos Šventyklos brangenybės ir visi Judo karalystės tremtiniai, kartu su karaliumi Jehoiachinu, bus grąžinti Jeruzalėn. Atrodo, kad Hananijas ir kiti į jį panašūs netikrieji pranašai tebelaikė tremtinį Jehoiachiną tikruoju Judo karalystės karaliumi ir aklai pasikliovė, kad karalystė atgims, kada jis sugrįš iš tremties. Jeremijas atsakė Hananijui kandžiai: "Tegul Jahvė įvykdo tavo žodžius!"

(Jer 28,6). Tuo pačiu metu jis priminė Hananijui ir susirinkusiai miniai, kad tikrieji Jahvės pranašai per kartų kartas pasižymėjo vienu būdingu bruožu: jie visi kalbėjo Dievo vardu apie pražūtį:

Pranašai, kurie buvo pirm manęs ir tavęs, pranašavo karą, badą ir marą daugeliui šalių ir karalysčių (Jer 28,8).

Todėl, sako Jeremijas, pranašas, kuris skiriasi nuo jų ir pranašauja gerovę ir ramybę, turi pareigą tai įrodyti. Taigi pranašystė turi išlaikyti istorijos egzaminą. Istorija parodė, kurie pranašai — tikrieji ar netikrieji buvo teisingi. Hananijas įpyko. Jis paėmė Jeremijo tebenešiojamus kaip ženklą jungo pakinktus ir dramatiškai minios akivaizdoje juos sulaužė, pakartodamas, kad dvejų metų būvyje Jahvė sulaužys Babilono karaliaus jungą ir sugrąžins tremtinį karalių Jehoiachiną į jam priklausantį sostą. Jeremijas Hananijui nenusileido. Jis pasidarė naują jungą su pakinktais. Šį kartą iš geležies, nes Jahvė, anot jo kalasi "geležinį Nebuchadnezzaro vergijos jungą" (Jer 28,14). Jo nepajėgs sulaužyti joks žmogus, nes Babilonijos karalius yra Dievo užmojo įrankis. Kova su Dievu yra neįmanoma.

Nebuchadnezzaras apgula Jeruzalę. Zedekijas neįsijungė į 594 m. sąmokslą. Labai galima, kad jį sulaikė Jeremijo įtaka. Tačiau politinis nerimas Judo karalystėje nesiliovė. Ilgainiui jis prasiveržė, Apries'ui tapus Egipto faraonu (588 m. pr. Kr.).[391] Apries'o pirmtakas tenkinosi kurstyti intrigas Palestinoje, Finikijoje ir Transjordanijoje, bet pats Apries atgaivino Necho'o puolų elgesį ir pradėjo ruošti žygį į Aziją. Ši įvykių raida Egipte atgaivino tautų po Babilonijos jungu laisvės viltį. Sukilimą pradėjo

---

391 Jeremijas jį vadina Hofra vardu (Jer 44,30).

Ammono ir Judo karalystės. Nebuchadnezzaras nedelsė užgniaužti sukilimo—skubiai žygiavo su baudžiamąja kariuomene vakarų linkui ir įsirengė karinę būstinę Ribloje (Riblah), Sirijos žemėje, prie Orontes upės. Burtų keliu nusprendė pirmiausiai susidoroti su Judo karalyste (žr. Ez 21,18-23). 588 m. prieš Kristų, Nebuchadnezzaras apsupo Jeruzalę.

Šv. Rašto pasakojimą apie įvykius papildo archeologų atrasti laiškai Lachišo piliakalnyje.[392] Laiškai buvo rašyti ant molio indų šukių. Jų turinys ir užuominos apie karo veiksmus — ugnies ir dūmų ženklus iš Lachišo ir Azekos (Azekah) tvirtovių (Jer 34,6-7) — duoda daug šviesos apie padėtį Judo karalystėje babiloniečių įsiveržimo metu. Be to, *Raudų* knyga atspindi skaudžius žmonių išgyvenimus Jeruzalės apgulos metu (Rd 2-4).[393]

Apgulos metu, Jeremijas nesiliovė skelbti, kad tėra vienų vienintelis kelias išvengti sunaikinimo: pasiduoti Babilonijai. Tą patį patarimą Dievo vardu jis davė ir Zedekijui per karaliaus pasiuntinį (Jer 21). Zedekijas vis dar gyveno viltimi, kad Jahvė stebuklu privers Nebuchadnezzarą pasitraukti ir palikti Judo karalystę ramybėje, kaip buvo atsitikę Sennacheribo apgulos metu pranašo Izaijo laikais (2 Kar 19,34-37). Jeremijas stebuklo Dievo vardu Zedekijui nežadėjo. Priešingai, pats Jahvė, tvirtino Jeremijas, kovos prieš Jeruzalę "visomis jėgomis" (Jer 21,5). Karinis pasipriešinimas prieš Babiloniją buvo tuščios pastangos. Netgi, Jeremijas patarė perbėgti pas babiloniečius, nes tik pasitraukiant iš mūšio, buvo galima tikėtis išlikti gyvam:

---

392 Laiškai ir vadinami Lachišo laiškai. Jie buvo atrasti Lachišo piliakalnio atkasinėjimų metu tarp 1932-1938 m. Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 321-322.

393 Žr. G. F. Wood, "Ruth, Lamentations", *ten pat*, 36:26-34.

Štai, aš tiesiu prieš jus du kelius: gyvenimo kelią ir mirties kelią. Kas tik pasiliks šiame mieste, mirs nuo kardo, bado ar maro; bet kas pasitrauks ir pasiduos kaldėjams [babiloniečiams], kurie jus supa, išliks gyvas — išgelbės bent gyvybę (Jer 21,8-9).

Zedekiją apėmė neviltis. Bandydamas įsiteikti Jahvei, jis bandė įgyvendinti vieną Deuteronominės Toros potvarkį, kurio buvo iki šiol nepaisoma: draudimą laikyti tautietį vergu (Įst 15,12-18). Barucho atsiminimuose pasakojama, kad karalius Zedekijas padarė sutartį su Jeruzalės gyventojais duoti laisvę visiems vergams (Jer 34,8-19). Atrodo, kad miesto diduomenei rūpėjo ne vergų laisvė, bet sunkumai su maistu. Grąžinus vergams laisvę, nebereikėjo rūpintis jų išlaikymu. Politinei padėčiai pagerėjus ir babiloniečiams laikinai nutraukus Jeruzalės apgulą (Jer 37,3-9), diduomenė atsimetė nuo sutarties ir privertė vergus grįžti į vergiją (Jer 34,11). Pranašui Jeremijui tai buvo aiškiausias įrodymas, — jeigu bereikėjo įrodymo! — kad Judo karalystė nepaisė Sandoros įsipareigojimų. Už jų nepaisymą ji turėjo patirti Dievo teismą!

Jeremijas kalėjime. Babilonijos kariuomenė pasitraukė nuo Jeruzalės, nes jai grasino faraonas Hofra (Apries) su savo kariuomene. Jeruzalės gyventojams tai buvo vilties ženklas (Jer 37,3-9). Karalius Zedekijas vėl siuntė pasiuntinius pas Jeremiją. Šį kartą jis prašė pranašą melstis už Judo karalystę. Tačiau Jeremijo atsakymas ir šį kartą Zedekiją pykdė. Pranašas tvirtino, kad babiloniečių kariuomenė vėl grįš. Anot jo, net nugalėjus babiloniečius, gyvi likę sužeistieji kareiviai sunaikins Jeruzalę (Jer 37,8-9). Zedekijas to nesitikėjo. Jis neteko kantrybės su pranašu. Zedekijui buvo aišku, kad pranašas yra pavojingas Judo karalystės gynimui. Ir didžiūnai jam įkalbinėjo, kad pranašas "silpnina rankas" kareivių ir

žmonių savo patarimu pasiduoti ar net perbėgti pas babiloniečius (Jer 38,4-5).[394] Todėl, Jeremijui keliaujant su reikalais į gimtinį Anatotą, jis buvo suimtas, sumuštas ir uždarytas kalėjiman (Jer 37,11-15). Suėmimo dingtimi buvo įtarimas, kad Jeremijas pats nori perbėgti pas babiloniečius.

Pranašo suėmimą sekė skaudus susitikimas pranašo su karaliumi (Jer 37,16-21). Zedekijas, atrodo, jautė, kad teisybė yra Jeremijo pusėje. Tačiau jis neturėjo drąsos eiti prieš Jeruzalės didžiūnus, kurie neapkentė Jeremijo. Zedekijas įsakė atvesti Jeremiją slapta į karaliaus rūmus. Skaitant pasakojimą, kyla užuojauta ne Jeremijui, bet Zedekijui. Karalius, atrodo, yra didesnėje nelaisvėje, negu prieš jį stovįs pranašas — kalinys. Zedekijas buvo bailus. Užtat bejėgis prieš didžiūnus ir aplinkybių auka. Siaubą keliančioje padėtyje, karalius ieško drąsos ir pagalbos pas Dievo pranašą. "Gal turi žodį iš Jahvės!" klausia Zedekijas (Jer 37,16). Jeremijo atsakymas dvelkia ramiu draugiškumu ir tvirtu priminimu, kad įvykiai nieku nepateisina netikrųjų pranašų (Jer 37,17-20). Zedekijas, atrodo, tą patį jaučia. Pranašo prašomas, karalius perkelia jį į kitą kalėjimą, kuriame nėra pavojaus jo gyvybei. Be to, įsako sargams aprūpinti pranašą, be kalinių maisto, dar ir "duonos riekute" (Jer 37,20).

Jeruzalės didžiūnai nerimo. Bijodami, kad Jeremijas gali paveikti kareivių ir žmonių nuotaiką, — labiausiai gi, saugodami savo kailį, — jie reikalavo pranašo mirties (Jer 38,1-6). Zedekijui trūko drąsos elgtis kaip dera karaliui. Jis nusileido didžiūnams: "Štai, jis yra jūsų rankose. Karalius nieko negali prieš jus. . ." (Jer 38,5). Di-

---

394 Įdomu, kad vienas iš Lachišo laiškų turi tuos pačius žodžius. Atrodo, kad Jeremijas cituoja Judo didžiūnus. Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, VI laiškas, išnaša 17

džiūnai nuleido Jeremiją virvėmis į tuščią vandens talpyklą karaliaus rūmų kieme ir paliko jį lėtai mirčiai dumblynėje. Zedekijas atkuto. Jo įsakymu, vienas dvariškių ištraukė pranašą iš vandens talpyklos (Jer 38,7-13).

Zedekijas vėl įsakė atvesti pas jį Jeremiją (Jer 38, 14-28). Dar vienas slaptas susitikimas karaliaus su pranašu. Pokalbis turėjo tas pačias pasekmes. Atrodo, kad šis buvo paskutinis karaliaus Zedekijo susitikimas su pranašu Jeremiju. Netrukus po jo, babiloniečių kariuomenė pralaužė miesto mūrų sienas ir įsiveržė vidun. Šventykla buvo padegta, Jeruzalė nušluota iki pamatų ugnimi, o daugumas gyventojų išvesti nelaisvėn į Babiloniją. Tik "beturčiai [buvo palikti] dirbti vynuogynuose ir arti laukus" (2 Kar 25,12; Jer 39,8-10).

Karaliaus Zedekijo gyvenimas baigėsi baisia tragedija. Jis bandė pabėgti iš apgultos Jeruzalės. Bandant pralįsti pro apgulos saugas, Jericho lygumoje jį pasivijo Nebuchadnezzaro kareiviai. Zedekijas buvo nelaisvėje. Nebuchadnezzaras jo laukė savo karo būstinėje Ribloje. Su Zedekiju elgėsi labai žiauriai. Belaisvio karaliaus akyse buvo nužudyti visi jo sūnūs. Po to jam buvo išluptos akys. Apkaltas grandinėmis, Zedekijas buvo išvestas į Babiloniją (Jer 39,1-7).

Nebuchadnezzaro įsakymu, Jeremijas buvo paleistas iš kalėjimo (Jer 39,11-14). Pranašui buvo leista rinktis: eiti į Babiloniją su tremtiniais ar pasilikti Judo žemėje. Jeremijas pasirinko liktis (Jer 40,1-6).

DIEVO TEISMUI PASIBAIGUS

Jeremijas jau savo pašaukimo būti Dievo pranašu pradžioje suprato, kad Jahvės žodis turi dvi puses: teismą ir atnaujinimą, pražūtį ir pažadą. Jahvės žodis, būdamas lemtingu veiksniu Judo karalystės istorijoje ir žmonių gyvenime, reiškėsi "griovimu ir pražūtimi" bei "sta-

tymu ir sodinimu". Jeremijo pranašiška veikla daugiausia buvo pašvęsta pražūties — griovimo dienai skelbti. Mat Judo karalystės vadai ir gyventojai ieškojo užuovėjos prie namų ant smėlio.

Pranašas Jeremijas niekuomet neišleido iš akių, kad Dievo teismas nebuvo vien tik sunaikinti ir sugriauti. Jeremijas suprato: smėlio namai turi būti pašalinti, kad Dievas galėtų atstatyti (Jer 24,6; 42,10; 45,4). Jeremijas, kaip ir visi didieji pranašai, skverbėsi į Sandoros Naująją bendriją ir Naująjį Amžių, kuris slypėjo anapus Dievo teismo. Naujosios Sandoros regmė yra iškili *Jeremijo* knygoje, o ypač jos dalyje, kurią įprasta vadinti "Mažąja paguodos knyga" (Jer 30-33).

Jeremijas atperka savo šeimos žemę. Vienas įvykis Jeremijo gyvenime yra raktinis, nes yra raiškus ir padeda suprasti jo ateities viltį. Jį aprašo Jer 32 skaitinys. Čia eina kalba apie šeimos nuosavybės atpirkimą.[395]

Įvykio fonas buvo Jeremijo įkalinimas. Mat bijota, kad jo veikla nesukeltų panikos tarp žmonių. Babiloniečių kariuomenė daužėsi apie Jeruzalės mūrus. Gyventojai stokojo net duonos. Žmonės "virė savo vaikus — jie tapo maistu" (Rd 4,10). Giltinė sėlino po Jeruzalės gatves ir ėjo vidun "pro langus" (Jer 9,21). Artinosi baisus galas. Tik valandos beliko iki nuožmūs priešai paskandins apgultą miestą kraujuje ir ugnyje. Apie ateitį galvoti nebuvo laiko, nes žmonės, netekę vilties, blaškėsi neviltyje. Judo karalystei nebėra rytojaus! Šią lemtingą nevilties valandą, Jeremijas Dievo vardu davė ženklą, kuris raiškiai žadėjo ateitį.

Jeremijui buvo pranešta, kad, būdamas artimiausiu giminaičiu, jis turi pareigą ir progą atpirkti savo pusbrolio žemę gimtiniame Anatote. Tuo metu Jeremijo gim-

---

[395] *Atpirkimas* buvo Artimiausio giminaičio — Go'el pareiga.

tinė buvo babiloniečių rankose. Jeremijas, net kaliniu būdamas, atpirko pusbrolio nuosavybę pagal teisėtvarką, o atpirkimo aktą padavė saugoti Baruchui (Jer 32,6-15). Pranašui pranešimas apie pareigą ir progą atpirkti šeimos nuosavybę buvo ženklas iš Dievo, kad Sandoros bendrija turi ateitį Pažado Žemėje, nes "namai, laukai, vynuogynai bus vėl perkami šiame krašte" (Jer 32,15). Tą patį ženklą Jeremijas buvo davęs tremtiniams Babilonijoje per savo laišką. Tik dabar ateities pažadas apėmė ir tuos, kurie turės iškentėti Jeruzalės sunaikinimą.

Naujoji Sandoros bendrija. Jeremijas buvo Dievo pranašas ir kalbėjo Dievo vardu Judo karalystei — Sandoros bendrijai. Jis pranešė *tai, ką Dievas rengiasi daryti.* Jeremijas ne tik pranešė Dievo *žodį,* bet ir grūmėsi su *juo.* Mat Dievo *žodis* buvo teismas. Grumtynės su Dievo žodžiu didino Jeremijo nuovoką, kad Dievas dar nebuvo pasakęs paskutinio žodžio ir dar nebuvo užbaigęs savo užmojo istorijoje. Pranašiška Jeremijo veikla liudija, kad jis Dievo vardu kreipėsi į Sandoros bendriją istoriniame lūžyje su nepaprastai nauja įžvalga: asmuo yra svarbesnis už visuomenę, o visuomeninius reiškinius lemia asmenys, o ne tautos. Ne išrinktoji tauta yra baigminis išganymo tikslas, bet asmuo.

Pranašą Jeremiją įprasta vadinti individualizmo pranašu. Nūdien gėrimasi asmenimis, kurie drįsta galvoti savarankiškai, elgtis nepriklausomai nuo minios ir turėti savo asmenišką prasmės šaltinį gyvenime. Jeremijas nebuvo toks asmuo. Tačiau jis atskleidžia labiau negu bet kuris kitas Senojo Testamento pranašas asmeniško tikėjimo gelmes ir svarbą. Mat jam pačiam teko asmeniškai išgyventi, kad, istorinių pervartų metu, visuomeninei santvarkai subirus, pavienis asmuo yra priverstas visa būtimi suvokti savo vispusišką priklausomumą Dievui ir pasiti-

kėjimą Dievu. Asmeniško tikėjimo gelmės yra įžvalgiai apčiuoptos ir išreikštos Jeremijo skunduose — kreipiniuose į Dievą.

Jeremijas neskelbė asmeniško tikėjimo, kuris atskiria žmogų — pavienį asmenį nuo tautos kraičio ar Sandoros bendro tikėjimo. Net savo vienišume jis patyrė, kad pavienis asmuo randa Dievą ir patiria išganymą — "gydymą" bendrijoje. Nenuostabu, kad Jeremijas, žvelgdamas į Dievo ateities akiratį, už Dievo teismo Judo karalystei matė Naująją bendriją. Net senasis suskilimas į "Izraelio namus" ir "Judo namus" bus nugalėtas. Izraeliečiai vėl bus priklausomi nuo Dievo, kuris juos atpirko, ir atsidavę jam (Jer 31,27-30).

Tad nenuostabu, kad kai kurie Jeremijo pranešimai iš Dievo yra skiriami Efraimui — "Izraelio namams". Izraelis buvo asirų užkariautas, o jo gyventojai ištremti šimtmečiu anksčiau. Ir žuvusios Šiaurinės karalystės žmonėms duodamas pažadas:

> *Jahvė sako: "Tautai, kuri pergyveno mirtį, buvau gailestingas dykumoje; kada Izraelio tauta ieškojo ramybės, Jahvė apsireiškė jai iš tolio. Mylėjau tave amžina meile, todėl nesiliauju reikštis tau ištikima meile* [*hesed*]. *Dar kartą tave atstatysiu — tu būsi atstatyta, Izraelio mergaite!"* (Jer 31,2-6).

Rachelė, Šiaurinės karalystės — Izraelio prosenelė, karčiai verkianti dėl savo vaikų, yra kviečiama nusišluostyti ašaras, nes "yra vilties tavo ateičiai" (Jer 31,15-22).

> *"Argi Efraimas nėra man brangus sūnus?*
> *Argi jis nėra mano numylėtas vaikas?*
> *Kada tik tariu tavo vardą,*
> *galvoju apie tave su meile.*
> *Mano širdis alpsta dėl tavęs;*
> *tikrai pasigailėsiu tavęs", sako Jahvė* (Jer 31,20).

Šie skaitiniai primena pranašą Ozėją ir jo gyvenimišką patirtį apie Jahvės ištikimą meilę savo Tautai. Jahvė negali paleisti iš rankų savo Tautos, nes ją myli ištikimai (Oz 11,8). Kadaise Ozėjas pranašavo Šiaurinės karalystės — Izraelio žlugimo metu. Dabar Jeremijas stovėjo ant briaunos bedugnės, kurion tuojau pat puls Pietinė karalystė — Judas. Pranašas tvirtina, kad Jahvės meilė savo Tautai, apsireikšdama per teismą, duos naują pradžią ir Izraeliui ir Judui. Jeremijas šaukte šaukė, kad metas baisus, o vis dėlto *iš jo* bus išgelbėta Tauta (Jer 30,7).

Naujoji Sandora. Jeremijas kalba apie baigminį atnaujinimą. Baigminio atnaujinimo regmė yra išreiškiama nuostabiai gilia įžvalga Naujosios Sandoros pranašystėje (Jer 31,31-34). Ją reikia vadinti Jeremijo dvasiniu testamentu, nes ji labiau negu bet kuri jo pranašystė paveikė vėlesnį pranašišką sąjūdį. Ilgainiui ji davė krikščionių Raštų — Naujojo Testamento kanonui vardą.[396] Naujasis Testamentas yra Naujoji Sandora.

Naujosios Sandoros pranašystė yra panaši į rūpestingai nugludintą brangakmenį, atspindintį keletą požiūrių:

1. Naujosios Sandoros, kaip ir Sinajaus Sandoros, pagrindas yra Dievo užmojis. Dievas, o ne izraeliečiai, darė pirmą žingsnį. Tikėjimas buvo ir bus atsakas į tai, ką Dievas daro, o ne abipusis lygių asmenų susitarimas. Šį požiūrį išryškina Dievo žodžiai: "*Aš padarysiu* naują sandorą..." (Jer 31,31).

2. Naujoji Sandora bus skirtinga nuo Senosios. Izraelio istorija liudija, kad Mozės Sandora buvo nuolat laužoma. Net Deuteronominės reformos pastangos atnaujinti

---

[396] Žr. G. P. Couturier, "Jeremiah", *ten pat,* 19:39; taip pat 19:81-94; B.W. Anderson, *The Old Testament and Christian Faith* (New York, NY: Herder & Herder, 1969), p. 225-242.

Mozės Sandorą nepavyko. Ši nesėkmė buvo Jeremijo pranašystės fonas. Ligšiolinė istorija buvo sulaužytos Sandoros istorija. Ji baigiasi. Prasidės Naujosios Sandoros istorija.

3. Naujoji Sandora bus nauja, nes ji įvykdys Sinajaus Sandoros tikslą. Šis požiūris stebina, nes yra nelauktas reiškinys. Sinajaus Sandoros prasmė buvo išblėsusi apeigų ir rašytų įstatymų gausoje. *Tora* — Mokymas apie Dievo valią buvo užrašytas ant akmens plokščių ir padėtas apsaugai į Skrynią. Naujoji Sandora *Toros* — Mokymo apie Dievo valią nedės Skrynion, bet užrašys į žmogaus širdį. Naujoji Sandora bus išreikšta gyvenime asmenišku atsaku Dievui, kuris prašnekina su "Paklusk man!" *Toros* — Mokymo apie Dievą ir jo valią užrašymas žmogaus širdyje bus (krikščionių tikėjimu) vispusiškai išreikštas Jėzaus iš Nazareto "Pamoksle nuo kalno" (Mt 5-7).

4. Naujoji Sandora pradės Naująją bendriją — Jahvės *Tautą*. "Aš būsiu jų Dievas, o jie bus mano tauta" (Jer 31,33).[397] Naujoji bendrija apima "Izraelio žmones ir Judo žmones", — visus izraeliečius. Jeremijas pabrėžia, kad Naujoji Sandora bus suasmeninta. Kiekvienas Naujosios bendrijos narys — nuo mažiausio iki didžiausio — žinos, kas yra Dievas ir kas yra žmogus. Dievas, duodamas naują širdį — valią, atnaujins žmogaus prigimtį ir teisumu bei gerumu įgalins darną tarp žmogaus ir Dievo valios.

5. Naujoji Sandora remiasi Dievo atleidimu. Visas Jeremijo pranešimas Dievo vardu rodo, kad Jahvės teismas paruošia atleidimui, nes teismu pašalinama žmogaus išdidumas, pernelygus pasitikėjimas savimi ir sunaikina-

---

[397] Žr. Taip pat Jer 24,7; 32,39-40. Šis pareiškimas yra būdingas Sandoros su Dievu aprašas.

mi stabai, į kuriuos žmogus buvo sudėjęs savo viltis. Kada izraeliečiai atsigręš į Dievą ne tik veidu, bet ir visa širdimi, gėdindamiesi savo savanaudiškos istorijos ir gailėdamiesi dėl savo neištikimumo Dievui, tada visa bus atnaujinta. "Nes aš atleisiu jų blogybes ir užmiršiu jų nuodėmes" (Jer 31,34).

6. Naujoji Sandora yra baigminė — eschatologinė, nes ji bus vispusiškas Dievo užmojo įvykdymas istorijoje. Šis požiūris yra Jeremijo pranašystės viršūnė.

"*Ateina metas...*" Jahvė sako: "Ateina metas..." (Jer 31,31). Šie žodžiai yra būdingi Naujojo Amžiaus pranašystei Senajame Testamente. Jie švyti neapibrėžta laiko nuoroda. Naujasis Amžius nėra datuojamas pagal žmonijos kalendorių. Jis yra ateitis, kurios ilgisi su viltimi Sandoros bendrija, žinodama, kad jos atėjimo metas yra matuojamas Dievo užmoju ir veikla. Ilgesingoji Naujojo Amžiaus viltis nesiveržia į dausų kraštą, toli nuo apčiuopiamos istorinės tikrovės. Ji yra mesijinė ir turi ryšį su Pažado Žeme (Jer 23,5-6).[398] Tai liudija Jeremijo atpirkta šeimos žemė — nuosavybė. Tremtiniai grįš į Pažado Žemę ir čia jungsis į "linksmuolių šokį" ir Dievo garbinimą Jeruzalėje (Jer 31,4-6).[399]

Jeremijas kilme priklausė Izraelio kunigijai. Todėl nuostabu, kad jo ateities regmėje Šventykla neturi vaidmens. Atrodo, kad Jeremijo tylą apie Šventyklą reikia suprasti kaip atoveikį prieš perdėtą pasitikėjimą Šventykla, — pasitikėjimą kurį aitrino Deuteronominė reforma, sutelkdama Dievo garbinimą Jeruzalėje. Nėra abejonės,

---

398 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, 466-468.

399 Žr. *Rakto* trečiąją dalį. Naujojo Amžiaus laukimas buvo itin gyvas ir tarpo po tremties Babilonijoje. Krikščionių tikėjimu, laukimas tapo tikrove Naujajame Testamente (žr. 1 Kor 11,25; Lk 22,20; Žyd 8,8-12).

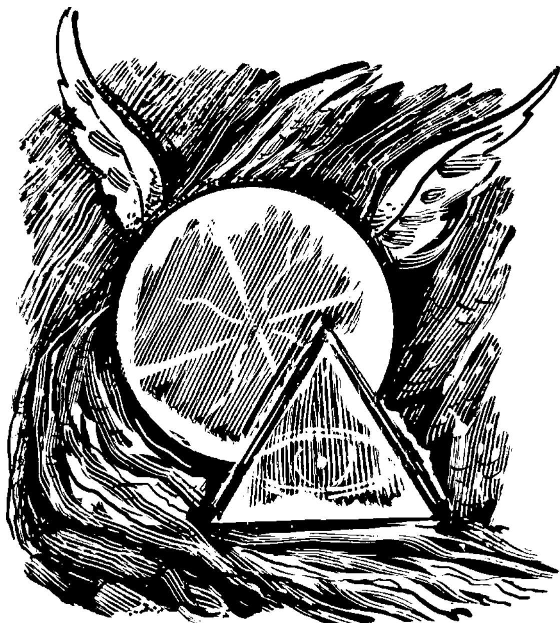
kad tuometiniai lūžiai ir pervartos Judo karalystėje sąlygojo pranašo žodžius iš Dievo.

Jeremijo bendraamžis, pranašas-kunigas Ezechielis, užbaigia "Pranašų ir Karalių" laikotarpį ir veda į naują Senojo Testamento istorijos tarpsnį. Šventykla šiame tarpsnyje turi labai iškilų vaidmenį.

ISTORIJOS SAMPYNŲ LENTELĖ 6:

AMŽIUS PRIEŠ KRISTŲ	EGIPTAS	PALESTINA Judo karalystė	MESOPOTAMIJA Babilonija
600			
		BABILONIJOS IMPERIJA	
			Nebuchadnezzaras 605/604-562
		Jehoiachinas (Jekonjas) Valdė tik 3 mėnesius 598-597	
	Apries (Hofra) 589-570	Pirmoji tremties banga į Babiloniją 597 metais	
		Zedekijas (Mattanjas) 597-587	
		JERUZALĖS SUNAIKINIMAS	
		DIDŽIOJI TREMTIES BANGA Į BABILONIJĄ 587	
		TREMTIS BABILONIJOJE 587-538 EZECHIELIS: TREMTIES PRANAŠAS 593-571	
500			

X SKYRIUS

EZECHIELIS: "PRIE BABILONIJOS UPIŲ"

Prie Babilonijos upių sėdėdami verkiam,
Ziono kalną atminę.
Ant karklo šakų sukabintos
mūsų nutilusios arfos (Ps 136/137/,1-2)
. . .
Nuplausiu jus tyru vandeniu,
būsite nuvalyti nuo visų savo dėmių,
— nuo visų stabų apvalysiu jus.
Duosiu jums naują širdį ir atnaujinsiu
jus dvasia.
Išimsiu iš jūsų akmeninę širdį ir
duosiu jums jautrią širdį.
Duosiu jums savo dvasią ir
padėsiu įgyvendinti mano įsakymus. . .
(Ez 36,25-27)

Pranašas Jeremijas tikėjo, kad Babilonijos tremtiniai bus Sandoros bendrijos ateitis. Tačiau jis pats į Babiloniją nekeliavo (Jer 39,11-40,6). Nuosprendis liktis Jeruzalėje buvo pranašo įrodymas priešams, kad jis nebuvo tautos išdavikas.

Pranašiškos Jeremijo veiklos baigmė susipynė su bėdomis, kurios užgulė izraeliečių likutį Judo karalystės

---

Skaitymai iš Šv. Rašto:
Ez 1-24; 33-39.
2 Kar 24-25.

griuvėsiuose. Babiloniečiai Judo žemės valdotoju paskyrė Gedalją (Gedaljah). Tačiau, vos septynetai mėnesių tepraėjus, jis buvo nužudytas kartu su rėmėjais ir babiloniečių įgula Mizpoje (Mizpah). Apie tai pasakojama Barucho atsiminimuose (Jer 40,13-41,9). Likusieji izraeliečiu vadai, bijodami Nebuchadnezzaro keršto, pasitraukė į Egiptą kartu su Jeremiju ir Baruchu. Jeremijas priešinosi bėgimui (Jer 41,10-44,30). Egipte Jeremijas smerkė bėglius iš Judo karalystės už Ištaros, dangaus karalienės, garbinimą (Jer 44,24-30). Bėgliai teisinosi, sakydami, kad prieš Jeruzalės sunaikinimą, kada jie garbino Ištarą Judo žemėje, viskas jiems sekėsi — jie turėjo duonos, gyventi buvo smagu ir nieko pikta neįvyko (Jer 44, 17-18). Paskutinis Jeremijo žodis Dievo vardu akliesiems bėgliams Egipte nedvelkė paguoda, bet pražūtimi.

DIEVO TAUTOS IŠBLAŠKYMAS

Egiptas tapo vienu iš didžiųjų judėjų[400] išblaškymo centru. Kone šimtmečiui praėjus nuo judėjų atbėgimo į Egiptą, grupė jų palikuonių įsikūrė ant Elefantinės salos (Elefantinė) Nilo upėje prie Aswano (Aswan). Apie šią judėjų nausėdiją daug žinoma iš jų raštijos ant papiruso.[401] Atrodo, kad judėjai Elefantinės saloje turėjo šventyklą, kurioje Jahvė, arba Jahu, buvo garbinamas kartu su dieve Anata (Anat). Nežiūrint šio neįprasto nukrypimo nuo Sandoros tikėjimo, Elefantinės judėjų nausėdija pripažino pirmumą Jeruzalės Šventyklai, kuri šiuo metu

---

[400] Arba žydų. *Žydas* yra skolinys iš slavų kalbų. *Jehudi — judėjas* reiškia Judo karalystės gyventojų palikuonį. Tremties ar pabėgimo išblaškyti judėjai brangino savo kilmę ir religinį bei tautinį kraitį. Senasis Testamentas naudoja tris žodžius žydų tautai reikšti: hebrajai, izraeliečiai ir judėjai — žydai.

[401] Ši raštija buvo archeologų atrasta mūsų amžiaus pradžioje. Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 222-223.

jau buvo atstatyta. Ilgainiui atsirado judėjų nausėdijos Aleksandrijoje ir kituose Egipto miestuose.

Istorija liudija, kad pranašas Jeremijas buvo teisus. Ateitis nepriklausė bėgliams Egipte, bet tremtiniams Babilonijoje. Mat tremtiniai Babilonijoje išsaugojo praeities kraitį ir ilgainiui grįžo Pažado Žemėn.[402] Vienas iš iškiliausių vadų Babilonijos tremtyje buvo pranašas Ezechielis. Jo pranašiška veikla prasidėjo dar prieš karalystės žuvimą. Todėl, norint su ja išsamiau susipažinti, reikia grįžti į 597 m. prieš Kristų — pirmąją tremties bangą į Babiloniją.

KUNIGAS, VARDU EZECHIELIS

Ezechielis gimė ir augo kunigiškoje Buzio (Buzi) šeimoje Jeruzalės mieste (Ez 1,3). Kartu su pirmąja tremtinių banga — Jehoiachinu ir kitais įžymiais Judo karalystės asmenimis — Ezechielis buvo išvežtas į Babiloniją (Ez 1,2). Ši aplinkybė yra verta dėmesio. Nebuchadnezzaras, atrodo, tyčia išvežė iš Judo karalystės įžymesnius žmones (2 Kar 24,14), o krašte paliko varguolius. Nuoseklu prileisti, kad Ezechielis priklausė Jeruzalės kunigiškajai diduomenei. Labai galima, kad jis buvo narys įtakingosios kunigijos, kuri savo kilmę siejo su Zadoku (Zadok) — vyriausiuoju Saliamono amžiaus kunigu.

Tremtyje Ezechielis įsikūrė miestelyje, vardu Tel Abibas (Tel-Abib), palei Kebarą (Kebar) — didelį kanalą, kuriuo Eufrato upės vanduo pasiekė Nippuro (Nippur) miestą, šiek tiek į pietryčius nuo Babilono. Čia, "penktaisiais karaliaus Jehoiachino metais" (Ez 1,2), t.y. 593 m. prieš Kristų, dar vienuolika metų prieš Jeruzalės sunaikinimą, Ezechielis buvo pašauktas būti Dievo pra-

---

402 Žr. *Rakto* trečiąją dalį.

našu — pasiuntiniu. Paskutinės užrašytos pranašystės data yra 571 m. (Ez 29,17). Taigi jo dvidešimt su viršum metų pranašiškos veiklos laikotarpis apima abu tarpsnius — *prieš* ir *po* Jeruzalės sunaikinimo 587 m. prieš Kristų.

Babilonijos aplinka turėjo didelę įtaką į pranašo Ezechielio galvojimą ir išraišką. Atrodo, kad jis aplankė ir iškilujį Babilono miestą.[403] Ir šiuolaikinis *Ezechielio* knygos skaitytojas, lankydamas senus griuvėsius, savaime suvokia ryšį tarp pranašo regmių išraiškos ir paslaptingų jaučių, slibinų, liūtų emalio plytų sienose. Griuvėsiai vis dar atspindi aną puošnią ir didingą prabangą, kuri turėjo apakinti judėjus — senovės tremtinius keliautojus. Babilono mūrų sienas saugojo vartai. Vieni jų — Ištaros vartai yra itin įmantrūs. Jie buvo pastatyti motinos-dievės Ištaros, Marduko (Marduk) žmonos, garbei. Tuojau pat už jų prasidėjo Šventoji gatvė, vedanti prie zigurato (ziggurat) — kalno į dievybę.

Be abejo, pranašo Ezechielio galvojimas ir išraiškos būdas buvo Babilonijos aplinkos įtakoje. Tačiau Babilonijos aplinka buvo tik išorinė ir nėra pakankama išaiškinti *Ezechielio* knygos savitumui. *Pats pranašas* Ezechielis buvo savitas asmuo — keistuolis, kurio dvasios savitumai ir dabar patrauktų psichologų dėmesį. Dievo žodis atėjo Ezechieliui dažniausiai ekstazėje, — pranašas būdavo "Dievo rankos" paimtas ar Dvasios pagautas. Ezechielis netekdavo žado, valingų judesių ir, atrodo, turėjo aiškiaregystės dovaną. Šie keisti dvasios reiškiniai paaiškina tik *kelią*, kuriuo pranešimai iš Dievo atėjo Ezechieliui, bet ne pranešimų *turinį*. Pranešimų iš Dievo turinio tiesa negali būti vertinama keistojo *kelio* požiūriu, lygiai kaip šiuolaikinis rašytojas ar menininkas negali būti nuvertinamas dėl to, kad jis keistuolis — atrodo ir elgiasi savitai.

[403] Žr. A. Rubšys, *Šv. Rašto kraštuose*, p. 44-64.

Ezechielis buvo keistuolis. Jo jautrumą ir jaudrumą Dievui ir išorės pasaulio reiškiniams atspindi ir pati *Ezechielio* knyga.

Pranašo Ezechielio knyga. Pirmu žvilgsniu, *Ezechielio* knyga atrodo vieningas ir darnus vienetas. Pranešimai Dievo vardu turi tikslias datas ir seka vienas paskui kitą. Atrodo, kad pats pranašas knygą sumanė ir parašė. Tačiau atidus knygos skaitymas ir nagrinėjimas susiduria su sudėtinga įkvėpta pranašyste, kuri slypi po vieningu ir darniu paviršiumi.

Įsiskaičius į *Ezechielio* knygą, krinta dėmesin, kad pirmieji dvidešimt keturi jos skyriai (Ez 1-24) turi ryšį su Jeruzale. Čia du dalykai sudaro sunkumų: 1. Pranašas kreipiasi į tremtinius ne Jeruzalėje, bet Babilonijoje, ir 2. Pranašas puikiai pažįsta Jeruzalę ir jos užkampiuose jaučiasi lyg namie. Pavyzdžiui, Ez 11 skyriuje rašoma, kad Ezechielis buvo Dvasios "pakeltas" ir atneštas prie Jeruzalės Šventyklos Rytinių vartų. Čia jis regmėje mato dvidešimt penkis vyrus, besiruošiančius nedoram darbui. Jahvė liepia Ezechieliui pranašauti prieš juos ir, sako pranašas, "man pranašaujant, atsitiko, kad Benajo (Benajah) sūnus Pelatijas (Pelatijah) numirė" (Ez 11,13). Atrodo, norima pasakyti, kad Pelatijas, vienas iš dvidešimt penkių vyrų, numirė Ezechieliui kreipiantis į juos Dievo vardu Jeruzalėje. Tuo tarpu Ezechielis, kaip jau minėta, buvo Babilonijoje. Turint mintyje geografinį nuotolį tarp Babilonijos ir Palestinos, pasakojimas apie Pelatijo mirtį yra perdėm mįslingas. Šis ir į jį panašūs pasakojimai sunkiai išaiškinami aiškiaregyste. Nepatenkina nei teigimas, kad Dievas "nutvėrė Ezechielį už galvos plaukų" ir nunešė stebuklingu būdu į Jeruzalę (Ez 8,1-3). Todėl bandoma teigti, kad Ezechielis iš viso nebuvo Ba-

bilonijoje, bet buvo Dievo pranašas Jeruzalėje Judo karalystės žuvimo metu.[404]

Ši pažiūra yra kraštutinė. Be to, neturima pagrindo abejoti *Ezechielio* knygos teigimu: Ezechielis buvo išvežtas iš Jeruzalės pirmojo trėmimo metu ir buvo Dievo pašauktas pranašauti Babilonijoje (Ez 1,1-2).

Kiti *Ezechielio* knygos tyrėjai sako, kad labai galima, jog po pašaukimo pranašauti Ezechielis grįžo Jeruzalėn. Mat jis laikė savo užduotimi įspėti Judo karalystę apie artėjančią pražūtį. Ši galimybė, anot jų, paaiškintų du dalykus: 1. Ezechielio kreipimąsi su žodžiu iš Dievo į judėjus Palestinoje, o ne Babilonijoje, ir 2. Tikslias Ezechielio žinias apie įvykius prieš pat Jeruzalės sunaikinimą.

Pagal šią pažiūrą, Ezechielis grįžo į Babiloniją po Jeruzalės sugriovimo ir tęsė savo pranašišką užduotį tarp tremtinių. Paaiškinimai yra patrauklūs, tačiau kelia naujus sunkumus. Svarbiausias jų yra pačios knygos teigimas, kad Ezechielis buvo pašauktas Babilonijoje ir įgaliotas kreiptis Dievo vardu į tremtinius (Ez 3,10-11).

Kas sakytina? Ezechielio knyga atspindi turiningą ir turtingą pranašišką veiklą. Dalinai sunkumai galima paaiškinti ir paprastesniu būdu. Nereikia užmiršti, kad Ezechielis gimė ir augo Jeruzalėje. Todėl puikiai pažino patį miestą ir jo apylinkes, o ypač Šventyklą. Be to, tremtiniai Babilonijoje palaikė glaudų ryšį gyvu žodžiu per pasiuntinius ir laiškais su savo artimaisiais Jeruzalėje ir Judo karalystėje. Ezechielio pranešimai Dievo vardu prieš Jeruzalę ir Judą, duoti Babilonijoje, galėjo būti perduoti

---

404 Žr. W. Zimmerli, *Ezekiel* (Biblisher Kommentar; Neukirchen: Neukircherner Verlag, 1955); W. Eichrodt, *Ezekiel* (Philadelphia, PA: Westminster, 1970); H.G. May, *The Interpreter's Bible*, VI, p. 41-45; A.J. Tkacik, "Ezekiel", *JBC* 21:5; B.W. Anderson, *Understanding the Old Testament*, p. 402-403.

laišku.[405] Iš kitos pusės, laki religinė Ezechielio vaizduotė žinias iš Jeruzalės be vargo papildė daugeliu smulkmenų, o jo neįprastas jautrumas ir jaudrumas išorinio pasaulio įspūdžiams apipavidalino žodžius iš Dievo. Be to, *Ezechielio* knyga, kaip kitų pranašų knygos, yra antologija — pranešimų iš Dievo rinkinys. Nuoseklu galvoti, kad pats Ezechielis, o vėliau ir pranašo mokiniai, pranešimus iš Dievo peržiūrėjo ir papildė vėlesnių įvykių šviesoje. Visa tai rodo, kad Ezechielio pranašiška veikla buvo galima tarp tremtinių Babilonijoje.

Ezechielio knygos aprašas. Ezechielio knyga yra daug kuo panaši į *Jeremijo* knygą:

I
Ez 1-24

I. Pranešimai iš Dievo prieš Jeruzalės sunaikinimą (593-587):

1. Pradinė regmė ir įgaliojimai (Ez 1-3)
2. Žodžiai iš Dievo prieš Judą ir Jeruzalę (Ez 4-24).

II
Ez 25-32

II. Pranešimai iš Dievo prieš kaimynines tautas (Ez 25-32).

III
Ez 33
Ez 34-39

III. Pranešimai iš Dievo po Jeruzalės sunaikinimo (587-571):

1. Pranašas yra sargybinis (Ez 33);
2. Žodžiai iš Dievo su paguoda ir pažadu (Ez 34-39);
3. Žodžiai iš Dievo apie Naująją Jeruzalę (Ez 40-48).

III
Ez 40-48

---

405 Pavyzdžiui, Jeremijo laiškas iš Jeruzalės tremtiniams Babilonijoje (Jer 29).

Mūsų tikslui yra svarbios visa pirmoji dalis ir trečiosios dalies dvi pirmosios padalos: pranešimai iš Dievo prieš Jeruzalės sunaikinimą (Ez 1-24), pranešimai iš Dievo po Jeruzalės sunaikinimo — pranašas yra sargybinis (Ez 33) ir žodžiai iš Dievo su paguoda ir pažadu (Ez 34-39).

Ezechielis pašaukiamas būti pranašu. Ezechielis buvo išvežtas iš Judo karalystės kartu su kitais tremtiniais į Babiloniją 597 m. prieš Kristų. Tremtinių dalia nebuvo bloga. Tiesą pasakius, ji buvo geresnė negu tikėtasi. Daugumas išvežtųjų buvo įgudę amatininkai. O tokiu kaip tik reikėjo Babilonijoje. Todėl medžiaginiu požiūriu tremtiniai neskurdo. Pats Ezechielis turėjo "savo namus" (Ez 3,24). Be to, tremtiniai turėjo pakankamai laisvės gyventi pagal savo religinius įsitikinimus, gyventi glaudžiose nausėdijose Babilonijos miestuose ir tapti pasiturinčiais gyventojais. Archeologija liudija, kad Nebuchadnezzaro valdymo metu, tremtiniai amatininkai už darbą buvo apmokami aliejumi, grūdais ir buitiniais reikmenimis. Belaisvių sąraše yra ir *Jankin* — Judo karalius Jehoiachinas ir keleto didžiūnų bei svarbių Judo karalystės asmenų vardai.[406] Atrodo, kad tremtiniai nesunkiai prisitaikė prie naujos aplinkos ir sąlygų. Sekdami Jeremijo patarimą, statėsi namus, sodinosi sodus, kūrė šeimas ir rūpinosi gerove babiloniečių miesto, kuriame teko gyventi. (Jer 29, 4-7). Taigi tremtinių gyvenimas buvo pakankamai patogus. Tik Tėvynės ilgesys kamavo ir kankino daugelį.

Ezechielis buvo pašauktas būti Dievo pranašu nuostabia regme penktaisiais karaliaus Jechoiachino tremties metais. Pašaukimo dieną, sako Ezechielis, "atsivėrė dan-

---

[406] Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 308. Taip pat W. F. Albright, "King Joiachin [Jehoiachin] in Exile" veikale, kurį redagavo G. E. Wright ir D.N. Freedman, *The Biblical Archaeologist Reader*, I, p. 106-112.

gus, ir aš mačiau Dievą" (Ez 1,1). Šis buvo lemtingas Ezechielio išgyvenimas. "Dievo jėga palietė jį" (Ez 1,3). Atrodo, kad pašaukimo metu Ezechielis buvo trisdešimt metų amžiaus (Ez 1,1).[407]

Ezechielis, kaip ir Izaijas, matė regmėje Dievą, sėdintį ant sosto savo neapsakomoje šlovėje ir antgamtinėje garbėje (Ez 1,4-28). Regmė turi glaudų ryšį su Šventykla Jeruzalėje ir jos vaidmeniu Sandoros bendrijos savimonėje. Pagal Šventyklos prasmę, Jahvė nematomai sėdėjo soste Šventųjų šventojoje, o cherubinai sargai skleidė savo sparnus apsaugai virš jo Sosto — Sandoros Skrynios. Regmės vaizdiniai priklauso izraeliečių kunigijos kraičiui. Ezechielis gi buvo iš kunigiškos šeimos. Kunigijos kraitį jis pažino kaip kunigas Jeruzalės Šventykloje. Be to, regmės vaizdiniai yra praturtinti ir religiniais Babilonijos įvaizdžiais. Jie nepastebimai sąlygojo tremtinio pranašo vaizduotę.

Pasakojime apie regmę Ezechielis matė dangiškąjį Dievo vežimą, besiartinantį iš šiaurės jo linkui audros ir žaibu debesyje (Ps 28/29). Geriau įsižiūrėjus, Ezechielis pamatė, kad vežimas-sostas buvo nešamas keturių neįprastai keistų gyvūnų — cherubinų (žr. taip pat Ez 10, 18-22) — pusiau žmogaus ir pusiau gyvulio išvaizdos, panašių į babiloniečių įvaizdžius. Kiekvienas cherubinas judėjo tobuloje darnoje su kitais, nes juos visus valdė ta pati Dvasia. Šalia kiekvieno cherubino matėsi blizgantis ratas — "ratas rate" (Ez 1,16), — visi keturi padėti stačiu kampu nuo vienas kito. Todėl sostas-vežimas judėjo lengvai bet kokia kryptimi, pagal Dievo norą. Virš gyvūnų buvo platforma, kuri žėrėjo lyg krištolas ir panešėjo į

[407] Senovėje žydų rabinai, vengdami *Ezechielio* knygos piktnaudojimo, drausdavo asmenims, nesulaukusius trisdešimties metų amžiaus, ją skaityti.

dangaus skliautą (Iš 24,10). Ją nešė cherubinų sparnai su triukšmu, panašiu į jūros bangų galingą ošimą. Žvelgdamas virš dangaus skliauto, Ezechielis matė safyro sosto panašumą, o "ant sosto panašumo buvo lyg žmogaus išvaizdos panašumas" (Ez 1,26). Ekstazės regmėje Ezechielis matė Dievą, sėdintį savo aukštybių sosto švytėjime — šlovėje.[408] Šventasis Dievas, kurį tremtiniai kadaise garbino Jeruzalės Šventykloje, yra su savaisiais Babilonijos tremtyje. Dievo neriboja Pažado Žemė — geografija, — jis yra visoje Žemėje!

Apimtas begalinio atstumo tarp *Šventojo* Dievo ir trapaus mirtingojo "žmogaus sūnaus",[409] pranašas neteko jėgų ir puolė kniūbščias. Dvasios pakeltas ant kojų, jis stovėjo prieš Dievą — priimti jo įgaliojimo būti jo pranašu — pasiuntiniu. Dievo įgaliojimu, jam teks Dievo vardu kreiptis į "maištingą tautą" — "įžūlią ir kietasprandę bendriją", — kuri maištavo prieš visagalį Dievo užmojį nuo pat savo istorijos pradžios. Pranašas turi būti Dievo pasiuntinys. Lyg sargybinis ant mūrinės miesto sienos, pranašas turi perduoti Dievo pranešimą, kad ateina katastrofa—pražūtis, nors tik mažutė galimybė, kad miesto gyventojai, "būdami kietakakčiai ir kietaširdžiai", klausysis (žr. Ez 33,1-9). Klausytis ar nesiklausyti yra jų reikalas. Tačiau jie bent žinos, kad tarp jų buvo Dievo pasiuntinys — pranašas. Regmėje Ezechielis mato ranką, laikančią ritinį — žodžius, kuriuos jis turi perduoti žmonėms (Ez 2,8-10). Dievas liepia pranašui suvalgyti ir suvirškinti ritinį (Ez 3,1-3). Suvalgius ritinį, Ezechielis jau-

---

408 Hebraiškai "šlovė" yra *kabod*, kuris yra perdėm apčiuopiamas daiktavardis. Lietuviškai *kabod* reiškia *svarumas, apkūnumas. Šlovė* ir *garbė* yra atsajūs daiktavardžiai.

409 "Žmogaus sūnus" *Ezechielio* knygoje paženklina pavienį asmenį. Jis dar neturi *Danieliaus* knygos Žmogaus Sūnaus didžiąja raide mesijinės prasmės (Dan 7,13-14). Žr. *Rakto* trečiąją dalį.

čia, kad jis buvo "saldus kaip medus" (Ez 3,3). Pranašas ne tik perima Dievo žodžius, bet ir visiškai sutinka su jais, nors jam ir teks juos perduoti "kietakakčiams ir kietaširdžiams" (Ez 3,4-10).[410]

Gyvas pasakojimas apie Ezechielio pašaukimą (Ez 2-3) primena pasakojimą apie nieko gero nežadantį Izaijo pašaukimą (Iz 6,9-13) ir pasakojimą apie skaudžią Jeremijo dalią būti tvirtove, besipriešinančia visai Judo karalystei (Jer 1,17-19). Apimtas baimės drebulio ir apglušintas baisaus įgaliojimo, Ezechielis sėdėjo tarp tremtinių be žado septynias dienas. Antgamtinė Dievo šlovė — *svarumas* žmogų triuškina!

"RAUDOS, GEDULAS IR DEJONĖS . . ." (EZ 2,10)

Prieš Jeruzalės sunaikinimą Ezechielio pranešimai iš Dievo buvo kupini "raudų, gedulo giesmių ir dejonių. . ." (Ez 2,9-10). Jeremijui pranašaujant Jeruzalėje, Ezechielis kalbėjo Dievo vardu tremtiniams apie artėjantį Jeruzalės ir Judo karalystės sunaikinimą ir jos gyventojų tremtį. Ezechielio įgaliojime kalbėti Dievo vardu pabrėžiama, kad jis turi kreiptis Dievo vardu į "Izraelio žmones" (Ez 2,3). Čia "Izraelis" naudojamas savo pirmykšte prasme Sandoros Tautai — bendrijai paženklinti, ir aprašomi judėjai, kurie gyveno Judo žemėje ir Babilonijos tremtyje. Pirmu žvilgsniu atrodo, kad Ezechielio pranešimas iš Dievo turėjo didesnę reikšmę Judo gyventojams negu tremtiniams. Kokią reikšmę turėjo Dievo pranešimas tremtiniams? Šį klausimą galima atsakyti, tik susipažinus su tremtinių buitimi.

Tremtiniai serga tautiškumu. Mylėti savuosius — savo tautą yra gyvenimiška pareiga. Tauta patenkina pavie-

---

410 Žr. G. von Rad, *Old Testament Theology*, II, p. 223-224.

nio asmens dvilypumą ir jo poreikius: išsaugo asmens savitumą ir sudaro asmeniui visuomenines platumas. Tačiau tauta dažnai pavienius asmenis susargdina nesveiku tautiškumu: rūpesčiu tik sava tauta ir meile jai kitų tautų sąskaita. Ir Sandoros bendrija, tapdama karalyste-valstybe, neišvengė nesveiko tautiškumo ligos. Karaliai rūpinosi tik savo tauta ir ją mylėjo kitų tautų sąskaita. Pranašai kreipėsi į Sandoros bendriją Dievo vardu su iššūkiu mylėti savo tautą ir gerbti kitas tautas. Sandoros bendrija — Dievo Tauta turėjo uždavinį tarp pasaulio tautų (Pr 12,1-3; Iš 4,22-23).

Istorija liudija, kad teisėtas valdovas, nors ir tremtyje, toli nuo savo krašto gyvendamas, nesiliauja grūdinti savųjų tautine ateities viltimi. Taip nutiko ir su Jehoiachinu. Nors ir ištremtas į Babiloniją 597 m. prieš Kristų, jis nesiliovė kvėpti saviesiems — tremtiniams ir Judo karalystės tautos likučiams — tautinės ateities viltį. Tremtiniams Babilonijoje Jehoiachinas buvo tikrasis Dovydo dinastijos Judo karalystės karalius. Jį "Judo karaliumi" kyliaraščio plokštėse vadino ir Nebuchadnezzaro įrašai. Taigi net nelaisvėn paėmusieji pripažino jį teisėtu Judo karalystės valdovu, o Zedekiją laikė tik kaip valdantį jo vietoje. Kol ištremtasis karalius buvo gyvas ir babiloniečių valdžios karališkai aprūpinamas, tol dar ruseno viltis, kad judėjų tauta atgims. Atrodo, kad Jehoiachinas buvo slopinamo judėjų tautiškumo tremtyje ateities simbolis. Ir Judo karalystėje buvo sąjūdis už Jehoiachiną. Nepasitikėdami Zedekiju, babiloniečių duotu karaliumi, Judo gyventojai dėjo savo viltis į tremtinį Jehoiachiną. Net pranašas Hananijas priešinosi Jeremijui, skelbdamas, kad dvejų metų būvyje Jehoiachinas ir tremtiniai grįš į Judo žemę (Jer 28,1-4). Atrodo, kad būta intrigų ir vienur ir kitur — Judo karalystėje ir Babilonijoje. Dėl tų ginčų, Jehoiachinas buvo įkalintas. Tačiau po Jeruzalės sunaiki-

nimo jis buvo iš kalėjimo išleistas. Tada Babilonijos karalius davė tremtiniui karaliui nuolatinį aprūpinimą ir karaliui deramą vietą — savo karališkame dvare (2 Kar 25,27-30).

Ezechielis turėjo kreiptis Dievo vardu į tremtinius, kurie tebegyveno perdėtu tautiškumu net tremtyje. Be to, ir Babilonijoje netrūko mėgiamų pranašų, tos pačios rūšies, kaip ir Hananijas Jeruzalėje, kurie kurstė viltį, kad Babilonija netrukus bus sunaikinta ir tremtiniai galės grįžti į gimtąją žemę. O gandai iš Jeruzalės buvo gaudyte gaudomi. Gandas apie egiptiečių — Psammeticho ir Hofros — Babilonijos užpuolius buvo itin malonus ir daug žadantis. Kaip jau minėta, Jeremijas jautė reikalą rašyti tremtiniams laišką su papeikimu už gyvenimą gandais ir su patarimu kurtis Babilonijoje ilgesniam laikui (Jer 29). Du netikri pranašai, gandais maitinę tremtinius, buvo babiloniečių suimti ir sudeginti ant laužo (Jer 29,20-23).

Kol Jeruzalė dar nebuvo sugriauta, Ezechielis, panašiai kaip ir Jeremijas, kalbėjo kone išimtinai apie artėjančią pražūtį. Jo įsitikinimu, Jeruzalės sunaikinimas per Nebuchadnezzarą buvo Dievo siekis, o sąmokslas prieš Babiloniją buvo lygus išdavystei prieš Dievą (Ez 17,20). Artėjančiame Jeruzalės sunaikinime Ezechielis matė teismą — Jahvės Dienos atėjimą. Jis kalbėjo apie Jeruzalės galą ir Izraelio žemės nuniokojimą dar prieš įvykius:

> *Jahvė man kalbėjo: "Mirtingasis žmogau", jis sakė, "štai ką aš, Jahvė Dievas, sakau Izraelio žemei: 'Galas! Ateina galas visai Izraelio žemei!' Izraeli, atėjo tavo galas! Pajusi mano pyktį, nes aš teisiu tave už tai, ką esi padaręs. Aš tau atlyginsiu už tavo bjaurų elgesį. Netausosiu tavęs, nei gailėsiuosi tavęs, Aš nubausiu tave už bjaurius darbus, kuriuos tu padarei. Tada tu žinosi, kad aš esu Jahvė!"* (Ez 7,1-4).

Pranašiški Ezechielio ženklai. Ezechielio žodžius Dievo vardu lydėjo pranašiški ženklai. Jie buvo raiškūs ir įtaigūs. Ant plytos nubraižė apgultos Jeruzalės brėžinį su apgulos pylimais, kareivių būstais ir mūradaužiais (Ez 4,1-3). Kitą kartą jis išgulėjo 390 dienų ant savo kairiojo šono, o po to 40 dienų ant dešiniojo, norėdamas raiškiai ir įtaigiai paskelbti skaičių metų, kuriuos Izraelis ir Judas kentės bausmę (Ez 4,4-8).[411] Ant šono gulėdamas, pranašas išsidalino turimą maistą į mažutes porcijas — vaizdžiai skelbė, jog miesto apsiaustis atneš daug stokojimo ir trūkumų (Ez 4,9-11). Kareivio kardu nusikirpęs sau plaukus, pranašas juos padalino į tris žiupsnius pavaizduoti trejopam Jeruzalės gyventojų likimui (Ez 5,1-12). Keleivio ryšuliu nešinas, pranašas pralindo pro skylę miesto sienų mūruose ir išėjo kelionėn, pavaizduodamas bėglius nakties priedangoje (Ez 12,1-16). Ezechielis valgė duoną ir girkšnojo vandenį drebėdamas, nes, anot pranašo, žmonės išgyvens didelę baimę apsiausties metu (Ez 12,17-20). Žmonai — akių "džiaugsmui" mirus, Ezechielis atsisakė gedulo ženklų, nes Dievo vardu iš anksto paskelbė, kad žinia apie Jeruzalės sunaikinimą taip apglušins tremtinius, kad jiems ir verkti bus sunku (Ez 24,15-27).

Ezechielio žodžiai ir ženklai Dievo vardu sukėlė šiokį tokį domesį ir smalsumą, tačiau nevedė į atgailą — grįžimą pas Sandoros Dievą. Ženklai liko nesuprasti, nes tremtiniai, nors ir "turėjo akis, bet nematė", nors ir "turėjo ausis, bet neišgirdo" (Ez 12,2). Tremtiniai, atrodo, kartkartėmis net "gėrėjosi" Ezechielio pamokslais. Mat

[411] Skaičių prasmė nėra aiški. Žr. Arkivysk. J. Skvireckas, *Senasis Testamentas Senojo Testamento* (Roma, 1958), II, p. 972 (Aiškinimai); H. G. May, "Ezekiel" veikale *The Interpreter's Bible*, VI, p. 87-88; A. J. Tkacik, "Ezekiel", *JBC* 21:24.

jiems keistuolis pranašas buvo pramoga, — smagu paspoksoti ir pasiklausyti (Ez 33,30-33).

Pranašą Jeremiją Jeruzalėje įkišo į kalėjimą, o pranašą Ezechielį tremtyje laikė malonia atgaiva. Ir vienur ir kitur Izraelis buvo "maištingas".

Izraelio maištingumo istorija. Žodžiais ir ženklais, Ezechielis primygtinai kartojo, kad artėjantis Dievo teismas bus pjūtis nuolatinio Izraelio maištavimo. Ozėjas ir Jeremijas laikė senąjį buvojimą dykumoje Izraelio "medaus mėnesiu". Tada Sandoros nuotaka — Izraelis buvo ištikimas savo Dievui (Oz 2,15; Jer 2,2). Ezechielis skyrėsi nuo vieno ir kito. Jis gynė "gimtosios nuodėmės" tiesą istorijoje. Anot jo, Izraelio istorija yra nuodėmės istorija. Atpasakodamas šventąją istoriją Izraelio nuodėmės šviesoje, Ezechielis laikė Izraelį nuodėmingą ne tik dykumos klajonėse, bet ir Egipto vergijoje, kur prasidėjo Izraelio istorija:

Sakyk jiems, ką aš sakau: "Kada aš pasirinkau Izraelį, aš padariau jiems pažadą. Aš apsireiškiau jiems Egipte ir sakiau jiems: 'Aš esu Jahvė, jūsų Dievas'. Tada aš pažadėjau išvesti juos iš Egipto ir vesti juos į žemę, kurią aš buvau išrinkęs dėl jų, tekančią pienu ir medumi, geriausią iš visų žemių" (Ez 20,5-6).

Anot Ezechielio, Izraelio istorija buvo suteršta pačioje jos pradžioje, nes izraeliečiai į Jahvės išrinkimą ir pažadą atsakė maištu ir Egipto stabų garbinimu (Ez 20, 7-9). Jahvė būtų sunaikinęs savo Tautą ten pat. Tačiau "dėl savo vardo"[412] jis to nepadarė (Ez 20,9). Dievas yra šventas. Šventumas reikalavo šventos ir ištikimos Tautos,

---

412 "Vardas" Šv. Rašte yra tolygus asmeniui ar daiktui. Taigi "dėl savo vardo" yra tolygu "dėl savęs..."

nesuteptos stabais. Ši yra pagrindinė Ezechielio pranešimų Dievo vardu mintis. Visagalės Dievo šlovės išgyvenimu, gyvai išreikštu pašaukimo būti pranašu regmėje, pranašas giliai įsijautė į begalinį atstumą tarp švento, teisaus Dievo ir nuodėmingo, trapaus žmogaus.

Niūrioji Ezechielio šventosios istorijos apžvalga papildoma pasakojimais apie dvi sostines: Jeruzalę ir Samariją. Pasakojimai yra įtaigūs pamokslai (Ez 16; 23). Ezechielis juose įrėmuoja Izraelio istoriją paleistuvystės — stabmeldystės įvaizdžiu.[413]

Jeruzalės kilmė, teigia Ezechielis, buvo kanaanietiška: "Tavo tėvas buvo amorietis, o motina hetitė" (Ez 16, 3.45). Plačia prasme, Ezechielio pareiškimas turi istorinės tiesos pagrindą. Izraelis gimė kanaaniečių kultūros suirutėje. Tačiau Ezechieliui nerūpi archeologija, bet teologija. Pranašas teigia, kad Izraelio nutolimas nuo Dievo per nuodėmę turi šaknis jo kilmėje. "Kaip motina, taip duktė" (Ez 16,44).[414] Jahvė pasigailėjo šio nesantuokinio, kitų atmesto, kūdikio ir užaugino ją patrauklia mergaite. Ilgainiui Jahvė susižadėjo su ja. Sandora savo pagrindu turi Jahvės malonę ir darbus. Deja, mergaitė-Jeruzalė "pasitikėjo savo gražumu" (Ez 16,15), užmiršdama, kad savo gražumą ir patį gyvenimą buvo gavusi iš Dievo. Ji noriai atsidavė kiekvienam praeiviui, nes jos laukinė aistra buvo jos pomėgis gyvenime, kaip ir jos hetitės motinos gyvenimas. Pranašas stebisi, nes paprastai vyrai eina pas kekšę ir jai moka. Mergaitė-Jeruzalė svetimautoja! "Aistros kankinama" žmona kyšiais vilioja meilužius ateiti pas ją. Jeruzalė elgėsi bjauriau negu Samarija — Šiaurinė karalystė.

---

413 Tas pats įvaizdis yra ryškus ir *Ozėjo* bei *Jeremijo* pranašystėse.

414 Lietuviškai *Izraelis* yra vyriškos giminės tikrinis daiktavardis. Hebraiškai *Izraelis* yra moteriškos giminės. Be to, po juo slypi Izraelio — Sandoros nuotakos tiesa.

Ezechielis sugretina abi seseris karalystes antrame pasakojime (Ez 23). Pasakojama apie dvi seseris kekšes: Oholą *(Oholah* "Padangtė jos [pačios]") ir Oholibą (*Oholibah*: "Padangtė mano joje"). Izraelis turėjo pasistatęs *savo* šventyklas Betelyje ir Dane. Tuo tarpu Judo karalystėje buvo Saliamono—*teisėtoji* Šventykla. Jeruzalė savo nuodėmėmis viršijo net Sodomą. O jos nuodėmė yra tapusi priežodžiu, sako Ezechielis (Ez 16,53-58). Kekšė Jeruzalė turi patirti teismo gėdą ir tapti priežodžiu tarp tautų. Suterštoji Sandoros istorija turi būti užskleista — užbaigta. Tik tada Dievas, atsimindamas savo Sandorą, sudarytą jos "jaunystės dienose", sudarys "amžiną Sandorą" (Ez 16,59-63). Sąlyginę Sinajaus Sandorą Ezechielis laiko užskleistą—užbaigtą ir skelbia malonės Sandorą, panašią į mesijinę Sandorą su Dovydo dinastija, kuri bus amžina.

Kas yra Dievas? Du dalykai yra labai raiškūs žmogaus gyvenime: šviesa ir tamsa. Du dalykai yra labai raiškūs išganymo istorijoje: Dievo malonė ir žmogaus nuodėmė. Izraelis, prieš patirdamas Dievo atleidimą ir įeidamas į naują "amžinosios sandoros" santykį, turėjo patirti Dievo teismą istorijoje. Ezechielio pranašystės turi refreną: "Tada jie žinos, kad aš esu Jahvė!" Jahvė apreikš kas yra Dievas, pašaukdamas į teismą savo maištingą Tautą, kaip jis buvo padaręs su jų protėviais Egipte (Ez 20,33-38). Dievo teismų istorijoje dėka, Izraelis *pažins*, — pripažins Jahvę savo visagaliu Viešpačiu.[415]

Pranašą Ezechielį giliai paveikė Dievo šventumas. Šį išgyvenimą lydėjo įsitikinimas, kad Dievo Artume būti gali tik tai, kas šventa. Ezechielis buvo kunigas-pranašas.

---

[415] Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, I, p. 211-215. Be to, pravartu grįžti prie *Ozėjo* knygos.

Jo požiūriu, apeiginiai trūkumai Šventyklos poreikiuose buvo tolygūs dorovinėms ydoms.

Bjaurios apeigos Šventykloje. Ez 8-11 skaitiniai pasakoja apie nepaprastą Ezechielio regmę. Nukeltas iš Babilonijos į Šventyklą Jeruzalėje, pranašas-kunigas mato bjaurias apeigas: moterys apverkia Tammuzo (Tammuz) — derlingumo dievo mirtį ir atgimimą, vyrai garbina saulę (Ez 8,14-18). Ezechielis mato Šventykloje slaptą kambarį su stabų ir gyvūnų paveikslais ant sienų (Ez 8,7-13). Didžiūnai sąmokslauja Šventykloje (Ez 11,1-3).

Ūmai Ezechielis mato regmėje Jahvės *Garbę* — dieviškąjį Artumą, kuris buvojo Šventųjų šventovėje, išeinantį iš užterštos Šventyklos. Jahvės Garbė paliko Šventyklą ant to paties sosto-vežimo, matyto regmėje prie Kebaro upės Babilonijoje (Ez 10,18-22).

Anot Ezechielio, stabmeldystė buvo baisiai suteršusi Šventyklą. Tai jam kelia siaubą. Net jeigu anie trys — priežodžiu tapę teisūs asmenys — Nojus, Danielius ir Jobas būtų gyvenę tuo metu Jeruzalėje, miestas būtų neišvengęs sunaikinimo (Ez 14,12-20).

Pranašas Ezechielis neturėjo gero žodžio netikriesiems pranašams. Pranašas juos smerkė ypatingai, nes jie nesiliovė suvedžioti žmones, skelbdami ramybę, kada jos negalėjo būti, ir apdažydami kalkėmis griūvančias sienas (Ez 13,1-16).

Pranašo kaltinamasis aktas apima ir būdingesnius nusikaltimus prieš dorą, ne vien tik apeigines ydas. Jis kaltino Jeruzalės gyventojus kraujo praliejimu, svetimavimu, plėšikavimu, nesirūpinimu tėvais ju senatvėje ir nepaisymu našlaičių, našlių bei ateivių teisių (Ez 22). Didžiūnai ir netikrieji pranašai piktu sandėriu teršė visą Judo karalystę. Pranašas-kunigas išreiškia Dievo skundą, — neliko nė vieno teisaus žmogaus:

Ieškojau tarp jų žmogaus, kuris atstatytų sieną, budėtų sugriautų sienų spragoje ir sušvelnintų mano smūgį, kad nesunaikinčiau žemės. Tačiau neradau nė vieno... (Ez 22,30).

Asmeniška atsakomybė gyvenime. Ezechielis Dievo įgaliojimu kreipėsi į Izraelį kaip tautą — Sandoros bendriją. Tuo jis buvo panašus į ligšiolinius pranašus. Savo kreipiniu jis išryškino, kad tauta, nuo savo istorijos pradžios iki šiai dienai, buvo pikto suteršta. Ji nebeturėjo prasmės. Politiniame Izraelio ir Judo žlugime Ezechielis matė Dievo teismą.

Izraeliečių tautai žlugus, Ezechielis susidūrė su nauju poreikiu. Tauta žlugo, nes buvo tapusi beprasmė ir turėjo patirti Dievo teismą. Istorija yra Dievo kelias ir Dievo teismas. Tautą sudaro asmenys. Jie nestovi šalia istorijos teismo, bet turi neišvengiamai dalyvauti jo vingiuose. Koks yra pavienio žmogaus likimas? Kokia yra žmogaus asmeninė atsakomybė?

Būtų klaidinga prileisti, kad Sandoros bendrija iki tol buvo gyvenusi tik bendrijine visuomenės atsakomybe, nesirūpindama puoselėti pavienių savo narių atsakomybę. Pavienis Sandoros bendrijos narys nebuvo užgožiamas visuomeninių poreikių. Priešingai, Sandoros santykis, risdamas žmones į visuomeninę bendriją, reiškėsi Dievo rūpesčiu pavieniam žmogui. Sandoros bendrijoje pavieniai žmonės turėjo savo asmenišką draugystę su Dievu. Šv. Rašto požiūriu, norint būti vertingu asmeniu, reikia dalyvauti Sandoros bendrijoje — draugystės ryšyje su Dievu ir artimu. Be draugystės bendravimo su Dievu ir artimu, pavienis žmogus buvo pasmerktas vienišumui ir kančiai.

Didžiųjų istorijos lūžių metu, Sandoros bendrijai subirus ir žmonėms netekus gimtojo krašto šaknų, pavienio

Mamrės ąžuolas. Maldininkai nori parsivežti jo šakutę, nes po juo kadaise Abraomas priėmė svečiu ir vaišino Dievą (Pr 18). Ąžuolas saugomas . . .

Hebrono mečetė ant Makpelos olos. Čia yra tikėjimo protėvių kapai (Pr 22).

Į Hebrono mečetę eina melstis ir musulmonai ir žydai, nes Abraomas yra abiejų protėvis.

Nūdienė Šiloė nieku neprimena Giminių lygos šventovės. Šventovę sunaikino filistinai.

Išradingi archeologai slepiasi nuo karštos Palestinos saulės.

Pavakarė prie pajūrio palei Cezarėją. Statinys — vandentiekio likučiai.

Šiuolaikinė Palestina — Šventoji Žemė yra brangi daugeliui. Žydai ir arabai už ją kovoja ir miršta. Viduržemio pajūris saugomas spygliuota tvora.

Golano aukštumos, dėl kurių Sirija ir Izraelis kovoja.

asmens likimo ir atsakomybės klausimas darėsi labai aitrus. Vienišumas ir kančia kėlė lūkesčius, rūpesčius ir baimę. Ezechielio laikais asmeniško likimo ir atsakomybės klausimas nebuvo visiškai naujas. Anot *Pradžios* knygos pasakojimo, Jahvė buvo sujaudintas Abraomo užtarimu Sodomos — jis būtų pasigailėjęs nuodėmingo miesto dėl dešimties teisių žmonių jame (Pr 18,22-33). O pagal 2 Sam 24 skaitinį, Dovydas prisipažino esąs kaltas ir prikaišiojo Dievui už nekaltų žmonių nubaudimą dėl jo kaltės: "Štai, aš nusidėjau, aš pasielgiau nedorai! Bet jie yra avys. Ką jie pikto padarė?" (2 Sam 24,17).

Jeremijo ir Ezechielio laikais pavieniai asmenys neteko bendrijos, kuri davė prasmę gyvenimo buičiai. Nekaltųjų kančia tapo opiu klausimu. Visuotinis skundas buvo išreiškiamas patarle: "Tėvai valgė rūgščių vynuogių, o vaikams atšipo dantys" (Ez 18,1-4; Jer 31,29). Žmonės įžūliai save teisino, sakydami, kad tėvų nuodėmės yra atsakingos už jų kartos vargą ir kančias. Be to, jie darė išvadą, kad jie patys nėra kalti už pikta, kuris vedė į Dievo teismą. Jie kaltino praeities kartas. Pranašui Ezechieliui teko ginti Dievo teisumą prieš metusius iššūkį: "Dievo kelias nėra teisus" (Ez 18,25.29; žr. taip pat 33, 17-20).

Žmonijos istorija liudija, kad ne sykį už "tėvų nuodėmes" buvo nubausti vaikai. Mūsų amžiaus karai rodo, kad "vaikai" dažnai kenčia ir žūsta dėl praeities kvailysčių. Ir Ezechielio laikotarpio karta buvo linkusi su kartėliu skųstis likimo žaismu. Baisaus istorinio lūžio metu pranašas Ezechielis prašnekino Dievo įgaliojimu subirusią Sandoros bendriją su nauja įžvalga į Dievo užmojį ir veiklą pavienio asmens gyvenime. Ne likimo žaismas, bet Dievo apvaizdus rūpestis supa pavienį asmenį. Tiesa, Ezechielio karta buvo įstrigusi į lemtingą padėtį. Tačiau, anot pranašo, ir lemtingoje padėtyje pavienis asmuo ne-

turi nuleisti rankų, sakydamas: "Kokia nauda iš mano pastangų būti geram? Dievas neteisus!"

Pranašas Ezechielis įtikinėjo, kad praeities kartų darbai neapsprendžia dabartinės kartos atsako Dievui, nes geras tėvas gali turėti blogą sūnų, o blogas tėvas — gerą sūnų (Ez 18,5-20). Jis mokė, kad kiekvienu atveju atsakinga ne visuomenė — karta, bet pavienis asmuo už savo likimą. Žmogus nėra nei paveldėjimo, nei aplinkos, nei istorinių lūžių auka. Kiekvienas žmogus turi asmeniškai atsakyti Dievui, — tik Dievui ir niekam kitam (Ez 18, 23.30.32).

Pranašas Ezechielis paneigė "šeimos kaltę". Senovėje šis teisėtvarkos dėsnis buvo buvęs labai svarbus. Visa Achano (Achan) šeima buvo nubausta mirtimi už jo nuodėmę (Joz 7). "Šeimos kaltės" dėsnis turi šaknis senoviniame vertybių (tabū) mate. Ezechielio amžiuje "šeimos kaltės" dėsnio jau buvo atsisakyta. Karalius Amazijas nesutiko pasmerkti mirčiai vaikų, nužudžiusių jo tėvą (2 Kar 14,6), o Deuteronominis Teisynas draudė bausti vaikus už tėvų nusikaltimus (Įst 24,16). Tačiau Dievo teisumo klausimą spręsti teko pranašui Ezechieliui.

Ar Dievas teisus? Dievo teisumo klausimo sprendimas neturi nieko bendro su teismo sale. Jis yra sprendžiamas istorijos arenoje. Čia vienos kartos nuosprendžiai ir darbai užgriūva ant vėlesnių kartų, nes atpildas už praeities nuosprendžius ir darbus dažnai nepaliečia tėvų, bet paliečia jų vaikus ar vaikaičius.

Ezechielis nebuvo pavienio asmens pranašas. Kaip ir Jeremijas, jis buvo siųstas pas Izraelį — Sandoros bendriją. Izraeliečių tauta jam buvo viena — praeities, dabarties ir ateities bendrija Sandoroje.

Pranašas Ezechielis atgręžė Dievo teisumo klausimą į pačius žmones, primindamas jiems, kad jie nėra be kal-

tės. Jie patys yra įsipainioję iki kaklo į Izraelio nuodėmes ir turi priimti atsakomybę už jas. Užuot aiškinęs iš kur kyla kančia, pranašas skelbė, kad kančia yra proga grįžti pas Dievą, — proga atgailai ir gilesniam tikėjimui.[416] Anot Ezechielio, pats Dievas stebisi, kad net artėjantis pavojus nepažadina Izraelio atgailai:

Palik visa pikta, kurį padarei man ir
kelkis nauja širdimi ir nauja dvasia!
Kodėl norite žūti, izraeliečiai?
"Man nėra maloni nė vieno mirtis",
sako Jahvė Dievas. "Todėl grįžkite
ir būkite gyvi!" (Ez 18,31-32; 33,10-20).

Pranašo Ezechielio atsakymas į klausimą: "Ar Dievas yra teisus?" — daug kam atrodo nepakankamas. Ne visuomet blogi žmonės kenčia, o geriesiems ne visuomet sekasi gerai gyventi. Viena aišku. Pranašas mokė Sandoros bendriją išgirsti Dievo šaukimą į atgailą — grįžimą baisiame istorijos lūžyje. Grįžti ir atsiduoti Dievo gailestingumui.

Ezechielio atsakymas paliečia tik Dievo teisumo ir gailestingumo briauną. Dievo kelias istorijoje turi paslapties skraistę. Kančios problema vėlesniais amžiais įtemps ir praturtins tikėjimo pastangas suprasti Dievo kelią žmogaus gyvenime ir žmonijos istorijoje.

DIEVAS PAŽADA NAUJĄ PRADŽIĄ

Ezechielio šaukimas Dievo vardu "grįžti ir būti gyvam!" nebuvo išgirstas. Žmonės buvo per daug įstrigę savo pačių "namuose ant smėlio". Net pražūties grėsmė bei tremties rūpesčiai ir baimė nepajėgė jų išlaisvinti ti-

416 Jėzus Naujajame Testamente pakartoja Ezechielio mintį. Žr. "Raginimas atsiversti" (Lk 13,1-5).

kėjimui ir atgailai. Grėsmė jau žengė per slenkstį, — buvo tarpduryje. Ezechielio žodžiai iš Dievo atspindi įvykių srautą, kurį jau pažįstame iš Jeremijo veiklos.

Pranašas Ezechielis savitu "erelio" įvaizdžiu pasakoja apie Zedekijo sukilimą prieš "didįjį erelį" — Nebuchadnezzarą ir Zedekijo užuovėjos ieškojimą pas "kitą didelį erelį" — Egiptą (Ez 17). Pranašas regmėje mato kardą — nušveistą ir pagaląstą žudynėms (Ez 21,1-17) — ir kelių sankryžoje Nebuchadnezzarą, laukiantį nurodymo iš savo dievų kurią karalystę pirmiau pulti — Ammoną ar Judą (Ez 21,18-32). Kol Jeruzalė dar nebuvo sunaikinta, tremtiniai Babilonijoje net girdėti nenorėjo, kad Judo karalystė galėtų žūti. Keistuolis pranašas, anot jų, kalbėjo apie labai tolimą ateitį, o ne apie dabartį. "Regmė, kurią jis mato, yra tolimam laikotarpiui, — jis pranašauja tolimai ateičiai" (Ez 12,27; žr. 12,22).

Izraelio teismas ir išganymas. Pranašas Ezechielis paskelbė tremtiniams, kad Jeruzalė yra Nebuchadnezzaro kariuomenės apgulta (Ez 24,1-14). Miesto mūrinės sienos buvo pralaužtos, ir jis 587-ųjų prieškristinių metų liepos mėnesį tapo babiloniečių karo auka.[417] Žinia apie Jeruzalės sunaikinimą pasiekė tremtinius Babilonijoje per bėglius. "...atėjo pas mane pabėgėlis iš Jeruzalės ir pasakė: 'Miestas sunaikintas'" (Ez 33,21).

Baisiajai žiniai pasiekus Babiloniją, Ezechielio žodžiai Dievo vardu virto vilties žodžiais. Anksčiau, perdėtam tautiškumui vyraujant tarp tremtinių, pranašas griovė jų "namus ant smėlio" kietais pražūties žodžiais. Dabar buvo visiškai nauja padėtis. Tremtinius apėmė neviltis ir sąžinės graužimas (Ez 33,1-11). Pranašas Dievo vardu

---

[417] Žr. A. G. Wright, R. E. Murphy, J. A. Fitzmyer, "A History of Israel", *JBC* 75:87.

kreipėsi į bejėgius, nevilties apimtus tremtinius, su šaukimu pasitikėti Dievo rūpesčiu. Atrodo, kad Ezechielis tikėjo, jog Dievas apreiškia savo visagalį rūpestį žmogumi per žmogaus drąsią viltį ir per bejėgę neviltį. Abu išgyvenimai yra svarbūs, nes apreiškia žmogui, kas jis yra ir ko jam reikia, — gyvenime nepakanka vien tik savęs, bet reikia ir *Kito* — visagalio Kūrėjo. Drąsi viltis ir bejėgė neviltis atveria duris į Kūrėjo rūpestį žmogumi. Po Jeruzalės sunaikinimo, Ezechielio refrenas "Tada jūs žinosite, kad aš esu Jahvė, jūsų Dievas" gavo visiškai naują prasmę. Pražūties grėsmė tapo viltinga paguoda. Jahvė apreiškia savo Tautai, kad jis yra Dievas ne tik *teisdamas*, — sunaikindamas jų smėlio namus, bet ir teismu *išganydamas* — pradėdamas istorijoje naują pradžią.[418]

Teismo-išganymo paslaptis ir nuostaba istorijoje iškiliai išreiškiama *Ezechielio* knygoje sausų kaulų slėnio regme (Ez 37). Ezechielis yra Dievo nukeliamas į slėnį, pilną sausų kaulų. Dievas klausia Ezechielį: "Ar gali šie kaulai atgyti?" (Ez 37,3). Tada, Dievo liepiamas, pranašas kreipiasi į sausus kaulus su Dievo žodžiu. Kaulai staiga atgijo, — buvo prikelti naujam gyvenimui (Ez 37, 4-10). Regmė paaiškinama. Paaiškinime mokoma, kad sausieji kaulai vaizduoja Izraelį neviltyje. Izraelis, kaip bendrija, buvo miręs. Jis nebeturėjo nei savo Pažado Žemės, nei laisvės, nei vilties ateičiai. Tremtiniai neviltyje aimanavo: "Mūsu kaulai išdžiūvo, nebėra mums vilties". Izraelio bėda, skelbia Ezechielis, yra Dievo proga. Dievas pažada prikelti Izraelį iš kapo — tremties, grąžinti į Pažado Žemę ir duoti jam ateitį. Duodamas savo Dvasią, Dievas prikelia savo Sandoros bendriją. Dievas sujungs izraeliečius į vieną Tautą, — skilimas tarp šiaurinio Iz-

---

418 Žr. W. Zimmerli, *Gottes Offenbarung* (München: Kaiser Verlag, 1963), p. 41-119.

raelio ir pietinio Judo dings, — pateps vieną "karalių", kuris juos valdys (Ez 37,18-22). Tada senasis Sandoros aprašas taps tikrove: "Aš būsiu jų Dievas, o jie bus mano tauta" (Ez 37,23).

Dievas — Gerasis Ganytojas. Grąžinimas į Pažado Žemę *Ezechielio* pranašystėje yra išreiškiamas ir dviemis Šv. Raštui būdingais įvaizdžiais: ganytojo ir kaimenės (Ps 22/23/; 99/100/,3; Iz 40,11; Lk 15,3-7; Jn 10,1-18). Blogi ganytojai ieško sau naudos iš kaimenės (Ez 34, 1-10). Jahvė yra Gerasis Ganytojas. Jis eina ieškoti paklydusiųjų, pavargusiųjų ir sužeistųjų — grąžinti jų į saugią ganyklą (Ez 34,11-18). Gerasis Ganytojas darys pirmą žingsnį surinkti savo kaimenę į saugią ganyklą:

> *Štai aš, aš pats ieškosiu savo avių ir surasiu jas. Kaip piemuo rūpinasi savo kaimenės išblaškytomis avimis, taip aš rūpinsiuosi savo avimis. Aš išgelbėsiu jas iš visų vietų, kuriose jos buvo išblaškytos tą tamsią ir pražūtingą dieną... Aš leisiu joms ganytis Izraelio kalnuose, prie šaltinių, ir vešliose žemės ganyklose...* (Ez 34,11-13).

Parvedęs savo Tautą iš tremties į Pažado Žemę, Jahvė duos jai gerą ganytoją iš Dovydo dinastijos:

> *Aš duosiu jiems ganytoją, panašų į savo tarną Dovydą, — jis rūpinsis jais: jis rūpinsis jais ir bus jų ganytojas. Ir aš, Jahvė, būsiu jų Dievas, o vadas,*[419] *panašus į mano tarną Dovydą, bus jų ganytojas. Aš, Jahvė, pasakiau!* (Ez 34,23-24; žr. 37,24-25).

---

419 Ezechielis dovydiškąjį ganytoją nevadina karaliumi — *melek*, bet vadu — *nasi'*. *Vadu* buvo vadinami Giminių lygos vadai. Ezechielis idealizuoja laikotarpį prieš Izraelio tapimą karalyste-valstybe. Jahvė tada valdė kaip *ganytojas* per savo paskirtą atstovą.

Pranašas Ezechielis mokė, kad Jahvė rūpinsis Izraeliu ne dėl to, kad Izraelis būtų tapęs geras, bet dėl to, kad kitos tautos nedarytų išvados, jog Jahvė yra bejėgis išgelbėti Izraelį iš tragiško sunaikinimo. Tautų daroma išvada yra klaidinga. Ji teršia Dievo Garbę, jo šventąjį vardą. Todėl Jahvė apgins savo šventumą. Tautos patirs, kad jis yra Dievas, kuris gali prikelti bejėgę ir beviltę tautą naujai pradžiai. Panašiai kaip Jeremijas, Ezechielis tvirtino, kad Jahvė vispusiškai perkeis žmogišką prigimtį, prikeldamas tremtinius būti jo Sandoros Tauta. Pati Izraelio "širdis" turi būti perkeista, — Izraelio valioje turi įvykti vidinė permaina, įgalinanti jį gyventi visiškai nauju gyvenimu:

> *Aš duosiu jums naują širdį ir atnaujinsiu jus dvasioje* [*duosiu jums naują savimonę*]. *Aš išimsiu iš jūsų akmeninę širdį ir duosiu jums jautrią širdį. Aš duosiu jums savo dvasią ir padėsiu jums įgyvendinti mano įsakymus ir laikytis mano nuostatų. Jūs gyvensite žemėje, kurią daviau jūsų protėviams. Jūs būsite mano tauta, o aš būsiu jūsų Dievas* (Ez 36,26-28; žr. 11,19-20).

Su nauja širdimi ir nauja savimone Izraelis pajėgs paklusti Dievo valiai, ir santykis tarp Dievo ir jo Tautos bus "amžinoji sandora" (Ez 37,26). Ezechielis ir Jeremijas turi daug bendro širdies teologijoje (plg.: Ez 36 ir Jer 31,31-34). Labai galima, kad Ezechielis buvo klausęsis Jeremijo žodžių Dievo vardu ar skaitęs jo įkvėptą ritinį.

Naujoji Sandora. Ezechielis skelbė sklidiną malonės Dievo veiklą. Ja Dievas grąžins šventąją Tautą į šventąją Žemę. Naujosios Sandoros metu Dievas bus savo Tautoje, gaivindamas žemes "palaimiu lietumi" (Ez 34,26) bei ramiai ir saugiai daugindamas Tautą. Vienas atnaujinimo bruožas yra ypatingai raiškus ir įtaigus kunigo-pranašo

Ezechielio ateities regmėje. Jahvė buvos savos Tautos Šventykloje:

Aš sudarysiu su jais ramybės sandorą. Ji bus amžina sandora su jais. Aš laiminsiu juos ir didinsiu jų skaičių. Aš pastatysiu savo šventyklą tarp jų amžiams. Mano palapinė bus su jais; aš būsiu jų Dievas, o jie bus mano tauta (Ez 37,26-27).

Šventykla, pagal kunigo-pranašo žodžius iš Dievo, bus naujos Tautos centras. Ši tema ypatingai ryški paskutinėje *Ezechielio* knygos dalyje (Ez 40-48). Naujoji Šventykla aprašoma smulkmeniškai. Regmėje, primenančioje pranašo veiklos pradžioje regmę palei Kebaro upę (Ez 1,1-28), Ezechielis matė Jahvės Garbę grįžtant Šventyklon. Dievo garbinimas atnaujinamas. Dievo garbinimo atnaujinimas atnaujins ir Žemę, nes iš Šventyklos kalno tekės Gyvybės upė, kuri turi savo ištaką gėlo vandens Gelmėje po Žeme. Gyvybės upė tekės rytų linkui ir liesis į Druskos — Negyvąją jūrą. Jos pakrantėse augs vaismedžiai su šviežiais vaisiais kas mėnesį, o Engedio (En-Gedi) srityje žvejai eis žvejoti, nes Druskos jūra taps gėlo vandens ežeru (Ez 47,1-12).[420]

Pranašo Ezechielio Naujosios Jeruzalės regmė darė didelę įtaką vėlesnei apokaliptinei raštijai. Ir Naujojo Testamento *Apreiškimas Jonui* aprašo "šventąjį miestą — naująją Jeruzalę, nužengiančią iš dangaus nuo Dievo" (Apr 21,2).

Ezechielio Naujosios bendrijos apybraiža rūpestingais brūkšniais nusako santykius tarp religinės ir politinės valdžios. Zadoko kunigai, levitų padedami, joje tvarko visus religinius reikalus. Vado — politinės valdžios atsako-

---

[420] Žr. W. R. Farmer, "The Geography of Ezekiel's River of Life" veikale, kurį suredagavo G. W. Wright ir D. N. Freedman, *The Biblical Archaeologist Reader I*, p. 284-289.

mybė yra palaikyti religinę Bendriją, aprūpinant ją aukomis ir saugojant viešąją tvarką (Ez 45,7-46,15).

Pažado Žemė bus vėl padalinta tarp dvylikos giminių. Jos ras vienybę Šventyklos tarnyboje. Šventykla bus vadinama "Jahvė yra čia" vardu (Ez 48,35).

Atnaujintas Izraelis bus bendrija, kuri garbina Dievą — besimeldžianti Bendrija. Senovinė Giminių lyga yra jai pavyzdys. Kunigiškasis Ezechielio požiūris darė didelę įtaką judaizmui — judėjams, grįžusiems į Palestiną po tremties Babilonijoje.[421]

GYVENIMAS TREMTYJE SU VILTIMI

Pranašas Ezechielis kalbėjo Dievo vardu apie dviejų Izraelio šeimų — karalysčių susijungimą. Tačiau ši pranašo viltis netapo istorine tikrove. Šiaurinės karalystės — Izraelio likučiai, vėliau žinomi kaip samariečiai, ir Judo — Pietinės karalystės palikuoniai taip įsiaitrino vieni prieš kitus, kad Naujojo Testamento amžiuje buvo sakoma "žydai nebendrauja su samariečiais" (Jn 4,9). Mat potremtinis judaizmas pradėjo reikštis savimone, kad tik judėjai — žydai yra tikrasis Izraelis — Sandoros bendrija.

Žodis *judaizmas* įprasta naudoti judėjų, arba žydų, religijai pavadinti. Iki šiol buvo naudojama izraeliečių ir hebrajų vardai. Mat tarp judėjų Sandoros tikėjimas pradėjo reikštis nauja išraiška, atspindinčia Judo karalystės žlugimo ir tremties Babilonijoje sąlygas ir aplinkybes.[422] Žodis judaizmas taikliai pavadina Izraelio tikėjimą naujomis sąlygomis.

---

421 Žr. *Raktas į Senąjį Testamentą*, III.

422 Žodis *judaizmas* neužtinkamas Senajame Testamente. Atrodo, kad jis buvo nukaltas tarp sugraikėjusių žydų — helenistų. Tautų apaštalas Paulius naudoja *ioudaismos*—judaizmas savo laiške *Galatams* (Gal 1,13-14).

Jeremijo pranašystė išsipildė. Sandoros bendrijos ateitis neslypėjo žmonėse — likutyje, kurį babiloniečiai paliko Jeruzalėje — Judėjos[423] provincijoje. Pergalingo priešo nuniokoti, jie buvo visiškai bejėgiai. Ir religinis gyvenimas tarp krašte likusiųjų žmonių buvo babiloniečių gniaužiamas. Net po Jeruzalės sunaikinimo ir žmonių ištrėmimo, 582 m. prieš Kristų, Nebuchadnezzaras vėl nusiaubė Judėjos provinciją, nes politinis bruzdėjimas nesibaigė su tautos tragedija. Babiloniečiai išvedė dar daugiau judėjų į Babilonijos tremtį.

Sunku tiksliai pasakyti, kiek žmonių buvo išvežta į Babilonijos nelaisvę.[424] Viena aišku, kad tremtis nebuvo masinio pobūdžio. Ne visi Judo gyventojai buvo išvežti į Babiloniją. Būdinga, kad babiloniečiai neatvežė į naująją Judėjos provinciją kitataučių, kaip buvo padarę asirai su Šiaurinės karalystės žeme (721 m. pr. Kr.). Atrodo, kad diduomenė, vadai ir amatininkai buvo išvežti, o liaudis palikta nuimti derlių (2 Kar 25,12). Vadinasi, Nebuchadnezzaras norėjo turėti laisvas rankas Judėjos provincijoje ir vengė tautinio atgimimo pavojaus. Pati žemė buvo nuniokota. Net geromis sąlygomis reikėjo daug metų jai atsigauti. Archeologija liudija, kad sugriautieji miestai nebuvo atstatomi ir liko griuvėsiais tremties metu. Judo karalystė buvo apkarpyta — padalyta į tris naujus vienetus. Mat dalis buvo prijungta prie babiloniečių Samarijos provincijos, o kita tapo edomiečių[425] žeme. Edo-

---

423 Judo karalystė tapo Judėjos provincija. Iš čia kilo ir *judėjų* — Judėjos gyventojų vardas.

424 Jer 52,28-30 skaitinyje minima trys išvežimai. Jų metu išvežta 4.600 žmonių. Šis skaičius turbūt apima tik vyrus. Tuo tarpu 2 Kar 24,14-16 skaitiniai teigia, kad 10.000 žmonių buvo išvežta pirmojo trėmimo metu (597 m. pr. Kr.). Šiame skaitinyje neminima išvežtųjų skaičius antrojo trėmimo metu. Tretysis trėmimas nėra minimas.

425 Edomo gyventojai yra pažįstami ir iš Naujojo Testamento istorijos. Jie vadinami idumiečiais.

miečiai išplėtė savo karalystę judėjų sąskaita, apgyvendindami visą Hebrono sritį. Kai kurie judėjai, nepakeldami naujų sąlygų, bėgo į Egiptą naujo gyvenimo pradėti. Tik saujelė beliko Jeruzalės griuvėsiuose.

Tikėjimas ir tremtis. Tremtiniai Babilonijoje nematė didelio vargo. Jie turėjo daug laisvės. Turėdami visuomeninę laisvę ir palankias medžiagines sąlygas, jie tarpo ir kūrė našias nausėdijas. Tremtiniai buvo sumanūs ir nagingi. Archeologijos liudijimu, rasti mokesčių pakvitavimai rodo, kad kai kurie tremtiniai buvo stambūs prekybininkai.[426]

Judėjų dalia Babilonijos tremtyje buvo palankesnė negu nūdienė žydų padėtis. Antisemitizmas dar nebuvo gimęs. Žydo, kaip žydo, niekas neužgaudinėjo ir nepersekiojo. Tremtiniai Babilonijoje turėjo laisvę kilnotis iš vietos į vietą, burtis į savųjų bendruomenes miestuose ar šalia jų ir gyventi pagal savo įsitikinimus.

Tik vienas tremtinių poreikis buvo keblus ir sunkiai patenkinamas. Tai religinis — tikėjimo poreikis. Judėjų tikėjimas turėjo gilius ryšius su Palestina, — Jahvės jiems duotu paveldu, — ir su Šventykla Jeruzalėje. Šventykla buvo vieta, kur *buvojo* Jahvės *vardas*. Tremtyje judėjų tikėjimas jautėsi išrautas iš savo istorinės aplinkos ir išgyveno pavojų nuskęsti Babilonijos kultūroje. Babiloniečių kultūra visais požiūriais buvo pranašesnė už kuklųjį izraeliečių gyvenimą, pažintą Judo žemėje.

Šį tremtinių gyvenimo poreikį nesunku suprasti ir mūsų laikais. Šiuolaikinis kaimo žmogus jaučiasi tremtiniu dangoraižių mieste. Judėjai kadaise vertėsi kukliu

---

426 Mokesčių pakvitavimas, išduotas "Murašu & Sūnums" Nippuro (Nippur) mieste, yra raiškus liudijimas. Žr. J. B. Pritchard (red.), *ten pat*, p. 221-222.

žemės ūkiu Judo žemėje, o dabar susidūrė su iškilia žemdirbyste ir pramone Babilonijos lygumose. Net šaunioji Saliamono Šventykla Jeruzalėje, babiloniečių kareivių sunaikinta, atrodė kuklutė prieš prašmatnias Babilonijos šventoves. Daugelį judėjų visa tai stebino. Mat prašmatnesnė kultūra kėlė klausimą apie babiloniečių religinį pranašumą. Jahvė jiems atrodė tik kaimiečių Dievas!

Judėjai Babilonijoje išgyveno tą pačią bėdą, kaip kadaise klajokliai izraeliečiai, pereidami iš klajonių dykumoje į žemdirbystę Pažado Žemėje. Jie tikėjo, kad Jahvė apreiškė savo visagalę viešpatystę Palestinoje. Palestina buvo Jahvės žemė! Kaip galima garbinti Jahvę svetimame krašte, kuriame svetimi dievai reiškiasi viešpačiais!? Net pamaldieji judėjai, atsimindami savo džiaugsmą — garbinimą Dievo Jeruzalės Šventykloje, kėlė šį niūrų ir gluminantį klausimą. Jį atspindi tremtinių giesmė:

Prie Babilonijos upių sėdėdami verkiam,
Ziono kalną atminę.
Ant karklo šakų sukabintos
mūsų nutilusios arfos.

Mūsų trėmėjai mums liepia
giesmes giedoti;
mūsų engėjai ragina džiūgauti:
"Pagiedokite apie Ziono kalną!"

Kaip mums giedoti Viešpaties giesmes:
mums svetima ši žemė!
Jeigu, Jeruzale, tave aš užmirščiau,
mano dešinė tenuvysta.

Tepridžiūsta prie gomurio mano liežuvis,
jeigu tavęs neatsiminčiau,

jeigu tu man brangesnė nebūtum
už visus džiaugsmus, Jeruzale mano!

(Ps 136/137/,1-6).[427]

Dievą garbinti be Šventyklos. Sandoros tikėjimas ne tik pergyveno šį perėjimo laikotarpį, bet ir brendo, — tapo gilesnis ir turtingesnis. Tai yra nuostabus išganymo istorijos bruožas. Istorinis Dievo rūpestis žmogumi ir žmogaus Dievo ilgesys sušvito nauja įžvalga.

Babilonijoje daug judėjų pasidavė kultūriniam srautui ir sutirpo, tapdami vispusiškais naujojo krašto gyventojais. Tačiau kiti išliko ištikimi Sandoros kraičiui, — jautėsi praeities ir Sandoros bendrijos nariais. Nuostabu, kad Sandoros tikėjimas išliko tyras Babilonijos tremtyje. O Egipto išeivijoje judėjų tikėjimo paveldas susiteršė svetimybėmis. Tai liudija raštija iš judėjų nausėdijos Elefantinės saloje prie Aswano.

Naujasis Sandoros bendrijos akiratis. Du pranašai — Jeremijas ir Ezechielis Dievo vardu padėjo Sandoros bendrijai bręsti lūžių ir pervartų metu. Jiedu tvirtino, kad Jahvė nėra pririštas prie Šventyklos Jeruzalėje. Jeremijas per laišką mokė tremtinius, kad net tolimame krašte, kur nėra Jahvės Šventyklos, Dievą rasti galima per maldą (Jer 29,12-14). Ezechielis matė regmėje Jahvę. Jis atvyko ant savo sosto-vežimo pas savo Tautą tremtyje, kaip senovinė Sandoros Skrynia dykumoje. Ir ji judėjo iš vietos į vietą izraeliečių klajonių metu Sinajaus dykumoje. Skaitinyje iš *Pakartoto Įstatymo* knygos rašoma:

---

[427] Ps 136(137), 7-9 baigiasi baisiu prakeikimu babiloniečių, nuniokojusių Jeruzalę, ir edomiečių, kurie tuo džiaugėsi.

Jahvė išblaškys jus tarp tautų. Nedaug iš jūsų išliks... Ten jūs ieškosite Jahvės, savo Dievo. Jeigu ieškosite jo visa širdimi, rasite jį... (Įst 4,27-29).

Tremtyje buvo suvokta tikėjimu, kad į Dievą galima kreiptis *visur*. Dievas yra *arti* žmogaus visur, nes jis yra Artumas ir svetimame krašte (Ez 11,16). Keletas giesmių šiuolaikiniame Psalmyne atspindi tremties įžvalgas. Bevardžiai įkvėpti poetai, panašiai kaip Jeremijui priskiriamos *Raudos*, šaukėsi Dievo "Iš vandenų sietuvos" (Ps 129/130/,1).[428]

Tremtyje judėjai rinkdavosi į mažus būrelius garbinti Dievo ir susipažinti su Sandoros kraičiu. *Ezechielio* knyga mini tremtinių seniūnus. Ir jie rinkdavosi į Ezechielio namus pasitarti. Atrodo, kad *sinagoga* yra susirinkimas Dievui pagarbinti ir Sandoros kraičiui pažinti bei jo mokytis. Šiuo žodžiu buvo paženklinama du gana skirtingi dalykai: žmonių *susirinkimas* ir *vieta* — pastatas, kuriame buvo renkamasi.[429]

---

428 "Vandenų sietuva" yra kalčių ir nelaimės gelmė:

. . .

Jeigu vis nedorybes minėsi,
kas begalės išsiteisint?!
Betgi tu atleisi kaltybes,
ir vėl tau tarnausim.

. . .

429 Žr. I. Sonne, "Synagogue", *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, IV, p. 476-491.

SVARBESNĖ LITERATŪRA

I. JAHVISTAS: PIRMOJI RAŠYTINĖ IŠGANYMO ISTORIJA

P. J. ir E. Achtemeier, *The Old Testament Roots of our Faith.* Nashville, TN: Abingdon, 1962.

W.F. Albright, *New Horizons in Biblical Research.* London: Oxford University Press, 1966.

——, *Yahweh and the Gods of Canaan.* Garden City, NY: Doubleday, 1968.

A. Alt, *Essays on Old Testament History and Religion.* New York, N.Y: Harper & Row, 1963.

J. Barr, *Old and New in Interpretation.* New York, NY: Harper & Row, 1966.

P. Benoit, *Aspects of Biblical Inspiration.* Chicago, IL: Priory Press, 1965.

H. Cazelles, "Pentateuque" veikale *Dictionnaire de la Bible, Supplément*, red. F. Vigouroux. Paris: Letouzey, 1966. VII tomas, 738-858.

B.S. Childs, *Myth and Reality in the Old Testament.* London: SCM Press, 1960.

——, *Introduction to the Old Testament as Scripture.* Philadelphia, PA: Fortress Press, 1979. P. 109-201.

P. Ellis, *The Yahwist*: The Bible's First Theologian. Notre Dame, IN: Fides, 1969.

II. PRIEŠISTORĖ: JAHVĖ IR ŽMONIJA

Žr. I skyrių.

J. Bright, *A History of Israel.* Philadelphia, PA: Westminster Press, [3]1981. P. 23-228.

R. de Vaux, *Histoire ancienne d'Israel des Origines a l'Installation en Canaan.* Paris: J. Gabalda et Cie., 1971. Anglų kalba *The Early History of Israel.* Philadelphia, PA: Westminster Press, 1978. P. 3-472.

E.H. Maly, "Introduction to the Pentateuch" veikale *The Jerome Biblical Commentary*, red. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1968. 1:3-25; 'Genesis", *ten pat,* 2:2-186. Veikalo *The Jerome Biblical Commentary* vardas bus trumpinamas: *JBC.*

M. Eliade, *Cosmos and History.* The Myth of the Eternal Return. New York, NY: Harper Torchbooks, 1954.

——, *The Sacred and the Profane.* New York, NY: Harper Torchbooks, 1961.

R.W. Gleason, *Yahweh: The God of the Old Testament.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1964.

H. Gunkel, *The Legends of Genesis.* New York, NY: Schocken Books, 1964.

A. Heidel, *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels.* Chicago, IL: University of Chicago Press, 1946.

B. Vawter, *On Genesis: A New Reading.* Garden City, NY: Doubleday, 1977.

G. von Rad, *Theologie des Alten Testamentes.* I tomas: Die Theologie der geistlichen Uberlieferungen Israels. Munchen: C. Kaiser Verlag, 1957. Anglų kalba *Old Testament Theology.* I tomas. Edinburgh: Oliver & Boyd, 1962.

——, *Das erste Buch Mose, Genesis.* Gottingen: Vandehoeck & Ruprecht, 1956. Anglų kalba *Genesis.* Philadelphia, PA: Westminster Press, 1959.

III. PRANAŠAI: SANDOROS TAUTOS SĄŽINĖ

B.W. Anderson ir W. Harrelson, (red.), *Israel's Prophetic Heritage.* New York, NY: Harper & Row, 1962.

M. Buber, *The Prophetic Faith.* New York, NY: Harper Torchbooks, 1960.

A.J. Heschel, *The Prophets.* New York, NY: Harper & Row, 1963.

J. Lindblom, *Prophecy in Ancient Israel.* Philadelphia, PA: Muhlenberg, 1963.

W. McKane, *Prophets and Wise Men.* Studies in Biblical Theology, nr. 44. Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1965.

S. Mowinckel, *Prophecy and Tradition.* Oslo: Jacob Dywad, 1946.

R.B.Y. Scott, *The Relevance of the Prophets.* New York, NY: Macmillan, 1968.

B. Vawter, *The Conscience of Israel.* New York, NY: Sheed & Ward, 1961.

——, "Introduction to Prophetic Literature", *JBC* 12:1-25.

C. Westermann, *Basic Forms of Prophetic Speech.* Philadelphia, PA: Westminster Press, 1967.

S. Winward, *A Guide to the Prophets.* Richmond, VA: John Knox, 1969.

IV. AMOSAS: "TEISUMAS KAIP TEKANTI UPĖ"

Žr. III skyrių.

B.S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture.* Philadelphia, PA: Fortress Press, 1979. P. 395-410.

J.F. Craghan, *Love and Thunder,* Collegeville, MN: Liturgical Press, 1981.

A.S. Kapelrud, *Central Ideas in Amos.* Oslo: Oslo University Press, 1961.

P. J. King, "Amos", *JBC* 14:1-28.

N.K. Gottwald, *All the Kingdoms of the Earth.* Israelite Prophecy and International Relations in the Ancient Near East. New York, NY: Harper & Row, 1964.

J. L. Mays, *Amos.* Old Testament Library. Philadelphia, PA: Westminster Press, 1969.

W. McKane, "Prophecy and the Prophetic Literature" veikale *Tradition and Interpretation,* red. G. W. Anderson. Oxford: Clarendon Press, 1979. P. 163-188.

H. H. Rowley, *The Biblical Doctrine of Election.* London: Lutterworth Press, 1950.

G. A. Smith, *The Book of the Twelve Prophets.* I tomas. New York, NY: Harper & Row, 1940.

J. M. Ward, *Amos and Isaiah.* Prophets of the Word of God. New York, NY: Abingdon, 1969.

V. OZĖJAS: "AŠ ESU DIEVAS, O NE ŽMOGUS"

Zr. III skyrių.

F. I. Andersen ir D. N. Freedman, *Hosea.* The Anchor Bible 24. Garden City, NY: Doubleday, 1980.

W. Brueggemann, *Tradition for Crisis: A Study in Hosea.* Richmond, VA: John Knox, 1968.

J. L. Mays, *Hosea.* Old Testament Library, Philadelphia, PA: Westminster Press, 1969.

D. J. McCarthy, "Hosea", *JBC* 15:1-34.

J. L. McKenzie, "Aspects of Old Testament Thought", *JBC* 77:1-178.

——, *The Two-Edged Sword.* Garden City, NY: Doubleday, 1966. VIII skyrius apie "Karalių ir pranašą".

H. Wheeler Robinson, *The Cross of Hosea.* Philadelphia, PA: Westminster Press, 1949.

S. Terrien, *The Elusive Presence.* San Francisco, CA: Harper & Row, 1978. P. 236-246.

J. M. Ward, *Hosea.* A Theological Commentary. New York, NY: Harper & Row, 1966.

H. W. Wolff, *Hosea. Biblischer Kommentar.* Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1961.

VI. IZAIJAS: JUDAS ŽAIDŽIA SU MIRTIMI

Žr. III skyrių.

S. H. Blank, *Prophetic Faith in Isaiah.* New York, NY: Harper & Row, 1958.

B. S. Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis.* Studies in Biblical Theology. Antroji serija, nr. 3. Naperville, IL: Alec R. Allenson, 1967.

O. Kaiser, *Isaiah 1-12.* Old Testament Library. Philadelphia, PA: Westminster Press, 1972.

——, *Isaiah 13-39.* Old Testament Library. Philadelphia, PA: Westminster Press, 1974.

P. J. King, "Micah", *JBC* 17:1-33.

E. Kissane, *The Book of Isaiah.* Du tomai. Dublin: Browne & Nolan, [2]1960.

F. L. Moriarty, "Isaiah 1-39", *JBC* 16:1-66.

R. B. Y. Scott, "Introduction and Exegesis to Isaiah 1-39" veikale *The Interpreter's Bible*, red. G. A. Buttrick *et al.* New York, NY: Abingdon, 1956. V tomas.

S. Terrien, *The Elusive Presence.* San Francisco, CA: Harper & Row, 1978. P. 227-252.

T. C. Vriezen, "Essentials of the Theology of Isaiah" veikale *Israel's Phophetic Heritage,* red. B. W. Anderson ir W. Harrelson. New York, NY: Harper & Row, 1962. P. 128-146.

VII. SINAJAUS SANDORA IR DABARTIS

VIII. DEUTERONOMISTAS: RINKTIS GYVENIMĄ AR MIRTĮ

J. Blenkinsopp, "Deuteronomy", *JBC* 6:1-78.

J. Bright, *A History of Israel.* Philadelphia, PA: Westminster, Press, ^{3}1981. P. 310-339.

R.E. Clements, *God's Chosen People.* A Theological Interpretation of the Book of Deuteronomy. London: SCM Press, 1968.

F. M. Cross, "The Themes of the Book of Kings and the Structure of the Deuteronomistic History" veikale *Canaanite Myth and Hebrew History.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1973, P. 274-289.

H. Cunliffe-Jones, *Deuteronomy.* Torch Bible Commentaries. London: SCM Press, 1951.

E. W. Nicholson, *Deuteronomy and Tradition.* Philadelphia, PA: Fortress Press, 1967.

——, *Preaching to the Exiles.* A Study of the Prose Tradition in the Book of Jeremiah. Oxford: Blackwell, 1970.

G. von Rad, *Deuteronomy: A Commentary.* Philadelphia, PA: Westminster Press, 1966.

——, *Studies in Deuteronomy.* Studies in Biblical Theology, nr. 9. London: SCM Press, 1953.

H. H. Rowley, "The Prophet Jeremiah and the Book of Deuteronomy" veikale *Studies in Old Testament Prophecy.* Edinburgh: T.&T. Clark, 1960. P. 157-174.

——, *From Moses to Qumran.* London: Lutterworth, 1963. P. 187-208.

IX. JEREMIJAS: SUGRIAUTI IR ATSTATYTI

Žr. III skyrių.

B. W. Anderson, "The New Covenant and the Old" veikale *Old Testament and Christian Faith.* New York, NY: Herder & Herder, 1969. P. 225-242.

J.M. Berridge, *Prophet, People, and the Word of Yahweh.* An Examination of Form and Content in the Proclamation of the Prophet Jeremiah. Zurich: EVZ-Verlag, 1970.

J. Bright, *Jeremiah.* The Anchor Bible 21. Garden City, NY: Doubleday, 1965.

G. P. Couturier, "Jeremiah", *JBC* 19:1-121.

N. Habel, *Concordia Commentary: Jeremiah, Lamentations.* St. Louis, MO: Concordia Publishing House, 1968.

J. P. Hyatt, *Jeremiah, Prophet of Courage and Hope.* New York, NY: Abingdon, 1958.

E. A. Leslie, *Jeremiah.* New York, NY: Abingdon, 1954.

R. T. A. Murphy, "Zephaniah, Nahum, Habakuk", *JBC* 18:1-45.

J. Skinner, *Prophecy and Religion.* New York, NY: Cambridge, 1922.

A. C. Welch, *Jeremiah, His Time and His Work.* Oxford: Blackwell, 1951.

X. EZECHIELIS: "PRIE BABILONIJOS UPIŲ"

Žr. III skyrių.

W. Eichrodt, *Ezekiel.* Old Testament Library. Philadelphia, PA: Westminster Press, 1970.

D. H. Hillers, *Lamentations.* The Anchor Bible 7A. Garden City, NY: Doubleday, 1972.

H. G. May, "Introduction and Exegesis to Ezekiel" veikale *The Interpreter's Bible,* red. G. A. Buttrick *et al.* New York, NY: Abingdon, 1956. VI tomas.

J. L. McKenzie, *The Two-Edged Sword.* Garden City, NY: Doubleday, 1966. XI skyrius apie "Ateities viltį".

H. H. Rowley, *The Book of Ezekiel in Modern Study.* Manchester: Manchester University Press and John Rylands Library, 1953.

C. Stuhlmueller, "Post-exilic period: Spirit, Apocalyptic", *JBC* 20:1-24.

A. J. Tkacik, "Ezekiel", *JBC* 21:1-93.

C. C. Torrey, *Pseudo-Ezekiel and the Original Prophecy.* New Haven, CT: Yale University Press, 1930.

W. Zimmerli, *Ezekiel. Biblischer Kommentar.* Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1955.

NAUDOTŲ ŠV. RAŠTO SKAITINIŲ RODYKLĖ

Raudų knyga: Rd

Ezechielio knyga: Ez

Michėjo knyga: Mch

Nahumo knyga: Nah

Evangelija pagal Luką: Lk

Evangelija pagal Joną: Jn

Apaštalų darbai: Apd

Laiškas romiečiams: Rom

Laiškas galatams: Gal

1 laiškas korintiečiams: 1 Kor

Laiškas žydams: Žyd

Apreiškimas Jonui: Apr

DALYKŲ IR VARDŲ RODYKLĖ

B

KRIKŠČIONIO GYVENIME

KNYGŲ SERIJOS LEIDINIAI

P.O. Box 608, Putnam, CT 06260

1. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 1 dalis. Konstitucijos. 1967, 282 psl. $3.50, prenumeratoriams $2.50

2. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 2 dalis. Dekretai ir pareiškimai. 1969, 306 psl. $3.50, pren. $2.60

3. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 3 dalis. Popiežių kalbos ir raštai. 1969, 362 psl. $4.00, pren. $3.00

4. Stasys Yla, **Šiluva Žemaičių istorijoje.** 1 dalis. Reformacija ir restauracija. Gausiai iliustruota. 1970, 296 psl. $5.00, pren. $3.75

5. Stasys Yla, **Šiluva Žemaičių istorijoje.** 2 dalis. Ruošiama spaudai.

6. Antanas Maceina, **Didieji dabarties klausimai.** Pasaulio sekuliarizacija. Evangelijų numitinimas. Evoliucija ir religija. 1971, 332 psl. $6.00, pren. $4.50

7. Stasys Žilys, **Gyvoji Liturgija**. 1970, 184 psl. $5.00, pren. $3.75

8. Matas Raišupis, **Dabarties kankiniai**. Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus kelias pirmojoje ir antrojoje Sovietų okupacijoje. 1972, 436 psl., $6.75, pren. $5.00

9. Kun. dr. Jonas Gutauskas, **Dievas šiandien.** Dievo samprata ir jo buvimas. Žmogaus su Dievu ir be Dievo likimas. 1973, 288 psl. $6.00, pren. $4.50

10. Antanas Maceina, **Krikščionis pasaulyje**. Pasauliškio vaidmuo išganymo istorijoje. 1973^1, 1974^2, 404 psl. $7.00, pren. $5.25

11. Alfonsas Grauslys, **Šviesa tamsoje**. 1974, 456 psl. $8.00, pren. $6.00

12. **Protu ir tikėjimu. Mariteno raštų rinktinė**. Vertė Anicetas Tamošaitis, S.J. 1975, 340 psl. $6.00, pren. $4.50

13. Antanas Maceina, **Religijos filosofija**. 1 dalis. 1976, 336 psl. $6.00, pren. $4.50

15. Pranas Manelis, **Kristus ir Eucharistija.** Dievo veikla išganymo istorijoje. 1977, 384 psl. $7.00, pren. $5.25

16. Antanas Rubšys, **Raktas į Naująjį Testamentą.** 1 dalis. 1978, 394 psl., $8.00, pren. $6.00

17. Antanas Rubšys, **Raktas į Naująjį Testamentą.** 2 dalis. 1979, 424 psl., $9.00, pren. $6.75

18. Kun. dr. Jonas Gutauskas, **Didžiųjų Bendrijos Tėvų mintys.** Senosios krikščionių literatūros antologija tikėjimo, doros ir krikščioniškos pasaulėžiūros klausimais. 1979, 303 psl., $7.00, pren. $5.25

19. Vladas Kulbokas, **Lietuvių religinė poezija.** 1982, 268 psl., $7.00, pren. $5.25

20. Vysk. Vincentas Brizgys. **II Vatikano mintys ir Lietuviai Susirinkime.** 1982, 262 psl., $6.00, pren. $4.50.

21. Antanas Rubšys, **Šventojo Rašto kraštuose.** 1982, 430 psl., $9.00, pren. $6.75

22. Antanas Rubšys. **Raktas į Senąjį Testamentą.** I dalis: Sandora ir Mesijas. 1982, 520 psl., $10.00, pren. $7.50

23. Antanas Rubšys — **Raktas į Senąjį Testamentą.** II dalis: Pranašai ir Karaliai. 1983, 530 psl., $10.00, pren. $7.50

Šventoji Dvasia — Bažnyčios atnaujintoji. Charizmatinis Bažnyčios atsinaujinimas ir Bažnyčios vadovų žodžiai. Paruošė prel. Vytautas Balčiūnas, 1976, 124 psl. $2.00, pren. nemokamai.

Šv. Liudvikas-Marija Grignon de Montfort, **Marijos paslaptis.** 1979, 80 psl., $2.00, pren. $1.50

Ivan Havener, O.S.B., **Imk ir skaityk!** Šv. Rašto dvasinis skaitymas. Vadovas pradedantiesiems, 1981, 56 psl., $1.00, pren. $0.75

Kryžiaus keliu. Lietuvoj parengtos mintys. 1982, 120 psl., $3.00

Kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC, **Jonas Paulius I.** 1982, 67 psl., $1.00

Psalmynas. Iš Neovulgatos naujai išverstas ir išleistas Lietuvoje 1973. Perspausdintas 1974, 262 psl. $3.50, pren. $2.50

Šv. Raštas. **Naujasis Testamentas.** Naujai išverstas iš graikų kalbos ir išleistas Lietuvoje 1972, JAV perspausdino ir išleido Kunigų Vienybė. (Mūsų platinamas). 638 psl. $5.00, pren. $3.00